MUSTAFA PEKÖZ

İSLAMİ CUMHURİYETE DOĞRU

TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAMIN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

KALKEDON

İSLAMCI CUMHURİYETE DOĞRU

TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAMIN DÜNÜ BUGÜNÜ YARINI

İSLAMCI CUMHURİYETE DOĞRU

TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAMIN DÜNÜ BUGÜNÜ YARINI

MUSTAFA PEKÖZ

Kalkedon Yayıncılık: 83
Hocapaşa Mah, Kargili Sok, Celal Orman İşhanı, No 1/ Kat 3, Daire 32
Sirkeci-İstanbul
Telefon ve Fax: 0212 512 43 56
Web: www.kalkedonyayinlari.com
e-mail: kalkedonyayinlari@gmail.com

Siyaset ve Ekonomi Kitaplığı: 17
Yayına Hazırlayan: Hakan Tanıttıran
Kapak Tasarım: Sinan Acıoğlu

Bu kitap Can Matbaası'nda basılmıştır
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi, Kat 3 No 17 Topkapı İstanbul.
Tel: 0 212 613 10 77

Kalkedon Yayınları, Nisan 2009

Copyright© Kalkedon Yayınları 2009

ISBN: 978-605-5679

İSLAMCI CUMHURİYETE DOĞRU

TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAMIN DÜNÜ BUGÜNÜ YARINI

MUSTAFA PEKÖZ

KALKEDON

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

Giriş 11

Bölüm 1 31

Siyasal İslamcı Hareketin İdeolojik-Politik Yönelimleri 31

1- Siyasal İslamcıların Savundukları Rejim ve Mücadele Stratejisi: Şeriat ve Cihat 34

2- Siyasal İslam Stratejisinde Demokrasinin Yeri 45

3- Tarikatların İdeolojik Gıdası: Anti-Komünizm 52

4- Siyasal İslamın Gelişim Çizgisi: Türk-İslam Sentezi 56

5- İslamcıların ve Sistemin Karşı Olduğu Kavram: Laiklik 60

6- İslamcı Hareket İçin Politik Bir Simge: Türban 64

Bölüm 2 77

Siyasal İslamın Gelişmesinde Toplumsal Güçler: Cemaatler 77

1- Başbakan ve Cumhurbaşkanı Yetiştiren Dergah: İskenderpaşa Cemaati 80

2- İslamlaştırma Faaliyetinde Kuran Kursları Merkezi: Süleymancılık Cemaati 87

3- Geleneksel Dışı Örgütlenme Modeli: Nur Cemaati 93

4- Küreselleşen Türk-İslamcı Yeni Nurcular: Gülen Cemaati 103

5- Devleti Savunmak İçin Kendisine Rol Biçen: Işıkçılar Cemaati 109

Bölüm 3 113

Siyasal İslamcı Hareketin Toplumsal Tabanı 113

1- İslamcı Hareketin Yeni Örgütlenme Merkezleri: Gecekondular 115

2- İslamcı Hareketin Temel Dayanağı: Kadınlar 119

3- Cemaatlerin Hedef Kitlesi Gençlik 127

4- Hangi Toplumsal Kesimler İslamcı Partilere Oy Veriyor 131

Bölüm 4 141

Siyasal İslam'ın Gelişmesinde Uluslararası Faktörler 141

1- ABD'nin Türkiye'de İzlediği Siyasal İslam Stratejisi 142

2- Almanya'nın İslam Politikası: Alman-İslam Sentezi 146

3- Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci ve Siyasal İslam 150

4- Ilımlı İslam Politikası ve Büyük Ortadoğu Projesi 155

5- Türkiye'de Siyasal İslamın Gelişmesinde Ortadoğu -İslam Devletlerinin Etkisi 159

6- Siyasal İslamın Gelişmesinde Türkiyeli Göçmenler Faktörü 166

a)- İslami Örgütlerin Yoğunlaştıkları Merkez: Kuzey Ren Westfalya 170
b)- Avrupa Milli Görüş Teşkilatı (AMGT) 173

Bölüm 5 181
Siyasal İslam'ın Gelişmesinde İç Temel Faktörler 181
1- Ekonomik ve Sosyal Faktörler 182
2- Gelir Dağılımındaki Toplumsal Eşitsizlik 186
3- Eğitim ve Kültürel Faktör 190
4- Siyasal İslamın Gelişmesinde Devletin Stratejik Rolü 192
5- Birbirine İhtiyaç Duyan İki Güç: Ordu ve İslami Cemaatler 198
6- Tarikatlarla İç İçe Geçen Sistem Partileri 204

Bölüm 6 213
Siyasal İslamın Stratejik Örgütlenme Alanları Ve Öncelikleri 213
1- Devletin Temel Kurumlarında Örgütlenme 216
a) Cumhurbaşkanlığı 216
b) Stratejik Yönetim ve Denetim Merkezleri 219
c) Toplumsal İlişkileri Yönlendiren Temel Kurumlar 220
d) Devletin Medya Kurumları 221
e) Stratejik Ekonomik Merkezler 222
f) Parlamento ve Hükümet 222
g) Devletin Yerel Yönetim Merkezleri 223
h) Silahlı Kurumlar 224
2- Cemaatlerin Sistem İçerisindeki Örgütlenme Merkezleri 228
a) Diyanet İşleri Başkanlığı 228
1-Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (DİB) Ekonomik Gücü 231
2-Devlet Bütçesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yeri 234
3-Diyanet İşleri Başkanlığının Misyonerlik Görevi 236
4-Hac Organize Merkezi Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı 238
5-Diyanetin Gelecek Projesi 239
b) Siyasal İslamcı Hareketin Stratejik Örgütlenme Merkezleri Olarak: Camiler 240
c) Vakıflar ve Dernekler 244
d) Kuran Kursları 247

Bölüm 7 257
Siyasal İslamcı Hareketin Eğitim Stratejisi ve Pratik Yönelimleri 257
1- Eğitim Sisteminin İslamlaştırılmasında İmam Hatip Liseleri'nin (İHL) Rolü 260
2- Yatılı Bölge Okulları ve İmam Hatip Liseleri (İHL) 264
3- Çocuklarını İmam Hatip Liseleri'ne Gönderen Ailelerin Ekonomik, Politik ve Sosyal Yapısı 266

4- İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gelecekte Tercih Edecekleri Meslekler 269
5- İslamcı Politik Güçler İçin İmam Hatiplerin Önemi 272
6- Devletin Stratejik Politikası Ve İmam Hatip Liselerinin Açılması 276
7- Cemaatlerin En Önemli Eğitim Projesi: Fen Liseleri ve Özel Liseler 281
8- Cemaatlerin Dershanelere Yönelik Faaliyetleri 284
9- İslami Cemaatlerin Yurtdışında Açtığı Okullar 285
10- Gülen Okullarının Yurtdışına Açılmasındaki Bazı Temel Politik Faktörler 288
11- İslamcı Faaliyetin Akademik-Politik Merkezi: İlahiyat Fakülteleri 293

Bölüm 8 299
Siyasal İslami Hareketin Yayın Politikası 299
1- İslami Cemaatlerin Yayınladıkları Eserler 302
2- İslami Dergiler 303
3- Siyasal Süreci Yönlendirmede İslamcı Gazeteler 304
4- İslamcı Propaganda Faaliyetinde İşitsel ve Görsel Medya 306
5- İslamcı Faaliyette İnternetin Etkisi 309
6- İslamcı Medya'nın Okur ve İzleyici Profili 310

Bölüm 9 311
'Radikal' Siyasal İslami Örgütler 311
1- Hizbullah 312
a) İlim ve Menzil Grupları ve Hizbullah'ın Oluşumu 313
b) Hizbullah, Hangi Sosyal ve Toplumsal Koşulların Ürünüdür 314
c) Hizbullah'ın İdeolojik-Politik Stratejisi 317
d) Hizbullah'ın Örgütlenme Yapısı ve Çalışma Alanları 319
e) Hizbullah'ın Şiddet Eylem Biçimleri ve Hedefleri 322
f) Devlet İle Hizbullah Arasındaki İlişki 323
g) Devletin Hizbullah'ı Tasfiye Etme Kararı 327
2- İslami Büyük Doğu Akıncılar-Cephesi (İBDA-C) 329
3- İslami Hareket Örgütü (İHÖ) 332
4- İslami Cemiyetler ve Cemaatler Birliği (İCCB) 332
5- Vasat Örgütü 334
6- Siyasal İslam Adına İşlenen Cinayetler 335
7- El-Kaide'nin Türkiye'deki Faaliyetleri 338

Bölüm 10 343
İslamcı Güçlerin Ekonomik Gelişme Düzeyi 343
1- Uluslararası Sermaye İle Bütünleşen İslami Sermaye 343
2- Türk-İslami Sermayesinin Ekonomik Politikasının Özü 353
3- Kapitalist Bir Ekonomik Model: İslamcı Adil Düzeni 360

4- Türkiye'de İslami Güçlerin Sermaye Birikimi ve Ulaştıkları Düzey 362
5- İslami Ekonomik Örgütlenmesine Bir Modeli: Finans Kurumları 365
6- Müstakil Sanayici İşadamları Derneği (MÜSİAD) 369

Bölüm 11 375
İslami Geleneğin Somutlaştığı Partiler 375
1- Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisi 376
2- Refah Partisi ve Fazilet Partisi 386
3- Fazilet Partinin Kapatılması ve İslamcı Hareketin Bölünmesi 391
4- İslamcı Gelenekte Gelen Yeni Bir Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi 396
5-İslamcı Partilerin Milletvekili Genel Seçimlerinde Almış Olduğu Oylar 401
a) Genel Seçimler ve İslamcı Hareketin Gelişmesi 402
b) Milliyetçiliğin ve Dinsel Faktörlerin Yoğun Olduğu İllerde İslamcı Partilerin Egemenliği 404
c) İslamcı Partilerin Örgütlenme Merkezi Kürt İlleri 406
d) İslamcı Partiler ve Metropollerden Artan Etkisi 411
6- Mart 2004 Yerel Seçimleri ve İslamcı Hareketin Yerel İktidarları 414

Sonuç Yerine 421
Kaynakça 426

ÖNSÖZ

Bu kitap esasen bir doktora çalışmasıdır. Tez bir yıl önceden tamamlanmıştı. Kitaplaştırılırken Türkiye'nin iç politikasında önemli gelişmeler yaşandı. Yargıtay Başsavcılığı AKP'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesine dava açtı. AKP'nin kaderi de, devamında geldiği MNP-MSP ve RP-FP gibi mi olacaktı? Özellikle bazı politik çevreler tarafından 'Ergenekon' davasının bir rövanşı olarak gösterildi. Birçok politikacı, gazeteci, yazar, araştırmacı AKP'nin ipinin çekildiğini söylemeye başlamıştı.

Politika matematikteki gibi sayıların üst üste toplamı gibi asla olamaz. Mutlak şu olacaktır denilmez. Bazen yüzde 1 olasılık yüzde 99'un önüne geçebilir. Bu nedenle karmaşıktır, görüneni değil görünmeyeni okumak çok daha önemlidir. Anayasa Mahkemesi'nin davayı kabul etmesinden itibaren AKP'nin kapatılma olasılığının zayıf olduğunu makalelerimde sürekli vurguladım.

İki nokta önemliydi. Birincisi uluslararası küresel sermaye AKP'nin kalmasından yana tavır koydu. İkincisi Türkiye'nin devlet ilişkilerinde ikili bir iktidar durumu söz konusudur. Yani iç politik dengeler 28 Şubat 1997'deki gibi değildir. İslamcı hareket sistem kurumlarından çok kapsamlı olarak örgütlenmiş durumda. Türkiye'nin egemenleri ortaya çıkan politik duruma uygun iç dengeleri yeniden sağlamaya çalışıyor. Bu bir bakıma İslamcılarla Kemalistle-

GİRİŞ

İlkel toplumlardan beri varlığı saptanan dinin, tarihsel gelişmeler içerisinde meydana gelen değişimlere paralel olarak, bir başkalaşım süreci içerisine girdiği biliniyor. Bu nedenle 'din' denen kavram; insan ilişkilerinin sosyoekonomik-politik ve kültürel gelişmesinden bağımsız, soyut bir olgu olarak ele alınamaz. Toplumsal süreçlerin biçimlenmesinde etkili faktörlerden biri olarak ön plana çıkan din, hem insan unsuru üzerinde hem de özellikle siyasal iktidarın yapısal durumu üzerinde de etkide bulunmuştur. Doğal olarak devlet ile din arasındaki bağ tamamen siyasal bir ilişkiyi oluşturmaktadır. Bu nedenle devlet-din-toplum ilişkisi siyasal alanın en önemli halkalarından biridir.

Devlet örgütlenmesinin dinin yapısal kurallarından ayrıştırılması, siyasal sistem ile din arasındaki bağın 'tümden' koparılması anlamına gelmemektedir. Siyasal iktidarlar tarafından kullanılan din; devletin bir yapısal kurumu haline getirilerek, siyasal iktidarın devamının bir aracı yapılmaktadır. Bu nedenle din ile iktidar ilişkisi, dışa yansıma biçimi nasıl olursa olsun, dinin toplumun siyasal yapısı üzerindeki etkinliği, yine siyasal iktidarın olanaklarıyla sürdürülmektedir

Politik iktidar-din ilişkisi, tarihin belirli bir aşamasında ortaya çıkmış ve rastlantısal olarak oluşmuş bir durum değildir. Tersine toplumun maddi koşulları içerisinde ortaya çıkmış ve siyasal sistemleri etkileyen bir ilişkidir. Toplumların ekonomik ve sosyal alandaki gelişmelerine bağlı olarak, devlet-toplum-din ilişkisini yeniden tanımlarken, dinsel yapıların bu ayrışma karşı-

sındaki duruşları da nispeten farklılık göstermektedir.

Bütün dinlerin, tarihsel doğuş koşulları dikkate alındığında; dönemin toplumsal ve siyasal süreçleri ile doğrudan bağlantılı olduğu görülür. Bu bağ, İslam'da çok daha net olarak yansır. Bunun önemli etkenlerden biri, Ortadoğu coğrafyasında, İslam'ın son din olarak doğması, toplumsal çelişkilerin çok daha netleşmiş olması ve ayrıca toplumu yöneten kesimlerin iktidar ve mülkiyet biçimlerinin daha belirgin biçimde görülmesidir.

Siyasal bir örgütlenme modeli olarak ortaya çıkan İslam dini, söz konusu olan ayrıştırmalara kesinkes karşı çıkmaktadır. Böylece, manevi hayatta olduğu gibi toplumsal yaşamın bütün alanlarına da müdahale edecek ve yönlendirecek bir model olarak savunulmaktadır. Farklı tarihsel koşullar içerisinde gelişmiş toplumların, sosyal ve kültürel alandaki farklılıkları, doğal olarak dinin yorumlanmasını ve uygulanma alanını önemli oranda etkilemektedir. Siyasal içerikli bir din olduğu kabul gören İslam'daki bu farklı yorumlar nedeniyle, 'İslam' veya 'İslamcılık' kavramları farklı tanımlanabilmektedir. Ancak, genel bir tanımlama yapıldığında "*ne tür bir İslam yorumuna sahip oldukları önemli olmaksızın, siyasal pratiğinin merkezine İslam'ı koyan her türlü Müslüman oluşum İslamcılıktır...*" tanımı kabul edilmekte ya da S. Sayyid'in tanımladığı gibi "*Bir Müslüman olarak ilişkilerini İslam'ın tarihsel formasyonu ve gelenekleri-nin içinden konumlandırarak, bunu kendine bir davranış ufku kılma projesine İslamcılık*" denilmektedir.[1] Bu tanımlama ile politik alan ilişkisi kurulduğu zaman, İslam'ın siyasal karakterinin anlaşılması mümkündür. Bu nedenle politika ile İslam kavramlarının ortaklığını, İslamiyet'in doğuş yıllarına kadar götürmek mümkündür.

İslam'ın ilk yayılma döneminden dengelerin oluşum sürecine kadar geçen tarihsel süreç, kitlelerin İslam'a davet edilmesi, Suudi Arabistan'da bölükler halinde örgütlenmiş aşiret biçimdeki siyasal örgütlenmelerin çözülme sürecine girmesi ile Muhammed'in Medine'de yapmış olduğu hazırlık, İslam ile siyasal ilişkilerin iç içe yürüdüğü ve hatta bütünleştiğini ortaya koyuyordu. Muhammed'in hem Medine'den hem de Mekke'den 'devletsel' nitelikteki dönemsel yönetici gruplar ile kurduğu ilişkiler, mülkiyet sahibi grupların İslam'a katılma süreçleri, gelmeye devam eden vahilerin/ayetlerin, özellikle özel mülkiyetin toplumsal düzenini korumaya yönelik olması, İslam'ın tarihsel olarak yoğun siyasal ilişkiler içerisinde geliştiğini göstermektedir. Muhammed Arkoun'un dediği gibi "*Peygamber dinsel alanda yürüttüğü faaliyeti aynı zamanda si-*

1) AKTAY Yasin, *Türkiye'de İslamcılığın Siyasal Maryları*, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/ Cilt: 6-İslamcılık, İstanbul, İletişim yay., 2004, syf:18.

yasal alanda sürdürür... Cahiliye döneminin simgelerini yürürlükten kaldıran bir semiyolojik sistem kurup rakip sistemleri yener ve yeni siyasal düzeni uygulayacak olan bir devletin yükselişini mümkün kılar..."[2] Ya da "*İslam'a siyasal bir sistem olarak*" yani "*Peygamber'in tüm yaşantısına bir siyasi sistemin inşa edilişi olarak*" bir değerlendirme yapılabilir.[3] Bu nedenle "siyasal islam" kavramı pek de yeni olmadığı gibi kökenleri İslam'ın kuruluş evresine kadar gitmektedir.

İslam'ın politik tarihine bakıldığında, iç iktidar mücadelesi hemen hemen hiç eksik olmamış ve hatta İslam'ın en üst devlet kurumu olarak bilinen halifeliğin ele geçirilmesi için yaşanan iç iktidar mücadelesi, çoğunlukla çatışmalara dönüşmüş ve 4 halifeden 3'ü karşıt İslami gruplar tarafından öldürülmüşlerdir. Kuruluşundan itibaren toplumla ve devletin yönetim ilişkileriyle iç içe geçerek bütünleşen İslam, doğal olarak dönemin siyasal devlet erki içerisinde çatışmaların, komploların ve hatta katliamların en önemli gerekçesi olmuştur.

İslam dini temel alınarak oluşturulan siyasal düşünce akımları arasındaki belirgin farklılıklar, günlük yaşamın her alanında hissedilmektedir. Gerek iktidarda gerekse muhalefette olsunlar, ortak tema olarak kullandıkları İslam'ı, kavramsal olarak yorumladıklarında birbirinden farklı bir kısım ideolojik ve politik analizler yapabilmektedirler. Bir dönem Afganistan'da iktidar olan Taliban'ın uyguladığı İslam ile İran'ın Şii İslam'ı ya da İslam'ın kutsal merkezi, Vahabi geleneğinin sürdürücüsü olan Suudi Arabistan'ın İslam'ı ile Pakistan'ın İslam'ı kavraması ve uygulaması, Asya ülkeleri kategorisine giren Endonezya, Malezya gibi ülkelerle Batı ile Doğu kültürünün harmanlandığı Türkiye'de İslam'ın yorumlanması birbirinden farklılıklar göstermektedir. Avrupa İslam azınlığının bakış açısı ile Hindistan İslam azınlığının bakış açısı arasında önemli bir kısım ayrışmaların olduğu hemen gözlemlenebilir. İslam, Sünni ve Şii merkezli olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Bu iki alanın dahi, kendi içerisinde, İslam'ı farklı yorumlayan çok sayıda alt grubunu görmek mümkündür. "*Tüm Müslüman toplumlar için geçerli olabilecek genel bir analiz yapmak olanaksızdır*" diyen Arkoun da aynı tarihsel olguya parmak basıyor.[4]

Dünyanın üç kıtasında egemenlik kuran Osmanlılar'ın şeriat yönetimi dahi Araplarca pek benimsenmedi. Osmanlı padişahları kendilerini İslam halifesi olarak görmelerine rağmen, hiçbir dönem bütün İslami topluluklarını temsil edemediler. Çünkü Osmanlı şeriatında, Anadolu'nun, Mezopotamya'nın ve Asya toplumlarının tarihsel mirasının ve kültürünün belli bir etkisi söz konusuydu. Örneğin İslam'ın Sünni grubunun kendi içerisinde 4 ana kola ayrılma-

2) ARKOUN Mohammed, *İslam Üzerine Düşünceler*, İstanbul, Metis yay., 1999, syf: 31.

3) SIDDIKİ Kelim, İslam Devriminin Aşamaları, İstanbul, Ekin yay., 1997, syf:106.

4) ARKOUN M., age, syf: 38.

sı ve bunların İslam'ı yorumlama ve uygulamada bir kısım farklılıklarının olması, İslam'ın siyasal alandaki pratiğini de etkilemektedir. Bu farklılıklara rağmen Osmanlı İmparatorluğu dünyanın en uzun yaşamış İslam eksenli bir imparatorluğu olarak değerlendirilebilir. Çünkü İslam'ın temel stratejik bakış açısı Kuran ve sünnettir. İslamcılığa ve onun siyasal versiyonuna rengini veren de bu temel unsurdur.

Özellikle tek tanrılı dinler hem felsefenin hem de sosyolojinin bir alanı olarak incelendiğinde; toplumların ekonomik, sosyal ve siyasal gelişimlerine bağlı olarak dinlerin günlük yaşamdaki rolleri ve etki güçlerinin bir biçimiyle değişime uğradığı görülmektedir. Toplumların tarihsel ilişkileri incelendiğinde, imparatorlukların yürüttüğü savaşlar ile dinlerin gelişme ve yayılması arasındaki politik bağ çok net olarak görülür. Hatta tarihe dipnotlar olarak düşen ve dinler adına yürütülen savaşlar, imparatorlukların bölgesel alanları işgal savaşıydı. Ayrıca dinler adına toplumları yöneten devlet sistemlerinin kurulduğu da bilinen bir olgu. Bütün bunlar, dinler ile siyaset arasındaki ilişkilerin birbirine bağımlı ama aynı zamanda çok karmaşık olduğunu ortaya koymaktadır.

Kapitalizmin gelişme sürecine paralel olarak, Batı, kendi siyasal sistemini belirlerken, hem toplumsal ilişkilerde hem de devletin yapısında yarattığı bir kısım değişikler içerisinde ön plana çıkan ve tarihsel sürece damgasını vuran en önemli kararlardan biri; kilise ile siyasal iktidar arasındaki doğrudan ilişkiye son verilmesidir. Sekülarizm olarak adlandırdıkları veya laiklik olarak tarif edilen 'din ve devlet' işlerinin fiilen ayrıştırılması, toplumun önemli bir kesimi tarafından benimsendi. Siyasal otorite gücü zayıflayan kilise, dinsel gücünü dünyanın dört bir yanında etkin kılmak için Batılı devletlerin desteğiyle Vatikanlaştı. Yani Hıristiyan din devleti oluştu. Daha açık olarak, Batı yaşamsal geleneğinde etkin bir güç olarak dini temsil eden kilise ile siyasal örgütlenmenin temsili durumunda olan devlet arasındaki ayrışma, bir bakıma toplumsal ilişkilerde farklı alanlarda bir iş bölümüne dönüştü. Din devlet işlerinden 'soyutlandı' ama aynı zamanda Hıristiyanlığın dünyanın değişik alanlarında yayılması için devlet olanakları sonuna kadar kullanıldı.

Ancak, İslam dininin ortaya çıkışı koşulları ve Kuran'da yazılan ayetler, devletin toplumsal örgütlenmesi ile İslam'ın ayrıştırılmasına pek olanak tanımamaktadır. Kuran'da yazılı olan Allah'ın mesajlarının hiçbir biçimde değiştirilmesi ve dönemsel koşullara göre yorumlanması söz konusu olmayacağına göre; dinsel davetleri yapan İslamcı profesyonel kadrolarla, camilerde Allah adına çağrılar yapanların, sistemin toplumsal örgütlenmesinde etkin güçler olarak yer almaları amaçlanır. Kuran'ın toplumu ilgilendiren ekonomik, kül-

türel, toplumsal ve siyasal vs. bütün sorunları içerdiği iddiaları ve inancına bağlı olarak, toplumsal örgütlenme modeli olarak tasarlanan siyasal iktidarın adı ve uygulanış biçimi Kuran'da bulunmaktadır. Bu anlamda, her siyasal eylemin amacı, İslam'ı uygulamaya yönelik olmalıdır. Devlet aygıtlarında yer alan İslam'a inanmış insanların da, devleti İslam'ın hizmetine sokmaları gibi görevleri söz konusudur. Toplumsal ilişiklere hâkim olan ve devleti yönetme gücüne ulaşmış olanların artık siyasal sisteme yeni bir biçim vermeleri istenir. Bunun adı "şeriat" olarak ifade edilir.

Osmanlı İmparatorluğu siyasal iktidar erki ile kendine has bir şeriat düzenini örgütlerken, aynı şekilde Batı'da Hıristiyanlık, iktidarda olan bir siyasal güçtü. Bu nedenle din-siyaset ilişkisi, 'dini köktenciliğin' ana yapısını oluşturmaktadır. Bu ilişki, hemen her tarihsel dönemde vardır ve olmaya devam edecektir. 21. yüzyıla girerken, köktenciliğin ve dahası dinsel şiddetin çok yoğun olarak artması, devlet-din ve din-toplum ilişkisinin yeniden biçimlendirilmeye başlanması, dinsel faaliyetin hemen her geçen gün, kıtasal düzeylerde gelişmesi, siyasal alan ile din ilişkisinin çok açık bir örneği olarak algılanmalıdır. 21. yüzyıl Hıristiyanlık-devlet-toplum, İslam-devlet-toplum ilişkisinde siyasal alan ile din alanının birbirine daha çok yakınlaştığını göstermektedir. "*Hangi dinde olursa olsun kökten dinci akımların paylaştığı ortak noktalar ve hassasiyetler mevcut. Bunlar moderniteden ve standart Batı uygarlığının, Müslüman bir Doğu toplumuna beraberinde getirdiği toplumsal değişmeden kaynaklanan bir hayal kırıklığının ürünü. Bu akımlar seküler kurumlardan kaynaklanan ve kendi dinsel varoluşlarına yönelik bir tehdidin varlığını ve eylemselliklerinin buna direniş çizgisi olduğunu iddia etmekteler. Hepsi geçmişlerinde bir altın çağ tahayyül edip, o döneme dönüş için çoğu zaman radikal yöntemlerle yürütülen bir mücadele önermekteler. Söylemlerindeki gelenekselliğe rağmen, modern teknolojiyi ve tutundurma taktiklerini ustaca kullanmaları da bunların ortak özelliklerinden kaynaklanmaktadır.*"[5] Bu saptama, bütün dinler için geçerli olmakla birlikte, günümüz dünyasında, İslam için çok daha belirgin ve aktüelleşmiş bir durumdur.

Toplumun bütün yaşam alanlarını bütünleştiren ve tek belirleyici yasa statüsünde olan şeriat, aynı zamanda siyasal sistemin de bütün alanlarını düzenleyen bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle belirlenen hükümler, "*temizlikten suç-cezaya, evlilik-boşan-madan siyasete, yaşamın birbirinden çok farklı alanlarını düzenlerken, dünyevi ve ebedi düzenlemeler olduğu kadar özel ve kamusal alanları da şemsiyesi altında birleştirmektedir. Şeriatı ve onu meydana getiren kaynakları kabul eden kişi; otomatik olarak bu kaynaktan doğan toplumsal düzeni de kabullen-*

5) Editör BAŞKAYA Fikret, Temel Kavramlar, DEMİRER Yücel, *Siyasal İslam*, Ankara, Özgür Üniv.yay., 2005, syf: 555-560.

miş sayılır. Siyasal İslamcı siyasi çerçeveyi kabul eden bir düşünüş tarzı için ne şeriat dışında bir siyasi teorinin varlığından söz edilebilir, ne de bu türden bir boşluk mevcuttur. Bu bağlamda İslam, öteki dünya işlerini düzenleyen bir din olmaktan çıkıp, cemaat içinde otorite ve siyasal katılım kavramlarına ışık tutan bir doktrin işlevi görmeye başlar..."[6] İslam bugünkü dünyanın sorunları ile 'öteki' dünyanın işlerini birbirine bağımlı hale getiren bir din olarak ön plana çıktığı için, toplumu yöneten siyasal otoritenin de din içerikli olması ve bunun için mücadele edilmesi gerektiği savunulur. İslam'daki yorum farklılıkları ya da hedefe ulaşmak için izledikleri yöntemlerin/taktiklerin çok önemli bir etkisi yoktur. Hangi araçlarla olursa olsun önemli olan, İslam'ın siyasal hedeflerine varılmasıdır. Dünyanın hemen her ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de böyledir. Farklı İslami gruplar bulunmakla birlikte stratejik hedefleri genellikle aynıdır: Toplumun İslamlaştırılması.

Anadolu'nun yakın politik tarihi analiz edildiğinde, ortaya çıkan düşünce akımları içerisinde, toplumsal ilişkilere damgasını vuran en önemli akımlardan biri de siyasal islamdır.

Türkiye'nin siyasal koşulları incelendiğinde İslamcılığın birçok politik versiyonu bulunduğunu, bunların genel eğilim olarak İslam kurallarını benimsedikleri, ancak, uygulama alanında bir kısım farklılaşmalar içerisinde oldukları görülür. Bu nedenle İslamcılığın Türkiye'deki versiyonunu öylesine kısa kavramlarla tanımlamak oldukça zordur. Türkiye nüfusunun çoğunluğunun İslam dinini benimsediği söylenmesine rağmen, toplumun İslamcılığı pratik olarak hangi düzeyde uyguladığı her zaman tartışma konusu olmuştur. İslami gruplar arasındaki değerlendirmelerde ortaya çıkan farklı tanımlamalar, aynı zamanda İslam'ın politik yorumunu ve uygulanma biçimi konusundaki farklı yaklaşımları ortaya koymaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde siyasal sistem olarak devletleşen bir İslam yönetim biçimi ile 1923'lerde kurulan ve şeriatın bir devlet biçimi olarak reddine rağmen, devlet dini olarak şekillenen İslam'a ait temel olguların, 1950'lerden sonra yeniden güncelleştirilerek siyasal ilişkilerin ana unsurlarından biri haline getirilmesi, toplumsal duyarlılığın yeniden İslam üzerinde yoğunlaştırılmasına neden oldu.

Türkiye toplumunun İslam'ı kavraması ile diğer toplumların İslami anlayışı arasında bir kısım temel farklılıklar olsa da, örneğin sistem içerisinde politik bir kriz olarak algılanan ve siyasal İslamın önemli simgelerinden biri olarak görülmeye başlanan 'türban' ya da 'başörtüsü' İslam toplumunun geneli

6) DEMİRER, age.

içerisinde ortak 'dinsel' bir değer olarak algılanmaktadır. Yani İslami toplumun bir kısım temel/genel ortak değerleri söz konusudur ki, bunlar dünyanın hemen her yerinde kabul gören kurallardır. Ama aynı zamanda bölgesel özelliklere göre bir kısım farklılıklar da oluşmuştur.

Cumhuriyet dönemindeki İslami gelişmenin, sistemin egemen ideolojisi olan Kemalizm'den şu ve ya bu biçimde etkilendiğini de görmek mümkün. Örneğin toplum içerisinde İslami kurallara uyma isteğinin artmasına ve İslami yaşam tarzını benimseme eğilimi içerisinde olmalarına rağmen, devletin doğrudan bir şeriat sistemine dönüştürülmesi istemi de, tersten beklenen bir gücü henüz oluşturmuyor. Bunu etkileyen en önemli faktör, birincisi, 'devlet laikliği'nin denetiminde devlet dininin oluşturulması, ikincisi şeriata bakış açısı ve uygulanma biçimi konusunda, İslamcı hareketler içerisinde hala netleşmiş ortak zeminde buluştukları bir görüşün olmamasıdır. Özellikle sistemin siyasal yaşamına adapte olmuş İslamcı kadrolarda bu durum çok daha net olarak görülmektedir.

Din ile siyasal yapı arasındaki ilişki, Türkiye'nin toplumsal yapısında daha özgün bir süreç olarak gelişmişti. Osmanlı'nın devamı ama ondan farklı bir süreçte gelişmeye başlayan 'yeni' devletin siyasal yapısının kendisine göre özgünleştirdiği 'laiklik' yapısı ile 'dinin devletleştirilmesi' arasında mantıksal bir bağ oluşturulmaya çalışıldı. Laiklik adına, devlet dini oluşturarak İslam'ı devletleştiren özgün ülkelerden biri de Türkiye'dir. Diyanet İşleri Başkanlığı, esas olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda mevcut olan 'Şeyh-ül İslam' kurumu ile aynı paralellikte görülmese de Türkiye Cumhuriyeti'ndeki yeni bir versiyonudur. Bu, aynı zamanda, Doğu'nun laiklik kavramı ile Batı'nın laiklik kavramı arasında yeni bir tartışmayı da gündemleştirmektedir.

İslamcı entelektüeller arasında dahi, şeriata dair farklı görüşlerin bulunması, gelişme eğilimi içerisinde olan ve önemli bir toplumsal güç haline gelen İslamcılar için önemli bir handikabı oluşturmaktadır. Sistem içerisindeki ilişkilerde ciddi oranda etkin olmaya başlayan İslamcı güçlerin politik temsili sorunu da, onların açmazlarının en önemli yanını oluşturmaktadır. Buna benzer sorunlar, İslamcı akımlar içerisinde sistemin analizine yönelik politikalarda önemli farklılıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu durum doğal olarak, mevcut siyasal sistemin, İslamcılara karşı politik manevra alanını nispeten güçlendirmektedir.

Diğer bir ifadeyle, İslamcı söylemler çerçevesinde bütünleşmeye başlayan bir oluşum ortaya çıkmakla birlikte bunlar arasında henüz ortak bir irade birliği de oluşmuş değil. Bir yandan İslam'ın toplumsal etki gücünü artıracak başörtüsü, İmam Hatipler gibi siyasal taleplerin gündemleştirilmesinde ortak bir

zeminde hareket edilmektedir. Diğer yandan 'şeriat' olarak tanımlanan devlet biçiminin politik alana uygulanması konusunda önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ayrıca İslam'ın 'ümmetçilik' ve 'Türk-İslam sentezi' ekseninde farklı politik yaklaşımlarla ortaya konulması, İslamcı hareketin sınırlarını hem oldukça geniş tutmakta hem de belirsizleştirmektedir.

Şeriat, İslamcı tarikatların kendi faaliyetleri içerisinde üzerinde durdukları ve hedefledikleri sistem bakımından öncelikli olarak ön plana çıkarttıkları bir kavramdır. Kuran'a dayanılarak açıklanan siyasal sistemin yönetim biçiminin tek bir ismi bulunduğu ve kendi taraftarlarını bu politik gerçeklik üzerinde eğittikleri biliniyor. 1960'lardan itibaren politik ilişkilerin güncel bir sorunu haline gelen ve 1970'lerden itibaren siyasal sistem içerisinde politik bir parti olarak da faaliyet yürütmeye karar veren İslamcıların, şeriatı politik ilişkilerde güncelleştiren bir kavram haline getirmeleriyle birlikte, bu tanım üzerinde çok farklı yorumlar yapılmaya başlandı. Türkiye'de, İlahiyat Fakültelerinde yetişen çok sayıdaki 'İslam din bilimcisi' arasında olduğu gibi, cemaat liderleri, İslamcı politikacılar ve entelektüeller arasında da 'şeriat' tanımı bakımından önemli yorum farklılıklarının oluşması, doğal olarak İslamcı hareketin politik sınırlarını hem karmaşıklaştırmakta hem de kutuplara ayırmaktadır. Ancak herkesin birleştiği ortak noktaya göre, şeriat bir Kuran hükmüdür ve uygulanması da farzdır. Fakat uygulanma alanı ve biçimi söz konusu olduğunda, ortaya çıkan farklı yorumlar, İslami çevrelerin birbirlerini ihanetle suçlama noktasına kadar götürmektedir.

İslamcılığı savunan ya da Kuran'a ve sünnete inanan herkesin 'şeriat'ı da savunmak zorunda olduğu bilinir. Bu ortak savununun 'yeniden' tanımlanması ve günümüze uyarlanması bakımından ortaya çıkan ayrışmanın, iki temel kurum arasında belirgin bir çizgiye dönüştüğünü söylemek mümkün. Birincisi, siyasal sistemin en önemli stratejik kurumu olan ve devletin geleneksel politikalarına uygun hareket eden Diyanet İşleri Başkanlığı ile İslamcı gelenek içerisinde örgütlenip siyasal güç olarak kurumlaşmış cemaatler arasındaki farklılık. Diyanet'in savunageldiği ve uyguladığı daha çok devletin geleneksel yapısına hizmet eden bir 'şeriat' anlayışı, diğeri doğrudan Kuran ve sünneti esas alan ve toplumsal ilişkilerin bütün alanlarına uygulanması amaçlanan bir şeriat anlayışı. Bu iki İslamcı kurumsal yapının birçok ayrışma noktalarına rağmen, özellikle 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra, iç içe geçen ve birbirlerini tamamlayan kurumlar haline gelmeleri de önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Hatta şeriata dayanan bir siyasal düzeni savunan cemaat liderlerinin çok önemli bir kesiminin Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görevli memurlar olmaları da tesadüfî bir durum oluşturmuyor. Bu, iç içe geçen ve birbirini ta-

mamlayan politik stratejinin bir parçasıdır.

Sistemin başka kurumları tarafından 'irtica' olarak tanımlanan dinsel/İslamcı faaliyetin en önemli örgütlenme merkezinin de Diyanet kurumu olması çelişki gibi görünen, ama aslında siyasal sistemin bir başka ihtiyacını karşılayan özelliğe sahiptir. Diyanet-tarikat-politika ilişkisi içerisinde geliştirilen siyasallaşmanın iç ve dış politika ilişkilerinde siyasal sistem için yarattığı muazzam olanaklar hep gizli tutulmuştur.

Osmanlı'nın belirli bir tarihsel evresinden başlayarak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra devam eden en önemli olgulardan biri de, İslamcılığın saf 'ümmetçilik' olarak algılanmamasıdır. Bu sadece Türklere has bir durum değildir. İslam'ın ortaya çıkış merkezi olarak bilinen Arap yarımadasında, İslami yoruma Arap geleneksel tarihi, kültürü eklenmiştir. Ekonomik ve sosyal gelişme eğilimlerine bağlı olarak Arap ulusal kültüründen soyut bir İslamcılık oluşmadığı gibi, özellikle 1850'lerden sonra da, İslamcılık, bir dönem uluslaşmanın gerisine düştü. İran'da İslam'ın Şii yorumunda, Pers tarihinin ve kültürünün çok ciddi etkileri söz konusudur. Aynı şekilde Anadolu'nun ve Mezopotamya'nın Müslümanlaştırılması sürecinde bu bölgelerde yaşayan toplulukların sosyal yaşamları ve kültürleri dinsel olguları doğrudan veya dolaylı olarak etkilediler. Genel olarak Doğu'nun uluslaşma süreçleri nispeten daha geç bir tarihsel döneme denk geldiği için, uluslaşma ile dinsel olgular tamamen iç içe geçti. Türkler açısından bu daha belirgin bir durumdur. Bu nedenle özellikle Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra geliştirilen Türkleştirme politikası ile İslamcılık bir bakıma iç içe geçti. Yani Pantürkizm ile Panislamizm eş zamanlı bir sürecin politikaları olarak değerlendirildi.

Türk devletinin kuruluş sürecinin önemli bir harcı olan İslam, Türkiye'nin siyasal tarihi içerisinde sanıldığı gibi sistem dışı bir siyasal olgu olmadı. Tersine, devletin toplum üzerinde siyasal egemenliğini güçlendirmesinde çok önemli bir işleve sahipti. Bu nedenle, özellikle Cumhuriyet döneminin siyasal tarihinde, Türk-İslam sentezi siyasal bir strateji olarak benimsendi. İlginç olan ise, ümmetçilikten yana olan tarikatların hemen tamamının da bu tezi benimsemiş olmaları ve kendi cemaatlerine bunu bir biçimiyle kabul ettirmeleridir. Bu nedenle, Siyasal İslamcı akımların son yıllarda kullanmaya başladıkları, "insan hakları", "demokrasi", "din ve vicdan özgürlüğü", "millilik", "adalet"[7] gibi özellikle siyasal alanı ilgilendiren kavramlarla pek ilgilenmemişlerdir. Zaman zaman sistem ile aralarında oluşan bir kısım çelişkiler nedeniyle, ürkekçe gündemleştirdikleri bu kavramları, hiçbir koşulda sisteme kar-

7) AKTAY Y., age, syf: 18.

şı siyasal alternatif bir araca dönüştürmediler. Siyasal İslamcı güçlerin ana gövdesi, her zaman devletin politik gücüne 'biat' etti. Bu nedenle, siyasal geleneklerinde, demokrasi, özgürlükler ve insan hakları mücadelesi olmadı. İslamcı yazarlardan Abdurrahman Dilipak'ın çok açık olarak ifade ettiği gibi, söz konusu edilen siyasal kavramların Kuran'da yeri olmadığı için savunulmaması bir yana, esas olarak onları buluşturan temel nokta, Türkçülükle İslamcılığın birleştiği sınırlardır.

Uzun yıllar kendilerini İslamcı olarak adlandırmayan tarikat eksenli gruplar için 'İslamcı' ismini kullananlar daha çok bunların dışındaki siyasal güçler oldu. Ancak, 1970'li yıllardan başlayarak siyasal, ekonomik ve toplumsal ilişkilerde ciddi bir güç olmaya başlamaları ve sistem içerisinde edindikleri ilişkiler ağıyla hem 'radikal' çizgilerini belirginleştirdiler hem de 'Siyasal İslam' kavramını kabullenir oldular, dahası kendilerini böyle tanımlamaya başladılar.

İslam coğrafyasında Siyasal İslamcı akımların, bulundukları ülkelerin siyasal sistemlerine karşı alternatif bir güç olarak ortaya çıkmaları, bölge ülkelerinin hemen hepsinde ciddi bir etki yarattı.

Bölge coğrafyasında İslamcı hareketlerin gelişmesi, Türkiye'de İslamcı grupların 'radikal' söylemlerini yoğunlaştırdı. İslamcılar tarafından çok kapsamlı olarak kullanılmaya başlanan iletişim aygıtlarıyla, İslam dininin siyasal ve toplumsal yaşamın da dışında tutulmasına gerekçe gösterilen 'sekülarizme' karşı geliştirilen ideolojik ve siyasal eleştiriler ciddi oranda etkili oldu. Böylece politika ile İslam'ın iç içe geçerek bir siyasal sistem modeli olduğu, bütün İslamcı gruplar tarafından savunulmaya ve propaganda edilmeye başlandı. İslamcıların siyasal etkileri öylesine gelişti ki, 'Milli Görüş'ün kurucusu ve doğal lideri Necmettin Erbakan'dan bugünkü Başbakan Tayyip Erdoğan'a kadar çok önemli bir kesim; toplumun İslamlaştırılması, sistemin şeriata göre yönetilmesi gerektiğini savundular. Böylece, günlük siyasal ilişkilerin dışında kaldığı iddia edilen cemaat grupları, siyasal yaşamın danışma merkezi oldular. Nakşibendîlik, Nurculuk, Süleymancılık, Işıkçılık, Gülencilik vb. şekilde ifade edilen cemaat-tarikat ilişkileri, hem toplumun sosyal yaşam alanına aktif olarak müdahale etmeye başladılar, hem de ülke ekonomisinde stratejik bir güç oldular. Bu iki olgunun etkisiyle, daha önce devlet işleriyle dolaylı olarak ilgilenirken bu kez doğrudan ilgilenmeye ve siyasal ilişkileri daha güçlü etkilemeye başladılar.

Yani Mısır, İran, Libya, Irak, Suriye, Cezayir vb. ülkelerde gelişen Siyasal İslamcı hareket, bir bakıma özellikle İngiliz ve Fransız sömürgeciliğine ve daha sonra ABD'ye karşı bir tepki hareketi içerisinde gelişirken, Türkiye'de İslamcı hareket başından itibaren sistemle iç içe gelişerek güçlendi.

İslamcılığın Türkiye versiyonu, 1890'lardan itibaren uluslararası güç ittifakları içerisinde gelişti. Özellikle Panislamizm olarak benimsenen politikanın arkasındaki güçler, Ortadoğu'yu işgal etmeyi hedefleyen Almanya gibi ülkelerdi. Bu tarihten itibaren, İslamcılık, hemen her dönem siyasal sistemle iç içe oldu. Sistemin ihtiyaçlarına göre konumlandırılan İslamcı hareketler, Türkiye'de sol eksenli gelişen toplumsal hareketlerin bastırılmasında çok büyük rol oynadılar. Anadolu'nun işgal edilmesi sürecinde dahi, İslamcı güçler, emperyalist işgale karşı başlı başına bir karşı koyuş örgütleme becerisini yeterince gösteremediler. 1950'lerden sonra devletin illegal güçleri tarafından organize edilen ve özellikle İstanbul'da ön plana çıkan saldırılarda Tan gazetesinin yakılması, Ermenilere ve Yahudilere yönelik iş yerlerinin tahrip edilmesi gibi eylemlerin içerisinde aktif olarak yer alan gruplardan bazıları da İslamcı çevrelerdi. 1968-1970 dönemleri arasında dünya çapında, özellikle gençliğin anti-Amerikancılık eksenli gelişen anti-emperyalist mücadelesinin en somut pratik örneği, ABD'nin 6. Filo'sunun İstanbul'a gelmesi ile sol eksenli üniversite gençliğinin geliştirdiği kitlesel protesto gösterilerine karşı, İslamcılığın merkezi olan camilerde, 6. Filo'yu protesto eden gençlere karşı fetvalar verildi. Karşıt protesto eylemlerinin örgütlenmesi için İslam adına çağrıların yapılması ve ABD'nin İslam'ı koruyan bir güç olarak gösterilmesi, Türkiye'deki Siyasal İslamcılığın siyasal karakteri bakımından bir fikir vermektedir. Son yıllarda ortaya çıkan 'küçük' ve hala marjinal olan birkaç grup dışında, Türkiye'nin Siyasal İslamcıları, hem iç politikada hem de uluslararası ilişkilerde devlete endeksli olmayı tercih ettiler. Bu, onların savundukları ideolojik ve siyasal çizgileriyle ilişkiliydi.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünyanın iki kutupluluk temelinde bölünmesinin ardından kapitalist merkezin başını çeken 'yeni' lider ABD ekseninde geliştirilen "soğuk savaş" stratejisinin en önemli siyasal figüranlarından biri, Siyasal İslamcı hareket oldu. Sovyetlerin yıkılmasına kadar devam eden ABD stratejisinin pratik uygulanması ile İslami akımların gelişmesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. ABD Güvenlik Konseyi'nin 1947'de almış olduğu ve kesintisizce uygulanmaya konulan strateji; Sovyetler Birliği'nin özellikle bölge coğrafyası içerisinde ekonomik, siyasi ve askeri olarak kuşatılarak hareket alanının kısıtlanması ve giderek izole edilmesine dayanmaktaydı. Özellikle Ortadoğu, Avrasya ve Balkanlar üzerinde geliştirilen bu stratejinin, jeopolitik bakımdan en önemli merkezlerinden biri Türkiye oldu. ABD'nin, Sovyetlere karşı geliştirdiği stratejinin uygulama alanı olan Ortadoğu ülkeleri içinde özellikle Türkiye, İran ve daha sonra da Mısır ve Suudi Arabistan ön plana çıktı. Türkiye dâhil mevcut Ortadoğu'nun siyasal, dinsel

ve tarihsel yapısı dikkate alınarak, Sovyetler Birliği'ne karşı geliştirilen ideolojik ve politik saldırının en önemi araçlardan biri İslam oldu. ABD'nin politik uzmanları tarafından geliştirilen ve özellikle Ortadoğu'da uygulanmaya konulan 'Yeşil Kuşak Projesi'nin politik teması: 'Komünizme karşı din'di. Egemen siyasal güçler, tarihin hemen her döneminde dini siyasal mücadelenin önemli araçlarından biri olarak gördüler ve kullandılar. Din gibi, binlerce yıldır toplumların manevi hayatına hükmeden bir gücün, siyasal stratejinin önemli bir aracı haline getirilmesi onların uluslararası siyasal çıkarlarıyla ilişkilidir. Sovyetlere karşı geliştirilen 'anti-komünizm' stratejisinin İslam üzerinden planlanmasının temel nedenlerinden biri, İslam'ın politika ile çok yoğun olarak iç içe olmasıdır.

Amerika'nın 1946'daki Rusya Büyükelçisi'nin, "Manevi hayatımızı devlet adamlarından ziyade, büyük din adamlarının kılavuzluğuna borçluyuz. Düşmanımız Komünizm Tanrı'yı inkâr esası üzerine kuruludur... Din, komünist diktatörlüğü yok edecek ilahi kudrete sahiptir..." şeklindeki değerlendirilmesinin güncel siyasal alanı İslam oldu.

Türkiye'de sistemle iç içe gelişen Siyasal İslam, ABD'nin politik stratejisine en uygun akımlardan biriydi. Bu nedenle, Türkiye'de Siyasal İslam'ın geliştirilmesi ve devletle bütünleşen ekonomik ve siyasal bir güç olabilmesi için, ABD'nin ciddi yönelimleri ve tenkitleri olduğu biliniyor.

Sisteme alternatif olmadan sistemle birbirine benzeşerek gelişme eğilimi içerisinde olan Siyasal İslam'ın ideolojik siyasal pozisyonu önem kazanmaktadır. Türkiye'nin belirleyici siyasal güçlerinden biri olarak sistem ilişkilerini 'yeni'den etkileyecek düzeye ulaşmış olan İslamcı hareketin üzerinde yükseldiği ideolojik-politik alanın birçok bakımdan analiz edilmesi gerekir. Geleneksel İslam ideolojisinin Türkiyelileşmiş biçimi olarak karşımıza çıkan Türk-İslam sentezinin uygulanma alanının inceleme konusu yapılması bir bakıma zorunludur. Türk-İslam sentezi, İslamcı ideolojinin ve yaşam biçiminin Türkçülükle birleştirilerek siyasal alana egemen kılınması ve rejimin yeniden yapılandırılması için devletin iç bütünlüğü bakımından önemsenen siyasal bir stratejidir. İslamcı hareket, faaliyet alanını genişletmek için, devletin bugünkü yapısı ile olan ilişkilerini önemsemektedir. Bu nedenle sistemin stratejik kuvvetleri ile İslamcı hareketin buluştukları ve ayrıştıkları noktaları belirlemek ve onların hangi alanda birbirine ihtiyaç duyduklarını tespit etmek önemlidir.

Türkiye'nin siyasal ve toplumsal yapısına göre biçimlenmiş olan Siyasal İslam'ın, ideolojik ve politik hedef alanı bugünkü mevcut siyasal sitemin dışında 'yeni'yi temsil edecek bir siyasal yapıyı tercih etmesi pek olanaklı değildir.

Stratejik olmayan çelişkilerin bir başka 'yeni rejim'i doğurması da söz konusu olamaz. Farklılık, siyasal iktidarın örgütlendirileceği temel ya da devlet içerisindeki kurumlaşmanın yönünün belirlenmesinde ele alınacak kriterlerdedir. Siyasal alanda, kapitalist sistemin farklı varyantlarını oluşturduğu için stratejik olarak temelde bir ayrışma yaşanmıyor. Siyasal islam, bugünkü düzenin ana unsurlarını kabul ederek devletle bütünleşen ve iç içe geçen bir değişimi savunmaktadır. Son yıllarda ortaya çıkmış, ancak İslami çevrelerde marjinal olarak kalan bir kısım İslamcı siyasal örgütler, mevcut siyasal sisteme karşı, farklı bir 'iktidar modeli' önerdiklerini iddia etseler de, bunların ciddi bir etkileri söz konusu değildir.

Siyasal İslam'ın genel stratejisi 'evrimci' bir yolla iktidarın ele geçirilmesine dayanmaktadır. Kemalist rejime dayanan siyasal sistemle doğrudan bir çatışmaya girmekten çok, sistemle iç içe geçen bir politika ile örgütlenmektedirler. Politik ve örgütsel güç ilişkileri bakımından, rejimle açık bir çatışmaya girmelerinin söz konusu olmayacağı da açıktır. Bugünkü politik verili koşullar içerisinde kuvvet dengelerinin İslamcı hareketin aleyhine olduğu dikkate alındığında, açık bir çatışmaya girmeyecekleri de çok açık bir durum. Bu nedenle birkaç 'küçük radikal örgüt' dışında, tarikat örgütlenmelerinin önemli bir kesimi sistemi içten ele geçirme stratejisine uygun politikaları tercih etmektedirler. Fethullah Gülen, "*O halde, kuvvet dengesinin olmadığı durumlarda tekniğe, taktiğe başvurulmalıdır. Aksi takdirde, karşı gelinemeyeceği muhakkak olan kuvvetle çarpışmaya kalkmak davaya en büyük ihanettir... Her zaman güç ve kuvveti elinde bulunduranların muhalefetlerini hesaba katmalı ve katiyen kabadayılık yapmamalıdır... Uzun vadeli, kalıcı, yapıcı şeyler tercih edilerek, dengeler gözetilmeli ve katiyen dünya karşısında hedef haline gelinmemelidir...*"[8] İslamcı siyasal kuvvetler içerisinde sistemle iç içe olan ve sistem kurumlarında çok kapsamlı olarak örgütlenmiş olan Gülen ve grubu, sistemin evrimci bir yolda ele geçirilmesi stratejinin en iyi uygulayıcılarından biridir.

Özellikle son 20-25 yıl içerisinde İslamcı hareket içerisinde oluşan entelektüel birikimle birlikte, İslamcılığın Türkiye'de iktidar olabilmesi için 'yeni' olarak adlandırılabilecek bir kısım teorik tespitler yapılmaktadır. Devlet-iktidar-toplum ilişkisi esas olmak üzere ekonomik sistem modelleri, sınıfların analizi, sivil toplum kurumlarının toplumsal alandaki rolü vb. noktalarda geliştirilmeye çalışılan bir kısım 'tezler' bulunmaktadır. Ali Bulaç, İsmet Özel, Abdurrahman Dilipak, Ahmet Tabakoğlu, Ersin Gürdoğan gibi İslamcı entelektüellerin geliştirdikleri ve 'yeni' tezler olarak illeri sürdükleri bu görüşler

8) GÜLEN Fethullah, *Prizma-1*, İzmir, Nil yay., 1996, syf:103.

aslında sivil toplumculuk eksenli postmodernizmin İslamcılığa nüfuz etmesi olarak değerlendirilebilir. Siyasal bir akım olarak İslamcılık, özel mülkiyete, artı-değere ve kapitalizmin kar yasasına karşı olmadığı gibi, devlet- iktidar-sınıf ilişkisinde ileri sürdükleri modellerin hiçbiri, mevcutlardan temelde bir farklılık oluşturmamaktadır. Bu nedenle aslında toplumsal gerçekliğin reddine/inkârına dayanan postmodernist kavramlar ekseninde geliştirilen siyasal argümanlar onların/İslamcı entelektüellerin analizlerinin nefes borusunu oluşturmaktadır. İleri sürdükleri şey, aslında, postmodernizmin ideolojik kapsamında Kuran'ın 'yeni'den yorumlanmasıdır ve 21. yüzyılın iktidar ve güç ilişkilerinde yer edinmesini sağlamaktır. Bu nedenle, bazen, Gramsci, Wallerstein gibi kendilerini Marksizm alanında gören siyaset bilimcilerin bir kısım fikirlerini İslamcı tarzda yorumlayarak kendilerine geniş bir alan oluşturmaya çalışmaktadırlar. Ancak hangi biçimde olursa olsun, savundukları iktidar modeli, yine postmodernizmin iktidar ilişkisinin bir versiyonudur. Yani kapitalist sistemin tarihsel sınırlarını aşamamaktadırlar.

Siyasal iktidar perspektifine bağlı olarak hareket eden siyasal islamcı güçler -özellikle de cemaat grupları-, sistem kurumlarının stratejik önemine, siyasal etki gücüne ve toplumla iç içe olan özelliklerine bağlı olarak uzun vadeli bir örgütlenme planı oluşturmuşlardır. Bu ele 'geçirme' planı, sistemin temel yapısını değiştirerek 'yeni' ekonomik temellere dayalı bir düzenin kurulması biçiminde değildir.

Her ülkenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi, eğitim politikası üzerinde belirleyici bir etki oluşturmaktadır. Aynı zamanda her siyasal sistemin eğitim politikası stratejiktir. Bu nedenle her devletin belirlediği eğitim-öğretim politikası sistemin genel ihtiyaçlarına göre şekillenir. Çünkü eğitim-öğretim sistemi, iktidar gücünün ideolojik etkinlik alanının en somut hissedildiği ve önemsendiği yerdir. Sistemin sürekliliğini sağlamada belirleyici öneme sahip olan eğitim politikası, aynı zamanda devletin toplumsal güçler üzerindeki hegemonyasını veya etki gücünü ortaya koyar. Bu nedenle eğitim alanı bir ülkenin gelişmesi bakımından önemli bir unsurdur. Sistemin iç örgütlenmesi bakımından stratejik olan bu alanın kontrolü, aynı zamanda, toplumsal ilişkilerin uzun vadeli denetimi bakımından önemlidir. Laik olarak gösterilmeye çalışılan bugünkü siyasal sistemin eğitim öğretim politikasının ideolojik alanı 'Türk-İslam Sentezi' üzerinde şekillenmektedir. Bu nedenle İslamcı hareketin özel ilgi alanında olan eğitim sisteminin İslamcılaştırılması için yürütülen yoğunluklu faaliyetin sistem içerisinde çok önemli bir etkinlik yarattığı, artık gizlenmeyen veya gizlenemeyen bir durumdadır. Devlet dinine sahip olan siyasal sistem, dini, eğitim alanının 'zorunlu' bir öğesi haline getirmekle, toplu-

mun İslamcılaştırılması için gerekli stratejik politikaları fiilen uygulamaktadır. İlkokuldan başlayan lise ve üniversitelere kadar çok geniş bir alanı kapsayan eğitim sisteminde Türk-İslamcı öğelerin ağırlıklı olarak ön plana çıkması, doğal olarak, Siyasal İslam'ın gelişmesinin nesnel zeminini hazırlamaktadır. İslamcı çevrelerin de, sistem içerisinde yoğunlaştıkları en önemli stratejik alanlardan bir tanesinin, eğitim-öğretim alanı olması onların siyasal yönelimleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu alan üzerinde etkinlik kurulması, hem toplumun İslamlaştırılmasında, hem de sistemi yönetecek İslamcı kadroların yetiştirilmesinde çok önemli bir rol oynayacaktır. Bu nedenle belirli kısa dönemler dışta tutulduğunda, devlet ile İslamcı tarikatların ya da cemaatlerin fiili işbirliğine dayanılarak, eğitim sektöründe dinsel içerikli okulların yoğunluklu olarak açılması, siyasal sistemin gelecekteki siyasal yönelimlerini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin mevcut siyasal sistemiyle bir bütünlük içinde siyasal ve örgütsel faaliyet yürüten ve Türkiye'nin 'yeni fundamentalistleri' olarak gösterilen bir kısım İslamcı organizasyonların sistemin 'illegal güçleri' ile iç içe oldukları ve İslam adına işledikleri cinayetlere bakıldığında, devletin bir başka gücü olarak kullanıldığı da verilerle ortaya çıkmaktadır. Devletin İslamlaştırılması için oluşturulan politikalar üzerinde bir kısım farklılaşmalar ortaya çıkmasına ve 'radikalleşme' ve 'zor'a dayanan bir değişimi savunan eğilimler oluşmasına rağmen; İslamcı akımların belirlediği bir kısım ideolojik-politik analizler, sistemin stratejik politikaları ile genelde örtüşmektedir. Özellikle sistemin kontrgerilla güçlerinin işlediği birçok cinayetin içerisinde, 'radikal' ve 'şiddet' yanlısı olarak bilinen bir kısım İslamcı örgütlerin yer alması tesadüfî bir durum değil. Bir kısım siyasal analizlerde kendi içerisinde ayrışan İslamcı grupların tersten devletin stratejik politikalarıyla uzlaşmalarının nedeni, ortak ideolojik gıdadan yani kapitalizmden beslenmeleridir. Örneğin, hem İslamcıların hem de devletin stratejik düşmanı 'komünizm' olduğu için, tarikatlar veya cemaatler, 'irtica'ya karşı olduğu iddia edilen ordunun gerçekleştirdiği 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askeri darbesini bütün güçleriyle desteklediler. Çünkü 'laik' ordunun gerçekleştirdiği darbelerin, İslamcılığın gelişmesinde çok önemli etkileri oldu.

Siyasal islami akımların çok uzun yıllardan beri hedefledikleri ve bugünkü verili koşullar içerisinde çok ciddi bir potansiyel oluşturdukları alanlardan biri de ekonomik ilişkilerdir. Siyasal ilişkilerin belirlenmesinde ekonomik gücün çok ciddi bir etkisinin olduğu biliniyor. Bu nedenle ekonomik alanın kontrolü aynı zamanda siyasal alanın denetimi veya yönlendirilmesi bakımından önemli bir faktördür. İslamcı hareket, sistem içerisinde ve sistem kurum-

larının desteğini de alarak uzun yıllara dayanan ekonomik faaliyetleri sonucunda, bugün, Türkiye ekonomisinin nerdeyse dörtte birini kontrol edecek bir güce ulaşmış bulunuyor. Türkiye'nin kapitalist ekonomik ilişkileri içerisinde ve onun bir parçası olarak gelişen İslamcı sermayenin ekonomik modeli ile bugünkü kapitalist sistemin ekonomik politikaları arasında, temelde hiçbir ayrım söz konusu değil. İslamcı ekonomik modelin, mevcut ekonomik modellerden herhangi bir farkının olmadığını vurgulayan Samir Amin, İslamcı hareketleri ekonomik alanda 'komprador burjuvazinin bir uzantısı' olarak değerlendirirken kapitalist sistemin bir varyantı olduklarını vurgulamaktadır.

İslamcı güçlerin ekonomik alanda yarattıkları kurumlaşmalar, onların siyasal alana müdahalesini kolaylaştırmaktadır. Sermaye birikimi bakımından izledikleri bir kısım yöntemler ve araçlar dışta tutulduğunda, sıkça vurguladıkları gibi sermayenin bir kısmını 'İslamcı' olarak ifade etmek onun niteliğinde bir değişiklik yaratmıyor. Kapitalist sistemin uluslararası ilişkilerini belirleyen sermaye, aynı zamanda tek tek ülkelerin iç ilişkilerini belirleme de önemli bir etki gücüne sahiptir. Dolaylı bir ilişki ağı içerisinde işleyen bu sistem, İslamcı sermaye için de geçerlidir. Farklı sermaye grupları arasındaki rekabet, onların ekonomik karakterini ve sınıfsal niteliğini kesinlikle değiştirmiyor. Sermayenin biçimsel farklılıkları, onun iktidar gücünü etkilememektedir. Bu bakımdan bu biçimsel farklılıklar, Türkiye toplumunu İslamlaştırma faaliyetinin bir parçası olarak işlev gören 'İslamcı sermayenin' ekonomik ve siyasal karakterini değiştirmiyor. Bir başka açıdan bakıldığında, İslamcı hareketin üzerinde yükseldiği nesnel zemin kapitalizmin tarihsel sınırlarıdır. Örneğin, İslamcı sermaye grupları tarafından kurulan Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) eski başkanı Erol Yarar, İslamcı ekonomik gelişmeyle, kapitalist sistemin bir modeli olduğu bilinen post-Fordizm arasında bir benzerlik kurmaktadır: "*Bugün işçi-işveren ilişkisi açısından değerlendirildiğimizde tarım toplumundan sanayi toplumuna, oradan da bilgi toplumuna geçtiğimizde, aynı tarım toplumundaki özelliklerin tekrardan oluşmaya başladığını, aile değerlerinin öne çıktığını, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ortaya çıktığını ve nihayet gönüllü kuruluşların öne çıktığını görüyoruz...*"[9] Michel Aglietta'nın 'kapitalist düzenleme' teorisine bağlı olarak kullandığı Fordizm ve post-Fordizm'deki 'birikim rejiminin veya toplu pazarlığın' bir biçimi olarak ifade edilen bu tanımlama, İslamcı sermayenin hangi tarihsel sınırlar içerisinde kaldığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda İslamcı ekonomik kalkınmanın hedefe varmak için bir araç olduğunu vurularken de, "Bir Müslüman için hedef, Allah'ın rızasını ka-

9) YARAR Erol, *21.yy Girerken Dünyaya Yeni Bir Bakış*, İstanbul, Müsiad yay., 1996, syf:35.

zanmaktır. Bu yolda ekonomik kalkınma ana hedef değil, hedefe götüren bir araçtır" tespiti, Max Weber'in *'Protestan Ahlakı'*nın İslamcı bir versiyonunu oluşturmaktadır. Hangi biçimde yorumlanırsa yorumlansın hangi amaçla ele alınırsa alınsın, sonuçta, belirleyici olan bu ekonomik sistemin hangi üretim ilişkisi üzerinde geliştiğidir.

Siyasal islamın analizinin bir başka yönünü de bölgesel ve uluslararası ilişkiler oluşturmaktadır. Bu nedenle hem Ortadoğu bölgesinde hem de Türkiye'de İslamcılığın güncel siyasal bir sorun olmasının bir başka nedeni de, küresel kapitalist güçlerin bölgeye yönelik izledikleri 21. yüzyıl stratejisidir. Bölge coğrafyasında Siyasal İslam çok farklı ilişkiler sistemine sahiptir. İktidarda olan ve devlet biçimi olarak şeriat ile yönetilen ülkeler yani devletleşmiş İslam ile henüz parti ve örgüt düzeyinde olup farklı siyasal hedefler ve argümanlar kullanan İslamcı parti ve örgütler olmak üzere iki temel grup biçiminde ele alınabilinir. Bunların uluslararası küresel sistem güçleriyle de ilişkileri oldukça farklıdır. Örneğin devletleşmiş İslam'ın uluslararası ilişkileri ile henüz küresel sisteme adapte olmamış ve ciddi sorunlar yaşayan grupların ilişkileri farklılık göstermektedir. İkinci grup içerisinde de siyasal olarak oldukça farklı noktalarda duran İslamcı örgütler bulunmaktadır. Bir kısmı küresel sistemle uyumlu olmaya daha yatkınken, bir kısmı da alternatif bir İslami oluşumu savunmaktadırlar.

Bugün siyasal verili koşullar dikkate alındığında, iktidarda olsun ya da olmasın siyasal İslam uluslararası ilişkilerin önemli bir gündem maddesini oluşturmaktadır. 11 Eylül 2001 tarihinde New York'taki ikiz kulelerin vurulması ile başlayan süreç, uluslararası siyasal ilişkileri bir bakıma yeniden dizayn etti. ABD'nin geliştirdiği 21. yy 'asimetrik savaş' stratejisinde 'radikal İslamcı hareketler' uluslararası 'terörizmin' merkezi olarak görülmektedir. Bu gerekçeyle ABD önderliğinde küresel kapitalist güçlerin Afganistan ile başlayan Irak'la devam eden işgal hareketi, Ortadoğu coğrafyasının tamamen siyasal bir krize doğru sürüklendiğini ortaya koymaktadır. Küresel sistem güçlerin bölgesel siyasal hedefi öncelikli olarak, bölgenin demokratikleştirilmesi değil esas olarak enerji yataklarının denetim altında tutulmasıdır. ABD'nin benimsediği ve diğer önemli küresel güçlerin de bir biçimiyle onayladığı 21. yüzyıl stratejisi, 'Büyük Ortadoğu Projesi' olarak somutlaştırıldı. Yaklaşık olarak 23 ülkeyi kapsayan söz konusu projenin pratikte denenmesi için iki ülke fiilen askeri olarak işgal edildi. Bu süreçten sonra, özellikle küresel sistemin dışında olan siyasal islamcı hareketlerin, uluslararası ilişkilerin merkezine oturdukları gibi bölge coğrafyasında çok daha etkin güç olmalarına da nesnel bir zemin hazırlandı. İslam coğrafyasında kapitalist küresel sistemin alternatifi olarak göste-

rilen bu siyasal oluşumların, Müslüman toplulukların bir biçimiyle sempatisini kazandıkları da bir gerçektir.

ABD başkanı Bush'un 'dil sürçmesi' ile 21. yüzyılın 'Haçlı Seferi' olarak ifade ettiği işgal hareketi, Huntington tarafından 'Medeniyetler Çatışması' olarak formüle edildi. Huntington'ın "ABD'nin gerçek ve potansiyel düşmanları, dinin yönlendirdiği militan İslamcılardır" değerlendirmesi bu çatışmanın mantığını ortaya koymaktadır. Hangi biçimde ifade edilirse edilsin, İslam coğrafyası -özellikle enerji yataklarının olduğu bölgeler- küresel kapitalist sistem içerisinde yeniden konumlandırılmaya çalışılırken, doğal olarak bölgesel çatışma daha da derinleşmektedir. Bölgede şiddet olaylarının çok yoğunluklu olarak artması ve hatta söz konusu edilen İslamcı örgütlerin siyasal ve kitlesel olarak güçlenmesinin en önemli etkenlerden biri bölgenin küresel askeri güçler tarafından işgal edilmesidir.

Özellikle uluslararası küresel güçlerin ihtiyaçlarına göre İslam'ın coğrafyasının yeniden dizayn edilmesi ile 'Büyük Ortadoğu Projesi' arasında doğrudan bir ilişki bulunduğu gizlenmeye ya da arka planda tutulmaya çalışılmaktadır. Ancak uluslararası stratejistlerin değerlendirmeleri çok daha açık ve net: "*...Amerika Ortadoğu'da bir Büyük Patlama organize ettiğinde, kural dizisi ihracatı için belirli bir izleyici kitlesini hedef aldık. Irak'ın Özgürlüğü Operasyonu, çoğu yönüyle hedeften ziyade ateşleyici olarak hizmet gören, sadece Irak'a değil genel olarak bölgeye bir mesajdı. Büyük Patlama, herhangi bir gelecek yaratmaktan zaten vazgeçmiş olan İran'ın "öfkeli çoğunluğunu" hedef almaktadır. Onun reform yönündeki ağır hareketine karşı olan sabrımızın bir sonu olduğunu ve Lübnan'da İsrail'e karşı dönen dolaplardan Şam'ı sorumlu tuttuğumuzu kendisine bildirdiğimiz Suriye'deki Beşar Esad rejimini hedef almaktadır... Genel olarak tüm bölgeye, dışarıdaki dünya ile ne kadar geniş bağ kurarsanız sizin yanınızda yer alacağız demektedir. Çünkü Ortadoğu, Merkez'e katılana kadar biz asla Ortadoğu'yu bırakmayacağız...*"[10] Ortadoğu'nun küresel sisteme dâhil edilmesi için, işgalin sürekliliği ve hatta koşulları oluştuğunda başka ülkeleri de kapsayarak gelişeceği vurgulanmaktadır. Bu askeri-politik yayılma stratejisi doğal olarak bölge haklarının da karşı direnişi örgütlemesine yol açmaktadır. Bugünkü verili somut koşullar içerisinde 'medeniyetler çatışması' olarak yansıtılan bu mücadelenin bir tarafını 'İslamcı örgütler' oluşturmaktadır. Karşı güçlerin -yani işgal edenler ile edilenlerin- çatışması olarak formüle edilen bu gerçeklik, İslamcılığın çok daha kapsamlı olarak siyasal sürece adapte olmasına ve ideolojik bir kanıt olarak meşrulaşmasına zemin oluşturmaktadır.

---

10) age. syf:342-343

ABD stratejistlerinden ve dışişleri eski bakanlarından H. Kissinger'ın, The *Washington Post* dergisinin internet sayfasında yayınlanan makalesinde yer alan "... *Saldırıların Bin Ladin tarzında eylemsel özellikler taşımasına rağmen Usame Bin Ladin'in bu eylemlerin sorumlusu olup olmadığını henüz bilmiyoruz. Kaldı ki bu tür saldırıları işleyebilecek grupları -bu gruplar henüz bu tür bir saldırı düzenlememiş olsalar da barındıran bütün hükümetler, bunun için devasa bedeller ödemelidir. Cevabımızı sakince düşünerek, acımadan ve düşmanlarımızın gözünün yaşına bakmadan vermeliyiz*"[11] biçimindeki değerlendirme, aslında ABD'nin izleyeceği rotayı belirliyordu.

Bush, televizyonda yaptığı bir konuşmasında, dünyanın önde gelen küresel güçlerinin ABD ile doğrudan işbirliği yaptıklarını ve Afganistan'ın uluslararası kapitalist sistemin ortak bir işgaline dönüşeceğini de ilan ediyordu. Bush şöyle diyordu: "*Emirlerim üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri güçleri, El Kaide'nin terörist kamplarına ve Afganistan'daki Taliban Rejimi'nin askeri üslerine saldırmaya başlamıştır. Özenle belli noktalara yapılan bu atışlar, Afganistan'ın harekât üssü olarak kullanılmasına engel olmayı hedeflemektedir ve Taliban Hükümeti'nin askeri kapasitesine saldırmaktadır... Sadık dostumuz İngiltere de bu harekâta katılmaktadır... Dünyanın ortak iradesi bizi desteklemektedir.*"[12]

Hepimizin bildiği gibi, Afganistan küresel sistemin en önemli askeri gücü olan NATO önderliğinde işgal edildi. 'Uluslararası Terörizmle Savaş' iddiası ile dünyanın en geri ülkesi, en modern ordularının istilasına uğradı. Amaç 'terörizm merkezi'nin ortadan kaldırılmasıydı. Ancak ne Taliban Hükümeti'nin ne de El Kaide'nin üst düzey yöneticilerinden hiçbiri ele geçirilmedi. Tersine şiddetin boyutları artarak devam etti.

29 Ocak 2002 tarihinde, ABD Başkanı Kongre önünde yapmış olduğu geleneksel konuşmasında, ABD'nin 21. yüzyıl savaş politikalarını açıklarken terörizm ekseninde işgal edilmesi gereken öncelikli bölgelerde 'Büyük Ortadoğu Projesi' kapsamındaki ülkelerin olduğunu çok net olarak ifade ediyordu. "*Amerika Birleşik Devletleri, iki büyük amacın peşini sabırla bırakmayacaktır. Birincisi, terörist eğitim kamplarını kapatmalıyız, teröristlerin planlarını başarısız bırakacağız ve bu teröristleri adaletin önüne çıkaracağız... Ordumuz, Afganistan'daki terörist kamplarını zararsız hale getirmiştir; fakat en azından 12 devlette başka kamplar hala varlıklarını sürdürmektedir. Hamas, Hizbullah, İslami Cihad ve Ceyş-i Muhammed (Muhammed'in Ordusu) gibi gruplardan oluşan saklı bir terörist dünya var olmaya devam etmekte ve büyük kentlerin merkezlerinde gizlenmek-*

11) www.washingtonpost.com, 13 Şubat 2002.

12) www.whiteho-use.gov/news/releases

tedir..."[13] Terörist görülen söz konusu olan İslamcı örgütlerden Hamas, Filistin'de hükümet kurdu. Hizbullah, Lübnan'da hükümet ortağı olduğu gibi aynı zamanda ülkenin iç politikasını belirlemede önemli bir güç. Müslüman Kardeşler Örgütü, Mısır'da ana muhalefet partisi. ABD'nin terörist kapsamda gördüğü bu İslamcı örgütler gelecekte ABD'nin ve diğer küresel güçlerin birlikte çalışacağı partiler olacaklardır. Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesinden sonra, Afganistan'daki İslamcı örgütlere verdiği destek ve Bin Ladin'in de bu amaçla Afganistan'da bulunduğu dikkate alındığında gelecekte, bugün 'terörist gruplar' olarak görülen örgütler kapitalist küresel sisteme dâhil edilerek yarının ittifak güçleri olabilir.

Ortadoğu için planlanan stratejinin siyasal yönü, 'radikal İslamcılığın' etkisizleştirilerek, 'ılımlı İslam' politikasının bölge devletlerine kabul ettirilmesidir. Bu projenin uygulama alını olarak benimsenen model ülke ise Türkiye'dir. Türkiye'nin iç politik dengelerine bağlı olarak uygulamaya konulması düşünülen 'ılımlı İslam' politikasının başarısı aynı zamanda bölgenin bir bütün olarak küresel sisteme entegre edilmesinin önemli bir ayağını oluşturacaktır. Bu nedenle Türkiye'de 'ılımlı islam' politikasının pratik uygulayıcısı olarak düşünülen AKP'nin uluslararası siyasal güçlerce desteklenmesi, söz konusu projenin uygulanması ile ilgilidir.

Türkiye'nin AB süreci ile ılımlı islam politikası arasındaki ilişki, aynı zamanda AB-ABD ittifakının bölgesel alandaki projeleriyle ilişkilidir. Bu bakımdan, Ortadoğu'da siyasal bir güç olarak etkinlik alanını geliştiren 'radikal' siyasal İslam sorunu, ABD'nin olduğu kadar AB'nin de bir sorunudur. Türkiye'nin AB süreci, aynı zamanda, AB'nin Siyasal İslam'ın sorunlu olduğu bölgeleri, kendi siyasal alanı olarak görmesidir.

Bu nedenle Türkiye'deki Siyasal İslam'ın gelişmesinin boyutlarının çok yönlü bir şekilde analiz edilmesi, sadece Türkiye'nin bir iç politik sorunu olarak değil aynı zamanda Ortadoğu'nun ve AB'nin bölgesel ilişkileri bakımından da oldukça önemlidir.

13) Aktaran THIERRY Meyssan, age, syf:155-156.

BÖLÜM I

SİYASAL İSLAMCI HAREKETİN İDEOLOJİK-POLİTİK YÖNELİMLERİ

Türkiye'nin en önemli siyasal güçlerinden biri olan ve hatta sistemi çok ciddi oranda etkileyen İslamcı hareketin ideolojik-politik gerçeğinin çok yönlü ırdelenmesi konumuz bakımından üzerinde durulması gereken bir nokta.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde İslam iktidar gücü olarak politikanın yönlendirme merkezi olarak işlev gördü. İmparatorluğun dağılması ve Anadolu'da 'yeni' cumhuriyetin kurulması ile din siyasal iktidar işlevini yitirirken toplumsal etki gücünü korumaya devam etti. 1940'lardan itibaren İslam yeniden siyasal ilişkiler ağının içerisine girdi, dahası merkezin siyasal tercihlerini yeniden etkilemeye başladı. Böylece İslam-politika-ideoloji ilişkisi yeniden toplumun gündemine girmiş oldu. İslam toplumsal işlevini korumakla birlikte, 1924-1942 dönemleri arasında siyasal iktidar ilişkisinde geri kalmasının esas nedeni, 'yeni' devletin elit tabakasının Anadolu'yu Türkleştirme politikasıydı.

Çok partili dönemin başlaması ile İslam'ın hem toplumun sosyal katmanları hem de devlet politikaları üzerindeki etkisi, yeniden ciddi oranda hissedilir duruma geldi. Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri devam eden İslamcılık politikası giderek etkinliğini yeniden artırdı. Bütün İslamcı akımlar ve entelektüeller arasında İslam ideolojisi ve politikaları konusunda yaşanan ciddi tartışmalara rağmen genel bir eğilim olarak İslamcılık siyasal iktidar ilişkisinde ideolojik-politik bir form olarak kabul gördü. Türkçülük ve İslamcılık bir-

birini tamamlayan iki unsur olarak devletin ideolojik-politik beslenme alanları haline geldiler.[14]

İslamcı akımların Kemalist rejime karşı geliştirdikleri gibi görülen politikalar devletin dönemsel ihtiyaçlarına da yanıt veriyordu. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra İslamcılığın ideolojik ve politik olarak çok hızlı gelişmesinin aynı zamanda devletin belirlediği politikalarla bir bağı bulunmaktaydı. Bu bakımdan İslamcı akımların ideolojik politik yönelimlerinin çok daha net olarak tanımlanması, aynı zamanda "*dini prensiplerin bir kısmının devletin siyasal meşruiyet ihtiyaçlarına göre kamu yaşamına yön vermesi*" ile bağlantılıdır.[15] Böylece İslamcılık önce kendi "*moralitesiyle siyasete dâhil olma, sonra kendi moralitesini siyasete dâhil etme ve nihayet dayatma fırsatı bulmuştur.*"[16] Yani İslamcılığın siyasallaşarak etkin bir güç olması yine devlet kanalıyla oldu. Böylece İslam, "*yurttaşların ideolojik olarak türdeşleştirilmesinde, toplumun depolitize edilmesinde ve çoğulcu siyasetin önlenmesinde ikinci bir ideolojik araç olarak Kemalizm'e yardım edecektir.*"[17] Bir bakıma, bir kısım araştırmacılar tarafından batılı pozivitist olarak görülen devlet ile İslamcılık birbirini tamamlar hale geldiler. İslamcılığın ideolojik ve siyasal alanda devletin geleneksel çizgisiyle buluşmasındaki amaç "*topluma ideolojik ve siyasal bir tutarlılık kazandırmaktır.*"[18] Böylece 'milli Türkçülük' ile 'milli İslam' ideolojik olarak bütünleştirildi. Bu ideolojik siyasal çizgi 'Türk İslam Sentezi' olarak somutlaştı.

Özellikle Türkiye'nin özgünlüğünde şekillenen 'Türk-İslam Sentezi'nin, pratik uygulanması bakımından inceleme konusu yapılması bir bakıma zorunludur. İslami yaşam tarzının Türk ulusal şovenizmiyle birleştirilmesi, İslam anlayışına dayanan siyasal rejimin yapısı ve uygulamaya koymak istedikleri devletin niteliği, mevcut devletle olan ilişkileri, yürüttükleri mücadele biçimleri ve taktikleri konusunda neler düşündükleri yetirince kavranmadığı sürece bu siyasal hareketin analizi objektif olarak yapılamaz.

İdeolojik ve politik olarak mevcut siyasal sitemlerin dışında yeni bir sistem modelini mi savunmaktadırlar, yoksa sadece devlete egemen olan siyasal görüşe mi karşıdırlar? Kendilerini siyasal sistemin neresine koyuyorlar? Devletle çatışma halindeler mi yoksa devletle iç içe geçerek gerçekleştirilecek politik bir değişikliği mi savunuyorlar? Türkiye'nin siyasal ve sosyal yapısı dışın-

---

14) MARDİN Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, Bütün Eserleri 8, İletişim yay., İstanbul, 2005, syf:221.

15) İNSEL Ahmet, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, Birikim yay., İstanbul, 1990, syf:106.

16) KURTOĞLU Zerrin, "Türkiye'de İslamcılık ve Siyaset", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/İslamcılık*, cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 2004. syf:213.

17) PARLA Taha, *Türkiye'nin Siyasal Rejimi*, İletişim yay., İstanbul, 1995, syf:219.

18) AYUBİ Nazih, *Arap Dünyasında Din ve Siyaset*, Cep Kitapları A.Ş., İstanbul, 1993, syf:40.

da aradıkları İslam düşüncesinin ideolojik temeli nedir? Demokrasiyi nasıl kavradıkları, ideolojik olarak kapitalizmin tarihsel sınırları içerisinde antikomünist politik çizgide devletle nasıl uzlaşabildikleri, şeriat düzenini nasıl yorumladıkları, İslam'ın ideolojik ve politik gelişme sürecini uluslararası gelişmelerle nasıl bağdaştırdıkları gibi sorulara yanıt bulmak oldukça önemlidir.

AKP, ideolojik ve politik alanda 'İslamlaşmış bir devlet modelini' hedefliyor. Bütün siyasal ve pratik yönelimlerinin hedefinde bu gerçeklik bulunuyor. Örneğin Başbakanlık eski Müsteşarı ve AKP İstanbul Milletvekili Prof. Dr. Ömer Dinçer'in, laiklik yerine 'İslam yönetim biçimini' savunduğu biliniyor. 1995 yılında Sivas ilinde "21. Yüzyıla Girerken Dünyanın ve Türkiye'nin Gündemindeki İslam" isimli bir konferansta yaptığı konuşmada savunmuş olduğu görüşler dikkat çekicidir: "... İslam'ı öğrendikçe göreceğimiz şey şuydu: İslam bir bütündür ve hayat tarzıdır. Siyaseten de karar gücüne yönelik hareketler yapmak zorundadır..." açıklamasının ardından siyasal islami akımların devleti ele geçirmeleri için izlemeleri gereken planı da açıklarken, "Devletin yönetimini ve karar merkezini ele geçirerek, toplumda değişiklik yapmaya yönelen hareketlerin" desteklenmesi gerektiğine özel bir vurgu yapıyor. Dinçer, siyasal islama ilişkin görüşlerini kapsamlı olarak açıklarken şunları dile getiriyor: "*Türkiye'de kültürel öncelikli İslami hareketler ile siyasal öncelikli İslami hareketlerin karşılıklı ilişki ve etkileşimleri yeniden tanzim edilmelidir. Eğer bu iki hareket bütünleşmiş bir halde devam ettirilebilirse, Türkiye'de İslam'ın hiçbir ülkede görülmemiş bir şekilde sağlam bir temel üzerinde gelecek vaat ettiğini söyleyebiliriz... Türkiye Cumhuriyeti'nin başlangıçta ortaya koyduğu laiklik, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik gibi birçok temel ilkenin yerini daha çok katılımcı, daha âdemi merkezi, daha Müslüman bir yapıya devretmesi zorunluluğunu ve artık bunun zamanının geldiği düşüncesini taşıyorum... Türkiye'de İslam adına, halkın eski gücünü ve onurunu kazanabilmesi adına büyük bir enerji birikiminin söz konusu olduğunu belirttik... Türkiye'nin değişimi ve dünyada yeni bir güç olarak ortaya çıkabilmesi, bu biriken enerjiyi kullanabilmesine bağlıdır...*"[19]

İslam dünyasındaki ve Türkiye'deki İslami hareketlere çağrı yaparak hem iktidarın değiştirilmesi gerektiğini belirten hem de dünyadaki bütün Müslümanları bir biçimiyle ayaklanmaya davet eden İslamcı Müsteşar'ın, devletin ideolojik ve politik yapısını İslamcı ilke ve kurallara yönlendirmek için de görev aldığı anlaşılıyor. Bu nedenle sistem içerisinde bir değişimden yana olan Türk İslamcılığın ideolojik ve politik görüşlerinin belli başlı kaynakları üzerinde durmak gerekiyor.

19) *Cumhuriyet* gazetesi haftalık Avrupa eki, 23.01.2003.

1- SİYASAL İSLAMCILARIN SAVUNDUKLARI REJİM VE MÜCADELE STRATEJİSİ: ŞERİAT VE CİHAT

Müslümanlık için cihat yapmak ya da savaşmak siyasal islamcıların önemsedikleri en önemli konulardan biridir. Gerek şiddet, gerekse ideolojik ve siyasal propaganda biçiminde olsun, siyasal islamcı akımların ve bireylerin öncelikli görev saydıkları konu cihattır. Genel olarak kabul gören bu siyasal görüş açısı, İslam'ın etkin olduğu her ülkenin ekonomik, siyasal ve sosyal koşullarına göre farklı biçimler alsa da sorunun özü aynı kalmaktadır. İslam dinini yaymak, geliştirmek ve egemen kılmak için cihat şarttır.

Cihat çağrısı Kuran'ı Kerim'deki ayetler esas alınarak yapılmaktadır. "*Ey müminler hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı. Bazen hoşlanmadığınız şey sizin için hayırlı, sevdiğiniz bir şey sizin kötülüğünüzedir. Siz bilmezsiniz, Allah bilir.*"[20] "*Fitneden eser kalmayıncaya, din de yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına husumet yoktur*"[21] Cihat üzerine yapılan bütün tartışmalarda özellikle bu iki ayet esas alınmaktadır. İslam için ölmeyi ve öldürmeyi zorunlu gören bu ayetleri yorumlayan İslamcı yazar Abdullah Azzam, cihadı şöyle açıklamaktadır. "*Allah'ın dinini yeryüzüne hâkim kılmak, fitne ve zulmü ortadan kaldırmak için ortaya çıkan her türlü engel ve düşmana karşı meşru olan her yol ve vasıtayla elinden gelen mücadeleyi yapmaktır. Bu mücadelenin yollarından birisi tebliğ, diğeri de (kıtal) savaştır.*"[22] Allahın 'gönderdiği son din' olarak gören İslam'ın yeryüzüne yani dünyaya egemen kılmak olarak tanımlanan cihadın yürütülmesi için iki temel mücadele biçimi savunulmaktadır. Propaganda ve savaş. Koşullar hangisini gerektiriyorsa o mücadele biçimi kullanılacaktır. Bu konuda İslamcı entelektüeller, araştırmacılar, akademisyenler arasında farklı bakış açıları olmakla birlikte, biçimi ve yöntemi ne olursa olsun şeriat için cihadın yapılması gerektiği konusunda hemfikirdirler.

Cihat çağrısının özellikle Arap kökenli İslamcı örgütlerden geldiğine ilişkin önemli bir kanı var. Türkiye gibi hem Müslüman hem de 'laik' imajı olan bir ülkede 'cihat yapmak gibi siyasal çağrıların pek etkili olmadığı' söylenir. Bu yaklaşımın tamamen hatalı olduğu gibi, aynı zamanda Türkiye'de İslami güçlerin yeterince iyi analiz edilmemesinden kaynaklandığını belirtmek gerekir. Çünkü cihat, İslam dinini toplumsal yaşama ve siyasal sisteme egemen kılmak için yürütülen bir mücadele olduğu genel olarak kabul gören bir düşün-

---

20) Bakara suresi 216. Aet

21) Bakara suresi 193 Ayet

22) AZAM Abdullah, *Müslüman Halkın Cihadı*, İstanbul, Tarık yay., Çeviri:Osman Kara, syf: 5.

cedir. Hemen her Müslüman'ın böylesi bir görevi olduğu, aktif olarak çalışması gerektiği özel olarak vurgulanır. Çağrının özü; devleti veya siyasal düzeni İslamlaştırmak, gündelik hayatı İslami sisteme göre yeniden düzenlemektir. Bu hedefe varılması için izlenen yol ve taktik planlarındaki ayrışma, işin sadece bir ayrıntısından ibarettir.

İslamcı akımların önemli bir kesiminin üzerinde anlaştıkları diğer ortak bir nokta, Kuran'ı Kerim'in değiştirilemez ve yorumlanamaz olduğudur. Her Müslüman'ın, Kuran'ı Kerim'de yazılanlara uyma zorunluluğu var. Kuran'ı Kerim'de söz konusu yapılan surede şöyle denilmektedir: "*Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı (Kuran'ı) gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma. (Ey ümmetler!) Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde (yol ve şerîatlerde) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri(n gerçek tarafını) O haber verecektir.*"[23]

Casiye Suresi'nin 18. ayetinde "*Sonra (Ya Muhammed!) seni de bir din emrinden şeriat'ın üzerine memur kıldık. O halde sen o şeriat'a tabi ol! Bilmezlerin heva ve hevesine uyma!*" ve Araf Suresi'nin 3. ayetinde, "*Rab'inizden size indirilen Kuran'a uyun! Ondan başkasını dost edinip de kendisine uymayın! Ne kadar da az öğüt tutuyorsunuz!*" Kuran'daki bu belirleme genel olarak İslamcı siyasal hareketin temel yorumunu oluşturmaktadır. Özellikle İslamcı örgütlerin yayın organlarında buna benzer ayetlere sık sık rastlanılır.

Muhafazakâr görüşleri ile tanınan Dokuz Eylül Üniversitesi eski dekanı Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce, şeriatın teorik olarak neyi ifade ettiğini açıklarken şunları belirtiyor: "*Sözcükte 'şeriat' doğru yol, bir kavimin veya ümmetin yönetimi için tanrı'nın gönderdiği, ilahi kanun anlamına gelir. İslam şeriatı, İslam hukukudur (Fıkıh). Bu hukuk düzeni, üç bölümdür. Birinci bölümü, itikadı (inanışı), yani Allah ile kul arasındaki hükümleri içerir. İkinci bölüm 'muamelat' yani dünya işleri ile ilgili hükümleri oluşturur. Üçüncü bölümde suç ve ceza ile ilgili hükümler vardır.*

Şeriat devleti, diğer bir deyimle teokratik devlet, semavi hukukla, yani din kuralları ile yönetilen, din gereklerini yerine getirmek için ümmet üzerinde gerekirse zor kullanabilen devlettir. Devlet başkanı egemenliğini halktan değil, Tanrı'dan almıştır. Egemenliğin kaynağı Tanrı'dır."[24] Şeriata ilişkin yapılan bu analiz, Türki-

23) Maide Suresi-Ayet 48.

24) Prof. Dr. TURHAN Tufan Yüce, *Türk Dünya Tarihi Dergisi*, Ocak 1987, No:2 syf: 58.

ye'deki değişik İslamcı grupların soruna yaklaşım tarzını ortaya koymaktadır. Şeriatı bir siyasal düzen örgütlenmesi olarak savunan bütün İslamcı kesimlerin üzerinde anlaştıkları diğer önemli bir nokta da, yürüttükleri mücadele stratejisini 'Cihat' olarak tanımlamalarıdır.

Prof. Dr. Ali Özek, *Akit Gazetesi*'nde yayınlanan "İbadetlerin En Büyüğü Cihat" başlıklı röportajında şunları söylüyor: "*Her sistemin kendisine karşı olan sistemlerle yapacağı mücadeleyi değerlendiren bir prensip vardır. İslam'ın bu prensibine ve nizamına cihat denilmiştir. Bu itibarla cihat vazifesini ihmal eden bir Müslüman, bunun dışında ne kadar hayır hasenatta bulunursa bulunsun yine de İslam vazifesini noksan yapıyor demektir... İslamiyet belli ibadetleri yapmak sonra yan gelip yatmak değildir. Hakiki Müslümanlık icap ederse bize Müslümanlığı getiren peygamberimizin ve onun ashabının çektiği sıkıntıları çekmek, icabında dövülmek, kovulmak hatta ölmek... Allah Teâlâ Kıyamet gününde huzura varan kuluna, 'Cihat vazifesini yaptın mı? Allahın dini İslam'ı muarızlarına karşı müdafaa ettin mi? Bu uğurda ne gibi eziyetlere ve fedakârlıklara katlandın?' diye sorarsa, her Müslüman ne diyeceğini şimdiden düşünmelidir...*" Prof. Dr. Ali Özek, bütün Müslümanlara çağrı yapıyor; Müslüman olan her kişi, mutlaka cihada katılmalı ve gelecek dünya için şimdiden 'Allaha karşı sorumluluğunu' yerine getirmelidir. Sistemin İslamlaştırılması için, stratejik mücadele biçimi olarak benimsenen cihat her ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal koşullarına göre değişik biçimler alacaktır ve asıl amaca varmak için de çok yönlü politikalar ve örgütsel metotlar uygulanabilir. Prof Dr. Ali Fuat Başgil de İslam ile cihat arasındaki ilişkiyi açıklarken şu görüşlere yer vermektedir: "*İslam dini sırf bir inançtan ibaret değildir. Aynı zamanda pratik bir hayat yolu; emirler ve yasaklar içeren bir kanundur. Dinin kanununa itaat etmeyen bir kimse, din nazarında suçludur. Dindar insan, aynı zamanda devletin vatandaşıdır. Din ve devlet birleşik olduğu zaman, sorun yoktur. Ancak ayrıldıkları zaman, aralarında çetin bir mücadele kopar. Dinin emirleri ve devletin yasaları birbirine aykırı düşer, birbirini kovarlar. Bu ayrılık Türkiye'de son hattına varmıştır. İslam'da cihat kutsaldır ve Allahın emridir...*"[25] İslam'da cihat, siyasal sistemleri değiştirmenin bir aracı olarak görülüyor. Bu siyasal anlayış, dünyanın neresinde olursa olsun, değişmez. Strateji aynıdır. Değişen, koşullardır. Her ülkenin hatta her bölgenin durumuna uygun politikaların geliştirilmesi ve mücadele biçimlerinin uygulanması da, cihat'ın bir gereğidir. Türkiye'de İslamcı hareket de, bu mücadeleyi, ülkenin ekonomik, siyasal ve sosyal koşullarına göre değişik biçimlerde uyguluyor. Bu bakımdan konuyu daha iyi anlayabilmek için hem devlet içerisinde

25) *Türk Dünya Tarihi Dergisi*, sayı:2 syf: 58.

örgütlenen hem de güncel siyasal arenada etkin olmaya çalışan siyasal islamcı güçlerin değişik versiyonlarının cihada ilişkin yaklaşımlarını bilmekte yarar var. Böylece, Türkiye'de gündelik hayata, toplumsal yaşama ve sisteme egemen olmaya başlayan bu kuvvetlerin stratejik yönelimleri daha kolay anlaşılır.

Nakşibendî geleneğine yakın olan *Cuma* dergisinde yayınlanan 'cihat' çağrısında şunlar yazılı; "*Müslüman olarak bizlerin hem namusumuza kastederler, hem ibadet ettirmezler, hem de kendi topraklarında esir hayatını, yani Müslümanların kanı akıtılarak kazanılmış topraklarda esir gibi yaşatırlar. Bizler artık dinimizi ve topraklarımızı bu pis, necisiz, soysuz satılmışlardan kurtarmalıyız... Onlara karşı tek yumruk haline gelmeliyiz. Onların ilkel ve sadist kafalarını koparmadıkça dinimiz, şehit kanlarıyla sulanmış bu mukaddes topraklarda esir olmaya devam edecektir... Biz Müslümanlar; biz de dinimizi ve namusumuzu koruyacağız. Çünkü Kuran'ı Kerim bizlere şehitliği müjdeliyor. Peygamberlikten sonra gelen mübarek makamı... Cihat farzdır. Cihat edelim, birleşelim, uykudan uyanalım...*"[26] Birçok İslamcı yazarın, akademisyenin ve politikacının yazılar yazdığı dergi, İslam yolunda cihat çağrısı, yani İslamcı bir ayaklanma çağrısı yapıyor.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, okullarda okutulması öngörülen dergiler arasında gösterilen '*İslam Dergisi*' de cihada çok kapsamlı hazırlanılması gerektiğini belirtirken şunları vurguluyor: "*Mutlaka iyi hazırlanmalıyız. Çoluk çocuğumuza, kadınımıza kızımıza bile silahı, savaşı, ilkyardımı, sabrı, metaneti, gerilla harbini, mukavemeti iyi öğretmeliyiz.*"[27] Dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri de, 'cihat çağrısı' yapan bu yayınların devletin en önemli kurumlarında yardımcı ders kitabı olarak okutuluyor olmasıdır.

AKP lideri ve Başbakan Tayyip Erdoğan, cihat çağrısına tam bir destek vermektedir. Kürt ili olarak Siirt'te yapmış olduğu konuşma şöyledir; "*İnancımı rahatlıkla konuşamayacaksam, söyleyemeyeceksem, bu şehitler ülkesi Türkiye'de ne işim var? Kardeşlerim, diyorum ki; bu ezanlar susmayacak! Bundan endişeniz var mı? Susturamazlar. Yanardağ oluruz, yıldırım oluruz, ezan susturanların karşısında patlarız! İşin lamcimi yok! Biz bunun için varız... Üniversiteli bacıma, başındaki başörtüyü çıkartmadıkça 'okuyamayacaksın' deniyorsa, bu ülkede zulüm vardır. Bu böyle devam etmeyecek, eninde sonunda hak tecelli edecek. Biz dinle beraber olmaya mecbur muyuz? Evet, mecburuz!*"[28] Erdoğan'ın yapmış olduğu bu konuşma, İslam için cihat çağrısının en uçtaki örneklerinden biridir. İslam'ın uygulanması için "yanardağ oluruz, yıldırım oluruz patlarız" diyor. Bu kadar radikal çıkışları olan birinin, pratik uygulamaları da doğal olarak bu sürecin

26) *Cuma* dergisi, şubat 1997, syf: 40.

27) Aktaran TUŞALP Erbil, *İslam Faşizmi*, İstanbul, Doğan yay., 1999, syf: 234.

28) *Sabah* gazetesi, 06.12.1997

bir parçası olarak işleyecektir. Türkiye Başbakanı'nın Afganistan'ın 'radikal' İslamcı liderlerden Hikmetyar'ın dizinin dibine oturup biat etmesi, aynı zamanda siyasal görüşlerinin bütünlüğünden ileri geliyor.*

Başbakanlık eski Müsteşarı ve bugünkü AKP milletvekili Ömer Dinçer de cihadın sadece Türkiye'de değil bütün İslam dünyasında kaçınılmaz olduğunu vurgularken şunu belirtiyor: "*İslam dünyasında bugün gerçekten bir enerji birikmiştir. Buna engel oluşlar devam ettiği müddetçe İslami hareketlerin bir patlama yapacağını söyleyebiliriz. Eğer önü açılmayacak olursa 'Yeni Dünya Düzeni' de Türkiye'deki İslami gelişmeler karşısındaki bürokratik mekanizma gibi aynı sonuçlarla karşı karşıya kalacaktır.*" Kendi mantığı içerisinde akademik bir dil kullanarak yaptığı bu değerlendirme ile 'İslam dünyasında biriken enerji' bugün İslam dünyasında patlamıştır. Türkiye'de Hizbullah'ın, dünya genelinde El Kaide vb. İslami örgütlerin uluslararası pratik yönelimleri ve gerçekleştirdiği eylemler 'enerji patlamasına' örnek olarak gösteriliyor.

Erdoğan aynı şekilde cihat için İslam âleminin Müslüman Türk milletinin ayağa kalkmasını beklediğini belirtirken şunları belirtiyor: "*Bir buçuk milyarlık İslam âlemi Müslüman Türk milletinin ayağa kalkmasını bekliyor. Kalkacağız. Şu anda işte onun ışıkları göründü. Allah'ın izniyle. Bu kıyam başlayacak. Koşmaya mecbursun. Çalışmaya mecbursun. Eğer çileyi çekemezsen gelmez. Eğer çocuklarınız, eğer mallarınız, eğer zevceleriniz sizi bu davadan gayretten alıkoyuyorsa bu zaferi beklemeyin değerli kardeşlerim. Bunu aşmaya mecbursun. Bunu aştığımız gün zaferin ışıkları bize yakın olacaktır. Ve o zaman hak nurunu tamamlayacaktır...*"[29] Türkiye'de Başbakan olan birinin son derece net ve yoruma yer bırakmayacak kadar açık olarak ifade ettiği görüşler, siyasal islami güçlerin somut yönelimleri bakımından bize bir fikir vermektedir. Cihat çağrısı ile 'şeriat'a dayalı bir siyasal sistemin egemen kılınması arasında zaten doğrudan bir ilişki var. Yani cihat, 'şeriat' sisteminin uygulanmasının siyasal ve askeri mücadele biçimi olarak kabul ediliyor. Yine Türkiye'de Başbakanlık yapmış olan, 'Milli Görüş' hareketinin doğal lideri Necmettin Erbakan, 13 Mayıs 1991 tarihinde Sivas ilinde yapmış olduğu bir konuşmada, cihadın siyasal iktidar mücadelesinde ne kadar önemli olduğunu şu cümlelerle açıklamaktadır: "... *Refah Partisi bir ordudur. Bütün gücünle bu ordunun büyümesi için çalışacaksın... Bu parti İSLAMİ CİHAD ordusudur. Kendi kendine cihat ediyorum diye faaliyette bulunamazsın. Karargâha danışılmadan yapılan faaliyetler tefrikadır. Çalışacak-*

* Annexe-1

29) Aktaran ÇAKIR Ruşen-ÇALMUK Fehmi, *Recep Tayyip Erdoğan-Bir dönüşüm Hikayesi*, İstanbul, Metis yay., 2001, syf:212.

san burada çalışacaksın... Müslüman mısın? Bu orduda asker olmaya mecbursun... Cihada para vermeden Müslüman olunmaz... Biz Müslüman'ız, biz Kuran'ı hâkim kılmak istiyoruz. Hepimiz Refahçı olmaya mecburuz, çünkü cihat istiyoruz. Şuurla Refah'a çalışan cennete gidiyor neden? Çünkü Refah Kuran nizamını hâkim kılmak için çalışmak demektir."[30] Siyasal islami hareketin oluşmasında çok önemli bir rolü olan ve hareketin doğal lideri olarak, AKP dâhil olmak üzere bütün İslami güçler üzerinde belli bir etkiye sahip olan Erbakan, stratejik hedefinin bir şeriat devleti olduğunu ve cihadın da bu mücadelenin en önemli halkası olduğunu belirtiyor.

Erbakan, şeriat düzeninin sadece Türkiye'de değil bütün dünyada egemen olması için mücadele edeceğine dair söz veriyor: *"Allah'ım Kuran-ı Kerim'deki hak ve adalet nizamını sen kurdun. Bundan dolayıdır ki, ben senin bu nizamın yeryüzünde hâkim olsun diye bütün gücümle çalışacağım... Kuran-ı Kerim'de Cenab-ı Allah'tan bize indirdiği hak nizamını yeryüzünde hâkim kılmak için yapılan çalışmaya Cihat denir: Cihat... Onun için bir Müslüman daha, Kelime-i Tevhid getirirken Cihat farzını yerine getireceğine söz veriyor. Yarabbi ben bütün gücümle cihat edeceğim. Bütün insanlığa saadet getirmek üzere senin gösterdiğin hak ve adalet nizamı, yeryüzünün her yerinde hâkim olsun diye, bütün gücümle çalışacağım..."*[31] Türkiye'nin siyasal sistemi içerisinde İslamcı hareketinin örgütlendirilmesinde çok önemli bir rolü olan Erbakan, aynı zamanda İslam'ı bütün dünyada egemen kılmak için 'cihat' sözünü veriyor. Bunun için de, Başbakanlık yaptığı siyasal sistemi değiştirmek istiyor.

Yine Erbakan, 13 Nisan 1994 tarihinde, TBMM'de Refah Partisi (RP) grubunda konuşurken, şeriat düzeni olarak isimlendirdikleri 'Adil Düzen'i kurmak için, iktidarı ele geçirme biçimi konusunda ikili bir durumun mevcut olduğunu belirtiyor ve şunları ifade ediyor: *"Şimdi ikinci bir önemli nokta, Refah Partisi iktidara gelecek, adil düzen kurulacak. Sorun ne? Geçiş dönemi sert mi olacak, yumuşak mı olacak, kansız mı olacak? Bu kelimeleri bile kullanmak istemiyorum ama bunların terörizmi karşısında herkes gerçeği açıkça görsün diye bu kelimeleri kullanma mecburiyetini duyuyorum. Türkiye'nin şu anda bir şeye karar vermesi lazım. Refah Partisi adil düzen getirecek, bu kesin şart. Geçiş dönemi yumuşak mı olacak, sert mi olacak, tatlı mı olacak, kanlı mı olacak altmış milyon buna karar verecek..."*[32] Laik olduğu iddia edilen bir ülkenin Başbakanı olarak, uygulamak istediği rejimin 'şeriat sistemi' olduğunu belirtirken, iktidarı ele geçirme stratejisinde de iki noktayı ön plana çıkartmaktadır. Söylediklerinden

30) *Refah Partisi Kapatma Davası*, İstanbul, Kaynak yay, 1998, syf: 287.

31) Aktaran TURAN Sara Gül, *Refah Partisi'nin Negatif Yüzü*, İzmir, Leyal yay., 1995, syf:186.

32) age, syf:286.

çıkan sonuç; mevcut siyasal rejimi ya 'yumuşak' bir tarzda, yani parlamentodaki çoğunluğuyla ya da 'sert', 'kanlı' bir şekilde, yani gerektiğinde şiddet kullanılarak değiştireceklerini savunuyor. Böylece, mevcut siyasal rejimin yerine 'adil düzen' olarak adlandırdıkları 'şeriat' düzeni getirilecek. Bu, pratik bakımdan ne kadar olanaklı olduğu ya da Türkiye'deki iç siyasal dengelerin ve toplumun genel sosyal ve kültürel yapısının bu değişime izin verip vermeyeceğinden bağımsız olarak, İslamcı hareketin, siyasal hedefinin bilinmesi bakımından önemsenmesi gereken bir noktadır. Çünkü geçmişten bugüne, aynı politik-ideolojik kaynaktan beslenmiş ama politik tercihlerini bir başka partide sürdürme kararı olan diğer İslamcı kadroların da görüş açısı hemen hemen aynıdır.

RP İstanbul-Bahçelievler eski Belediye Başkanı ve şimdiki AKP'li Muzaffer Doğan, 1993'te gittiği hac ziyaretinde, Türk Hacılarına yönelik yaptığı konuşmasında şunları söylüyor: "*Ben Bahçelievler Belediye Başkanlığı'nı kazanmış bir kardeşiniz olarak 'Laik değilim' derim, 'Ben Şeriatçıyım' derim. "Kahrolsun Şeriat" diyenlerin yanında, "Yaşasın Şeriat" diyenler de olacaktır. Yaşasın Şeriat. Ülkemiz bir zamanlar 600 sene Şeriatla yönetilmişti. Ama şimdi hak ayak altında, biz burada, hac ediyoruz, dua ediyoruz. İnşallah Cenabı Hak ülkemizi yeniden Şeriat'la şereflendirir. Resulullah'tan (SAV) başka önder tanımıyoruz. Ondan başka kılavuz tanımıyoruz. Bunu lafta bırakmıyoruz. Tuzla, Güngören, Kâğıthane belediye başkanı arkadaşlarımızla hayata geçiriyoruz.*"[33] Hayata geçirilmeye çalışılan ise doğal olarak 'şeriat düzeni'dir. Belediyelerde uygulamaya çalıştıkları sistemi İslam'a uyarlamaya çalışmaktadırlar. Belediye Başkanı olarak hem 'laik' olmadığını hem de 'şeriatçı' olduğunu ve aynı zamanda, şeriat düzenini kurmaya çalıştıklarını da yoruma yer bırakmayacak kadar çok açık olarak savunuyorlardı.

RP'nin ve Fazilet Partisi'nin önemli propagandacılarından olan Şevki Yılmaz milletvekilliyken, Nisan 1994 tarihinde, bir konferansta yaptığı konuşmada, İslam devletine ve cihada ilişkin Refah Partisi'nin stratejik hedefleri ve taktik planları için şunları dile getiriyor: "*Allah bütün peygamberleri iktidar için mücadele ettirmiştir. Bana tarikat menşeinden iktidar için boğuşmayan bir isim gösteremezsiniz. Size diyorum ki, saçlarım âdetince başlarım olsa, her bir baş Kuranyolunda koparılsa yine bu sahip davasında vazgeçmeyecektir... Allah'ın size soracağı soru şöyle; Kâfir düzeninde İslam devleti olsun diye niçin çalışmadın? Erbakan ve arkadaşları parti görüntüsü adı altında bu ülkeyi İslam'a getirmek istiyor. Savcı anladı. Savcı kadar biz anlasak bunu, meseleyi halledeceğiz.*"[34] Şevki Yılmaz, Refah

33) age, syf: 185.

34) age, syf: 289.

Partisi'nin amacının, Türkiye'deki 'kâfir' düzen olarak tanımladığı 'Kemalist' rejim yerine 'şeriat' düzeni getirmek olduğunu savunuyor. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olmuş Erbakan'ın asıl amacının da, parti görüntüsü adı altında Türkiye'de 'İslam'ı egemen kılmak' olduğunu belirtiyor. Şevki Yılmaz, iktidarın ele geçirilmesine ilişkin, stratejik planlarını açıklarken şunları belirtiyor: "*Kim iktidar Müslümanların eline geçmeden cemaati silaha teşvik ediyorsa, ya cahildir ya da başkaları tarafından görevlendirilen bir haindir. Çünkü hiç bir peygamber devleti ele geçirmeden harbe müsaade vermemiştir... Müslüman akıllı olur. Karşısındaki düşmanı nasıl yeneceğini göstermez. Kurmay çizer asker uygular. Eğer kurmay planını açıklarsa, yeni bir plan ümmetin komutanları üzerine vaciptir. Bizim görevimiz konuşmak değil, asker olarak ordu içerisinde harpteki planı uygulamaktır...*"[35] İslami yasalara dayanan şeriat düzenini isteyen ve bunun için cihat çağrısı yapan bütün İslamcı kadroların politik ve stratejik hedeflerinin aynı olduğu anlaşılıyor. Devlet içinde örgütlenerek, kurumlar üzerinde yaratılan etkiye bağlı olarak şeriata geçilmesi hedefleniyor. Devlet içerisinde oluşturulan güçler dengesine göre de cihat çağrısı yapılacak. Zamansız yapılan politik çıkışların ve bir kısım şiddet eylemlere İslam davasına zarar vereceği ve İslami hareketin stratejik planlarını bozacağı gerekçesiyle karşı çıkılıyor.

RP'nin Kayseri Büyükşehir eski Belediye Başkanlığı'nı yapmış olan ve şimdi de AKP'nin kadrolarından biri olan Şükrü Karatepe, 10 Kasım 1996'da, Cihat günlerinin yakın olduğunu belirtirken şunları söylüyor: "*Belki Başbakanın, bakanların, milletvekillerinin, bazı mecburiyetleri vardır. Ancak sizin hiçbir mecburiyetiniz yok. Bu düzen değişmeli, biraz daha bekleyeceğiz. Gün ola harman ola, Müslümanlar içerisindeki hırsı, kini, nefreti eksik etmesin.*"[36] RP'nin Urfa Milletvekili Halil İbrahim Çelik, 8 Mayıs 1997 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu bir konuşmada, "*... Ben sapına kadar şeriatçıyım. Şeriatın gelmesini istiyorum*" diyor. Aynı şekilde, aynı partinin Ankara Milletvekilliğini yapmış Hasan Hüseyin Ceylan, *14 Mart 1994'te yapmış olduğu konuşmasında, Türkiye'deki siyasal rejimin yıkılacağını belirtiyor: "Bu vatan bizimdir. Devlet bizim değildir kardeşlerim. Rejim ve Kemalizm başkalarınındır... Türkiye yıkılacak beyler. Türkiye Cezayir olur mu diyorlar. Orada % 81 nasıl olmuşsa, % 20 falan değil, %81'lere ulaşacağız... Batının taklitçiliğine soyunmuş olan sizlere sesleniyorum, boşuna uğraşmayın. Kırkkalelilerin ellerinde gebereceksiniz.*"[37]

---

35) age, syf:290.

36) *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazeteleri,11.11.1996.

37) Aktaran SAVAŞ Vural, *İrtica ve Bölücülüğe Karşı Militan Demokrasi*, Ankara, Bilgi yay., 2001, syf: 413.

Örneğin, Milli Görüş geleneğinden yetişmiş ve uzun yıllar Erbakan ile çalışan ve savunduğu siyasal rejimin 'İslam referansı'na dayandığını ve 'şeriatçı' olduğunu birçok kez kamuoyuna açıklayan Erdoğan, politik referanslarının İslam olduğunu ve sistemlerinin Allah'ın kurallarına veya yasalarına aykırı olamayacağını belirtirken şunları ifade ediyor; "*Bizim getirmek istediğimiz sistem, Allah'ın hükmüne aykırı olamaz. Çünkü bizim referansımız İslam'dır. O nedenle bizim getireceğimiz sistem, bu referansa ters düşmeyecektir.*"[38]

Bir başka konuşmasında ise "*Türkiye'de yaşayanların yüzde 99'u Elhamdülillah Müslüman olduğunu söylüyor. O zaman yüzde 99'unun 'Elhamdülillah şeriatçıyım' demesi de lazım. Ben Elhamdülillah şeriatçıyım*" diyor.[39] Avrupa Birliği'ne girmek için tarih bekleyen ve 'laik' olduğu belirtilen bir ülkenin Başbakanı'nın politik stratejik hedefi çok net: Şeriat düzenine varmak için demokrasi bir ara duraktır. Referansları İslam'dır. İslam düzenini yani şeriat düzenini kurmak için gerekli mücadeleyi yürütecek. Kuran'ı referans alarak şeriat düzenini kurmak isteyen bir kişinin veya bir partinin bundan daha açık olarak görüşlerini ifade etmesi mümkün değil.

Siyasal hedefine varmak için yürüteceği mücadelede gerekirse 'papaz elbisesi' giyeceğini söyleyen Erdoğan, İstanbul Belediye Başkanı olduğu dönemlerde şunları belirtiyor: "*... Bizim inandığımız doğru, yani Milli Görüş, zaman ve zemine göre değişmeyen doğrunun adıdır... Ben, şahsen zaman ve zemine göre değişmeyen doğrunun hayata hâkim kılınması yolunda gerekirse papaz elbisesi giymeye hazırım...*"[40] Erdoğan'ın 'doğrunun hayata hâkim' kılınmasında kast ettiği şeyin, 'şeriat sistemi' olduğunu biliyoruz. Bunun için, verdiği cihat mücadelesi için gerekirse 'papaz elbisesi' giyebileceğini belirtirken, bugün izlemiş olduğu politikanın ipuçlarını yıllar önce vermiş. Erdoğan'ın, İslamcı bir lider olarak AB'ye giriş sürecine ilişkin belirlediği politikalarla, stratejik hedeflerine varmak için gerekirse 'papaz elbisesi giyerim' düşüncesi arasında bir bağın olup olmadığı sorusu insanın aklına gelebiliyor.

Türkiye'nin iç siyaset tarihinde ilk kez türbanlı olarak milletvekili seçilen ve ciddi siyasal bir krize neden olan Merve Kavakçı, İslami siyasal mücadelenin en önemli araçlarından biri olarak gördüğü cihat üzerine şunları belirtmektedir. 26 Aralık 1997 tarihinde ABD'nin Chicago kentinde, Filistin İslami Birliği (IAP) tarafından düzenlenen konferansta yaptığı konuşmada şöyle diyor:

---

38) *Yeniyüzyıl* gazetesi, 23.09.1996.

39) *Milliyet* gazetesi, 21.11.994.

40) Aktaran POYRAZ Ergün, *Hilafet ordusundan Arap-Kürt partisine*, İstanbul, toplumsal dönüşüm yay., 2003, syf:45.

"AB ülkeleri şunu gayet iyi biliyorlar ki, şimdi İslami dirilişin gerçekleştiği Türkiye, AB'nin bir üyesi olamaz. Şu da çok ironiktir ki, Türk halkı, daha doğrusu Türk hükümeti bu gerçeği kabul etmek istemiyor... Kendimizi, Türkiye'de gördüğümüz gibi, ülkemizin sözde Müslüman hükümetine karşı mücadele verirken görüyoruz... 21. yüzyılın eşiğinde, dünyanın her tarafındaki Müslümanlar bir şekilde İslami birliğin bayrağı altında toplanmalı, böylece gerektiğinde tek bir merkezi vücut olarak hareket etmemiz sağlanmalı... Biliyoruz ki, yüzyılın sonuna yaklaşırken düşmanın elindeki silahlarla biz de silahlanmalıyız... Bir avuç Siyonist, iyi organize olmaları ve birleşmeleri sayesinde bütün dünyayı kontrol altında tutabilmekte. Keşke biz de Müslüman olmayanlara karşı, Müslüman toplumlar olarak iki ayağımızın üzerinde, bir bayrak altında durabilsek... Bugünkü Siyonist ideolojinin parçası olanlar ki hem içimizde, hem dışımızdalar, büyük baskı yapıyorlar. Ancak inşallah kalbimizdeki cihat ruhuyla bugün karşılaştığımız sıkıntıları aşacağımıza inanıyorum... Bizler, tüm İslami bilgilere sahip doktorlar olmalıyız, tüm İslami bilgilere sahip mühendisler olmalıyız ki, böylece bizim sözde Müslüman dünyamızda veya gayri Müslim dünyada, İslam'ı temsil edebilelim. Bu yolla hem kendimizi güçlendirebileceğiz, hem de cihadımızın parçası olarak konumumuzu güçlendirebileceğiz. Dolayısıyla kişisel ve sosyal hayatlarımızdaki her türlü ilerleme, cihat olarak görülebilir. Sosyal yönde cihat, iyi ve aktif bir Müslüman örgütün parçası, aktif bir üyesi olarak gerçekleştirilebilir... Ancak şunu söylemeliyim ki bunlar cihadın politik yanı. Ve herkesin cihat yapması için siyasette olması gerekmiyor. Ancak bu alan, benim kendim için cihat yapmak için seçtiğim alan. Ama başka bir kız kardeşim veya erkek kardeşim, cihat yapabileceği başka bir alanda aktif olabilir... Hizb-i Refah'ın ideolojisi, Türkiye'deki Müslümanlar için cihat yapmak değil. Bütün dünyadaki Müslümanlar için cihat yapmak ve bütün insanlık için cihat yapmak. Neden? Çünkü eğer Tobago, Tirinidad veya Panama'da bir kız kardeşim İslam'dan haberdar değilse, mesajımı, Allah'ın sözünü ona iletmek, benim Türkiye'deki sorumluluğumdur... AP'nin seçkin üyeleri, 21. yüzyıla girerken, sonunda şunu söylemek isterim ki, Dünya Müslümanları olarak amacımız, yüzyıllar önce olduğu gibi Kuran'da belirtildiği gibi olmalıdır."[41] M. Kavakçının bu değerlendirmesi aynı zamanda RP-FP veya SP-AKP gibi İslamcı partilerin siyasal hedeflerini de ortaya koymaktadır.

Türk iç politikasında önemli bir etkinliği olan ve uluslararası alanda bilinmeyen bir kısım gizli ilişkilere sahip Fethullah Gülen'in cihada ilişkin tanımlaması da bize somut bir fikir vermektedir: *"Cihat bir hayat kapısıdır; o kapıdan giren iki hayırdan birine mutlaka kavuşacaktır. Evet, ya şehit olup ebedi bir hayat, ya da gazi olup hem dünya, hem Ukbe nimetlerine kavuşacaktır. İşte bu cihat da*

41) Aktaran Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 4 Haziran 1999 Tarihli Ek İddianame.

bir de böyle bereket vardır... Cihat sözcüğü; içinde bulunulan asır ve şartlara göre değişkenlik arz eden geniş kapsamlı bir kelimedir. Gün olur, mal-mülk her şey feda edilerek bu vazife yerine getirilir, zaman gelir, yıllar gider bir can pazarına ulaşılır ve can alınır verilir... Cihat bir mümin'in uğruna canını feda edebileceği en tatlı meşkûre ve en yüksek bir idealdir. Zira mümin, kendi teri içinde boğulma ve kendi kanıyla abdest alma gibi bir payeyi ancak cihatla elde edebilir..."[42] Bir Müslüman'ın/mümin'in cihat edebilmesi için kendi 'kanında abdest almaya' çağrılması ve cihat için 'can alınır verilir' düşüncesi, cihadın şiddet kullanım yönünü yoruma yer bırakmayacak kadar açık bir şekilde ortaya koymakta ve 'İslam için ölmeyi ve öldürmeyi' teşvik edip desteklemektedir.

Cihat için siyasal örgütlenmenin ve mücadele biçimlerin önemine dikkat çeken Gülen, yazısını şöyle sürdürüyor: "*Sürekli ittikaya kendisini salmış, kahırmış arayışına girmiş, yakalamış dehasını arayan, takvanın davasını arayan derinlerden derin kutsiler... Hz. Muhammed Mustafa'nın askerleri, Cindullah; Allah'ın ordusu... HİZBULLAH; Allah'ın cemaati, tabiri caizse Allah Partisi... Siyasi boğuşmalar, siyasi partiler karşısında Allah'ın Partisi... Rüyalarınıza girer. Hayal âlemlerine girdiğimiz zaman sizi yakalarlar. Misali levhalarla her yerde sizi kovarlar. Her köşe başında karşınıza çıkarlar. Bazen kendinizi tam onların içinde görürsünüz, onlarla beraber kılıç çalıyorsunuz... Duygu ve düşünce birliğine vardığınız zaman, siz aynı ordunun erleri haline gelirsiniz. Ve ben bunu size anlatmaya çalışıyorum. Allah'ın askerleri olduktan sonra kutsiler ordusu olduktan sonra, Allah'ın kulu olduktan sonra, Hz. Muhammed'in erleri olduktan sonra zaman ve mekân onları ayıramaz...*"[43] Türkiye'nin iç politikasında ciddi bir etkinliği olan, devlet kurumlarında önemli bir örgütlenmeye gitmiş ve aynı zamanda ekonomik ve sosyal alanda çok aktif bir tarikat ilişkisine sahip Gülen'in cihada yönelik siyasal analizleri ve verilecek mücadeleye ilişkin perspektifleri çok nettir. Gülen, Türkiye'deki mevcut siyasal rejimi değiştirmek ve İslami esaslara göre bir yönetim biçimini kurmak amacıyla müminlere ve özellikle de 'Allahın Askerleri'ne cihat için savaş ve mücadele çağrısını yapmaktadır.

Nurculuğun kollarından biri olan ve kamuoyunda Aczimendiler olarak bilinen ve özellikle Ankara'daki camilerde gruplar halinde ayinler yaparak kamuoyunda tanınan cemaat lideri Müslüm Gündüz, Milliyet gazetesine yapmış olduğu açıklamada, Türkiye'de şeriat düzenini getirmek için hedeflerini şu cümlelerle açıklıyor: "*Rejimi dipten kazımamız lazımdır. Bugünkü rejim gitmek istemese de gidecektir... Biz devletin başındakilerin kendi kendilerine şeriatı tercih*

42) GÜLEN Fehtullah, *Asrın Getirdiği Tereddütler-4*, İzmir, Nil yay., 1998, syf: 186-188.

43) Aktaran POYRAZ E., *Fehtullah'ın Gerçek Yüzü*, İstanbul, Otopsi yay., 2000, syf: 81-82.

etmelerini istiyoruz... Devletin başındakiler kendileri şeriatı tercih etmezlerse bunu halk getirecek. Ve Allah muhafaza o zaman çok kan akacak. Biz sulhçuyuz. Ancak bizim hakkımızdan bir milim taviz vermeyen bir sulh anlayışımız vardır. Biz emniyetten, hadiseden korkmayız... Öyle öldürmeyle falan durmayız. Mecbur kaldık mı hiçbir usul ve kaide dinlemeyiz. Her birimiz ayrı bir komite vaziyetine geliriz... Ordunun akıllanacağı kanaatindeyiz. Bir nokta gelir ki ordu zayıf kalır. Ordu bir tane öldürür, bin tane öldürür, sonunda aciz kalır. İran hadisesinde olduğu gibi topyekûn bir millet ayağa kalktığı zaman ordunun yapacağı şey, ya millete katılmak, ya da kırmızı pasaportunu alıp yurtdışına gitmektir... Şeriat için üç aşama vardır. Kalple isteme, dille isteme ve elle düzeltme. Şimdi üçüncü aşamaya gelindi. Ayrıca şeriat isteyen kimi başka örgütlerin de yeraltına kayma süreci başladı."[44] Siyasal sistemi değiştirmek ya da tamamen ortadan kaldırmak ve yerine İslami esaslara dayalı bir şeriat düzeni kurmak için, izleyecekleri siyasal stratejiyi anlatan Gündüz, şeriatın 3. aşaması olarak ifade ettiği 'elle düzeltme' yani artık pratik olarak eyleme geçme zamanının geldiğini vurguluyor. Bu görüşlerin sahipleri, uzun yıllardan beri, devletin üst düzey bürokrasisi dâhil hemen her kademesinde görev almaktadırlar. Şeriat düzenini savunan siyasal islamcı güçlerin devletin stratejik kurumlarında örgütlenmeleri ile cihat mücadelesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü cihadın birçok araç ve yöntemin kullanılarak yürütülmesi gerektiğine özel bir vurgu yapılıyor. Böylece devlet kurumlarında örgütlenerek, içten ele geçirme stratejisinin adı 'cihat' oluyor. Siyasal İslam'ın yönetim biçimi olarak şeriat düzenine geçilmesi için, öncelikli olarak devlet içerisindeki örgütlenmenin tamamlanması gerektiği belirtiliyor. Cihadın bu evresi tamamlanmadan, silahlı mücadele çağrısı yapmanın tehlikeli olduğu ve İslam mücadelesine zarar verdiği sürekli vurgulanmaktadır.

2- SİYASAL İSLAM STRATEJİSİNDE DEMOKRASİNİN YERİ

Demokrasi, ekonomik ve siyasal sistemlerden bağımsız soyut bir kavram değildir. Her tarihsel sürece uygun bir tarzda kendisini yeniden tanımlayan demokrasi, sınıfların, devletin, yani siyasal iktidar güçlerinin niteliğine uygun bir biçim alır. Bu nedenle din ile demokrasi arasındaki ilişkinin analiz edilmesi başlı başına bir araştırmayı gerektirir. Dinlerin tarihsel gelişme evrimi ile demokrasinin gelişme süreçleri arasındaki temelde bir kısım farklılıklar bulunmaktadır. Ancak konumuz bakımından üzerinde durmak istediğimiz nokta, İslam ile 'demokrasi' arasında ilişkidir. Özellikle politikleşen İslam, aynı zamanda insanların sosyal hayatlarını düzenleyen bir örgütlenme modeli ola-

44) *Milliyet* gazetesi, 05.10.1996.

rak ele alındığında, demokrasi ile arasındaki ilişki nasıl kavranmalıdır? Siyasal islamcı güçler demokrasi sorununa nasıl yaklaşıyorlar ve Türkiye somutunda bu nasıl yorumlanmaktadır?

İslam, aynı zamanda devlet örgütlenmesi modelini de kapsamaktadır. Peki, yönetim biçimi nasıl olacaktır? İslamcı iktidarın ana kaynağı Kuran olduğuna göre, devlet biçimi 'şeriat'a dayanan bir modeldir. İslamcılar arasında bu konuda bir kısım farklı yaklaşımlar olsa da, tarihte kurulmuş bütün İslam devletlerinin yönetim biçimi şeriattı. Demokrasi ile şeriat birbirine zıt iki kutbu mu temsil ediyorlar yoksa aralarında ortak bir bağ var mıdır? İslamcı entelektüeller ve araştırmacılar arasında bir kısım farklı görüşler bulunmakla birlikte genel olarak, demokrasi ile İslam'ın birbirleriyle bağdaşmadığı tezi kabul gören bir görüş. Dünyanın değişik ülkelerindeki İslamcıların genel yaklaşımları birbirini tamamlar niteliktedir. Örneğin İran'ın dini lideri Ayetullah Humeyni şöyle demektedir: "*Demokrasi, fahişeliğe götürür.*"[45] Hizbullah'ın kurucularından biri olarak bilinen Mustafa Çamran: "Sosyalizm ve kapitalizm gibi demokrasi de bizim düşmanımızdır" değerlendirmesinde bulunur. Aynı şekilde Mısır İslami Cemaat hareketinin doğal lideri Şeyh Dr. Ömer Abdurrahman ise şöyle demektedir: "*İthal malı kanunları getirip İslam ülkelerini yönetmek, bizzat kâfirliktir.*"[46]

İslami Cihad (Mısır) örgütü: "*Mevcut yöneticiler, Allah yasaları yerine beşeri yasalarla hükmettiklerinden kâfirdirler. Demokrasi halkın ve ardından insanın egemenliğidir. Oysa bu, Allah'a şirk koşmaktır. Çünkü bir toplum, tümüyle Allah'ın egemenliği ve hâkimiyetinde olmalı. Tevhid fikri ile demokrasi arasındaki ayrımcı çizgi, Vahdet ve Allah'ın yasalarını tanıyıp üstün kılmaktır. Buna karşılık demokrasi halkın iktidarı olup halkın çıkarına işler. Demokrasi insan eseridir. Hâlbuki Tevhid Allah yasasıdır. Dolayısıyla demokrasi, Allah'a şirk (ortak) koşmaktır. Çünkü yasama yetkisini Allah'ın elinden alıp kitleye ve halka vermektedir. Bu durumda Allah'ın Partisi (Hizbullah) ve Şeytan'ın Partisi olmak üzere iki parti vardır. Allah'ın Partisi'nin, Allah'ın izniyle İslam toplumunda kurulması emredilmiştir. Buna karşılık Şeytan Partisi'nin böyle bir toplumda kurulması yasaklanmıştır.*"[47] Bu tür değerlendirmelerin genel olarak İslam dünyasında kabul gören ortak görüşler olduğu biliniyor.

Türkiye'de ön plana çıkmış tarikat liderlerinin, İslamcı akademisyenlerin ve politikacılarının demokrasi sorununa yaklaşımları da genellikle birbirine ya-

45) TAHERİ Amir, *Hizbullah*, Sel yay., İstanbul, 1990, syf:39.

46) Aktaran BULUT, *Ortadoğu'da İslamcı Örgütler*, Tüm Zamanlar yay., İstanbul,1993, syf:306.

47) Aktaran BULUT, age, syf:308.

kındır. Çünkü kendilerine referans aldıkları şey: Kuran'ı Kerim'dir. Örneğin, Şeriat düzeni kurmayı hedefleyen Gülen'in demokrasiye bakış açısı bu bakımdan önemlidir. Gülen şöyle demektedir: "*Mesela ben, öyle bir demokrasi arzularım ki; dünyada belli düşünce devrimlerini korumanın, kucaklamanın yanı başında benim kabir sonrası hayatımla ilgili problemlerimi de çözsün isterim.*"

"*Demokratik sistemin nimetlerinden istifade ederek, üzerimize düşen, üzerimize düştüğü halde yıllarca ihmal edilmiş bulunan bu vazifeleri yerine getirmek mecburiyetindeyiz. Sistem değişikliği bizi ilgilendirmez. Ülkemizde dün cumhuriyeti değişmez umdeler-ilkeler gibi tabu halinde gören niceleri, şimdi "ikinci cumhuriyet" diyorlar, "yeni demokrasi" diyorlar. Öyleyse o nesil, kendi düşünce dünyalarına, kanaatlerine, tecrübelerine ve inançlarına göre bu sistemi atar, yerine başka sistem getirirler.*"

"*Eğer demokrasi denilen sistem, bazılarının kabul ettiği gibi, yeryüzünde en zirve sistem ise, İslâm, bu zirveyi hem de asırlar önce yakalamıştır. Fakat biz, İslâm'ın demokratik bir sistem olduğu düşüncesine karşıyız.*"[48]

Bu yaklaşım genel olarak bütün İslamcı akımların düşüncelerini yansıtmaktadır. Çünkü kural olarak, Kuran'ı Kerim esas alınmaktadır. Gülen'in yaptığı değerlendirme de, İslam yaşam tarzını ve yönetim biçimini esas alan kesimlerin genel yaklaşımlarını ortaya koyuyor. Gülen, 'demokrasi ile uğraşmaya gelince, bırakın böyle şeyleri, bunlar bize ait meseleler değildir' derken sistemin İslamlaştırılması gerektiğini belirtiyor. Bu nedenle 'demokrasi, şeriat düzenine geçişte bir araç' olarak görülüyor.

Siyasal islamcı hareket içerisinde önemli bir etkinliği olan İskenderpaşa (Camii) Cemaati'nin başındayken 'İslami misyonerlik' görevini yerine getirmek için gittiği Avustralya'da bir 'kaza' sonucu ölen Esat Coşan, demokrasi üzerine yaptığı bir değerlendirmede: "*Demokrasi demek, halkın iradesi demek, halkın fikri demek, halkın reyi demek; ama halk ne düşünüyor? Hayır düşünüyorsa iyi, şer düşünüyorsa kötü. Bir o bakımdan İslâmi değil bu. Halk, kendisi bir şey düşünüyor; doğru mu düşünüyor, yanlış mı düşünüyor? Allah'ın emrini bulacak, kendi kafasından bir şey mi koyacak ortaya? O bakımdan doğru değildir. İslâm'da ehl-i hallü akd denilen, eşraftan, takva ehli âlimlerden oluşmuş bir grubun söz hâkimiyeti esastır*".[49]

Siyasal islamcılar, İslam ile demokrasi arasındaki ilişkiye şu yanıtı vermektedirler: "*İslâm dini, demokrasi ile ve ona dayanan laiklik sistemiyle bağdaşır mı? Bu suale verilecek tek cevap vardır. O da 'Hayır' şeklindedir. Prensip itibariyle bağ-*

---

48) Aktaran KALELİ Lütfi, *Irtica ve ABD Kıskacında Türkiye*, İstanbul, Alev yay., 2003, syf:77-78.

49) COŞAN Esat, *Güncel Meseleler*, İstanbul, Kulliyat yay., 1995. syf:265.

daşmaz. Zira demokrasi halk idaresi olup akla ve insan kafasına dayanır. İslam ise, hak idaresidir, yani Allah idaresidir; vahye dayanır. Bir başka ifade ile insanın önünde iki hukuk vardır. Bunlardan biri beşerî diğeri ise ilahîdir. Birincisi akla dayanır diğeri ise vahye dayanır. Biri insanın sadece madde ve dünya yapısını, diğeri ise hem madde ve hem de mâna yapısını; ahiret hayatını da ilgilendirir. Bu iki hukuk, bazı noktalarda birbiriyle uyuşursa da birçok noktalarda birbirine ters düşer. Bir başka yönden de aralarında fark vardır. İslam hukuku sabittir, kalıcıdır, değişmez; kıyamete kadar sürüp gider.

Beşerî hukuk ise değişkendir. Milletten millete, devirden devire değişir. Kemiyet yönünden: Beşerî hukukun tatbik ettiği cezalar değişkendir, İslam ceza hukukunda ise hapis cezası, para cezası, sopa cezası, ölüm cezası, sürgün cezası ve kınama (yani tacir cezası) gibi cezalardan ibaret olup değişmez ve kıyamete kadar geçerlidir. Demokraside kanunlar ve anayasalar ekseriyete ve parmak sayısına dayanırken, İslâm hukukunda kanunlar Allah'ın şaşmaz ilmine ve sonsuz kudretine istinada etmektedir. Bu itibarladır ki, bu iki hukuk sistemini mukayese yapmak abesle iştigal etmektir. Hele hele adalet ve güzellikle kıyaslandırmak çok gülünçtür..."[50] Bu değerlendirme demokrasi ile İslam arasındaki ilişkiyi ve farklılığı ortaya koymaktadır. Yazara göre, toplumsal düzenin örgütlenmesi, İslami yasalara göre olmalıdır. Çünkü onlara göre, insanın geçmişi ve geleceğine ait ne varsa Kuran'ı Kerim'de ortaya konmuştur. Böylece insana ait olan sosyal ilişkilerin organize edilmesinde referans alınması gereken İslam oluyor.

Örneğin, İslamcı yazarlardan Abdurrahman Dilipak'ın demokrasiye ilişkin değerlendirmeleri çok daha nettir: "*İslâmî bir yönetim şekliyle demokratik yönetim arasında nasıl bir fark vardır? Demokrasilerde değişik düşüncedeki (Sağcılar-Solcular-Liberaller-Milliyetçiler-Yeşiller) insanlar partileşme imkânına sahipler. İslâmî bir yönetimde böyle bir imkân olabilecek midir?*

Demokrasilerde yönetim-iktidar, çoğunluğun tercihiyle el değiştirebilmektedir. İslâmî bir yönetimde, toplumun çoğunluğunu arkasına alan solcu-laik veya sağcı-liberal bir grup iktidarı devralabilir mi?

Demokrasi bir çoğunluk rejimi olarak bilinir. Yani çoğunluğun isteği ile oluşur her şey. İslâmî bir yönetimde çoğunluğun istediği İslâm dışı bir talep (mesela, siyasi sebeplerle bir başka Müslüman ülkeye savaş açılması veya haramları özendirici reklâmlar gibi) Müslümanlar tarafından nasıl karşılanacaktır?

Demokrasi, modern toplumun ütopyasında ürettiği bir mehdiyeti ifade etmektedir. Demokrasi 'hakikatin kaynağı ve ölçüsü' tartışmasının ürünü olan bir kavramdır. Hüküm sahibinin kim olduğu sorusuna karşılık verilen bir cevaptır...

50) www.islamiyetgerçekleri.org

Hemen belirteyim ki, demokrasi ile İslamiyet arasında bana göre en temel fark, birinin din, birinin ideoloji, bir fikrin ürünü oluşudur. Biri bu dünya saadeti yanında cenneti vaat etmektedir. Ötekisi bu dünyada bir cennet vaat etmektedir... Yani demokrasinin kaynakları ilahi, yöntemleri İslami ve hedefi de Allahın rızası değildir...

Kimileri, her güzel şey İslam'da olduğuna göre demokraside de güzel değerler olduğundan yola çıkarak bir İslam demokrasisi ya da demokraside İslam'ı keşfetmek gibi garip bir yola giriyorlar... Bana kalırsa bu İslam'a da demokrasiye de haksızlık etmektir. Her şey kendi mantığı, bütünü içinde değerli ve anlamlıdır... Bir şeyi diğer bir şekle göre açıklamak ya da tanımlamak gayreti bir zaaf işaretidir. İslam ise zaaf kabul etmez... Demokrasi, liberalizmin siyasal aygıtıdır... Liberalizm de demokrasinin ekonomik ve sosyal aygıtı gibidir... Ekonomide liberalizmin tabii sonucu ise kapitalizmdir. Bütün bunların İslam ile bir ilgisi olmasa gerekir. Ya da bunları İslam açısından herhalde pek de müspet şeyler olarak değerlendirmek mümkün değildir...

İslam, demokrasiden çok fazlasını vaat etmektedir. Demokrasi beni sıkan ve dar gelen bir yapıdır. Kuşkusuz bir başkasının solcu, Hıristiyan ya da demokrat olması beni fazla ilgilendirmez. Hatta bir başkasının demokrat olmasından da rahatsızlık duymam, ama ben demokrat değilim. Bu demokrasi düşmanı olduğum anlamına da gelmez. Ama ben demokrat değilim. Benim korku ve umutlarımı, duygu ve düşüncelerimizi ifade etmeye yetmemektedir bu kavram. Bana bu dünya hayatının gerçek sebebi olan cennete nasıl gideceğimizi açıklamamaktadır... Onların demokrasisi onlara, benim dinim bana..."[51]

Türkiye'nin ılımlı İslamcı akademisyenlerinden biri olarak bilinen ilahiyatçı Prof. Dr. Hayretin Kahraman da İslam ile demokrasinin bağdaşmadığını, İslam'ın özünde demokrasiyi reddettiğini çok açık olarak belirtiyor. Demokrasiye karşı, İslami sisteminin temel alınması gerektiğini özel olarak vurguluyor. Kahraman bu konudaki görüşlerini şöyle ifade ediyor: "*...Çoğulculuk kavramının, insan-Allah ilişkisi ve insanların düzenlemelerinin din ile bağlantısı açısından meseleye baktığımızda, bizim bünyemize uymadığını söyleyebiliriz. Çoğulculuğun temelinde hak ile batılın, doğru ile yanlışın, İslâm'a göre iyi ile kötünün eşitliği vardır. Bu ise İslâm'ın özüne aykırıdır. Batı toplumu A ile B davranışı, onun çıkar ve ölçütlerine zarar değilse, ayrıca değerlendirmez, birine iyi, diğerine ise kötü demez. Yani burada iki husus vardır. Birincisi özgürlük vermek, ikincisi ise değerlendirmektir. Hürriyet verir, hak verir ve değerlendirme dışı tutar. İslâm ise bu uygulamaya gitmez. İslâm bizlere din ve vicdan özgürlüğü verebilir. Fakat bu özgürlük*

51) DİLİPAK Abdurrahman, *Sorunlar, Sorular ve Cevaplar*, İstanbul, Beyan yay., 1995, syf: 84-83.

küfür istikametinde kullanıldığında bunu olumsuz bir değerlendirmeye tâbi kılar ve iman istikametinde kullanılan irade ve hürriyetin eseri her zaman için üstün olur. İlki ise adi olur, bayağı olur; yani terk edilmesi gereken bir şey olur. İslâm bunu zorla terk ettirmez; ama terk edilmesini ister, bu yönde teşvik eder. İnsanların akıbetinin iyi olmasını istediği için iman istikametine yöneltmeye çalışır. Epistemolojik ve etik çoğulculukla din ve vicdan hürriyetini, farklı inançtan insanların bir toplum teşkil etmelerini birbirine karıştırmamak gerekir.

Demokrasiye gelince, kimi insanlar İslâm'ın dışlanması korkusuyla İslâm ile demokrasinin bağdaşmadığını söylememektedir. Ve hatta İslâm ile demokrasiyi aynılaştırmaya çalışıyor, bunların birbirleriyle bağdaştığını iddia ediyorlar. Bu yüzden de demokrasiyi, mekanizması, tekniği, bir siyasi otoritenin ve iktidarı elde edilişini sağlayan bir araç olarak ele alıyorlar. Bunun karşılığı olarak da hilâfeti, imameti, bey'atı ve şurayı öne çıkarıp kullanarak bunların bağdaştığını savunuyorlar. Hâlbuki demokrasinin bir üzerine oturduğu zihniyeti, bir de bunu yürüten mekanizması, yani pratiği vardır. Demokrasinin oturduğu zihniyette, felsefi temelde beşerin Yaratan'dan üstünlüğü vardır. Burada insan Allah'tan bağımsızdır. Demokrasinin esası budur ve bunun İslâm ile katiyetle bağdaşmayacağı kanaatindeyim. Eğer bu noktada anlaşıyorsak, bütünüyle demokrasi Müslümanların siyasi sistemi olamaz? Ancak demokratik mekanizmayı, benim sohbetin başında söylediğim İslâm ve siyaset teorisinin ilkeleri doğrultusunda kullanabilirsiniz. Sırf mekanizma bakımından değerlendirmek gerekirse, İslâm ile demokrasi arasında bazı benzeşmeler ve hatta bizler için elverişli mekanizmalar -demokrasinin işleyişi içerisinde- bulunabilmektedir.

Demokrasinin kökeninde beşeriyetin bulunması da o kadar önemli değildir. Önemli olan Allah'ı işe karıştırmamasıdır, hâkimiyetin doğrudan ve kaynak olarak halka ait olduğunu ilke kabul etmesidir. Ayrıca demokrasiyi savunanlar, lâiklik dışı ve çoğulculuğun içinde barınamadığı bir demokrasinin de olmayacağını söylüyorlar. Bütünüyle demokrasinin İslâm ile bağdaşmaz oluşu buradan da kaynaklanmaktadır..."[52]

Hatta bir kısım İslamcılara göre demokrasi 'bir küfür düzeni'dir. "*Kâfir Batının Müslüman beldelerine götürüp pazarladığı demokrasi bir küfür sistemidir ki onun uzaktan veya yakından İslâm'la bir alâkası yoktur. Aynı anda İslâm ahkâmıyla külli ve kısmi hususlarında tamamen çelişir. Yine demokrasi, kendisinin geldiği kaynak, kendisinden fışkırdığı akide, üzerine konduğu esas, getirdiği fikirler ve nizamlar bakımından da İslâm ahkâmı ile çelişir... Bu nedenle demokrasiyi almak veya uygulamak veya ona çağırmak, Müslümanlara kesinlikle haramdır. Demokrasi, idarecilerin zulmünden ve din adıyla insanlara tahakkümlerinden kurtulmak için*

52) KARAMAN Hayredin, *Her Şeye Rağmen*, İstanbul, İz yay., 2001, syf:166-167.

insanlar tarafından ortaya çıkartılmış bir yönetim düzenidir. Böylece bu düzenin kaynağı beşerdir. Vahiy ile veya dinle hiç alâkası yoktur."[53] Türkiye'deki birçok İslamcı yazarın, entelektüelin ve politikacının temel yaklaşımı böyledir. İslami görüş açısına göre, 'demokrasiye karşıdırlar' ve kendilerini de 'demokrat' olarak görmezler. Genel olarak, demokrasinin, Batı kültürünün bir ürün olduğunu ve İslam dünyasına zorla dayatılmaya çalışıldığını savunmaktadırlar.

İzlenim dergisinde şunlar belirtiliyor: "*Demokrasi, Müslümanların kuşkuyla baktıkları bir sistem. Onlara göre İslam ve demokrasi, farklı içeriklere sahip sistemler. Biri Allah'ın insanlar için seçtiği mükemmel bir din, diğeri de insanların yüzyıllarda deneyimleri sonucu geliştirdikleri, nihayetinde beşeri bir sistem. Ayrıca demokrasi suiistimale fazlasıyla açık ve gücü olanın demokrasinin nimetlerinden yararlanabilme imkânı daha fazla.*"[54]

Altoluk dergisi Yayın Yönetmeni Ahmet Taşgetiren de şöyle diyor: "*Eğer ilk kıyaslama yapılacak olan demokrasi ise, onunla İslam arasında halkoyuna değer verip vermeme noktasında değil; akîde planında temel bir ayrılık var: İslam Allah'tan yola çıkıyor. Demokrasi Allah'ı görmüyor; insanı ve halkı temel alıyor.*"[55]

Yeryüzü dergisi Yayın Yönetmeni Burhan Kavuncu'nun değerlendirmesi ise şöyle: "*İslam toplumunda iktidar olgusu gibi, muhalefet olgusu da, Allah'ın nass'larına bağlıdır... Demokrasiyi amaç veya araç olarak benimsemiyorum.*"[56]

Uzun yıllar camilerde imamlık yapmış ve daha sonra İslam'ı ciddi bir eleştiriye tabi tuttuğu için İslamcılar tarafından öldürülen Turan Dursun, İslam ile demokrasi arasındaki ilişkiyi açıklarken şunları vurguluyor: "*İslam dininin 'demokrasi'yle bağdaşmayacağı bir gerçek. Bu gerçeği görmek için, 'din'in, özellikle 'İslam' gibi, 'dünya hükümlerini' de kapsamı içine almış olanların ne olduğunu ve ne olamayacağını bilmek yeterli. İslam Şeriatı, 'demokrasi'yle bağdaşmayacağı gibi, 'demokrasi'nin tam bir karşıtıdır da. Yani, İslam Şeriatı'nın olduğu, hele egemen olduğu bir yerde, 'demokrasi' yaşayamaz. Yaşamaması için, 'cihat' bile yeterli. 'Cihat'sız İslam ve 'cihat'la birlikte 'demokrasi' düşünülebilir mi?*"[57] Turan Dursun'un İslamcılara ilişkin bu değerlendirmeleri yine bazı İslamcı yayın organları tarafından onaylanmaktadır. Her İslamcı, dünyanın Müslümanlaştırılması faaliyetine aktif olarak katılması gerektiğini sıkça vurgular. Başka dinlerden birinin Müslümanlaştırılması en büyük ibadetlerden biri olarak görülürken, Müslüman birinin din değiştirilmesinin karşılığı ise 'ölüm'dür. Türkiye'de en

---

53) ZELLUM Abdulkadim, *Demokrasi küfür nizamıdır*, İstanbul, Hizb-u Tahir yay., 1999, syf: 47-48.

54) *İzlenim* Dergisi, "Müslümanların Toplum Projesi", N°:2, Şubat 1993,syf:4.

55) Age, syf:6

56) Age,syf:8.

57) www.turandursun.com

çok satılan islamcı gazete *Zaman*'da şunlar yazılı: "*İslam'ı bırakıp başka bir din seçen, mürteddir. Mürtede İslam'da hayat hakkı yoktur...*"[58] Aynı yaklaşım İslam dergisinde de belirtilmiş: "*İslam'dan dönene mürted denilir. İslam, mürtede hayat hakkı tanımamaktadır...*"[59] Siyasal iktidar biçimi olarak İslam, teokratiktir. Düzenin örgütlenmesi de, şeriattır. İktidarın tek hâkim gücü, Allah'tır. Ancak Allah adına iktidarı, bir kısım elit insan yönetir. Diğerleri ise itaat etmek zorundadırlar. Etmeyen Allah'a başkaldırmış olur. Dolayısıyla kâfir olur ve ölümü hak eder. Siyasal islamcılara göre demokrasi, Allah'ın düzenine başkaldırmakla eş anlamlıdır. Onlar için bugünkü 'demokratik' sistemler içerisinde yaşamak bir bakıma zorunluluk eseridir.

AKP lideri ve Türkiye'nin İslamcı Başbakanı 'demokrasi ve şeriat' üzerine şunları belirtiyor: "*Demokrasi amaç mı araç mı? Ha burada bizim kesin bir ayrılığımız var. Biz diyoruz ki, demokrasi amaç değil, araçtır... Refah din değildir. Eşittir İslam değildir. Ama referansımız İslam'dır. Referansımıza ters bir şey yapmak ve yaşamak istemiyoruz... Türkiye'de demokrasiyi biz yazmadık. Bize karşı olduklarını söyleyenler yazdı. Bizim için demokrasi bir amaç değil, tramvay gibi bir araçtır. Ona biner hedefe gideriz.*"[60] Yaptığımız bu değerlendirmelerden görüleceği gibi, toplumun değişik katmanları içerisinde yer alan siyasal islamcıların 'demokrasiden ne anladıkları', demokrasiyi nasıl yorumladıkları ve düşledikleri siyasal düzenin ne olduğuna ilişkin bize çok somut fikirler vermektedir.

3-TARİKATLARIN İDEOLOJİK GIDASI: ANTİ-KOMÜNİZM

Bütün İslamcı cemaatlerin birleştikleri ortak noktalardan biri; felsefi, ideolojik ve politik olarak komünizme karşı olmalarıdır. Felsefenin tarihsel gelişme eğilimi bakımından din ile materyalizmin bir çatışma halinde olduğu bir gerçek. Toplumsal ve tarihsel gelişmeler farklı felsefi politik görüşlere göre yorumlandığından materyalist ya da idealist felsefeden birinin yanında yer almak bir bakıma doğaldır. Felsefi düşünüş biçimi bunu 'zorunlu' kılar. Ancak din, ideolojik ve siyasal mücadelenin doğrudan bir aracı haline getirilip, iktidar mücadelesinde bir çatışma alanı olarak kullanıldığında ortaya çıkacak görüntü çok daha farklıdır. Türkiye'de İslam eksenli yürütülen ideolojik mücadelenin ana hedeflerinden biri de komünizmdir. Türkiye'de İslamcı örgütlerin ajitasyon, propaganda ve örgütlenme faaliyetlerinde komünizmle mücadele öncelikli olarak ön plana çıkar. Hiç şüphesiz ki Türkiye'nin özgünlüğü

58) *Zaman* gazetesi, 16.01.1988.

59) *İslam* dergisi, sayı: 51, Mart 1988.

60) *Milliyet* gazetesi, 14.07.1996.

dikkate alındığında bunun birçok tarihsel ve politik nedeni bulunmaktadır.

Türkiye'de çok ciddi bir etkinliği olan Nakşibendî geleneğini temsil eden İskender Paşa Dergâhı'nın doğal lideri Mehmet Zait Kotku'nun en önemli siyasal hedeflerinden biri komünizme karşı mücadeleydi. Ruşen Çakır şu yorumu yapıyor: "*...Ülkede giderek ağırlığı artan komünizm karşısında bocalayan, şu ya da bu şekilde etkilenmiş ama yetişmeleri gereği herhangi birine bağlanmaya cesaret edemeyen gençleri, Zahid Kotku, hayatın, Türkiye'deki tüm modern akımların ihmal ettiği bir boyutunu öne çıkararak kendine bağlı kılıyordu...*"[61] Daha çok devletin üst düzey bürokrasisinde örgütlenen ve aynı zamanda devlet kurumlarıyla uyumlu bir faaliyet yürüten Kotku'nun komünizme karşı mücadeleyi öncelikli hedeflerinden biri haline getirmesinin nedeni, onun devletin ideolojik ve politik çizgisiyle uyumlu olmasıdır.

Kotku'nun ölümünden sonra yerine geçen damadı Prof. Dr. Mahmut Esat Coşan da bu politikayı daha ileri düzeye taşıyarak devam ettirdi. Coşan, generallerin onayını alarak 1983 yılında çıkarttığı 'İslam' adlı dergide, Türk-İslam sentezi ekseninde antikomünist propagandaya ağırlık verdi.[62]

Komünizme karşı 'panzehir' olarak görülen dinin yaygınlaştırılması, İslamcı cemaatlerin siyasal ve örgütsel faaliyetlerinin desteklenmesi, 12 Eylül askeri cuntasının temel politikalarından biriydi.

İhlâs Holding'in sahibi Enver Ören, Türkiye gazetesinin çıkartılmasının gerekçesini, sosyalist harekete karşı yeni bir saldırı cephesi açmak ve devletin yanında almak olarak açıklıyor: "*1970'li yıllar, alevlerin dört bir yanımızı kuşattığı, anarşi, terör ve huzursuzluklarla dolu yıllardı. Devletin zaafa uğratılmaya çalışıldığı yıllardı. Devlet gemisi yara alıyordu. Bu yüzden, akademik çalışmalardan ve üniversiteden ayrılmaya karar verdim. İhlâslı birkaç idealist arkadaşımla gazete çıkarmayı ve devletin meşru organlarının yanında yer almayı kararlaştırdık. Bu misyonu aziz milletimizle paylaşmak ve onunla bütünleşmek için de Türkiye gazetesini kurduk...*"[63]

Nurculuğun bir başka kolu olarak bilinen Işıkçılar cemaatinin önde gelen yöneticilerinden biri olan E. Ören'in, kayınbabası bir tarikat şeyhidir. Ama aynı zamanda devletin yanında yer alarak, sol ve sosyalist harekete karşı, ideolojik ve politik mücadeleyi yoğunlaştırmak için günlük gazete çıkarıyor. Yani şeriata dayalı bir düzen isteyen bir cemaat lideri olarak, 'laik' devletin temel politikası ile uyumlu bir çizgi geliştiriyor.

---

61) ÇAKIR Ruşen, *Ayet ve Slogan*, İstanbul, Metis yay., 1994, syf: 26.

62) age, syf: 18-19.

63) Age, syf: 89.

İlhan Işık, Nurculuğun amaçlarını sıralarken: "*1- Risale-i Nur hizmetinin yegâne amacı olan imanın kuvvetlenmesi, vatan ve milleti tehdit eden dinsizlik ve komünist tehlikesine engel olmaktır...*" diyor. Said-i Nursi'nin temel referansını da şu şekilde açıklıyor: "*...Türkiye ve dünyada dinsizlik ve komünizme karşı, herkesle ittifak yapıp mücadele etmek...*"[64] Görüş açısı net: "komünizme karşı herkesle ittifak". Çünkü siyasal islam için stratejik olarak tehlikeli olan Kemalist sistem değil, sosyalizmdi.

Nurcular grubunun bir kolu olan *'Yeni Asya'* gazetesinin yayın politikası, 21 Şubat 1970 tarihli sayısında şu cümleyle açıklanıyor: "*Dinsizliğin ve Komünizmin mahiyetini ortaya koyacak yayınlar yapılacaktı...*"[65]

Kamuoyunda neo-nurcuların lideri olarak tanımlanan Gülen de aynı yaklaşıma sahip: "Büyük çoğunluğu itibarıyla bu nesil (kuşak) kozmopolitleşti, ateizme yelken açtı ve komünizm, sosyalizm erozyonlarıyla her bir vadiye sürüklenip gitti..." Bir başka yazıda da şöyle diyor: "*...Mesela, Karl Marks bir Yahudi'dir; ortaya attığı komünizm, kapitalizm karşısında ilk bakışta iyi bir alternatif gibi görünür ama esasen o, balın içine karıştırılmış öldürücü bir zehirdir...*"[66] İdeolojik ve politik olarak komünizmin dünya görüşüne karşı olan İslami hareketin bütün stratejisi, en genel anlamda sosyalist hareketin gelişmesini engellemekti. Gülen, komünizme karşı mücadeleyi öncelikli görevleri arasında görür ve bunun için de, 'Komünizme Karşı Mücadele Dernekleri'nin kuruluş süreci içerisinde yer alır: "*...Ve yine bu devreye ait bir teşebbüs de Erzurum'da Komünizmle Mücadele Derneği'ni açma teşebbüsümüz oldu. O güne kadar sadece İzmir'de vardı. İkincisi de Erzurum'da bizim gayretlerimizle açılacaktı... Bir arkadaşı İzmir'e gönderip tüzük getirttik. Derneği kuracaktık. Ben bir vaazdan sonra anons ettim ve gençlerle Caferiye Cami önünde toplandık. Gayemiz komünizme karşı örgütlenmekti. Dernek ve camii işlerinden anlayan bir akrabam vardı. O gelip bize yardım etti, bize yol gösterdi...*"[67] Komünizme karşı mücadeleyi CIA ve Rabıta denetiminde kurulan derneklerde örgütlü mücadeleye dönüştüren Gülen, milliyetçi ve muhafazakâr olduğunu da sıklıkla vurgulamaktadır. 6 Mayıs 1972'de Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamından sonra cenazelerinin camiye götürülmesine karşı çıkar: "*Deniz Gezmiş'ler, ömürleri boyunca dine, Allah'a, mukaddesata küfrediyor, sonra da devlete başkaldırınca öldürülüyor. Ama sonra da dini merasimle gömülüyor. Bu ne perhiz, ne lahana turşusu?*"[68]

---

64) Age, syf: 101-103.

65) TOMBULOĞLU Fatih, *Aydınlık Gazetesi*- İhlas Holding İktidara Ortak-6 Nisan 1994.

66) GÜLEN, *Fasıldan Fasıla-1*, İzmir, Nil yay., 1996, syf: 15.

67) ERDOĞAN Latif, *Fethullah Hocaefendi; Küçük Dünyam*, İstanbul,CAD yay., 1995, syf: 78-79.

68) GÜLEN F., age, syf: 236.

1980 yılında, devlet elden gidiyor diye fetvalar veren Gülen, devletin bütün kurumlarını siyasal sürece müdahale etmeye çağırıyor: "*İstihbarat duysun, emniyet duysun, askeriye duysun, başbakan duysun, riyaset-i cumhuriyet duysun. Polise, askere kurşun sıkan bu hainlere mahkemelerde gereken ceza verilmezse ne devlet kalır, ne millet...*"[69] ABD'ye yakınlığı ile tanınan cemaat lideri, devletin stratejik politikalarıyla tam bir uyum içerisindedir.

Kadirilik Cemaati'nin lideri Haydar Baş, "*...1982 Anayasasını savunuyoruz. Devleti savunuyoruz... 'Soğuk savaş' dönemlerinden kalma bir antikomünist çizgiyi savunuyoruz... Demokratik mücadele, demokrasinin kural ve kurumlarını çiğneyerek yapılamazdı. Oysa daha ilk günden izinsiz yürünmüştü ve demokrasinin temel kurumlarına başkaldırılmıştı. Bu gençler, CHP'nin il ve ilçe binalarında eğitilmişler ve öylece sokağa fırlatılmışlardır. Tıpkı 1950'lerden itibaren CHP'nin yaptığı gibi... (...) CHP'nin desteklediği 'Solcu Gençlik' 'Amerika'ya Hayır!' sloganı ile sokakları kana bulayacaklardı...*"[70] CHP'yi sol olarak göstermesi aslında sosyalist hareketten pek bir şey anlamadığı gibi devletin ideolojik-politik çizgisiyle de ne kadar uyumlu olduğunu ortaya koyuyor. Haydar Baş, Türk-İslamcı çizgiye sahip 'Bağımsız Türkiye Partisi'nin kurucusu ve başkanıdır.

Bir İslamcı yazar İslam devletinin antikomünist kimliğini şöyle açıklıyor: "*Bizim en büyük düşmanımız komünistlerdir. Elbette bir İslam devletinde komünistlere fikir yayma ve örgütlenme özgürlüğü tanınmaz... İslam'ın düşmanları ve komünistler doğrudan karşı çıkmadıkları İslam görüntüsü altında melanetlerini işletmeye devam edeceklerdir...*" Bu verilerden anlaşıldığı üzere, İslamcı cemaatlerin antikomünist ideolojisi ile devletin antikomünist kimliği bütünleşmektedir. 'Laik' olduğunu söyleyen Kemalist rejimin temsilcileriyle şeriatçılığı savunan siyasal islamcıların ideolojik-politik olarak buluştukları nokta, anti-komünizmdir. Bu nedenle 12 Mart 1971 askeri darbesinden hemen sonra İsviçre'ye giden Erbakan'ı ikna edip, parti kurması için çağıranlar yine 'laiklik' adına darbe yapan generaller oldu. Aynı şekilde 1982'de askeri generallerin onayı ve Bakanlar Kurulu kararı ile Nakşibendî Şeyhi Kotku'nun naaşı, Sultan Ahmet Camii'ne gömüldü. Bunun arka planında yatan politik gerçeklik ise İslamcılarla ordunun anti-komünist mücadele çizgisinde birleşmiş olmalarıdır. Bu nedenle devlet, Türkiye sosyalist hareketinin gelişmesini engellemek için anti-komünist politik çizgiyle sahip İslamcı hareketin gelişmesine çok bilinçli olarak izin verdi.

---

69) BULUT Faik, *Kim Bu Fethullah Gülen*, İstanbul, Ozan yay., 1999, syf: 167.

70) Aktaran ÇAKIR R., age, syf: 75.

4- SİYASAL İSLAM'IN GELİŞİM ÇİZGİSİ: TÜRK-İSLAM SENTEZİ

Türkiye'de İslamcı hareketin en önemli özelliklerinden biri ümmetçi olarak bilinmesidir. İslam'ın esas olarak ulusal ve ırkçı kavramlar üzerinde değil, ümmetçilik üzerinde şekillendiği iddia edilir. Bireylerin hangi ulustan ve ırktan oldukları değil Müslüman olmaları önemlidir. Ancak bu genel belirleme, Arap dünyası dâhil olmak üzere, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan hiçbir ülkede geçerli olmadı. Bu bakımdan hemen her ülkede ulusal kimlikle İslam'ı birleştirme arayışları ön plana çıktı.

1950-65'lerin İran'ı ile 1960-65'lerin Mısır'ı buna örnektir. Arap milliyetçiliği ile İslam'ı birleştirme sentezine dayanan ulusalcı hareketler bir dönem önemli bir etki yarattı. Tarihsel olarak Arap toplumu ile çok yakın ilişkileri olan ve ancak klasik İslam'ı uygulamakta önemli sorunlar yaşayan Türkler de, Türk milliyetçiliği ile İslam'ı birleştirme/sentezleme yoluna gittiler. Bu bakımdan Türkiye'de önemli bir toplumsal güç olan İslami cemaatlerin, hatta İslami söylemleri ağırlıkta olan partilerin politikalarında, Türk-İslam sentezci öğeler belirleyicidir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşuma temel teşkil eden düşünce daha çok Türkçülük olmuştur. Enver Paşa'dan başlayan Turancılık, Ziya Gökalp'te somutlaşan Türkçülük ve İslam'ın birleştirilme çabaları sürekli devam etti. Aydınlar Ocağı tarafından devletin resmi ideolojisi haline getirilen 'Türk-İslam sentezi' aynı zamanda 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra kurulan bütün sistem partilerinin ve İslamcı cemaatlerin de resmi ideolojisi haline geldi.

Bu bakımdan, Türkiye'de İslami çevrelerin ideolojik-politik perspektiflerinde -radikal birkaç küçük marjinal örgütü dışta tutarsak- şovenizme dayanan Türkçülük egemendir. Türkiye'de belli bir toplumsal güce sahip olan İslami cemaatler bu nedenle milliyetçi ve ırkçı politik bir çizgiye sahiptirler. Birçoğu Osmanlı İmparatorluğu'nun ilhakçı ve yayılmacı politikalarına özlem duyan cemaatler, Türk rejiminin sömürgeci sistemini özenle savunup desteklemektedirler.

H. Necatioğlu takma isimle yazan Coşan, *İslam* dergisinde şunları söylüyor: "*Hepsinin gözü bizim topraklarımızdadır. Bizim topraklarımız ta Viyana'ya kadar dayanıyordu. Yemen'e dayanıyordu. Basra, Bağdat bizim eyaletimizdi. Vali tayin ederdik. Mısır bizim, Libya bizimdi. Tunus, Cezayir, Fas bizimdi. Hepsi elden gitti...*"[71] İlhakçı özlemlerini ve üzüntülerini dile getiren Coşan, gözünü 'Müslüman kardeşlerinin' topraklarına dikecek kadar ırkçı-Turancı düşüncededir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilhakçılığına, barbarlığına özlem duymaktadır. F. Gülen de aynı özlemi taşıdığı için, kendisine Osmanlı padişahlarını örnek alı-

71) Aktaran ÇAKIR R., age, syf: 32.

yor. Taht kavgası için bütün kardeşlerini öldürecek kadar acımasız biri olan Fatih Sultan Mehmet için söyledikleri şunlardır: "*Fatih tek boyutlu bir insan değildir. Bir diğer ifadeyle o, madde ve manayı birbirine bütünleştirip bünyesinde barındıran bir alperendi...*"[72] 1514 Çaldıran Savaşı öncesi 40 bin Alevi'yi öldüren Yavuz Sultan Selim için söyledikleri ilginçtir: "*Yavuz apayrı bir insandır. Bir pençede dünyanın ödünü koparan, kükrediği zaman ormana velvele veren bu adama bak... İdealini gerçekleştiren adam...*"[73]

Kanuni Sultan Süleyman döneminde 'Alevilerin katli vaciptir' fetvasını çıkartan Şeyh-ül İslam Ebus'sud Efendi'yi ise "*Cin ve insi müftüsü büyük müfessir...*" olarak görüyor.[74]

Türk-İslam sentezci fikirlere yatkın Kemalistlerin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, İstiklal Marşı yazarı İslamcı M. Akif Ersoy, Türkçü Ziya Gökalp ve Türk edebiyatının önden gelen isimlerinden İslamcı Necip Fazlı Kısakürek gibi Türk-İslam sentezci geleneğin temsilcileri, bütün İslamcı cemaatler tarafından örnek alınmaktadırlar.

"*İslam dünyasına gelince; Türk âleminin meydana getireceği bu güçlü vakum (boşluk) karşısında zaten arkadan gelecektir İslam dünyası. Bu açıdan gelecekte Türkiye topyekün bir cazibe merkezi olacağa benzer... Asya ile bütünleşmek büyüme yoludur. O köprü geçilsin. Türk Müslümanlığının, şartlarımız içinde cihana yeni bir ses ve soluk olacağı kanaatini taşıyorum...*"[75] Türk İslam sentezini Orta Asya'da egemen kılma fethine çıkmış bulunan Gülen, Türk kökenli Orta Asya cumhuriyetlerinde Türk-İslamlığını egemen kılmak için, CIA destekli faaliyetlerine özel bir ağırlık veriyor.

Milliyetçi ve ırkçı politikaların etkisi nedeniyle birçok cemaat, MHP gibi bir faşist partinin çizgisine yakın durmaktadır. Samsunlu Nakşibendî Şeyhi Mustafa Bağışlayıcı bunlardan biridir. Bu Nakşi Şeyhi, bir partinin iç işlerine müdahale edip Türkeş'ten yana tutum alarak şunları söylüyor: "*Allah Türkeş'e uzun ömürler versin de yaşasın. Şuradan buradan gelen çatlak seslere kulak vermeyin. Arkadaşlar rahat dursun. Bugün bu adam (Türkeş kastediliyor bn.) bu haliyle bu yolda çalışıyorsa bizim de ona yardımcı olmamız lazım... Dün milliyetçilerle birlikte olup bugün ayrı düşenlere, dışarıda kalanlara sesleniyorum; Dışarıdan söz söyleyerek eleştirmek yanlıştır, düşmana hizmettir. Gelin bu camia içinde söyleyin...*"[76] Türk İslamcısı olarak bilinen bu Nakşî tarikatı geleneğine bağlı olan

72) GÜLEN F., *Fasıldan Fasıla-2*, İzmir, AD yay., 1996, syf: 297,

73) age, syf: 102-103.

74) age, syf: 229.

75) CAN Eyüp, *Fethullah Gülen Hocaefendi ile Ufuk Turu*, syf:241.

76) ÇAKIR Ruşen, age, syf: 69-71.

şeyhlerden bazıları şunlardır: "*Kadiri-Rufailerin önderi Galip Kuşçuoğlu, Düzceli Ömer Öngü Efendi, Ankaralı Ama Mustafa Efendi, Ankaralı Hasan Hacı Burkay, Oflu Süleyman Güven Hoca, Trabzon Falkozlu Ahmet Özdemir Hoca...*"[77] Hemen her şehirde kurulan ve toplumu yönlendirmede önemli bir işleve sahip olan İslamcı cemaatler, Türk-İslam sentezcilerinin yerel alanlardaki temsilcileri olarak görülebilir.

Sorunun önemli bir başka boyutu da Türk-İslam sentezini devlet politikası olarak onaylayıp uygulayanların, 'laik' olduklarını iddia eden generaller olmasıydı. "Atatürk Yüksek Kurulu, 20 Haziran 1986 günü Cumhurbaşkanı Kenan Evren başkanlığında toplanarak, Türk-İslam sentezini temel alan bir kültürün millete kabul ettirilmesine yönelik bir raporu benimsemiştir..." Devletin politikalarını belirlemede önemli bir rolü olan Aydınlar Ocağı Başkanı Süleyman Yalçın şunları söylüyor: "*Türk-İslam tezimizin, 1980 sonrasında devlet katında bir kabul ve itibar gördüğü doğrudur... Nitekim Atatürk Yüksek Kurulu'nun Türk-İslam sentezini benimsemesi, bizim için sevindirici olmuştur...*"[78]

İslami güçlerin eğitim politikalarının daha çok Türk-İslam sentezine dayanması tesadüfî değildir. Gülen şu ifadeleri kullanıyor: "*Cumhuriyet eğitiminin çarkından geçenler dine karşı yabancılaşmış, Türk İslam kültüründen soğutulmuşlardır. Türk İslam özüne bağlı kalmaya çalışan aile ile batılılaşmış, yabancılaşmış aile ortamı ve beklentileri arasında hiçbir benzerlik ya da ortaklık yoktur. Bu özenti, bu örnek aileleri yeniden İslam ilkelerine dönüş yapamazsa, bu öze yabancılaşmadır. Bunalıma sürüklenenler ile Türk toplumuna karşı çıkanların, anti sosyal kişilik geliştirenlerin büyük çoğunluğu bu tür ailelerden yetişmişlerdir... (...) Öğrencileri Türk-İslam örneğine uygun bir kişilik geliştirmek üzere yetiştirmek...*"[79]

Generaller tarafından düzenlenen 5 yıllık kalkınma planı ile ilgili ihtisas komisyonu raporunun 517. sayfasında Türk İslam sentezi üzerine bir kısım temel yaklaşımlar aktarılmaktadır: "*Atatürk, milletin cehaletten kurtulması için uğraşmıştır, ama dininden ve ahlakından uzaklaşmamıştır. Türk milleti dindar olmalıdır. Türk milleti mutlaka dinini öğrenmelidir. Dinini öğrenmek için tek bir yere muhtaçtır, orası da mekteptir demiştir. Bunun için Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkartıp, herkesin aynı öğretimden geçmişini istemiştir... Bu kanuna ve direktiflere dayanan Milli Güvenlik Konseyi din ve ahlak derslerini bu sebeple mecburi hale getirmiştir." Din ve Ahlak derslerinin 'zorunlu' hale getirilmesi toplumun İslamlaştırıl-*

---

77) BORA Tanıl- CAN Kemal, *Devlet-Ocak-Dergah*, İstanbul. İletişim yay., 1991, syf: 456.

78) GÜVENÇ Bozkurt, TEKELİ İhlan, TURAN Şerefetin, ŞAYLAN Gencay, *Türk-İslam Sentezi*, İstanbul, Sarmal yay., 1994, syf:35.

79) GÜLEN F., *Asrın Getirdiği Tereddütler*, İzmir, Nil yay., 1999 syf: 122.

masında önemli faktörlerden biridir. Hazırlanan raporda devlet politikası olarak şunlar belirtilmiş: "Her şeyden önce dinin sadece bir vicdan meselesi olduğu ve vicdanlarda hapsedilerek ferdi davranışlarda ve toplum hayatında hiçbir yankısının olmadığı fikri isabetli değildir... Birtakım dini emir ve kuralların canlı bir şekilde yaşanmakta olması, dinin toplumdan ayrı tutulamayacağını göstermektedir."[80] Bütün bu verilerin ortaya koyduğu gerçek şu, toplumun İslamlaştırılması politikası ve faaliyeti, sadece İslamcı partilere ya da cemaatlere ait bir fikir değil aynı zamanda devletin savunup ve uyguladığı bir politikadır.

12 Eylül 1980 askeri darbesi döneminde 'Aydınlar Ocağı' Yönetim Kurulu Üyesi ve Milli Güvenlik Konseyi sözcüsü Muharrem Ergin, siyasal islam üzerine şunları dile getiriyor: "Bir huzur ve sükün müessesesi olarak dinin cemiyet hayatındaki yeri büyüktür ve İslâm, Türklüğü koruyan çok önemli bir manevi silahtır." Ayrıca Aydınlar Ocağı 9-10 Mayıs 1981'de 'Milli Eğitim ve Din Eğitimi' adı altında yapılan seminerlerde, "devletin zorunlu din eğitimi vermesi ve laikliğin zorunluluğu din eğitimi ile çelişen yönünün bulunmadığı" görüşlerini savunur ve devlet politikası haline getirilmesinde çok önemli etkileri olur. 1981 yılında, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı Emekli General Suat İlhan, devletin resmi görüşü haline getirtilen Türk-İslâm sentezine ilişkin olarak şunları yazmaktadır: *"Türk Milleti dört asır önce asrına ismini vermiş bir büyüklükten gelmektedir. Asya bozkır medeniyetinin temsilcisidir. İslam medeniyetinin gelişmesinde büyük katkılarda bulunmuştur. Türk ve İslam medeniyetlerinin sentezini gerçekleştirmiş ve bu sentez medeniyete dayalı dünyanın en uzun ömürlü ve en büyük imparatorluklarından birisinin kurucusu olmuştur. Bu imparatorluğun devlet düzeninin ve yapısının üstünlüğü, büyüklüğü her yeni incelemede biraz daha su yüzüne çıkmaktır. Türk milleti iki yüze yakın devlet kurmuştur. İstiklal Harbi, Türk-İslam sentez medeniyetinin yüceltti̇ği Osmanlı İmparatorluğu'nda bu sentez medeniyetin kendi kendisini yenileme gücünü yitirip yenik düştüğü noktadaki savaştır. İstiklal Harbi ve inkılâplar, Türk-İslam sentez medeniyetinin batı medeniyeti ile yeni bir senteze ulaşması amacına yöneliktir..."*[81]

Devletin resmi ideolojisi haline getirtilen Türk-İslam Sentezi' politikasının ABD'nin bölgesel çıkarlarıyla da uyumlu olduğunu belirten Taha Parla şunları belirtiyor: *"Türkiye, 12 Eylül 1980'den sonra laiklik konusunda 1920'lerin gerisine düşmüştür... (12 Eylül öncesinde) MHP'nin devletçi dinciliğiyle MSP'nin daha köktenci dinciliği, seçmenden sırasıyla yüzde 7 ve yüzde 9'dan fazla oy alamamıştır. Kısacası 1980'lere gelinirken din, sosyolojik bir olgu olarak ciddi bir yükseliş grafiği çizmekte değildi... Dinin siyasetteki yeri, bir toplumsal ahlak sistemi ve ideolojik manipülasyon aracı olarak büyütülmüş ve meşrulaştırılmıştır... Sonuçta her türden dinsel görüş ve grup, bu meşruiyet şemsiyesinin altında hareketlenme olana-*

ğı bulmuştur... Bu plan Türkiye'ye de özgü değildir. Amerikan sosyal bilimlerinde üretilen 'yeniden gelenekselleşme' tezleri, daha doğrusu 'yeniden gelenekselleştirme' ideolojisi, ABD güdümündeki Batı emperyalizminin nüfuz bölgesindeki Üçüncü Dünya ülkelerinde yürütülen politikaların rehberi olmuştur. Din kutusunun içi Asya'da İslamiyet'le, Latin Amerika'da Hıristiyanlıkla doldurulmaktadır. Bu bakımdan 'Türk-İslam sentezi' Soğuk Savaş'ın örtük sürekliliği çerçevesinde Türkiye'deki demokratik ve sol gelişmeleri durdurmak üzere tasarlanmış bir 'Türk-İslam-NATO Sentezi'dir. Buradaki din, NATO'nun denetimindeki devletin denetimi altındaki dindir... Devletçi-dinci kadrolar büyük sayılar halinde, İmam-Hatipli polis şefleri, kaymakamlar, valiler olarak, devlet yönetiminde Silahlı Kuvvetlere ortak olmaya hazırlanmaktadır...

12 Eylül'den sonra kamu yaşamında birçok önemli değişiklik meydana geldi. Bunlardan biri de din-devlet ilişkisi konusunda 60 yıldır sürmekte olan bir kültür savaşının ve siyasi mücadelenin taraflarının ve bunların güç konumlarının değişmesidir. 1980-1986 yönetimleri klasik Kemalist laiklik ilkesini hiç değilse kısmen ve fiilen terk etmişler; dini, devletin gözetiminde tekrar kamu yaşamının, hatta siyasi yaşamın sınırları içine almışlardır... 12 Eylül'den sonra meydana geldiğini düşündüğüm değişiklik, yönetimlerin ve bürokrasinin klasik Kemalist laik çizgiyi bırakarak, Türk-İslam Sentezi adı altında (vurgu Türk'te) oluşmaya başlayan dinci bir milliyetçiliğe (vurgu milliyetçilikte) razı gelişleridir... 1980'lere kadar neredeyse bir 'alt kültür' statüsünde kalan dinin, Ortodoks devletçi türü, artık 'resmi ideoloji' olma yoluna girmiştir..."[82]

Genel olarak, Türk-İslam sentezinde ırksal ve dinsel faktörler iç içe geçmiştir. İslami cemaatlerde Türk-İslam sentezi politikası egemendir. Doğal olarak Türk-İslam sentezi görüş açısının temelinde egemen ulus şovenizmi vardır. Dolayısıyla devlet gibi tarikatlar ve İslami cemaatler de ideolojik-politik olarak şovenizm eksenindedirler.

5- İSLAMCILARIN VE SİSTEMİN KARŞI OLDUĞU KAVRAM: LAİKLİK

'Laik, demokratik, sosyal hukuk devleti' gibi kavramlar Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda sürekli tekrarlanır. Özellikle laiklik kavramı üzerinde çok ciddi olarak durulur. Devletin vazgeçilmez ilkelerinden biri olarak kabul edilir. Anayasanın değiştirilemez ilkelerinden biridir. Peki, laiklik kavramından ne anlaşılıyor ve nasıl siyasal bir işlev yükleniyor. Bu sorunun yanıtı hem sis-

---

80) PARLAR Suat, *Silahlı Bürokrasinin Ekonomi Politiği*, İstanbul, Biblioteque yay., 1996, syf:184.

81) "Resmi İstikamet Türk-İslam Sentezi", *2000'e Doğru* dergisi, 25.01.1987.

82) PARLA Taha., *Türkiye'nin Siyasal Rejimi-1980-1989*, İstanbul, İletişim yay., 1995, syf: 200-201, 217-220.

tem bakımından hem de siyasal islamcıların temel politik perspektifleri bakımından oldukça önemlidir. İslamcı akımların önemli bir kesimi laikliğe karşı olduklarını çok açık olarak belirtiyorlar. Devlet ise kendi siyasal ihtiyacına göre bir tanımlama yapmaktadır.

Laiklik, 'din işleriyle dünyevi işlerin birbirinden ayrılması' olarak tanımlanmaktadır. Bunun toplumun yaşam tarzında ve devlet ilişkilerinde anlamı nedir? Bu kavramın esas içeriği dinin, toplumsal yaşamın bütün alanlarından çekilmesi ya da etkisizleştirilmesidir. Laik bir ülkede, devletin dini olmadığı gibi, hiçbir dinsel kurum da desteklenmez. Laiklik, dini, bütün toplumsal ilişkilerden soyutlayarak birey ile tanrı arasındaki kişisel bir soruna indirger. Devlet hiçbir koşulda dinin hizmetinde olmaz ve din faaliyetlerinin dışında kalır.

Türkiye'de ise laiklik kavramı çok bilinçli olarak yozlaştırıldı ve sistemin siyasal yapısına uygun 'devlet laikliği' oluşturuldu. Devlet aydınları ve politikacıları, soyut bir laiklik tanımı yaparak, laikliği sadece, din işleriyle devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak yorumlamaktadırlar. Bu tanımlamaya göre, devlet dinin gelişmesinin ve toplumsal bir güç olmasının doğrudan muhatabıdır. Bu, dinsel faaliyetlerin devletin denetiminde örgütlendirilmesi ve yürütülmesidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet dini 'İslam'dır. Bunun için de kişilerin nüfus cüzdanlarında 'dini: İslam' yazar. Devlet dininin olduğu bir ülkenin laik olması ciddi bir tartışmayı gerektirir. Çünkü bu kavram ne demokrasi anlayışı ile ne de laiklik kavramıyla uyumludur.

Tarihte, devletle dinin bütünleştiği ve devlet dininin olduğu birçok imparatorluklar ve devletler vardı. Osmanlı İmparatorluğu aynı zamanda bir din devletidir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kurulan 'yeni' Türk devleti, bu durumu değiştirmek zorunda kaldı. Osmanlı İmparatorluğu gibi klasik bir din devleti olmaktan çıktı. Yeni tarihsel koşulların dayatması sonucu zorunlu değişikliklere gidildi. Bunun tarihsel ve siyasal nedenleri ayrı bir araştırma konusu olmakla birlikte vurgulanması gereken ana nokta, 'genç' Cumhuriyet kadrolarının Türk ulusunu 'yeni'den yaratma politikası ekseninde 'Türkleştirme' ideolojisini esas almış olduklarıdır. Bu nedenle din ve devlet ilişkilerinde bir kısım ayrışmalar zorunlu hale geldi. Ancak 'genç' Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinde, İslam dini her zaman önemli bir yer tuttu. Dinin toplumsal ilişkilerden soyutlanması hiçbir dönem söz konusu olmadığı gibi laiklik kavramı ile birlikte 'devlet dini' kavramı oluşturuldu.

İslam dinine ilişkin bütün faaliyetler öncelikle devlet tarafından planlanmaktadır. Devlet, dinsel faaliyetleri bir bütün olarak organize eden 'Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı' gibi bir kurum oluşturdu. 'Laik' devletin denetimin-

de dinsel faaliyetler organize ediliyor, devlet tarafından okuldan çok cami yapılıyor, öğretmenden çok imam yetiştiriliyor. Devlet denetimindeki Kuran kurslarında şeriat eğitimi veriliyor, 'aydın din adamı yetiştirme' iddiasıyla 700'e yakın İmam Hatip Okulu açılıyor, devlet bürokrasisinde İslamcı örgütlenme ve kadrolaşma devlet olanaklarıyla gerçekleşiyor, siyasal partilerin kurulması için tarikat liderlerinden fetva alınıyor, devletin cumhurbaşkanı, başbakanı ve bakanları İslamcı ve hatta şeriatçı olduklarını açıklayabiliyor. 'Peki, böyle bir devletin laik olduğu söylenebilir mi?' sorusu doğal olarak zihinleri meşgul etmektedir. Türkiye böyle bir siyasal manzaraya sahiptir.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin ürünü 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, yani laik olduğu iddia edilen devletin cumhurbaşkanı şu görüşleri dile getirdi: "*Şimdiye kadar herkes İslam'ı, toplumda yaygınlaştırmak istiyordu. Oysa asıl sorun, devleti İslamlaştırmaktır...*"[83] Aynı şekilde Türkiye'nin 40 yıllık siyasal tarihine damgasını vuran, yıllarca Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Süleyman Demirel de şöyle diyor: "*...Siyasetin gayesi dine hizmettir. Dinde söylenenin doğruluğu sabittir... Din siyasete alet edilmeyecek, siyaset dini koruyacak, dine hizmet siyasetin vazifesi içindedir...*"[84] Ayrıca, İslamcı ve hatta şeriatçı olduklarını söyleyen Necmettin Erbakan ve Tayyip Erdoğan'ın laiklik ve demokrasiye dair görüşlerini önceki bölümlerde değerlendirme konusu yaptım.

Bir cemaat lideri, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar üzerinde manevi bir otorite kurabiliyor, devletin üst düzey bürokratları, tarikat merkezlerinden fetva alabiliyor. Devlet, tarikat sermayesinin gelişmesi için bütün ekonomik ve siyasal desteği sunduğu gibi tarikat liderleri de, devletin ekonomik ve siyasal politikalarını belirlemede etkili olabiliyor. Türkiye, siyasal islamcı güçlerin, güdenlik hayata müdahale edecek bir güce ulaştıkları bir ülkedir. Türk devletinin somut gerçekliği budur.

Anayasaya da yer alan 'Türkiye Cumhuriyeti Devleti laiktir, devletin bu niteliğinin değiştirilmesi teklif edilemez' maddesinin pratik hiçbir değeri ve tutarlılığı yoktur. Tarikatlarla iç içe geçmiş bir devletin 'laik' olduğunu iddia etmek gerçek durumu gizlemektir. Biliniyor ki, genel olarak dinlerle özel olarak da İslam ile laiklik birbirine zıt kutuplardır. Birlikte olma şansları yoktur. Şeriat yasalarının hem laikliğe hem de demokrasiye karşı olduğu İslamcılar tarafından çok açık olarak dile getirilmektedir. Yani İslam'da bu iki kavram kullanılmaz. Tarikatlar, ideolojik ve politik gerçeklikleri bakımından laik olmadıklarını, laikliğin İslam ile bağdaşmadığını çok açık olarak söylüyorlar. Bütün yayınlarda işledikleri temel konu budur. Bu bakımdan 'devletin İslam-

83) KONGAR Emre, *21. yüzyılda Türkiye*, İstanbul, Remzi yay., 1998, syf: 620-621.
84) age, syf: 622.

laştırılması' gerektiğini söyleyen Özal ile aynı düşünceleri paylaşan tarikatçı ya da siyasal islamcı çevreler arasında hiçbir nitel fark bulunmamaktadır.

Türkiye'de tarikatlar devletin ekonomik ve siyasal sorunlarıyla, toplumun gündelik hayatıyla doğrudan ilgilenmektedirler: "...Kotku, politikanın dışında ama ona sıkı sıkıya bağlı bir biçimde devlet işleriyle de uğraşıyordu..." Hatta devlete müdahale etmektedirler. Ersin Gürdoğan, hocası Kotku için şunları söylüyordu: "*...Hoca efendi kendi kültürümüze sahip olmak ve Batı'nın pazarı olmaktan kurtulmak için, temel ihtiyacımızı karşılayacak bir tarzda bir sanayileşmenin, ekonomik ve siyasi bağımsızlığın önemli bir vasıta olduğuna inanıyordu...*" ve "*...bizzat ülkesinin ekonomik, siyasal, kültürel ve benzeri her türlü sorunlarıyla ilgilenmeye çalışıyor ve müritlerini de aynı yönde teşvik ediyordu...*"[85]

RP eski milletvekili Hasan Mezarcı açıkça söylüyor: "*Laiklik din düşmanlığıdır; laiklik dini, örfü, âdeti yok etmek için kullanılmıştır... Bugün bazı insanlar, İslam'ı sadece namaz, oruç, hac gibi ibadetler ve inançlar olarak görüyorlar. Oysa İslam'ın sosyal hayatı düzenleyen yönü de vardır. Müslüman insan hepsini kabul etmek zorundadır. Bu yüzden Müslüman insan laik olmaz...*"[86]

Örneğin Başbakan Erdoğan'ın laiklik üzerine söyledikleri siyasal İslamcı akımların genel görüşünü yansıtması bakımından önemlidir. "*Tutturmuşlar 'laiklik elde gidiyor.' Bu millet istedikten sonra tabii ki gidecek. Sen bunun önüne geçemezsin ki... Bu ülkenin yüzde 99'u Müslüman. Hem laik hem Müslüman olunmaz. Ya Müslüman olacaksın ya da laik. İkisi bir arada olunca ters mıknatıslama yapar. Mümkün değil ikisinin bir arada olması. Ben Müslüman'ım diyenin, aynı zamanda laikim demesi mümkün değil. Niye? Çünkü Müslümanlığın yaratıcısı Allah, kesin hâkimiyet sahibidir. 'Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir' demek koca bir yalan... Sandığa giderken egemenlik milletindir. Ama maddede ve manada egemenlik Allah'ındır. Bunu iyi kavramaya mecburuz...*"[87] İslamcı araştırmacıların, yazarların, entelektüellerin vb. çok önemli bir kısmı, 'biz laik değiliz' diyor. Türkiye Başbakanı Erdoğan, 'ben laik değilim' diyor ama 'laik' olduğu söylenen bir devleti yönetiyor. Ortaya çıkan somut verilerden ve pratik yönelimlerden anlaşıldığı üzere hem devlet hem de İslamcı cemaatler 'laik' değiller. Bu durum ikisinin de 'yeni' buluşma noktasını oluşturuyor.

---

85) GÜRDOĞAN Ersin, *Görünmeyen Üniversite*, İzmir, Nil yay, 1997, syf: 128.

86) Hasan Mezarcı, Refah Partisi eski Milletvekili, Seçim Konuşması, FP Kapatma Davası İddianamesi

87) Aktaran ŞAVAŞ Vural, *İrtica ve Bölücülüğe Karşı Militan Demokrasi*, Ankara, Bilgi yay., 2001, syf: 433.

6- İSLAMCI HAREKET İÇİN SİYASAL BİR SİMGE: TÜRBAN

İslamcı hareketin son yıllarda gündemleştirdiği ve Türkiye genelinde ciddi bir iç siyasal krize neden olan 'türban sorunu' oldukça önem kazanmaktadır. İslamcı hareketin yaşam tarzı olarak ön plana çıkan ve aynı zamanda siyasal faaliyetin önemli bir alanını oluşturan türban sorununda meydana gelen her gelişme, siyasal islamcı hareketin güçlenmesine nesnel bir zemin hazırlamaktadır. Türkiye'de dinsel yapının etkisi de dikkate alındığında, türbanı siyasal mücadelenin bir aracı haline getirmek için oldukça geniş bir altyapı mevcut.

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Binnaz Toprak ve Doç. Dr. Ali Çarkoğlu'nun Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı'nın (TESEV) desteğiyle yürüttükleri araştırma Türkiye toplumunun din ve özellikle türban konusundaki yaklaşımını ortaya koymaktadır: "*...halkın % 42,6'sı bugün Türkiye'de dindar insanlara baskı yapıldığını düşünmekte, bu baskıya örnek vermeleri istendiğinde baskı yapıldığını düşünenlerin % 64,8'i türban sorununu gündeme getirmektedir. Devlet memuru kadınların ve üniversite öğrencisi kızların isterlerse başlarını örtmelerine izin verilmesi gerektiğini düşünenler % 66,6'dır. Diyanet İşleri Başkanlığı destekleyenlerin oranı % 86,7 gibi bir çoğunluk oluşturuyor... % 69,2 ise başörtüsü, kurban derisi bağışı, Cuma namazı saatleri konularında devletin daha esnek davranmasını ve insanlara baskı yapmamasını istemektedir... Araştırmanın üçüncü önemli bulgusu Türkiye'de Şeriat'a dayalı bir din devleti kurulmasını isteyenlerin oranının % 21,2 gibi oldukça yüksek bir rakam çıkmasıdır...*"[88] Bu veriler Türkiye'nin toplumsal yapısını anlamak bakımından önemlidir. Türban gibi hassas bir konuda, İslamcı hareketin siyasal avantajları bakımından bize bir fikir vermektedir. Siyasal islamcı grupların, türban sorununu neden öncelikli sorun olarak ele aldıkları ve siyasal mücadelenin bir aracı haline getirdikleri daha somut olarak anlaşılıyor.

Prof. Dr. Necla Arat, başörtüsü ile türban arasındaki geleneksel ve siyasal farklılık için şunları belirtiyor: "*Başörtüsü takmak ile türban takmak, aynı şekilde değerlendirilmemelidir. Geleneksel başörtüsünü takan köy ve kasaba kökenli milyonlarca kadın, bunu türbanlılar gibi, dinsel bir üniforma ya da şeriat devleti yanlısı basının sözcükleri ile 'Menzil-i maksuda ulaştıracak yolda kazanılmış ilk zafer' yorumlanması ile dinsel-siyasal bir araç olarak taşımamaktadır. İki konuyu ve bu iki kesimi kesinlikle birbirinden ayırmak gerekir...*"[89]

---

88) www.milliyet.com

89) Aktaran VELİDEDEOĞLU Meriç, "Yaratılan Türban Fırtınası", *Cumhuriyet* gazetesi, 5 Haziran 2003.

Türbanın siyasal yaşamanın bir parçası haline getirilmesi, devlet kurumlarında özellikle okullarda-üniversitelerde yasallaştırılması, devletin izlemiş olduğu dönemsel bir politikanın sonucudur. Bugün, 'türban' sorunu iç politik çatışmanın en önemli konularından biridir. Özellikle 1980 askeri darbesiyle, Türk-İslam Sentezi'nin devlet politikası olarak benimsenmesinden sonra, İslami bir simge olarak kullanılan türbanın devlet kurumlarında 'serbest' bırakılmasına karar verilmiştir.

12 Eylül askeri darbesinde Başbakanlığa getirilen Emekli Oramiral Bülent Ulusu hükümetinde Diyanetten Sorumlu Devlet Bakanı Olan Mehmet Özgüneş, kamu personelinin kılık kıyafet yönetmenliğinde yaptırdığı değişiklikle, bakanlık personelinden "*dini eğitim gören erkeklerin -sakal bırakabileceklerine, kadınların görev yerinde başlarını bağlayabileceklerine*" karar verdi.[90] Bu yasa değişikliği ile türban, devlet kurumlarında yasallaştırıldı. Bu 'yasal düzenleme' bir bakıma İslamcı tarikat örgütleriyle generaller arasındaki anlaşmaların bir sonucuydu.

Prof. Dr. Tahir Hatiboğlu, Gazi Üniversitesi'nde irtica üzerine yapılan bir konferanstaki konuşmasında şunu belirtiyor. "*...Tabii türban Türkiye'de üniversitelerde irtica'ın simgesi olduğundan çok önemli. Bu da Doğramacı'nın ürünüdür. Doğramacı 10 yıl içinde birçok kez karar değiştirmiştir... 12 Eylül 1980'den sonra oluşturulan Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) Başkanlığı'na getirilen İhsan Doğramacı 1987 yılında şöyle diyordu: 'Saçını örtmek isteyenlere serbestlik yoluna gidildi. Bunun dışında giyim kuşam serbest değildir. Mutlaka çağdaş olması gerekir. Benim bildiğim fes yasağı var, Devrim Yasaları başörtüsü yasağı var demiş. Fesle üniversiteye gelmek mümkün değil, fakat başörtüsü serbest. Kanunen yasaklanmayan kıyafet serbest.' Böylece Türkiye'nin laik sisteminin en temel güvencelerinden biri olarak görülen üniversitelerde 'türban'la eğitimin yapılması için gerekli 'yasal' olanaklar tanınıyor. Bu açıklamadan sonra Süleyman Demirel DYP Genel Başkanı'yken şunları belirtiyor: 'Kişi başını örtmek istiyorsa örtsün, ona niye karışılıyor. Laiklikle bir ilgisi yoktur. Yasalarla yasaklanmamış bir kıyafettir, serbesttir.'*"[91]

Eski YÖK Başkanı İhsan Doğramacı ve Demirel'in söylediklerinin bir benzeri, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin lideri Evren tarafından da dile getiriliyor: "*...Türbanlı öğrenciler kalkıp da devlet kuracağız demiyorlar. Ama solcu öğrenciler sol yumruklarını kaldırıp, 'tam bağımsız devlet istiyoruz!' diye bağırıyorlardı.*"[92] Evren bu sözlerini 1980'li yıllarda değil, 1990'da söylüyor. Yani İs-

90) Aktaran TUŞALP, age, syf: 237.

91) Aktaran HATİBOĞLU Tahir, *Batı ve İrtica*, İstanbul, Kaynak yay., 1999, syf: 332.

92) age, syf: 333.

lamcı hareketin Türkiye'de çok ciddi bir gelişme gösterdiği dönemlerde açıklıyor. Laik ordu adına, ülke yönetimine el koyan General Evren, türbanlı öğrencilere çok açık bir destek sunuyor. Peki, kime karşı? 'Sol' öğrencilere karşı. Evren'e göre solcu öğrenciler, 'yeni bir devlet kurmak istiyorlar', türbanlı öğrencilerin böyle bir talepleri yok. Bu anlayış aynı zamanında İslamcı hareketin politik stratejisinin devletin çıkarları ile örtüşmesinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yine Prof. Dr. T. Hatiboğlu aynı sayfada, 4 Aralık 1988'de Doğramacı başkanlığında toplanan YÖK'ün, disiplin yönetmenliğine 'yeni' bir 17. madde eklediğini belirtiyor. Yapılan bu 'küçük' değişiklikle 'türban' üniversitelerde yasallaştırılıyor. "Dini inanç nedeniyle boyun ve saçlar örtü veya türbanla kapatabilir" deniliyor. Sunduğumuz bu verilerden anlaşılabileceği gibi, 'türban' devletin siyasal yönelimine ve dönemsel ihtiyaçlarına göre 'serbest' bırakılıyor ya da 'yasaklanıyor'. Yani sistem, türbana karşı değil. Dönemsel siyasal koşullara ve sistemin ihtiyaçlarına göre, devlete ait kurumlarda türbanın kullanımına izin veriliyor.

Türban sorunu, toplumsal ilişkilerde, siyasal yaşamda ve devletin kurumları arasında öncelikli olarak ön plana çıkan tartışmalı konulardan birini oluşturmaktadır. Özellikle, Türkiye toplumu üzerindeki dinsel etkiler dikkate alındığında bu sorunun önemi çok daha iyi kavranabilir. İslamcı hareketin diğer siyasal faaliyetinin bir parçasını oluşturan 'türban', geleneksel İslamcı yaşam tarzının yaygınlaştırılması anlamına gelmektedir. Çünkü türban sorunu, siyasal islamcı hareketin genel stratejisinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Prof. Dr. Türker Alkan, başörtüsünün türbana dönüştürülerek, ideolojik bir simge olarak kullanılıp siyasal faaliyetin bir parçası haline getirildiğini ve özellikle İslamcı partiler tarafından propaganda aracı olarak kullanıldığını belirtirken şunları ifade ediyor: "*Yargı organları türbanı şeriatın simgesi olarak görmekte haklı mıdır? Sorun burada düğümleniyor. Bu sorunun yanıtını yargıda değil, uzun yıllardır türbanı şeriatın simgesi olarak selamlayanlarda aramalıyız. Ben 1960'ların başlarında üniversite öğrencisiydim. Okulumuzda çok sayıda kız öğrenci vardı.O zaman henüz türban icat edilmemişti. Eski usul başörtüsü vardı. O başörtüsü de pek çok şeyi simgelerdi kuşkusuz: Dindarlığı, tevazuyu, geleneklere bağlılığı, eşine sadakati, muhafazakârlığı... Bir ideolojik ve siyasal silah değildi, kültürel bir tercihti. Ve kadınların güzelliğine pekâlâ bir şey de katardı. Ve okulumuzda kaç kız başörtüsü takardı, hiç düşünmedik. Belki kimse takmazdı, belki de yarısı takardı. Ama bir ideolojik kavga aracına indirgenmediği için buna dikkat etmek aklımıza bile gelmemişti. Okul yönetiminin de bu konuda belirli bir tavrı yoktu. Ve ne Anayasa Mahkemesi, ne de Danıştay bu konuları gündemine alma gereği duy-*

muştu. Kimse seçim meydanlarında türban nutukları atmazdı. Bu nedenle de, o dönemde, kadınların bütün ortamlarda başörtülerini takma özgürlüğü vardı. Sonra Erbakan'ın partiler dizisi çıktı karşımıza. Başörtüsü (özel ve simgesel takılış biçimiyle 'türban') kültürel bir tercih olmaktan çıktı, siyasal bir savaş aracına indirgendi. O andan itibaren 'türban' masumiyetini yitirdi. Şeriatçı siyasetin simgesi oldu. Anayasa Mahkemesi'nin, Danıştay'ın karar vermesi gereken konular arasında yer aldı..."[93]

Anayasa Mahkemesi kararıyla, Türban kamu kurumlarında yasaklandı. Yüksek Öğrenim Kurumu da (YÖK) Anayasa Mahkemesi'nin kararını uygulamaya koyarak türbanlı öğrencilerin üniversitelere girişin yasakladı. Bu pratik uygulamalar, İslamcıların etki alanına yapılan ilk aktif müdahaleydi.

Türban eylemleri, İslamcı güçler tarafından siyasal gündemin ilk sıralarına oturtuldu. İslamcı hareketin genel siyasal etkisine güvenilerek, türban konusunda önemli bir toplumsal tepkinin oluşacağını ve böylece İslamcı yaşam tarzını 'meşru' bir zemine oturtabileceklerini düşündüler. Fakat beklenen olmadı. İslami örgütler kendi içerlerinde bir bütünlük sağlayamadılar. Bu dezavantaja rağmen, 'devlet kurumlarının türban'a yönelik uygulamaya koydukları kararın 'esasen İslamcı harekete yönelik yapılan bir saldırı' olduğu konusunda hem fikir oldular. Çünkü Türban, İslamcılar için siyasal bir simgedir. Bu nedenle, türbanın yasaklanmasına karşı, değişik eylem biçimleriyle türban sorunu sürekli gündemde tutulmalıdır. Bunun birinci derecede muhatapları da, üniversitelere ve liselere alınmayan kız öğrencilerdi.

Türban eylemlerine aktif olarak katılan öğrencilerin yaptığı değerlendirmeler, türban sorunu ile İslamcıların siyasal stratejisi arasında doğrudan bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Ayşe Gül Çetin şöyle ediyor: "*Her geçen gün azalan sayıya, polis coplarına, baskılara, tehditlere, okuldan atılmalara rağmen direnenler ise çağları aydınlatacak bir çığlığın sahipleridir... Başörtüsünü Hz. Muhammed'den bu yana devralınan bir bayrak gibi taşıyanlar ve direnenler, İslami mücadelede kadının olması gereken yerini örneklemektedir.*"[94] Gül Çetin, türbanlı öğrencilerin, devletin güvenlik güçlerinin saldırılarına maruz kaldığını belirtirken aynı zamanda, Başörtüsünün, 'Hz. Muhammed'den bu yana devralınan bir bayrak gibi taşıyanlar ve direnenler' tarafından savunulduğunu ve bunu bir bakıma İslam davasıyla eşleştirdiğini belirtiyor.

Türkiye'nin birçok ilinde türbanı gerekçe göstererek, İslami direnişe kalkışan İslamcı güçlerin deneme yaptığı illerden birisi de Malatya'dır. Araştırma-

93) Hayrettin Karaman, "Siyaset-Din İlişkisi ve Başörtüsü", *Yeni Şafak* gazete-si, 20 Eylül 2002.

94) *Dökülenler ve Kalanlar Üzerine, Şahitlik*, İstanbul, Mazlum-Der., 1998, syf: 223-224.

cı Ruşen Çakır, bu ildeki gelişmeyi şöyle değerlendiriyor: "İslamcılığın önde gelen kalelerinden biri olarak görünen Malatya da son kitlesel türban direnişlerinden birini yaşadı... İnönü Üniversitesi'ne de sıçrayan türban sorununa, 'Malatyalılar' diye bilinen grup başta olmak üzere bu ilin meşhur "radikal İslamcıları" el attı. Devletin bir 'kalkışma' olarak göstermek istediği Malatya olaylarında radikal İslamcıların gerçek niyetinin ne olduğu tam olarak öğrenilemedi. Siyasal iktidarı ele geçirip bir İslam devleti kurma perspektifine sahip olmakla birlikte devlete yönelik ciddi bir eyleme pek girişmemiş olan bu gruplar, gelişen olayların kendilerince bir değerlendirmesini yapıp yirmi yıl sonra beklenen ânın geldiği kararına mı varmışlardı? Yoksa Malatya'nın 'İslamcı' imajına gölge düşürmemek için, kaybedeceklerini bile bile mi ortaya atmışlardı kendilerini? Veya türban gibi haklı ve popüler bir davadan istifade ederek kendilerinin ve devletin gücünü sınamaya mı giriştiler?" Birçok soruyu soran Çakır'ın bildiği belki de çok açık ifade etmediği gerçek durum şu: Türban sorunu, siyasal islamcı akımlar için, sistemle mücadelede bir prova alanını oluşturmaktaydı. Malatya'nın tercih edilmesi ayrı bir özelliği bulunmaktadır. Çünkü burada, özellikle Müslüm Gündüz'ün liderliğini yaptığı 'Aczimendi' grubunun çok ciddi bir etkinliği bulunmaktadır. Malatya İnönü Üniversitesi'nde, türbanın kitlesel bir boyut kazanması, bu grubun faaliyetleriyle doğrudan ilişkilidir.

Türbanlı öğrencilerden Ayşe Doğan, türban sorununun aynı zamanda cihat için yürütülen mücadelenin bir parçası olduğunu vurgulamaktadır: "*İslamcı çevrenin, özellikle İslamcı görüşe mensup erkek öğrencilerin yaklaşımları da dikkat çekiciydi. Onlar da başörtüsünün vazgeçilemezliğine inanmakla birlikte, bizlerin okumakta ısrar edişini saçma buluyordu, hepsi değilse bile büyük bir kısmı. Bizi desteklemelerinin birinci sebebi, davamıza gönülden inanmış olmaktan çok, bu semboller (sarık, başörtüsü, çarşaf, şalvar, sakal, vs.) dolayısıyla din ve halk düşmanlığı yapan daha çok yönetici-elit sınıfın kinine karşı bir mukavemet, mücadele, cihat isteği idi.*"[95] Bu eleştirel yaklaşım aynı zamanda İslamcı hareketin, türban sorununa sisteme karşı 'cihat' isteğinin bir parçası olarak yaklaştığını da vurgulamaktadır.

Başörtüsü sorununu eleştirel bir tarzda ele alan Yeter Şahin de, türbanın dinsel bir simge olduğunu ve bunun için sonuna kadar mücadele edeceklerini belirtiyor. "*...Örtü yasağı sadece düzenden gelen bir baskı değil; başörtülü, devlet ve muhafazakâr kesim arasında sıkıştırıldı. Türkiye'de şu anda ortalığı dolduran kadınlar Müslüman kadınları yeterince temsil edemiyor ve gelenekten beslenen*

95) *Ayşe Doğan'ın Tanıklığı-Bütün Yönleriyle Başörtüsü Sorunu*, İstanbul, Mazlum-Der., 1998, syf: 277.

ve kendi çabalarıyla geliştirilen bir zihniyet yapıları yok. Onlar bizim boş bıraktığımız ara dönemi, geçici dönemi dolduruyorlar. Erkeklere gelince, onlar bizden yana değil, devlete karşı bir tavır almışlardı. Yaşadığımız duygusallık bizi birbirimize yaklaştırdı ve dünyayı yaşadığımız tecrübeden ibaret gördüğümüz için dini, siyasi kimliklerini öğrenmek bizim için yetiyordu. Başörtü yasağına karşı mücadele bizim gibi dini kaynaklarla beslenen herkesin özbe öz malıdır, kimsenin tekelinde değildir. Kavgamız hâlâ içten içe devam ediyor ve bu harekette yerimizi de kendimiz almak durumundayız."[96]

Türban sorununu kendisiyle özdeşleştiren Refah Partisi'nin kapatılmasından sonra kurulan Fazilet Partisi Genel Başkanlığına getirtilen Recai Kutan, FP'nin 'türban' konusunda aynı politik çizgiyi devam ettirdiğini açıklamıştı. Kutan şöyle diyor: *"Bazı üniversiteler 'türban ve başörtüsünün kız öğrenciler tarafından, inançları gereği olduğu için değil, siyasi bir görüşün simgesi olarak takıldığını iddia etmektedirler. Hatta İstanbul Üniversitesi Rektörü 'Başörtülü kızların anayasal düzeni bozma çabasında olduklarını' söylemektedir. Bu görüşlere mukabil, diğer bazı çevreler ise şunları dile getirmektedirler; 'Başörtüsü üniversitelerde, siyasi bir görüşün simgesi, laik cumhuriyete bir karşı çıkış mesajını veriyor da, aynı başörtüsü sokağa çıkınca nasıl bir masum hüviyete bürünüyor?' Sizin bu mantığınıza göre sokaktakilerin de başörtüsünü açmak gerekmez mi? Devletin bir kuruluşu olan Diyanet İşleri Başkanlığı kızların başlarını örtmesinin dinin kesin bir emri olduğunu bildiriyor. Başörtüsü yasaklanır ise 'Eğer bir hanım örf ve adetlerinin gereği olarak başını örtüyorsa, bunda herhangi bir sakınca yoktur. Ama üniversiteli kızı, örf ve adetlerin, İslam dininin gereği olduğu için değil, laik cumhuriyete karşı çıkış maksadıyla başlarını örtmektedir' demektedirler. Bu iddiada bulunabilmek için en basit hukuk prensiplerinden haberdar olmamak gerekir. Bu kızlarımızın başlarını bu niyetle örttüklerini peki siz nereden biliyorsunuz?"*[97]

Kutan, türban sorunu üzerine yaptığı bir başka değerlendirmesinde benzer fikirlerini tekrarlıyor: *"FP olarak millet iradesinin dışında hiçbir güç tanımıyoruz. Cumhuriyeti, demokrasiyi, laikliği soyut kavram olarak değil, ancak milli iradeyle manalandırıyoruz. Bu manada kılık kıyafet meselesini bir insan hakkı meselesi olarak mütalaa ediyoruz. Bugün YÖK ve üniversitelerin bu konudaki tatbikatını milli iradeye ve milletin değerlerine yabancı uygulamalar olarak görüyoruz. Bu uygulamayı yapanların millete karşı bir sorumlulukları bulunmamaktadır. FP iktidarında millet iradesinin dışında hareket eden YÖK, üniversite ve TRT gibi oligarşik ada-*

96) ÜNLÜ Vildan Özcan, *Bütün Yönleriyle Başörtüsü Sorunu*, İstanbul, Mazlum-Der, 1998, syf: 226-227.

97) Aktaran AKSOY, *28 Şubat'tan Balgat'a Mücahit!!!*, İstanbul, Ümit yay., 2000, syf: 29-30.

cıkları, milli iradeye karşı sorumlu hale getirecek hukuki düzenlemeleri yapacağız..."[98] Açıklamalarında sürekli dolaylı mesajlar veren RP ve FP, türban sorununu siyasal gündemde tutmayı çok bilinçli olarak tercih etti. Çünkü böylece, hem İslamcı çevrelerin aktifleşmesini sağlıyorlardı hem de kendilerine oy veren kesimleri böylece oyalamış oluyorlardı. FP, türban sorununu, kendi siyasal çıkarları için uzun bir süre kullandı. Ancak bir yandan kitlesinin, türban için yapılan eylemlere aktif olarak katılmasını engellerken diğer yandan bir kısım milletvekilleriyle, türbanlı bayanların eylemlerini ziyaret ederek siyasal destek sundukları mesajını veriyorlardı. İkili bir oyun oynamalarına rağmen, FP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasının önemli gerekçelerinden biri, izledikleri 'türban politikası' oldu. İslamcı hareketin doğal lideri olarak bilinen Erbakan'ın, "*Üniversite rektörleri, başörtülü kızların karşısında selama duracaklardır...*" açıklaması, İslamcı hareketin siyasal bakış açısını ortaya koymaktadır. Erbakan'ın bu sözleri de, Refah Partisi'nin kapatılmasının gerekçeleri arasında sayıldı.

Üniversitelerdeki türban eylemleri, devletin geliştirdiği ve zaman zaman şiddet içeren çok yönlü politikalarla nispeten geriletildi. İstenilen ve beklenilen toplumsal tepkiyi göremeyen İslamcı hareket içerisinde ise 'hayal kırıklığı' yaşandı. İslamcı kitlenin özellikle yasal İslamcı partiye olan güveninde önemli kırılmalar oluştu. Bu kırılma, FP'nin seçim sonuçlarına yansıdı.

Ancak, İslamcı hareket, türbanı devlet kurumlarında yasallaştırmak için yeni taktikler uygulamaya başladı. İç siyasal çatışmayı tırmandıran Erbakan, 18 Nisan 1999 seçimlerinde, türbanlı Merve Kavakçı'yı, İstanbul'da ilk sıralarda aday göstererek, milletvekili seçtirdi. Bu pratik yönelim, bir bakıma siyasal islamcı hareketle devletin geleneksel politikası arasında tam bir güç gösterisiydi. Devletin kamusal alanlarında/kurumlarında türbanın yasaklanmasına karşı, devletin sembolü sayılan TBMM'de türbanlı milletvekillerinin yer alması, aynı zamanda devletin bütün politikalarını alt üst edeceği gibi, böylece siyasal islamcı güçler önemli bir inisiyatif elde etmiş olacaklardı. Buradaki başarı, aynı zamanda türbanın bütün alanlarda yasallaştırılması anlamına gelecekti. Bu da, siyasal iktidar mücadelesinde önemli bir kilometre taşı olacaktı. Gerek devletin stratejik kurumları gerekse siyasal islamcı güçler mevcut gelişmelerin farkındaydılar. Özellikle Erbakan, bütün siyasal riskleri göze alarak, Kavakçı'nın TBMM'ye gelerek, mutlaka 'milletvekilliği yemini etmesini' sağlamak için bütün parti yönetimlerini harekete geçirdi ve şu talimatı verdi: "*Bu*

98) age, syf: 39.

bizim namus meselemiz. Orada 110 kişisiniz, gerekirse kavga edeceksiniz ve yemin ettireceksiniz..."[99]

Erbakan'ın, "*yarın Meclise tesettürünle gireceksin, yeminini edeceksin, sırana oturacaksın. Kimse seni engelleyemez, bu senin hakkın*"[100] dediği Kavakçı'nın parlamentoda türbanıyla 'milletvekilliği yeminini yapmaya kalkması' hem ülke genelinde hem de FP içerisinde ciddi tartışmalara neden oldu. M. Kavakçı, doğal lideri Erbakan'dan güç alarak parti yönetimine karşı sert çıkışlar yaptı. FP Genel Başkanı Kutan'ın, "*Kızım sen buraya niye geldin. Biz seni çağırmadık. Çağırdığımız zaman gelecektin. Böyle programlamıştık*" söylemine karşılık Kavakçı da şu yanıtı verir: "*Ne biçim partisiniz. Beni savunmuyorsunuz. Kellemi kesseniz başımı açmam. Bu partide koordine yok. Biri gel diyor, diğeri gelme diyor. Ben mazlum halkı temsil ediyorum. Gidin kiminle anlaşacaksanız anlaşın, bu işi çözün. Ama anlaşın. Ben yemin etmek istiyorum.*"[101] Politik krize neden olan ama İslamcılar bakımından önemli bir siyasal eylem olarak görülen, Kavakçı'nın türbanı ile 'yemin etme' girişimi devlet kurumları arasında ciddi sorunların doğmasına neden oldu. Özellikle ordu eksenli geliştirilen siyasal baskılar sonucu FP geri adım atarak, Kavakçı'nın yemin etmesinden vazgeçildi. 'Amerika Vatandaşı' olduğu tespit edilen ve bu nedenle milletvekilliği iptal edilen Kavakçı, yapmış olduğu bir basın toplantısında şunları dile getirdi: "Millet Meclisi'nde, milletin vekiline temsil imkânı verilmedi." Millet iradesinin Millet Meclisi'nde hiçe sayıldığını savunan Kavakçı, "Benim bu kıyafetimle and içmemi engelleyecek ne bir Anayasa hükmü, ne bir iç tüzük maddesi, ne de herhangi bir yasa hükmü mevcuttur. Ben Yüksek Seçim Kurulu'na karşınızda şu anda bulunduğum halimle başvurdum. YSK da adaylığımı bu halimle onayladı" görüşünü dile getirdi. Prosedüre uygun olarak mazbatasını aldığını, TBMM'ye kaydını yaptırdığını anlatan Kavakçı, konuşmasını şöyle sürdürdü: "*Ben bir Cumhuriyet çocuğuyum. Bugün karşımızda milletimden aldığım yetki ile onları kendi Meclislerinde temsil yetkisi ile bulunuyorum. Ancak insanları tek tipleştirmeye çalışan, dayatmacı zihniyetler benim laik cumhuriyet üzerine and içmeme engel oldular. Milletin iradesinin tecelli etmesine mani oldular. Hâkimiyetin kayıtsız şartsız milletin olduğunu inkâr ettiler. Evlatlarını bu vatan uğruna şehit vermeyi en büyük şeref sayan şehit analarımızın ve şehit eşlerimizin başını örten bu örtü, bugün Kavakçı'nın Meclis'e girmesine engel gösterilmek isteniyor. Bunun, siyasi simge olduğu iddia ediliyor. Şunu açıkça ifade edeyim; benim başım*

99) age. syf: 96.

100) age, syf: 119.

101) age.syf: 106.

inancım gereği kişisel tercihim sonucu örtülüdür. Bu da uluslararası hukukun ve anayasanın teminatı altındadır. Benim uluslararası hukuka, anayasaya ve iç tüzüğe uygun olarak Meclis'te ortaya koyduğum demokratik tavrımı provokatörlük olarak niteleyenler meseleye tarafsız, önyargısız bakabilselerdi, bu sıfatın bana değil and içmeme mani olanlara daha çok yakıştığını göreceklerdi..."[102] Özellikle Anayasa Mahkemesi'nin türban konusunda almış hukuki karar, İslamcı hareketin bir mevzi kaybetmesi olarak değerlendirildi. Hatta 'Milli Görüş' geleneğinin ilk kez ciddi boyutta bölünmesinde, türban vb. konularda izlenen taktik politikaların önemli bir etkisi oldu.

Bir raundun kaybedilmesi İslamcı hareket bakımından mevcut durumun kabul edilmesi anlamına gelmiyordu. Bunun için, İslamcı hareketin amacı her siyasal eylemde, türban olayını güncel siyasal bir sorun olarak gündemin baş sıralarına oturtmaktı. Gerek 3 Kasım 2002'deki seçimlerde gerekse 22 Temmuz 2007 seçimlerinde İslamcı parti ciddi bir oy patlaması yaparak parlamentoda ezici bir çoğunluk sağladı. İslamcı AKP, türban konusunda bir kısım adımlar atarak, hem İslamcı tabana güven vermek hem de siyasal bir başarı kazanmak istedi. Türban sorununun çözümlenmesi ve bir bakıma İslamcı hareketin siyasal ihtiyaçlarına yanıt verilmesi için Erdoğan'ın ciddi bir çaba içerisinde olduğu biliniyor

Kanal D'de yayımlanan '*Teke Tek*' adlı programda Fatih Altaylı'nın sorularını yanıtlayan Erdoğan konuşmasında şunları belirtiyor: "*Bari özelde kalsın; Tutturmuşlar kamusal alan... Dünyanın hiçbir gelişmiş ülkesinde böyle bir kavram yok. Burasını istedikleri zaman kamusal, istedikleri zaman halka açık alan ilan ediyorlar. Devlette okutturmuyorsun, özel sektörün, vakıfların üniversiteleri var, buralara gitsin. Ama maalesef burada da kaskatı bir tavır. Bu nasıl aşılır? Toplumsal mutabakat dediğim konu bu... Devlette olmuyor, ama hiç olmazsa özel sektör, vakıf üniversitelerinde serbest bırakalım. Devlette görev verme, ama hiç olmazsa üniversitesini bitirmiş kızlarımız yetişsin...*"[103] İlk bakışta çok masum görünen bu istemin arka planında yatan ideolojik ve siyasal yönelim ve yönlendirme dikkate alındığında, asıl amaç ve hedef anlaşılabilir.

Özellikle AB süreci ile Türkiye'nin iç siyasal gündemini yeniden meşgul etmeye başlayan türban sorununa ilişkin yeni yasal düzenlemeler siyasal gündemin ana konusu olmaya devam ediyor. İslamcı hareketin önde gelen isimlerinden TBMM eski Başkanı Bülent Arınç, Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) Bursa şubesince düzenlenen "Türkiye'nin Vizyonu" toplantısında, başörtüsü konusunda şu açıklamayı yaptı: "*(Rektörler, türbanlılara*

102) age, syf: 107.

103) *Milliyet* gazetesi, 10.07.2004.

selam duracaktır) sözü ile (Türbanlılar üniversitelere giremez) sözü içeriği itibariyle aynıdır. İki zıt kutuplu olsa bile mahiyeti aynıdır ve bu iki söz sebebiyle bu sorun çözülmüyor... Bugün anketler yapıldığında, her ankette en azından üniversitelerde kılık kıyafete karışılmaması noktasında yüzde 70'lerin üzerinde bir mutabakat var. Bu biraz daha büyüyecek, gelişecek yasal düzenlemeler ondan sonra gelecektir..."[104]

17 Aralık 2004 tarihinde, AB'nin Türkiye'ye müzakere tarihi vermesiyle, İslamcı çevrelerden ciddi bir iç hareketlenme yaşandı. Özellikle, demokrasiye ve insan haklarına yapılan vurgular esas olarak 'türbana ilişkin yeni düzenleme'lerin yapılmasını kapsamaktaydı. İslamcı hükümet, AB ile başlayan müzakere görüşmelerini iç politikada etkin bir araç olarak kullandı. Özellikle İslamcılar için hem ideolojik hem manevi bir değeri olan türban sorununun çözümlenmesi için toplumsal ve psikolojik baskı unsuru oluşturuldu.

AB ülkeleri içerisinde yasaklanmaya başlanan, ancak Türkiye'de sistemin bir parçası haline getirilmeye çalışılan türban, ciddi bir siyasal soruna olmaya devam edecektir. İslami cephenin önemli bir kesiminin 'türban' konusunda AB'ye karşı ciddi kuşkuları bulunmaktadır. Birçok İslamcı politikacı, araştırmacı ve yazar, AB'nin İslami değerlere karşı olduğunu belirtmektedir. Örneğin İslamcı yazarlardan İbrahim Karagül, AB ülkelerinin özellikle Fransa'nın, türban dâhil bütün dini simgeleri okullarda yasaklanmasını, İslam'a karşı bir eylem olarak görmektedir. "*...Başörtüsünü yasaklamak için yasa çıkarılmasını isteyen Chirac, bu dünyada bir öncü olacak. Fransa, başörtüsü ile savaşta Özbekistan ve Tunus ile aynı cephede... AB'nin dış politikasını belirlemeye çalışan Fransa bu gidişle Avrupa'nın başörtüsü ile mücadelesini de yönlendirmeye aday.*

Almanya da, başörtüsüne karşı tutumunu giderek sertleştiriyor... Norveç gibi bir ülkede bir bakan çıkıp, 'Müslümanlara Avrupa'da yaşadıkları hatırlatılmalı' diyerek, Avrupa'nın İslam'ı ancak dönüştürerek hazmedebileceğini açıkça dile getiriyor.

AB üyeliğini isteyen Müslümanlar ile Avrupa bir soruyu dikkatle cevaplamalı: Birbirlerine ne kadar tahammül edebilecekler? Sorun sadece ekonomik refah ve özgürlükler değil. Bu özgürlükler içinde yer verilmeyen İslami hassasiyetler ne olacak? Türkiye'nin AB üyeliğinin önünde sadece 'Kıbrıs engeli' yok... İslam ve Müslümanlar Avrupalılaştırılıp, ondan sonra mı adaylık yolu açılacak? Başörtüsü tartışmalarının bu denli büyütülmesine bakılırsa yeni engeller İslam ile ilgili olacak. Avrupa bu tereddüdü açıkça göstermeye başladı. Peki, Türkiye'de Müslümanlar Avrupa'yı bu açıdan ne kadar sorguluyor acaba?"[105]

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisi Leyla Şahin'in 'türban' takma-

104) *Yeni Şafak* gazetesi 27 Aralık 2004.

105) KARAGÜL İbrahim, "Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda yeni engel başörtüsü mü olacak?", *Yeni Şafak* gazetesi, 8 Kasım 2003.

sı nedeniyle üniversiteden atılmasına ilişkin olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) yapmış olduğu itiraz başvurusunu değerlendiren Mahkeme Üst Kurulu, 11 Kasım 2005 tarihinde vermiş olduğu kararla, Yüksek Öğrenim Kurumu'nun (YÖK) almış olduğu 'türban yasağı kararı'nı onaylayarak Leyla Şahin'in başvurusunu reddetti. AİHM kararıyla da 'türban'ın İslamcı siyasal bir simge olarak kullanıldığı ve bu bakımdan, 'insan hakları ihlali kapsamında ele alınamayacağı'nın kabul edilmesi, Türkiye'nin iç politikasında ciddi bir tartışmaya yol açtı. Özellikle İslamcı hareket bakımından merakla beklenen kararın olumsuz olması, iç politik dengeleri etkilemekle kalmadı aynı zamanda 'yeni'den saflaşmaya neden oldu. Bu karar, kendisini AB sürecine adapte olmuş gibi gösteren 'ılımlı İslamcı' AKP hükümetini oldukça zorda bıraktı. İslamcı görüşleriyle tanınan Başbakan'ın açıklamaları, aynı zamanda siyasal islamcı hareketin soruna yaklaşımını ortaya koydu. Başbakan, "*Mahkemenin bu konuda söz söyleme hakkı yoktur. Söz söyleme hakkı ulemanındır*"[106] görüşünü dile getirdi. Yani 'türban' dini sorundur buna ilişkin kararı da ancak 'dini ulema' verebilir. Bir başka ifadeyle, din adamlarını toplumun genel-sosyal yaşam tarzı için karar veren 'yetkili' merkezler olarak gördüğünü açıklamış oldu. Başbakan'a göre, AİHM'nin türban konusunda karar vermesi yanlıştır. Bu, İslam kuralları içerisinde ele alınması gereken bir konudur.

22 Temmuz sonrası oluşan yeni politik dengeler, İslamcı hareketin devlet kurumlarını bütünlüklü olarak ele geçirme sürecini başlattı. MHP ile birlikte, türban yasasının Meclis'ten geçirilerek kabul edilmesi, İslami yaşam tarzının eğitim kurumlarına girmesi anlamına geliyor. Bu süreç fiilen başlamış durumda. AKP milletvekilleri ve belediye başkanları bu yöndeki amaçlarını çok açık olarak ifade ettiler. Örneğin AKP Konya Milletvekili Hüsnü Tuna, "*İnşallah hedefimiz kamu hizmetlerinde de, yani kamu hizmeti veren personelde de böyle bir yasağın olmamasıdır*"[107] dedi. Isparta'nın AKP'li Belediye Başkanı Hasan Balaman, "*Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğunu ve başörtülü bir kadının da belediye başkanı veya daire başkanı olabilmesi gerektiğini*"[108] belirterek bir adım daha atmış oldu.

AKP, küçük hasarlarla 'türbanı' artık gündemde çıkartarak rahat bir nefes almak istedi. Ancak Anayasa Mahkemesi tarafından yeniden iptal edilen türban kararı AKP bakımından birçok yönelimi gündeme getirecek. Türban konusunda ortaya çıkan siyasal karmaşanın adresinin AKP olarak gösterilmesi, sistem içerisinde oluşacak bir kısım sorunların işaretlerini ortaya çıkardı.

106) Yeni *Şafak*, *Radikal*, 15.11.2005.

107) *Radikal*, 26.01. 2008.

108) *Milliyet*, 28.01.2008.

AKP, türban sorununu uzun bir süre gündeme getirmeyecektir. Aslında tabanına da gerekli mesajı vermiş oldu. Görevini yerine getirmiş bir parti olarak hareket etmektedir. AKP uzun vadede türban sorununu yeniden güncelleştirecektir. Çünkü bu sorun siyasal islamcılar bakımından Cumhurbaşkanlığı makamı kadar önemli bir noktayı oluşturuyor. Türban, İslami bir semboldür. Bunun devlet kurumlarında serbest bırakılması, sisteme bütünlüklü olarak hâkim olmanın en önemli verisi olarak görülmektedir. Sistemi İslamcı düzene kavuşturmak isteyen AKP, bu nedenle türbandan vazgeçemeyecektir. İç politik dengeler nedeniyle geçici olarak ertelemiştir.

AKP, türban konusunda özellikle generalleri tavlamanın yollarını arıyor. Türbanın serbest bırakılmasının Kürtler üzerinde ciddi bir etki yaratacağını, bunun da yerel belediye seçimlerine yansıyacağını, böylece Kürt ulusal hareketinin etkisizleştirilmesinin bir aracı haline geleceğini iddia ediyor. İddiası ne kadar tutar, bunu zamanı gelince göreceğiz. Ama esas taktiği, inkârcı rejimin en zayıf noktası olan Kürt meselesinde tutunarak generallerin olası 'gazabından' kurtulmak istiyor. Yani türbanı da Kürt mücadelesine karşı, rejimi korumanın bir parçası haline getirmeye çalışıyor. Böylece İslamcılar ile generallerin yeni bir buluşma noktasını gerçekleştirmek istiyor. Ayrıca ABD eski Başkanı Bush'un, Türkiye'yi 'Müslüman demokratik bir ülke' olarak tanımlaması ile 'türban' düzenlenmesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. İslamcılığın özgürlük sembolü, küresel sistemin stratejik politikalarının yaşama geçirilmesinin bir aracı haline gelmiş bulunuyor. Bu hep böyle oldu.

BÖLÜM II

SİYASAL İSLAMIN GELİŞMESİNDE TOPLUMSAL GÜÇLER: CEMAATLER

Türkiye'de faaliyet yürüten mevcut İslami örgütlemelerin tarikat mı yoksa cemaat mi oldukları üzerinde yapılan tartışmalar uzun zamandan beri devam etmektedir. Özellikle İslamcı entelektüeller arasında da tartışma konusu olan bu durum, İslamcı hareketin gerçek durumu üzerinde çok önemli bir değişiklik yaratmıyor. Yani cemaat veya tarikat olarak adlandırılması onların hem sistemle olan stratejik bağları hem de ideolojik politik pozisyonları bakımından hemen hemen hiçbir değişiklik yaratmamaktadır. Bugünkü politik koşullar içerisinde analiz edildiğinde aralarında sadece tarihsel bazı geleneksel özellikler dışında niteliksel bir fark bulunmamaktadır.

İslami tarikatların tarihsel kökenleri binli yıllara kadar gider. Daha çok tasavvuf felsefesinin ön plana çıktığı dini bir yorumlamayı içerse de kendi tarihsel koşulları içerisinde dönemin politik koşullarıyla da ilişkilidir. Her tarikatın ortaya çıktığı bölgenin veya ülkenin dönemsel politik koşulları dikkate alındığında sorunun arka planında sosyo-politik faktörlerin olduğunu görebiliriz. Tarihsel olarak her tarikatın bir başka bölgede ortaya çıkan birçok kolunun bulunması ve İslam eksenli kendine özgü bir kısım dini kurallar koyan tarikatların toplumsal bilinçlenmenin bir başka biçimini oluşturduklarını görebiliriz.

Ancak toplumların ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerine paralel ola-

rak tarikatların tarihsel işlevlerinde ciddi bir kısım değişiklikler yaşandı. Sorunların kaynağını daha çok tasavvufta arayan tarikatlar aynı zamanda örgütlenme merkezleri olarak ön plana çıktılar. Tarikatların örgütlenme yapısı, mürit-cemaat-şeyh ilişkisi, toplumsal sorunlara bakış açısı, dinsel konuların yorumlanış tarzı vs. zamanla değişmeye başladı. Tarikatlar, ortaya çıkma gerekçeleri nedeniyle devlet sorunlarıyla dolaylı olarak ilgilenirken daha çok dini konuları üzerinde yoğunlaşıyorlardı ve hatta birçok tarikat bizzat dönemin devletleri tarafından çok yönlü destekleniyordu. Her tarikat bir biçimiyle dönemin sistemleriyle ilişkilendiler. Çok az bir kısmı sisteme karşı reaksiyoner hareketler olarak ortaya çıkmakla birlikte, kısa sürelerde sistemin yan kurumları haline gelerek, devletlerin desteğini alarak geliştiler.

Tarikatlar gelişip yaygınlaştıkça onlarca alt kollara bölündüler. Her bölgede birbirinin devamı veya tamamlayıcısı durumunda olan aynı tarikata bağımlı farklı alt kollar oluştu. Böylece tarikatlar bir biçimiyle bölgesel güç haline geldiler. Örneğin Nakşibendî tarikatının onlarca alt kolu bulunmaktadır. Bunlar arasında temel bazı benzerlikler olmakla birlikte aralarından önemli farklılıklar da bulunmaktadır. Her ülkenin sosyo-kültürel değerleri, tarikatların alt kolları üzerinde önemli etkiler yarattı. Böylece tarikatların ilk ortaya çıkışları ile yüzyıllar sonrası dönemdeki aynı tarikat geleneğinden gelen alt kolları arasındaki farklılıklar arttı. Sosyolojinin, ekonominin, siyasetin, bilimin, teknolojinin insan yaşam değerleri üzerinde yarattığı müthiş değişim zorunlu olarak tarikat geleneğinden gelen İslamcı grupları da etkiledi. Böylece tarikatlar statik, değişmeyen durağan örgütler olarak kalamadılar. Değişmez görünmekle birlikte fiilen değiştiler. Bu bakımdan tarikat kavramı tarihsel gelişme evrimi içinde farklılaştı ve tarikat ile birlikte 'cemaat' kavramı kullanılmaya başlandı.

Robert Nisbet bu kavramı tanımlarken şunları belirtir: "Cemaatin yeniden keşfi, 19. yüzyıl toplumsal düşüncesinde şüphe götürmez bir şekilde en ayırt edici gelişmedir; bu yüzyılda imgesel yazının başlıca temalarından biri olmak üzere, sosyoloji kuramının çok ötesine, felsefe, tarih ve teoloji gibi alanlara uzanan bir gelişme... Cemaat derken salt yerel cemaatin çok ötesine uzanan bir şeyi kastediyorum. 19. ve 20. yüzyıl düşüncesinde bulduğumuz şekliyle bu sözcük üst düzeyde kişisel mahremiyet, duygusal derinlik, ahlaki taahhüt, toplumsal bağlılık ve nihayet sınırdaşlıkla (contiguity) nitelenen bütün ilişki biçimlerini içine alır."[109]

109) Aktaran MARDİN Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset-Bütün Eserler/8*, İletişim yay., İstanbul, 2005, syl:195.

Cemaatler, tarikatların bir devamı veya dönemin ekonomik-politik koşullarına uyarlanmış farklı bir versiyonu olarak değerlendirilebilir. Cemaatler bir bakıma 'modernite'nin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Tarikat geleneğinden farklı olarak cemaatlerin dünyadaki ve tek tek ülkelerdeki siyasal sorunlarla çok daha iç içe olduklarını ve hatta kendilerine özgü stratejiler oluşturduklarını, politikalar geliştirdiklerini görebiliyoruz. Cemaatler tasavvuf felsefesine vurgu yapmakla birlikte aslında siyasal yönelimleri fiilen ön plana çıkmaktadır. İslam'ın siyasal bir iktidar gücü olması gerektiğini söyleyen cemaatlerin örgütlenme perspektifi de değişmektedir. Ekonomi, politika, toplum, moral değerler ve hatta dini konularda yapılan değerlendirmelerin birçoğunda devlet-iktidar ilişkisi ön plana çıkmaktadır, Bu bakımdan İslamcı cemaatlerin devletle ilişkileri çok daha güncel ve aktiftir.

Tarikat ve cemaat ve bunlar arasındaki ilişkinin en çok tartışıldığı ülkelerden biri de Türkiye'dir. Bu bakımdan tarihsel gelişmelerin öncelikle ön plana çıkartıldığı dini içerikli cemaatler Türkiye'nin sosyoekonomik-politik bir gerçeğidir. Osmanlı İmparatorluğundan beri var olan cemaatlerin toplumsal etki gücü oldukça fazladır. Toplumsal ilişkileri ve özellikle devlet-iktidar ilişkilerinde etkide bulunan cemaatler de sosyolojik bir olgudur.

Türkiye'nin kendi özgün koşulları incelendiğinde İslamcı cemaatlerin farklı versiyonları olduğunu görmekteyiz. Bunlar içinde birinci grup, tarihsel olarak kendilerinin tarikat geleneğinden geldiklerini ileri sürerler. Yani ortaya çıkışlarını daha çok geçmiş tarikatlara dayandırırlar. Özellikle Nakşibendî tarikatı ile ilişkilenirler. Örneğin İşkenderpaşa cemaati, Süleymancılık ve Işıkçılık cemaatleri kendilerini öyle tanımlar. Bu grupta şeyh olgusu oldukça önemlidir, resmi olamamakla birlikte, şeyh öldükten sonra cemaat liderliği şeyhe yakın bir akrabasına geçmektedir. Yani halef-selef ilişkisi gelenekselleştirilmiş olup şeyh'in akrabalık ilişkisine göre oluşmaktadır.

İkinci grup ise Said-i Nursi tarafından kurulan Nur cemaatidir. Anadolu'nun tarihsel sürecinin bir ürünü olarak ortaya çıkan Nur cemaati kendisini özel bir tarikatla ilişkilendirmez. Nursi Risale-i Nur Külliyatı (RNK) ile kendine özgü bir cemaat ekolü oluşturdu diyebiliriz. Bunun devamı ise bir biçimiyle Neo-Nurcular olarak tanımlanan Fethullah Gülen cemaatidir. Nur cemaatinde, şeyh kavramı pek kullanılmaz. Cemaatin liderliğinin devamında akrabalık ilişkisi ön plana çıkmaz ve halef-selef ilişkisi yok gibidir.

Türkiye'nin bugünkü sosyoekonomik koşullarının ürünü olan cemaat-

lerin çok büyük bir kısmı sistemin burjuva 'modernite' anlayışından önemli oranda etkilenmişlerdir. Bunların tamamı 'pozivitist' ve batı eksenli modernite anlayışına karşı çıkmakla birlikte, Kemalizm'in modernite anlayışından etkilendiklerini de görebiliriz.

Cemaatler söz konusu kavramlara ideolojik-felsefi olarak karşı çıktıklarını iddia etmekle birlikte aynı zamanda kendilerini kapitalist dünyanın değişken ekonomik ve sosyal koşullarına uyarlamaktadırlar. Örneğin önemli toplumsal güç olan cemaatler, günümüz dünyasının küreselleşme sürecine de önemli oranda adapte olmuş durumdadırlar. Bir bakıma küreselleşen İslam'ın cemaat örgütleri olarak toplumsal süreci etkilemeye ve yönlendirmeye çalışmaktadırlar.

Türkiye'de siyasal islam ile cemaatler birbirine bağımlı iki kavramı oluşturur. siyasal islam'ın toplumsal gücü olan cemaatlerin hedefleri ortaktır; önce toplumun İslamlaştırılması sonra devletin değiştirilip dönüştürülmesi. Aralarında bir kısım önemli farklılıklarda bulunsa da stratejileri aynıdır.

Türkiye'de çok sayıda İslamcı cemaat bulunmaktadır. Örneği Aczimendiler, Cirahilik, Hizb-ut Tahir, Halvetilik, İskenderpaşa, Kadirilik, Mahmut Efendi cemaati, Süleymancılık, Yesevilik, Mevlevilik, Nurculuk, Ticanılık, Şamelilik vb. bunlardan birkaçıdır. Konumuzun özgünlüğü bakımından, Türkiye'nin toplumsal yapısında etkinliğini hissettiren, sosyopolitik ilişkilerde güç olan, devlet-iktidar ilişkisinde oluşan yeni politik dengelerde kendisinden söz ettiren önemli birkaç cemaati özel olarak inceleme konusu yapmaktan yarar var.

1-BAŞBAKAN VE CUMHURBAŞKANI YETİŞTİREN DERGÂH: İSKENDERPAŞA CEMAATİ

Nakşibendî tarikatının Ahmet Yesevi'nin geleneğinin bir kolu olarak değerlendirilen İskenderpaşa Cemaati'nin kuruluşunu 1925'lere kadar götürmek mümkündür. Tekke ve Zaviyelerin kapatılması ile Nakşibendî geleneğine bağlı olarak kurulan 'Gümüşhanevi Dergâh'ı' faaliyetlerine resmi olarak ara vermek zorunda kaldı. Dergâh bir kısım zorluklar yaşasa da fiili durumunu devam ettirdi. Dergâh'ın başında bulunan Şeyh Mustafa Feyzi Beyefendi'nin ölümünde sonra, yaş sırasına göre halef-selef seçimiyle hem cemaatin lideri belirlendi hem de sürekliliği sağlandı. 1952 yılında Abdulaziz Bekine Efendi'nin ölümünden sonra yerine Mehmet Zahid Kotku geçti. Kotku'yla birlikte cemaat'te çok yönlü değişimlerin adımları atıldı.

Kotku'nun yeni açılımları özellikle devlet bürokrasisinden yeni yüzlerin

cemaate yönelmelerini sağladı. Böylece cemaat kendi içerisinde bir değişim süreci yaşarken, cemaatin ismi de Kotku'nun imamlık yaptığı 'İskenderpaşa Camisi'yle anıldı. Yani 'Gümüşhanevi'nin yerini 'İskenderpaşa Dergâhı' almış oldu. Bu durum küçük bir kısım bölünmelere yol açmışta olsa da esasen cemaatin hızla büyümesini sağladı.

Kotku'nun artan etkisi hiç şüphesiz ki biçimsel değildi. Klasik tarikat ilişkilerinin dışına çıkarak öncelikle 'modern' eğitim sistemini cemaatin gelişmesi için çok önemli oranda kullandı. Dönemsel müritleri daha çok devlet bürokrasisi içerisinde bulunan ve 'modern' eğitim almış kişilerden çıkmaya başladı. Bu yönlü örgütlenme, 'İskenderpaşa Cemaati'nin devletle olan ilişkisinde yeni bir süreci başlattı denebilir. Kotku aşamalı olarak devlet sorunlarıyla daha yakından ilgilenmeye ve bir biçimiyle devletin dönüştürülerek İslamlaştırılması için 'yeni' projeleri fiilen uygulamaya koydu. Burada ikili bir plan izledi. Birincisi devletin üst düzey bürokrasisi içerisinde örgütlenme ağını geliştirmek, ikincisi güncel politik sürece müdahale edebilecek bir parti kurmak. Bunları eş zamanlı bir tarzda uygulamaya koydu. Özellikle Devlet Planlama Teşkilatı ve Milli Eğitim Bakanlığı içerisinde kadrolaşma hareketine öncelik verdi. Aynı zamanda etrafından topladığı yeni müritleriyle Türkiye'nin siyasal sürecine müdahale zamanı geldiğine dair yaptığı telkinlerin belirli bir olgunlaşmaya gelmesinden sonra, müridi olan Erbakan'a 'yeni bir partinin kurulmasının zaruri olduğu' tavsiyesinde bulundu. Erbakan 1969 yılında Milli Nizam Partisi'ni kurarak Şeyhi'nin talimatlarına uygun olarak hareket etti.

Nakşî geleneğinden gelen tarikatlar aslında hep iktidarlara yakın oldular. Siyaset-iktidar ilişkisi Nakşibendîlerin tarihsel sürecinde önemli bir yer işgal eder. Siyasetin cemaat ilişkilerinde bir kısım negatif etkileri olmakla birlikte hiçbir dönem siyasetten uzak durmadılar. Esasen 'siyaseten iktidar olma ile kitlelerin gönlünde iktidar olma' dengesini kurarak ilerleme, İslamcılığın önemli bir politikası haline geldi.

Kotku'nun bu tarzda siyasetle çok açık olarak ilişkilenişi, Nakşibendî tarikatının geleneklerine yeni bir boyut kattı ve pratik yönelimlerini de belirli bir stratejik hedefe bağladı. Bu süreç aynı zamanda 'İskenderpaşa Cemaati'nin kendi başına 'yeni' İslami bir ekol olarak kabul görmesi oldu. Özellikle Partileşme, Vakıf açma, Şirketleşme, Eğitim, Yayıncılık gibi temel alanlarda çok kapsamlı bir örgütlenmeye yöneldi. Bu beş alanın kendi içerisinde çok önemli merkezler olduğu bir gerçek. Partileşme süreci devlet ilişkilerine müdahale etmenin bir başlangıcı olduğu gibi devlet sorunlarıyla çok daha yakından ilgilenmenin ve devleti İslamlaştırma politi-

kalarının bir başka tanımıdır. İkincisi vakıflar, cemaatlerin çok yönlü örgütlenmesinde önemli bir araç oldu. Devlet denetiminin nispeten zayıf olduğu özerk yapılar olarak polisin sürekli denetim altında tutamadığı vakıflar, İskenderpaşa Cemaati'nin ülkenin her yerinde örgütlenmesi için önemli bir işlev gördü.

Kotku, 'parayı ahlaksızlığın babası olarak görür' ama toplumu İslamlaştırmak içinde para kazanmak için de her yolu dener. Devlet Planlama Teşkilatı'ndaki (DPT) müritleri aracılığıyla ekonominin toplumsal yaşamdaki etkisini çok iyi gördü. Ekonomik gücün siyasal ilişkileri belirlemede çok önemli bir rol oynadığını bildiği için çevresini ticari şirket kurmaya yönlendirdi. Ama esasen cemaatin şirketleşmesi için çok önemli adımlar attı. Devlet içerisinde bulunan kadrolarıyla hızla büyüyen şirketler kurdular ve devletin önemli desteğini aldılar.[110]

Tek parti rejiminin yerini çok partili döneme bırakması ile İslamcı hareket iç kabuğundan çıkarak dışa yöneldi. İslamcılığı savunan birçok parti kurulmakla birlikte, Anadolu'nun geleneksel orta-alt katmanlarını temsil eden İslamcı cemaatlerin çok önemli bir kesimi, Kemalist gelenekten gelen Demokrat Parti'yi (DP) desteklediler. Gümüşhanevi'de önce DP'yi daha sonra AP destekledi. 1965'lerden sonra İslamcı hareketteki gelişme eğilimi, aşamalı olarak kendisini ayrı bir güç olarak tanımlamaya başladı. Demirel'in önderliğindeki AP, daha çok kent büyük burjuvazisinin çıkarlarını koruyan siyaseti, Anadolu'da gelişmeye başlayan ve İslamcı cemaatlerle de belli bir yakınlığı olan küçük ve orta ölçekli sermaye gruplarının, devlet memuru olarak görev yapan bir kısım akademisyen, bürokrat ve teknokrat olup 'yeni' bir ara sınıfı oluşturanların tepkisini çekmeye başladı. Bu gelişmeleri çok yakından takip eden İskenderpaşa Cemaati, yeni bir partinin kurulmasına karar verdi. Kotku, siyasal partilerin genel yozlaştırıcı etkisini bilmesine rağmen İslamcı geleneği temsil eden MNP-MSP'nin kurulmasından çok önemli bir rolü oldu. Bu süreç aynı zamanda cemaatin devlet-iktidar ilişkilerine yeni bir boyut kazandırdı.[111] Koktu, İslamcı bir partinin kurulması fikrini, cemaatinin ileri gelenleriyle paylaşırken 'devletin idaresini Masonlar ele geçirmiştir, artık bunun düzeltilmesi lazım'dır ifadeleriyle gerekçelendiriyordu. Bu nedenle MSP'nin toplumsal-ekonomik programında İslami ahlak ve kültürel yaşam biçiminin etkisini

110) KOTKU Mehmet Zahid, *Tasavvufu Ahlak-ı*, Seha Neşriyat yay. İstanbul, 1990, syf: 95.

111) SARIBAY Ali Yaşar, *Türkiye'de Modernleşme, Din ve Parti Politikası: Milli Selamet Partisi Örnek Olayı*, Alan yay., İstanbul, 1985. Syf:89-128.

görmek mümkündür. Bu nedenle Osmanlı İslam geleneğinin ön plana çıktığı program Kotku'nun görüşlerinin damgasını taşır.[112]

MSP iktidar ilişkisi içerisine girince politikalarında bir kısım değişiklikler de gündeme geldi. Örneğin 1974 yılında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile hükümet ortaklığı kurulması özellikle İskenderpaşa Cemaati'nde belirgin bir krize yol açtı. Kotku, MSP-CHP koalisyonuna zımnen onay verdi. Bu yaklaşımlarında pragmatizm birkaç noktada öncelikli olarak ön plana çıkmaktadır. Birincisi devletle bütünleşme sürecinin önemli pratik bir adımı olarak görüldü. İkincisi devletin kurucu partisi CHP ile olan bir koalisyonun aynı zamanda Kemalist rejime verilen bir mesajdı. Üçüncüsü ise devlet kurumlarında örgütlenme olanaklarını elde etmekti. İslamcı hareket bir kısım önemli avantajlar elde etse de CHP ile olan koalisyon İslamcı tabandan önemli bir tepki aldı ve bunlar seçim sonuçlarına da yansıdı. MSP bu süreçten sonra yeniden hızla 'sağa' yaklaştı. Söylemlerinde 'İslamcı' ve 'sağcı' politikaları ön plana çıkardı. Özellikle 1976 döneminden sonra MSP'nin siyasal çizgisi çok daha radikalleşti. İslamcı söylemleri daha uç noktada dillendirmeye başladı. MSP'nin Adalet Partisi (AP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile kurmuş olduğu Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleri, onun gerçek siyasal yönelimlerini de ortaya koydu. Bu gelişmeler, MSP'nin nispeten İskenderpaşa Cemaati'nin kontrolünden çıktığına ilişkin değerlendirmeler yapılmakla birlikte, Kotku'nun parti konusunda cemaat üyelerine yapmış olduğu uyarılar politikanın esasına yönelik değildi. Örgütlenmek ve belirlenen hedeflere varmak için taktik yönelimlere ilişkin uyarılar yapıyordu.[113]

12 Eylül 1980 askeri darbesi, İskenderpaşa Cemaati içinde önemli bir dönüm noktasıdır. Cemaate yakınlığı ile bilinen MSP kapatıldı, ama aynı zamanda cemaatle ilişkisi olduğunu çok açık olarak belirten Turgut Özal da, darbeci generaller tarafından Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcılığı'na atandı.

Kotku devlet olanaklarından çok daha geniş yararlanabilmek için, Hakyol Vakfı'nı kurarak açılımlarını genişletmeye karar verdi. Çünkü İsken-

---

112) Yaşar M. Emin, "Dergâh'tan Partiye. Vakıf'tan Şirkete Bir Kimliğin Oluşumu ve Dönüşümü; İskenderpaşa Cemaati", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/Islamcılık*, Cilt:6, İletişim yay. İstanbul, 2004, syf:331.

113) "İsmail Turan Hoca ile Mehmet Zahid Kotku hakkında", *Kadın ve Aile*, cilt:6 sayı:67, Ekim 1990, syf:41.

derpaşa cemaati, klasik bir dergâh olmaktan çıkmıştı. Sistemle iç içe geçmeye başlayan, ülke sorunlarıyla gündelik politikalar üreten bir görüntü çiziyordu. Hem siyasal süreçle ilgilenmek hem sosyal-kültürel değerleri yeniden gündemleştirmek için parti-vakıf denklemini kullanmaya başladı.

Kotku, 13 Kasım 1981 tarihinde öldü ve Milli Güvenlik Konseyi kararıyla İstanbul'daki Süleymaniye Camii avlusunda bulunan 'Gümüşhanevi cemaati' şeyhlerinin yanına defin edildi. Bu bir bakıma generallerin İskenderpaşa Cemaati'ne dahası siyasal islamcı harekete bir jestiydi. Bu jestin sağlanmasında müridi Özal'ın önemli bir rolü oldu. Kotku öldükten bir süre sonra damadı Esat Coşan, Ankara Üniversitesi'ndeki görevinden istifa etti ve cemaatin başına geçti. Coşan, cemaatin başına geçtiğinde MSP kapatılmıştı ve siyasal kadrolarının cezaevinde olması Coşan için bir avantaj oldu. Cemaati çok daha rahat ve alternatifsiz yönetti. 1983 yılında yapılan seçimlerde Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi'nin tek başına hükümet olması, İskenderpaşa Cemaati için çok önemliydi. Özal, özellikle Hakyol Vakfı'nı çok yönlü bir biçimde destekledi. Hem ekonomik olarak hem de devlet içerisinde kurumlaşmada cemaate önemli avantajlar sağladı. Coşan, Hakyol Vakfı'na ek olarak, İlim-Kültür ve Sanat Vakfı ve Sağlık Vakfı'nı kurdu ve ülke genelinde kurmuş olduğu şubeleriyle yeni bir örgütlenme ağı oluşturdu.

Coşan akademik kimliğini bu süreçte çok iyi kullandı. Cemaatin dışa açılma politikasını uygulamaya koydu. Özellikle yayıncılığa önem verdi. Gazetelerin ve dergilerin generaller tarafından çok sıkı denetlendiği bir dönemde, Eylül 1983'te *İslam*, Nisan 1985'te *İlim ve Sanat, Kadın ve Aile* dergileri yayınlanmaya başlandı. Böylece çok daha geniş bir kitlenin siyasal islamcı hareketin çevresinde örgütlenmesi için yeni olanaklar yaratılmış oldu. Dergilerin yayınlanmasına izin verilmesi, darbeci generallerle oluşturulan zımni bir ittifakın sonucuydu.

Aylık tirajı 150.000'e kadar çıkan *İslam* dergisi içerik olarak daha çok tasavvuf, geleneksel medrese ile radikal söylemlerin iç içe geçtiği bir politika tarzı izledi. *Kadın ve Aile* dergisi ise kadının İslamcı toplumsal yaşamdaki yeri, geleneksel sorumlulukları ve görevlerini aktarırken aynı zamanda kadının İslamcı mücadele içerisinde yer alması için önemli mesajlar veriyordu. *İlim ve Sanat* dergisi ise daha çok akademik bir dil kullanarak 'bilimsel' çalışmalara ağırlık veren, İslamcı hareketin sorunlarını eleştirel bir tarzda ele alan bir tarz izledi. Modernleşme ve sosyal bilimlere yönelik tartışmalar derginin bir dönem odak haline gelmesini sağladı. Bu yöntemi ile İslamcı akademisyenlerin ilgisini çekti ve önemli bir yazar grubunu bün-

yesinde topladı.[114] Böylece siyasal islamcı hareketin merkezlerinden biri olan İskenderpaşa Cemaati'nin siyasal etki alanı tahminlerin ötesinde çok hızlı gelişti.

Coşan, Kotku'nun ölümünde sonra ortaya çıkan boşluğu kendine özgün geliştirdiği örgütlenme ve siyasal araçlarla doldurmaya çalıştı. Önemli oranda başarılı olduğu söylenebilir. Coşan'ın sosyal bilimlerle tasavvuf geleneği arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlaması onun politikaya bakış açısını da etkiledi. İskenderpaşa Cemaati'nin siyasete olan yakın ilgisi nedeniyle tasavvuf geleneğinin fiilen ikinci plana düşmesi cemaat içerisinde bir kısım sorunların oluşmasına neden oldu. Bir kısım dezavantajlara rağmen, cemaat politikada daha etkin bir rol oynamak istedi. Cemaat içi iktidar çatışması da tam bu noktada su yüzüne çıkmaya başladı. Dergâh içerisinde Erbakan-Coşan çelişkisi başından itibaren biliniyordu. Kotku'nun karizması ve büyük saygınlığı bu çelişkilerin üzerini kapatıyordu. Bu nedenle geçmişten beri devam eden Coşan-Erbakan rekabeti yeniden ortaya çıktı. 1990'da Coşan ile Erbakan arasındaki çelişki tüm cemaati etkilemeye başladı. Coşan belki de hayatının en 'radikal' kararını alarak cemaat ile özdeşleşmiş olan *Milli Görüş* geleneğinden fiilen koptu.[115]

Coşan siyasete bakış açısını yeniden yorumladı. Dışa açılma ile içe kapanma arasındaki dengeyi yeniden biçimlendirmeye başladı. Siyasette iktidar olmak ile sivil güç olma arasındaki dengenin iyi kurulması gerektiğine vurgu yaptı. Yani ne tek basına iktidar olup seçkinler grubu olmak ne de sadece sivil güç olarak etkisiz geniş yığınlara hitap etmek gerektiğini belirti. Özünü kaybetmeden aşamalı olarak hedeflere varan yeni taktik politikaları uygulamaya koydu, önemli oranda da başarılı oldu. Aslında bir bakıma geleneksel tasavvuf kültürü ile siyaset arasındaki dengenin yeniden kurulmasına yöneldi.

Coşan, bu bakış açısıyla sistemle ilişkili olan sistem partileriyle ilişkilerini dengeli bir şekilde yürüttü. Özellikle sağcı gelenekten gelen partilerle değişik boyutlarda ilişki içerisinde oldu. Bir dönem destek verdiği RP ile arasına çok açık bir mesafe koydu. Bunu yapmasındaki en önemli faktör ise küresel ekonomik sisteme uyum sağlarken, devletin ve hükümetin desteğini almaktı. Bir akademisyen olan Coşan, ekonomik gücün önemini çok iyi bilmekteydi. Bu nedenle şirketleşerek ekonomik olarak etkin olmayı

114) YAŞAR, age, syf:336.

115) age, syf: 338.

önemsemekteydi. Bir bakıma kayınbabası Kotku'yu takip etmeye devam etti. Böylece hem devlet ilişkilerini hem de toplumsal ilişkileri çok daha güçlü olarak yönlendirebileceğinin bilincindeydi. Küresel kapitalist sisteme adaptasyonda zorluk çekmedi. Ticari ilişkileri daha profesyonel bir tarzda yürüttü. Vakıflarla ticari şirketleri birbirinden tamamen ayırdı. Şirketleri 'Server Holding' çatısı altında topladı ve Piyasalar Kurulu'nun belirlediği kurallara göre işleterek borsaya girdi. Böylece kapitalist ekonomik sisteme tamamen adapte olmuş bir şirket faaliyetini örgütlemeye başladı.

Bunun için güncel politikanın kısır döngüleri içerisinden çıkarak, İslamcı hedeflere ulaşmak ve toplumun İslamlaştırılmasında daha aktif almak için cemaatin, İslamcı-milliyetçi bütün sistem partilerine eşit mesafede durduğuna ilişkin siyasal mesajları sürekli verdi. Bu siyasal bakış açısı cemaati kısa süreli olarak olumsuz etkilemişse de uzun vadede önemli avantajlar sağladı.

Aynı zamanda İslamcı akımların Türkiye'de sistemin iç politik dengelerini etkileyecek düzeye ulaşmasında İskenderpaşa Cemaati'nin oynadığı rol, sistem partileri tarafından da bilinmekte ve dikkate alınmaktadır. Bu nedenle her sağ parti mutlak olarak bir biçimiyle İskenderpaşa Cemaati'yle ilişkilenmiş durumda. Örneğin cemaat, 'Milli Görüş' geleneğinin bölünmesi sırasında Erbakan'a karşı Gül-Erdoğan ikilisini destekledi. Fazilet Partisi (FP) Genel Başkanlık seçimlerinde Erbakan'ın adayı Kutan'a karşı Gül'ü destekledi. Cemaat AKP'ye yönlendirildi.

Coşan, cemaatin uluslararası ilişkilerini geliştirmek için dışa açılma politikasına da yöneldi. Özellikle Kanada, ABD ve Avustralya'da ciddi çalışmalara girişti. Hatta zamanının önemli bir kısmını başka ülkelerde geçirmeye başladı. Dışarıda edindiği ekonomik birikimi ve politik deneyimlerini Türkiye'de değerlendirdi. Avustralya'da İslamcı faaliyetleri örgütlerken geçirmiş olduğu bir trafik kazasında öldü. Yerine oğlu Nurettin Coşan geçti. Henüz çok genç olan 2. nesil Coşan'ın cemaat üzerindeki etkisi gücü ve yönlendirmesinin nasıl olacağı konusunda önemli kuşkular bulunmaktadır. Ancak 2. Coşan döneminin çok daha farklı bir süreçten geçeceği kesin. Hemen her lider değişiminde olduğu gibi bu süreçte de, cemaat içerisinde bir kısım iç sorunlar yaşanacaktır. Yeni genç kuşak yöneticilerin cemaatin genel kitlesi üzerinde nasıl bir etkide bulanabileceğini anlamak için henüz erken. 2. Coşan'ın, cemaati 'eski ve yaşlı' kuşak grubunun etkisinde kurtarıp, kendi ekolünü yaratacak bir kuşak değişimini sağlaması için zamana ihtiyacı var.

Türkiye'nin toplumsal yapısında önemli bir etkisi olan 'İskenderpaşa

Cemaati'nin siyasal yaşamdan kopma şansı pek yok gibi görünüyor. Özellikle hem Ortadoğu coğrafyasında hem de Türkiye'de İslam'ın siyasal bir güç olması nedeniyle Cemaat'in bu sürecin dışında kalması beklenmemektedir. Politikleşen bir ortamda Cemaat'in sadece soyut tasavvuf içerikli bir geleneği sürdürmesi zaten mümkün değildir. 2. Coşan, siyasal ilişkilere çok daha yakın duracağının işaretlerini çoktan verdi.

İskenderpaşa Cemaati iki önemli olayda doğrudan siyasal tutum belirledi. Birincisi Esat Coşan'ın siyasal tutumudur. 1991 yılında 1. Körfez Savaşı'nda ABD'ye çok açık olarak tutum alır ve dergideki başyazısında, "kendi paranızla ABD'nin enflasyonunu ve bütçe açığını finanse etmeyin, dolarınızı altına çevirin" çağrısı yaptı. İkincisi ise Kotku'nun torunu ve Esat Coşan'ın oğlu Nurettin Coşan'ın aldığı tutumdur. 2003 yılında ABD önderliğindeki askeri güçlerin Irak'ı işgal etmesinden sonra Amerika askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a girmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tezkereye ret oy verilmesi için özellikle AKP milletvekillerine yönelik gazetelere vermiş olduklan ilanlar önemli oranda etkili oldu. AKP milletvekillerinin bir kısmı cemaatin tavsiyesine uyarak tezkereye ret oyu verdiler. Böylece AKP hükümetinin hazırlamış olduğu tezkere kabul edilmedi.[116] Ancak bu etkinin sürekliliği ne kadar olur, bunu tahmin etmek gerçekten güç.

Yüz binlere hitap eden İskenderpaşa Cemaati'nin siyasal çizgisi Esat Coşan tarafından çok açık olarak netleştirildi. Osmanlı devlet yapısına benzer Türk-İslam sentezi politikasını ilke olarak benimsedi. Sistemle doğrudan bir çatışmaya girmeksizin iç içe geçen değişim projesini yıllarca uyguladı.

Hangi biçimde olursa olsun İskenderpaşa Cemaati, siyasal islamcı hareketin Türkiye'de etkin bir güç olmasında önemli bir rol oynadı. Bu etkisi önemli oranda devam etmektedir.

2- İSLAMLAŞTIRMA FAALİYETİNDE KURAN KURSLARI MERKEZİ: SÜLEYMANCILIK CEMAATİ

Türkiye'ye özgü dini hareketler içerisinde belki de klasik tarikatlara en yakın olanı Süleyman Hilmi Tunahan'ın adıyla anılan Süleymancılık hareketidir. Kuran öğretmek amacıyla kurulan ve daha sonra gelişerek fiilen toplumsal bir hareket haline gelen Süleymancılık hareketi dini sosyal bir olgudur. Birçok yönüyle klasik olarak bilinen tarikatlara benzemekle birlikte aynı zamanda modern koşullara kendisini uyarlamış bir cemaat özelliği de taşımaktadır.

116) www.iskenderpasa.com.

Bu bakımdan Süleymancılık geleneksel tarikat ile günümüz cemaati arasında bir yerde durmaktadır. Her iki yapının özelliklerini barındırmakla birlikte 'modern çağın' cemaat ilişkisinin daha etkin olduğunu söylemek mümkündür. Süleymancılık, "tasavvuf ve tarikat ilişkilerine geleneksel bağımlılığı ile kendisini Nakşibendî tarikatının Sünni bir kolu olarak görür. Ancak Süleymancılık; toplumsal işlevi, örgütlenme düzeyi ve biçimi, müritleri arasındaki bağlar, devlet kurumları ile olan ilişkileri, siyasal alana müdahale isteği bakımından ise cemaat özelliklerine sahiptir. Bu bakımdan Türkiye'nin kendisine özgü toplumsal ilişkileri içerisinde bu hareketi cemaat kategorisi içinde değerlendirmek daha gerçekçidir.[117]

Süleymancılık dinsel eğitimin merkezi olarak görülebilir. Kemalist rejimin tek partili iktidar döneminden din ve Kuran öğretisinin önemli oranda sınırlandığı bir süreçte, Tunahan tarafından kurulan Kuran öğretim merkezleri İslamlaştırma faaliyetinde önemli bir rol oynadı. Bu bakımdan Süleymancılık kültürel ve tarihsel gelenekleri çok güçlü olan toplumun hem dini duygularını hem de sosyal ve insani içerikli toplumsal yardımlaşma olanaklarını kullanarak örgütlenen İslamcı bir cemaat olarak gelişti. Bir başka tanımlamayla kültürel ve ahlaki çözülmeye, toplumsal ilişkilerdeki farklılaşmaya, esasen de dini değerlerin yozlaşmasına karşı oluşan tepkinin, yeniden dine dönüşün adresi olarak ortaya çıktı. Süleymancılık bir bakıma sistemin 'resmi' din politikasına karşı oluşan 'gizli' tepkiciliğin dinsel adresi olaraktan görülebilir. Kendine özgü bir kısım kıstaslar oluşturan Süleymancılar cemaati uzun yıllar içe kapalı ama kapsamlı ve derin kökleri olan bir çalışma örgütledi. Cemaatin halk tarafından kısa sürede benimsenmesinin esas nedeni geleneksel İslam çizgisini savunmasıdır.

Ayrıca Süleymancılığın oluştuğu toplumsal dinamikler ve örgütsel gelişme evresi, doktrinleştirmeye çalıştıkları ideolojik bakış açısı, siyasal alana yönelimleri ve ekonomik gelişme düzeyi hakkında yapılacak değerlendirmeler, cemaatin niteliği hakkında fikir oluşturmamıza yardımcı olacaktır.

Süleymancılar cemaati sosyolojik açıdan bir şehir hareketi olarak algılanabilir. İlkin İstanbul'un İslamcı entelektüelleri, bürokrasisi ve özellikle de uleması içerisinde etkin olmaya başladı ve burada Anadolu'nun belli başlı şehirlerine yayıldı. Tunahan'ın yaşamının önemli bir kısmını İstanbul'da geçirmesi, cemaatini oluşturmada ve geliştirmede önemli bir etki yarattığı söylenebilir. Sadece İstanbul ve Anadolu'nun birkaç şehrine yönelmekle

117) KİRMAN Ali, "Türkiye'de Yeni Bir Cemaat Örneği Olarak Süleymancılar", *Toplum Bilim Dergisi*, Sayı: 37, 2000. Syf:23-28., www.tunahan.org.tr.

kalmayan cemaat, özellikle Türkiyeli göçmenlerin bulunduğu ve hatta Müslüman toplulukların bulunduğu birçok ülkede Kuran kurslarının açılmasına büyük bir önem verdi. Almanya başta olmak üzere Avrupa'da güçlü bir örgütlenme ağı oluşturdu. Ayrıca Avustralya, Kanada ve Amerika'da açtıkları Kuran kursları ile fiilen bir uluslararası cemaat özelliğine kavuştu. Bu yönelim aynı zamanda cemaatin hem siyasal alandaki pozisyonu hem de ekonomik gelişme düzeyi üzerinde ciddi bir etkide bulundu.

Süleymancılık, diğer cemaatlerde olduğu gibi, cemaatin kurucusunun yaşadığı tarihsel dönem ile öldükten sonraki dönem olmak üzere iki evrede incelenebilir. Tunahan'ın bulunduğu süreç ve öldükten sonraki dönemin kendisine özgü bir kısım farklılıkları bulunmaktadır.

1941 yılından itibaren başlayan ve özellikle 1950'li yıllara kadar geçen süreçte Kuran kurslarını fiilen kendisi yönetir. İslamlaştırma faaliyetinin önemli yönelimlerinden biri olarak değerlendirilen bu süreçte istediği kadar öğrenci bulmakta zorlansa da toplumun belirli bir üst tabakasını eğitime yönelir. Bu çerçevede, çoğu ilk öğrencileri konumunda olan, damadı Kemal Kaçar, Hüseyin Kaplan, Mehmet Arıkan, Seyfettin Arkan, Hilmi Türkmen, Hüseyin Kumaş, Harun Reşit Tüyloğlu, Mehmet Emre, Ali Ak, Lütfü Davran, Mehmet Özaltın, Osman Bey, Mehmet Akçaroğlu, Hüseyin Efendi, Mustafa Çırpanlı, Beypaşa Şanlı, Ali Fevzi Erol, Akif Tarhan, Mehmet Oral vb. ön plana çıkan kişilerdi. Çalışmalarında özellikle belirli bir elit tabakaya yönelmesinin temel nedeni, cemaatin sürekliliğini sağlayacak kadrolar yetiştirmesidir. Bunda da önemli oranda başarılı olduğu söylenebilir. Yetiştirdiği ve cemaatin aktif elemanları haline gelenler ise, Anadolu'nun şehir, kasaba ve köylerine gönüllü misyonerler gibi dağılarak birçok yerde 'resmi' olmayan Kuran kursları açtılar.[118]

1945'te Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) girişimleriyle başlayan ve 1950'den sonra Demokrat Parti (DP) tarafından çıkartılan yasalarla dine yönelik bir kısım sınırlamaların kaldırılması ile cemaat faaliyetlerinde ciddi bir artış oluştu. Bu süreç aynı zamanda Süleymancılar cemaatinin dar kadro hareketinden çıkıp Kuran kursları aracılığıyla Anadolu'da bir kitle tabanı oluşturacak bir örgütlenmeye gitmesine bir zemin hazırlamış oldu. Bu durum aynı zamanda devletin bilgisi dâhilinde ama fiilen 'yasal' olmayan Kuran kurslarının 'legalleştirilmesi' anlamına geliyordu. Süleymancı-

118) AYDIN Mustafa, "Süleymancılık", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/İslamcılık*, Cilt:6, İletişim yay. İstanbul, 2004, syf:310-311.

lara ait ilk resmi Kuran kursu 1952 yılında Üsküdar Müftülüğü'ne bağlı olarak açıldı. Diyanete bağlı olması da aynı zamanda Süleymancılar cemaatinin devletle olan ilişkileri için önemli bir adım olarak değerlendirildi.

1953 yılına kadar İstanbul'da Süleymancılar cemaatine ait olan ve İstanbul Müftülüğü'ne bağlı olarak çalışan 5 tane Kuran kursu açıldı. Bunlarda yaklaşık olarak 300 öğrenci ders aldı. Süleyman Hilmi Tunahan özellikle Eyüp'teki Kuran kurslarında derslere katıldı.

1956 yılında Türkiye genelindeki Kuran kursu sayısı 400, 1959 yılında 1000, 1966'da ise yaklaşık olarak 3 bindir. Özellikle Anadolu'da hızla yayılan Kuran kursuları, toplumu İslamcılaştırma faaliyetinin merkezleri haline geldi. Çünkü Kuran kursları klasik Kuran öğretme yerleri olmayıp, İslamcılığın bir yaşam tarzı ve toplumsal örgütlenme modeli olduğunu anlatan kurumlar oldu. Sorunun en önemli yanı, bu faaliyetlerin devletin resmi kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın denetiminde olmasıdır. Kuran kurslarının bu dönemde çok yoğun olarak geliştirilmesi, özellikle ABD'nin Sovyetlere karşı geliştirdiği 'yeşil kuşak' politikasının Türkiye'deki somut yansımalarından biri olarak da değerlendirilmektedir.

Kemalist rejim, saf Türk toplumu yaratma politikası nedeniyle toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve dinsel değerlerini dikkate almaksızın tepeden 'pozitivist batı' düşünce tarzındaki ırkçılığı dikte ettirmeye çalıştı. Anadolu halkında, dayatılan bu politikalar nedeniyle içte ciddi bir tepkisel hareket oluşmaya başlaması devleti yeni arayışlara yöneltti. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan uluslararası konjonktürün etkisiyle de İslamcı faaliyetin örgütlenme alanı genişletilmeye başlandı. İslamlaştırma faaliyetini örgütlemede çok önemli merkezler haline gelen Süleymancıların Kuran kursları aynı zamanda devlete karşı oluşan tepkinin denetim altına alınması işlevini gördü. Ayrıca bunların Anadolu'nun hemen her tarafını bir ahtapot gibi sarmasındaki önemli faktörlerden biri, devletin bölgesel konjonktürel duruma göre belirlediği stratejiyle de ilişkiliydi.

Diğer bazı cemaatler gibi Süleymancılarda da, ön plana çıkan iki temel grup vardır. Birincisi cemaatin kurucusu ile akrabalık bağları olanlar, ikincisi ise cemaatin ilk kuruluş sürecinde aktif olarak yer alanlar. Bunlar hemen her zaman cemaat içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahip olmuşlardır. Bir bakıma cemaat içinde iktidar ilişkisinde dengeleri belirleyen faktör cemaat liderine yakın olmaktan geçmiştir, Weber'in belirttiği gibi dini örgütlemelerde karizmatik liderin rolü çok büyüktür. Lider yaşadığı sürece alternatif bir başka karizmatik liderin çıkma şansı hemen hemen hiç yoktur. Bu da lider öldükten sonra, cemaatler içerisinde iktidar ilişkilerinde

birçok krize yol açmıştır. Çünkü cemaatin kurucu liderine -çoğunlukla- akraba olan birileri fiilen cemaatin başına geçmektedir. Böylece de daha yetenekli olan ve cemaatin lideri olabilecek birilerinin önü kesilmiş olur. Bu durum cemaatler içerisinde hemen her zaman sorunlara yol açmıştır.

Bütün cemaatlerin ilk oluşumunda oluşturulan ast-üst ilişkisi ve buna bağlı olarak mutlak itaat Süleymancılar cemaatinin de en önemli kurallarından biridir. Cemaatin yazılı kuralları yoktur ve bütün sorumluluk maneviyat üzerine kurulmuştur. Lider olarak benimsenen kişi manevi ve doğal otoritedir. Süleymancılar cemaatinde de bu örgütlenme yapısı, en üst merkezden en alttaki köy birimlerine kadar devam eder. İtaat etme, sadakat-güven ve eleştirisiz kesin kabul etme, yerleştirilmiş ve yazılı olmayan son derece etkileyici bir disiplindir. Süleymancılıkta yönetim otoritesinin elinde güçlü bir silah olarak manevi güç vardır. Cemaatin amacı İslamcı maneviyat düzenini sağlamak olduğundan, cemaate katılanlar bu maneviyat otoritesinin etkisiyle hareket etmektedirler. Prensip olarak benimsenmeyen demokrasinin yerine dinin manevi otoriter gücü ön plana çıkartılmıştır. İlginç olan, cemaat üyelerinin bu otoriter yapıya uymaları da genelde gönüllü olmaktadır. Tunahan'ın ölümünde sonra yerine geçen damadı Kaçar, cemaatin yaşamış olduğu bir kısım sorunlara rağmen mutlak otoritesini kurarak cemaatin 'ağabeyi' oldu.

1965 yılında Kuran kursu eğitim merkezlerine ilişkin çıkartılan kanunlar Süleymancılar cemaati içinde aynı zamanda önemli bir sürecin başlangıcıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı Yasası'nın çıkması ile dini memuriyetler İmam Hatip Liseleri (İHL), İlahiyat Fakülteleri, Yüksek İslam Enstitüsü gibi kurumlardan mezun olanlara verildi. Bu karar Süleymancılar cemaatini nispeten zorda bıraktı. Bu döneme kadar genellikle Kuran kurslarından mezun olanlar, özellikle köy ve kasabalardaki camilerde imam olarak görevlendiriliyorlardı. Bu durum Süleymancılar cemaatinin toplum üzerinde etkinlik kurmada önemli bir avantajdı. 633 sayılı yasa ile bu durumun değişmesi doğal olarak Sülmeyancılar cemaatinin faaliyetlerini nispeten etkiledi.

Süleymancılar 1966 yılında "Kuran Kursları Kurma, Koruma ve Yaşatma Dernekleri Federasyonu"nun açarak etkinliklerini sürdürmenin yolarını aradılar. Yine 1971 darbesinde generallerin Kuran kurslarının Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlanmasına ilişkin girişimleri karşısında Süleymancılar Kuran kurslarının isimlerini "Kuran Kursları ve Diğer Okullar Öğrencilerine Yardım Dernekleri Federasyonu" olarak değiştirdi ve faaliyet alanlarını genişletti. Böylece Kuran kursları dışında açılan yurtlar, lise ve üni-

versite öğrencilerini kazanmaya yönelik en önemli hamlelerden biri olarak değerlendirildi. Bunlar özellikle toplumun yoksul tabakasını oluşturan Anadolulu ailelerin çocuklarını örgütlemede çok önemli bir işleve sahip oldu. Kuran kurslarının bir kısmının Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanması aynı zamanda Süleymancıların devletin stratejik kurumlarında örgütlenmesinin önünü de açmış oldu. Devlet kadrolarını da örgütlemeye yönelen Süleymancıların politika ile olan ilişkileri çok daha hızlı biçimde gelişti. Her darbe sürecinde gerek Kuran kurslarının gerekse öğrenci yurtlarının bir kısmının devlet denetimine alınması, ilk bakışta olumsuz etkiler yaratmış olsa da, bu durumun uzun vadede cemaatin devlet içerisindeki kadrolaşmasında önemli bir avantaj sağladığı görüldü. Çünkü hem Kuran kurslarına gelen hem de yurtlarda kalan öğrencilerin cemaatle ilişkileri kesintisizce devam etti. Ayrıca bu iki kurumu yönetenler yine cemaat tarafından görevlendirilen kişilerdi.

1971 yılından sonra Tunahan'ın damadı olma avantajını çok iyi kullanan Kemal Kaçar'ın cemaat içindeki etkinliği arttı. Bu durum cemaat içinde bir kısım iç çatışmaların doğmasına ve hatta kopuşlara yol açtı. Kaçar, cemaatin etkinliğini artırmak için başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesinde göçmenler içinde örgütlenmelere yöneldi. Böylece içte meydana gelen bir kısım geçici sorunları yurtdışına açılarak kapattı ve daha çok güçlü bir duruma geldi. 1973 yılında Türkiyeli göçmenlerin çok yoğunluklu olarak yaşadığı Almanya'nın Köln kenti merkez olmak üzere İslâm Kültür Merkezleri'ni (İKM) açtı. 1981 yılında çoğunluğu Almanya'da bulunmak üzere yurtdışında 220 İKM kuruldu.[119] Bunlar sadece din eğitim merkezleri olmakla kalmadılar aynı zamanda önemli ticari merkez olarak işlev gördüler. Her İKM aynı zamanda bir ticari faaliyetin örgütlendiği iş merkezi haline geldi.

Bilindiği gibi Türkiye'de Aleviler ve Sünniler olmak üzere iki temel grup vardır. Süleymancılık da Nakşibendî tarikatı geleneğinin devamı olduğunu söylemekle birlikte Sünni mezhebinin özelliklerini yansıtmaktadır. Sosyolojik olarak Sünni kesimdeki alt tabaklar içerisinde kolayca örgütlenmesinin nesnel koşulları bulunmaktadır.

Süleymancı cemaatin kadınlara yönelik çalışmaları olmuş olsa da daha çok tasavvuf geleneğinin bir devamı olarak kadını toplumsal yaşamın dışında tutmak için önemli bir çaba içerisindedir. Üniversitelerde de 'türban

119) PEKÖZ Mustafa, *Avrupa Birliğinde Göçmenler Almanya'da Türkler-Kürtler*, Gün yay., İstanbul, 2002, syf:199.

eylemlerine' yönelik devam eden yasağın kaldırılması için İslamcı kadın öğrencilere yeterli destek sunmadılar.

Başından itibaren cemaatin içerisinde değişik meslek gruplarını temsil eden kişiler bulunmaktadır. İlişkinin en somut biçimi yardımlaşmadır. Sıradan gibi gözüken bu eylem, mensubiyet duygusunu geliştirip pekiştirmektedir. Ne var ki bu yardım talebinin bazen bıktırıcı boyutlara ulaştırdığı, bizzat yardımcı kimselerce dile getirilmektedir.

Süleymancılık dini bir harekettir ama aynı zamanda toplumsal değişimde aktif bir rol oynuyor. Elit kesimler içerisinde kadrolaşırken örgütlenmesinin merkezinde toplumun yoksul kesimleri ve ara tabaklar bulunuyor. Bu bütün İslamcı örgütlerin örgütlenme taktiğidir. Yoksulların dinsel faktörlerin etkisiyle örgütlemeleri aynı zamanda siyasal yönelimleri bakımından da dikkate alınması gereken bir durumdur. Özellikle emekçi kesimlerin örgütlenmesi için yürütülen yoğun çalışmalar, bütün İslamcı hareketlerin başvurdukları en önemli taktiklerden biridir.

Süleymancılar cemaati ciddi ekonomik bir güçtür. Ekonomik ilişkilerinde iki yönlü bir politika izlemektedir. Birincisi, kendisine yakın olan şirketlerin güçlenmesini sağlamaktadır. İkincisi, bizzat cemaat adına kurulan şirketler holdingleşerek etki gücünü çok açık olarak hissettirmektedir. Cemaat 1965'lerden günümüze kadar sırasıyla AP, MSP, DYP, ANAP ve AKP'ye destek sundu. Dönemsel koşullara göre taktik politikalar belirleyip, her hükümet döneminde cemaatin gelişmesinin koşullarını oluşturdu. Vakıflar aracılığıyla devletten önemli oranda ekonomik destek sağladı. Özellikle göçmenler içerisindeki örgütlenmesinin esas nedeni ekonomiktir. Yani göçmenlerin birikimlerini İslamcı sermayeye aktarmak için bir araç işlevini görmektedir.

Süleymancılık, Türkiye'deki toplumsal gerçeğin bir sonucudur. Geçici ve konjonktürel değildir. Toplumsal ilişkilerde derin izler bırakmış İslami akımlardan biri olup sistem ilişkilerini etkiyen bir cemaattir. Sistem kurumlarındaki örgütlenmelerinde çok hassastırlar. Süleymancılar devlet-politika-toplum ilişkisindeki dengeleri iyi hesaplayan bir harekettir.

3- GELENEKSEL DIŞI ÖRGÜTLENME MODELİ: NUR CEMAATİ

1976 yılında, Bitlis'in Nursi köyünde dünyaya gelen Said Nursi'nin ilk hocası abisi Molla Abdullah'tır. Klasik medrese eğitimi sırasında özellikle İmam Rabbani Ahmet Sihrindi ve Abdulkadir Geylani'nin eserlerinden ciddi oranda etkilendi. Nakşibendî ve Kadiri tarikatlarıyla yakın ilişkiler kurdu ve onların İslam felsefesinden önemli oranda etkilendi. Ancak kla-

sik biçimde formüle edilen Şeyh-Mürid ilişkisine girmedi. 'Nursi Gümüşhanevi'nin Mecmuat'ul Ahzab'i gibi tarikatların esaslarından olan virtleri takip etmekle birlikte mürit geleneğinin toplumsal şartlara göre yeniden uyarlanması gerektiğine vurgu yaptı. Telvihat-i Tis'a isimli eserindeki 'Müslüman'ın tarikatsız olabileceği, ancak imansız olamayacağı' tezi onun görüşlerinin ana temasını oluşturur.[120]

Said Nursi'nin siyasal yaşamı iki evrede ele alınabilir. Bu iki sürecin karakteristik özelliği Nursi'nin hem zihinsel ve yani teorik hem de eylemsel yani pratik bir değişim süreci içerisinde olmasıdır. Doğu bölgesinde yürüttüğü çalışmanın artık kendisi için yetersiz olduğunu düşünen Nursi, kendi görüşlerini daha geniş kesimlere yaymak için entelektüel ulemasının ve aydınlarının merkezi olarak kabul edilen İstanbul'a geldi. Osmanlı toplumunun yıkılma sürecini çok yakından gören biri olarak, dini ve siyasi entelektüeller arasında toplumun ekonomik ve siyasal çözülme sürecinin tartışmalarına aktif olarak katıldı. Cumhuriyet dönemine kadarki süreçte politika ile doğrudan iç içe oldu ve hatta kendisine göre siyasal projeler üretti, öneriler sundu ve görüşlerini entelektüeller arasında etkili kılmaya çalıştı. Bu süreç aynı zamanda Nursi'nin yaşamında dönüm noktaları oluşturdu. Kendisine göre yeni ilişkiler geliştirdi. İstanbul'da yayınlanan Vatan gazetesinde makaleler yazmaya başladı, İttihad-ı Muhammediye Cemiyeti'yle ilişkiler geliştirdi, Dar'ul-Hikmet'ul-İslami'ye üyeliği gibi pratik olarak aktif görevler aldı.[121] Özellikle Batı'da eğitim almış entelektüellerin eleştirilerine karşı geleneksel İslam'ı savunmuş ve bu çerçevede bir kısım siyasal projeler önermiştir. Örneğin 11. Abdülhamit'e sunduğu Medresetü'z-Zehra projesi bu dönemin bir ürünüdür.[122]

"Doğup büyüdüğü ve fikirlerinin oluşmasında önemli bir rolü olduğuna inandığı Doğu Anadolu bölgesinde Arapça, Türkçe ve Kürtçe eğitim yapan hem İslam ilimlerini hem de fen bilimlerini kapsayan bir üniversite açılması önerisi Padişah tarafından gerekli desteği ve ilgiyi görmedi. Halife'nin temsilcisi durumunda olan Padişah'ın bu tutumu Nursi'de olumsuz yargıların oluşmasına yol açtı. Bu nedenle "istibdat-hürriyet' ekseninde Abdülhamit muhaliflerine destek verdi. Jön Türklerle yakın ilişkilere yöneldi ve II. Abdülhamit'e karşı olan ve tüm fikirlere katılmasa da anayasal bir sistem arayışında İttihat ve Terakki'nin

120) NURSİ Bediüzzam Said, *Risale-i Nur Külliyatı*, Nesil yay., İstanbul, 2002, syf: 69.

121) MÜRSEL Safa, *Bediüzzam Said Nursi ve Devlet Felsefesi*, Yeni Asya yay. İstanbul, 1995, syf:273.

122) NURSİ, age, syf: 213.

yanında yer aldı. 31 Mart Vakası sırasında isyanda öncü rol oynayan İttihad-ı Muhammediye derneğiyle olan ilişkisi nedeniyle askeri mahkemede yargılandı."[123]

31 Mart Ayaklanması'ndan sonra yeniden Doğu Anadolu'ya geçti. Bölgede özellikle Kürt aşiretlerinin ileri gelenleriyle "anayasa, meşrutiyet, hürriyet ve İslam konulu sohbet ve tartışmalarda bulundu." İslam dünyası ile yakından ilgilenen Nursi "Şam'a giderek Emevi Camii'nde Arapça bir vaaz verdi. *Hutbe-i Şamiye* adıyla meşhur olan konuşmasında Müslümanların temel problemlerine işaret edecek çözüm yolları önerdi. "*İslam âleminin problemlerinin kaynakları arasında zaruret, cehalet, istibdat, yeis, enaniyet ve itilaf sorunlarının bulunduğunu gündeme getirerek Müslümanlara ümitsizliğe düşmeden bu problemlerle baş etmenin çarelerini sundu. Hürriyet ve meşruiyet kavramlarını sık sık vurgulayarak İslam âleminin sahip olduğu potansiyele vurgu yaptı.*"[124]

Bütün bu çelişkilere rağmen Birinci Dünya Savaşı sırasında Abdülhamit tarafından Ermenilere karşı savaşmak için kurulan 'Hamidiye Alayları'nda aktif görev aldı. Özellikle "*Van'da Ermeni ve Ruslara karşı gönüllü alaylar tertip ederek bizzat savaştı.*"[125] 1916 yılında Ruslara esir düştü. Rusya'da iki yıl esir kaldıktan sonra, kaçıp yeniden İstanbul'a geldi.[126]

Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz işgal güçlerini eleştiren 'Hutuvat-ı Sitte' adında bir risale yazdı. Padişah'ın 'teslimiyetçi' tutumuna karşı, Ankara eksenli gelişen hareketi destekledi. 1922 yılının Ağustos ayında Mustafa Kemal tarafından Ankara'ya davet edilen Nursi, Meclis'te dinin, imanın ve namazın gerekliliğini anlatan bir konuşma yaptı. Ankara'da özellikle milletvekilleri üzerinde yarattığı etki nedeniyle M. Kemal tarafından eleştirildi. 'Milli Mücadele' aşamasında önemli bir etkinlik sağlayan 'Doğu İlleri Umum Vaizliği' kendisine önerildi ama bunu da kabul etmedi. İstanbul'dan sonra Ankara'daki siyasal manzaranın İstanbul'dakinin kopyası olduğunu gördü. "*Siyaset yoluyla dine hizmetin imkân dâhilinden çıktığını düşünerek, İslam şuurunun öncelikle fertler bazında elde edilmesi gerektiğine ikna oldu.*"[127] Aktif gündelik politikadan uzak duran Nursi, Ankara'da 'İtti-

123) YAVUZ M. Hakan, "Bediezzaman Said Nursi" , *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/Islamcılık;* cilt:6, *İletişim yay.* İstanbul, 2004, syf:265.

124) YAVUZ M., age.

125) YAVUZ, age, syf: 266.

126) BADİLLİ Abdülkadir, *Bediezzaman Said Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayat*, Timaş yay. İstanbul, 1990, syf: 427-428.

127) YAVUZ, age.

hat Terakki' geleneğinden gelen Cumhuriyet'in öncü kadrolarının din karşısındaki tutumlarının ve batılılaşma eksenli 'pozitivist' yaklaşımların İslam'ın geleceği için tehlike oluşturduğunu düşündü ve buna karşılık 'İslami şuur hareketini şekillendirecek bir kimlik ve hareketinin inşasına' yöneldi. Yani Kemalist rejimin toplumu batı tarzında modernleştirme anlayışına karşı, proaktif bir tepkiyi dile getirerek, gelenekselden moderne geçiş aşamasında bocalayan kitlelere kavramsal ve zihinsel bir anlam haritası sağladı.

Nursi, Mustafa Kemal'in, İslamcılıktan çok, ulusalcılık eksenli Türkçülüğü esas almasından sonra, siyasetin günlük yaşamından bir biçimiyle uzaklaştı.[128] Kurulan 'genç' Cumhuriyet'in de Osmanlı İmparatorluğu gibi İslami kimliği ön plana çıkaran, İslami esaslara dayanan bir düzen olmasını istedi. Bu yönelimiyle aynı zamanda Kemalist rejimle kendisi arasındaki mesafeyi netleştirmiş oluyordu.

Kemalist rejim, tek ulusçuluğa dayanan ırkçı egemenlik iktidarını pekiştirmek için özellikle Kürtlere yönelik çok kapsamlı saldırılara girişti. Tarihe 'Şeyh Sait İsyanı' olarak geçen ayaklanmada, Nursi, Müslüman kanının akıtılmasına karşı olduğunu belirterek 'isyana' ne katıldı ne de destek verdi. Buna rağmen Cumhuriyet'in kadrolarının hedefi haline geldi. Burdur, Isparta, Kastamonu, Emirdağ, Afyon gibi bölgelerde zorunlu sürgün hayatı yaşadı. Sürekli gözetim altında tutuldu. Hareket alanı daraltılarak bir biçimiyle toplumdan izole edilmeye çalışıldı. Nursi sürgün hayatında "Risale-i Nur Külliyatı" (RNK) olarak bilinen eserinin yüzde doksanını tamamladı. Nur talebelerinden Risalelerin dağıtılması ve okunması için "Nur Postacıları" adıyla fiili bir dağıtım ağı oluşturdu. Risalelerin Anadolu'nun hemen her yerine ulaştırılması ve çoğaltılması sağlanarak Nurcu hareketinin kitlesel bir güce ulaşmasında çok önemli bir işleve sahip oldu. "Nur Postacıları" hem Nurcular arasında fiilen organik bir bağın oluşmasını sağladılar hem de Nurcu hareketinin örgütsel yapısının iskeletini de oluşturdular diyebiliriz.

Nurcu hareket, "*Kemalizm'in geleneksel dindar Osmanlı toplumundan modern laik Türk toplumu yaratma gayretine karşı, ferdi planda İslami şuurun korunması yoluyla mücadele etti. İslam şuurunun korunması için İslami geleneğin yenilenmesinin şart olduğuna inanan Yeni Said mümkün olduğu kadar zamanın sorunlarına dikkate alan bir dershane eğitimine önem verdi. Kemalizm'in*

128) MARDİN Şerif, *Bediezzaman Said Nursi Olayı ve Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*, İletişim yay, İstanbul, 2002, syf:165-168.

kamusal alandaki çabalarına özel alanları kuşatan bir din eğitimi geliştirerek cevap vermek Nursi'nin en etkili taktiği olmuştur. Nursi'ye göre özel alan dini bütün sağlam imanlı fertler yetiştirmedikçe kamusal alandaki çabalar hâkim kalmaya mahkumdu..."[129] Bir bakıma Kemalist rejime karşı, 'yeni' toplumsal sürece yanıt veren İslamlaştırma kimlik politikasını Anadolu halkı içerisinde etkin kılmayı başardı diyebiliriz. Risale-i Nur olarak ortaya konulan ideolojik-politik-felsefi değerlendirmeler bir bakıma Kemalizm'e karşı alternatif görüşleri oluşturuyordu. Çünkü Risale-i Nur, Kemalizm'in aksine batılılaşmadan modernleşmenin, İslam'la bilim ve akılcılığı bağdaştırmanın mümkün olduğunu savundu.

Nursi siyasetten uzak durduğunu sürekli vurgulamasına rağmen aslında siyasal alandan hiç kopmadı. 'Din eksenli siyasetin zararlarına' dikkat çekmiş olsa da, aynı zamanda toplumun İslamlaştırılmasında devletin alt katmanlarına yakın durmayı başaran biridir. Ankara merkezinden uzak durmakla birlikte, Anadolu'da devlet kadrolarıyla yakın ilişkisini sürdürdü ve birçoğunu Nurcu hareketinin içerisine çekti.

Nursi'nin, 'çok partili' döneme geçiş sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) karşı Kemalist rejimin bir başka versiyonu olan Demokrat Parti'yi (DP) aktif olarak desteklemesi onun Osmanlı'dan beri devam eden siyasete olan ilgisinin bir sonucudur. Toplum-devlet-iktidar ilişkisini çok iyi kavramış olan Nursi, her zaman bir denge kurmasını başaran biridir. DP'yi desteklemesinin en büyük ödülü ise, Risalelerin daha rahat basılması, toplumun en geniş kesimlerine ulaştırılması konusunda ciddi bir kolaylık gösterilmesidir.

Nursi, İslamcılığı kendi tarihsel koşulları içerisinde 'yeni'den yorumlamayı temel alır. Özellikle 19. yüzyılın sonlarında etki gücünü kaybeden İslam'a yeniden prestij kazandırıp Türkiye toplumu ile İslam arasındaki "köprüyü" yeniden kurmaya çalışır. Özellikle 1940'lardan sonra geliştirdiği tezler İslam dünyasında önemli bir etki yaratır. Klasik din otoritesinin işlevsizleşmesine karşı yeni bir oluşum meydana getirir. Birincisi, geleneksel din eğitimi almış ulemanın, zamanın ihtiyaçlarına yanıt verecek çözümler üretemeyeceğini belirtir. İkincisi, klasik tarikat ilişkilerine gerek duymadan İslam'ın 'sosyal düzendeki' yerini alması gerektiğini vurgular. Nursi bir bakıma Cumhuriyet'in 'muasır medeniyet seviyesine' çıkarılmasında dinin ikinci planda tutulmasına karşılık olarak, yüzyılın gerçeğine uygun bir anlayış ve metotla İslam düşüncesinin fen bilimleriyle uyum

129) YAVUZ, age, syf: 267.

içerisinde gelişebileceğini belirtir. Böylece dinin gündelik yaşamdaki etkisini artırmanın önemine sürekli vurgu yapar. Yani "*Müslümanların din ve iman mevzularında şuurlandırılması, materyalizm ve pozitivizme dayalı egemenci zihniyetin reddi ve toplumun müşterek grameri olan İslam vasıtasıyla toplumsal hafızanın tekrar canlandırılmasını*" hedefler.[130] İslam şuurunu açıklarken "*Bu çatışmalara cevap olmanın yegâne yolu Allah'ın sınırsız güç ve iradesine dayanmaktan geçer. İnsanın saadete ulaşması tevekkül ve teslimle mümkündür*" der ve toplumda İslam şuurunun geliştirilmesinin 'zorunluluğuna' özel bir vurgu yapar.[131] Toplumda İslam şuurunun geliştirilmesi üzerinde çok yoğunluklu olarak durmasının aynı zamanda hem devletin hem de ABD'nin dönemsel dış politikasıyla uyumlu olması da ayrıca dikkat çekicidir. Bu dönemde Kore savaşına en yakın adamlarından birini göndermesi devlet politikasıyla oluşan uyumu bakımından dikkat çekici bir durumdur.

Dinin insan yaşamındaki etkisi dikkate alındığında toplumsal sorunların kaynağının 'dinsizlik düşüncesi' olduğunu, dinsel anlamda iman ve ahlak anlayışının sosyal ve bireysel yaşama dâhil edilmesi gerektiğini belirtir. Ayrıca İslami yaşam tarzının topluma egemen olması için de zihinsel değişimin sağlanması gerektiğini belirtir.[132]

Nursi, Müslüman olan herkesin belli bir seviyede dini bilgiye ve bakış açısına sahip olması gerektiğine ve İslamlaşma süreci içerisinde dini eserlerin okunarak 'asgari' bir donanım sağlayabileceğine dikkat çeker. Bunun için de geçmiş geleneksel alışkanlıkların taklidine karşı, dönemsel süreçlere yanıt veren 'modern araç ve yöntemlerin kullanılmasını ön plana çıkartır.

İslam şuurunun etkin kılınması için Cumhuriyetin 'pozitivist' yaklaşımına karşı, "İslam-bilim, özgürlük-iman ve modernite-gelenek ilişkisinin İslam'a uygun olduğunu bunların birbirleriyle çelişmediklerini söyleyerek İslamcı alternatif modernlik anlayışını savunur. Nursi, İslam'ı dönemsel koşullara göre yeniden yorumlamasına rağmen sisteme ilişkilenmekten kurtulamaz. Hatta Kore savaşındaki fiili tutumu onun ABD'nin 'anti-komünist' stratejisiyle uyumunu ortaya koyar.

Modernlik anlayışı, aynı zamanda toplum üzerinde İslamcı kültürel hegemonya kurmanın da bir aracıdır. Allah'ın yolunu bilinçli olarak kavra-

130) NURSİ Bediüzzam Said, *Risale-i Nur Külliyatı*, Nesil yay., İstanbul, 2002, syf: 121.

131) age, syf:132.

132) age, syf: 146.

yabilen ve uygulamaya koyabilen öncelikli hedef kitlenin kazanılması üzerinde durur. Bunların modern şartlara uyum sağlayabilen kültürel hegemonya üretme ve geliştirebilme potansiyeline sahip olan kentsel gruplar olduğunu belirtir.

Nursi'nin toplumun eğitim almış kitlesine öncelikli olarak yönelmesindeki esas amacı dindar ve modern bir Müslüman prototipini oluşturmaktır. Toplumu İslamlaştırma sürecinin üç temel unsurunu belirleyen Nursi, bunları, iman, hayat ve şeriat olarak tanımlar. İman, kişisel planda İslami ilkelerin kavranması ve pratik olarak içselleştirilmesidir. Hayat-, imanı içselleştirmiş olanların bütünsel olarak benimsediği İslami toplumsal yaşam biçimidir. Şeriat- ise İslami adaletin ve hukukunun egemen olduğu bir toplumsal düzendir.

Siyasi iktidarın denetiminde olan devletin İslami değerlere ve taleplere göre yeniden şekillenmesi gerektiğini savunur. Devletin siyasal kimliğinin millet tarafından belirlenmesi gerektiğini belirtir ve devletin İslamlaştırılmış bir toplumun yaratılmasındaki rolüne de dikkat çeker. Nursi için güçlendirilmesi ve aktör haline getirilmesi gereken devlet değil öncelikle millettir. Devletin kimliğinin millet tarafından belirlenmesini ister. Ona göre Müslüman olan toplumlarda devletin kimliği İslami esaslara göre belirlenecektir. Böylece devletin İslamlaştırılması ile toplumun İslamlaştırılması arasındaki bağa dikkat çeker.

İlginç olan bir başka nokta da Kemalist devlet iktidarının batılılaşma-modernleşme politikasının, Nurcu hareketin gelişmesinde pozitif bir rol oynamasıdır. Merkezileşen devletin özellikle eğitim alanında yapmış olduğu bir kısım reformlar toplumun eğitim düzeyinin gelişmesinde önemli bir faktör oldu. Nurcu hareket 'modern İslam toplumu' yaratma politikası nedeniyle eğitim-öğretimin daha gelişmiş olduğu bölgelerde örgütlenmeye önem verdi. Nurculuk akımının, Kürt halkının yoğunluklu olarak yaşadığı Doğu Anadolu'nun feodal ilişkileri içerisinde doğmasına rağmen, özellikle Batı Anadolu'da gelişmesi ve önemli bir toplumsal taban bulması bölgenin eğitim düzeyiyle ilgilidir. Bu aynı zamanda Nurcu hareketin 'modern İslam' kadroları oluşturma politikasının bir yansımasıdır.

Nurcu hareket gelişme süreci içerisinde yeni araçları devreye soktu. Bunlardan en önemlisi Nursi'nin ölmeden kısa bir süre önce başlattığı dershaneler sistemine geçmesidir. Ölümünden sonra, Nurcu hareketinin aktif unsurları olarak bilinen talebeleri, onun eserlerini en geniş kitlelere aktarmak için dershane eğitimine özel önem verdiler. Nursi'yi anlamanın en önemli yolu olarak ifade edilen RNK'lerin birlikte okunması ve kavran-

ması için başlattıkları örgütlenmede dershane eğitiminin çok özel bir yeri bulunmaktadır. "*Dershaneler sadece Risalelerin okunduğu yer değil; ayrıca İslam kimliğinin şekillendirilerek gündelik yaşama taşındığı mekânlar oldu. Dershaneler Nursi'nin mesajlarının yayılması, ortak bir dil ve davranış kalıplarının oluşturulmasını sağladı. Toplumun değişik katmanlarını bir araya getiren dershaneler siyasi ve kültürel iletişim ağı ve özellikle sosyal sıçrama mekanizması görevini de yüklendi.*"[133] Nurculuk hareketinin başlatmış olduğu dershane geleneğinin, İslamcı hareketin örgütlenmesinde önemli bir rolü var. Cemaatlerin geleneksel sohbetlerinin yerini dershane eğitiminin alması, kişisel iletişimlerin giderek kolektif ilişkilere dönüşmesini sağladı. Söz konusu olan dershaneler aynı zamanda, İslami yaşam tarzının fiilen uygulandığı mekânlar olarak ön plana çıktı. Nurculuğun temel prensibini ortaya koyan 'iman, hayat ve şeriat' esaslan dershanelerin temel yapısını oluşturdu.

Metinlere olan bağlılıkları sonucunda Nurcular dershaneler vasıtasıyla Türkiye'de İslami gruplar içerisinde dinin farklı bir tarzda kavranılmasının yeni bir yöntemini geliştirmiş oldular. Zamanla kurumsallaşan dershanelerde 'ders halkaları' olarak uygulanmaya başlanan RNK'yi okuma sürecinde, 'gizli' kapılar arkasında yürütülen üç-beş kişinin katıldığı sohbetlerin yerini geniş katılımlı toplantılar aldı.

Dershaneler süreci aynı zamanda İslam dünyasında önemli bir yer tutan sözlü kültürün yerini yazılı kültürün almasını sağladı. Bu yönelim, kendisini dışlanmış hisseden kitlelerin bu merkezler aracılığıyla yeni kimliklerini daha üst boyutta yansıtmalarına, 'Müslüman Kimliği'ni çok daha açık bir şekilde ifade etmelerine nesnel bir zemin oluşturdu. Giderek ülkenin sosyoekonomik-siyasal-kültürel meselelerinin de konuşulduğu mekânlar olarak ön plana çıkan bu merkezler, devlet kadrolarının da ciddi oranda ilgisini çekmeye başladı. Dahası devlet kadrolarıyla İslamcılık arasında bir köprü işlevini görmeye başladılar.

Farklı ekonomik ve siyasal çevrelerle buluşan Nurcu hareketin toplumsal tabanı geliştikçe kendi içerisinde ayrışma süreci de giderek çok yönlü bir şekilde belirginleşti. Nurcu hareketin devletle olan yakınlaşması siyasal etki gücünü artırmakla birlikte aynı zamanda kendi içinde bir bölünme sürecini tetikledi. Nurcu hareket kendi içerisinde Yeni Asya, Yeni Nesil ve Fethullah Gülen olmak üzere 3 ana gruba bölündü. Bu aynı zamanda Nurcu geleneğinden gelen kuşakların bir sosyo-politik 'çatışması' olarak da algılanabilir. Örneğin, ilk kuşak, Nursi'yi görmüş sohbetinde

133) Aktaran YAVUZ, age. syf: 296-297.

bulunmuş olanlardır. Bu grup kaynağa yakınlık ve devletten gördükleri baskının mazlum hassasiyetiyle birliklerini sürdürmüşlerdir.

İkinci kuşak, gazeteciler grubunun ağırlıkta olduğu nispeten ilk kuşağın denetiminde geçmiş kimselerden oluşur. Bunlar Nursi'nin gençliğe mesajlarını merkeze alarak bilim ve tekniğe önem verdikleri gibi kitlelere ulaşmak için gazete ve dergiciliği önemli bir araç olarak görürler.

Üçüncü kuşak ise daha çok üniversite mezunları, dindar medya ve basınevlerinin önemli bir kısmını kontrol eden ve çoğunluğu Gülen'in takipçileri olan kesimden oluşur. Toplumun İslami ideallerle yoğrulacak bir alan olduğu varsayımından yola çıkarak sosyal ve siyasal konularda diğer gruplara göre daha aktif bir tutum sergilerler.

Ekonomik ilişkilerde meydana gelen gelişme hem Nurcu akımların üzerinde şekillendikleri toplumsal tabanı da değiştirmeye başladı hem de Nurcu geleneğinden gelen akımların İslamcı ideolojilerine yeni bir biçim verdi. Nurcu hareketin ekonomik-siyasal ve sosyal alandaki gelişmesine paralel olarak kendisini 'İslamcı' olarak adlandıran yeni bir sosyo-politik sınıf doğmaya başladı. Bu somut gelişme eğilimi, aynı zamanda Nurcu hareketin, sistem ve özellikle devlet karşısındaki ideolojik ve politik pozisyonlarını doğrudan etkiledi. Nurcu hareketin önemli bileşenleri devlet tarafından geliştirilen Türk-İslam sentezi politikasını benimsediler. Bu aynı zamanda Nursi'nin geliştirdiği İman-Hayat-Şeriat ilkesinin bizzat devlet politikası olarak benimsenip uygulanması olarak somutlaştı. Böylece Nurcu hareketin önemli bileşenleri devletin stratejik çıkarlarıyla buluştu.

Dikkat çeken bir başka önemli nokta da ABD'nin 'yeşil kuşak' teorisinin en çok Nurcu geleneğinin temsilcileri tarafından savunulmasıdır. "*Soğuk Savaş dönemi Türkiye'sinde İslami hareketler solculuk karşısında milliyetçi-mukaddesatçı düşüncenin savunucusu Milli Cephe etrafında yerlerini aldılar. Nurcular imanın komünizme doğru kayan sol hareketlerin panzehiri olduğundan yola çıkarak Türkiye Komünizmle Mücadele Dernekleri'nin ya kurucusu oldular ya da en büyük destekçisi haline geldiler. Nursi'nin birçok mahkemede avukatlığını yapan Bekir Berk (1926-1992) Nurculuğun milliyetçi cepheye yakınlaşmasında önemli rol oynadı. Yeni Asya gazetesi de yayınlarıyla buna destek verdi. Nur hareketinin sağcılaşarak milliyetçileştirilmesi Soğuk Savaş döneminin ürünüdür.*"[134]

Kendilerini sistemin içerisinde görmeye başlayan Nurcu hareketin farklı eğilimleri, kendilerine özgü yöntemlerle çok daha kapsamlı olarak ör-

134) age, syf:291.

gütlenmeye başladılar. Öncelikli olarak çıkartmaya başladıkları günlük gazete ve dergilerle siyasal sürece müdahale alanlarını geliştirdiler. Aynı şekilde Türkiye'nin hemen her yerine açtıkları dershanelerle kitlesel güçlerini geliştirdiler. Son yıllarda dershane-dernek-vakıf biçiminde geliştirilen bağlantılı örgütlenme modeli de Nurcu kökenli akımların gelişmesinde ciddi bir etki yarattı.

Nursi'nin, kendisinden sonra hareketi yönetecek birini lider olarak işaret etmemiş olması, cemaat içerisinde farklı grupları temsil eden 'bireylerin' ön plana çıkmasına ve kendi gruplarını oluşturmasına yol açtı. Ancak gelişmenin genel eğilimini dikkate aldığımızda, RNK'lerini kendisine temel alan Nurcu hareketin özellikle üçüncü kuşaktan sonra gelen kesimlerinin önemli bir kitlesel taban oluşturduklarını, ciddi bir örgütlenme ağına sahip olduklarını, ekonomik alanda önemli bir potansiyel yakaladıklarını, kültürel ve zihinsel gelişmeye bağlı olarak önemli bir entelektüel birikim yakaladıklarını görüyoruz. En önemlisi de sistemle olan ilişkilerini yeniden biçimlendirdiler. İslamcılıkla devletin siyasal ilişkilerini birbirine yakınlaştırdı ve hatta birbirini tamamlar duruma geldiler. Devletle yakınlaşması Nurcu geleneğin 'yeni' siyasal çizgisini de netleştirdi. "*Böylece milliyetçi-mukaddesatçı çizgi Nurcuların devletle olan ilişkilerini ciddi anlamda yumuşatmıştır. Örneğin Kastamonu'da Mehmet Feyzi Efendi etrafında ülkücü bir Nur hareketi oluşmuştur.*"[135] Ayrıca Türk-İslam sentezi politikasını da çok açık olarak savunan Nurcu akımın Gülen ve Kırkıncı kanadı, Türk milliyetçiliğini meşrulaştırmaya özel bir önem verdi. Kürt kökenli olan Nursi'nin ümmet İslamcılığına karşılık Türk-İslam sentezciliği benimsenerek, devletin Kürtleri yok sayma politikası da hala savunulmaktadır. Nurcu akımların içerisinde olan ve kamuoyunda tanınan Ali Bulaç, Mehmet Metiner gibi Nurcu geleneğin Kürt kökenli takipçilerinin 'küçük' ölçekli itirazları da pek etkili olmadığı gibi, onlar da zamanla bu sürecin bir parçası oldular.

Nurcu hareketi, DP'nin kapatılmasından sonra kurulan Adalet Partisi'ni (AP) desteklemeye devam etti. Ancak Nurcu olarak tanınan A. Tevfik Paksu, Hüsamettin Akmumcu, Sudi Relat Saruhan ve Gündüz Sevilgen gibi Nurcular MSP'yi destekleme kararı aldılar. AP ve MSP'nin desteklenmesi esasen ekonomik ve sınıfsal bir ayrışmaya dayanıyordu. Bir yandan büyük sermaye grupları tarafından desteklenen AP, diğer yanda küçük ve orta ölçekli Anadolu sermayesini temsil eden MSP'nin desteklenmesi. Böylece ilk

135 age. syf:292

kez RNK etrafından bütünleşmiş olan Nurcu hareket, sisteme egemen olmaya çalışan sermaye ilişkilerine göre fiilen bölündü. Böylece Nurcu hareketin üzerinde şekillendiği sosyoekonomik-politik zemin netleşmeye başladı.

"*Yeni Asya grubu Demirel'e olan desteğini sürdürerek darbeye karşı cephe aldı. Gazete ayrıca 1982'de anayasanın kabulüne ilişkin referanduma karşı kampanya düzenledi. Buna karşılık iki Erzurumlu Nurcu, Fethullah Gülen ve Mehmet Kırkıncı, askeri darbeye olan desteklerini açıktan ifade ederek 1982 Anayasası'nı desteklediler.*"[136] Darbeci generaller tarafından hazırlanan Anayasa'ya destek veren Nurculara verilen ödül ise 'dershanelerinin ve yurtlarının kapanmaması' ve yenilerinin açılması için gerekli desteğin verilmesi oldu.

Nurcu geleneğin bir devamı olarak ortaya çıkan ve sistem ilişkilerini önemli oranda etkileyen ve kamuoyunda 'Neo-Nurcu Hareket' olarak tanımlanan yeni akım ise Fethullah Gülen hareketidir.

4- KÜRESELLEŞEN TÜRK-İSLAMCI YENİ NURCULAR: GÜLEN CEMAATİ

Said Nursi'nin fikirlerinin takipçisi olduğunu iddia eden Gülen, Nursi'nin görüşlerini kendisine özgü bir tarzda yorumladı. Gülen, entelektüel düzeyde gelişen İslamcı düşüncenin toplumun geneline yayarak etkin kılınması için önemli bir çaba içerisine girmiştir. Böylece, birincisi, İslamcılığın toplumsal bir örgütlenme modeli olarak 'özel ve kamusal' gibi her iki alanda yaşam bulması için Nursi'nin de özel olarak benimsediği 'İslami aydınlanma' projesini uygulamaya büyük bir önem vermektedir. İkincisi, nasıl ki Nursi kendisinden önceki İslamcılardan farklı olarak İslam'ın yüzyılın koşullarına göre yorumlanması gerektiğini belirtmişse, Gülen de aynı şekilde Nursi döneminin tarihsel ve sosyal koşullarının nispeten değiştiğini bu nedenle Risale-i Nur Külliyatı'nın (RNK) yeniden yorumlanması gerektiğini belirtir. Üçüncüsü, kamusal alanın İslamlaştırılması için, Nursi'den farklı olarak devletin merkezine yakın durmayı tercih eder ve örgütlenmesini buna göre belirler. Toplumun kendi öz değerlerine sadık kalınarak ekonomik, sosyal ve teknik değişim ve ilerleme olarak anlaşılan 'modernlik' Gülen'e göre kamusal alanda yenilenmiş bir İslami bilinç öngörür.[137] Dördüncüsü, Nursi'de belirgin olmayan 'İslam'ın millileştirilme-

136) age, syf:291-292.

137) OZDALGA Elizabeth, "Worldly Ascenticism in Islamic: Fethullah Gulen's Inspired Piety and Activism", *Critique*, 2000, sayı: 17, syf:24-28.

si' görüşü, Gülen tarafından 'millilik' olarak resmileştirilir. Böylece cemaat örgütlenmesini salt 'ümmetçilik' olarak değil, 'ulus-ümmetçilik' biçiminde formüle eder. Beşincisi Nursi'den farklı olarak İslam'ın küreselleştirilmesine özen gösteren Gülen hareketi, ulusal ve küresel eksenli bir çalışmayı esas almaktadır. Küreselleşmenin getirdiği ideolojik-politik değişime kendisini uyarlamaktadır. Altıncısı, Nursi, bölgesel ve uluslararası güçlerle çok yakın ilişkiler kuramadı ve daha çok içe kapalı bir politika izlemek zorunda kaldı. Gülen ise tersten bölgesel ve uluslararası ilişkilere çok önem vermektedir. Hatta gücünün ana kaynaklarından biri de uluslararası alandaki ilişkileridir. Yedincisi, nasıl ki Nursi'nin öğrencileri, hem yaşam tarzı hem de entelektüel özellikleri bakımından Nursi'yi taklit etmeye çalışmışlarsa, aynı şekilde Neo-Nurcu akım olarak tanımlanmaya başlanan Gülen hareketinin öğrencileri de biçimsel ve içerik olarak kendilerini Gülen ile özleştirmeye büyük bir özen gösterirler. Kullandıkları sözcükler, davranış biçimleri, hitabet tarzı vs. birbirinin kopyası biçimindedir. Birbirine benzeyen bir tek tip İslamcı kadroların yaratılması öncelikli olarak benimsenen bir politikadır. Hepsinin merkezinde Gülen'in bulunması, aynı zamanda onun toplumun lideri haline getirmesinin bir başka biçimidir. Ancak Gülen de Nursi gibi kendisinden sonra yerini alabilecek herhangi bir halef belirlemiyor.

Gülen, Nursi'nin örgütlenme modelini de yeni koşullara uyarlayarak taklit eder. Nursi hareketindeki 'Nur postacılarının' rolünü, Gülen cemaatinde 'gönüllüler hareketi' yapmaktadır. Nursi'nin örgütlenme modelinde dershaneler, Gülen'de ise geleceğin İslamcı 'altın neslinin' yetiştirileceği yerler olarak gösterilen 'Işık Evleri' ön plana çıkar. Bu yerlerde, zihinsel ve kültürel bakımdan gelişkin ve Türk-İslam sentezinin billurlaştığı ulus-devlet merkezini yönetmeye aday İslamcı kadrolar yetiştirilmesi öncelikli hedeflerden biridir. Eğitim ve bilginin İslam'ın ihtiyaçlarına yanıt verebilecek bir tarzda yoğunluklu olarak kullanılmasıyla toplumsal çöküntünün önüne geçilebileceği iddia edilmektedir.

"Işık evleri, yurtlar, kolejler, dershaneler, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri" Gülen hareketinin temel yapısını oluşturmaktadırlar. Türk-İslam dünyasını yönetecek "insan-ı kâmil düşüncesine göre yetiştirilen fertlerin, ahlaki düşünceyle yoğrulmuş milli kimlik sahibi, hoşgörü ve birbirini kabullenme ekseninde gerçekleşen toplumsal diyalogu" gerçekleştirecek kadroların yetiştirilmesi Gülen hareketinin öncelikli görevleri arasında bulunmaktadır. Bu bakımdan Gülen hareketinde eğitim çok önemli bir yer tutar. Modern çağa uygun, geleceğin ideal yöneticileri olarak lanse et-

tiği 'altın nesilleri' yetiştirmek için gençliği oldukça önemser. Türkiye'nin ve dünyanın dört bir yanında açtığı okullarla küresel İslam'ın misyonerlerini yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Gülen hareketi, İslam'ı özel alandan çıkarıp kamusal alana egemen kılmak, sistemin merkez gücü haline getirmek istiyor. İslamcılığı toplumsal dönüşüm projesi olarak kabul ettirmek için küresel entegrasyonu sağlamayı ve mevcut ekonomik-sosyal olanakları da kullanarak egemen bir güç yaratmayı hedefliyor. Bunu yaparken, Nursi'den biraz daha farklı olarak pragmatizmi İslamcılığın çıkarları için kullanmakta tereddüt etmiyor.

Entelektüel bilgi ile pratiğin birleştirilmesine özel bir önem veren Gülen hareketi, kitlesel motivasyonu Türk-İslam sentezi etrafında çevreler. Bu, aynı zamanda 'Müslümanların kimlik arayışında ortaya çıkan farklılaşmada, 'Türk-İslam' kimliğinde 'Türklüğü' ön plana çıkartmaktır. Bu yaklaşım, pozitivist-seküler olarak adlandırdıkları Kemalist rejimle buluşma noktalarını oluşturmaktadır. Gülen kendisini Nurcu olarak tanımlamakla birlikte Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç gibi milliyetçi-İslamcı kesimlerden çok daha fazla etkilendi. Günlük yaşamda Türk-İslam geleneğini çok bilinçli olarak ön plana çıkarttı. Böylece Gülen hareketini Türk-İslamcı politikanın yeni versiyonu olarak değerlendirmek mümkündür.'[138]

Gülen'in modernlikten anladığı felsefi ve sosyolojik değil teknik bir durumdur. Amacı da küreselleşen dünyada "*modern alanlarda İslam'ı etkin kılarak bireyi hem cemaat içinde üretmek, hem de bireyleri koruyacak ve kontrol edecek 'modern' örgütsel ağlar inşa etmektir. Bu sebeple hareket bireyin özgürlüğü ve yaratıcılığı konusunda son derece muhafazakâr olsa da neticede aynı zamanda Müslüman ve modern (modernliği tüketim anlamında) olmak mümkün görülmektedir.*"[139]

Gülen hareketinin diğer Türk-İslamcı akımlardan da farklı birçok yönü bulunmaktadır. Osmanlıların örnek alınması konusunda Kısakürek ile görüşlerinin bir benzerliği bulunmakla birlikte bünyesinde önemli farklılıkları barındırmaktadır. Gülen, Osmanlıların tarihsel mirası üzerinde ama ondan önemli oranda farklılaşan İslam modernitesini kurmayı hedefliyor. Örneğin statükocu değildir, liberal piyasa ekonomisini açık olarak savunur, küresel sermaye ile ilişkilerini geliştirir, diğer birçok İslami grup-

138) ERDOĞAN Latif, *Fethullah Efendi: Küçük Dünyam*, Ad. yay. İstanbul, 1995, syf: 67.

139) YAVUZ Hakan M., "Neo-Nurculars: Gülen Hareketi", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/İslamcılık*, Cilt:6, İstanbul, 2004, syf:296.

tan farklı olarak 'Türk milliyetçiliğiyle serbest piyasa ve modern eğitim temalarına birlikte vurgu' yapar.[140] Gülen hareketinin ideolojik gıdası haline gelen Türk İslam sentezi, 'komünizm ve teröre karşı devletin NATO politikasını' çok açık olarak destekler. Gülen'in milliyetçilik anlayışına göre "Türkiye'de yaşayan, Osmanlı geçmişini kendi geçmişleri kabul eden ve kendilerini Türk olarak gösteren Türk kabul edilmelidir" ve "*Türk olmak için Osmanlı deneyimine sahip olmak ve kendisini Türk olarak görmek gerekir. Bu yaklaşıma göre Kazak ile Boşnak arasında bir fark yoktur. Ama Boşnak olanın Türkleşmesi daha kolaydır. Öte yandan, bu geniş kapsamlı milliyet anlayışının sınırları Fars'ı ve Arapları içine almaz. Gülen Arap ve İran İslam anlayışına çok sıcak bakmaz ve Türk Müslümanlığı deyimini bunlardan ayırmak için sürekli kullanır.*"[141] Gülen hareketi, Türk-İslam sentezini Türklerin egemenliğinin bir aracı olarak kullanmaktadır. Dolayısıyla Nursi'nin genel İslamcılık perspektifi Gülen'de Osmanlı-Türk sentezine dönüştürülür. Bu nedenle Türk devletinin genel yapısını tereddütsüz destekler. Halkın devletin üniter birliğine gerekli desteği sunması gerektiğini sürekli vurgular. Nursi'de pek ön plana çıkmamış olan 'kutsal' devlet Gülen için öncelikli bir politika haline gelir. Böylece Türk devletini 'din ile millet arasındaki bağın kurulmasının ve ideal Türk-İslam toplumunun yaratılmasının en önemli araçlarından biri' olarak görür. Gülen, sürekli vurguladığı asr-ı saadet dönemini çağımıza uygun bir tarzda düzenleyebilecek olan ideal İslam toplumunun ancak Türk-İslam ülküsü tarafından sağlanabileceğini belirtir. Böylece Türk-İslam sentezi, onun görüşlerinin ana halkasını oluşturur.

Gülen hareketinin izlediği politikada devlet ve devleti içten ele geçirme esaslı bir durumu teşkil eder. Bu nedenle hangi biçimde olursa olsun devlete yakın durmayı tercih ederken, siyasilerle de iletişimi hep dolaylı olmuştur. Dahası devlet içerisine nüfuz ederken, güncel politikanın dışında durma görüntüsü verir ve hatta devletin kararlarına kesintisizce uymayı esas aldığını belirtir.

İslam'ı siyasal alanın bir konusu olarak görmediğini vurgulayan Gülen aynı zamanda politikanın gündelik sorunlarını İslam ile bütünleştirme çabasından geri durmaz. 'İslam demokrasi, demokrasi İslam değildir' der. Demokrasinin bir teferruat olduğunu söyler. Demokrasiyi dünyanın yöneldiği bir sistem olarak görür ama Allah'ın düzeninin yerini asla tut-

140) ESPOSİTO John. *İslam Tehdit Efsanesi*, Ufuk kitapları yay. İstanbul, 2002, syf:167.
141) YAVUZ, age, syf:297.

mayacağını belirtir.[142] Gülen'in stratejisinde demokrasi yoktur, devleti İslamlaştırmak vardır. Toplumsal özgürlüklere hiçbir vurgu yapmaz, ama söylemlerinde İslami kurallara dayanan bir hükümetin var olması gerektiğini vurgular.

Gülen hareketi, Türkiye'yi ilgilendiren özel siyasal gelişmelerde ya devletin yanında yer aldı ya da çok bilinçli olarak sessiz kalmayı tercih etti. *"Kürtlerin kültürel ve siyasi hakları konusundaki sessizliği liberallik noktasından önemli kritiklerdir. Örneğin, Gülen hareketinin özellikle sol görüşlü entelektüeller ve insan hakları aktivistleri için uygulanan siyasi düşünce suçları konusunda sessiz kaldığı ve devlet yanında yer aldığı bilinen bir gerçektir. Buradan yola çıkarak hareketin demokrasi ve laikliği içselleştirmeden kendi dünya görüşleriyle bağdaştırma yoluna gittiği söylenebilir."*[143]

"Haberleşme ve seyahat vasıtalarının inanılmaz derecede geliştiği ve dolayısıyla dünyanın büyük, global bir köy haline geldiği günümüzde, herhangi bir ülkedeki köklü değişimlerin sadece o ülke ile sınırlı kalacağını ve yalnızca o ülkeyi ilgilendireceğini, yalnızca o ülke tarafından tayin ve tespit edileceğini beklemek, en azından, mevcut konjonktürü bilmemek demektir. Dönem, enteraktif münasebetler dönemi olup, insanlar ve milletler gittikçe birbirlerine daha muhtaç ve daha bağımlı hale gelmekte, dolayısıyla bu da, karşılıklı münasebetlerin daha yakınlaşmasına sebep olmaktadır. Önceki asırların kaba müstemlekecilik dönemini aşmış bulunan bu münasebetlere ait, karşılıklı menfaatler, hiç olmazsa, zayıf tarafa da birtakım çıkarlar sağlama bazında cereyan etmektedir. Bunun yanı sıra elektronik, bilhassa dijital elektronik teknoloji, fertlere bile mahremiyet dairesi bırakmadığından, bilgi edinme ve alışverişi gittikçe artmakta..." [144]

Küreselleşmenin bütün toplumsal ilişkileri zorunlu olarak etkilediğini belirten Gülen, küreselleşen İslam'ın geliştirilmesi düşüncesini de gündeme getirir. Ekonomik ve sosyal yaşamda meydana gelebilecek bir değişimin İslam dünyasını da yönlendireceğini belirtmekle birlikte, İslam'ın toplumsal işlevinde reformlara kapalı duruyor. İslam'ın siyaset ve toplum ilişkisini daha çok küresel ilişkilerin yeni modern kavramları ile bütünleştirmeye yönelirken İslam'ın toplumsal değerlerinin özünde bir değişikliğe yönelmez. Örneğin türbanın İslam dünyası içinde bir teferruat olduğunu belirtirken, kadının toplumsal yaşamdaki eşitliğinden hemen

142) AKMAN Nuriye, "Fethullah Gülen'le Röportaj" *Sabah* gazetesi, 25-30 Ocak, 1995.

143) YAVUZ, age, syf:301-302.

144) GÜLEN, "At the Threshold of a New Millennium", *The Fountain*, No:29, 2000, syf: 24.

hemen hiç bahsetmez. Ya da küreselleşmeye ilişkin şöyle bir değerlendirme yapar: "*din ve inanç hürriyeti, düşünce ve düşünceyi ifade hürriyeti; mal, mülk ve mesken edinme hürriyeti ve mesken dokunulmazlığı, evlenme ve çocuk sahibi olma hürriyeti, haberleşme ve seyahat hürriyeti, eğitim-öğretim hakkı ve hürriyeti gibi hak ve hürriyetlerin yanı sıra, İslam fıkhının üzerine oturduğu, modern hukuk sistemlerinin esas umdeler olarak kabul ettiği can koruma, dini koruma, malı koruma, nesli koruma ve aklı koruma, bütün bunların üzerinde, ırk, renk, dil, inanç ayrılığına gitmeden, insan olma bakımından bütün insanların eşitliği prensibi, yeni milenyumda vazgeçilmez esaslar olarak alınacaktır.*"[145] Bu değerlendirmeler küreselleşmenin liberal siyasal eğilimlerini içermekte ve İslamcılıkla çelişen özel bir durum oluşturmamaktadır.

Gülen hareketinin ideolojik-politik kimliği netleşirken aynı zamanda üzerinde yükseldiği sosyoekonomik taban da biçimlenmektedir. Ekonomik ilişkilerin yarattığı siyasal şekillenme aynı zamanda devletle olan ilişkilerini belirlemektedir. Yeni 'İslamcı' kimlikli bir yönetici sınıfının oluşmasının çok önemli olduğunu vurgulayan Gülen'in, bu alanda çok kapsamlı bir örgütleme yarattığı biliniyor. Devlet yönetimi işinde ekonomik gücün belirleyici olduğunun farkındadır. Bu amaçla küresel sisteme adapte olmuş İslami sermayenin egemen bir sınıf oluşturmasına bütün gücüyle katkı sunmaktadır. Türkiye'de 'İslamcı' olarak bilinen sermaye grubunun bu düzeyde bir güç haline gelmesinde Gülen hareketinin izlemiş olduğu politikanın önemli bir etkisi söz konusudur.

Gülen hareketinin genel olarak savunduğu düzen, kapitalist küreselleşmeye uyumlu neoliberal ekonomik sistemdir. Siyasal iktidar olarak da Türkçü kimliğini ön planda tutan 'Türk-İslam' anlayışına dayalı, çağın ihtiyaçlarına yanıt veren 'şeriat devleti'dir. Uluslararası küresel güçlerle olan ittifak içerisinde, devletle iç içe geçerek Türkiye'nin siyasal iktidarını aşamalı olarak değiştirmeyi ve İslam dünyasını bir vakum gibi saracak bölgesel Türk-İslam eksenli bir güç haline getirmeyi ana hedef olarak seçmiş bulunmaktadır.

Genel olarak 3 aşamalı olarak değerlendirilen ve 'Neo-Nurcu' olarak tanımlanan Gülen hareketi, üçüncü aşamadan, yani 1980'den itibaren, Nursi'nin görüşleriyle önemli oranda farklılaştı. Kendisi bunu dönemsel koşulları yeniden okumak olarak tanımlamakla birlikte Nursi'nin görüşlerinden epeyce uzaklaşmış olup, küresel sistem içerisinde Türkiye'de tamamen kendisine özgü 'yeni' tipte bir İslamcı akım olarak değerlendirilmesi mümkündür.

145) age, syf:24.

5- DEVLETİ SAVUNMAK İÇİN KENDİSİNE ROL BİÇEN: IŞIKÇILAR CEMAATİ

Hindistan'da Nakşibendî İmam-ı Rabbani tarafından kurulan tarikatın Türkiye'deki devamı Abdulhakim Arvasi'nin 'Kaşgari' Dergâhıdır. Hüseyin Hilmi Işık da Arvasi'ye bağlılığı nedeniyle 'Kaşgari' Dergâhı'nın müridi olarak tanınır.

Işık, Osmanlı bürokrasisi içerisinde bulunan bir ailenin çocuğu olarak, evde ve okulda dini eğitim almakla birlikte aynı zamanda askeri lisede okudu. Bu zaman diliminde Arvasi ile tanışır ve dini bilgilerinde önemli bir yoğunlaşma sağlar. Ancak diğer cemaat yöneticilerinden çok farklı olarak üniversitede kimya yüksek mühendisliğini bitirir. Aynı zamanda Arvasi hocanın derslerini büyük bir titizlikle takip eder.

Kemalist rejim tarafından tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Arvasi'nin faaliyetlerini yürüttüğü Dergâh kapanır. Arvasi daha çok tasavvuf geleneğine bağlı, nispeten günlük siyasetin dışında bir Dergâh çalışması yürütürken, Necip Fazıl ve Hüseyin Hilmi Işık gibi iki müridi ise tersten siyasal yaşamla yakında ilgilendiler.

Işık daha sonra kendi ekolünü oluşturdu ve kamuoyunda 'Işıkçılar' olarak tanımlanan bu yeni cemaatin kendi taraftarları oldu. Hüseyin Hilmi Işık'ın yazmış olduğu Saadet-i Ebediyye isimli kitap, Işıkçı cemaatinin temel prensiplerini ortaya koydu. Ayrıca Mısırlı Bir Din Adamının Din Düşmanlığı, Muhaverat, Ehl-i Sünnet Yolu, Yüzkarası, Dinde Reformlar isimli kitaplarında geleneksel dine bağlılığını anlatır ve özellikle 'modernite'nin din üzerinde yarattığı etkilerin eleştirisini yapar. Şunları belirtir: "*Hz. Peygamber'in (SAV) irtihalinin ardından Kuran ve Sünnet ışığında İslam âlimlerinin çabalarıyla muhtelif eserlerde Müslümanların tüm sorunları çözülmüş ve din kemale ermiştir. Bugün bunun dışında içtihat yapmak, İslam'ın temel kitaplarında bildirilenlerinin dışında yorum yapmak reform anlamına gelir ve kabul edilemez. Cahillerin yanlış inanışları ve konuşmaları olabilir. Fakat bunlar, İslam'ın temel kitaplarında bildirilenleri değiştirmez. Bu kitaplar Rasülullah'ın (SAV) sözleri ve Ashab-ı Kiram'dan gelen haberleri bildirmektedirler. Asırlar boyunca hiçbirinde hiçbir değişiklik olmamıştır. Bu kitapları her asrın modasına, gidişine göre değiştirmeye kalkışmak, her zaman için yeni bir din yapmak demek olur.*"[146]

Hilmi Işık'ın enîştesi olan Enver Ören de kayın babası gibi Kuleli Askeri Lisesi'nde okudu ve üniversitede sualtı biyoloji mühendisliğini bitirdi. Bu

146) IŞIK Hüseyin Hilmi, *Dinde Reformlar*, İhlas yay., İstanbul, tarihsiz, syf: 134-135.

özgün yanlarıyla diğer geleneksel cemaatlerden ayırt edici bir özelliği bulunmaktadır. Hem cemaatin kurucusu Işık, hem de eniştesi Ören, geleneksel dini eğitim alan kurumlardan gelmemektedirler. Ordu liselerinde okuyan, üniversite eğitimi alan entelektüel kişiler olarak ön plana çıktılar. Bu aynı zamanda onların devletle olan siyasal ilişkilerinde önemli bir rol oynadı. Diğer cemaatlerden nispeten farklı olarak devletle uyumlu oldular.

1970'li yıllardan sonra, cemaat içerisinde Ören'in etkinliği hızla artmaya başladı. Işık da eniştesinin etkinliğini artırmak için gerekli manevi desteği sundu. Ören, 1970'lerde üniversitedeki öğretim görevliliğinden istifa ederek ülkenin siyasal süreciyle çok daha aktif olarak ilgilenmeye başladı. 1970 yılında bir grup arkadaşıyla Hakikat isimli bir gazete çıkarttı. Daha sora Türkiye gazetesini yayınlamaya başladılar. Günümüzde yayın hayatı devam eden gazetenin çıkartılmasındaki asıl amacın, gelişen sol harekete karşı 'devleti savunmak' olduğunu belirten Ören, 'anarşiye karşı devletin yanında yer almanın tarihsel önemine' dikkat çeker. Işıkçı cemaatinin siyasal çizgisi 'Türk-İslam' olarak somutlaşır.[147]

Politika ile olan ilişkileri bakımından Işık ile Ören çizgisinde belirli farklılıklar göze çarpar. Işık, siyasetle ilgilenmekle birlikte doğrudan içerisinde yer almadı. Daha çok siyasetin bir öznesi olmadan dini bir cemaat olarak kendini tanımlamaya özen gösterdi. Bu durum dini bir hareket olarak, Kemalist rejimin uygulamaya çalıştığı batının pozitivist yönelimlerine karşı dini sınırlar içerisinde karşı çıkarak toplumun dinsel değerlerini yükseltmeyi amaçladı. Ören ise bu çizgiyi bir süre devam ettirdi. Ancak özellikle 1970'lerden sonra bu çizgiyi aşamalı olarak değiştirdi ve politikada kendisine önemli roller biçti. Türkiye'nin 'modernleşme' süreci içerisinde siyasetin dışında etkin olmanın pek mümkün olmadığını düşünerek, devlet-siyaset-din ilişkisini yeniden tanımladı. Işıkçı cemaatinde bu adaptasyon süreci zor olmadı. Çünkü başından beri Türk-İslam ilişkisi cemaatin ana teorik görüşünü oluşturdu. Ordu ile herhangi bir çatışmaları da söz konusu olmadı. Komünizme karşı mücadele politikası onların buluşma noktası oldu. Devletle doğrudan çatışmalı olan İslamcı hareketlerle sürekli mesafeli oldular. Özellikle sağcı hükümetlerle olan ilişkilerinde tam bir denge sağlayarak doğrudan bir grubun tarafı olmamaya özen gösterdiler. Bu da onlara çok önemli bir avantaj sağladı.

147) TEKİN Mustafa, "Işıkçılık", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/İslamcılık*, cilt :6, İletişim yay., İstanbul, 2004, syf : 341.

Hangi hükümet gelirse gelsin, cemaatin çıkarlarını korumayı ve genişletmeyi esas aldılar.[148]

Propaganda ve iletişim aygıtlarını önemseyen Işık cemaati özellikle yayıncılık alanına özel bir önem verdi. Türkiye gazetesinden sonra radyo ve televizyon yayınlarına yöneldiler. Küreselleşen dünyada görsel iletişim aygıtların önemine dikkat çeken Ören, TGRT isimli televizyonu kurarak uluslararası yayına başladı. Aynı şekilde kurduğu yayıneviyle de, İslamlaştırma faaliyetine önemli bir boyut kattı. Işık cemaatinin en önemli ayırt edici özelliği yayın politikasının çok belirgin olarak Türk-İslam sentezine uygun olmasıdır. Örneğin cemaatin televizyonunda çok uzun süre yayınlanan Huzura Doğru program Türk-İslamcı çizgiye uygun yapılıyordu. 12 Eylül'cü generallerle tam bir uyum içinde olan Işık cemaati, hiçbir zorlukla karşılaşmadan büyümeye devam etti. Işıkçılar, dünyadaki küreselleşmeye en erken uyum sağlayan cemaat grubu oldu.

Özellikle ticari ilişkilerde küresel kapitalizme uyum sağladılar. Asya Kaplanları olarak tanımlanan Güney Kore, Malezya, Endonezya vb. ülkelerle çok kapsamlı ticari ilişkiler kurdular. Finans kuruluşlarıyla 'İslamcı' sermayenin en önemli tekel gruplarından biri haline geldiler.

---

148) age, syf:342.

BÖLÜM III

SİYASAL İSLAMCI HAREKETİN TOPLUMSAL TABANI

Sosyoekonomik bakımdan geri bıraktırılmış bölgelerde, köy-kent ilişkisindeki çarpık gelişme, köylerden şehirlere doğru akan köy nüfusunun şehirlerde oluşturduğu gecekondu bölgelerinde oluşan toplumsal tepki İslamcı akımlara doğru yönelmektedir. Ingmar Karsson bu durumu şöyle değerlendiriyor: "*Köktenci akımları ortaya çıkaran sosyal ve ekonomik gerçekler de hala varlığını korumaktadır. Bunlar* [yani] *kente olan büyük çaptaki kitlesel göç, giderek artan yoksulluk, kimlik ve değerler sistemindeki krizler*"[149] siyasal islamcı hareketin gelişmesine nesnel bir zemin hazırlamaktadır.

Sisteme alternatif olarak gösterilen İslami hareketin; ekonomik ve sosyal çelişkilerin derinleşmesiyle yoksullaşma sürecine giren kitleler içerisinde ciddi bir gelişme eğilimi içerisinde olduğunu birçok ülkenin somutunda görmek mümkün. Örneğin Mısır'da "*İslamcı hareketin yükselişi yoksul kesim tarafından da desteklendi. Ancak yoksul Mısırlılar, zengin sınıfların aksine, bölgedeki dinamikleri harekete geçiren İran Devrimi'ni model olarak benimsemeye başladılar. El Cihad, El İslami, El Cemaat gibi radikal gruplar, bu yoksul kesimin desteği ile güçlenmeye başladı. Bu süreç yoksul kesim ile zengin kesim arasındaki gerginliklerin de başlangıcı oldu. Yoksulları düzen içi arayışlara yöneltmeyi amaçlayan zengin ke-*

149) KARSSON Ingmar, *İslam ve Avrupa*, İstanbul, Cem yay., 1996, syf: 56.

sim, ellerindeki geniş finansal olanakları devreye sokarak, ılımlı İslam'ı ve Amerikancı modeli destekleme ye hazırlıklı bir orta sınıf yaratmak için uğraştı..."[150]

Siyasal iktidar çatışmasının en somut olarak yaşandığı ülkelerden biri olan Cezayir'de, kitlelerin yoksullaşması süreci ile İslami hareketin gelişmesi ve güçlenmesi arasında bir paralellik bulunmaktadır. Türkiye'de İslami hareketin mevcut durumunu analiz ederken, aynı zamanda Cezayir'deki gelişmeyi değerlendiren Volkan Yaraşır ve Tarık Aygün şunları belirtiyorlar: "*Bu ülkede (Cezayir'de) uygulanmaya çalışılan neo-liberal politikalar, yoksullaşmayı önemli oranda arttırmıştı. Bu yoksulluk, devlet yönetiminde yaşanan yolsuzluklar, bürokratizm ve rüşvet skandalları ile birleşmiş, halkın en temel gereksinmeleri arasında görülen yiyecek ve konut sorunu çözülemez hale gelmişti. Bu özellikle gençliği, yönetim karşıtı bir pozisyona sokmaya yetti. 1980'lerde devlet ile halk arasındaki gerginlik artmaya başladığında, İslamcı güçler mevcut sistemin bir alternatifi olarak hissedilmeye başlandı. Devlete olan güven azaldıkça, Cezayir halkı günden güne daha yoksullaştı. Sistemin kurucu öğeleri arasında yer alan İslamiyet, halkın umudu haline gelerek, sistem karşıtı bir yapıya büründü. Böylece, kitlesel bağlamda, ülkenin en etkili gücü olarak, İslamcı örgütler görülmeye başlandı...*"[151]

Örneğin Türkiye'de yüzde 20'yi geçen bir işsizlik oranı var. Bu oran genç nüfus içerisinde yüzde 35'lere kadar varabilmektedir.[152] İşsizlik aynı zamanda toplumsal bunalımın kaynağıdır. Bir ülkede işsizlik oranının artmasıyla fakirleşme düzeyi arasında bir paralellik oluşmaktadır. Özellikle de sosyal güvencelerin olmadığı Türkiye gibi ülkelerde bu çelişki çok daha hızla derinleşerek gelişir.

Milli gelirin adaletsiz dağılımından ve ekonominin yanlış yönlendirilmesinden kaynaklanan işsizlik sorunu, toplumsal yozlaşma ve ahlaki çöküntünün en önemli nedenlerinden biridir. Geleneksel değerlerin nispeten yüksek olduğu ve mevcut ekonomik ve siyasal sorunların sistemden kaynaklandığını kavramayan bir ülkede, bu çöküntüye karşı dinsel faktörler her zaman alternatif olarak kullanılır.

Doğal olarak Türkiye'de işsizlik sorunu güncelliğini koruyan en önemli sorunlardan biridir. Toplumsal çelişkilerin derinleşmesindeki en büyük faktörlerden biri olan işsizliğin, siyasal mücadelenin önemli bir aracı haline getirilmesi görevini, sol hareketten çok siyasal islami güçler yapmaktadır. İşsizlerin,

---

150) YARAŞIR Volkan-AYGÜN Tarık Aygün, *Siyasal İslam ve AKP*, İstanbul, Akyüz yay., 2002, syf:108.

151) age, syf:128.

152) DİE, *1998 yıllı raporu*, www.gov.tr.

İslami hareketin çeperinde örgütlemesine en iyi örnek Ortadoğu ülkeleri ve Türkiye'dir.

Mısır, Cezayir, Fas, Tunus, Ürdün ve hatta Lübnan ve Filistin'de bu gerçeklik yaşanmaktadır. Mısır'da 500-600 bine yakın işsizin, toplumsal faktörlerin etkisiyle, hızla siyasal islamın örgütlenme alanına doğru kaydığı mevcut araştırmalarla doğrulanmıştır. Keza yine Cezayir'de işsizlerin en çok yöneldiği siyasal hareket FİS olmuştur.[153] Türkiye'de ise 18 Nisan 1999 seçimlerinden hemen sonra yapılan bir araştırmada, işsizlerin %30'unun FP'ye, 2002 Kasım seçimlerinde ise işsizlerin %38'inin AKP'ye oy verdikleri anlaşılıyor. Yukarıdaki verilerden anlaşabileceği gibi ekonomik ve toplumsal krizin derinleştiği İslam ülkelerinde, Siyasal İslam'ın gelişmesinin nesnel koşulları oluşmaktadır. Böylece, bir bakıma ezilenlerin dili olmaya çalışan İslam'ın siyasal karakteri öncelikli olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu durum Türkiye'nin toplumsal yapısı için de geçerlidir. Türkiye'nin sosyoekonomik gelişme evrimi dikkatle incelendiğinde İslamcı akımların toplumsal tabanının hızla değişim sürecine girdiğini görebiliriz. Kentsel nüfusun hızla artması sonucu oluşan yeni sosyo-politik merkezler İslamcı hareketin örgütlenme alanı oldular. Bu durum bir bakıma kendilerini yeni gelişen toplumsal koşullara uyarladıkları anlamına geliyor. Türkiye'de İslamcı hareketin toplumsal tabanını anlamak, genel siyasal yönelimleri bakımından önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bu bakımdan özellikle iki alan ön plana çıkmaktadır. Birincisi, İslamcı hareketin yeni örgütlenme alanı olarak ön plana çıkardığı gecekonduların sosyo-politik yapısı, ikincisi ise İslamcıların sosyal tabanını oluşturan kadın ve gençlik üzerinde durmak gerekir.

1- İSLAMCI HAREKETİN YENİ ÖRGÜTLENME MERKEZLERİ: GECEKONDULAR

Türkiye'nin toplumsal yapısı üzerene yürütülen antropolojik çalışmalarda toplumun özellikle dinsel değerlerine olan bağlılığı çok net olarak görülüyor. Örneğin kırsal bölgelerde halkın dinin muazzam etkinliğiyle oluşan yerel gelenekler ile devletin batılı kültürü arasında denge kurmaya çalışırken, dinsel gelenekleri gönüllü, batı kültürünü ise devlet 'zoru' ile benimsediği ortaya çıkmaktadır. Dinin köy ve kasabalardaki etkisiyle Kemalist gelenek tarafından yasaklanan cemaatler arasındaki bağ oldukça güçlüdür. Anadolu'da kentleşme sürecinin bir parçası olarak gelişme eğilimi içerisinde olan kasabalarda dinsel otorite gücünün devletin gücünden çok daha fazla olması, İslamcılığın

153) BULUT Faik, *İslami Örgütler*, İstanbul, Tüm Zamanlar yay., 1994, syf: 811-832.

toplumsal tabanı bakımından önemli bir noktayı oluşturmaktadır. "*Buna ilk karşı çıkış, Türkiye Cumhuriyeti'nde (1923) iktidara geçen yeni seçkinlerin, dini kişisel inanç âlemine iterken; Türkiye'nin kırsal nüfusu hatta kentsel nüfusunun alt sınıfı için bile aynı şeyin geçerli olmadığı şeklinde yapılabilir. Bu iki grupta dinin sürekliliği, onlar için İslam'ın sadece bir inanç değil aynı zamanda çok boyutlu işlevleri olan bir dizi toplumsal pratik niteliği taşımasına bağlı olabilir. Bunun içinde saygınlığın kazanılması, aile ilişkilerinin bütünlüğü ve hatta göreceli olarak toplumun alt tabakalarının eğitim olanaklarından daha kolay yararlanabilmelerini de sayabiliriz.*"[154] Ankara'nın seçkinler tabakası ile toplumun genel eğilimleri arasındaki çelişki hiçbir dönem ortadan kalkmadı.

Örneğin 1950'li yıllarda Türkiye'de nüfusun önemli bir kesiminin kırsal bölgelerde olması, Anadolu'nun kent ve kasabalarında dinin gücü ve geleneksel kültür ile siyasal islamın gelişmesi birbiriyle ilişkilidir. Ankara merkezi hükümetine bağlı illerde devleti temsil eden yönetici tabakanın toplumsal değişim üzerinde sanıldığı gibi ciddi bir etkisi söz konusu değildi. Toplumun dinin etkisinde kalan çok büyük bir kesiminin devletin politikasıyla pek ilgisi olmadı. Kasaba ve köylerde çok yoğun olarak varlığını sürdüren dini cemaatler toplumun geneli üzerinde çok daha ciddi etkilere sahipti. Bu etki gücü, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde değişik konjonktürel koşulların etkisiyle daha belirgin olarak kendisini göstermeye başladı. "*Dinin daha saf siyasi, manipülatif, merkezden yönlendirilen boyutlarının siyasi tercihi etkilemek için bir ideoloji olarak kullanılması, Türkiye'nin çok-partili sisteme geçişinin ardından, 1940'ların ve 1950'lerin sonlarında ortaya çıktı. Burada tekrar taşraya dönmek zorundayız ama bu kez Türkiye'nin köy ve mezralarına değil kasabalarına bakacağız... Parti politikaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk 'nüfuz edici' kurumu oldu. Seçim yasaları bu etkinin yerel düzeylere kadar giderek artmasına olanak verdi. Küçük yerleşim bölgelerindeki itibarlı kişiler böylece parti politikasına çekilmiş oldular. Eğitsel donanıma ve ulusal partinin prestijine sahip olmayan, dine yakın kimseler yine de politika için kullanılabilecek değerli bir örgütsel kaynağa hükmediyorlardı. Bu kaynak, merkez noktaları diğer dini ya da kutsal kişilerden, ermişlerin türbelerinden ve dinî festivallerden oluşan bir iletişim ağıydı. Yerel, itibarlı kişiler, bunları siyasi örgütsel amaçlarda kullandılar. Bu ağ özellikle önemliydi, çünkü yaygın dış hatları ve önemli etkileri olan toplumsallaşabilirlik bu dini evrende bir servet anlamına geliyordu. Bir zamanların bariz dinî ağını, bankalarla, düzenli yayınlarla ve kurumlarla gizleyen evrime karşın bu 'kurtarılmış alan' önemini bugün bile korumaktadır...*"[155] 1950'lerden sonra Türkiye'de kapitalist ekonominin ge-

154) MARDİN Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim yay., İstanbul, 2005, syf:218.

lişme eğilimi, kırsal nüfusun kentsel alanlara doğru kayması, kent-kır ilişkisinde oluşan diyalektik bağ ve 'çok partili' dönemin başlamasıyla, hem küçük kentlerde hem de kasabalarda toplum üzerinde etkisi olan ve dinsel özellikleriyle ön plana çıkmış onlarca kişi siyasal yaşamın içerisine çekildiler. 1960'lardan itibaren çok daha belirgin olarak gelişmeye başlayan ve 1970'lerde Türkiye'nin stratejik sanayi kentlerinde, çok yoğunluklu artan göçün etkisiyle oluşan ve kentleri kuşatmaya başlayan 'gecekondu' mahalleleri yeni 'stratejik' bölgeler olarak ön plana çıkmaya başladı. Bu oluşum aynı zamanda kırsal alanların örgütleri olan cemaatlerin ve İslamcı örgütlerin kentlerin yeni oluşan bölgelerine hızla yönelmelerine yol açtı. Dahası dinin önemli oranda etkisinde bulunan Anadolu'nun kasabalarında oturanların kentlere doğru yönelmeleri, fiilen cemaatlerin şehirlerin bu stratejik merkezlerine yönelmelerini sağladı.

Şerif Mardin, gecekonduların ortaya çıkışının ekonomik, siyasal ve sosyolojik gerekçelerini açıklarken aynı zamanda cemaatlerin gelişmesinin nedenleri üzerinde durmaktadır: "*1950'den beri, nüfus artışını yılda yüzde 2-3 aşan düzenli bir ekonomik gelişme yaşandı. Bu da şehirlerde iş edinme ortamı yarattı ve kırsal yerleşim bölgelerinden insanların büyük ilgisini çekti. Kırsal itilimin (exodus) kentsel çekimi (terminus) şu ana kadar ikinci ve üçüncü nesil nüfusu barındıran gecekonduyu yarattı. Bunlar karton yerleşimler değil, geldikleri yerlerin fakirliğiyle karşılaştırıldığında, bir çeşit yukarı hareketlilik olarak tanımlanabilecek toplulukların yerleşimiydi. Bu bölgelere göç edenler, daha önce göstermeye çalıştığım gibi, dinin merkezi bir yer işgal ettiği, kendi özgün yerleşimlerini yeniden oluşturdular. Bu bölgelerde, çoğunlukla yerel destekle camiler inşa edildi. Burada günlük yaşamın Müslüman ritmi, şehir merkezindekinden çok daha belirgindir. İnsan, ilk nesil söz konusu olunca, gecekondudaki yaşamın "ılımlı" İslâm'ın şehre başarılı bir transferi olduğunu hissediyor.*

Metropollerde taşra kasabalarını yani 'gecekondu' merkezlerini yaratan yalnızca politika değil aynı zamanda uygulanan ekonomik 'kalkınma' modeliydi. 1946-1968 arasında dini kuruluşların ve -Kuran öğretilmesi gibi- eğitim olanaklarının desteklenmesi için hayır kuruluşlarının görüngüsel büyümesi, 1970'lerde çıkan bir kitapta daha önce belirtilmiştir. Bu kuruluşlardan çok sayıda küçük ve orta büyüklükteki kasabalarda kurulmuştu ve hâlâ kurulmakta. Ancak 1960'larda su yüzüne çıkan eğitim talebi daha zengin bazı taşra merkezlerini eğitimde belirleyici konuma getirdi..."[136] Gecekonduların oluşumu aynı zamanda yeni bir ara tabakanın

155) Age, syf:221-222.

156) MARDİN, age, syf:222-223.

doğması anlamına geliyordu. Kırsal bölgelerde yaşayan geleneksel kültürel ve dinsel etkilerin altında olan kitlelerin, şehirlere yönelimleri, daha önce ilişki içerisinde olduğu cemaatlerin de bir biçimiyle gecekondu bölgelerine taşınması oldu. Böylece yıllarca, Kemalist rejimin yasakları karşısında kasabalar ve köylerde kendi içine kapalı olarak örgütlenen cemaatlerin oluşan güçlü bağları, kentleri kuşatmaya alan gecekondularda kendilerini çok daha açık bir şekilde hissettirmeye başladılar.

Özellikle 1980'ler sonrası süreçte, gecekondular devletin siyasal yönelim ve destekleriyle hızla İslamcılığın örgütlenme merkezleri olarak ön plana çıktılar. Gecekondu bölgeleri, sosyal ve kültürel olarak kapitalizmin yozlaştırma politikası içerisinde arabeskleştirme süreci içine çekildi. Moral ve kültürel değerlerin çöküşü, kentsel-kırsal yaşam arasında bocalayan kitlelerin İslamcılığa yönelmelerini sağladı. Gecekondulara yerleşen yoksul köylü kökenli kitlelerinin İslamcı örgütler tarafından çok yönlü örgütlenmeleri onların kendilerini yeni bir kimlikle tanımlamalarını sağlamaya başladı denilebilir. İslamcılığın ülke genelinde bir sıçrama yaparak ekonomik ve siyasal bir güç olması ile metropol kentleri kuşatan yoksul kitlelerin yaşam merkezleri olan gecekondu bölgelerinde İslamcılığın güçlü sosyal bir taban oluşturması eş zamanlı olarak gelişti.

Nakşibendî geleneğinden gelen ve generaller tarafından Başbakan Yardımcılığı görevine atanan Özal'ın kurduğu ANAP'ın 1983 yılındaki seçimlerde tek başına hükümet olmasıyla İslamcılığın toplumsal tabanı çok hızla gelişti. Bir bakıma yıllardır yürütülen örgütlenme faaliyetinde toplumsal bir patlama yaşandı denebilir. İslami akımların mevcut gelişme eğilimiyle bir şehir hareketi haline gelmeye başlamaları onların siyasal yönelimlerini de doğrudan etkilemeye başladı. Böylece bir dönem sosyalist güçler için çekim merkezi olan gecekondu bölgeleri 1980'li yıllardan sonra siyasal islamcı hareketin volan kayışları haline geldi.

Sosyolojik bir olgu olarak ciddi bir araştırmayı gerektiren gecekonduların gelişme evrimi, İslamcı hareketin toplumun farklı katmanlarını etkileme biçimi bakımından bize bir fikir verebilir. Çünkü bu merkezler aynı zamanda özellikle işçilerin çok yoğunluklu olarak yaşadığı bölgelerdir. Bu bakımdan toplumun farklı katmalarının da İslamlaştırılmasında önemli bir işlev gördüler.

İslamcı hareket, bu bölgelerin örgütlendirilmesi için devlet desteğiyle dinsel merkezlerin sayısını sürekli artırdı. Gecekondu bölgelerinin hemen her sokağından Kuran kursuna, camiye, mescide veya bir cemaat tarafından kurulan 'yasadışı' bir camiye rastlamak mümkün.

Böylece toplumun bütün kesimlerini kapsayan İslamcı hareket, özellikle

büyük kentlerde tam bir sıçrama yarattı. Toplumun değişik tabakaları içerisinde örgütlenen İslamcı akımların merkezinde kadınlar ve gençler bulunmaktadır.

2-İSLAMCI HAREKETİN TEMEL DAYANAĞI: KADINLAR

Türkiye'nin toplumsal yapısı dikkate alındığında din-toplum-devlet ilişkisi bireyin bütün yaşam biçimini etkilemiştir. Böylece devlet bireylerin toplumsal ve siyasal davranış biçimlerini doğrudan denetim altına almaktadır. Dinin sosyal yaşamdaki etkisiyle kadınların kendi varoluş kimlikleri arasındaki bağ İslamcı kadın tipini oluşturdu. Devlet-din ilişkisinin bir sonucu olarak devletin olanaklarıyla 'bilinçlenen' kadın toplumsal faktörlerle kendi kişiliğini İslam'la yeniden yaratma eğilimi içerisine girdi. Kadın, içerisinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve siyasal konumundan kaynaklanan sorunları dinsel olgularla tanımlamaya başladı. Bu yönelim doğal ve kaçınılmaz olarak devletin siyasal ilişkileriyle bütünleşti. Çözümleme de kamusal alanda kendi kimliğini var etmede buldu. Özellikle Ortadoğu coğrafyasında siyasal ilişkilerde önemli bir unsur haline gelen İslam'ın Türkiye'nin sosyal, kültürel ve siyasal dinamikleri içerisinde ciddi bir etki gücüne sahip olması aynı zamanda kadınların İslamcı sürece dâhil olmasında önemli bir faktör olarak görülmektedir. Toplumsal ilişkilerde kadının rolünün artması aynı zamanda siyasal islamcılığın toplum-devlet ilişkilerinde çok daha etkin olmasını sağlamaktadır.

İslamcı hareketin öznesi olan kadınlar siyasal ilişkilerin ana sorununu oluşturmaktadır. Türkiye'nin toplumsal ilişkileri içerisinde İslamcılığın bir akım olarak artan siyasal etkinliğinde irtica, türban vs. kavramların gündemleştirilmesinde kadının durumu öncelikli olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle kamusal alan tartışmalarının merkezini kadın sorunu oluşturuyor. Kemalizm'in modernleşme paradigmalarına karşı gelişen tepki ve direnmenin en somutlaşmış biçimi İslamcı kadınların talep ve eylemlerinde görülmektedir. Kadınların nüfusun yarısını oluşturmaları, İslamcı siyasal akımların genel gelişme eğilimleri bakımından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

İlginç olan birkaç temel nokta bulunmaktadır. Birincisi, kadınların giderek artan İslami kurallara uyma eğilimi toplumun İslamcılaşmasının önemli bir halkasını oluşturmaktadır. İkincisi, kadınların siyasal islam eksenli gelişen muhalefeti, İslamcı geleneğin sistem kurumlarında etkin olması mücadelesinin bir parçasını oluşturmaktadır. Üçüncüsü, cemaatlerin geleneksel yaşam biçimlerinde hemen her zaman geri planda tutulan kadının günlük yaşama müdahalesinde farklı yönelimler ortaya çıkmaya başladı. Buna paralel olarak, İslamcılığın siyasal-iktidar ilişkisinde egemen bir güç olması için de kadının

siyasal yaşama çok daha aktif katılımı teşvik edilmektedir. Dördüncüsü, kadının artan etkinliğine rağmen yine de kadın ile erkeğin toplumsal yaşam içerisinde birbirinden soyutlanması İslamcı cemaatlerin üzerinde durdukları en hassas konulardan biridir. Bilinçli veya bilinçsiz olsun İslami akımların siyasal alanı içerisinde bulunan kadınlar bu durumlarını fiilen kabul ediyorlar. Beşincisi, kadının günlük siyasal ilişkilerde kendi özgün sorunları ekseninde aktifleşmesi ve çok ciddi boyutlarda örgütlenmesi İslamcılığın stratejik yönelimleriyle ilişkili bir durumdur. Bu bilinçli örgütlü yönelimin özellikle İslamcı kadınların eğitim düzeyi yüksek olanların etrafında yükselmesi de bir başka ilginç durumu oluşturmaktadır. İslamcı cemaat ve akımlar, kendi siyasal yönelimlerini özellikle kadınlarda sembolleştirerek gündemleştirmektedirler. Bu, Türkiye toplumunun dine, geleneksel kültüre ve tarihsel değerlere olan bağlılığı nedeniyle çok bilinçli olarak izlenen bir politikadır.

Peki, İslamcı kadının bu tepkisel hareketi hangi siyasal sürecin ürünü olarak ortaya çıktı ve toplumsal maddi bir güç oldu. Cumhuriyet'in kurucuları, 'Türk ulusu yaratma' kaygısıyla, 'modernleşmeyi toplumun doğal gelişme eğilimi içerisinde değil, tepeden, bir bakıma 'zorla' dikte ettiren bir politika benimsediler. Bu biçimsellik özellikle kılık ve kıyafette kendini çok açık olarak hissettirdi. Adına 'devrim' denilen reformlar Anadolu'nun geleneksel değerleri karşısında sadece elit tabakalar tarafından itibar gören biçimsel davranışlar olarak kaldı. Kadınların 'modern' giyim tarzları daha çok Ankara merkezli ve devletin yüksek düzeyli memurlarının ailelerinde görüldü.

Kadının toplumsal yaşamdaki yeri konusunda 1850'li yıllardan beri İslamcı entelektüeller, yazarlar ve hatta devletin yönetici tabakaları arasında da hemen her zaman farklı eğilimler olmuştu. Örneğin Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, bir kadının çarşaflı olarak ve yanında bir erkek olmaması koşuluyla tıpkı erkek gibi gezip eğlenmesinde bir sakınca olmadığını, kadının da konferans verebileceğini, hatta evliyken eğitimini yapabileceğini, ticari faaliyetler yürütebileceğini belirtiyordu.[157] Kadının birçok işi yapması da kendisine göre bir kısım kurallar koymasına rağmen mevcut durum bakımından yine de bir değişimi ifade ediyordu. Dönemin kadın yazarlarından biri olan Fatma Aliye de, tesettürlü olması koşuluyla kadının özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini belirtir.[158]

Osmanlıların sön dönemlerinde ve özellikle Meşrutiyet'ten sonra kadın hareketinde başlayan aydınlanma ve tartışma sürecindeki gelişmeler Ankara'nın

157) KURNAZ Şefika, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, MEB yay., İstanbul, 1992, syf: 96.

158) ÇAKIR SERPİL, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis yay., İstanbul, 1996, syf: 156.

elitleri tarafından yok sayıldı. Örneğin, 1886 yılında kadınlar tarafından çıkartılan Şükufezar, 1895 yılında ise yayınlanan Kadınlar Dünyası gibi dergilerde kadın sorunları tartışılmaktaydı. Cumhuriyet sonrası Ankara yöneticileri, aydınlanma sürecinin bir parçası olarak gelişen bu hareketi daha verimli bir tarzda geliştirmek yerine görmezden geldiler. Daha çok batılı modernite tarzı olarak tanımlanan 'Modern Cumhuriyet kadını' tipini 'kostüm giyim biçimine' indirgeyip üstten dikte ettirerek geliştirme eğilimini tercih ettiler.[159] Bu nedenle özellikle kadın sorunu gibi hassas bir noktadaki yönelimleri tamamen başarısız oldu.

İslam'ın toplum üzerindeki büyük manevi etkisi, kitlelerin eğitim düzeyindeki gerilikle bütünleşince, kadınları 'modernleştirme' faaliyeti, İslamcı cemaatlerin elinde Kemalizm karşıtı bir silaha dönüştü. Cemaatler, Anadolu halkı içerisindeki derin ve köklü bağları nedeniyle, kadın sorununu İslamcılığın toplumsallaşmasında örgütlenmenin bir aracı haline getirmeye başladılar. Çünkü kadının İslamcılaştırılması toplumun İslamcılaştırılmasının en önemli halkasını oluşturmaktadır. İslamcı hareketin bu alanda çok önemli bir başarı elde ettiği kesin.

Modernite, batılılaşma, sekülarizm ve İslam ilişkisi çerçevesinde kadının toplumsal işlevine ilişkin yapılan tartışmalar hemen her dönem Cumhuriyet rejiminin siyasal gündeminin bir parçasını oluşturdu. Türkiye'de bu süreç, 1960'lar sonrası dönemde çok daha yoğun olarak arttı. Özellikle İmam Hatip Liseleri'nin (İHL) açılması bir dönüm noktası olarak ele alınabilir. Fen ve sosyal bilimlerini de kapsayan dini okulların açılmasıyla birçok dindar aile, kız çocuklarını bu okullara göndermeye başladı. Devlet de bunu çok yoğun olarak teşvik etti ve yönlendirdi. Şerif Mardin, bu noktaya dikkat çekerken şunları belirtiyor: "*İmam Hatip Liseleri standart lise programına dini dersleri ekleyen devlet okullarıdır. Bu okullar velilere, çocuklarının üniversite giriş sınavını kazanabilecek niteliği verirken, diğer yandan yüksek dozda dini bilgi edineceklerini garanti ederler. Devlet bu tür bir okulu kurduktan sonra, bunların asıl mimari olan taşradaki itibarlı kişilerin en iyi öğrencileri stratejik kurumlara girmeye teşvik ettikleri bilinmektedir...*"[160] Böylece 27 yıllık tek parti iktidarı dönemindeki bütün biçimsel modernleşme yönelimlerine rağmen, Anadolu kadınlarını evde çıkarıp sosyal yaşama katma başarısını yeterince gösteremeyen devlet, İHL aracılığıyla dindar ailelerinin kızlarını toplumsal yaşama katma başarısını gösterebildi. İHL ile birlikte dindar ailelerde kız çocuklarını üniversitelere gönderme

159) MERİÇ Nevin, *Osmanlıda Gündelik Hayatın Değişimi*, Kaknüs yay., İstanbul, 2000, syf:202.
160) MARDİN, age, syf:221.

istemleri ciddi oranda arttı. Bu okullara giden öğlecilerin önemli bir kısmının kız çocuğu olması bu siyasal yönelimlerle doğrudan ilişkilidir.

İslamcı çevrelerde bulunan kadınların eğitim düzeyinin gelişmesi siyasal islamcı hareketin kadın politikalarını önemli oranda etkiledi. Böylece cemaatlerin kadının toplumsal yaşamdaki yeri konusunda benimsediği geleneksel yaklaşımlarıyla, 'moderniteye' karşı olmakla birlikte modernitеden etkilenerek ortaya çıkan 'yeni' İslam kadın tipi arasındaki çelişki, İslamcılar bakımından da yeni bir durumu oluşturdu. Böylece İslamcı cemaatlerin önemli bir kesiminin kadını toplumsal yaşamdan koparmak için savundukları "kadının yeri evidir" anlayışı fiilen değişti.[161]

İslamcı hareketlerin, kadınların siyasal yaşama katılmasının önemli avantajlarını görmeye başlamalarıyla hem İmam Hatip Liseleri'nin sayısal olarak hızla artması için önemli bir çaba içerisine girdiler hem de özel kolejler ve liselere yöneldiler. Böylece okuyan yeni bir İslamcı kadın kuşağı doğmaya başladı. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra devletin resmi çizgisi haline getirilen 'Türk-İslam Sentezi' politikası ile İHL kökenli öğrencilerin üniversiteye girişleri kolaylaştırıldı. Bu süreçten sonra İHL kökenli öğrencilerin üniversitedeki oranları hızla arttı ve bundan en çok kız öğrenciler yararlandı.

Bu süreç aynı zamanda İslamcılar içerisinde nispeten daha entelektüel olan ve üniversitelere giden kız öğrencilerinin kimlik arayışlarını netleştirdi. Hatta ailelerinin telkinlerine rağmen dini değerlerini siyasal mücadeleleriyle bütünleştirip tepkisel eylemler örgütlemeye yöneldiler. Bir dönem devlet tarafından güçlenmeleri için çok özel olarak desteklenen İslamcı hareketin devletin 'kamusal' alanı içerisinde alternatif bir güç olmaya başlamasıyla, bu kez tersten alınan 'yasal' önlemlerle özellikle İslami sembolleri temsil eden türbanın 'kamusal' alana girişi yasaklandı. Kamusal alana girme çabaları esasen devlet ile İslami güçler arasında siyasal dengelerin yeniden tanımlanması anlamına geliyordu. İki güç arasında oluşmaya başlayan çatışmanın merkezinde kadınların özellikle de türbanlı kız öğrencilerinin bulunması ise sorunun bir başka önemli boyutunu oluşturdu. Böylece üniversiteler ilk kez, İslamcı hareket için ciddiye alınacak bir eylem alanı haline geldi. İslamcı kadınların 'kimlik' meşruiyeti bazında yürüttüğü mücadele, siyasal faaliyetin önemli bir alanı olarak görüldü ve İslamcı kadının toplumsal mücadeledeki rolünü arttırdı. Böylece İslamcı hareket, sistemin kamusal alandaki siyasal ve kültürel gücünü kırmak için İslamcı kadın kimliğini dinsel olgularla birlikte tanımlamaya yönelerek

161) SIDDIKI Necahıullah, *İslami Hareketin Gerçeği*, çev. Rodvan Kaya, Haksöz, sayı: 115. 2000, syf:23-34.

toplumsal desteğini önemli oranda artırdı. Bir başka ifadeyle İslamcı kadın, uzun yılların alt tabaka psikolojisinden kurtulup 'kamusal' yönetim alanına talip olmaya başladı.

Kadınlar içerisinde hem İslami değerleriyle yaşama istemleri nedeniyle rejime karşı, hem de cemaatlerin kadını eve kapatma düşüncelerine karşı bir tepkisel hareket oluştu. Cemaatler dönemsel gelişmeleri çok iyi takip ederek kendilerini bu sürece uyarlamaya başladılar. Böylece İslamcı kadınlar toplumsal taleplerini daha üst boyutta dillendirmeye başladılar. İslamcı kadınlar, cemaatlerin genel çıkarlarına uyumlu olabilecek şekilde toplumsal taleplerini siyasal gündemin ilk sıralarına taşımayı başardılar. İslamcı kadınların kendi sembolleriyle 'kamusal alan'da çalışma istemleri, 'devletin içten dönüştürülmesi' yani evrimsel bir süreç içerisinde 'devletin İslamlaştırılması' politikasının bir parçasıdır. 'Dindar kadın'ların sadece dinin gerekleri için ileri sürdükleri bu siyasal talep esas olarak devletin İslamlaştırılması faaliyetinin bir parçasıydı.

Eğitim düzeyinin sürekli olarak artması aynı zamanda İslamcı kuşak içerisinde yeni entelektüel İslamcı kadın gruplarını ortaya çıkarttı. İslamcı kadınlar sosyoloji, felsefe, psikoloji, teoloji, siyaset bilimi gibi alanlarda ekinliğini artırmaya başladı. Hatta kendi içerisinde farklılaşarak 'İslamcı feminist kadınlar' akımı gibi yönelimlerle, yandaşları erkek İslamcı yazarlara vs. alternatif olmaya başladılar. En genel anlamda İslamcı kadın hareketi, kadınların genel sorunlarının çözümünü İslam'da görmektedir.

Böylece kadının batı modernitesi ile bozulan ruhsal ve moral değerlerini yeniden kazanabileceğine özel bir vurgu yapmaktadırlar. Hatta örtünmeyi kadının özgürleşmesinin en önemli yanı olarak görmektedirler. Böylece İslamcı kadın İslamlaşma faaliyetinin çok yönlü ve bilinçli bir unsuru haline gelmektedir.[162] Ancak altını çizmemiz gereken önemli bir nokta var: İslamcı kadın moderniteye karşı geliştirdiği hareket içerisinde kendisi de modernitenin koşullarından önemli oranda etkilenerek değişim sürecinin bir parçası haline gelmektedir. Örneğin Avrupa ülkelerinde yaşayan göçmen kökenli kadınların veya Türkiye'de üretim sürecine katılan kadınların pratik durumlarının geçmiş İslamcı değerlerle tanımlanamayacağını fiilen kabul etmiş durumdadırlar. Bir yanda kendi moral değerlerinin içine kapanma ve kadınla erkek arasındaki ilişkide İslamcı geleneğe uymak, diğer yandan doktor, hukukçu, ekonomist, politikacı olarak toplumsal ilişkilerin tam içerisinde bulunmak. Ya da kadın hakları karşısındaki tutum bakımından klasik İslami kavramların dışın-

162) GÖKSU M. Emin, "İslamcılık Siyasallık'ın Üzerinde Yükseliyor", *Umran*, Sayı: 70, Haziran 2000. syf: 9.

da gelişen dünyanın koşullarına uyarlanmış kadın haklarını ön plana çıkarmaktadırlar. Örneğin kadın-erkek eşitliği, miras hakkı, tek eşli evlilik vs. konularda batıdaki kadın haklarına çok daha yakın durmaktadırlar. Bunların gerekçelendirilmesi İslami değerlere göre yapılsa da batının kadınlara ilişkin hukuksal değerlerinin çok önemli bir etkisi bulunmaktadır. İslamcı kadınların Pekin'de gerçekleştirilen 'Uluslararası Kadın Konferansı'na katılmaları bunun bir sonucudur.[163] Kadın özgürlüğü konusunda da İslamcılar arasında bir kısım tartışmaların olduğu bilinmektedir.

Kadının örtünmesinin İslam'ın zorunlu bir kuralı olduğu belirtilirken, uygulamada 'zor' kavramı üzerinde farklı yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Örneğin Kemalist rejimin kadınların başlarını 'zor'la açtırması karşısında ortaya konulan tepki ile İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde 'zor'la kapattırılması arasındaki fark nasıl yorumlanmalıdır. Her ikisinde de kadına karşı 'zor' uygulanırken, kadının kendisini özgürce ifade etmesi konusu özellikle İslamcı entelektüel kadınlar arasında ciddi bir tartışma alanını oluşturmaktadır. İslamcı erkek yazarların çok önemli bir kısmı, erkekler gibi kadınların da İslami yasalara uyması 'zorunluluğunu' savunurlarken kadınlar arasında farklı eğilimler ortaya çıkmaktadır.[164] İslamcılar içerisinde ortaya çıkmaya başlayan farklı siyasal eğilimler, uluslararası İslamcı kadın hareketindeki gelişmelerden bağımsız değildir. Küreselleşme süreciyle iletişim aygıtlarının çok hızlı gelişmesi, bunun siyasal yaşam üzerinde ciddi bir etkide bulunuşu neticesinde uluslararası İslamcı kadın hareketi ile Türkiye'de İslamcı kadın hareketi birbirini etkilemektedir. Örneğin Türkiye'de ön plana çıkmaya başlayan İslamcı kadınlar, Beauvoir, Fridan, Mitchel ve Millet gibi yazarlardan etkilendiler. Ayrıca feminist alanın dışında kalarak batılı etkileniş suçlamasını boşa çıkartıp bütün çalışmalarını İslami gerekçelere dayanarak örgütlemeye çalışan İranlı Azem Telegani, Faize Rafsancani, Fatıma Hatemi gibi birçok kadının faaliyetleri uluslararası alanda izlenmektedir. Örneğin Rafsancani ve Hatemi iktidar ilişkileri içerisinde alternatife bir güç olmayı becerebildiler. Bu yönelim Türkiye'de İslamcı kadın hareketinin siyasal ivmesini önemli oranda arttırdı. Böylece hem uluslararası alanda hem de Türkiye'de siyasal yaşam içerisindeki etkinlikleri giderek artan İslamcı kadınlar, toplumsal değişim sürecinin ana motor gücü olmaktadırlar. Bu, aynı zamanda belli bir hedefe kilitlenmiş planlı bir örgütlenmeyi zorunlu kılmaktadır.

---

163) ŞİŞMAN Nazif ve Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, *Kamusal Alanda Başörtüler*, İz yay., İstanbul, 1996, syf: 119.

164) AKTAY Yasin, *Türk Dininin Sosyolojik İmkanı*, İletişim yay., İstanbul, 1999, syf:83.

Din-devlet-toplum-birey ilişkisi içerisinde toplumsal çatışmaların merkezi olarak görülen kadınlar, amaçlanan stratejinin bir yan ürünü olarak ön plana çıkmaktadır. Genel kadın sorununun bir parçası olarak düşünülen İslamcı kadının kendisini var etme mücadelesi, toplumsal yaşamın bir parçası olarak değil, İslamcılığın siyasal varlığının bir yedek gücü olarak ön plana çıktığı için çok daha sorunlu olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin toplumsal-siyasal ilişkileri içerisinde 'İslamcı Kadın Hareketi'nin varlığı sürekli bir tartışma konusu olmaktadır. Bu bakımdan İslamcı kadın hareketinin sosyolojik yönü değil, ideolojik-politik yönü ön plana çıkmaktadır. Yani İslamcı kadın hareketinin arka plan ideolojik kaynağında İslamcı düzen kurma arayışı vardır. İslamcı kadın hareketi içinde farklı eğilimler olsa da, genelde İslami yaşam tarzının en ideal yaşam biçimi oldukları konusunda hemfikirdirler.[165]

Ancak İslamcı kadın hareketinin öncüleri bunları geleneksel siyasal kavramlarla açıklamayı pek tercih etmemektedirler. Bu nedenle sık sık dinsel kavramlara yönelirler. Bu aynı zamanda toplumsal ilişkilerde kendilerine meşru bir zemin sağlamaktadır. Örneğin Cihan Aktaş'ın *Tesettür ve Toplum* isimli kitabında 1980'li yıllarda türbanlı üniversite öğrencileriyle yaptığı görüşmede, "bir Müslüman hanım olarak niçin üniversiteye gittikleri" sorusuna verilen cevaplar şu şekildedir: "*...mihenk noktasını 'tebliğ' olarak bulan ifadelerin, İslamcı kadınların bir duruş ve eylemliliğe zaman ayırmalarının özüyle çok ilintili olduğunu düşünüyorum. Yine doksanlı yıllar boyunca, Refah ve Fazilet Partilerinde örgütlenen siyasi kadınlar, 'niçin politika?' şeklinde sorduğum sorulara 'Allah rızası için' şeklinde yanıtlamışlardır.*"[166] Bu tanımlama aslında İslamcı kadının politika ile olan ilgisinin yüksekliğini göstermektedir.

Geleneksel olarak evde kalmayı tercih eden 'dindar kadınlar' 1960'lı yıllardan sonra aşamalı olarak 'Allah rızası' için dışa açılmaya ve örgütlenmeye başladılar. Özellikle şehirde yaşayan kadınların giderek gruplar halinde konferanslar dinlemeye açılmaları onların zihinsel yapılarının değiştirmenin ilk adımı oldu. Dindar ailelerin çocuklarının eğitim düzeyinin yükselmesi ve üniversitelerde 'türbanlı' öğrencilerin sayısındaki artışla birlikte birey veya küçük gruplardan çıkıp büyük toplumsal kümeler haline gelmeleriyle örgütlülük bilinçleri daha üst boyuta çıktı. Toplumsal ilişkileri etkilemek için bilinçli örgütlenmelere yönelmelerinin adını 'tebliğ' görevi üstlenme olarak açıkladılar. Böylece İslamcı kadın hareketi bazen kendiliğinden bazen çok planlı bir şe-

165) YILDIZ RAMAZAN(derleyen), "Refahlı Kadın Tecrübesi", *Kadının Tarihi Dönüşümü*, Pınar yay., İstanbul, 2002, syf:239.

166) Aktaran ERASLAN Sibel, "İslamcı Kadının Siyasette Zaman Algısı Üzerine", *Modern Türkiye'de Siyasal düşünce/İslamcılık*, Cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 2004, syf:819.

kilde gelişme evrimini tamamlayarak belli bir potansiyele ulaştı.

Bütün bu gelişmeler özellikle cemaatlerin örgütlenme planlarıyla ilişki içerisinde olmakla birlikte, toplumsal ve siyasal atmosferin etkisiyle hızla büyüyen hareket, geleneksel İslamcı örgütlerin düzeyini aştı. Özellikle üniversitelerde türban sorunu nedeniyle ortaya çıkan pratik durum bunun somut bir örneği olarak algılanabilir. Refah Partisi (RP) ve Fazilet Partisi (FP) yöneticilerinin siyaseten yapmış oldukları açıklamalar bir yana bırakılırsa veya bazı cemaatlerin nispi desteği dışında üniversitelerdeki İslami kadın hareketi adeta yalnız kaldı. Ayrı bir inceleme konusu olarak değerlendirilmesi gereken bu durumun temel nedenlerin arka planında gelişen İslamcı kadın hareketinin beklenenin dışında çok daha hızlı politikleşmesi yatmaktadır. Kadın hareketinin siyasal düzeyinin varmış olduğu en uç noktalardan biri de Merve Kavakçı gerçeğidir. Fazilet Partisi'nden İstanbul milletvekili olarak seçilen Kavakçı'nın, türbanıyla parlamentoda yemin etmesi siyasal bir krize dönüştü. Kavakçı'nın milletvekili seçilmesi için özellikle İslamcı kadınlar çok büyük bir çalışma yürüttüler. Kavakçı şahsında 'Allaha rızası' için yürütülen faaliyet, Kemalist rejimin sembolü olan parlamentoda alternatif bir güce dönüştürülmesi isteğiydi.

Devlet ile ortaya çıkan sorunlar nedeniyle İslamcı hareket, politika ve örgütlenme biçimlerinde bir kısım taktik değişikliklere gitti. 28 Şubat 1997'de sistem içerisinde oluşan siyasal krizin merkezinde İslamcı kadınların 'kamusal' alanda kendilerini var etme eylemleri ön plana çıktı. Bu süreçten sonra İslamcı kadın hareketinin siyasal yönelimleri de daha planlı ve örgütlü bir tarzda gelişmeye başladı. İslamcı kadın hareketinin çok daha bilinçli örgütlü ve siyasallaşan bir harekete dönüşmesinin en somut örneklerinden biri de kadınlara yönelik çıkarttıkları 13 tane dergidir.

İslamcı kadın hareketinin yarattığı örgütlenmenin temel gücü kurumsallaşmasıdır. Vakıf, dernek, platform gibi isimlerle Türkiye'nin hemen her yerinde örgütlü bir güç haline gelmiş durumdadırlar. Bu örgütlenmeler içerisinde şu örnekler sayılabilir: Ak-Der (Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği), 1987'de Asiye Dilipak'ın inisiyatifinde kurulan Öğrenci Velileri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 46 alt grubu bünyesinde toplayan Gökkuşağı Kadın Platformu, 14 alt grubu bünyesinde toplayan Bursa Çınar Kadın Platformu, RP Hanım Komisyonu eski Başkanı Necla Hattapoğlu tarafından kurulan Güneydoğu Kadın Platformu, Batıkent Kadın Platformu, Başkent Kadın Platformu vb. Bugün sayıları 300 civarındaki kadın dernek, kulüp, vakıf ve grupla, İslamcı kadınlar siyasal ilişkilerin en önemli gücünü temsil ediyorlar.[167]

167) ERASLAN, age, syf: 823.

Siyasal ilişkilerin merkezinde duran İslamcı kadınların siyasal faaliyetleri de çok kapsamlıdır. RP'nin yükselişinde kadınların yürütmüş olduğu faaliyetler belirleyici önemdedir. Örneğin 1990 yılında hemen hemen bütün il, ilçe, mahalle, sokak (sandık) teşkilatlanmalarının önemli bir kısmında oluşturulan 'Kadın Komisyonları' tamamlanarak fiilen işlevli hale getirilmişti. RP kapatılmadan önce İstanbul'un 31 ilçesindeki 805 mahallesinde 1587 sandıkta kadınların örgütlenmesi tamamlanmış ve 1994 yılına kadar 377.889 kadın üye kaydedilmiş. Yine 1994 -1995 yılı içerisinde kadınlar tarafından organize edilen 1572 konferans, 3465 eğitim semineri, 326 salon toplantısı, 14.231 ev sohbeti, 3740 doğum, 4245 taziye, 12.625 hasta ziyareti gerçekleştirilerek, 1.262.577 kişiyle iletişim kurulmuş.[168] Bütün bu veriler İslamcı hareketin toplumsal dinamikleri bakımından kadınların çok önemli bir gücü temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Örneğin AKP'nin seçimleri kazanmasında kadınların çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Mevcut partiler içerisinde Türkiye'nin bütün il ve ilçelerinde örgütlü olan tek 'Kadın Komisyonları' AKP'ye aittir. İstanbul'da yaklaşık olarak 19.000 kadın AKP çalışmaları içerisinde doğrudan görev almaktadır.

22 Temmuz seçimleriyle TBMM'de kadın milletvekili 50'dir, yani genel milletvekili sayısının yüzde 9'udur. Bunların 30 tanesi ise AKP'lidir. Eğer başörtüsü yasağı olmamış olsaydı türbanlı milletvekili sayısı oldukça fazla olurdu. Çünkü eşi türbanlı olan milletvekili sayısı 235 olup bunların 226'sı AKP'lidir. Bu veriler İslamcı hareketin kadın örgütlenmesine verdiği önemi ortaya koymaktadır.

3- CEMAATLERİN HEDEF KİTLESİ: GENÇLİK

Gençlik tüm toplumsal kesimler bakımından en önemli güçlerden biridir. Toplumsal ve siyasal yaşamda oynadığı rol hemen herkes tarafından bilinir. Bu bakımdan siyasal güçler, gençliği kazanmak için bütün olanaklarını kullanırlar. "Gençlik kiminse gelecek onundur" gerçeğini en iyi kavrayan ve bilince çıkartan çevrelerden biri İslami harekettir.

Toplumsal mücadelenin en dinamik unsuru olan gençliğin kazanılması, siyasal mücadele bakımından önemli bir gelişmeyi ifade eder. Dünyanın hemen her ülkesinde sistemlerin olumsuzluklarına, haksızlıklarına karşı ilk başkaldırıyı örgütleyen gençlik olmuştur. Son birkaç yıldır uluslararası alandaki siyasal gelişmelerde gençliğin oynadığı rol görülüyor.

Ortadoğu'da gelişen İslami hareketlerin tabanının önemli bir kesimini genç kuşak oluşturmaktadır. Örneğin; "...*Salih Sırriyye'nin Muhammed Gençliği adlı*

168) age, syf :824.

örgüt elemanlarının %90'ı Kahire, İskenderiye ve Delta'nın yoksul semtlerinden gelen genç öğrencilerdi. El Tekfir Vel Hicra adlı örgütün %80'i genç öğrenci ya da esnaftır. Mısır Cihad örgütünün %70'inin yaş ortalaması 21-30 idi. Cezayir Selamet Cephesi'ndeki genç oranı ise %65'ti. Filistin İslami Cihad elemanlarının tümü, Filistin Hamas örgütünün yarısından çoğu gençlerden oluşuyor. Fas'taki İslami Gençlik Örgütü tümüyle gençtir. Tunus İslami Hareket akımının tümü gençtir..."[169] Bu veriler, İslami hareketin örgütlenme faaliyetinin merkezine gençliği koyduğunun açık bir göstergesidir.

Keza ülkemizde de yürütülen bütün siyasal mücadelelerde gençliğin önemli bir yeri olmuştur. Bugün İslami hareketin eylemlerine katılan kitlenin çok önemli bir kesimini de gençler oluşturmaktadır. Türbanın okullarda yasaklanmasına ilişkin yapılan bütün eylemlerde olduğu gibi Çeçenistan, Kosova, Filistin sorununa ilişkin yapılan protestolar gençlik kitlesi üzerinde gelişiyor.

İslami hareket bugün değil, yaklaşık olarak 40 yıldır gençliğe yönelmiş bulunmaktadır. Fakat bugün müthiş bir potansiyel yakaladıkları da bir o kadar gerçektir. Ayrıca çok geniş olarak ele alacağımız 'eğitim ve öğretim' alanında görüleceği gibi, İslami hareketin stratejik örgütlenmesinin odağında gençlik bulunuyor. Türkiye gibi nüfusunun %70'inin genç olduğu bir ülkede, toplumsal mücadeleler bakımından tartışmasız bir yere sahip olan gençliğin örgütlenmesini önemseyen İslami hareket, daha ana okullardan başlayarak bu kesime yöneliyor.

Sorunun kavranması için somut rakamlar sunarak, İslami hareketin gençlik içerisindeki yönelimini ortaya koyalım. İslami hareketin açtığı anaokullarında yaklaşık olarak 25 bin çocuk okumakta iken 326 özel ilkokulda okuyan öğrenci sayısı da 150 bindir. İmam Hatip Liseleri'nin lise ve ortaokul bölümleri dâhil olmak üzere, bugüne kadar buralarda eğitim gören öğrenci sayısı 1.663.279'dur. Mezun olan kişi sayısı ise 897.783'tür. 1985 yılında eğitim-öğretime başlayan İngilizce eğitim yapan İHL'lerde okuyan öğrenci sayısı 12 bindir.[170]

İslami güçler, şehirlerde, kasabalarda ve köylerde kurdukları Kuran kurslarıyla gençliği bir ağ gibi sarmalayarak örgütlemektedir. Genel olarak şehirlerde devlet denetimli Kuran kurslarında 107.780'i kız öğrenci ve 49.553'ü erkek öğrenci olmak üzere toplam olarak 157.333 öğrenci bu kurslara devam etmektedir.[171]

---

169) BULUT Faik Bulut, *İslamcı Örgütler*, İstanbul, Tüm zamanlar yay., 1999, syf; 811-812.

170) ÖCAL Mustafa, age, syf:65.

171) age, syf:168.

Hıfza olmayı başaran öğrenci sayısı 15.796'dur. Kuran'ı okumuş öğrenci sayısı ise 118.476'dır. Şehirlerin merkezlerinde yazın camilerde kuran kurslarına giden erkek öğrenci sayısı 306.560, kız öğrenci sayısı 324.148'dir. Akşam kuran kurslarına giden erkek öğrenci sayısı 17.967, kız öğrenci sayısı 4.553'tür.[172]

Bu durum kasabalarda ele alındığında erkek öğrenci sayısı 301.479, kız öğrenci sayısı 276.140'tır. Akşam Kuran kursuna giden erkek öğrenci 17.976, kız öğrenci 2.036'dır.[173]

Her yıl 6 ile 14 yaş grubu arasında toplam 1.891.955 çocuk, devlet destekli siyasal islamcılar tarafından eğitiliyor.[174]

Başımızı döndürecek düzeyde kabarık olan bütün bu olguların bize gösterdiği bir gerçek var; İslami hareket, bütün unsurlarıyla gençliğin örgütlenmesi, ideolojik ve politik olarak kazanılması üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır.

Siyasal islamın uzun ve kısa vadede en önemli gücü olarak görülen gençliğe önemli görevler yüklenmektedir. Gülen'in stratejisinde olduğu gibi, uzun erimli bir çalışma ile binlerce gencin üniversitelerden mezun olmaları sağlanıyor. Bunlar önemli devlet kurumlarına yerleştirilerek 'içten fethetme' politikası uygulanmaya çalışılmaktadır. *"Dikkat edin; 1950'li yıllardan bu yana tam 40-50 yıl geçmiştir. O dönemde 10 yaşında olanlar, şayet mevsimi geldiğinde üniversite okusalardı, şimdi zirvelerde ya da zirveleri zorlayan konumlarda olacaklardı. 20 yaşında bulunanlar, bugün 60-65 yaşında olacaklardı ki, bu da onların başbakanlar, reis-i cumhurlar seviyesinde en olgun dönemlerini yaşıyor olmaları demekti..."*, *"...öyle inanıyorum ki, yetişmekte olan yeni nesiller arasında, her sahada inkılapçı ruhlar çıkacak ve birkaç asırdan beri süregelen bu acı dönemini son erdireceklerdir..."*[175] Uzun erimli bir siyasal çalışma ile gençlik eğitilip örgütlendirilerek, siyasal iktidarın ele geçirilmesinin temel kadroları olarak görülüp değerlendirilmektedir. Gülen'in, okullarında yetişen gençlere 'geleceğin altın nesli' demesi boşuna değildir.

Siyasal islami güçler, gençliği siyasal iktidar mücadelesinin asli militan unsurları olarak görmektedir. Gençlik toplantılarında; Allah yolunda, Şeriat yolunda cihad/savaş çağrısı yapılmaktadır. Temmuz 1993 tarihli *Cuma* dergisinde yayımlanan 'Ölümüne Gençlik Arıyorum' makalesi bu bakımdan çarpısı bir örnektir: *"Ey İslam gençleri hepimiz ölecek değil miyiz, Allah'a bir can borcu-*

172) Türkiye'de Din Eğitimi, Ankara, Eğitim-Sen yay., 1997, syf: 7.

173) Milli Eğitim Bakanlığı Arş. Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Raporu-1996.

174) Diyanet İşleri Başkanlığı, İstatistik Yıllığı-1995.

175) GÜLEN F., *Prizma*, İzmir, Nil yay., 1996, syf:100-101.

muz yok mu? Öyleyse silkinin. Gerekirse ölümlerin en şereflisini seçin. Bir pasaport koyun cebinize, çıkın Avrupa'ya, özellikle İngiltere'ye. Çünkü İngiliz bugün sadece Bosna'da da katledilen 250 bin Müslüman'ın değil, son üç buçuk asırdır Afganistan'dan Hindistan'a, Mısır'dan Sudan'a İslam dünyasında milyonların katlinden sorumludur. Birer şimşek gibi çakın Londra sokaklarında... Metrolarda... Acımayın, asla acımayın... Tüm küfür beldeleri şehir şehir, sokak sokak, otobüs, tren, tramvay, uçak, gemi... hepsi sizi bekliyor... ikişer ikişer, beşer beşer gidin, teker teker gidin, kimseye demeyin ki gidiyorum. Bir Allah bilsin kutsal amacınızı yeter. Gerekirse ölümlerin en şereflisini seçin..."[176] İslami gençliğe eylem yapma çağrısı yapılmaktadır. Bu çağrının ne kadar gerçekçi olduğu ya da kabul gördüğü sorunun ayrı bir yanıdır. Burada kavranması gereken temel unsur, İslami güçlerin kendi siyasal stratejileri için gençliğe verdikleri önemdir.

Gençliğe öze dönüş çağrısı yapan bu dergi; "Artık gençlik özüne dönmelidir. Öz de İslam'dır, Müslümanlıktır. Yani kurtuluşunuz İslam'dadır..." diyor.[177] Biçim ve yöntemleri farklı olmakla birlikte İslami gençlik, kendi siyasal çıkarları için eylem hattı içerisinde bulunuyor. Son yıllarda türban ve İHL'ler sorununda gösterdikleri kitlesel gösteriler ve zaman zaman yaşanan çatışmalar bunun çok açık bir kanıtıdır. Aynı zamanda 'eylem' içerisinde politikleşme sürecini yaşayan İslami gençlik, gelecekte gençlik hareketi içerisinde çok daha önemli bir güç olacaktır.

Gençlik içerisinde İslamlaştırma çalışmalarını en organize eden ve çok kapsamlı olarak örgütlenen merkezi güç Milli Gençlik Vakfı'dır (MGV). MSP'den SP ve AKP'ye kadarki tarihsel süreçte hep İslamcı partinin yan kolu olarak örgütlendi. Türkiye genelinde en geniş örgütlenmeye ve kitle tabanına sahip bir kuruluştur. 1996 verilerine göre "*MGV, Şırnak, Tunceli ve Iğdır dışındaki 76 ilde örgütlü. 350 bin resmi üyesi ve 1800 şubesi var. Kendisine ait 125 öğrenci yurdundaki 20 bin öğrenciye, her ay toplam olarak 50 milyarlık burs veriyor. Sadece İstanbul'da 5000 kayıtlı üyeye ve 11 öğrenci yurduna sahip. Bu yurtlarda 1000 öğrenci kalıyor. İstanbul Fatih'teki beş katlı binasının yanı sıra mal varlığı 1,5 trilyonu buluyor. Her sene ilkokul çocuklarına hitap eden yaz okullarında Arapça ve din dersleri okutuluyor. İstanbul şubesinin 1996'da açtığı yaz okullarına 5 bin öğrenci katıldı...*"[178] MGV Genel Başkanı Nevzat Laleli açık söylüyor; "*Biz, 2000'li yıllar için devlete adam yetiştiriyoruz.*"[179] İslami hareketlerin gençliğe nasıl yönel-

176) *Cuma* dergisi, Temmuz 1993.

177) *Gökyüzü* dergisi, 07.05.1997.

178) BULUT F., *Tarikat Sermayesinin Yükselişi*, İstanbul, Doruk yay., 1999, syf:338.

179) *Selam* Gazetesi, 05.07.1994.

dikleri, hangi düzeyde önemsedikleri, stratejik planları için neler yapmak istediklerine açık yanıt veren bu bilgiler, oldukça düşündürücüdür. "Gençlik kiminse gelecek onundur" söylemine kim pratikte ve nasıl sahip çıkıyor. Geçmişin, bugünün ve geleceğin 'toplumsal dinamikleri' hem ekonomik hem de siyasal olarak İslami hareketin pençeleri arasındadır. Tüm tarikatların ve cemaatlerin liderleri, İslamlaştırılmaya çalışılan bu gençlik kitlesi üzerinden 2000'li yılların ilk çeyreğinde iktidara hazırlanıyor.

Örneğin Ortadoğu Teknik Üniversitesi bünyesinde, Dr. Mustafa Şen başkanlığında bir grup araştırmacının yaptığı ve *Milliyet*'te yayınlanan *"Türk Gençliği Konuşuyor" başlıklı araştırmaya göre, lise sıralarında İslamcılık çok etkin! Araştırmadan çıkan sonuçlara göre "İmam Hatipli öğrencilerinin %64,7'si, meslek liselilerin %37,5'i, düz liselilerin %20'si, özel liselilerin %18,3'ü, Anadolu Liselilerin ise %12,4'ü kendisini İslamcı olarak"*[180] tanımlarken, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin sadece yüzde 26,2'si kendisini laik olarak tanımlamaktadır. Buna karşılık düz liselerde kendisini laik olarak tanımlayan öğrencilerin oranı yüzde 57,4'tür. Bu veriler aynı zamanda, İslamcı grupların gençliğe yönelik politikalarını ve elde etmiş oldukları sonuçları yansıtmaktadır.

4- HANGİ TOPLUMSAL KESİMLER İSLAMCI PARTİLERE OY VERİYOR?

1973 seçimlerinde MSP'ye oy verenlerin genel durumları şöyle özetlenmiş: "Ev kadınları en yüksek oranı oluşturuyor % 25,1, memurlar % 24, işçiler % 18,5, işsizler % 14,3, esnaf ve sanatkârlar % 11,1" olarak belirlenmiş. Meslek gruplarına göre verilen bu rakamlar aynı zamanda MSP'nin kitle tabanının yönelimini ortaya koyuyordu. İşlami gelenekten gelen partinin disiplinli ve örgütsel alanda istikrarlı bir yapıya sahip olmasının etkenlerden biri, kitle tabanının daha çok ideolojik düşünmesiydi.

Ancak 1990'lardan sonra kitleselleşmeye başlayan RP-FP süreci, İslamcı hareket içinde bir tartışmayı gündemleştirdi. RP-FP dışa yani toplumun genel kesimlerine açılarak bir kitle partisi olmalı mıdır? Yoksa kendi geleneksel tabanına sahip çıkarak cemaat partisi mi olmalıdır? İslami motifleri kullanarak, ideolojik-politik çizgisini nispeten esnekleştirerek kitleselleşme eğilimi içerisine giren ve hatta beklediğinden çok daha fazla kitlesel bir güce dönüşen RP-FP'ye yönelik eleştiriler, yine daha çok İslamcı yazarlardan geldi. Eleştirilerin esası, cemaatler partisi olmaktan çıkıp kitle partisi haline dönüşmeye başlayan RP-FP'nin 'düzen partisi'ne dönüşmeye başladığına yönelikti. RP-FP'nin

180) www.8 Sütun.com, 16.09.2005.

geleneksel tabanındaki rahatsızlığı, İslamcı yazar A. Dilipak, çok açık bir tarzda gündeme getirdi. Bu yönelimleri 'yozlaşma' ve 'geleneksel tabandan kopuş' olarak eleştiren Dilipak, RP'den ve *'Milli Gazete*'den koptu.

1990'ların başından itibaren, Bahri Zengin ve arkadaşları tarafından savunulan 'dışa açılma, toplumsal uzlaşma partisi haline gelme' politikasının, RP'ye benimsetmek istediği 'Çok Hukuklu Toplum' projesi, RP yönetimi tarafından özünde/esasta pek sıcak karşılanmadı. Ancak Erbakan'ın kısmi desteğiyle biçimsel olarak benimsendi. Parti vitrinleri mankenlerle dolduruldu. Saçları boyalı, başı açık bayanlar parti yönetimine alınarak 'değişme' mesajları verilmeye çalışıldı. Hatta birkaçı milletvekili yapıldı. Bu biçimsel yönelim aslında bir biçimiyle de başarılı oldu.

Önemli bir gelişme potansiyeli yakalayan RP-FP'ye toplumun hangi kesimleri oy verdi? Bu partilere oy verenlerin mevcut durumu analiz edildiğinde iki temel nokta ön plana çıkar. Birincisi, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu ekonomik ve toplumsal sorunlar ile sosyolojik ve kültürel değişimler nedeniyle RP-FP'ye oy verenler. Özellikle, Türkiye'nin metropolleri içerisinde oluşan 'yeni' tip gettoların RP-FP'ye yönelmelerinin nedenleri bu toplumsal gerçeklikte aranmalıdır. İkincisi, geçmişte olduğu gibi siyasal tercih bakımından RP-FP'yi destekleyenler.

RP-FP, özellikle 1989 seçimlerinden sonra toplumdaki yoksullaşmayı, derinleşen toplumsal çelişkileri, halkın sisteme olan güvensizliğini en iyi gören ve buna uygun popülist politikalar üreten tek partiydi. Çünkü ideolojik olarak net bir çizgiye sahip, politikayı kendi perspektiflerine göre güncelleştirerek geliştiren ve en önemlisi de burjuva partiler içerisinde ne yaptığını bilen ve dinamik kadroya sahip olan bir parti olarak yürüttüğü çalışma, toplumun değişik kesimleri üzerinde önemli oranda etkili oldu.

Köylerden kentlere doğru akan göçün getirdiği sosyolojik sorunları sezinleyen ve buna uygun bir hareket planı çıkartarak örgütlenmeye yönelen RP-FP, metropollerin varoşlarında belirgin bir siyasal güç haline geldi. Örneğin 200.000'e yakın nüfusu ile dikkatleri üzerine çeken Sultanbeyli gibi bir ilçede İslamcı partilerin tek hâkim güç olması ve İslami yaşam tarzı ön plana çıkartılarak 'yeni' bir model oluşturulmaya çalışılması, İstanbul gibi bir metropolde oldukça önemli bir gelişmeydi.

Sosyolog Oya Baydar, *"Büyük kentleri çevreleyen ve İstanbul'un şu anda % 70'ini oluşturan göçle gelmiş, henüz kentleşmemiş ve daha birkaç kuşak da kentleşemeyecek olan kırsal nüfus, her türlü sıkıntı ve itilmeyle karşılaştığı kendini yutan bu yeni çevrede bir kimlik kazanmak ve onun koruması altına girmek ihtiyacı duyuyor. Onlara bu olanakları dinci örgütlenme, çevre ve akımlar sağlıyor. Kırsal*

kimliği -ve rehavetini- henüz aşmamış bu kesimler, kendi değerlerine ve özlemlerine en yakın söylemin ve yaşam biçiminin temsilcisi gibi görünen ve onların alışamadıkları kentlerin 'çağdaş' yaşam canavarından (!) kurtaracağı izlenimini yaratan Refah'a yöneliyorlar."[181] RP-FP İstanbul'u çevreleyen ve daha çok işçilerin ve yoksul emekçilerin yaşadığı semtlerde, mevcut sistem partileri dışında farklı siyasal söylemler kullanarak önemli oranda etkili oldu. Yine Baydar şöyle diyor: "*Artık ülkelerin kendi içlerine kapanmadıkları, yeni deyimle 'küreselleşmeye' doğru giden bir dünyada, alternatif oluşturabilecek sosyalist solun geri çekildiği, şimdilik bozgun yaşadığı bir dönemde, köktenci İslam'ın kendini ideolojik alternatif olarak sunması; İslamcı hareketin dünya ölçüsünde gizli-açık ilişki ve örgütlenmeye girmesi; İran örneğinde olduğu gibi, Cezayir örneğinde denendiği gibi iktidara gelebilmesi, hem örnek hem de iktidar olabilme umudu yarattı. Unutmayalım, örneğin etkisi ve yaygınlaşma eğilimi, sosyal psikolojinin bilinen yasalarındadır...*"[182] Türkiye'nin siyasal tarihi incelendiğinde, solun örgütlenmesinde önemli bir yere sahip olan gecekonduların ya da gettoların tarihsel işlevinde değişimler yaşandığını görmekteyiz. Özellikle İslam ülkelerindeki siyasal gelişmeler dikkatle incelendiğinde, emekçi semtleri eskisi gibi sol ve sosyalist hareketin merkezleri durumunda değiller. Şah döneminde İran'da olduğu gibi, bugünkü Mısır'da, Cezayir'de, Filistin'de de görüldüğü gibi metropol şehirlerin merkezlerini kuşatan semtler/gettolar, siyasal islamcı hareketin merkez üsleri durumuna gelmişlerdir.

Özellikle İslamcıların güçlü olduğu semtlerde, kendi kendine yeterli bir toplumsal ilişki ağı çok bilinçli olarak örülmüş durumdadır. Emekçi semtlerinde bu yaşam tarzının verdiği mesaj aslında son derece önem arz etmektedir. Toplumun yoksul kesimlerini kendi içine kapatan, dinsel yargılardan kaynaklanan ilişki sisteminin yarattığı tehlike sanıldığından çok daha büyüktür. İstanbul başta olmak üzere metropol şehirlerin gettolarında İslam'ın siyasal etkisinin hızla arttığını söylemek abartı sayılmamalıdır. Kürt kökenli İslamcı yazar Ali Bulaç'ın belirttiği gibi: "*Bir de gecekondu faktörü var. Bütün yoksulların gecekondu semtlerinde toplandığı bir kesim ki seçimlerden önce kent adeta Refah'ın kuşatması altında idi...*"[183] Bu değerlendirme aynı zamanda yoksullaşmanın en ciddi şekilde hissedildiği gecekondu bölgelerinin-gettoların siyasal yönelimlerini ortaya koyuyordu.

Toplumun değişik toplumsal kategorileri RP-FP'ye oy verdiler. Bunlardan

181) Aktaran ÇALIŞLAR Oral, *RP Nereden Nereye*, İstanbul, Pencere yay., 1995, syf:70.

182) age, syf: 72.

183) age, syf: 77-78.

özellikle gençler ve kadınlar belirleyici bir rol oynadı. 1995'te ve 1999'da yapılan seçimlerde, İslamcı partilere oy verenlerin önemli bir kesiminin 30 yaş grubunun altında olduğu tespit edildi. Mevcut sistem partileri içerisinde özellikle RP-FP, gençlik içerisinde önemli bir güçtü. RP-FP tabanının önemli oranda genç olması, aktif çalışanlarının ezici bir çoğunluğunun genç kesimlerden seçilmesi bilinçli siyasal bir tercihti.

RP-FP'nin klasik İslam ve şeriat kuralları dışına çıkarak yöneldiği ve son derece önemli bir potansiyel oluşturduğu toplumsal kesimlerden biri de kadınlardı. İslami yaşam tarzının kendi iç kurallarına göre, kadının toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlarda yer alamayacağı görüş açısının İslami çevreler içerisinde önemli bir tartışma konusu olması bir yana, RP-FP'nin seçimlerde gösterdiği başarıda kadınların rolü son derece büyüktü. İslami söylemleri en çok kullanan parti RP-FP olmasına rağmen kadınları siyasal çalışma içerisinde değerlendiren ve en büyük verimi alan da RP-FP oldu. Bütün seçimler boyunca gece saat 23.00-24.00'lara kadar kapı kapı dolaşan İslamcı kadınlar RP-FP'ye oy verilmesi için propaganda yaptılar.

İstanbul ve Ankara gibi illerde RP-FP'nin başarısında kadınların önemli bir rolü oldu. Camilerden evlere kadar örgütlü bir yapı oluşturan RP-FP'li aktif kadınların, aynı zamanda şu veya bu biçimde belli başlı tarikatlarla da ilişkileri vardı. Bu ilişki onların daha çok siyasal düşünmesine, ideolojik olarak davasını sahiplenmesine yol açmaktaydı. Mevcut sistem partileri söz konusu olduğunda kadınlar içerisinde en örgütlü olan ve seçimlerde bu örgütlülüğün verimini alan tek parti RP-FP oldu.

RP-FP'ye oy verenlerin genel eğilimleri dikkate alındığında; sisteme tepki oylarının, alternatif bulamadığı için RP-FP'ye kaymasını bir yana koyduğumuzda, bu kesim esas olarak dini inançları ağır basan, milliyetçi düşüncelerin etkisinde olan ve sağ kulvarda yer alan kesimlerden oluşmaktadır. Bölgesel özelliklerden kastımız, siyasal eğilimlerin yoğunlaştığı bölgelere göre politikalarını kendi içersinde güncelleştiriyor olmasıdır. RP-FP'nin etkin olduğu bölgeler, Kürt illeri, İç Anadolu, Orta ve Doğu Karadeniz ve Marmara bölgesi olarak ön plana çıktı. RP-FP bu bölgelerin siyasal, toplumsal, ekonomik ve etnik sorunlara uygun taktik politikalar oluşturdu. OHAL'de Kürt sorununun getirdiği güncellikten faydalanmaya çalıştı ve daha çok İslami kavramlar ön plana çıkartıldı. İç Anadolu'nun en önemli özelliği Türkçülük ve şovenizmin etkin olmasıdır. Bu bölgede bu sorun özellikle ön plana çıkartılırken, Konya, Afyon gibi bölgelerde ise İslami motif esas alındı. Karadeniz'in Trabzon, Rize, Giresun gibi illerinde Türk-İslam sentezi politikasına uygun bir propaganda ve örgütlenme faaliyetine başlandı. Marmara bölgesinde ise daha çok toplum-

sal ve ekonomik sorunları ağırlıklı olarak ön plana çıkartarak etkin olmaya çalıştı. RP-FP'nin nispeten gelişemediği bölge ise Ege ve Akdeniz'dir. Türkiye'nin diğer bölgelerine kıyasla burada nispeten zayıf kalmasının ana nedeni turizme dayanan kültür ve sosyal yaşam tarzının etkin olmasıydı. Ancak İçel, Antalya, Muğla, Aydın ve İzmir gibi iller dışında gelişme eğilimi içerisine girmişti. İslamcı bir yazarın yaptığı değerlendirme, RP-FP'nin siyasal çizgisini yansıtmaktadır: "...*RP, başlangıçta bütün toplumu kuşatan; ırkçı olmayan, ümmetçi bir temele dayanan, şuurlu bir evrensel söylemle işe başlamıştı. Ama belki kendi içinde konjonktürün gerektirdiği bir zorlamayla, giderek milliyetçi ve merkezci bir konuma kendini itmeye başladı... Ve belirgin bir oy tabanı oluşturdu.*"[184]

Bölgesel özelliklere göre gelişimi farklı olan RP-FP'nin siyasal görüşleri dikkate alındığında, daha çok hangi seçmenin ilgi alanındadır? Bu sorunun yanıtını Kürt kökenli İslami yazarlardan Ali Bulaç'ın yaptığı değerlendirmede bulmak mümkün:

"*Birinci kesim 70 yıldır Türkiye'de uygulanmakta olan, devletin tanımladığı laiklik politikasından rahatsızlık duyan dindar, muhafazakâr kesimler... İkinci olarak Kürtler destek veriyor... İlk defa bu seçimlerde vermediler. 1969'dan beri bu desteği veriyorlar. Bu partiyi parti yapan unsurlardan birisi Kürtlerdir... Üçüncü kesim, devlet eliyle zengin yaratma politikasından bugüne kadar hiç istifade etmemiş Anadolu kökenli, taşralı, ama şu anda şehirde yaşayan ve çok iyi performans gösteren muhafazakâr yeni bir tüccar ve sanayici sınıf. Bunlar devletin nimetlerinden çok istifade edemiyorlar. Bunlar da RP'ye destek verdiler...*"[185]

Bu belirlemeden çıkartılabilecek birkaç değerlendirme şunlar olabilir: Birincisi, RP-FP tabanı esas olarak 80 yıllık Kemalist politikadan rahatsız olan, 'laik'lik politikasını benimsemeyen İslami kesimlerdir. Bu geleneksel tabanın hızla geliştiğine de tekrar dikkat çekmek istiyoruz. İkincisi, Kürtlerin RP-FP'ye sundukları açık bir destek var. Nisan 1999 seçimlerinde önemli görüldüğü gibi, Kürtlerden FP'ye giden oylarda ciddi bir düşüş yaşandı. Üçüncüsü, 1970'lerin Anadolu'nun küçük ve orta ölçekli sanayicileri ve tüccarları, bugün önemli bir ekonomik güce ulaşan ve hatta bir kısmı tekelleşmeye doğru giden kesimler RP-FP'ye oy verdiler. Bunlar MÜSİAD ve Anadolu İş Adamları olarak ifade edilen kesimlerden oluşmaktadır. Bu kesim, Türkiye'de daha çok İslami sermaye olarak tanınmaktadır. Dördüncüsü, Türk-İslam sentezinin etkisinde kalan kesimler. Bunlar, hem İslami değerleri esas alan hem de Türkçülüğü savunan kesimi oluşturmaktadır.

184) age, syf:78.

185) age, syf: 77-78.

Milli Görüş geleneğinin bölünmesi ve Erdoğan-Gül ikilisinin oluşturduğu AKP'nin dayandığı toplumsal taban kendi ardılları olan özellikle FP-RP'nin tabanına benzer bir özellik taşımaktadır. AKP'nin özellikle büyük kentleri saran yoksul gecekondu bölgelerinde tahminlerin üzerinde bir güce ulaşması, toplumun siyasal yönelimleri bakımından bize bir fikir verebilir.

Kasım 2002 ve Temmuz 2007 genel seçimlerinde, AKP'nin İstanbul genelinde ve ilçelerinde almış olduğu oylar İslamcı hareketin toplumsal tabanını ortaya koymaktadır. Geçmiş yıllarda, sosyal demokrat görünen CHP'ye oy veren taban ağırlıklı olarak işçilerden, emekçilerden, yoksul kitlelerden oluşmaktaydı. 'Varoşlar' olarak ifade edilen yoksul emekçi kesimlerin oturduğu gecekondu yerleşim alanlarında CHP'nin oy potansiyelinin son derece gerilediği, özellikle İslami kökenli siyasal partilerin oy potansiyelinde ise çok ciddi bir artışın yaşandığı yukarıdaki verilerden anlaşılmaktadır. İstanbul gibi bir mega kentte işçilerin ve emekçilerin yoğunluklu olarak yaşadığı semtlerde/varoşlarda AKP'nin oy oranlarındaki artış, toplumun ezilen kesimlerin siyasal yönelimi konusunda bize bir fikir vermektedir. Örneğin Kasım 2002 seçimlerinde emekçilerin ve işçilerin yoğunluklu olarak yaşadığı ilçelere baktığımızda, Pendik'te Kasım 2002 seçimlerinde AKP % 44.81, Temmuz 2007 seçimlerinde % 45,1 oy almış. 2002 yılında Kartal'daki oy oranı % 36.97, 2004 seçimlerinde ise % 41,39. 2002'de Sultanbeyli'deki oy oranı %51.37, 2007 seçimlerinde ise % 49 düzeyinde kalmış. Güngören ilçesinde 2002 seçimlerinde % 43, 2007 seçimlerinde ise % 50,42 civarında oy aldı. Özellikle yoksul emekçi kitlelerin ikamet ettiği ilçelerde AKP'nin oy oranları çok yüksek düzeydedir. Örneğin Bayrampaşa ilçesinde %43.42 olan oy oranı 2007 seçimlerinde % 50,98, Alevilerin yoğunlukta olduğu ve Gazi mahallesi ile özdeşleşen Gaziosmanpaşa'da Kasım 2002 seçimlerine göre AKP'nin % 48.48 olan oyları 2007 seçimlerinde % 50,14 olarak gerçekleşmiş. Deri işçilerinin yoğunlukta olduğu Zeytinburnu ilçesinde Kasım 2002 seçimlerinde AKP'nin oyları %41.10 iken, 2007 seçimlerinde bu oran % 51.44'e yükselmiş. İstanbul'un en yoksul bölgeleri olarak bilinen, daha çok Kürt illerinden ve Karadeniz bölgesinden gelenlerin yerleştikleri ve GSMH'den en düşük pay alan ilçelerde İslamcı partilerin oy potansiyeli oldukça yüksektir.

Buna karşılık CHP'nin oy oranlarını yükselttiği ilçeler ise Türkiye genelinde GSMH'den en çok pay alan ve kişi başına milli gelirin 30 bin dolar civarında olduğu bölgelerdir. Şişli'de CHP % 67, AKP %22 civarında oy aldı. Bakırköy'de AKP'nin % 25,26, CHP'nin % 44,63 oranında oy almış olması hem İslamcı partinin kitlesel tabanını yansıtmakta, hem de uzun yıllar işçilere ve emekçi kitlelere dayanan CHP'nin tabansal değişimini yansıtmaktadır. "...*Ki-*

şi başına yıllık milli geliri 2 bin dolar civarında bulunan Zeytinburnu'nda iktidar partisi AKP oylarını yüzde 50'nin üzerine çıkarırken, CHP'nin oyları ise yüzde 20'nin altında kaldı. Benzer sonuçlar milli gelirin bin-3 bin dolar arasında değiştiği Bağcılar, Esenler, Eyüp, Pendik ilçelerinde de yaşandı..."

Yıllık geliri bin-3 bin dolar arasında olan Bağcılar'da belediye başkanlığını AKP, geliri 30 bin dolara yaklaşan Bakırköy'de ise CHP açık farkla kazandı.

İslamcı AKP ile devletçi CHP'nin karşılaştırılmasında "*sosyal demokrat kimliği nedeniyle yoksullardan oy bekleyen CHP, İstanbul'un gelir seviyesi düşük ilçelerinde hezimete uğrarken, 'zengin' ilçelerde ise AKP'ye fark attı.*"[186] Basında yer alan bu ve benzeri değerlendirmeler AKP'nin hangi kitlesel taban üzerinde yükseldiğini ortaya koymaktadır. Yoksullaşma arttıkça, sisteme karşı gelişen tepkiler İslamcı harekete akmaktadır. Devletin yerel iktidar olanaklarını da kullanarak İslami tarikat örgütlerinin arttığı bölgelerde ise genelde İslamcı kökenli partilere bir yönelim var. CHP bu bölgelerde önemli olarak oy kaybı yaşadır. Öyle ki, emekçilerin yoğunluklu olarak yaşadığı İstanbul'un birkaç bölgesinde yüzde 10 barajının altında kalırken, bazı bölgelerde ise yüzde 20'nin altında kalmıştır.

Sosyal demokrat geçinen (ancak hiçbir zaman Sosyal Demokrat bir çizgide olmayan) bir partinin üzerinde şekillenmeye başladığı, toplumsal katmanların ekonomik ve sosyal durumları bize çok somut bir fikir vermektedir. Yukarda vurguladığımız gibi Gayri Safi Milli Hâsıla'daki payı neredeyse Avrupa standartlarında olan Bakırköy, Kadıköy, Beşiktaş, Şişli ve Avcılar ilçelerinde birinci parti konumundayken özellikle yoksul emekçi kesimlerin oturduğu bölgelerde oy oranının %20'nin altında kalması CHP'nin üzerinde yükseldiği 'yeni' tabanın sosyoekonomik durumunu ortaya koymaktadır.

İstanbul'da seçimlerden sonra yapılan ve Radikal gazetesinde yayınlanan bir araştırma seçmenlerin AKP'ye ve CHP'ye yönelik tercihleri bakımından bize daha somut fikirler vermektedir. Yapılan araştırmada gecekondu bölgelerinde(%14,2) AKP % 56, CHP % 10,3; orta kaliteli konutlarda(%78,6) AKP 53,8, CHP % 14,2; yüksek kaliteli konutlarda(%7,3) ise AKP % 35,6, CHP % 26,7 olarak belirlenmiş.

"İstanbullu seçmenlerin yaklaşık yüzde 80'inin orta kalitede konutlarda yaşadıkları gözlenmektedir. Lüks kalite konutlarda oturanların oranı yaklaşık yüzde 7 iken, gecekondulardaki seçmen oranı yüzde 14 oranındadır. AKP'yi tercih eden seçmenlerin en çok gecekondularda oturdukları anlaşılmaktadır. Bunu, sırasıyla, orta ve lüks kalite konutlar izlemektedir. CHP'yi tercih eden

186) www.radikal.com.tr

seçmenler için ise tam tersi geçerlidir. CHP'ye oy vermeyi düşünen seçmenler arasında lüks kalite konutlarda oturanların oranı orta ve gecekondularda yaşayanlara kıyasla belirgin olarak daha fazladır." AKP özellikle emekçilerin yoğunluklu olarak yaşadığı bölgelerde ciddi bir oy alırken, CHP tersine yüksek kaliteli konutların bulunduğu yani zenginlerin oturdukları bölgelerde çok belirgin bir oy potansiyeline sahiptir. Düşük kaliteli konutlardan almış olduğu oy % 10,3'ken, yüksek kaliteli konutlardan almış olduğu oy oranı % 26,7 olarak belirlenmiş. CHP'nin güncel politikalarında yoksullara ve emekçilere yönelmediğini ve daha çok zenginlere yönelik politikalar yaptığını bu araştırmanın sonuçlarında da görmek mümkün.

Seçmenin yaş ortalaması bakımından da aynı durum geçerli. Genç nüfus ağırlıklı olarak AKP'ye yönelmektedir. Seçmenlerin 18-24 yaş grubunda % 50,5; 25-34 yaş grubu arasında % 61'i; 35-44 yaş grubunda % 55'i; 45-54 yaş grubunda % 49'u; 55 üstü yaş grubunda % 42'si AKP'yi tercih etmektedir. Parti tercihi yaş grubuna göre değerlendirildiğinde, AKP en yüksek oy oranını %61 ile 25-34 yaş grubundan almaktadır.[187] Genel olarak genç dinamik nüfus içerisinde sol potansiyelin çok daha yoğun olduğu yargısının artık önemli oranda değişime uğradığı anlaşılmaktadır. Ancak İstanbul'da yapılan araştırmalar gençlerin %73'ünün İslamcı, milliyetçi ve gerici partilere eğilimli olduğunu göstermektedir.

İstanbul, nüfus yoğunluğu, GSMH' deki pay oranı ve toplumsal yaşam ve mücadele bakımından en stratejik şehirlerden biridir. 70 milletvekili ile ülke genelindeki milletvekillerin %12,7'sine sahiptir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 3,2 milyar TL'lik bütçesi birçok bakanlığın bütçesinden çok daha fazladır. İstanbul Belediyesi'nin, bünyesine kurmuş olduğu 23 şirketin yıllık konsolidesi 10 milyar 412 milyon TL'dir. Belediye şirketlerinde ihaleleri alan özel şirketlerin büyük kısmı, tarikatlar veya cemaatler tarafından kurulan şirketlerdir.* Uluslararası sermayenin en büyük yatırım merkezi olan İstanbul'a hâkim olan siyasal güç, Türkiye genelinde önemli bir güce sahip olur. İstanbul ilçe belediyelerinin her biri, hem nüfus potansiyeli hem de ekonomik potansiyelleri bakımından illerin önemli bir kısmından büyüktür. Hatta Mimarsinan, Kiraç, Selimpaşa, Yakuplu ve Gürpınar gibi belde statüsündeki belediyeler, bazı il belediyelerinden daha fazla bütçeye sahiptirler. Nüfusu 200 bin ile 399 bin arasında olan Avcılar, Bakırköy, Esenler, Eyüp, Güngören, Kağıthane, Kartal, Maltepe, Pendik, Sarıyer, Zeytinburnu gibi ilçeler Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu yani Kürt illerinin birçoğundan çok daha büyüktürler. Nüfusu 400 bin ile 599 bin arasında olan Bağcılar, Bahçelievler, Fatih, Küçükçekmece, Üsküdar, Ümraniye gibi ilçelerin nüfus oranlarına eşit

şehir sayısı oldukça azdır. Nüfusu 600 binden fazla olan Gaziosmanpaşa, Kadıköy gibi ilçelerin nüfus oranları, büyükşehir belediyelerinin nüfusuna yakındır. İstanbul'da Büyükşehir Belediyesi'ni büyük bir farkla kazanan ve 32 ilçe belediyesinden 27'sini, 36 belde belediyesinden 17'sini kazanan İslamcı AKP, bu kentte önemli bir üstünlük sağladı. Seçimleri kazandığı ilçelerin, sosyoekonomik durumu dikkate alındığında, İslamcı hareketin, yoksul kitleler içerisinde önemli bir potansiyel oluşturduğunu görmekteyiz

187) www.radikal.com.tr

* Geniş bilgi için Mehmet Bölük, *El Tayyip* Kitabına bakınız. Toplumsal dönüşüm yay., İstanbul, 2003.

BÖLÜM IV:

SİYASAL İSLAMIN GELİŞMESİNDE ULUSLARARASI FAKTÖRLER

Siyasal islamın gelişmesinin doğru ve objektif analiz edilebilinmesi için, bu siyasal hareketin gelişmesini etkileyen iç ve dış koşulların incelenmesi gerekir. Özellikle Türkiye gibi uluslararası siyasal dengeler bakımından son derece önemli olan ve iç politikada sürekli krizler yaşamış bir ülkedeki gelişmelerin objektif olarak ele alınması bir bakıma zorunluluktur. Konumuz bakımından önemli olan da, Türkiye'nin bütün siyasal tarihi boyunca güncel bir sorun olarak gündeminde duran siyasal islam olgusunu etkileyen gelişmelerin iç ve dış faktörlerini ve bunlar arasındaki bağlantıları incelemektir. Çünkü konunun bir bütün olarak kavranılması bakımından bize önemli bir kısım ipuçları verecektir.

Birinci bölüm olarak, doğrudan Türkiye'de siyasal islamın gelişmesinin iç ve dış siyasal faktörlerini belirledik. İnceleme konusu yaptığımız tez, 21. yüzyılda uluslararası ilişkileri belirleyecek olan en temel siyasal konulardan biridir. Uluslararası stratejik ilişkilerin merkezinde bulunan Türkiye'de siyasal islam, kendiliğinden, iç ve uluslararası ilişkilerden bağımsız olarak gelişen bir olgu olmadığı gibi, iç içe geçmiş birçok siyasal, ekonomik ve sosyal faktörlerin etki alanına bağlı olarak bugünkü düzeye ulaştı.

1- ABD'NİN TÜRKİYE'DE İZLEDİĞİ SİYASAL İSLAM STRATEJİSİ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, uluslararası güç dengelerinin özellikle ABD ve Sovyetler Birliği (SSCB) arasında yaşanmış olması, SSCB'ye sınır olan Türkiye'nin jeopolitik konumunu son derece önemli kılıyordu. ABD'nin bölgedeki hâkimiyetini koruması bakımından Ortadoğu'nun ekonomik ve sosyal tarihsel ilişkilerini kullanarak geliştirdiği politikaların ekseninde yukarda ifade ettiğimiz gibi, İslam dini vardı. Jeopolitik konumu, toplumun dinsel yapısı ile tarihsel kültürel özellikleriyle ön plana çıkan Türkiye, ABD'nin Avrasya ve Ortadoğu politikasının uygulanma sahasının en önemli merkezlerinden birini oluşturuyordu.

Ortadoğu'da ABD ile Sovyetler arasındaki egemenlik çatışması açısından; 1979'da İran'da Şah iktidarının yıkılması ve Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgali, Türkiye'nin siyasal önemini çok daha ciddi oranda arttırdı. ABD'nin siyasal uzmanları Türkiye'nin önemini "stratejik bir hazine" olarak değerlendirdiler. R. Reagan tarafından ABD Dışişleri Bakanlığı'na atanan Alexander Haig, "*Türkiye yeri doldurulamayacak bir ülke ve yaşanan gerçeklik içinde, ne pahasına olursa olsun desteklenmesine değer*"[188] sözleri ile Türkiye'nin bölgesel alandaki önemine vurgu yapıyordu.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ABD'nin Ortadoğu politikalarında bir kısım değişiklikler yaşandı. Özellikle radikal siyasal islam çizgisine yönelik 'yeni' bir kısım stratejiler belirlendi. Sovyetler Birliği'ne karşı desteklenen ve ekonomik ve siyasal olarak bir güç haline getirilen Ortadoğu ülkelerindeki -radikal- siyasal islamcı güçler bu kez düşman kategorisinde görülürken, Türkiye'nin stratejik konumu, değişen uluslararası güç dengelerine ve bölgenin ihtiyaçlarına bağlı olarak yeniden planlandı. Bu planlama iki noktada somutlaştı: NATO'nun değişen rolüne bağlı olarak Türkiye'nin jeopolitik konumunun artması ve Türkiye'nin AB'ye entegrasyonun tamamlanması.

Yani 'Soğuk Savaş'tan sonra da, Ortadoğu ve Avrasya üzerindeki güç-egemenlik çatışması kesintisizce devam ettiğine göre; Türkiye'nin bölgedeki jeopolitik konumu değişmeyecektir. Dışişleri eski Bakan Yardımcısı Holbrooke'nin de dediği gibi, "*Avrasya bölgesinde Amerika için önemli ne kadar olay varsa, hepsinin ayrım noktasında Türkiye duruyordu...*"[189] Strobe Talbott, Bilkent Üniversitesi'nde vermiş olduğu bir konferansta benzer düşünceleri dile getiriyor, "*İşte Türkiye, bir kez daha tıpkı Soğuk Savaş yıllarındaki gibi, dünyanın*

188) Aktaran GERGES, age, syf :295.

189) Age, syf: 302.

... önemli olaylarının kesişim noktasında yerini almıştır."[190] Talbott bu değerlendirmesi ile, Türkiye'nin önemine dikkat çekiyordu.

Özellikle, ABD'nin bölgeye dayattığı 'yeni' İslam politikası bakımından da Türkiye gibi bir ülkeye kesin olarak ihtiyaç duyulmaktadır. ABD'nin eski Ticaret Bakanlarından -hayatta değil- Ron Brown, Türkiye'nin ABD bakımından önemini şu cümlelerle açıklamıştı. "*Birleşik Devletler, Türkiye'nin hem stratejik hem de ekonomik alanlarda büyük önemini hiçbir zaman aklından çıkarmadı. Türkiye, NATO içinde başlıca ortaktır ve demokratik, laik ve Müslüman bir ülke olarak böylesine çabuk başkaldıran bir bölgede önümüzdeki yıllarda şimdikinden daha az önemli olmayacak.*"[191] R. Brown'un bu açıklaması ABD'nin Türkiye üzerindeki planlarını ortaya koymaktadır. Özellikle 'Büyük Ortadoğu Projesi' BOP) kapsamında Türkiye'nin önemine özel bir vurgu yapılmaktadır.

ABD, Ortadoğu'da bölgesel egemenliğini pekiştirirken İslam'ın yeniden biçimlendirilmesi öncelikli olarak ön plana çıkmaktadır. Geliştirdiği iki yönlü politikada, birincisi Türkiye'de olduğu gibi genel olarak Batı yanlısı 'ılımlı İslam' politikalarına destek vermek, diğeri Ortadoğu ülkelerindeki 'radikal' siyasal islamcı hareketlere karşı daha saldırgan bir tutum geliştirmek.

1995 yılında ABD'yi ziyaret eden Türkiye Başbakanı Tansu Çiller ile ortak basın toplantısı yapan Bill Clinton, Türkiye için şunları belirtmiştir: "Türkiye ile ilişkilerimiz, insanların tüm farklılıklarına rağmen -batıda olsun, doğuda olsun veya Müslüman olsun Hıristiyan ya da Yahudi olsun- ortak hedeflere ulaşma uğrunda, güvenle, birlikte çalışabileceklerini ispatlamaktadır." Çünkü B. Clinton, "*Türkiye'nin köktenciliğin yayılması önünde engelleyici bir rol oynadığına*" inanmaktadır.[192]

1997 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi raporunda; Türkiye için şöyle denilmektedir: "*Amerika Birleşik Devletleri'nin stratejik çıkarları, demokratik, laik ve aynı zamanda Müslüman ve Batı yanlısı istikrarlı bir Türkiye devletinin varlığını gerektirmektedir... Türkiye'nin, kendisini Batı'yla iç içe geçiren güçlü bağları ve dünyanın en hassas bölgelerinden birinde bütün stratejik çıkarlarımızda bizimle dayanışma içinde olması gözden kaçırılacak şeyler değildir.*"[193]

ABD'li stratejistler, Türkiye'deki İslamcı tarikatların desteklenmesi, 'ılımlı' siyasal islamcı çizginin geliştirilmesi için gerektiğinde 'laiklikten vazgeçilebi-

190) Talobott, '*Soğuk Savaş Sonrası Dünyada ABD-Türkiye Liderliği' Konferansı*, Bilkent Üniversitesi, 24. 04,1995.

191) "Türkiye, İslam'ın Yıldızı", *Ekonomist* dergisi, 14.12. 1991.

192) B. Clinton ve T. Çillerin Ortak Basın Açıklaması, 15.10.1995.

193) Aktaran GERGES, age, syf: 296-297.

leceğini' birçok kez dile getirmişlerdir. Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi'nin ortaklaşa hükümet olduğu dönemde, ABD Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Burns, Erbakan hükümetinin parlamentoda güvenoyu almasının hemen ardından yapmış olduğu bir açıklamada "Türkiye ile ilişkilerimizin devam etmesi için bir şart olarak, laikliğin sürmesinin gerekliliğini söylediğimizi sanmıyorum." diyerek, ABD'nin politikalarına ilişkin çok net bir mesaj vermiş oluyordu. Batı yanlısı bir politika izleyen Türkiye ile ilgili olarak, ABD'nin bölgesel çıkarları için 'laikliğin şart olmadığını' ve gerektiğinde bundan 'vazgeçilebileceği' belirtilmektedir. Pratik olarak bu yönde birçok adımlar atmış olan ABD, hemen her dönem Türkiye'deki İslamcı hareketleri dolaylı olarak desteledi.

Bir CIA uzmanının bu konuda yaptığı değerlendirme ilgi çekicidir. "*İslam hayatının Türk davasına ne kadar bağlı olduğunu görmemek kabil değildir. Dünyanın her tarafına yayılmış olan İslam âleminin, inkılâpçı ve modern İslamlığı temsil eden Türkiyesiz bir mana ifade etmeyeceği açık bir hakikattir. Farzı mahal olarak İslam milletleri, vaktiyle İtalya ve Almanya'nın yaptıkları gibi bir birlik teşkil etmeye muvaffak olsalar, bunun sebep ve amilleri Türkiye'den başka bir yerde aranmamalıdır...*"[194] 21. yüzyıla girerken, Türkiye eksenli belirtilen bu görüş, Amerika'nın Ortadoğu politikası bakımından güncelliğini halen korumaktadır.

ABD'nin, Ortadoğu'daki egemenliğini süreklileştirmek ya da pekiştirmek için bölgesel düzeyde geliştirdiği 'ılımlı İslam' politikasının uygulanma alanında öncelikli ülkelerden biri, Türkiye olacaktır. Bu politikayı hem Ortadoğu'da hem de Türkiye'de etkin kılmak için; birincisi tüm Müslümanlarca kabul gören, Vatikan'daki papalık kurumuna benzer "İslam Halifelik Kurumu"nun oluşturulması ve bunun merkezinin Türkiye veya Suudi Arabistan olması; ikincisi, Türkiye'de İslami cemaatlere açık destek sunularak güçlendirilmesi istenmektedir.

Clinton, Endonezya'ya yaptığı bir ziyaret sırasında bu düşüncelerini çok açık bir tarzda ifade etti: "*Batı dünyası ile İslam dünyası arasında bir barış ve diyalog kurulmasına engel olan şey bir kanal eksikliğidir. İslam dünyasının başı (Halifesi) yok. Hıristiyanlığın Papalık gibi bir kuruluşu var. İslam dünyasının bu eksikliği, aklına esen her teşkilatın kendini İslam dininin temsilcisi, lideri olarak ortaya atmasına yol açıyor. İslam dininin gerçek bir lideri (Halifesi) olsa, onu Beyaz Saray'a çağırır diyalog başlatırdık...*"[195] ABD'nin buradaki stratejik hedefi, böyle-

194) Aktaran ÖZAKINC, age, syf: 156.

195) B.Clinton, "Müslümanlara Leke Sürmeyiz", *Türkiye* gazetesi Dış servisi, 31.12.1994.

si bir kurum aracılığıyla bütün İslam dünyasını kontrol altına almaktır.

Cumhurbaşkanı Özal'ın ölümünden sonra, ABD'nin Türkiye'de İslamcı bir çizgi izleyen Refah Partisi ile ilgilenmesinin nedeni bu temel politikadan kaynaklanmaktaydı. RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın ABD'nin bölgesel politikalarını olduğu gibi kabul etmesinin faktörlerinden biri de, İslam dünyasının "ruhani lideri" olma isteğiydi. Ancak, bu alanda somut bir yönelim içerisine giren ve birkaç adım öne geçen Fethullah Gülen oldu. ABD'nin stratejik planlarını harfiyen uygulayan Gülen, 'dinler arası diyalog' adı altında Papa ile görüşmesi ve dünyanın 30-40 ülkesinde açtığı okullarla "İslam Misyonerliği"ne soyunarak somut yönelimlere girmiş olması nedeniyle, avantajlı duruma geçmişti. ABD, bu "İslam Halifeliği"ni öyle önemsemektedir ki, Türkiye'nin liderliğe soyunması için Suudi Arabistan'ı dahi ikna etmiş durumdaydı. Ancak, İslam dünyasındaki tarihsel, sosyal ve kültürel farklılıklar bakımından 'İslam Halifeliği'nin oluşturulması pek mümkün değil.

Türkiye'deki tarikatların durumunu değerlendiren CIA'nin eski masa şefi Paul Henz şunları söylüyor: "*Eski Sovyetlerde püriten Vahabi doktrinler, kirlenmeye ve materyalizme karşı panzehir olarak yaygınlaştı. Bunların Soğuk Savaş sonrasındaki demokratik düzenlerde nasıl bir tavır alacakları henüz belli değil... Said-i Nursi'nin öğrencileri olan Nurcular, bilim, modern bilgi ve ciddi modern eğitimin, geleneksel olarak İslam'da bulunduğunu savunuyorlar. Türk aydınlarının Nakşibendîler konusundaki kaygıları yapaydır. Türkiye'nin doğusunda ve kasabalarında yaygın olan Nakşibendîler, eski Sovyetlerde ve İslam dünyasında oldukça güçlüdürler. Gerici değillerdir. Nakşibendîler, eski Sovyetlerdeki bağımsız Türkî Cumhuriyetlerde ortaya çıkan girişimci sınıflar için doğal bir bağlantı noktası işlevini görmektedirler...*"[196] ABD'nin temel siyasal yaklaşımlarını ortaya koyan bu görüş açısı aynı zamanda Türkiye'deki tarikatlarla ABD arasındaki ilişkiyi de dışa vurmaktadır. Türkiye'de tarikatların neden böyle önlenemez bir hızla geliştiği, daha iyi görülmektedir. ABD, bu siyasal çizgisini, 1946'dan bu yana egemen kılmaya çalışmaktadır. Bu yönde önemli adımlar attığı bir gerçek.

ABD, "İslam'ı dostlarda desteklemek, düşmanlarda kışkırtmak" politikasına dayanan "Yeşil Kuşak Teorisi"nin bölgede değişen siyasal güç dengelerine bağlı olarak yeniden analiz edilerek yaşama geçirilmesi için Türkiye'yi son derece önemsemektedir. Washington Uluslararası Stratejik Enstitüler Merkezi eski uzmanlarından Brad Roberts, Türkiye'de komünizme karşı İslam'ın desteklenmesine ilişkin şunları ifade ediyor: "*ABD'nin Türkiye'ye bakışında; İslam'ın yükselen sesinin; komünizme karşı basit bir kalkan olmaktan daha kapsam-*

196) GERAY Haluk, "Yeni Dünya Senaryoları ve Türkiye", *Cumhuriyet* gazetesi, 20.02.1995.

lı bir çerçevede düşünülmesi" gerektiği vurguluyor. Ayrıca İslam'ın toplumsal yaşamın bütün alanlarına müdahale etmesi gerektiğini de belirtiyor; "*...dindar kitlelerin siyasete, iş yaşamına, bürokrasiye, orduya, öğretmenliğe doğru çekilmesi modernizasyon süreci için önemli bir adım olabilir*" diyor.[197]

Hatta bunun için gerektiğinde Türkiye'de şeriata dayanan bir demokrasi kurulabilir. Demokrasinin temeli olarak gördükleri 'laikliğ'ten vazgeçilebilir. Örneğin Amerikan Dışişleri eski Bakanı Colin Powell, Alman ZDF televizyonun sorduğu bir soruya vermiş olduğu yanıtta şunları belirtiyor: "*Irak'ta bir İslam Cumhuriyeti olacak. Türkiye ve Pakistan'daki diğer İslam Cumhuriyetleri gibi. Ancak bu, anayasal çerçeve, Şeriat hukuku, Kuran hukuku çerçevesinde olacak... ABD'nin beklentisin, Irak'ın demokratik bir İslam devleti olması... İslam'ın demokrasi ile bir arada olması, Türkiye'deki gibi bir demokrasi neden olmasın.*"[198] Powell'ın yoruma yer bırakmayacak kadar çok açık olarak vurguladığı gibi, ABD, Türkiye'nin Ortadoğu kapsamında 'İslam demokrasi'sine uygun bir tarzda yönetilmesini uygulanabilir bir politika olarak görmektedir.

ABD Temsilciler Meclisi'nde alınan kararlar, ABD'nin dini değerleri, bölgesel çıkarları için nasıl kullanabileceğine ilişkin temel politikaları hakkında somut bir fikir vermektedir. 21. yüzyıl özelliklede Ortadoğu, Kafkasya, Orta Asya ve Balkanlar bakımından etnik ve dinsel çatışmaların yoğunlaştığı bölgeler olmaya devam edecektir. ABD'nin bu bölgelere ilişkin oluşturduğu politikaların uygulanma alanının stratejik merkezinde, geçmişte olduğu gibi şimdi de Türkiye bulunmaktadır.

2- ALMANYANIN İSLAM POLİTİKASI: ALMAN-İSLAM SENTEZİ

Almanya'nın son 150 yıllık tarihsel sürecinin hemen her döneminde İslam dünyası ile yakın ilişkileri oldu. Almanya, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları döneminde Osmanlı İmparatorluğu ve daha sonra Türk devleti ile çok yakın siyasal ilişkileri olan ve bu bakımdan da İslam dünyasının sorunlarıyla iç içe olan bir ülkedir. Almanya'nın dış politikasında Ortadoğu'nun önemli bir yeri olması nedeniyle, bölgedeki gelişmeleri çok ciddi oranda önemsemektedir.

Ancak İslam olgusunun Almanya'nın iç politikasının da önemli sorunlarından biri haline gelmesi yakın tarihimiz olarak ifade edebileceğimiz 1960'lardan sonra gelişti. Türkiyeli göçmenlerin Almanya'ya işçi olarak gelmeye başlamalarıyla, göçmen olgusunun en önemli sosyal/dinsel sorunlarından biri

197) Aktaran ÖZAKINCI C., age, syf:100-101.

198) www.avrupahaber.com

olan İslam, Almanya'nın iç politikasının temel gündem maddelerinde biri olmaya başladı. Almanya'da sosyal bir olgu olan göçmenlerin ağırlıklı olarak Türkiyeli olmaları nedeniyle İslam, şu an Almanya'da ikinci büyük din haline gelmiş bulunuyor. Bu gerçeklik aynı zamanda bütün Avrupa dünyası için de geçerlidir.

Güncel siyasal yaşamının bir parçası haline gelen İslam, Almanya'nın izlemiş olduğu politika da giderek önem kazanmaktadır. Bu ülkede çok sayıda İslami örgüt veya kurum bulunmaktadır. Özellikle aktif ve hatta radikal İslami grupların faaliyetlerine destek verilmesi, göçmenleri etkileme ve yönlendirmede bilinçli olarak ön plana çıkartılması, sayıları 2000'e varan cami ve mescitlerin bulunması, sadece ibadetlerinin yapılması için verilen 'dinsel bir özgürlük' müdür? Türkiye'deki mevcut siyasal rejimi silahlı güç kullanarak yıkıp yerine bir İslam devleti kurmayı hedefleyen ve hatta dünyanın İslamlaştırılmasını savunan örgütlenmelere izin vermesinin nedeni gerçekten sadece siyasal özgürlükler sorunu olarak mı görülmektedir? Yoksa Ortadoğu'ya yönelik izlenen siyasal stratejinin bir parçasını mı oluşturmaktadır?

Almanya'da İslam'a ilişkin izlenmesi gereken politikaların belirlenmesi için yapılan tartışmalarda ortaya çıkan nokta şudur: Alman parlamentosunda yer alan bütün partiler, aralarında bir kısım 'küçük' farklılıklara rağmen genel olarak aynı görüşleri savunmaktadırlar. Yani Türkiyeli göçmenlerin Almanya'ya entegrasyonu ile 'İslam içerikli din derslerinin Almanca verilmesi' ve 'Alman İslam'ının yaratılması' gerektiği konusunda uzlaşmış durumdadırlar. Örneğin CDU/CSU grubu eski başkan yardımcısı Jürgen Rüttgers, 14 Aralık 1999'da, Alman hükümetine, "*Almanya'da İslam*" başlığı altında 135 maddeli soru önergesi veriyor. J. Rüttgers, "*Camiye evet, çifte vatandaşlığa hayır!" başlıklı yapılan propaganda çalışmalarında "Biz yabancılara karşı değiliz. Entegrasyondan yanayız. Bu amaçla daha fazla cami inşa edilmesi, okullarda Almanca din dersi verilmesi gerektiği inancındayız*" görüşüyle açık destek sunuyordu.

Almanya'nın eski Başbakanlarından Kohl döneminde devlet politikası olarak benimsenmeye başlanan 'Euro İslam' politikası, Schröder tarafından da desteklenerek; 'Euro İslam Sentezi' ya da 'Alman İslam Sentezi' olarak somutlaştırıldı. Türkiye'nin AB'ye girmesini en çok destekleyen Yeşillerin Alman milletvekili Cohn Bendit; "*Avrupalı bir İslam'a ihtiyacımız var*", bu yüzden de "*Avrupalı bir İslam yaratmalıyız*" demişti. Almanya'nın, Türkiye'nin AB'ye girmesini savunmasında; izlemiş olduğu 'İslam politikası'nın çok önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bir bakıma göçmenlerin geldikleri ulusal kökenlerin 'asimile' edilmesi için, dinsel yapılarının ön plana çıkartılması politikası benimsenmiştir. Böylece, kendi ulusal kökenlerini unutarak dinsel yapılarını ön pla-

na çıkaran; yeni bir asimilasyon politikası geliştirilecek ve göçmenler Almanlaşarak 'Alman Müslümanları alt kimliği'ni oluşturulacaklardır. Alman Müslümanlarının yaratılması politikası ile, Almanya'nın Ortadoğu stratejisi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu Amerikalı Müslümanlarının ABD çıkarlarını en yüksek düzeyde savunmasına benzer 'yeni' bir Alman Müslüman 'tipinin' yaratılarak bölgesel etkinlik alanını geliştirmek için kullanmaya hesaplamaktadır. Bu politika doğal olarak daha çok Almanya'da yaşayan Türk ve Kürt kökenli Müslümanların asimilasyon sürecine tabi tutulması ile sağlanmaya çalışılmaktadır.

"İslamiyet Alman toplumuna entegre edilmeli" diyen Alman hükümetinin eski Yabancılar Danışmanı Marieluise Beck, Almanya'daki İslam'ın zamanla Alman İslam'ına dönüşeceğini belirtiyor. Steinbach da "Almanya, İslam'ını oluşturmak zorunda" diyor.[1] Alman devleti, daha 1970'lerden itibaren Türklerin artık kalıcılaşmaya başladıklarını belirterek "etnik ve dinsel öbekleştirme" stratejisini uygulamaya koydu. 1986'da kamuoyuna açıklanan ve devlet belgesi olarak ifade edilen "*Tiedt Raporu*"nda izlenmesi gereken politika şöyle özetlenmiş: "*1- Birinci nesil yaşlı Türkleri toplumsal, ekonomik ve yasal baskı araçlarıyla ülkelerine püskürtmek. 2- Etnik ve dinsel kimlik arayışlarını özendirerek genç nesiller arasında Türk ulusal kimliğinin gelişmesine engel olmak. 3- Sürekli Türkiye'nin sorunlarını gündemde tutarak genç nesilleri Türkiye'ye kilitlemek, hem de Türkiye odaklı konularda Almanya'nın onların yanında olduğu hissini vermek. 4- Etnik/dinsel öbekleşme sonucu Türk toplumu içinde çıkacak huzursuzlukları sürekli gündemde tutarak, Alman ve dünya kamuoyu nezdinde Türklerin Almanya'ya entegre olamayacaklarını kanıtlamak, yabancılar yasasında yapılacak değişiklik ve sertleştirmeleri bu yolla mazur göstermek. 5- İleri bir aşamada bu önlemlerin yetersiz kalması durumunda İslam'ın evrenselliğini ve Almanya'nın Müslüman kimliğine karşı beslediği tarihsel saygıyı vurgulayarak, Almanya Türk toplumu için din ağırlıklı bir üst kimlik geliştirmek...*"[199] Özellikle son 5. maddede somutlaşan dine dayalı 'bir üst kimlik' oluşturmak için siyasal islami hareketler; Alman siyasal güçleri tarafından sürekli desteklendiler. Almanya'nın devlet politikası haline gelen bu görüşlerin pratik olarak uygulanması için bugün de AB süreci özel olarak kullanılmaktadır. Almanya'nın Türkiye'nin AB üyelik sürecini çok aktif olarak desteklemesinin arka planında yatan siyasal olgulardan biri de budur.

Alman devletinin oluşturmuş olduğu politikaya bağlı olarak Göçmenler ve İslam üzerinde sürekli konferanslar veren ve politikalar geliştiren Peter Heine,

199) age, syf. 44.

1985'te Haidelberg'de katıldığı bir toplantıda şu değerlendirmeyi yapıyor: "*Türklerin gettolaşması, neden ayıplanıyor anlamıyorum. Mustafa Kemal'in tepeden inmeci ve din düşmanı reformları yüzünden kültürel mirasını ve dini köklerini unutan Türk toplumunun Almanya'da gettolaşması, aslında son derece olumlu bir gelişmedir. Bu sayede onlar, İslami kimliklerini keşfediyorlar, köklerine dönüyorlar.*"[200] Almanya'nın gettolaştırma politikasının arka planında duran temel olgulardan biri de dindir. Türkiye kökenli göçmenler arasında dini değerlere dayalı bir yaşam tarzı benimsetilerek, ulusal kimliklerinin çok daha hızlı terk ederek asimile olacakları düşünülmektedir. Böylece, Almanlaşmış Müslüman topluluğu oluşacaktır. Ancak, hem uluslararası ilişkiler hem de kültürel, sosyal ve tarihsel bağlar bakımından bu politikanın başarılı olma şansının çok az olduğu da bir gerçektir. Dikkat edilmesi gereken nokta, izlenen politika ve pratik yönelimlerdir.

Bütün dezavantajlara rağmen; Almanya'nın izlediği politikanın ve pratik yönelimlerin başarılı olabilmesi için; göçmenler içerisinde İslam dininin geliştirilerek İslamcı bir toplum yaratılması için bütün olanaklar sunulmuştur. Heine, 1996'da yayımlanan Alman Katolik Kilisesi'ne bağlı Herder Yayınevi tarafından çıkarılan bir kitabında şunları belirtiyor: "*İslam ülkelerinde yasaklanmış ve zulüm gören birçok İslami örgütün lider kadroları Almanya'da yaşamaktadır. İslamcı hareketlerin yarın öbür gün ülkelerinde iktidarı ele geçirecekleri kesindir. Bunun için falcı olmaya gerek yoktur. O nedenle, İslamcı örgütlerin ülkemizde yaşayan kadrolarıyla devletimiz ve siyasi partilerimiz bir an önce yapıcı bir diyalog kurmalıdır...*"[201] Heine'nin bu çağrısına uyan Alman hükümetleri; İslami örgütlerin faaliyetlerine izin vermekle kalmadı aynı zamanda ekonomik olarak gelişmelerine de gerekli desteği sundu. Birçok İslamcı kadroyu korudu. Almanya'da İslam din derslerinin okullarda okutulmasına karar verdi. Özellikle Almanca verilmesi istenen 'din dersleri' için uluslararası bir organizasyon olan ve 'Dünya Şeriat Birliğini' savunan Avrupa Milli Görüş Teşkilatı tercih edildi. Mevcut gelişmeleri değerlendiren Türkiye Araştırmalar Merkezi (TAM) Başkanı Prof. Faruk Şen, Cumhuriyet gazetesine vermiş olduğu bir demeçte; "*Almanya'da en fazla maddi güce ve elemana sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en sessiz örgüt olduğu*"na dikkat çekerek, "*Milli Görüş Vakfı'na bağlı Berlin İslâm Federasyonu'nun Berlin'deki Müslümanlara din dersi verme hakkını...*" elde ettiğini ve Türkiye'nin, "Milli Görüş Vakfı'nın Almanya'daki gücünü kavrayamadığını" belirtiyor. Şen, "Berlin'de alınan karar değiştirilemez, ama on

200) age, syf. 47.

201) age, syf. 48.

beş eyalette benzer kararların alınması engellenebilir" uyarısını yapıyor.[202] Alman devletinin, Türk öğrencilerine yönelik din derslerinin okutulmasını, Diyanet İşler Başkanlığı'na bağlı kuruluşlara değil de 'Milli Görüş Teşkilatı'na vermiş olması tesadüfi değildir. Bu yukarda belirttiğimiz politikalarla doğrudan ilişkilidir.

Türkiyeli göçmenler içerisinde İslamcı hareketin sürekli bir gelişme eğilimi içinde olduğunu; Almanya Anayasa Koruma Örgütü'nün yayınlanmış olduğu raporlarda görmek mümkündür.

Göçmenler içerisinde ciddi bir gelişme içerisinde olan radikal İslami hareketlerin -özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde sonra- siyasal ve örgütsel faaliyetleri denetlenmeye başlandı. Çünkü Almanya vatandaşlığına geçmiş Türk kökenli birçok İslamcı militanın Çeçenistan'da, Bosna'da ve Afganistan'da savaşmaya gittikleri ve bir kısmının da çatışmalarda öldüğü belirlendi. Göçmenler içerisinde radikal İslami hareketin gelişmesi ve toplumsal güç olmaya başlaması ve daha önemlisi uluslararası İslami eylemlere katılmaya başlamaları, Alman devletini yeni önlemler almaya zorladı. Böylece Almanya daha önce desteklediği İslami hareketleri bu kez kontrol altına almaya ve hatta Metin Kaplan gibi liderleri Türkiye'ye iade etmeye karar verdi.

Altı çizilmesi gereken önemli nokta, 1960'lardan beri, Türkiyeli göçmeler içerisinde çok kapsamlı olarak örgütlenen İslami hareketin bugünkü güce ulaşmasında, Almanya'nın izlemiş olduğu bu politikaların çok ciddi bir etkisi olduğudur.

3- TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİ VE SİYASAL İSLAM

Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye olmak için 1960'lardan beri sırada beklemektedir. 1990'lardan sonra AB'ye girmek için başvuru yapan birçok ülke kısa zaman diliminde AB sürecine dâhil edilirken, Türkiye beklemeye devam ediyordu. Ancak özellikle 1999'dan sonra bu sürecin hızla geliştirilmesine ve müzakerelerin başlanmasına karar verildi. 45 yıldır kapıda bekletilen Türkiye'nin üyelik sürecinin doğrudan başlatılması için hangi faktörler etkili olmuştur? Siyasal, ekonomik ve sosyal alanda ciddi iç sorunlar yaşayan Türkiye'nin; AB'ye giriş sürecinin hızlandırılması ve somut adımların atılarak müzakerelere fiilen başlanmasında, uluslararası alanda yaşanan ve dünyadaki siyasal dengeleri ciddi oranda etkileyen siyasal gelişmelerin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Özellikle Ortadoğu ve Avrasya'yı kapsayan gelişmelerin mer-

202) *Cumhuriyet* gazetesi, 16 Mayıs 2000.

kezinde bulunan Türkiye, jeopolitik olarak ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'nin AB üyeliğinin fiili olarak başlatılmasının siyasal nedenleri çok kapsamlı olarak analiz edilebilir. Ancak konumuzun özgünlüğü bakımından özel olarak, Türkiye'nin AB üyeliği sürecine dâhil edilmesinin en önemli etkenlerden biri olan 'siyasal islam' faktörü ele alınacaktır. Türkiye'nin AB sürecine dâhil edilmesi için görüşmelerin hızlandırılması, ABD ile AB'nin üzerinde anlaştıkları belki de en önemli konulardan biridir. Çünkü İslam dünyasında ve özellikle Ortadoğu'da yaşanan siyasal gelişmeler sadece ABD'nin değil aynı zamanda AB devletlerinin de en önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Afganistan'daki ve Irak'taki gelişmeler AB sürecinin en önemli siyasal gündem maddelerinden biri olmaya devam ediyor. Ortadoğu kökenli 'radikal' İslami hareketlerin uluslararası alanda başlattığı şiddet eylemlerinin yaygınlaşması ve aynı şekilde; AB içerisinde bulunan birçok ülkenin de doğrudan hedef haline gelmesi, AB devletlerini yeni çözümler bulmaya zorlamaktadır. AB ve ABD'nin anlaştıkları diğer önemli noktalardan biri de, geniş bir coğrafyayı kapsayan İslam dünyasını ciddi siyasal değişikliklere zorlamaktır. Bu ülkelerin rejim değişikliklerine zorlanarak 'İslam ile demokrasiyi uzlaştırma' planlarlarına model ülke olarak da Türkiye düşünülmektedir. Böylece, AB'ne dâhil edilmiş Türkiye modelindeki başarı, hem radikal İslam'ın gelişmesini denetim altına alacak hem de bu ülkelerdeki rejimlerin değiştirilmesini ciddi oranda etkileyecektir.

1940'lardan sonraki ABD'nin bütün başkanları, Ortadoğu'nun, Kafkasya'nın, Balkanlar'ın ve Orta Asya'nın kesişim noktasında bulunan Türkiye'nin istikrarlı rolünü her zaman vurgulamışlardır. Bugünkü somut verili koşular içerisinde aynı vurgular, AB tarafından da yapılmaktadır. Türkiye'de siyasal istikrarın devam etmesi için de ülkenin 'İslami köktencilikten' kurtarılması gerektiği sık dile getirilmektedir; "...*Türkiye'yi İslâmî köktencilikten kurtarmanın en iyi yolunun eleştirilerle vakit kaybetmek yerine, onun bir an önce Avrupa Birliği'ne sokulması olduğunu*" söylemektedirler.[203] 11 Eylül 2001'de ABD topraklarında yapılan eylemlerle ikiz kulelerin ve Pentagon'un vurulması, Afganistan'ın ve Irak'ın işgali ile çatışmaların çok daha geniş bir alana yayılması paralelinde İslamcı hareketlerin şiddet eylemlerinin uluslararası bir boyuta dönüşmesi, Türkiye'nin AB'ye alınması sürecini bir bakıma hızlandırdı. Bu mevcut durum hiçbir ülke tarafından kabul edilmezse de, bu faktörün ciddi oranda etkili olduğunu birçok stratejist, araştırmacı ve politikacı kabul etmektedir. Çünkü 'dinsel temelde gelişen İslami şiddet, ABD ve AB dâhil ol-

203) *ABD Dış İlişkiler Komisyonu tarafından hazırlanan rapor*, syf :3 Eylül 1996, www.antimai.com

mak üzere batı dünyasına yöneliktir' tezi ciddi olarak benimsenmektedir. Bu tehlikenin bertaraf edilmesi ya da saldırıların etkisizleştirilmesi için Türkiye'ye 'zorunlu' olarak ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye, 'İslam dünyası ile Batı arasında tampon ve model bir ülke' rolünü oynayabilir. Türkiye'nin bu süreçten dışlanması, köktenci İslamcılığın gelişme eğilimini hızlandıracak ve genç nüfusun radikal İslam'a doğru yönelmesini doğrudan etkileyecektir. Olasılık olarak hesaplanan bu 'kötü senaryo, hem ABD'nin ve AB'nin bölgesel politikalarını çok ciddi oranda etkileyecek hem de radikal İslam'ın Batı'ya doğru çok daha hızlı gelişmesine nesnel bir zemin hazırlayacaktır. Bütün bu olasılıkların engellenmesi için de, Türkiye gibi bir ülkenin AB sürecine dâhil edilmesinin kaçınılmazlığına ve zorunluluğuna dikkat çekilmektedir.

Bu nedenle kamuoyunda müzakerelerin başlatılmasına ilişkin yapılan tartışmaların birçoğunun yapay olduğu ortaya çıkmaktadır. AB'nin oluşturmaya çalıştığı siyasal stratejinin arka planında mutlak olarak Türkiye'ye ihtiyaç duyulduğunu AB bürokratlarının yapmış oldukları açıklamalarda görmek mümkündür. Brüksel ve Brüksel'de konumlanan Birliğin üst düzey yöneticilerinin beyanatlarından anlaşıldığı üzere, Türkiye ve AB arasında üyelik müzakerelerin başlatılması kararı ile Ortadoğu'ya ve Avrasya'ya yönelik oluşturulan stratejik politikalar arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin Avrupa Birliği (AB) Komisyonu'nun Dış İlişkilerden Sorumlu Üyesi Chris Patten, "*Türkiye, AB ile İslam Dünyası'nın kesişim noktasında bulunuyor*" demektedir. Bugün açık ve gizli bir şekilde dünyanın en önemli rekabet ve çatışma alını olarak belirlenen bölgelerin kesişim noktasındaki Türkiye, AB için hayati bir öneme sahip görünüyor. Chris Patten'in vurguladığı ve dikkat çektiği noktada budur.

Chris Patten, Oxford İslam Araştırmaları Merkezi'nde "*Dört yol ağzındaki İslam ve Batı*" başlıklı yaptığı bir konuşmada şunları söyledi: "*Müzakerelere başlamak, bambaşka bir Türkiye'ye, Avrupa ve İslam arasında farklı ilişkilere yol açabilecek... Bu kültürel ve jeopolitik açıdan kendimizi nasıl gördüğümüzü, nasıl görünmek istediğimizi ortaya koyacak. (...) Bunun siyasi olarak göze alınması zor ve idari açıdan yürütülmesi sıkıntılı olabilir. Ancak ortaya çıkacak sonucun ne olacağı belli olmasa da Türkiye'yle müzakerelere başlamanın bizi bambaşka bir Türkiye'ye ve İslam Dünyası ile Avrupa arasında çok farklı ilişkilere yönelteceğinin farkında olarak tartışmayı açmalıyız.*" Bu bakış açısı merkezileşmeye doğru giden AB'nin Türkiye'ye yönelik politikalarını ortaya koymaktadır.

Aynı şekilde, Belçika Dışişleri Bakanı Karel De Gucht: "*Bu tavır kamuoyuna anlatılabilir. Çünkü tam üyelik, Türkiye'yi Avrupa yörüngesinde tutmanın en iyi yöntemidir. Avrupa stratejisi açısından, Batı ile Ortadoğu arasında bir tampon ve*

köprü sahibi olmak önemlidir. Zaten Türkiye bizim komşumuzdur. Dolayısıyla bu ülkede Avrupa toplumu ile uyumlu bir İslam'ın gelişmesi ve etkisini Ortadoğu'ya doğru yayması önem taşımaktadır. Türkiye, toplumsal refah ve ekonomik başarı getiren modernleşmesi ve demokratikleşmesiyle İslam dünyası için bir model olabilir. Bu, İslam dünyasına verilebilecek en iyi yanıttır..."[204]

AB ülkelerinin önde gelen devlet adamlarından, politikacılarından ve siyaset bilim uzmanlarından oluşan 'Türkiye Bağımsız Komisyonu' tarafından hazırlanan 45 sayfalık rapor, komisyon başkanı Finlandiya'nın eski Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari tarafından kamuoyuna duyuruldu. Raporda, "*Avrupa Türkiye'nin üye olmasıyla, medeniyetler çatışmasının kaçınılmaz olmadığı yönünde dünyaya güçlü bir mesaj gönderir. Bu üyelik İslam ve demokrasinin bağdaşabileceğini ortaya koyar. Türkiye'nin jeopolitik konumu AB'nin Kafkaslar ve Orta Asya'ya açılımını sağlar. Finlandiya nasıl AB için kuzey boyutu kazandırdıysa Türkiye de güney boyutu kazandırır. Türkiye tarihsel ve coğrafi açıdan AB'nin bir parçasıdır...*"[205] Bu açıklamaların bir bütünü AB'nin Türkiye politikasının ne olduğuna ilişkin somut fikirler vermektedir. Siyasal bir güç olarak özellikle Ortadoğu'daki ve Orta Asya'daki gelişmelere daha aktif bir tarzda müdahale etmek isteyen AB'nin, İslam dünyasına sunmak istediği örnek model ülke Türkiye'dir.

3 Ekim 2004'te, AB Komisyonu'nun Türkiye ile müzakerelerin başlatılmasına ilişkin hazırlamış olduğu raporda bir kısım noktaların altı çizilmektedir. Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlatılması için gerekli nedenleri sıralarken özellikle, Ortadoğu ve Kafkasların önemine dikkat çekilmekte ve Türkiye'nin Birliğe dâhil edilmesiyle bölgede etkinliği artacak bir AB'nin oluşacağına özel bir vurgu yapılmaktadır. "*...Nüfusu, büyüklüğü, coğrafi konumu, ekonomik, güvenlik ve askeri potansiyelinin bir arada yapacağı etkilerden dolayı Türkiye'nin katılımı geçmişteki genişlemelerden farklı olacak. Bu etkenler Türkiye'ye bölgesel ve uluslararası istikrara katkıda bulunma yeteneği kazandırmakta. Katılım ihtimali, Türkiye ile komşuları arasındaki ikili ilişkilerin, AB'nin kuruluş ilkeleriyle uyumlu biçimde geliştirilmesine vesile olmalı. Bu bölgelere yönelik AB politikalarına dair beklentiler de, Türkiye'nin komşularıyla mevcut siyasi ve ekonomik bağları hesaba katıldığında, büyüyecek. Bu da bizzat AB'nin, geleneksel olarak istikrarsızlık ve gerilimlerle karakterize edilen bölgelerde (mesela Ortadoğu ve Kafkaslar) orta vadede güçlü bir dış politika aktörü haline gelme göreviyle nasıl başa çıkacağına bağlı olacak...*"[206]

---

204) *Yeni Şafak* gazetesi. 08.12. 2004.

205) Internet haber.com,.06.09.2004.

206) antimai.com.

Türkiye'nin AB'ye katılması sürecine ilişkin yapılan güncel tartışmalarda ortaya çıkan diğer önemli sonuçlardan biri de, AB'nin uluslararası ilişkilerde etkin bir güç olabilmesi ve nüfuz alanlarını genişletmesi için Türkiye'nin 'Müslüman ama demokratik bir model bir ülke' olarak İslam dünyasına kabul ettirilmesi gerektiği görüşüdür.

İngiltere'de yayınlanan Ekonomist dergisinde 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile müzakerelerin başlamasına ilişkin yapılan bir değerlendirmede; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne dâhil edilmesinin stratejik önemine vurgu yapılırken şunlar belirtiliyor: "*11 Eylül'ün ardından Türkiye'yi kulübe dâhil etmek, artık sadece büyük ve stratejik öneme haiz bir ülkenin modernizasyonuna yardımcı olmaktan ibaret değildir. Bu AB ve Batı'nın tümü için, çağdaş ve demokratik İslam'a cesaret verip vermeme noktasında bir sınav niteliği taşıyacaktır... Türkiye, bütün Ortadoğu için bir demokrasi modeli olmayabilir, Araplar böyle görmeyebilir. Ancak Türkiye'yi reddetmek, yine de pek çok Arap ülkesi tarafından Batı'nın yaptığı büyük bir ikiyüzlülük ve ırkçılık olarak görülecektir. Türkiye'yi reddetmek, genişlemenin diğer unsurlarını da yavaşlatacaktır. Avrupa, güneydoğu sınırında bir kargaşayla yüz yüze kalabilecektir.*"[207] Bu tespit Türkiye'nin; Avrupa'nın politik çıkarların bakımından önemini ortaya koyarken, aynı zamanda, özellikle Ortadoğu bölgesinde Türkiye'ye biçilen rolü de ortaya koymaktadır.

AB dönem başkanı Hollanda'nın eski Dışişleri Bakanı Bernard Bot 27 Aralık 2004 tarihinde *The Washington Times* gazetesine vermiş olduğu bir demeçte, "*Türkiye'nin üyeliğiyle birlikte AB'nin Suriye, Irak, Ermenistan ve Kafkaslara komşu olacağını, Avrupa ile Ortadoğu'nun yakınlaşacağını... Siyasi, ekonomik ve kültürel köprüler kurmak için tarihi bir fırsata sahip olacağını... Terörizmle savaşta ve uluslararası barış ve istikrarın sağlanmasında AB'nin siyasi ve askeri kapasitesini güçlendireceğini*" vurguluyor. Bot, makalesinin devamında, "*ABD, küresel güvenlik sıkıntılarında Avrupa'dan omuz vermesini istemekte haklı. Türkiye'nin güçlü ordusunun da yardımıyla AB, bunu yapmakta daha başarılı olacak. Türkiye'nin Afganistan'daki NATO operasyonundaki önemli rolü, bu potansiyeli gösteriyor.*"[208] Bu politikaların bize sunduğu veriler şunu gösteriyor ki, AB'nin Türkiye'ye ihtiyacı var. Özellikle konumuz bakımından dikkate alındığında; Türkiye, İslam dünyası için bir model oluşturacaktır. Uygulanacak siyasal modelle AB, hem bölge coğrafyanın genelinde etkin bir siyasal güç olacak hem de radikal İslam'ın gelişmesi ve saldırıları kontrol altına alınacak. Diğer bir ifadeyle Batı ile İslam dünyası arasında bir köprü görevini yapacak olan Türkiye, İslami

207) Aktaran *Milliyet* gazetesi, 16.09.2005.

208) *Yeni Şafak* gazetesi, 27.12.2004.

kökenli şiddetin, Batı'ya yönelmesini engelleyecektir. Ayrıca gerektiğinde Türk ordusunun, radikal İslami hareketlere karşı bir kısım operasyonlarda aktif olarak kullanılması da hesaplanmaktadır.

İleri sürülen bu siyasal tezlerin hangi düzeyde başarılı olacağı şimdiden kestirilemez. Ancak gerçek olan bir başka nokta daha var. 70 milyon nüfusa sahip olan Türkiye'de siyasal islami hareket, ekonomik, siyasal ve sosyal taban olarak oldukça güçlüdür. Aynı zamanda 'radikal' İslami hareketin de gelişmesinin nesnel koşulları bulunmaktadır. Güçlü bir altyapıya sahip olan siyasal islami güçlerin AB sürecine katılma istemleri, onların siyasal stratejileriyle doğrudan ilişkilidir. Bu bakımdan, Türkiye'nin AB'ye alınmasına ilişkin oluşturulan politikaların tersten bir etki yaratma ihtimali oldukça yüksektir. İslam dünyasında -özellikle Ortadoğu ülkelerinde- güncelleşen siyasal eylemler, AB ülkelerin birinci dereceden sorunu haline gelecek ve hatta önemli bir tehdit unsuru olacaktır.

Model ülke olarak seçilen Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısına uyarlanmaya çalışılan ve yakın gelecekte olmazsa da uzun vadede denenecek olan bu yapısal modelin adı, 'Ilımlı İslam Politikası'dır. Bu politikanın Türkiye'nin ekonomik yapısına ve siyasal gerçeğine ne kadar uygun olup olmadığı ve başarı şansının ne olduğunu Türkiye'nin iç siyasal durumu ve uluslararası ve özellikle de Ortadoğu'daki ilişkiler belirleyecektir.

4- ILIMLI İSLAM POLİTİKASI VE BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ

'Soğuk Savaş' politikasını terk eden ABD'nin; özellikle Ortadoğu ve Orta Asya'ya yönelik izlemiş olduğu 'yeni' stratejinin adı 'ılımlı İslam' projesidir. Bu politikaya AB de dâhil olmuş durumdadır.

ABD bölgesel politikalarının başarılı olabilmesi için; özellikle Türkiye gibi Batı ile ekonomik ve politik ilişkileri gelişmiş bir ülkede, devlet yönetiminin ılımlı İslamcılara bırakılmasını olası bir plan olarak her zaman yedekte tutmaktadır. Graham Fuller; "*Türkiye, bugün İslami düşünce ve eğilimler konusunda daha esnek olmalı. İran gibi olun demiyorum, ama İslam'ın özel yaşam ve kamu yaşamındaki rolü konusunda esnek olmak ve İslam'ın Türkiye'nin kültürel ve entelektüel mirasının önemli bir parçası olduğunu, bastırılması gerektiğini kabul etmek, katılaşmayı önlemek için kendisini ifade etmesine olanak sağlamak mümkündür.*"[209]

ABD siyasal stratejisi nedeniyle özellikle Türkiye gibi ülkelerde İslam'ın model olarak kullanılabileceğine her zaman sıcak bakmıştır. 'Ilımlı İslam' politi-

209) Aktaran KALELİ., age, syf: 79.

kasının uygulanması bir başka deyimle 'şeriat'ın bir devlet biçimi olarak savunulmasıdır. İslam dininin toplumsal işlevini bilen herkesin, İslam'ın iktidara -hükümete değil- gelmesiyle 'şeriat hukuku'nun uygulanacağını bilir.

ABD'nin bölgesel politikalarının Türkiye'nin 'ılımlı İslam' politikasının eksenine çekilebilmesinin olasılıkları üzerine hazırlanan bir raporda şunlar dile getiriliyor; "*Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) çıkarları; en iyi, ihtiyatlı ve gürültüsüz politikalarla korunabilir. İslam'ın bugünkü rolüyle ilgili olayların sonuçlarını etkileyecek her türlü açık girişim, ABD çıkarları açısından olumsuz sonuçlar doğrulabilir. ABD hükümeti, politikalarını çizerken, Türkiye'nin laik hükümet biçimini desteklemekle, İslamcı güçlerle açıkça yüzleşmekten kaçınmak arasında ince yolda yürümelidir. ABD'nin çıkarlarını en iyi koruyacak siyasal seçenekler saptanmalıdır.*"[210] ABD'nin izleyeceği politikalar konusunda ciddi uyarı ve öneriler içeren bu raporda, Türkiye'de geliştirilen 'siyasal islam' ile 'laik sistem' arasındaki dengenin çok iyi korunması gerektiği belirtilmektedir. ABD'nin uzun vadeli planları bakımından, Türkiye'deki İslami güçlerin her zaman dikkate alınması ve hesaba katılması gerektiğine özel olarak dikkat çekilmektedir. ABD'nin Türkiye'deki İslamcılara amaçları ve hedefleri doğrultusunda gerekli bilgilerin öğrenilmesinin önerilmesi ve Türkiye politikasının buna göre belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı raporda "*Son olarak ABD, Türkiye'deki İslamcıların amaçları, ideolojileri ve istekleri konusunda daha fazla bilgi edinmek için çaba göstermelidir. Bu bilgiler edinilmeden ABD'nin Türkiye'deki çıkarlarının korunması zordur. Türkiye'deki İslamcıların rolü konusunda Amerikalı politikacılar, uzmanlık seviyesinde bilgi edinmelidir. Ek olarak: İslamcı hareketin ılımlı üyeleriyle gayri resmi ve ihtiyatlı temaslarda bulunmak faydalı olabilir.*"[211] ABD uzmanları tarafından hazırlanan bu rapordan sonra, İslamcı politikacılardan Tayyip Erdoğan'ın öncülüğünde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), bu politikanın bir devamı olarak algılanabilir. ABD denetimindeki koalisyon güçlerinin özellikle Irak'ın işgalinden sonra, Türkiye'de 'ılımlı İslam' eksenli bir partinin varlığının, ABD'nin Avrasya stratejisini uygulamada önemli bir kilometre taşı olacağı düşünülmektedir. İslamcı AKP hükümetinin, ABD'nin yanında Irak'taki savaşa girme çabası, ABD'nin Ortadoğu ve Avrasya siyasal stratejisi ile ilişkilidir. Ancak Türkiye'nin iç siyasal dengeleri bu gelişmeyi bir biçimiyle engelledi.

ABD'nin masaya yatırdığı 'Büyük Ortadoğu Projesi'nin en önemli ayaklarından biri Türkiye'dir. ABD kıtasal stratejik planı nedeniyle, Ortadoğu ülkelerini yeniden biçimlendirmek ve haritalarını yeniden çizmek için Türkiye gibi

---

210) age, syf: 79.

bölgesel alanda gücü olan bir ülkeyi, gelişmelere bağlı olarak hem askeri hem de siyasal olarak kullanmak istemektedir. ABD, siyasal stratejisinde, Türkiye'yi gerektiğinde 'demokrasiyle yönetilen ılımlı İslam' ülke modeline hazırlamak istiyor. Ancak, ABD'nin uygulamak istediği bu siyasal planın, Türkiye'nin iç siyasal dengeleriyle uyumlu hale getirilmesi son derece zordur. Bu zorluk dikkate alınarak, ABD ve AB'nin bölgesel politikalarına uyumlu bir pratik izleyen AKP hükümetine büyük bir destek sunulmaktadır. İslamcı hükümet, özellikle ordu, üniversiteler gibi geleneksel devlet kurumlarıyla yaşadığı sorunları ve çelişkileri, ABD'yi ve AB'yi arkasına alarak çözmeye ve aynı zamanda İslamcı politikalarda bir kısım revizyonlar yaparak uygulamaya çalışmaktadır.

ABD'nin Türkiye'yi 'Büyük Ortadoğu Projesi'ne' dâhil etmesine karşı, Türk Genelkurmay'ının belli itirazları ön plana çıkmaktadır. Generallerin önemli bir kesimi bu stratejik plan içerisinde aktif olarak yer almak istediklerini hemen her fırsatta dile getirmektedirler. Ancak, 'Türkiye'nin ılımlı İslam politikası içerisine çekilmesine' olumlu bakmamaktadırlar. Bu planın, devletin mevcut 'laik' statükosunun korunarak uygulanmasına aktif destek sunacaklarını sürekli vurguluyorlar. ABD ise Türkiye'nin siyasal sisteminde ve bölgesel ilişkilerde aktif bir güç olan generaller ile İslamcı hükümet arasında bir denge politikası izlemektedir.

Wall Street Journal gazetesinde, konuya ilişkin yayınlanan bir yazıda Türkiye'nin önemi şu cümlelerle ifade edilmektedir: "*Ortadoğu'dan kaynaklanan tehlikeler bugün Avrupa'yla Amerika'nın karşı karşıya bulunduğu en büyük tehdidi oluşturuyor. Batı'yı bu tehditten koruyacak yeni ve büyük bir strateji geliştirmek zorundayız. Bunun kadar önemli olan, bölgenin kendisini daha demokratik çizgilere dönüştürmesine yardımcı olmak ve terörizmin kökündeki nedenleri ortadan kaldırmaya yönelmemizdir. Türkiye, istikrarlı bir Avrupa'yla gittikçe tehlikeli hale gelen Ortadoğu arasındaki fay kırığının üstündeki sıklet merkezinde yer alıyor. Ve bu yer Türkiye'yi bugün Batı stratejisinde, Büyük Ortadoğu'yu bizleri tahrip edecek insanları yetiştirmeyecek biçimde tedavi etmeyi amaçlayan stratejide temel taş haline getiriyor.*"[212] ABD'nin siyasal amacı çok açık; Türkiye, hem İslami güçlerin saldırıları karşısında güçlü bir tampon bölge oluşturacak hem de bölgesel enerji kaynaklarının korunması konusunda önemli bir rol oynayacak. Türkiye'nin üstleneceği rolün netleşebilmesinin, aynı zamanda, AB ile ABD arasındaki ilişkilere de bağlı olduğu herkes tarafından kabul ediliyor.

---

211) age, syf: 80 .

212) *Wall Street Journal*, 24 - 26 Ekim.

Abdullah Gül, Türkiye Dışişleri Bakanı iken bu projenin uygulanmasında ABD ile AB'nin ortak hareket etmesi gerektiğine dikkat çekmişti: *"Amerika'nın Irak deneyimiyle birlikte Ortadoğu'da artık tek başına oynayamayacağı düşünülüyor. İslam dünyasında, Arap sokağında Amerika imajının çok kötü olduğunun altı çiziliyor. Bölgeye para akıtacaksa, askeri açıdan NATO'yu devreye sokacaksa, imajını sorun olmaktan çıkaracaksa, bütün bunlar için ABD'nin Avrupa Birliği'ne ihtiyacı olduğu, bu desteği sağlamak için de Fransa'yla Almanya'yı ikna etmesi gerektiği ortadadır."* Ortadoğu'nun şekillendirilmesinde dünya güçlerinin ciddi bir çatışmasına şahit olunacağı bir yana; kuvvetler dengesinde Türkiye'ye önemli görevler yüklendiği, 'radikal' İslam politikasına karşı, Türkiye'de denenmeye başlanan 'ılımlı İslam' politikasının uygulanmaya konulacağının ilk işaretleri veriliyor.

Gül, ABD'nin geliştirmeye çalıştığı Büyük Ortadoğu Projesi üzerine şunları söyledi: *"İslam coğrafyasında, Ortadoğu'da dönüşümün, reformun gerektiğini herkes görüyor. Ama bu değişim dıştan zorlanmamalı. Sabır lazım. İç dinamikler önemli. 'Domino Teorisi'nden medet ummak yanlış. Yani birine vurunca, diğerleri de peşinden düşecek... Bu çok zor."*[213] Gül bu değişim sürecinin 'dış baskılarla' değil, kendi 'iç dinamikleri' ile başarılabileceğini belirtmektedir. Gerekçesini ABD'nin bölgede sevilmemesi ve anti-Amerikancı çizginin İslam toplumu içinde güçlü olmasına bağlıyor. Gül, ABD'nin bölgedeki kötü imajına vurgu yaparak, AB'nin bu sürece dâhil edilmesini savunmaktadır.

Türkiye'de devletin bütün kurumları da bu sürecin bir biçimiyle başlayacağını kabul etmiş görünüyorlar. Ancak yanıtı aranmaya çalışılan soru şu: Türkiye'nin siyasal dengeleri bakımından nasıl bir taktik plan uygulanarak bu değişim sağlanacaktır.

Gerek Genelkurmay Başkanlığı gerekse İslamcı hükümet, Ortadoğu'nun yeniden şekillendirilmesinde 'figüran ve pasif' olmak istemediklerini sıkça vurgulamaktadırlar. İslamcı Başbakan Tayyip Erdoğan şöyle demektedir: *"Figüran olmayız: BOP' un içeriğini tam olarak bilmiyoruz. Ancak büyük bir açılım olduğunu görüyoruz. Ortadoğu'ya böyle bir yaklaşım tarzının gelmesinde, Türkiye figüran olamaz. Biz olsak olsak ancak aktör oluruz..."*[214] Bu itiraz ile oynamak istediği rolü çok açık olarak belirtmektedir. Türkiye, ABD'nin özellikle Ortadoğu'daki ve Avrasya'daki enerji yataklarını kontrol etmek için uygulamaya koymak istediği askeri ve siyasal projelerde aktif bir güç olarak koruyuculuk görevini almak istediğini belirtiyor.

Ayrıca Genelkurmay Başkanlığı kadar İslamcı hükümet de kavram olarak

213) *Radikal* gazetesi araştırma yazı dizi 6 Mart 2004.

214) Internethaber.com, 21 Mart 2004.

'ılımlı İslam' politikasına sıcak bakmamaktadır. Her iki taraf da farklı gerekçelerle bu tanımlamaya karşı çıkmaktadır. ABD'yi ziyaret eden AKP Başkanı ve Başbakan Tayyip Erdoğan, İslam'ın bu tarzda ifadelendirilmesinin yanlış olduğunu ve İslam dininin yanlış yorumlanmasına yol açacağını belirterek karşı çıkmakta ve "burada da kanaatlerimizi, düşüncelerimizi açık açık anlatıyoruz. Ilımlı İslam devleti anlayışını söylememiz mümkün değil" demektedir.[215] Aynı şekilde eski Cumhurbaşkanı Necdet Sezer de Harp Akademileri Konferansı'nda yapmış olduğu konuşmada şöyle demiştir: "*Geçiş dönemi örneği olarak 'ılımlı İslam' modeliyle öne çıkarılan kimi ülkelerin, radikal bir değişiklikle köktendinci rejime dönüştüğü görülmüştür.*"[216] Ilımlı İslam politikasına karşı çıkan Sezer, aynı zamanda Genelkurmay'ın ve geleneksel devlet politikasının görüşünü yansıtmaktaydı. Bu nedenle Türkiye'nin model ülke olarak seçilmesine karşı çıkmaktadır.

Ancak ABD merkezli ve AB destekli 'Büyük Ortadoğu Projesi', bölge genelinde geliştirilmeye çalışılan 'ılımlı İslam' politikasına dayanmaktadır. Türkiye'yi de bu sürecin bir parçası olarak görmektedirler. Bu nedenle 'ılımlı İslam' politikasının, Türkiye'nin siyasal ve toplumsal koşullarına göre yeni biçimler alabileceği anlaşılıyor. 2004 yılının Temmuz ayında ABD'de yapılan G-8 zirvesine, Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında Türkiye'nin davet edilmesi ve Türkiye'nin bu politikanın uygulayıcı devleti olarak görülmesi, bir ay sonra İstanbul'da gerçekleştirilen İslam Konferansı Örgütü'nün Genel Sekreterliği'ne ilk kez bir Türk adayının seçilmesi, 'Büyük Ortadoğu Projesi'nin uygulanması alanında Türkiye'nin rolünü ortaya koymaktadır.

5- TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAMIN GELİŞMESİNDE ORTADOĞU-İSLAM DEVLETLERİNİN ETKİSİ

Ortadoğu ülkeleri ve Arap dünyası ile Türkiye arasındaki tarihsel bağların arka planında İslam dini bulunmaktadır. Müslüman ülkelerinin topraklarının çok önemli bir bölümü Osmanlı İmparatorluğu tarafından ilhak edilmişti. Osmanlı padişahlarının aynı zamanda İslam'ın halifesi unvanına sahip olmaları nedeniyle, İslam adına almış oldukları bütün kararlar İslam dünyası için bağlayıcı nitelikteydi.

Dönemin tarihsel süreci içerisinde dünyanın en güçlü imparatorluklarından birinin İslami kurallarla ve şeriat ile yönetilmesi, İslam dünyasını etkileyen en önemli faktörlerden biriydi. Ancak, geleneksel olarak Araplara ait olması ge-

215) *Radikal* gazetesi, 22 Mart 2004.

216) *Sabah*, *Milliyet* gazeteleri, 09 Nisan 2005.

reken 'halifelik' unvanının Osmanlı padişahlarının elinde olması, İslam dünyasında, Türklere karşı 'gizli' bir tepkinin oluşmasının nedenlerinden birini oluşturuyordu. Hemen her zaman Arap dünyasında, Türk imparatorluklarına karşı ciddi bir güvensizlik vardı. Toplumsal koşulların oluşturduğu bu güvensizlikler ve tepkiler her dönemde pratik olarak ortaya çıkmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması İslam dünyasında çok sayıda 'yeni' devletin oluşmasına yol açtı. Çok uzun yıllar Osmanlıların denetiminde olan Mısır, Cezayir, Libya, Suriye gibi ülkeler yeniden 'bağımsızlıklarına' kavuştular. Osmanlı İmparatorluğu dağıldı. Ancak, Anadolu'da Ankara merkezli 'yeni' bir Türk devleti kuruldu.

Ortadoğu'da ise 1. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise ABD'nin denetiminde Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn gibi yapay devletler kuruldu. İslamcı geleneklerle ve şeriatla yönetilen bu yapay devletler, Ortadoğu bölgesinde, özellikle ABD'nin ekonomik ve siyasal çıkarlarının korunması bakımında ciddi bir görev üslendiler. Aynı zamanda, bu yapay devletler 'soğuk savaş' boyunca, 'yeşil kuşak' politikasının ürünü olarak sosyalizme karşı, dünya çapındaki bütün İslamcı hareketleri ekonomik ve siyasal olarak desteklediler.

Bu devletlerin öncelikli hedeflerinden biri de Türkiye'nin bir bütün olarak 'İslamlaştırılması' oldu. Suudi Arabistan, Kuveyt, İran, Libya ve hatta Sudan gibi ülkeler, Türkiye'deki siyasal islami güçleri ekonomik ve siyasal olarak çok ciddi oranda desteklediler/desteklemektedirler. Türkiye ile bu devletler arasındaki ilişkilerin yoğunluğu, İslami kuruluşlara olan desteğin artmasına daha geniş olanaklar sunuyordu.

İran ve Libya hariç diğer Ortadoğu ile Uzak ve Orta Asya Müslüman ülkelerin birçoğu ABD'ye bağımlıdırlar. Türkiye'de siyasal islamın gelişerek toplumsal bir güç haline gelmesinde bu ülkelerin, son derece önemli katkıları var. Özellikle Ortadoğu'daki İslamcı devletler tarafından organize edilen uluslararası İslamcı kuruluşlar ile Türkiye'deki siyasal islamcıların birleştikleri en önemli nokta, İslami esaslara dayanan bir şeriat düzenini savunmalarıdır.

Türkiye'deki İslami güçlerle bu ülkelerin yönetimleri arasındaki ilişki uzun yıllara dayanmasına rağmen, daha çok 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra, ciddi bir sıçrama yarattı. Türk-İslam sentezi politikasını benimseyen generaller, özellikle Suudi Arabistan kökenli kuruluşlarla özel ilişkiler geliştirdiler. İslam Dünya Birliği olarak bilinen ve Müslümanların bulunduğu bütün ülkelerde örgütlenmeyi esas alan Rabıta'nın Türkiye'ye yönelmesiyle bu süreç çok daha hızlı gelişti. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin lideri General Kenan Evren'in, Rabıta'nın cami imamlarının maaşlarının ödemesini üstlenmesine onay

vermesinden sonra Rabıta'nın Türkiye'deki siyasal faaliyetleri devlet destekli bir çalışmaya dönüştü.

Gerçek ismi 'İslam Dünyası Birliği' (Rabıta-tul Âlem-ul İslami) olan ve 18 Mayıs 1962 tarihinde Suudi Arabistan'ın Mekke şehrinde kurulan Rabıta, amaçları ve hedeflerini tanımlarken şunlardan söz ediyor: "*Dünyanın dört bir yanında yaşayan 1 milyar Müslüman arasında bölünmeler başlamış, birçoğunun yüreğine anlaşmazlık tohumu ekilmiştir. Müslümanları birbirine bağlayacak herhangi bir örgüt yoktur. İslam Tevhidi'ni (birlik) gerçekleştirmek, Müslümanların karşı karşıya kaldıkları her türlü komplo ve entrikayla baş edebilmek, özellikle yükselen sapkın düşüncelerle, ateist (tanrıtanımaz) fikir akımlarıyla mücadele edebilmek...*"[217] Rabıta örgütünün öncelikli hedefi, 1960-1980 yıllarını kapsayan tarihsel dönem içerisinde dünya genelinde ve özellikle Ortadoğu ve Arap dünyasında yükselme eğilimi içerisinde olan sosyalist harekete karşı düşünsel ve örgütsel bir barikat kurmaktı. Bu siyasal yönelimin, aynı zamanda ABD'nin bölgede izlemiş olduğu stratejiyle tam bir uyumluluk göstermesi bir tesadüf değildir.

Dünya'nın İslamlaştırılması faaliyetine öncülük eden ve bu alanda çok kapsamlı faaliyetler örgütleyen; dünyanın birçok ülkesinde İslami örgütlerle doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan Rabıta, aynı zamanda BM'nin en önemli kurumlarından UNESCO ve Dünya Çocuk Fonu'nun da üyesidir. Rabıta, kuruluş bildirgesinde kendini şöyle tanımlıyor: "*Hükümetlere bağlı olmayan kitlesel bir sivil kuruluştur. İslam düşüncesinin yükselmesi ve İslam'a düşman fikirlerin yok olması için çalışır. İslam içinde olup da İslamiyet'e aykırı fikirlerle mücadele eder. Tebliğ ve İrşat yoluyla İslam dininin yayılmasına çalışır. Bu amaçla bütün İslami kuruluşlarla İslam hükümetlerini kendisiyle işbirliği yapmaya çağırır.*"[218] Rabıta'nın bu açıklamasından da anlaşılacağı üzere siyasal amacı, İslamiyet'i yaymak, karşıt fikirlerle mücadele etmek ve dünyadaki İslami güçleri birleştirmektir. Bu amaçla kendisini 'hükümetler üstü gören' bir anlayışa sahip olduğu gibi birçok ülkede devletler üzerinde bir baskı mekanizması oluşturabilmektedir. Stratejik hedefi ise dünyanın İslamlaştırmasını sağlamaktır. Bu perspektifini de şöyle açıklıyor: "*Müslüman memleketlerinde yönetimin İslamcı kurallara göre olmasına çalışmak, çeşitli ülkelerden gelen hacılar arasından 'İslam Misyonerleri' yetiştirmek ve bunları kendi ülkelerine göndermek. İslamcı yayın organlarının işlevlerini yerine getirebilmeleri için maddi bakımdan desteklemek.*"[219]

---

217) Aktaran BULUT Faik, *İslamcı Örgütler-1*, Doruk yay., İstanbul, 1997, syf. 220.

218) age, syf: 221.

219) YALÇIN Soner, *Hangi Erbakan?*, Su yay., İstanbul, syf: 277.

Örneğin Suudi Arabistan, sadece Rabıta örgütü ile değil, devlet olarak dünyanın birçok ülkesindeki İslamcı faaliyetleri desteklemektedir. F. Bulut bu durumu şöyle değerlendiriyor: "...*Sovyetik yapının dağılışı sonrasında Orta Asya cumhuriyetlerinin ön plana çıkması, eskiden beri Suudi yönetimiyle iyi geçinen Afgan Mücahitlerinin yönetime gelmeleri ve Amerikancı İslam'ın bir türevini uygulayan Pakistan hükümetinin de faaliyetleri sonucu, Suudi yönetimi Petro-doları kullanarak o bölgede hummalı bir dini faaliyet içine girdi. Özellikle camii ve mescit yaptırma, Kuran kursları açma, din âlimleri ve öğrencileri eğitme, din kitapları gönderme konusunda bir hayli ilerde olan ve İslam ülkeleri içindeki etkinliğini pekiştirmek isteyen Suudi Arabistan, bu ülkelerde 'iktidar olması muhtemel düzen içi' İslamcı güçlere destek vermektedir. Bizzat yetkililerin açıkladığına göre, Suudi Arabistan, 73 kadar İslamcı örgüte parasal ve siyasal destek veriyor.*"[220]

14 Mart 1976 tarihinde Pakistan'da, Rabıta tarafından gerçekleştirilen kongrede 'İslam'ın uluslararası alandaki faaliyetleri' için şu kararlar alınıyor: "*1. Kongreye katılan taraflar, İslami öğretiyi ilkokuldan üniversite seviyesine kadar ders olarak okutmalıdırlar. 2. Arapça öğrenimi, bilhassa Arapçanın ana lisan olmadığı ülkelerde mecburi olmalıdır. 3. Kuran'ı Kerim'in tamamının öğretilmesi ortaöğrenimde zorunlu olmalıdır. 4. Bütün İslam ülkelerinde azami sayıda İslam öğretileri enstitüleri kurulmalı ve enstitüler İslami çalışmalar yapmalıdırlar. 5. İslam'ın önemli emir ve öğütlerinin takrir şeklinde kaydedilerek her türlü vasıta ile yayımlanması tavsiye edilmelidir. 6. İslam içerikli yayın yapan gazeteler, radyolar, televizyonlar desteklenmeli, İslam birliğinin hedefi olan 'İslam Devleti'nin gerçekleşmesi için çalışılmalıdır.*"[221] Alınan bu kararların hemen tamamı Türkiye'de özellikle 12 Eylül 1980'den sonra, devlet tarafından benimsenip uygulanmaya konuldu. 'Türk-İslam Sentezi Politikası'nın pratik uygulanması, aynı zamanda İslam kongresinde alınan bütün kararların yaşama geçirilmesi sürecidir.

İslamlaştırma stratejisinin uygulanmak istendiği öncelikli ülkelerden biri de Türkiye'ydi. Dünya çapında İslami faaliyetleri örgütleyen Rabıta'nın 1976'daki 'Yönetim Kurulu'nda iki Türk var. Bunlardan biri vaktiyle Demokrat Parti (DP) milletvekilliğini yapmış ve Rabıta Yönetim Kurulu Üyesi olduğu dönemde ise Adalet Partisi (AP) milletvekili olan Ahmet Gürkan ile daha sonraları, Milli Selamet Partisi (MSP) Urfa milletvekilliği ve Faysal Finans Kurulu Başkanvekilliği yapmış Salih Özcan. Mart 1976'da Pakistan'da toplanan 'Dünya Şeriat Kongresi'ne Türkiye'yi temsilen MSP milletvekili ve 1. MC Hüküme-

220) BULUT F. age, syf: 212-114.

221) ÇETİNKAYA H., age, syf: 162.

ti'nin Devlet Bakanı Hasan Aksay katılır. Kongrede "*İslami bir devlet ve nizam kurmaya*" ilişkin bir karar alınır.[222]

1980'lerde Rabıta'nın yönetim kuruluna iki Türk yeniden seçilir. Bunlardan biri Diyanet İşleri eski Başkanı Tunagör ile *Milli Gazete* yazarı, ünlü Kanlı Pazar eyleminin kışkırtıcı ve yönlendiricisi olarak bilinen Mehmet Şevki Eygi'dir. Ayrıca Türkiye'nin içerisinde bulunduğu siyasal dönem dikkate alınarak, Rabıta'nın ve CIA'nin ortak girişimiyle "*Komünizmle Mücadele Dernekleri, İlim Yayma Cemiyetleri ve Din Adamları Yardımlaşma Dernekleri*"[223] örgütlendirilir. Bu örgütlenmede Korkut Özal'a, Sami Tuğ'a ve Fethullah Gülen'e çok özel görevler verilir.

Rabıta'nın denetiminde olan İslami Kalkınma Bankası Başkanvekillerinden biri genellikle Türk olmuştur. Örneğin, Türkiye 9. Cumhurbaşkanı'nın kardeşi Korkut Özal ve Hüseyin Ateş bunlardan birkaçıdır. Türkiye'deki bütün İslami faaliyetlerde mutlaka Rabıta parmağı vardır. Nerede bir İslami örgütlenme ve antikomünist çalışma varsa orada Rabıta'yı bulmak mümkündür. Örgüt, Türkiye'nin doğrudan içişlerine müdahale edebilecek kadar kendisine güveniyor.

12 Eylül generallerinin onayı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Camisi'ni, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Camisi'ni, Kocatepe Camisi'ni ve İslam Kültür Merkezi'ni kuran Rabıta'dır. Bir kısım valileri, emniyet müdürlerini, kaymakamları hacca davet eden ve tüzüğü gereği hacda İslami misyoner olarak eğiten, Rabıta'dır. Yine, cuntanın Başbakanı emekli Oramiral B. Ulusu'nun talimatıyla, Prof. Nevzat Yalçıntaş ve 60 kişilik bir ekip, Rabıta tarafından yönlendirilen İslami bankacılık konusunda eğitim görmek üzere Suudi Arabistan'a gönderilir.

Aynı şekilde, askeri cunta 1980'de, Suudi Arabistan'dan petrol alınmasına karşılık, Suudilerin Rabıta aracılığıyla İslam'ı yaygınlaştırma önerisini/şartını kabul etti. Bu şart, Dışişleri Bakanı İlter Türkmen'le Riyad'da yapılan anlaşma ile resmileştirildi: "*Suudi Arabistan'ın Türkiye'nin petrol gereksinimini çok düşük fiyatla sağlaması karşılığında; Türk hükümeti Suudilere, Türkiye'de İslam dininin yaygınlaştırılıp, kökleşmesi için girişecekleri faaliyetlerde kolaylık gösterecekti. Türkiye ayrıca dini gelişmeleri destekleyecek, kurumlaşmalarını kabul edecekti...*"[224]

12 Eylül'le başlayan ve ANAP döneminde doruğa ulaşan süreç, aynı zamanda Suudi Arabistan'ın, Kuveyt'in ve nispeten Libya'nın Türkiye'deki İslami

222) YALÇIN S., age, syf: 278.

223) age, syf; 281-282.

224) Nilüfer Yalçın, *Milliyet* gazetesi.

harekete daha aktif bir şekilde müdahale ederek destek sundukları bir süreçtir. Rabıta, özellikle Türkiye'de yasallaştırılan finans kurumları aracılığıyla önemli oranda etkin oldu. Hatta bugün hızla büyüyen İslami şirketlerden bir kısmının tekelleşmesinde bu ülkelerin Türkiye'ye aktardığı petro-dolarların önemli bir etkisi var.

Nakşibendî tarikatı üyelerince kurulan Faysal Finans Kurumu'nun ortakları arasında, "*Salih Özcan, Fehmi Adak, A. Rüştü Çelebi, Süleyman Acar, Mehmet Alacacı, Ahmet Tevfik Paksu ve Halil Şıvgın yer alır...*"[225]

Bilindiği gibi Faysal Finans, Suudi Arabistan'ın uluslararası şirketlerinden biridir. Aynı şekilde Al Baraka Türk'ün en önemli ortakları arasında Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ailesi ile Nakşibendî tarikatına bağlılıkları ile bilinen Topbaş ailesi yer alır. Talat İçöz, Kemal Unakıtan, Abdullah Tivnikli, Mahmud Cemil Hasanbaş, Dr. Abdülrezak Kamil gibi birçok insan da Suudi kökenli şirketlerin ortaklarıdır. İşin ilginç yanı ise Albaraka Türk, Dünya İslam Bankası iç tüzüğüne göre çalışmaktadır. Bu tüzük şunu öngörür: "*Üye ülkelerin tekil ve kolektif toplumsal ve ekonomik gelişmelerini şeriat ilkelerine uygun olarak artırmak...*"[226] Albaraka Türk'e onay veren de Cumhurbaşkanı Kenan Evren'dir. Yıl 1984.

Araştırmacı yazar Erbil Tuşalp, uluslararası İslami kuruluşların Türkiye'deki faaliyetlerini ve İslami örgütlere vermiş oldukları desteği şu verilere dayanarak açıklıyor: "*Dış yardımlar Libya'daki Uluslararası İslam'a Çağrı Cemiyeti (UİÇC), Suudi Arabistan'daki Rabıta ve Faysal Finans, Kuveyt'teki İslam Vakfı, Ministry of Avkaf, Finance House ve Beytuz Zekât ile İran İslam Cumhuriyeti tarafından sağladı. Libya'da 1986'da ABD'yi protesto gösterisi düzenlediği için Avrupa Millî Görüş Teşkilatı'na 700.000 DM, 1988'de Avrupa Müslümanları Konferansı organizasyonu için Erbakan'a 300.000 dolar ve yine UİÇC'nin Türkiye sorumlusu tarafından Beşir Darçın'a 300.000 dolar verildi. 1989'da 3. Avrupa Müslümanları Konferansı için Ankara'daki Libya Halk Bürosu'ndan 200.000 dolar, UİÇC'den Erbakan'a 500.000 dolar geldi. 1990 UİÇC'nin Türkiye sorumlusu Haribe'den Erbakan'a Foreing Bank'a ait 1 milyon dolarlık çek verdi 1991'de Kaddafi'den 500.000 dolar geldi. Mart 1989'da yerel seçimlerde kullanılmak üzere RP Faysal Finans'tan 1 milyar kredi aldı (Bu kredi daha sonra bağış olarak işlem gördü). Yine Faisal Finans'tan 1990'da RP'ye 2 milyon dolar geldi. Suudi işadamları aynı yıl 2,5 milyon dolar gönderdi (16 Temmuz 1997). Faisal Finans'ın yeni yöne-*

225) YEŞİLADA Birol, "İslamda dolarlar ve Politikalar; Türkiye'de Suudi sermayesinin Politik Ekonomisi", syf: 9.

226) age, syf ; 21.

timinde, İslami sermayenin kuşkulu şirketi Kombassan tarafından alındığı belirtilen; Zeki Sayın, Mustafa Çelik ve emekli askeri yargıç tuğgeneral Abdullah Küçükyılmaz gibi RP/FP'ye yakın isimler yer aldı."[227] Bu veriler, dünyada şeriat egemenliğini kurmaya çalışan uluslararası İslami kurumların Türkiye'deki faaliyetlerinin küçük bir parçasını oluşturmaktadır. Özellikle Suudi Arabistan ve Kuveyt eksenli kurulan İslami Kalkınma Bankası, Al Baraka ve Faysal Finans gibi kurumlar Rabıta ile doğrudan ilişki içindedirler. Rabıta siyasi bir kuruluş olarak özellikle Müslüman ülkelerde şeriatı tesis etmeyi hedefliyor. Nerede İslami hareket varsa, orada mutlaka Rabıta vardır.

1987'de Rabıta'nın Türkiye üzerindeki etkisi şöyle ifade edilmektedir: "*Türk yönetimi, dini duygularla birlikte yaşamaya ve onun gereklerini yerine getirmeye mecbur kalmıştır. Ancak bu adımlar, dikkatli ve tereddütlüdür. Biz Araplara düşen, Türkiye'nin (şeriat'a) yönelişini sağlamlaştırarak özel ilişkilere girmektir. Türk resmi siyasetine olumlu anlamda verilecek Arap siyasetleri, o ülkede Şeriat'a resmen dönüş yolundaki bilinen engellerin kaldırılması için yeterlidir. Umutla beklenen bu dönüşün gerçekleşmesi için de, Arap ülkeleriyle Türkiye arasında siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkiler geliştirilmelidir. Çünkü bunların hepsi şeriat hanesine yazılır.*"[228] Rabıta tarafından oluşturulan bu stratejinin Türkiye'de başarılı bir tarzda uygulanarak bugünkü sonucun doğmasında en önemli etkenlerden biri, bugün irticaya karşı mücadele ettiğini iddia eden ordunun kendisidir.

Suudi Arabistan, bu gelişmelerden güç alarak İslamcı partilere (RP-FP-SP ve AKP) çok daha açık destek sunuyor. Hatta hac için Türkiye'ye ek olarak hiçbir kontenjan ayırmazken, daha önce RP-FP'ye bugün ise SP ve AKP'ye özel olarak 5 bin kişilik bir kontenjan ayırmaktadır. Suudi kökenli yürütülen siyasal islamı destekleme yönündeki bütün faaliyetlerin doğrudan ABD eksenli olduğunu bir kez daha hatırlatmakta yarar var.

İran nispeten daha radikal bir çizgide hareket etmektedir. Bir yandan RP'nin iktidar olmasına çok açık destek sunarken, Merve Kavakçı olayında da Fazilet Partisi'ni desteklediğini açıkça belirtmişti. Diğer yandan, radikal İslami örgütlere; askeri eğitimden maddi olanaklara kadar her türlü desteği/olanağı sunuyor. Böylece iki yönlü bir çalışma örgütlüyor. Bu desteği resmi düzeyde kabul etmese de, çok fazla gizleme gereği de duymuyor. Hizbullah militanlarının önemli bir kesiminin İran'da askeri eğitim gördükleri de ortaya çıktı.

Ortadoğu coğrafyasının siyasal ve dini yapılanması dikkate alındığında,

---

227) Erbil TUŞALP, *İslam Faşizmi*, Doğan yay., İstanbul, 1999, syf: 253.

228) *El Şark El Avsat* gazetesi, Turkçe çeviri Faik Bulut, *2000 Doğru Dergisi*, 15. 01,1997.

Türkiye'de siyasal islamın gelişmesinin zemini her zaman vardır. İran dâhil olmak üzere bölge ülkeleri, en önemli jeopolitik sınırlara ve askeri olarak da belirgin bir güce sahiptir. Türkiye ile açıkça karşı karşıya gelmek yerine, değişik olanaklarla siyasal islama destek sunuyorlar. Yine bu desteğin oranlamasını belirleyen koşullar uluslararası siyasal güç ilişkileridir. Bugünkü tarihsel koşullar içerisinde izlenen bölgesel stratejiye göre; Türkiye'de hem siyasal islamın desteklenmesi hem de mevcut iç politik dengelerin korunması ciddi oranda önemsenmektedir.

6- SİYASAL İSLAMIN GELİŞMESİNDE TÜRKİYELİ GÖÇMENLER FAKTÖRÜ

İslam ülkeleri ile Batı arasındaki ekonomik, siyasal ve tarihsel bağlar yüzyıllara dayanmaktadır. Bu nedenle Batı'nın İslam ile olan ilişkisi 40-50 yılın sorunu olmadığı gibi, aynı dinsel farklılıklara rağmen sosyal ve kültürel olarak iç içe geçerek birbirlerinden etkilenmeye devam etmektedirler. Hatta tarihte 'dinler savaşı' olarak bilinen çatışmalar, Batı ile Doğu'nun egemenlik mücadelesi olarak şekillenmişti. İslam adına yürütülen savaşlarda, İslam ordularının İspanya'yı ele geçirmeleri, Hıristiyanlık adına yürütülen savaşlarda, Birinci ve İkinci Haçlı seferleri ile Anadolu'ya ve Kudüs'e kadar olan alanların işgal edilmesi isteği, şeriat ile yönetilen 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu'nun Viyana'ya kadar gelmesi ve uygulamaya koyduğu Balkanları İslamlaştırma politikası, 1. Dünya Savaşı sırasında Anadolu'nun yeniden işgal edilmesi gibi tarihsel olgular, İslam dünyası ile Batı arasında kesintisiz devam eden bir ilişkinin varlığını gösteriyor.

Sosyoekonomik koşulları nedeniyle kapitalizmin tarihsel gelişme evresinin dışında kalan İslam dünyası karşışında; yeni toplumsal bir kategorik evreye giren ve hızla gelişen Batı'nın ekonomik anlamda bir üstünlüğü oluştu. Ekonomik alanda oluşan egemenlik tarihsel süreç içerisinde siyasal egemenliğe yol açtı. Dinsel farklılıklara ve çelişkilere rağmen Batı ile Doğu arasında gelişen ekonomik ve siyasal bağlar aralarındaki ilişkiyi 'zorunlu' kılıyordu.

İslam dünyası içerisinde bulunan Türkler ile Batı arasındaki ilişkiler de hemen her tarihsel süreçte kesintisiz olarak devam etti. Kapitülasyonlarla Osmanlıların Fransızlara vermiş oldukları ekonomik ayrıcalıklar Batı ile olan ekonomik ve siyasal ilişkilerin boyutunun ne kadar eski olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu, bir bakıma İslam dünyası ile Batı arasındaki ilişkileri kavramamıza yardımcı olacak bir noktayı oluşturmaktadır.

Ancak, konumuz bakımından yakın tarihimiz olarak ifade ettiğimiz 50 yılı kapsayan, Türkiye'den Avrupa'ya başlayan göç ve bunun siyasal islamla olan

ilişkisine dikkat çekmek gerekir. 2. Dünya Savaşı'nda büyük bir yıkımla karşı karşıya kalan Batı, içerisinde bulunduğu sosyal koşullar nedeniyle zorunlu olarak işgücüne ihtiyaç duydu. Türkiye gibi genç bir nüfusa sahip ülke, ihtiyaç duyulan işgücünün karşılanması bakımından öncelikli olarak ön plana çıktı. 1955'ten itibaren, Türkiye'den Avrupa'nın değişik ülkelerine devam eden göç, bugün de bir biçimiyle sürmektedir. Avrupa'nın birçok ülkesine yerleşmiş Türkiye kökenli göçmenler, artık sosyal bir kategori haline gelmiş bulunmaktadırlar. İlk yıllarda gelip geri dönmeyi düşünen göçmenler, artık yaşadıkları ülkelerde yerleşik bir hayata geçmekle kalmadılar, aynı zamanda onların ekonomik, siyasal ve sosyal koşullarını etkilemeye de başlamış bulunmaktadırlar.[229]

Göçmenler arasında sosyal bir kategori olarak 'din faktörü' çok bilinçli olarak ön plana çıkartıldı. Böylece İslam dini, Avrupa'nın toplumsal yaşamını etkileyen bir faktör olmakla kalmadı, hemen her ülkenin iç politikasının ciddi sorunlarından birini oluşturmaya da başladı. İslamcı örgütlerin göçmenler içerisindeki faaliyetlerinin çok kapsamlı bir düzeye ulaşması, bu sorunun boyutunu çok daha önemli kılmaktadır. Özellikle Almanya'da Türkiye kökenli göçmenler içerisinde, 1960'lardan başlayan ve 1980'lerden sonra çok daha kapsamlı olarak geliştirilen İslamlaştırma faaliyetleri sonucu 'şeriat' isteyen radikal örgütlerin güçlenmesine nesnel bir zemin oluştu. Bugün AB ülkeleri içerisinde 'radikal İslam' ciddi bir tehlike olarak görülmektedir. Ancak bu gelişmeye nesnel zemin hazırlanmasında, ilgili ülkelerin izlemiş olduğu dönemsel politikaların önemli bir etkisinin olduğu da çok bilinçli olarak gizlenmektedir.

Konumuz bakımından hem Türk devletinin göçmenler içerisindeki İslamlaştırma faaliyetlerini çok açık olarak desteklemesi, hem de Almanya'nın bu faaliyete izin vermesinin arka planındaki politikaların inceleme konusu yapılması gerekir. İslamlaştırma faaliyetlerinde, her iki ülkenin iç politikalarındaki bir kısım faktörlerin etkileri olduğu gibi, aynı zamanda uluslararası faktörlerin de ciddi etkileri bulunmaktadır. Almanya'nın 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Federal Almanya ve Demokratik Almanya olarak ikiye bölünmesi ve fiili olarak da Sovyetlere sınır olması nedeniyle ABD'nin Sovyetlere karşı geliştirdiği 'Yeşil Kuşak' stratejisinin göçmenler üzerinde de etkili olması için izlenen politikanın etkisi çok önemlidir.

Laik olduğu iddia edilen Türk devleti, göçmenler içerisinde yürütülen İslamlaştırma faaliyetinde her zaman başrol oynadı. Örneğin 1968-1974 yılları

229) PEKÖZ Mustafa, *Avrupa Birliğinde Göçmenler-Almanya'da Türkler ve Kürtler*, İstanbul, Gün yay., 2002, syf :103.

arasında Essen ve Köln kentlerindeki Türkiye Cumhuriyeti Çalışma Ataşelikleri'nde din görevlisi olarak çalışan Osman Erkan, anılarında şunları dile getirmektedir. "*Almanya'da İslam dininin yayılması için yapılan hâlihazırdaki faaliyetlerden biri de büyük şehirlerde kurulan İslam cemiyetleridir. Bu cemiyetler, Berlin, Münih, Aachen, vs.'de faaliyet göstermektedirler. Maddi imkânsızlığa rağmen yavaş da olsa faaliyetlerini yürümektedirler. Türk Çalışma Ataşelikleri'nde vazifeli resmi din görevlileri, Türk işçilerini yurtlarında ve mescitlerinde ziyaret ederek onlara dini telkinde ve nasihatte bulunurlar. Onların hasta olanlarını hastanede ve mahkûm olanlarını da hapishanelerde ziyaret ederler. Bu resmi din görevlileri Almanya'nın Bonn, Berlin, Essen, Köln, Frankfurt, Münih, Hannover, Hamburg, Stuttgart ve Nürnberg Çalışma Ataşeliklerinde bulunurlar. Ayrıca, Belçika, Fransa, Hollanda, İsviçre, Danimarka ve Avusturya'da da birer din görevlisi bulunur.*"[230] Türk devletinin, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla göçmenler içerisinde çok kapsamlı faaliyetler yürüttüğü 'Diyanet İşleri Başkanlığı' bölümünde daha kapsamlı olarak inceleneceği için burada sadece vurgu yaparak geçiyorum.

İslamcı hareketin Avrupa'daki örgütlenmesi, özellikle Almanya'ya başlayan göç kadar eski ve köklü bir geçmişe sahiptir. İslami hareketin değişik varyantlarının uzun yıllara dayanan kurumlaşmaları sonucu, siyasal ve örgütsel düzeyde yarattığı etkinin boyutlarının mutlaka dikkate alınması gerekiyor. Avrupa'daki İslami faaliyetlerin birçok farklılıkları olmasına rağmen, birleştikleri ortak nokta, Avrupa'da yaşayan göçmenlerin, İslam ve şeriat esaslarına göre örgütlendirilmesine dayanmalarıdır. Türk devleti, bir yandan 'şeriat tehlikesinden' sıkça bahsederken, diğer yandan da Avrupa'daki göçmenlerin tarikatlar bünyesinde örgütlendirilmesi için gerekli bütün desteği sunmaya devam etmektedir. Milli Güvenlik Kurulu Sekreterliği bünyesinde kurulan, 'Toplumla İlişkiler Başkanlığı'nın öncelikli görevi, Türkiye kökenli göçmenleri devletin ihtiyaçlarına göre yönlendirmektir. Bunun en başında ise 'dini değerlerin' kullanılması gelmektedir. Toplumla İlişkiler Başkanlığı'nın yurtdışındaki, özellikle Avrupa'daki, İslamcı kurumlarla iç içe olması izlenen politikanın bir parçasıdır.

Türkiyeli göçmenler içerisinde faaliyetlerini kesintisizce sürdüren İslamcı hareketlerin bugünkü örgütlenme düzeylerine bakıldığında, izlenen stratejinin boyutları bakımından daha somut fikirler edinilebilir.

Merkezi Köln'de bulunan Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'nin (DİTİB) 800 camisi, yüz bin üyesi ve yarım milyon sempatizanı vardır.

---

230) Aktaran ÇETİNKAYA H., age, syf:19.

Avrupa Milli Görüş Teşkilatı'nın (AMGT) 487 camisi, 313 namaz kılınacak ve Kuran kursu verilecek mekânı, otuz bin üyesi ve seksen beş bin taraftarı, İslâm Kültür Merkezi'nin (İKM) 308 camisi, altmış bin üyesi ve otuz bin taraftarı, M. Serdar Çelebi liderliğindeki Türk-İslâm Birliği'nin (TİB) 125 camisi, iki bin beş yüz üyesi ve dört bin taraftarı ve Nakşibendîlerin 55 dergâhı, 800 müridi, 1200 taraftarı var. İslami Cemiyetler ve Cemaatler Birliği'nin (İCCB) 20 camisi, 500 üyesi ve 600 taraftarı, Müslüman Cemaatler Birliği'nin (MCB) ise 40 camisi ve 1000 dolayında üyesi bulunuyor.

Örneğin Almanya'da 24 tane İslam Kültür Merkezi, Almanya Milli Görüş Teşkilatı, Batı Berlin İttihat Basımevi, Fransa'da 2 İslam Kültür Merkezi, Avusturya'da 8 adet Türk Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Milli Görüş Teşkilatı, Danimarka'da İslam Kültür Merkezi, İsviçre'de 8 tane İslam Kültür Merkezi, İsveç'te İslam Kültür Merkezi, Belçika'da 2 adet İslam Kültür Merkezi, Milli Görüş Teşkilatı, Hollanda'da 14 tane İslam Vakıf ve İslam Kültür merkezi bulunmaktadır.[231]

Almanya genelinde örgütlenen İslamcı akımların merkezleri dikkate alındığında, karşımıza son derece ciddi ve ürkütücü bir tablo çıkmaktadır; Almanya'da İslam Kültür Merkezleri 24 adet, Almanya Milli Görüş Teşkilatı, 'İslam Kültür Merkezleri Birliği', Cemaatin Nur, İslam Dostları Derneği, Avrupa Milli Görüş Teşkilatı, İslam Konseyi ve Ruhani İşler Kurulu, Diyanet İşleri Başkanlığı Türk-İslam Birliği... Almanya'da örgütlenen tarikatların ilişki sistemine bakıldığında karşımıza çıkan tablo şu: Nurcular ve Fethullahçılar, AMGT ve DİTİB kadroları ile yakın ilişki içerisindedirler ve İslam Konseyi üyesidirler.[232]

Sayıları iki bini aşan camiler, İslami hareketin siyasal ve örgütlenme faaliyetlerinin merkezi haline getirilmiş bulunmaktadır. Camiler, Türk ve Kürt göçmenleriyle sürekli olarak iç içe olmada, onlarla günlük ilişkiler kurmada, sorunlarını paylaşmada, İslami düşünceleri göçmen kitlesine aktarmada önemli bir işleve sahiptirler. İslami kurumlarla ilişki içerisinde olan göçmen kitlesi dini inançları bakımından en tutucu kesimi oluşturmaktadır. Özellikle aile ve kadın ilişkilerinde diğer göçmen kitlesinden daha farklı bir yaşam tarzına sahiptirler. Bunu etkileyen en önemli faktör, dini inançların etkisiyle şekillenen toplumun sosyal, kültürel ve geleneksel aile yaşam biçimidir.

Birçok ülkede kendi içerisinde kurumlaşmış ve uzmanlaşmış bir işlerliğe sahip olan İslamcı örgütler, Türkiye'deki şeriatçı örgütlenmenin en büyük des-

231) *Milliyet* gazetesi, 07 Ocak 1997

232) Aktaran PEKÖZ M., age, syf:199

teği konumundadırlar. Gerek ülke içerisinde, gerekse uluslararası alandaki ilişkilerle, şeriatın ideolojik ve siyasal propagandasını en geniş tarzda yapmaktadırlar. Özellikle Almanya'da, Köln-Berlin ve Münih merkezli olarak örgütlenen İslamcı güçler, yerel TV kanalları oluşturarak, göçmen kitlesine ulaşma olanaklarına sahiptir. Haftalık ve aylık çıkartılan İslamcı dergiler ve yayımlanan kitaplarla büyük bir ağ oluşturmuş durumdalar. Özellikle Türkiye'de yayın yapan *Kanal 7, Samanyolu TV, TGRT, Mesaj TV, Meltem TV* vb. televizyon kanalları yurtdışında en çok izlenen TV yayınlarıdır.

Göçmenler içerisinde siyasal faaliyet yürüten kurumlar içerisinde en büyük finans olanaklarına sahip olan güçler, İslamcı hareketlerdir. Avrupa'da ekonomik-ticari ilişkilerde belirgin başarılar elde eden İslamcı güçler, İslami sermaye olarak ifade edilen holdingleşmiş şirketlerin finans kaynaklarını oluşturmaktadırlar.

Kombassan, JET-PA, YİMPAŞ gibi dev şirketler haline dönüşen İslami kuruluşların para kaynakları yurtdışındadır. Örneğin JET-PA'nın yurtdışındaki göçmenlerden topladığı para miktarı yaklaşık olarak 135 milyon Euro'dur. Keza Kombassan'ın yurtdışında toplamış olduğu miktar 100 milyon Euro'dan fazladır. Kombassan'ın 30 bin, YİMPAŞ'ın 20 bin ortağının ezici çoğunluğu Avrupa'da yaşayan göçmenlerdir. Bu ortaklıkların hiçbir hukuki değerinin olmadığı da mahkemeler tarafından doğrulandı.

İslamcı grupların diğer bir özelliği de yurtdışında yaşayan göçmenlerin dini duygularını sömürmeleridir. İslami kökenli şirketler, özellikle tarikatlar aracılığıyla İslami değerleri kullanıp, hiçbir yasal statüye dayanmadan göçmenlerden para toplayarak önemli birikimler oluşturdular. İslami sermaye gruplarının kurduğu finans kuruluşlarının Avrupa'nın her yerinde şube açması tesadüfî değildir. Türkiye'ye akan kayıt dışı paranın önemli bir bölümü, bu İslamcı şirketler aracılığıyla olmaktadır. İslami hareketin Avrupa'da ağ gibi oluşturduğu cami, dernek ve vakıflar, Türkiye'deki İslami hareketin hem ekonomik hem de siyasal bakımdan en önemli desteğini oluşturuyorlar.

Almanya'nın değişik bölgelerinde yoğunluklu olarak faaliyet yürüten İslamcı örgütlerin mevcut durumunu kavramak bakımından, Kuzey Ren Westfalya örnek model olarak incelenmiştir. Özellikle İslamcı hareketlerle ilişki içerisinde olan göçmenlerin sosyolojik, kültürel, psikolojik ve moral değerlerin etkisiyle dine yöneldikleri belirlenmiştir.

a) İSLAMİ ÖRGÜTLERİN YOĞUNLAŞTIKLARI MERKEZ: KUZEY REN WESTFALYA

Almanya'da bulunan Türk-İslamcı kuruluşların örgütsel ve siyasal faaliyet-

lerini Kuzey Ren Westfalya bölgesinde yoğunlaştırmış olmalarının en önemli nedenlerinden biri, Türkiyeli göçmen nüfusunun özellikle bu bölgede yoğunlaşmasıdır. Bu eyalette yaşayan Türkiyeli göçmenlerin sayısı tahminen 800 bindir. Bunların yaklaşık olarak 220 bini çalışmaktadır. Erkeklerin çalışma oranı kadınların üç katından daha fazladır. Türkiyeli göçmen kadınların birçoğu çalışmak yerine evde kalmayı tercih etmektedir.

Dikkat çeken bir başka nokta ise; "*TC başkonsoloslukların bulunduğu Köln, Duesseldorf, Essen ve Münster bölgelerinde; DİTİB'e bağlı 228 cami, İslam Kültür Merkezleri'nin 40, AMGT'nin 33, İslami Cemiyetler Birliği'nin 32 ve öteki İslamcı kuruluşlara bağlı 65 cami olmak üzere toplam 398 cami*" bulunmasıdır.

Örneğin Duisburg kentinde bulunan 30 caminin gruplara göre dağılımı şöyle: "*Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği: 14, İslam Kültür Merkezleri Birliği: 8, Avrupa Milli Görüş Teşkilatlan: 2, Nakşibendîler: 2, Cemaattin-un-Nur: 2, Türk-İslam Birliği: 1, Hiçbir İslam kuruluşuna bağlı olmayan: 1*"[233]

İslamcı örgütlerin etki alanına girerek faaliyetlerine bir biçimiyle katılan, ya da siyasal etkilenmeleri sonucu İslami geleneklere ve yaşam tarzına karşı ilgi duymaya başlayan kitlenin yaş oranı, eğitim düzeyi, çalışma koşulları, ideolojik ve siyasal yönelimleri bakımından dikkat çekici bazı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Araştırmacı Metin Gür'ün Kuzey Ren Westfalya bölgesinde, İslamcılarla yakın ilişkisi olan 150 kişiyle (104'ü cami üyesidir) yapmış olduğu bir ankette vardığı sonuçlar bize bazı somut fikirler vermektedir.

Değişik yaş grupları esas alınarak yapılan ankette bir kısım çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle İslamcı kurumlardan etkilenmelerinin nedenlerini ortaya koyan anket, göçmenlerin siyasal eğilimlerine ve sosyo-kültürel yapılarına ilişkin bir kısım veriler de sunmaktadır.

İslamcı örgütlerinin herhangi bir kurumu ile ilişkisi olan ya da ideolojik olarak etkilenen göçmenlerin %14'ü okur-yazar değil, %44'ü ilkokul mezunu, %28'i ortaokul mezunu, lise ve İmam Hatip mezunluların oranı %10, üniversite mezunların oranı ise %4 olarak belirleniş. Bu veriler aynı zamanda göçmen kitlesinin genel eğitim durumunu yansıtmaktadır. Özellikle Almanya'da yaşayan göçmenlerin eğitim düzeyleriyle bunların İslamcı örgütlere yönelimleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

Ankette İslam kökenli göçmenlerin %78'i bir Müslüman bayanın ancak bir Türk ve Müslüman erkekle evlenmesini tercih etmektedir. Bir Alman erkekle evlenebilir diyenlerin oranı ise sıfırdır. Yani hiçbirini tercih etmemektedir.

---

233) Aktaran GÜR M., age, syf: 69.

Tercihlerde din faktörü belirleyici. Hıristiyan olan bir erkekle evlenme 'günah' olarak gösterilmektedir. Bu durum aynı zamanda, göçmenlerin yaşadığı toplumun sosyal yaşamına uyumunu da çok ciddi oranlarda etkilemektedir. Günlük yaşamda din faktörü çok açık olarak ön plana çıkmakta ve böylece gettolaşmanın sosyal boyutu yanında dini boyutu da önemli bir faktör haline gelmektedir.

İslamcılarla ilişki halinde olan ya da onların etki alanında bulunan göçmenlerin önemli bir kesiminin cami ile çok düzenli bir ilişkisi bulunmaktadır. Yapılan araştırmada %65'i her gün, yüzde 10,6'sı iki günde bir, yüzde 6,5'i ise üç günde bir düzenli olarak camiye gidiyor. Özellikle İslamcıların etkisinde bulunan göçmenlerin hemen tamamı haftada en az bir gün camiye gidiyor. Camiye gidenlerin yüzde 38,6'sı camii ortamının kendilerinin siyasal görüşünü etkilediğini ve değiştirmeye başladığını belirtiyor. Avrupa'da büyüyen ve ana dilini dahi yeterince konuşamayan genç nüfusun camilere ilgi duyması ve İslamcı hareketlerle iletişim içerisinde olmaları incelenmesi gereken sosyolojik bir durumdur.

Metin Gür'ün yapmış olduğu araştırmada başka çok çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. 150 kişiden 147'sinin, yani yüzde 98'inin Almanlarla ve Alman komşularıyla ilişkileri ya yok ya da çok zayıf. Konuşulan kişilerin 120'si işçi, ötekiler hoca, din görevlisi, cami yöneticisi gibi görevi olan kişiler.

150 kişiden 128'i şeriat devleti istediğini belirtiyor. Konuşulan 150 kişiden 139'u, Türk mahallerinde ya da sokağında oturduğunu açıkladı.

150 kişinin camiye gitmeye başladıklarından bu yana verdikleri bağış ve aidatların toplamı 370 bin Euro'dur. Ama bu rakam düşük. Önemli bir kesimi, yaptıkları yardımı söylemek istemedi ve "Allah bilir" dedi.

Genç erkeklerin kız arkadaşlarının olmasına karşı çıkanların oranı yüzde 74. Kızların erkek arkadaşlarının olmasına karşı çıkanlar yüzde yüze yakın bir oranı oluşturuyor. Kadın çalışmamalı, 'günah'tır, diyenlerin oranı yüzde 66. Geçmişte çocuklarını zorla camiye yollayanların, götürenlerin oranı yüzde 67. Çocuklarının gençlik merkezlerine gitmesini istemeyenlerin oranı yüzde 57. Bunlar diskoteklerle gençlik merkezlerini aynı görüyorlar. Türkiye'ye kesin dönüş yapmak istemeyenlerin oranı ise, yüzde 41'dir.[234]

Bütün bu veriler, göçmen kitlelerinin karşı karşıya olduğu, ekonomik, sosyal, kültürel ve ideolojik-politik sorunların boyutunu ortaya koymaktadır. Gettolaşma, kişinin kendisini yaşadığı ülkenin sosyal yaşam tarzından soyutlamasının nedenlerini, kadın-erkek ilişkisine yaklaşım biçimini, kadının top-

234) GÜR M., age, syf: 69-72.

lumsal yaşamdaki yeri ve üretimde alması gereken rol konusundaki bakış açılarını çok net olarak yansıtmaktadır. Ankete katılanların %86'sının bir şeriat devletini istemesi de çok dikkat çekici bir durumdur. Bu veriler, aynı zamanda İslamcı hareketin siyasal ve pratik hedefleri bakımından da bizi bir kısım sonuçlara götürebilir.

Türkiye kökenli siyasal islami grupların, göçmenler içerisindeki örgütlenmesinin ciddiyetini kavramak bakımından daha somut bir incelemeye ihtiyaç var. Özellikle Türkiye'deki siyasal islamın bugünkü yapılanması bakımından da ciddi bir etkisi olan Milli Görüş Teşkilatı'nın örgütsel yapısını-düzeyini, ideolojik-politik görüşlerini ve stratejik hedeflerini ortaya koymak gerekiyor. Avrupa'nın bütün ülkelerinde örgütlenmiş, uluslararası İslami örgütlerle doğrudan ilişki içerisinde olan, 'gayrimüslimleri' İslam'a kazanmak gibi temel bir amaca sahip, siyasal yönelimleri bakımından Türkiye'deki siyasal yapının şeriata kavuşturulması içir mücadele ettiğini belirten bu kurumun inceleme konusu yapılması konumuz bakımından da önemlidir.

b) AVRUPA MİLLİ GÖRÜŞ TEŞKİLATI (AMGT)

1967'den itibaren savunulmaya başlanan 'Milli Görüş' kavramı, İslami hareketin Türkiye'deki mücadelesinin temel dinamiğini oluşturmaktadır. 'Milli Görüş' İslami hareketin doğal lideri olarak bilinen Necmettin Erbakan'ın talimatıyla Milli Selamet Partisi'nin (MSP) ideolojik siyasal görüşleri haline getirilen ve daha sonra Almanya'daki Türkiyeli göçmen işçiler içerisinde 'Milli Görüş' dernekleri kurdurularak başlatılan bir siyasal harekettir.

Avrupa çapında en örgütlü ve en büyük kitlesel güce sahip olan Milli Selamet Partisi (MSP) Saadet Partisi (SP) geleneğinin temsilcisi ve bugün AKP ile de ilişki içerisinde olan, Türkiye'deki İslami hareketin de ideolojik siyasal temellerini oluşturan 'Avrupa Milli Görüş Teşkilatı'nın Merkezi, Almanya'nın Köln şehrindedir. AMGT'nin, yaklaşık olarak 400 şubesi var. Avrupa genelinde üye sayısı 1981'de 3000 iken 1996'da 60 bine çıkmıştır. 31.000 aktif üyesi ve 230 bin civarında sempatizanı olduğu tahmin edilmekte. AMGT'nin aynı zamanda, 487 camisi, 313 namaz kılınacak ve Kuran kursu verilecek yeri bulunmaktadır. Cami, dernek ve vakıfların 25 bin üyesi ve 220 kasabada cemaati var. Almanya'da kurdukları Kuran kursları ile 70 bin çocuğa şeriat eğitimi verilmekte. AMGT özellikle göçmen gençliği içerisinde kapsamlı bir çalışma örgütlemektedir.[235] Federasyon ve konfederasyon biçimindeki örgütlenmelerini en üst düzeyde gerçekleştiren 'Milli Görüş Teşkilatı', merkezi dü-

235) Aktaran PEKÖZ M., age, syf:199-200.

zeyde organize edilen etkinliklere, 40-50 bin kişi katma kapasitesine sahip. N. Erbakan ekibinin 'Avrupa Milli Görüş Teşkilatı' üzerinde ciddi bir etkinliği ve otoritesi bulunmakla birlikte, İslami hareketin AKP ve SP olarak iki gruba bölünmesinin etkileri AMGT içerisinde kendisini nispetten hissettirdi. Ancak bizim için önemli olan, bu örgütlenmenin ideolojik ve politik stratejisidir.

Çok kapsamlı bir faaliyet içerisinde olan Avrupa Milli Görüş Teşkilatı'nın ideolojik-politik stratejik hedefleri ve amaçları bölümler halinde sıralanmış. Kimler Milli Görüşçü olabilir? Milli Görüş'e katılan kişilerin özellikleri, görevleri hedefleri ne olmalıdır? Örgütlenme yapısı, çalışma tarzı, şeriat için yürütülen mücadele taktikleri, İslam devletini kurmak için izlenmesi gereken politikalar vb. alanlarda yapılan değerlendirmeler, AMGT için bize çok somut fikirler vermektedir.

AMGT'nin Eğitim Başkanlığı tarafından 07 Aralık 1994 tarihinde yayınlanan bir genelde şunlar belirtiliyor: *"Davetçiler, üyeler, idareciler ve özellikleri" başlıklı bölümde Milli Görüşçülerden istenilenler şöyle sıralanıyor:*

1- Cemaat halinde çalışan bir Milli Görüş mensubunun öncelikle teşkilattaki görevinin yerine getirilmesini, kendisi için ciddi bir vazife olarak bilmesi ve ona göre hareket etmesi gerekmektedir.

2- Milli Görüş Teşkilatları'nda görev yapan bir kişi kendisine düşen tüm sorumlulukları hakkıyla yerine getirmeli, gerekirse daha da fazla gayret sarf etmelidir.

3- Milli Görüş mensubu bir kişi kendisini her yönden yetiştirerek, teşkilattaki vazifesini en güzel bir şekilde yerine getirmeli ki, teşkilatta hedefine daha kolay ve daha çabuk ulaşabilsin.

4- Milli Görüş Teşkilatları'nda çalışan bir üye, bu çalışmasını yalnız Allah rızası için yapar, arzusu İslam'ın yeryüzünde hâkim kılınmasıdır.

5- Milli Görüş mensubu bir Müslüman, teşkilatının koymuş olduğu ölçülere riayet etmeli ki, çalışma zemini daha güzel ve daha kolay bir hale gelsin.

6- Milli Görüş mensubu her bir ferdin İslami anlayışı tam ve kâmil manada olmalıdır. Yani her türlü biat, hurafe ve bozulmalardan ve geleneksel din anlayışlarından uzak olmalıdır. İslam'ı Allah'tan indiği gibi bir bütün olarak kabul eden insandır.

7- Milli Görüş mensubu fertlerin, çalışmalarını yaparken teşkilat tarafından kendilerine hangi merhalede, ne şekilde çalışmaları istenmişse öyle hareket etmeleri gerekir.

8- Milli Görüş mensuplarının, teşkilatın hedefinin gerçekleşmesi yolunda çok titiz ve hırslı olmaları gerekir. Çünkü bu teşkilat zaten o asil hedeflere ulaşmak için tutulmuş ve fertler de yine bu maksada hizmet için o teşkilatta yer almıştır.

9- Milli Görüş mensubu her fert kendi nefsini Allah yolunda cihada hazırlıklı kıl-

malıdır. Cihadın mal ile ve can ile olabilmesi için öncelikle üye niyetini yalnız Allah için etmeli ve her an cihada hazır olacak şekilde kendisini yetiştirmelidir.

10- Milli Görüş Teşkilatları'nda yer almış her mücahit bilmelidir ki; cihadın en küçük mertebesi İslam dışı ölçülere karşı kalben buz etmek, en üstün derecesi ise Allah yolunda malını ve de canını ortaya koymaktır.

11- Milli Görüş Teşkilatları'ndaki her bir mücahit, kendisini Allah yolunda fedakârlık etmeye hazırlamalıdır. Çünkü dava onun en kıymetli şeylerini istemektedir.

12- Milli Görüş Teşkilatları'ndaki her bir üye bilmelidir ki, kendisinin davadaki yeri ve görevi ona emanet edilmiş bir nöbet yeridir. Dolayısıyla vazifesinden asla ayrılmamalı ve en ufak da olsa bir ihmalkârlık yapmamalıdır.

13- Milli Görüş mensupları, davada yürürken başa gelebilecek her türlü bela ve sıkıntıları bilerek yürümelidir ve bunun bir Sünnetullah olduğunu da bilmelidir. Dolayısıyla her mücahit kendisini sabırlı ve tahammüllü olmaya hazırlamalıdır.

14- Milli Görüş Teşkilatları'na mensup her fert kendini nöbet başındaki bir asker yerine koymalıdır. Çünkü İslam düşmanları gediklerden cemaate sızarak İslami çalışmayı bozguna uğratmak için her fırsatı değerlendirmektedirler.

15- Milli Görüş amaç değildir, amaca ulaşmaya yönelik organize bir araçtır.

16- Milli Görüş mensupları, beş azasının yanı sıra, altıncı hissi olarak şuurunu da davası için en faal bir durumda hazır tutmalıdırlar.

17- Milli Görüş mensuplarının düşman karşısında, nefsinin arzu ve isteklerinden dolayı gevşeklik ve tembellik göstermemesi gerekir. Çünkü bu gibi haller teşkilata verilmiş en büyük zararlardandır.

"Üzülmeyin, gevşemeyin eğer gerçek insanlar iseniz mutlaka üstünsünüz."(Ali İmran 139).

18- Milli Görüş Teşkilatlan mensupları, diğer İslami cemaatlerle, İslam için çalışan tüm şahıslarla, art niyeti olmayan diğer insanlarla, "İbrahim'i Din mensupları" ile iyi geçinmeleri ve yardımlaşmaları gerekir.

19- Hareket, enerji dolu, hayat dolu bir arı kovanı yapısına sahip olmalıdır.

20- Hareket, içtihat alanlarını çözüme kavuşturmak için yüksek düzeyde birkaç akademik enstitü kurmak zorundadır. Çağımızın meseleleri her şeyi bilen cinsten birkaç ulemaya terk edilemez. Kolektif çalışma zamanıdır. Bu konuda icraat zaman alır. Fakat bu çalışma ümmetin muhteşem Rönesans'ın doğuşu için gerekli bir ön şarttır. Bu enstitüler kurulmadan, İslami sistemin üstünlüğü duygusal bir inanç sistemi olmaktan öteye gidemeyecektir.

21- Amaçlar ve araçlar birbirine karışmamalıdır, cemiyet menfaatleri, çalışma ölçüsü olarak öne çıkarılmamalıdır. Cemiyet toplumu İslamlaştırma amacına hizmet eden bir araçtır. Cemiyet menfaati ön plana çıkarıldığı zaman, o cemiyet toplumla değil kendisiyle uğraşır duruma gelir.

22- İdeolojik diyalogu geniş tutmalı, sıkıştırmamalıdır. Hareket şemsiye özelliğini, hangi şartlarda olursa olsun asla kaybetmemelidir.

23- Hareket, çalışmalarının şartlarını yöreye göre çok iyi tespit etmeli, gizlilik gerekiyorsa gizliliği en iyi şekilde korumalı, açıklık gerekiyorsa açıklığı en iyi şekilde kullanmalıdır.

24- Sonuca kademeli, ağır ağır gidilebilir. Acelecilikten kaçınılmalıdır. Yalnız gündemimiz kesin olmalıdır, açık olmalıdır, net olmalıdır."[236]

Avrupa Milli Görüş Teşkilatı'nın stratejik hedefleri ve siyasal yönelimleri belirlenirken ortaya konulanlar şunlar: a- Milli Görüş Teşkilatı ideolojik-siyasal bir İslami örgütlenmedir. b- Şeriat esaslarına dayanan bir düzen örgütlenmesini savunmaktadır. c- Milli Görüş amaç değil, İslam hedefine varmak için bir araçtır. d- Milli Görüş'ün amacı, İslam'ı dünyanın bütün ülkelerinde hâkim kılmaktır. e- Milli Görüş, hedefe varmak için 'cihad'ı temel mücadele biçimi olarak benimsemekte ve uygulamaktadır. Pratik ve politik yönelimleri bakımından da bu görüşler hemen her koşulda uygulanmaktadır. Özellikle Türkiye'ye yönelik siyasal faaliyetlerinde bu perspektif esas olarak hayata geçirilmektedir.

AMGT, "*Öncü kadroların yaratılması, Kitleselleşme, Partileşme ve Devletleşme*" gibi hedefler belirlerken önemli saptamalar yapmaktadır. Aşamalı olarak ortaya konulan bu siyasal yönelimler önceliklere göre sıralanmaktadır. Önce 'Milli Görüş' davasını yürütecek nitelikli kadroların yetiştirilmesi, sonra kitleselleşme ve partileşme, en son olarak da 'cihat' çağrısı yani iktidarı ele geçirerek devletleşme. AMGT'nin Eğitim Başkanlığı'nca yayınlanan bir genelgede bu hedefler şöyle sıralanmaktadır. "Teşkilat-Unsurları Hastalıkları Teşhis ve Tedavi" adlı bölümde örgütsel yapı tanımlanıyor ve devletleşme dönemi şu şekilde tarif ediliyor: "Bir gayeyi gerçekleştirmek ve bir davayı hâkim kılmak için hiyerarşik bir şekilde (emir-komuta zinciri içinde) bir araya gelerek faaliyet gösteren insan topluluğudur. Misal, insan vücudundaki sinir sistemi (2 kilogramlık sinir sistemi 70-80 kilogramlık insan vücudunu hareket ettirir). Bir toplumda millet gövde, teşkilat sinir sistemidir. Teşkilatın dinamizmi: Hedefe ulaşabilmek için canlı ve dinamik teşkilat olacak...

Teşkilatın hedefi: "*a) Gaye (dava): Hakkı hâkim kılmak, b) İnsan: İnançlı, çalışkan, bilgili, gayretli ve sabırlı insan, c) Vasıta: Arazi şartlarının gerekli kıldığı çeşitli vasıtalar... Önce kendimizi bileceğiz, davamızı bileceğiz, davanın üstünlüğünü bileceğiz; (Müslüman erkeğin ehli kitap kadınlarla evlenebilmesi, aksinin ise caiz olmadığı), bütün gücümüzle çalışacağız ve -davanın hâkimiyeti için çalışma, usul ve*

236) Aktaran GÜR M., age, syf: 222-224.

metotlarını bileceğiz...

Partileşme, Kitleleşme Dönemi: Tebliğ hizmetleriyle fert fert oluşan vakıf, dernek, tarikat gibi çeşitli merkezlere davet edilerek ve eğitilerek olgunlaşan çekirdek kadrolar münasip bir zaman ve zemini bulunca devlet ve hükümet imkânlarından yararlanmak ve daha geniş bir tabana oturmak üzere partileşmeye giderek kitleleşmeye başlar. Emri bil maruf (iyilikleri emretme), Nehyi anıl Münker (kötülükleri yasaklama) işi devlet ve hükümet otoritesiyle kâmil manada sağlanır. Ve böylece ülke insanları hayırda ve hizmette yarışırlar. Kuran'ın haberlerine, hakkaniyetine ve Cenab-ı Allah'ın vaadine itikat ve itimat edenler için bu anlattıklarımız asla kuru ve boş hevesler değildir.

Cihat/Devletleşme Dönemi: Teşkilat düzenine ve parti disiplinine girmiş bilgi, şuur ve teslimiyet yönünden pişmiş ve yetişmiş askerler davanın anlaşılması, yaygınlaşması ve başarıya ulaşması için cepheye sürülür. Parti, vakıf, sendika, dernek, gazete gibi manevi ve siyasi cihad ordusunun değişik birim ve bölüklerinde görev alan mücahitler, insanımızı batıl sistemlerden ve zalim şahsiyetlerden kurtarmak üzere yoğun ve yorulmaz bir faaliyete girişirler. Müslüman halk giderek gerçekleri görmeye ve hakkın safına geçmeye başlar.

Müslüman, Allah'ın emirlerine teslim olan kimsedir. Öbürleri nefislerine uymuş insanlardır. Allah'ın emirleri Kuran'dadır. Bu emirleri içerisinde Cihan farzı diye bir farz vardır. Bu farz ibadet kendi kendine yapılamaz. Bu farz ibadet ümmetle yapılır. Herkesin bu ümmete katılma mecburiyeti vardır. Hiç kimse, 'Ben ümmete dâhil olmadan da hizmet yapabilirim' ya da 'Biz ümmetin dışında yeni bir grupla daha iyi bir şekilde hizmet yapacağız' diye tefrika yapamaz. O, daha iyi hizmeti ümmetin içerisinde yapmak zorundadır."[237] Milli Görüş olarak ifade edilen bu ideolojik yaklaşımların ve siyasal perspektiflerin kendisi Türkiye'deki siyasal islamın stratejik yönelimlerini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin bugünkü siyasal ve toplumsal yapısı rejimin şeriat yönetimine dayanarak İslamlaştırılmasına izin vermediğinden, yasal olarak faaliyet yürüten İslami kökenli partiler, siyasal görüşlerini daha çok 'Milli Görüş' ismiyle yurtdışında örgütlenen kurum aracılığıyla kamuoyuna aktarmaktadırlar. Milli Görüş Teşkilatı tarafından ortaya konulan 'Örgütlenme, Kitleselleşme, Partileşme ve Devletleşme' stratejisinin hemen aynısını 'silahlı radikal İslami örgütler' de savunmaktadırlar. Aralarındaki küçük farlılıklara, mücadele biçimleri ve taktikleri konusunda bir kısım ayrılıklara rağmen stratejik yönelimleri ortaktır. Türkiye'de şeriat düzenini kurmak, bütün İslamcıların ortak hedefi haline gelmiştir.

---

237) Aktaran GÜR M., age, syf: 226-227.

Örneğin, İslamcı hareketin tanınmış yazarlarından biri olan Dilipak, 1978'de, Milli Görüş'ün bir 'dünya görüşü' olduğunu belirtirken şunları söylemektedir: "*Milli Görüş hareketi yalnız başına bir ekonomik düştür değil, insana konu olan insanın ilgi alanına giren her şeyle ilgilenen bir dünya görüşü, bir Nizamı âlem anlamını taşımaktadır.*"[238] İfade edilmek istenen şey çok açıktır. 'Milli Görüş' İslami hareketin uluslararası alandaki ideolojik ve siyasal temellerini oluşturuyor. Sadece sanayileşme değil aynı zamanda insan yaşamını İslam'a göre örgütleyen ideolojik ve siyasal bir dünya görüşüdür. Bu nedenle dünyanın İslamlaştırılması sürecine aktif destek sunan Milli Görüşçüler, uluslararası birçok İslami örgütle doğrudan ilişki içerisindedir. 'Tevhid İslami' örgütü ile Milli Görüş Teşkilatı arasında örgütsel ve siyasal bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin Tevhid İslami Örgütü'nün lideri Said Şaban şunları belirtiyor: "*Yüce Allah tarafından kurulan tek ve mükemmel (siyasal ve sosyal) sistem olan İslâm'a karşı, demokrasiyi mutlaka reddetmeliyiz. Bu amaçla yürüyüşümüz başlamıştır. Bu yürüyüş, Avrupa ve Amerika'nın fethedilmesine dek sürecektir. Umutsuzluğu yaşayan dünya insanlarının kurtarılması için elde edilen tek yol İslâm olduğundan, tüm dünya insanlarına kurtuluşu getirmek bizim görevimizdir...*" Bu görüşleri savunan Tevhid örgütü ile Milli Görüş Teşkilatı arasındaki ilişki ideolojik-politiktir. İkisinin de stratejik hedefi aynıdır; İslam'ı egemen kılmaktır. Avrupa Milli Görüş Teşkilatı'nın Berlin İslam Federasyonu eski başkanı Nail Dural, Milli Görüş'ün esas olarak dini değil siyasal bir kurum olduğunu belirtirken şunları söylüyor: "*Milli Görüş'ün siyasi alanı Türkiye'dir. Doğrudan dini bir kuruluş değildir, aslında siyasi bir kuruluştur... Gerçek manada İslam siyasi bir dindir. Hayatın her alanında insanların fikir ve eylemlerini etkileyen ilahi ölçülerin tümüdür İslam. Gerçek bu iken din ayrı devlet ayrı düşüncesi İslami düşünce değildir.*"[239] Bu cümleler, Milli Görüş'ün stratejik-politik yönelimlerini çok net olarak ortaya koyduğu gibi İslam'ın siyasal bir din olduğunu doğal olarak İslam için mücadelenin doğrudan siyasal bir faaliyet kapsamında ele alınması gerektiğini özel olarak vurgulamaktadır.

'Milli Görüş Teşkilatı' Avrupa'da ve Türkiye'de örgütlü olduğu gibi, aynı zamanda da uluslararası ilişkileri olan bir örgütlenmedir. Siyasal bağlarının olduğu İslami örgütlerin tamamı 'şeriat düzenini' savunmaktadırlar. Silahlı mücadeleyi savunan örgütlerle olduğu gibi evrimci veya reformlarla iktidarı ele geçirme politikasını savunan örgütlerle de ciddi ilişkileri bulunmaktadır. Çünkü Milli Görüş'ün ideolojik perspektifinde de şiddeti kullanmak vardır. Örneğin, Salman Rüştü'nün öldürülmesi hakkında Humeyni tarafından çıkartılan fetva,

238) Abdurrahman Dilipak, *Milli Gazete* arşiv, 15.10.978.

AMGT'nin eski genel sekreteri Ali Yüksel tarafından da açık olarak desteklendi. Ali Yüksel, Şeytan Ayetleri yazarı Salman Rüştü konusundaki düşüncelerini şu cümlelerle açıklıyor: "*Eğer küfür varsa cezası verilmeli. Mutlaka cezalandırılması gerektiğine inanıyorum. İnsanlara şeref veren inançların dokunulmazlığı vardır. Herkes dilediğine küfür ederse ve bu cezasız kalırsa hiçbir şeyin önüne geçilemez. Dünyada bir milyar mensubu olan bir dinin peygamberine ve onun temiz ailesine kimse dil uzatamaz. Uzatan cezasız kalamaz.*"[240] Bu değerlendirme aynı zamanda Milli Görüş Teşkilatı'na aittir. Sorunu dini olarak değil, siyasal mücadele kapsamında ele almaktadır. Doğal olarak çözümü de, İslami şiddet kapsamındadır.

AMGT'nin, 26 Mayıs 1990'da Köln kentinde gerçekleştirilen 6. Genel Kurulu'na yaklaşık olarak 30.000 kişi katıldı. Türkiye'den Erbakan ve bugünkü Başbakan Tayyip Erdoğan olmak üzere çok sayıda İslamcı yönetici hazır bulundu. Bunun dışında, Genel Kurul'a davet edilen ve katılımı sağlanan uluslararası İslamcı kuruluşlar dikkat çekiciydi: "*Örneğin, Libya İslam'a Çağrı Cemiyeti Avrupa Temsilcisi Abdüsselam Heribe, Suudi Arabistan Bonn Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Abdullah Galel, İslam Tekafül Kurumu Genel Müdürü Mehmet Erdoğan Sergici, Afganistan Hizb-i İslam Avrupa Temsilcisi Abdüssabır Ahtari, Hizb-i İslam Siyasi Komite Başkanı Karyab Abdullah Kadir, Hizb-i İslam Avusturya Temsilcisi Nakibullah Halak, Hizbi-i İslam Kanada Temsilcisi Muhammet Hasan Nuri ve Kuveyt Vakıflar Genel Müdürü Dr. Nadir Nuri...*"[241] Aynı şekilde, 1996 yılında yapılan parti kongresine, Hizbullah, Hamas, Müslüman Kardeşler, FİS temsilcileri de davet edildi.[242] İslami hareketin önemli bir parçası olarak görülen Milli Görüş Teşkilatı'nın İslam dünyasının liderliğine oynama gibi büyük bir iddiası bulunmaktadır. Milli Görüş savunucuları 'İslam dünyasını birleştirmek ve Avrupa Birliği gibi 'tek merkezli bir İslam' yaratmak için bütün İslami hareketlerle ortak bir mücadeleyi öngörmektedirler. Milli Görüş hareketinin doğal lideri olan N. Erbakan, İslam dünyasını birleştirmek için şu yapıların oluşturulması gerektiğini savunuyor: "*1- Müslüman Ülkeler Birleşmiş Milletler Teşkilatı, 2- Müslüman Ülkeler Savunma İşbirliği Teşkilatı, 3- Müslüman Ülkeler Ortak Pazar Teşkilatı ve Birliği, 4- Müslüman Ülkeler Ortak Para Birimi, 5- Müslüman Ülkeler Kültür İşbirliği Teşkilatı...*"[243] 'Milli Görüş' olarak ifade

239) Aktaran GÜR M., age, syf: 64-65.

240) age, syf: 34.

241) ÇETİNKAYA H., age, syf: 25.

242) ZARCONE Thierr, *La Turquie moderne et l'islam*, Paris, Flammarion yay., 2004, syf:248.

243) Aktaran, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık-Cilt* :6, İstanbul, İletişim Yay., 2004, syf: 566.

edilen bu siyasal strateji, doğrudan Türkiye'deki İslami hareketin stratejisini ortaya koymaktadır.

Özellikle Avrupa'da örgütlenerek uluslararası bir kurum haline gelen Avrupa Milli Görüş Teşkilatı'nın kamuoyuna sunduğu bu siyasal görüşlerin, uluslararası bir yönü bulunmakla beraber, örgüt esasen Türkiye'nin iç siyasal sürecine müdahale ederek etkin olmaya çalışmaktadır. Avrupa'yı da İslamlaştırmayı hedefleyen bu uluslararası organizasyonun öncelikli siyasal hedefi Türkiye'nin İslamlaştırılmasıdır.

BÖLÜM V:

SİYASAL İSLAMIN GELİŞMESİNDE TEMEL İÇ FAKTÖRLER

Siyasal islami hareketin gelişmesini etkileyen bir kısım önemli iç faktörler bulunmaktadır. Ekonomik ve toplumsal gelişmelerin insanların hem siyasal eğilimlerini hem de yaşam tarzlarını etkilediğini biliyoruz. Özellikle Türkiye'nin yoksul bölgelerinde, metropollerin gecekondu semtlerinde, işçi sınıfının yoğunluklu olduğu şehirlerde İslamcı hareketin yüksek düzeyde oy almış olması tesadüfî bir durum değil. İnsanların ekonomik ve sosyal durumlarıyla bağlantılı olarak gelişen ve onların siyasal tercihlerine yön veren toplumsal koşullar, İslami hareket tarafından çok ciddi olarak kullanılmaktadır.

Bu nedenle siyasal islami hareketin gelişmesini çok daha iyi kavrayabilmek için toplumun içerisinde bulunduğu ekonomik, sosyal koşulları inceleme konusu yapmak gerekiyor. İslami hareketin gelişmesinin değişik boyutları ortaya koyulurken, toplumun bugünkü sosyoekonomik-politik durumu her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Bu koşullarla birlikte devletin ideolojik ve politik çıkarları gereği, Siyasal islamın gelişmesine vermiş olduğu desteğin de inceleme konusu yapılması ve karşılıklı etkileşim içinde gelişen ve birbirine ihtiyaç duyan İslam ile devlet sistemi arasındaki bağların da inceleme konusu yapılması bir bakıma zorunludur.

1- EKONOMİK VE SOSYAL FAKTÖRLER

Türkiye'nin de içinde yer aldığı Müslüman ülkelerin ekonomik, siyasal ve sosyal koşulları siyasal islamın gelişmesinde belirleyici bir etkide bulunmaktadır. Her ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi ile o ülkenin siyasal ve toplumsal gelişimi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Üretim ilişkisi bakımından belirleyici olan ekonomik altyapı, doğal olarak üstyapı kurumu olarak şekillenen siyasal, kültürel, dini ve etnik yapı üzerinde etkide bulunur. Ekonomik alandaki gelişme, toplumun sosyo-kültürel yapısını, yaşam tarzını ve eğitimdeki gelişmeyi etkiler. Ayrıca bir ülkenin bilimsel çalışmalara verdiği önem ve bunların sonuçlarının toplumsal gelişmeye yansıma düzeyi de önemlidir. Çok yönlü yürütülen bilimsel çalışmalar toplumsal yapının gelişmesinde önemli bir rol oynar.

Ancak sorun sadece bir ülkenin ekonomik olarak gelişmesi değil, aynı zamanda ekonomik olanakların toplumun hizmetine sunulması ve toplum bireyleri arasındaki dengesizliklerin ortadan kaldırılmasıdır da.

Toplumun farklı katmanları arasındaki ekonomik çelişkilerin derinleşerek siyasal bir krize doğru yönlenmesi ve bunun yığınların sosyal yaşamını etkilemesiyle oluşan toplumsal tepki, kitlelerin siyasallaşmasını etkiler. Ekonomik çelişkiler toplumsal yapıyı sarsacak düzeye geldiğinde, siyasal çelişkileri ve çatışmayı derinleştirdiği gibi sistemin iç siyasal bunalımına da yol açabilir.

Örneğin Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) toplumun değişik kesimlerine hangi düzeyde yansıyor? Kişi başına düşen milli gelirden kimler hangi düzeyde yararlanıyor? Bunun toplumda yarattığı adaletsizliğin, sosyal patlama bağlamında etkisi nedir? Bu ve buna benzer sorulara verilecek yanıt, bir ülkedeki siyasal ve toplumsal mücadelenin boyutları bakımından önemlidir. Özellikle konumuz bakımından dikkate alındığında, Ortadoğu'nun ve özellikle nüfusun önemli bir kesiminin Müslüman olduğu ülkelerin ekonomik gelişme düzeylerinin, kişi başına düşen milli gelirin, toplumun sosyo-kültürel yapısının, ilgili ülkelerin devlet bütçesinden eğitime ayırdıkları payın, sağlık alanındaki gelişmenin, bilimsel incelemelere ve araştırmalara verdikleri önemin analiz edilmesi, siyasal islami hareketin gelişmesindeki bazı faktörlerin kavranmasına yardımcı olacaktır.

Bernard Lewis, Müslüman ülkelerin karşı karşıya bulunduğu ekonomik ve sosyal durumu şöyle analiz ediyor: "*Müslüman ülkelerin performansı üzerine karşılaştırmalı rakamlar, sözü edilen kaynakların istatistiklerine göre, korkunçtur. Yurt içi GSMH listesinde en iyi durumdaki ülke 64 milyon nüfusuyla, her ikisi de beşer milyon nüfusu olan Avusturya ve Danimarka arasında, yirmi üçüncü sıradaki Türkiye'dir. İkincisi 212 milyon nüfusu olan, 4,5 milyonluk Norveç'in ardından*

gelen Endonezya'dır ve bu ülkeyi 21 milyonluk Suudi Arabistan takip eder. Karşılaştırmalı satın alma gücü rakamlarına göre, Endonezya on beşinci ve ardından Türkiye on dokuzuncu sırada yer alıyor. En iyi durumdaki Arap ülkesi yirmi dokuzuncu sıradaki Suudi Arabistan'dır, onun ardından Mısır geliyor. Kişi başına GSMH rakamlarının gösterdiği hayat standartları açısından, Katar yirmi üçüncü sırada, Birleşik Arap Emirlikleri yirmi beşinci sırada ve Kuveyt yirmi sekizinci sıradadır.

Endüstriyel üretim kapasitesi bakımından en üst sıradaki Müslüman ülke yirmi birinci sıradaki Suudi Arabistan, ardından Avusturya ve Belçika'yla aynı düzeyde, yirmi ikinci sıradaki Endonezya ve Norveç'le aynı düzeyde, yirmi yedinci sıradaki Türkiye'dir. İmalat sanayisi listesinde Norveç'le aynı düzeydeki, otuz beşinci sırada Mısır vardır. Hayat standartları bakımından, ilk Arap ülkesi Danimarka ve Küba arasında, otuz ikinci sıradaki Kuveyt'tir. Yüz kişiye düşen telefon bakımından, birinci Arap ülkesi otuz üçüncü sırada, Makao ve Reunion arasındaki Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Kişi başına düşen bilgisayar bakımından, birinci Müslüman ülke otuzuncu sıradaki Bahreyn'dir, onu otuz ikinci sıradaki Katar ve otuz dördüncü sıradaki Birleşik Arap Emirlikleri izliyor.

Kitap satışları çok daha vahim bir tabloyu gösterir. Yirmi yedi ülkeyi kapsayan, ABD'yle başlayıp Vietnam'la sona eren listede tek bir Müslüman ülke yoktur. İnsani gelişim endeksinde Brunei otuz iki, Kuveyt otuz altı, Bahreyn kırk, Katar kırk bir, Birleşik Arap Emirlikleri kırk dört, Libya altmış altı, Kazakistan altmış yedi, Suudi Arabistan, Brezilya'yla aynı, altmış sekizinci sıradadır.

Arap entelektüellerinden oluşan bir komitenin hazırlayıp Birleşmiş Milletler bünyesinde sunduğu 2002 yılı Arap İnsani Gelişme Düzeyi raporu da çarpıcı zıtlıkları ortaya çıkarıyor. 'Arap dünyası yılda 330 kitap çeviriyor, bu sayı Yunanistan'ın üçte biri kadardır. Halife Memun'un zamanından [dokuzuncu yüzyıl] bu yana toplam çeviri kitap sayısı 100.000'dir ve bu İspanya'nın bir yıllık üretimine denk düşer.' Ekonomik durum da daha iyi değildir: 'Bütün Arap ülkelerinin toplam GSMH'si 1999 yılında 531,2 milyar dolardır; bu rakam tek bir Avrupa ülkesi, İspanya'nınkinden (595,5 milyar dolar) daha düşüktür.' Az gelişmişliğin bir başka yönü '1987'de, bir milyon kişi başına makale ve araştırma yayımlayan aktif bilimcilerin tablosunda' görülmektedir. Okuryazarlık rakamları veri alındığında, bu sonuç hiç de şaşırtıcı değildir.

2001 yılında, 155 ülkeyi kapsayan ekonomik özgürlük sıralamasında, Körfez ülkeleri oldukça iyidir: Bahreyn dokuzuncu, Birleşik Arap Emirlikleri on dördüncü, Kuveyt kırk ikincidir. Ama Arap dünyasındaki ve daha genelinde Müslüman dünyadaki genel ekonomik performans göreli olarak hayli kötüdür. Dünya Bankası verilerine göre, 2000 yılında Fas'tan Bangladeş'e, Müslüman ülkelerin ortalama yıl-

lık geliri dünya ortalamasının ancak yarısıdır ve 1990'larda Ürdün, Suriye ve Lübnan'ın -yani İsrail'in üç Arap komşusunun- toplam GSMH'leri tek başına İsrail'den oldukça azdır. Kişi başına hesap edildiğinde rakamlar daha da kötüdür. BM istatistiklerine göre, İsrail'in kişi başına GSMH'si Lübnan ve Suriye'nin üç buçuk katı, Ürdün'ün on iki katı ve Mısır'ın on üç buçuk katıdır..."[244] Lewis'in yaptığı bu uzun değerlendirmenin çok yönlü bir analizi yapılabilir. Batı ile karşılaştırmalı bir tarzda verilen örnekler Müslüman kökenli ülkelerin ekonomik, kültürel ve sosyal bakımından gelişmişlik düzeyini ortaya koymaktadır. Ancak bizim üzerinde durmak istediğimiz nokta esas olarak şudur: Müslüman ülkelerin içerisinde bulundukları ekonomik gelmişlik düzeyleri, milli gelirin topluma yansıma düzeyi, eğitim düzeyi ve sosyal yapıları ile bu ülkelerin siyasal yönetimleri arasındaki ilişki ve siyasal islamın etkin olmasının nedenleri. Ortadoğu ve Müslüman ülkelerinin bu kadar geri kalması ya da geri bıraktırılması mevcut siyasal iktidar güçleriyle doğrudan ilişkili olduğu gibi özellikle ABD'nin bu ülkelerde izlemiş olduğu siyasal stratejiden de ciddi şekilde etkilenmektedir. Ekonomik gelirin ya da zenginliklerin toplumsal kategoriler arasında adil paylaşılmaması, milli gelirin toplumun çok küçük bir azınlığının elinde toplanması, sosyal yaşam tarzı ve kültürel değişim sürecinin oldukça zayıf kalması, eğitim ve bilimsel alandaki gerilikler, mevcut rejimlerin varlık nedenlerini oluşturmaktadır. Bu ülkelerde gelişen toplumsal hareketlerin meydana getirdiği reaksiyonları doğru bir potada yönlendirecek sol ve sosyalist içerikli hareketlerin olmaması ya da zayıf olması nedeniyle sisteme karşı oluşan tepkinin İslami örgütlere doğru yöneldiğini görüyoruz. Bu durum üzerinde, yukarda sıraladığımız etkenlerle birlikte, bölge coğrafyasındaki tarihsel olguların da önemli bir etkisi var. Bu nedenle söz konusu olan bölge ülkelerinin sosyoekonomik ve sosyo-kültürel olarak geri bıraktırılmış olmaları, bugüne kadar izlenen siyasal bir stratejidir. Bilimsel gelişmelerin dışında kalan, eğitim düzeyleri ve okuma-yazma oranı çok düşük olan toplumlarda, kitlelerin siyasal tepkileri dinsel değerlerin etkisiyle yeniden sistem içerisindeki çözümlere yönlendirilmektedir.

Son 20 yılın verilerine baktığımızda, sistem içerisinde derinleşen ekonomik ve siyasal çelişkiler sonucu mevcut klasik rejimlere yönelen toplumsal tepkinin İslamcı hareketlerin etki alanına doğru kaydığını çok rahatlıkla görebiliriz. Bütün Ortadoğu ülkeleri, Cezayir, Sudan, Afganistan ve hatta İran ve Türkiye gerçeğini dikkate aldığımızda farklı sosyo-politik koşullarda gelişen İslami hareketlerin etki alanları hızla artmaktadır. Sosyoekonomik bakımdan ge-

244) LEWIS Bernard, *La Crise en Islam*, Paris, Gallimard yay, 2003, syf:131-133.

ri bıraktırılmış bölgelerde, köy-kent ilişkisindeki çarpık gelişme, köylerden şehirlere doğru akan nüfusun karşılaştığı yeni ekonomik ve sosyal sorunların etkisiyle, kentleri kapsayan gecekondu bölgelerinde, alternatif olarak İslamcı akımlara doğru yönelen ciddi bir gelişme yaşanmaktadır. Ingmar Karsson bu durumu şöyle değerlendiriyor: "*...Köktenci akımları ortaya çıkaran sosyal ve ekonomik gerçekler de hala varlığını korumaktadır. Bunlar, yani kente olan büyük çaptaki kitlesel göç, giderek artan yoksulluk, kimlik ve değerler sistemindeki krizler,*" siyasal islamın gelişmesine nesnel bir zemin hazırlamaktadır.[245]

Sisteme alternatif olarak gösterilen İslami hareketin; ekonomik ve sosyal çelişkilerin derinleşmesiyle, yoksullaşma sürecine giren kitleler içerisinde ciddi bir gelişme eğiliminde olduğunu birçok ülkede somut olarak görmek mümkün. Örneğin Mısır bu duruma somut bir örnek olarak ele alınabilir. Mısır'da "*İslamcı hareketin yükselişi yoksul kesim tarafından da desteklendi. Ancak yoksul Mısırlılar, zengin sınıfların aksine, bölgedeki dinamikleri harekete geçiren İran Devrimi'ni model olarak benimsemeye başladılar. El Cihad, El İslami, El Cemaat gibi radikal gruplar, bu yoksul kesimin desteği ile güçlenmeye başladı. Bu süreç yoksul kesim ile zengin kesim arasındaki gerginliklerin de başlangıcı oldu. Yoksulları düzen içi arayışlara yöneltmeyi amaçlayan zengin kesim, ellerindeki geniş finansal olanakları devreye sokarak, ılımlı İslam'ı ve Amerikancı modeli desteklemeye hazırlıklı bir orta sınıf yaratmak için uğraştı...*"[246]

Siyasal iktidar çatışmasının en somut olarak yaşandığı ülkelerden biri olan Cezayir'de, kitlelerin yoksullaşması süreci ile İslami hareketin gelişmesi ve güçlenmesi arasında bir paralellik bulunmaktadır. Türkiye'de İslami hareketin mevcut durumunu analiz ederken; aynı zamanda Cezayir'deki gelişmeyi değerlendiren Volkan Yaraşır ve Tarık Aygün şunları belirtiyorlar: "*Bu ülkede (Cezayir'de) uygulanmaya çalışılan neo-liberal politikalar, yoksullaşmayı önemli oranda arttırmıştı. Bu yoksulluk, devlet yönetiminde yaşanan yolsuzluklar, bürokratizm ve rüşvet skandalları ile birleşmiş, halkın en temel gereksinmeleri arasında görülen yiyecek ve konut sorunu çözülemez hale gelmişti. Bu özellikle gençliği, yönetim karşıtı bir pozisyona sokmaya yetti. 1980'lerde devlet ile halk arasındaki gerginlik artmaya başladığında, İslamcı güçler mevcut sistemin bir alternatifi olarak hissedilmeye başlandı. Devlete olan güven azaldıkça, Cezayir halkı günden güne daha yoksullaştı. Sistemin kurucu öğeleri arasında yer alan İslamiyet, halkın umudu haline gelerek, sistem karşıtı bir yapıya büründü. Böylece, kitlesel bağlamda, ül-*

245) KARSSON Ingmar, *İslam ve Avrupa*, İstanbul, Cem yay., 1996, syf: 56.

246) YARAŞIR Volkan-AYGÜN Tarık Aygün, *Siyasal İslam ve AKP*, İstanbul, Akyüz yay., 2002, syf:108.

kenin en etkili gücü olarak, İslamcı örgütler görülmeye başlandı..."[247] Yukarıdaki verilerden anlaşabileceği gibi ekonomik ve toplumsal krizin derinleştiği İslam ülkelerinde, siyasal islamın gelişmesinin nesnel koşulları oluşmaktadır. Aynı durum, Türkiye'nin genel yapısı için de geçerlidir. Türkiye'de siyasal islamın gelişmesinin ekonomik, siyasal ve sosyal nedenlerini çok yönlü olarak analiz ederken öncelikli olarak toplumun değişik katmanları arasındaki ekonomik dengesizlikler üzerinde duralım. Genelkurmay Başkanlığı'nın Türkiye'de 'siyasal islamın gelişmesinin nedenlerine ilişkin Devlet İstatistik Enstitüsü'ne yaptırmış olduğu bir araştırmada çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. GSMH'de Kişi Başına Düşen Gelir ve Gelir Dağılımı, İşsizlik, Eğitim gibi alt başlıklar altında yapılan incelemede ortaya çıkan sonuçlar konumuz bakımından önemlidir.

2- GELİR DAĞILIMINDAKİ TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK

DİE'nin, "Gelir Dağılımının Eşitsiz Paylaşımı" adı altında hazırladığı istatistikî veri, GSMH'den kimler hangi düzeyde yararlanıyor' sorusuna en iyi yanıtı vermektedir. Ülke nüfusu ekonomik gelişmişlik düzeyine göre 5 bölüme ayrılmış ve yıllara göre GSMH'deki payları ortaya konarak şu sonuçlar çıkartılmış:

Türkiye'nin bir panaromasını çizen bu tablo bize neyi anlatıyor. 1963 yılından 2003'e kadar verilen bu rakamlar, halkın alım gücünü ortaya koymaktadır. Birinci grup, yani nüfusun %20'sini oluşturan 14 milyon insan fakirlik sınırının altında bir yaşama sahip. Bu kesimin GSMH'den aldığı payın, yıllara göre dağılım ortalaması %3,0 ile %6,0 arasındadır.

Fakirlik sınırında olan ikinci grup yani 14 milyonluk bir kesimin yıllara gö-

Tablo-1: Gelir Dağılımının Toplumsal Kategorilere Göre Yüzde Oranları

Hane Halkı	1963	1968	1973	1978	1983	1986	1987	1994	2002	2003
En düşük %20	4,5	3,0	3,5	2,9	2,7	3,9	5,2	4,9	5,3	6,0
İkinci %20	8,5	7,0	8,0	7,4	7,0	8,4	9,6	8,6	9,8	10,3
Üçüncü %20	11,5	10,0	12,5	13,0	12,6	12,6	14,1	12,6	4,0	14,5
Dördüncü %20	18,5	20,0	19,5	22,1	21,9	19,2	21,2	19,0	20,8	20,9
En yüksek %20	55,0	60,0	56,5	54,7	55,8	55,9	49,9	54,9	50,1	48,3

KAYNAK: Devlet Planlama Teşkilatı, Bin yıl Kalkınma Hedefleri Raporu

247) age, syf:128.

re GSMH'den alacağı ortalama pay %7 ile %10,3 arasında değişmektedir. Diğer bir ifade ile Türkiye nüfusunun %40'ı yani 28 milyonu fakir veya fakirlik sınırın altındadır.

Nüfusun beşte birini oluşturan üçüncü grubu oluşturan kesim ya da halk deyimiyle 'orta direk' olarak adlandırılan kesim, fakir kesimlere yakın olan kısmı oluşturuyor. Bunların da GSMH'den aldıkları payın yıllara göre ortalaması %10 ile %14,5 arasında değişmektedir.

Yaşam standartları bakımından orta düzeyin üzerinde olan ve ekonomik olarak nispeten durumda olan 4. grubun gelir dağılımındaki payının %18,5 ile % 22,1 arasında olduğu anlaşılıyor.

Türkiye nüfusunun beşte birini (%20'si) oluşturan kesim gelir dağılımında en yüksek payı almaktadır. Yıllara göre aydığı pay oranı %60 ile %48,1 arasında değişmektedir. Ekonomik olarak toplumun bu kesimi oluşturan grup aynı zamanda ülke ekonomisi üzerinde söz sahibi olan tekelleşmiş ya da tekelleşmeye çalışan kesimleri temsil etmektedir. Bu istatistikî verinin ortaya koyduğu diğer bir gerçek, üretim araçlarına sahip olan ve nüfusun sadece %20'sini oluşturan kesim, gelir dağılımından elde ettiği pay %48,1'ken, geriye kalan ve nüfusun %80'ini oluşturan kesimin gelir dağılımındaki payı % 51,9'dur. Toplumun yüzde 20'sinin payının geriye kalan %80'nin payına eşit olduğu görülüyor. Öyle ki en zengin grup, en fakir grubun tam 8 katı, ikinci grubun 5 katı, üçüncü grubun 3 katı kadar pay almaktadır. Bu rakamlar hangi bakımdan önemlidir. Toplumun farklı kesimleri arasındaki ekonomik dengesizlik, özellikle fakir ve fakirlik sınırındaki kesimlerin toplumsal ve siyasal arayışları da artmaktadır. Türkiye'nin siyasal ortamı ile İslamcı güçlerin gelişme düzeyi dikkate alındığında, mevcut çelişkileri en iyi değerlendiren grupların, siyasal islamcı örgütler veya dini eksenli tarikat çevreleri olduğu görülmektedir.

DİE'nin Şubat 2005'te yapmış olduğu bir başka araştıramaya göre ise "*926 bin kişi gıda yoksulu, yani aç. Uluslararası ölçütlere göre ise 1 milyon 36 bin kişi 1 dolar, 2 milyon 82 bin kişi 2.15 dolar, 20 milyon 721 bin kişiyse 4,3 dolardan düşük günlük gelir sahibidir.*"[248] Ayrıca eski Devlet Bakanı Abdüllatif Şener'in Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) araştırmasına dayanarak verdiği bilgiye göre 2002 yılı itibarıyla tam 20 milyon 721 bin kişinin ortalama günlük gelirleri 4,3 dolar (5,7 YTL), aylık gelirleri ise 129 dolardır (167,7 YTL). Yoksulluk sınırının da, açlık sınırın da altındakiler onlar, bir başka deyişle en aşağıdakiler grubunu oluşturmaktadır.

248) *Radikal* gazetesi, 04.02.2005.

Uluslararası kriterlere göre hesaplandığında Türk-İş'in kişi başına 'açlık sınırını' aylık 140 YTL açıkladığı Türkiye'de 1 milyon 36 bin kişi günlük 1 doların altında gelirle yaşıyor. Türkiye'de günlük 2.15 doların (aylık 83.85 YTL) altında gelirle yaşayan kişi sayısı 2 milyon 82 bin, günlük 4,3 doların (aylık 129 dolar, yani 167,70 YTL) altında gelirle yaşayan kişi sayısı 20 milyon 721 bin olarak belirlenmiş .[249] Yani Türkiye toplumunun yüzde 30'u açlık sınırındadır. Toplumdaki yoksullaşmanın daha iyi anlaşılabilmesi için, yukarda 5 kategoriye göre yapılan sosyal gruplandırmaların GSMH'den kişi başına düşen gelir dağılımı içerisinde durumlarını da dikkate almak gerekir.

Küçük bir hesaplama mevcut durumu kavramamıza yardımcı olacaktır. Toplumun en zengin kesimi olarak ifade edilen ve GSMH'nin %54'üne sahip olanların kişi başına milli gelirden alacakları pay 8008,2 dolardır. Bu, en fakir kesimi oluşturanlardan on bir katı iken fakir olanlardan 6 kat, orta direk olanlardan 4,5 kat, zengin olanlardan 3 kat fazladır. Nüfusun %20'sini oluşturan bu sermaye gruplarının milli gelirden aldıkları pay, nüfusun %80'ini

Tablo-2: GSMH Kişi Başına Düşen Gelir

Hane Halkı (Yüzde)	GSMH'deki Pay (Yüzde)	GSMH'deki Pay (Cari Dolar)
En Fakir %20	4.9	714.8
Fakir %20	8.6	1254.5
Orta Direk %20	12.6	1837.9
Zengin %20	19.0	2771.5
Çok Zengin %20	54.9	8008.2

KAYNAK: Devlet İstatistik Enstitüsü- gelir dağılım tablosu, www.die.gov.tr.

oluşturandan 1,4 kat daha fazladır. Aradan yaklaşık 7-8 yıl geçmesine rağmen yukarıdaki grupların GSMH'den aldıkları pay hemen hiç değişmemiştir. Şener'in, DİE'nin açıkladığı '2002-2003 yılları Hane Halkı Bütçe Anketi' sonuçlarını esas alarak yapmış olduğu açıklama mevcut gerçekliği doğrular niteliktedir. Bakan Şener'in verdiği bilgiye göre, Türkiye nüfusunun en yoksul yüzde 20'lik diliminin milli gelirden aldığı pay 1994'te yüzde 4,9 iken, 2002'de yüzde 5,3'e, 2003'te yüzde 6,0'a yükseldi. En zengin yüzde 20'lik dilimin payı ise 1994'te yüzde 54,9 iken 2002'de yüzde 50,1'e, 2003'te de yüzde 48,3'e geriledi. Örneğin, Dünya Bankası'nın 'Dünya Gelişim Raporu 2006' verilerine göre "*Türkiye'de 71 milyonluk nüfusun yaklaşık 3,5 milyonunun günlük geliri 1*

249) www.turkis.com.tr.

doların altında kalıyor..." Ülkelerin aşırı yoksulluk ve açlık sınırında yaşayan nüfus düzeylerini gösteren tabloya yer verilen raporda, şu veriler yer alıyor: "*...Türkiye nüfusunun yüzde 4,8'i, satın alma gücü paritesine göre günlük bir doların altında gelirle yaşamını sürdürüyor. Türkiye, 90 ülke arasında günlük 1 doların altında yaşamını sürdürmeye çalışan nüfus yoğunluyla 54'üncü sırada yer alıyor. Buna göre, Türkiye, Azerbaycan, Arjantin, Mısır, Ukrayna, Gürcistan, Kosta Rika, Arnavutluk, Cezayir, Ermenistan, Bulgaristan, Şili, Hırvatistan, Dominik Cumhuriyeti, İran, Jamaika, Kazakistan, Kırgızistan, Kore, Malezya, Romanya, Polonya, Slovakya, Slovenya, Tayland, Tunus ve Uruguay'ın da içinde yer aldığı 36 ülkenin gerisinde kalıyor... 132 ülke arasında Türkiye, Dünya Bankası'nın Atlas Metoduyla yaptığı hesaplamaya göre 268,7 milyar dolarlık ulusal geliriyle 20'inci sırada yer alıyor. Türkiye, yine aynı yöntemle hesaplanan kişi başına düşen 3 bin 750 dolarlık ulusal gelir düzeyiyle ise 45'inci sıraya düşüyor. Türkiye, satın alma gücü paritesine göre hesaplanan 551 milyar dolarlık ulusal gelir düzeyiyle de 131 ülke arasında 17'inci sıraya yerleşti. Satın alma gücüne göre hesaplanan kişi başına düşen ulusal gelir açısından 7 bin 680 dolarla 49'uncu sırada bulunuyor. Kişi başına büyüme açısından yapılan sıralamada ise, Türkiye yüzde 7,4 büyüme oranıyla 22'inci sırada.*"[250]

Bütün bu veriler, Türkiye toplumunun önemli bir ekonomik ve sosyal adaletsizlikle karşı karşıya olduğunu gösteriyor. Bir yandan, hızla zenginleşen küçük bir azınlık, diğer yandan hızla fakirleşen ve fakirlik sınırının altıda kalan büyük bir çoğunluk. Bu gerçeklik aynı zamanda toplumsal çelişkilerin hızla derinleşmesinin nesnel koşullarını hazırlamaktadır. Devletin fiili olarak desteklediği, zaman zaman frenleyerek denetim altına almaya çalıştığı İslami güçler, sistemle çelişki içerisinde olan ezilen milyonları kendi bünyesinde örgütlemek için 'alternatif' bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Politik söylemlerine mevcut siyasal düzeni değiştirmek propagandasıyla başlayan, sömürüye karşı olan, insan haklarını savunan, anti-ABD'ci bir tablo çizmeye çalışarak, arayış içerisinde olan milyonları etkilemektedirler. Toplumu yönetenlerle yönetilenler arasındaki ekonomik ve sosyal çelişki derinleştikçe, sol hareket yerine siyasal islam alternatif olmaktadır. Yukarıdaki tablo, Türkiye'nin gerçekliğini ve toplumun değişik katmanları arasındaki farklılığı ortaya koymaktadır. Ancak ortaya çıkan toplumsal çelişkilerden yararlanan güç ise siyasal islamdır. Sanayi kentlerinden emekçi semtlere kadar, hemen her alanda RP-FP'nin ve son 2 Kasım 2002 seçimlerinde ise AKP'nin ezici bir çoğunlukla birinci parti olması, ya da tarikatların, yoksullaşmanın en çok yaşandığı gecekondu bölgelerin-

250) Haberturk.com, *Hürriyet* gazetesi, 23 Eylül 2003.

de çığ gibi büyümeleri yukarıdaki verilerle doğrudan bağlantılıdır.

3- EĞİTİM VE KÜLTÜREL FAKTÖR

"Düzensiz, evsiz barksız ve eğitim ve kültür yönünden yeterli bir düzeye ulaşmamış kırdan göçmüş yoksulların, göç sonucu kaybettikleri güven duygusunu yeniden kazanma vesilesi olarak İslami harekete katıldıkları söylenebilir..."[251] Bu bir bakıma Türkiye gerçekliğini de yansıtmaktadır. Çünkü bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi ile o ülkenin eğitim ve kültürel gelişmesi arasında doğrudan bir ilişki bulunduğunu daha önce vurgulamıştık.

Her ne kadar Avrupa Birliği'ne girmek için, Türkiye'de okuma yazma oranının %90'ların üzerine çıktığı söylense de bu gerçekçi değildir. Genelkurmay'ın hazırladığı rapor, Türkiye'de nüfusun %28'i ya okuma yazma bilmiyor ya da ilkokula devam edip bitirmemiş. Bu oran erkeklerde %12,4, kadınlarda ise % 29,8'dir. Okuma yazma bilen erkeklerin %73,6'sı ilkokul mezunudur. Bu oran kadınlardan %81,6'dır. Türkiye toplumunda yüksek öğrenim görenlerin sayısal oranı oldukça düşüktür.[252]

Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası'nın (Eğitim-Sen) Türkiye'nin eğitim sorunları üzerine yapmış olduğu bir araştırmada önemli saptamalar yapılmaktadır.

Tablo-3: Türkiye'de 6 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfusun Eğitim Durumu (2000 Yılı)

Nüfusun Eğitim Durumu	Toplam	%	Köy	%	Şehir	%
Okuma-Yazma Bilmeyen	7.589.657	12,7	3.829.117	18,4	3.760.540	9,6
Bir Okul Bitirmeyen	12.886.331	21,5	4.767.028	22,9	8.119.303	20,8
İlkokul Mezunu	22.166.827	37,0	8.703.052	41,9	13.463.775	34,5
Ortaokul ve Dengi Meslek Okulu Mezunu	6.027.509	10,1	1.498.615	7,2	4.528.894	11,6
Lise ve Dengi Meslek Okulu Mezunu	8.013.507	13,4	1.506.118	7,2	6.507.389	16,7
Yükseköğretim Mezunu	3.151.964	5,3	476.808	2,3	2.675.156	6,8
Bilinmeyen (1)	23.448	0,0	2.151	0,0	21.297	0,1
Toplam	59.859.243	100,0	20.782.889	100,0	39.076.354	100,0

KAYNAK: Eğitim Sisteminin Durumu Broşür-2005, www.egitimsen.com

Türkiye'de 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre, 6 ve daha yukarı yaşta 59.859.243 kişi bulunmakta, bunların %35'i (20.782.889) köylerde, % 65'i

251) *Yeni Zemin* dergisi, Mart 1996.

252) Aktaran ÖZAKINCI C., age, *Devlet İstatistik Ensitüsü'nün Genelkurmaya için hazırlattığı rapor*, 1996.

(39.076.354) ise şehirlerde yaşamaktadır. Toplam nüfusun %12,7'si okuma-yazma bilmezken, okuma-yazma bilip bir okul bitirmeyenlerin oranı %21,5, ilkokul %37,0, ortaokul ve dengi meslek okulu %10,1, lise ve dengi meslek okulu %13,4 ve yükseköğretim mezunlarının oranı ise %5,3'tür. Nüfusun önemli bir kısmının ilkokul mezunu (%37,0) olduğu görülmektedir.

"Köylerde yaşayan nüfusun %18,4'ünün okuma-yazma bilmediği, okuma-yazma bilip bir okul bitirmeyen nüfusun %22,9 olduğu, nüfusun %41,9'unun ilkokul, %7,2'sinin ortaokul ve dengi meslek okulu, %7,2'sinin lise ve dengi meslek lisesi mezunu olduğu ve % 2,3'ünün ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Şehirlerde yaşayan nüfusun %9,6'sı okuma-yazma bilmezken, %20,8'inin bir okul bitirmediği ve %34,5'inin ilkokul, %11,6'sının ortaokul ve dengi meslek okulu, %16,7'sinin lise ve dengi meslek okulu ve % 6,8'inin ise yükseköğretim mezunu olduğu görülmektedir

2005 yılı başında, Türkiye'de eğitiminin durumuna genel olarak baktığımızda, mevcut yapı ve anlayışlarla sağlıklı bir eğitim hizmetinin gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Türkiye'de eğitim çağındaki nüfusa göre bir değerlendirme yapıldığında, 2005 yılının başında eğitimin ürkütücü durumu açıkça görülmektedir.

Türkiye'de nüfusun ortalama eğitim süresi köylerde 4, şehirlerde 6 yıl, Okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde 6 milyon çocuk ve gencimiz, çağ nüfusu içinde olmasına rağmen eğitim hakkından yararlanamıyor. Okulöncesi eğitim çağ nüfusu 4 milyondan fazla olmasına karşın, okulöncesi eğitimden yararlanan öğrenci sayısı sadece 435 bin, 737.614 çocuk, İlköğretimden yararlanamıyor. Bu çocukların % 70'i kız..."[253]

Yukarıdaki veriler, Türkiye'nin ciddi düzeyde bir eğitim sonunu ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Güncel siyasal bir sorun olmaya devam eden eğitim sistemindeki çarpık gelişme aynı zamanda kültürel ve toplumsal gelişmenin önünde de bir engeldir.

Çarpık kentsel gelişmenin etkisiyle nüfusu hızla artan metropollerin çevresinde gettoların oluştuğu semtlerde, sistemin eğitim politikası tam bir sosyal felaket oluşturmaktadır. Devletin çözümleyemediği ve toplumsal bir olgu haline gelen eğitim sorununun çözümsüzlüğü bir bakıma İslamcı akımların gelişmesine de zemin hazırlamaktadır. Okul yerine cami ve mescitlerin çığ gibi büyüdüğü bir ülkede, eğitime ayrılan payın bütçenin yetersiz bir bölümünü oluşturduğu dikkate alındığında, hem eğitim düzeyinde önemli bir gerileme yaşanmakta, hem de kültürel yozlaşma kaçınılmaz kılınmaktadır. Türkiye'nin

253) age broşür.

karşı karşıya olduğu bu toplumsal gerçekten en çok yararlanan ve yararlanacak olan kesimler İslami akımlardır.

Sistemin bugünkü eğitim politikası, toplumun sosyal ve kültürel gelişmesine de engeldir. Tarikatlar vb. dinsel akımlar, sistemin desteğiyle, eğitim alanındaki boşluğu doldurarak İslami hareketin gelişmesinin ve güçlenmesinin nesnel koşullarını oluşturmuş durumdadır.

4- SİYASAL İSLAMIN GELİŞMESİNDE DEVLETİN STRATEJİK ROLÜ

İslami akımların güçlendirilmesi ve siyasal bir güce dönüştürülmesi devletin izlemiş olduğu stratejik politikalardan biridir. 1940'lardan sonraki bütün Cumhuriyet hükümetleri, İslami akımların toplumsal bir güç olabilmeleri için, devletin bütün olanaklarını kullandılar. Devletin 'milli şefi' olarak bilinen İsmet İnönü'nün girişimleriyle başlatılan bu süreç, İslami tarikatların gelişmesine önemli bir zemin oluşturdu.

1949'da Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir İlahiyat Fakültesi açıldı. 1950'de çocuklara dini eğitim vermek amacıyla ilkokulların ders programlarına din dersleri konuldu. 1951'de imam yetiştirmek iddiasıyla, kapatılan İmam Hatip okullarının yeniden açılmasına karar verildi. 1956'da din dersleri ortaokullarda zorunlu hale getirildi. 1959'da İstanbul'da bir Yüksek İslam Enstitüsü açıldı. Yeni camilerin yapımına başlandı ve Kuran kurslarının açılması için yeni yasalar çıkartıldı. Bütün bu 'radikal' adımlar, devlet tarafından atıldı. İslam'ın gelişmesi için alınan bu kararlar tarihsel evrede geliştirildi.[254]

Devlet kuran parti olarak 27 yıllık tek parti iktidarı döneminde İslam'a karşı 'sert' tutumu ile bilinen Cumhuriyet Halk Partisi'nin dine ve tarikatlara yönelik politikasında temel bir kısım değişiklikler oldu. İslamcı olarak bilinen Şemsettin Günaltay'ın Başbakanlığa atanması, özellikle dini türbelerin ziyaretlere açılmasına yeniden izin verilmesi, İslamcı hareketin gelişmesinin temel adımlarını oluşturdu. Geçmişte devlet tarafından baskı altına alınan İslamcı güçlerin, faaliyetlerine yeniden izin verilmesi ve gelişmeleri için altyapı oluşturulması devletin izlediği stratejik bir politikaya dönüştürüldü.

DP iktidarı dönemi ise, tarikatların örgütlenmesine en üst düzeyde olanakların tanındığı, siyasal islamın örgütlenmesinin önündeki bütün yasal engellerin kaldırıldığı bir süreçtir.

1961 darbesi sürecinde tarikatların faaliyetlerinde nispi bir zayıflama olsa da, bu yapılanmalar güçlerini esas olarak korudular. Ordu içindeki darbeci kesim 'Kemalist' hatta 'sol' olarak bilindiği için, genel olarak siyasal islamcıla-

254) *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, İslamcılık*, Cilt :6, İstanbul, İletişim yay., 2004, syf: 483-489.

ra karşı ciddi önlemler alacağı düşünülüyordu. Ancak beklenen olmadı. Tarikat örgütlenmelerine dokunulmadı. Sadece devletin kontrolünde tutulabilmeleri için küçük bazı yasal düzenlemeler yapıldı. Bunun dışında herhangi bir yönelim içerisine girilmedi. Milli Birlik Komitesi'nin ezanı yeniden 'Türkçe okutacağı' beklentisi boşa çıktı. Ezanın Arapça okunmasına karar verildi. İslamcı harekete verilen tavizlerin en önemli nedenlerden biri, daha önce vurguladığımız gibi, İslam'ın 'komünizme karşı panzehir' olarak görülmesiydi.

Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki komünizme karşı verdiği fetvada şunları söyler: "...*Komünistliği, ideolojisini ve ne şekilde olursa olsun, bütün tatbikatını İslamiyet katiyetle reddeder. Komünistliğe karşı gelebilecek en kudretli silah, iman ve ruh kuvvetidir. Hakiki bir müminin komünistlik fikirleriyle ve icraatıyla bağdaşmasına imkân yoktur... Bizim işimiz komünizme karşı mücadeledir...*"[255]

1960'ta gerçekleştirilen askeri darbeden sonra oluşturulan Milli Birlik Komitesi Başkanı ve daha sonra Cumhurbaşkanı olan Genelkurmay Başkanı Cemal Gürsel, bir konuşmasında; "*İslâm çalışmamızı ve mükemmele ulaşmamızı emreder*" *ifadesini kullanır. Erzurum'da ise şöyle konuşur: "Geriliğimizden dini sorumlu tutanlar yanılıyorlar. Hayır, geriliğimizin nedeni dinimiz değil, dinimizi bize yanlış tanıtanlardır. İslâm dünyadaki en kutsal, en yapıcı, en dinamik ve en güçlü dindir...*"[256]

Cemal Gürsel'in yerine Cumhurbaşkanı seçilen dönemin Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, 1966-1973 yılları arasında görev yaptı. Sunay, "...*hem 12 Mart 1971 muhtırasını izleyen 'ara rejim' dönemindeki rolü hem de milliyetçi-mukaddesatçı, Türkçü-İslamcı örgütlenmelere bağlı, şiddet eylemcilerine ve İmam Hatip okullarının yaygınlaştırılmasına verdiği destek...*" ile İslami akımların gelişmesine özel olarak hizmet etmiştir.[257] Hem de laik geçinen bir ordunun Genelkurmay Başkanlığı'nı yapmış bir Cumhurbaşkanı.

Aynı uygulamaya yıllarca Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış Demirel tarafından devam edildi. "...*1961 Anayasası belli budamalarla geriye doğru bir vizyona tabi tutuldu, hem de siyasal İslam'ın güçlendirilmesine de yol açan 'milliyetçi-mukaddesatçı' örgütlenmelerin ve İmam Hatiplerin desteklenmesi sürdürüldü... Bu nedenle 1990'lı yılların sonunda 'şeriat devleti' özlemlerinin yarattığı rejim bunalımının 1950'li yıllarda atılan tohumlarını 1960'lı yıllardaki politikaları*

---

255) *Cumhuriyet* gazetesi-arşiv, 26.08.1950.

256) *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, İslamcılık*, Cilt :6, İstanbul , İletişim yay., 2004, syf: 658.

257) BORAN Tanıl-CAN Kemal, *Devlet-Ocak-Dergah*, İstanbul, İletişim yay., 1994, syf: 59., KONGAR Emre, *21.Yüzyılda Türkiye*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1998, syf: 671.

ile Demirel'in filizlendirdiği söylenebilir..."[258] Demirel'in şu açıklamaları da dikkat çekicidir: "*Siyasetin gayesi dine hizmettir... Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında irtica diye bir kavram yok... Türkiye Cumhuriyeti yokken Müslümanlık vardı. Aslına bakarsanız Türkiye Cumhuriyeti'ni var eden, ayakta tutan da Müslümanlıktır.*"[259] Herhalde bundan daha açık bir söylem bulmak zordur. Bunları söyleyen kişi yıllarca bu ülkede Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmıştır.

1970'lerde, ABD, temel bir strateji haline getirdiği Yeşil Kuşak projesini Türkiye'de yaşama geçirebilmek için ciddi bir faaliyet yürüttü. Ayrıca üzerinde durulacağı gibi 1971'lerin generalleri, kapatılan MNP Genel Başkanı Erbakan'ı, tekrar İslami bir parti kurması için İsviçre'de özel olarak ziyaret edip ikna ettiler.

Ecevit İslami söylemler üzerinde politika yapan ve şeriat özlemi içinde olduğunu söyleyen MSP ile hükümet ortaklığı yaparak, İslami akımların gelişmesine önemli olanaklar sundu. Demirel'den sonra en çok İHL açan kişinin Ecevit olması da bir tesadüf değil, sistemin izlemiş olduğu politikanın bir sonucudur.

Özal, siyasal islamın geliştirilmesi ve devlet politikası üzerinde etkin kılınması için çok daha 'cesur' adımlar atmış biridir. "*Şimdiye kadar herkes İslam'ı, toplumda yaygınlaştırmak istiyordu. Oysa asıl sorun devleti İslamlaştırmak idi.*"[260] siyasal islamı devlette etkin kılmak için bundan daha açık bir tanımlama olamaz. Bu söylemler ve pratik yönelimler orduya rağmen mi ortaya çıkmıştır? Sanmıyoruz. Özal özellikle siyasal islamın önünü açmak, sol hareket üzerindeki baskıları yoğunlaştırmak için özel bir yönelim içerisine girdi. Türk Ceza Kanunu'nun 141, 142 ve 163. maddeleri kaldırıldı. Sol akımlara karşı çok daha büyük saldırılar içeren "terör yasası" getirildi. Buna karşılık İslami hareketin siyasal faaliyetini etkileyen ceza yasaları ve hukuksal engeller bir bütün olarak yürürlükte kaldırıldı.

Atatürkçülüğü ve laikliği elden bırakmayan 12 Eylül 1980 askeri darbe lideri Kenan Evren ve 4'lü generaller, Türk-İslam Sentezi'nin ideolojik merkezi Aydınlar Ocağı tarafından geliştirilen 'dinci olmayan dindar devlet' anlayışını devlet politikası haline getirerek sistemin bütün alanlarında uyguladılar. Bu politika ekseninde devletin bütün stratejik kurumlarına 'dinci olmayan dindar devlet eksenli Türk-İslam sentezcileri' atandı.

12 Eylül'cü generaller tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan sorumlu

258) KONGAR E., age, syf: 672.

259) age, syf: 673.

260) age, syf; 674.

Devlet Bakanlığı'na atanan emekli bir general olan Mehmet Özgüneş 1982'de, devlet dairesindeki memurlar için yaptığı açıklamada; "dini eğitim gören erkeklerin sakal bırakabileceklerini, kadınların görev yerlerinde başlarını bağlayabileceklerini" belirtiyordu. Bugün İslamcıların uğruna en çok mücadele verdikleri şeylerden biri de bu karardır. Bu, laik geçinen ordu tarafından İslamcı akımlara verilen en büyük tavizlerden biri olmuştur.

Tarikat lideri gibi davranan Evren, darbeciler adına 'dini tebliğ'ler sunuyordu. Kenan Evren darbe lideri olarak gittiği mitinglerde İslam'ın "akılcı, çağdaş, ilerlemeye ve yenilikçiliğe açık" bir din olduğunu savunuyordu. 12 Eylül Anayasası'na 'evet' oyu almak için tarikatlarla pazarlık yapan Evren, tarikatlara şu teminatı verdi: "*Bizim aleyhimize çalışmaz ve yardımcı olursanız, biz de size zorluk çıkarmayız, hatta işinizi kolaylaştırırız...*"[261] Ayrı bir bölüm olarak üzerinde duracağımız eğitim sisteminin bir bütün olarak tarikatlara teslim edilmesi bir devlet politikasıydı. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra 'din derslerinin' ilkokuldan liseye kadar zorunlu hale getirilmesi ve eğitimin bir bütün olarak İslamcı kesimlere teslim edilmesi için gerekli yasal düzenlemeler generaller tarafından yapıldı ve uygulanmaya konuldu.

Devletin ilköğretim okullarından ve liselerde okutulmasına izin verdiği Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında, şeriat için cihat çağrısı yapılmaktaydı. Örneğin Lise 2. sınıf kitaplarında şunlar yazılıydı: "*İnancımıza göre vatanımızda hür ve huzur içinde yaşamak için gerektiğinde savaşmak da Allah'ın emridir. Bunun dinimizdeki adı cihattır. Bu nedenle... Allah yolunda ölmekle devlet yolunda ölmek bir tutulmuştur...*"[262] Bu cümlelerden hemen sonra "*din yolunda cihat etmeyen vatanını sevmez*"[263] şeklinde ifade edilen düşüncelerle öğrencilerin İslam'a yönelmesi sağlanıyordu. İslam'ın ideolojik-politik temellerini oluşturan bu görüşler devletin stratejik eğitim kurumlarında ders olarak veriliyordu.

1981-1986'ya kadar Milli Eğitim Bakanlığı'nca ilkokul, ortaokul ve liselerde okutulmasında sakınca görülmeyen 2573 kitabın %78'i İslamcılara ya da tarikatçılara ait. Bu kitapların önemli bir kesimi Damla, Dergâh, Beyan ve Yeni Asya gibi tarikatların denetimindeki yayınevlerinde yayıma hazırlanıyordu. Bir başka ifadeyle Milli Eğitimin Bakanlığı'nın devlet adına basılıp dağıtılan okul kitaplarının %62'si tarikatçı yayınevlerinde basılıyordu. Devlet, toplumu etkileyen ve yönlendiren en önemli kurumu olan Milli Eğitimi Bakanlığı'nı adeta tarikat gruplarına teslim etti. Devletin bu stratejik kurumunda çok cid-

261) age, syf: 253.

262) *Türkiye'de Ders Kitapları ve Tarih Ders Programı*, Ankara, eğitim sendikası yay., syf: 88-90.

263) age, syf: 90.

di bir faaliyet yürüten tarikatlar, ideolojik ve siyasal hedeflerine göre oluşturdukları örgütlenme planını aşama aşama uygulamaktadırlar.

Prof. Hayri Bolay ve Doç. Mümtazer Türköne tarafından hazırlanan ve devlet yetkililerine sunulan bir raporda, "*...resmi dairelerde, orta ve yüksek kademeli eğitim kurumlarında mutlaka mescitlere yer verilmesi, her yerde mescit açılmasının özendirilmesi*" istenmektedir. Bu öneriler irticaya karşı olma gürültülerine rağmen uygulanmaktadır. Sadece Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı 6000'e yakın Kuran kursunda, her yıl 180 bine yakın çocuk veya genç tarikatçılar tarafından eğitiliyor. Devlet denetimli bu kurslar neden açtırılıyor ve tarikatların denetimine veriliyor? Tarikatların özel olarak açtığı Kuran kursu sayısı bugün 20 bini geçmiş durumda. Bu Kuran kurslarında her yıl en az 300 bin kişi dini eğitim alıyor.

Türkiye'de belli başlı camiler, tarikatların ya da İslami örgütlenmelerin merkezleri durumundadır. Devlet, hangi camide kimin etkin olduğunu, hangi tarikat üyelerinin hangi camiye gittiğini çok iyi bilmektedir. Ancak, toplumun dinsel faktörlerle egemenlik altına alınmasını kendi ekonomik ve siyasal çıkarları bakımından önemsediği için ses çıkartmamakta ve hatta desteklemektedir. Türkiye'nin ön plana çıkmış tarikat liderlerinin tamamının devletin camilerinde imamlık görevi yaptıkları ve bu camilerin tarikatların örgütlenme merkezleri olduğu, devletin istihbarat raporlarında sıkça yazıldı. Zahit Kotku, Süleyman Hilmi Turan, Kemal Kaçar, Esat Coşan, Fethullah Gülen, Haydar Baş, Cemalettin Kaplan gibi bütün tarikat liderleri devletin denetimi ve bilgisi dâhilinde örgütlendiler ve faaliyetlerini kesintisizce sürdürdüler.

Hatta bugünkü bütün sağ partilerin yönetimlerinde çok sayıda tarikat kadroları bulunmaktadır. Bundan çok daha önemlisi ise; 1950'lerden beri tarikatların, devletin en üst bürokratik kademelerinden örgütlendikleri, bütün yönetim kademelerine önemli düzeyde kadro aktardıkları bilindiğidir. Özellikle 12 Eylül 1980 sonrası dönemde generallerin onayı ile Nakşibendî tarikatının devlet içerisinde örgütlenebilmesi için gerekli bütün olanaklar sunuldu. Örneğin, İslamcıların Devlet Planlama Teşkilatı'nda ciddi olarak örgütlendikleri ve düzenli toplantılar yaptıklarını belirten Esin Gündoğan bunu şöyle açıklıyor: "*...Devlet Planlama Teşkilatı'nda (DPT) üst düzey yöneticilerin de katıldığı oldukça kalabalık bir sohbetti. Karşılıklı konuşmalar ve güncel sorunların tartışılması gece geç vakte kadar devam etti... Ve altı ay sonra tekrar görüşmek üzere ayrıldık.*"[264]

İslami tarikatların genel olarak Kemalizm'e karşı oldukları bir gerçek, ama

264) GÜRDOĞAN Ersin, *Görünmeyen Üniversite*, İzmir, Nil yay., 1996, syf:78.

aynı zamanda devletçi oldukları da kesin. Türkiye'de sistemin siyasal tarihi incelendiğinde laiklik ne devlet mekanizmasında ne de toplumsal ilişkilerde etkin bir sistem olmuştur. Aksine sisteme hâkim olan daha çok siyasal gericilik olarak ifade edilen 'kutsal devlet' politikasıdır. Bu politikanın Türkiye'nin toplumsal yapısına egemen kılınmasında mevcut İslami tarikatların son derece önemli etkileri oldu. Bu bakımdan Kemalist olmayan bu tarikatların, mevcut devlete karşı oldukları savı da doğru değildir. Camilerde vaaz veren tarikat liderlerinin öğütlerinde devlete bağımlılık esastır. İslamcı hareketin temel ideolojik-politik yönelimleri kapsamında bu bölüm yeniden ele alınacaktır.

Türkiye'de kökleşmiş geleneksel tarikatlarla devlet arasında çok derin ve kapsamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki doğal olarak karşılıklı çıkarlara dayanmaktadır. Tarikatların varlığı devletin ve genel olarak da düzenin ekonomik, siyasal çıkarlarıyla çelişmemektedir. Aksine, tarih boyunca görüldüğü gibi, tarikatların varlığı Türkiye'de devletin çok daha uzun süreli ayakta kalmalarının garantörleri olmuşlardır.

Geleneksel tarikat çevrelerinin, kendi siyasal yönelimlerine uygun bir sistem oluşturmak ve buna dayanan örgütlenme stratejilerini yaşama geçirmek için yoğun bir faaliyet içerisinde oluşları devleti yıkmak niyeti taşıdıkları anlamına gelmiyor. Hatta ABD'nin 'Yeşil Kuşak' teorisinin Türkiye'deki pratik uygulamacıları olan İslami kuvvetler, bugün de sistem içerisinde kalarak 'Büyük Ortadoğu Projesi' içinde aynı rolü oynamaya adaydırlar.

Bazı gerçeklerin kavranması için çarpıcı bir aktarma ve değerlendirme yapmakta yarar var: Örneğin, Şeyh Sait isyanının bastırılmasından sonra TBMM'de çıkartılan, "Hıyanet-i Vataniye Kanunu" ile İslam'ın propagandasını yapan, konuşan, onun gelişmesine hizmet eden herkes 'vatan haini' olarak görülüp değerlendirilmektedir. "*Dini ve mukkadesatı diniyeyi siyasi gayelere esas veya alet ittihaz etmek maksadıyla cemiyetler teşkili yasaktır. Bu gibi cemiyetleri teşkil edenler veya bu cemiyetlere dâhil olanlar vatan haini sayılırlar. Dini veya mukaddesatı diniyeyi alet itaz ederek devlet şeklinin değiştirilmesi veya devlet güvenliğinin bozulması veya dini veya mukaddesatı diniyeyi alet ittihaz ederek her ne suretle olursa olsun ahali arasında kargaşalık ve bölücülük için gerek tek başına ve gerek toplu olarak sözlü veya yazılı veya fiili şekilde veya konuşarak ve yahut yayın yapmak suretiyle harekette bulunanlar vatan haini sayılır...*"[265] Böylece, tarikatlarla iç içe geçmiş ve onları destekleyerek bu düzeyde siyasal bir güce dönüştüren devletin kendisi, 'vatan hainliği' yapıyor demektir. "Siz isterseniz hilafeti bile getirirsiniz" diyen Menderes'in, Başbakanlıkta 'ilk namaz kılan dev-

265) KIŞLALI Mehmet Ali, *Güneydoğu,Düşük Yoğunluklu Çatışma*, İstanbul, Ümit yay., 1996, syf:108.

let ricali olarak' Cumhurbaşkanlığı yapmış Demirel'in, Nakşibendî olduğunu açıkça söyleyen ve 'önemli olan devletin İslamlaştırılmasıdır' diyen Cumhurbaşkanı Özal'ın, Türk-İslam sentezine dayanan, 'Dinci olmayan dindar devlet' politikasını uygulatan askeri darbenin lideri Kenan Evren'in ve 1. İslam Şurası'na 'başarı' telgrafı gönderen dönemin eski Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'in yukarda aktardığımız yasaya göre 'vatan haini' olarak mı görülmesi gerekir? Bu 'vatan hainliği' iddiası bize ait değil. Devlete ait son derece önemli bir yasadır. Bu yasa 'İslam'a ilişkin propaganda' yapmayı dahi 'vatan hainliği' olarak görüyor. Peki, bugünkü siyasal konjonktürel durum içerisinde bu yasa neden unutulmuş, neden hatırlatılmıyor? Çünkü tarikatlar, sisteme karşı - daha somut olarak devlete- başkaldıran güçler değil tam tersine devletin 'kutsallığına' inanan ve onu sonuna kadar destekleyen kesimlerdir. Devletin değişik üst kurumlarında görevli yöneticilerin ve kadroların İslamcı hareketlere destek vermelerinin arka planında mevcut siyasal düzenin korunması politikası vardır.

5- BİRBİRİNE İHTİYAÇ DUYAN İKİ GÜÇ: ORDU VE İSLAMİ CEMAATLER

Türkiye'de birbirine 'düşman' gösterilen iki temel güç olan ordu ve cemaatler sistemin temel dinamikleridir. Her dönem birbirine ihtiyaç duyan tarikatlar ile ordu, siyasal ve toplumsal mücadelenin yükseldiği, sosyalist hareketin toplumsal bir güç olduğu dönemlerde aynı cephede yer alıp sol hareketi ezdiler ve mevcut siyasal sistemin devamı için ortak hareket ettiler.

Ordunun, darbe ile yönetimi ele geçirdiği her üç tarihsel dönem (27 Mayıs 1961- 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980) içerisinde, tarikatların toplumsal bir güç olabilmeleri için devletin bütün olanaklar kullanıldı. Bugün tarikatlar ya da İslami güçler ekonomik ve siyasal olarak 'sistemi' etkiyecek bir düzeye ulaşmışlarsa, bundan askeri darbelerin son derece önemli bir etkisi ve sorumluluğu vardır. Aynı şekilde, Türkiye'de ordu tarafından gerçekleştirilen bütün askeri darbeler tarikatlar tarafından desteklendi.

Said Nursi'nin avukatlarından ve cemaat içindeki etkinliği ile tanınan Bekir Bek'in, Yeni Asya gazetesi'nin 10 Şubat 1971 tarihli sayısında, ordunun verdiği muhtıra üzerine yaptığı değerlendirme ilgi çekicidir: "*Bu ses tarihimizin sesidir. Bu ses sanki Mohaç'tan gelen sestir. Bu ses Malazgirt'ten yükselen bir sestir. Bu ses Kanije gazilerinin sadasını aksettirmektedir... Bu ses hürriyet ve istiklalimizin, bu ses din ve imanımızın, şerefimizin ve hasiyetimizin bekçileri şerefli paşalarımızın, erlerimizin tek kelimeyle Mehmetçiğimizin sesidir... Bu ses, sağa da sola da gelişi güzel yumruk sallayanların değil, tehlikenin nereden geldiğini bilen, gö-*

ren ve onun üstüne yürüyen ve onlara son defa 'Hizaya gel' komutunu verenlerin sesidir. Bu ses meseleleri kanunların çerçevesinde halletmek isteyenlerin, bu ses millet iradesini korumayı ahdedenlerin sesidir..."[266] 12 Mart 1971 askeri darbesini, bu kadar içten ve coşkulu karşılayan, destekleyen başka bir siyasal çevre bulmak her halde zordur. Bu nedenle İslami siyasal güçler, her ne kadar ideolojik olarak Kemalizm'e karşı olsalar da, bunlar her zaman devletin siyasal yapısını savunan, koruyan ve destekleyen güçlerdir.

Tarikatların kendileri de askeri darbelerden, zaman zaman çok küçük de olsa 'nasibini' almalarına rağmen, stratejik çıkarları bakımından orduyu desteklemeye devam ederler. Çünkü her darbe, tarikatların stratejik çıkarlarına hizmet etmekte, kendilerine rakip olabilecek bütün ilerici ve devrimci kuvvetleri ezmektedir.

Siyasal islamcı hareketin en etkin liderlerinden biri olan Gülen'in 26 Aralık 1986'da orduya ilişkin değerlendirmeleri şöyledir: "*Yayınladığımız ilmi, edebi ve ahlaki bir dergi olan Sızıntı'da hiçbir zaman siyasi ve ideolojik, milli birlik ve bütünlüğü bozucu, milli ve ahlaki değerlere ters, suç teşkil eden herhangi bir yazı yayımlanmamıştır. Bilakis çeşitli zamanlardaki sayıları incelendiğinde daima ordumuzun ve emniyet güçlerinin yanında olarak, hitap ettiği okuyucularına asayiş ve huzurun telkinini yaptığı görülecektir...*"[267]

Askeri darbeleri ve orduyu hemen her dönem destekleyen Gülen, bir başka yazıda şöyle diyor: "*Her milletin tarihinde askeri bir tepe varlıktır... Bir de anadan doğma asker-millet vardır. O, asker doğar, askerlik türkülerinden ninniler dinler ve asker olarak ölür. Aşıktır askerliğe, serhat boylarına, akına ve kavgaya... Onun süngüsü, yüz defa iniltimizi dindirdi ve ateşimize su serpti. Yakın tarihimizde dahi kaç defa onda mazinin tebessüm eden çehresini ve yıldırımlaşan celadetini gördük... Eğer, atik davranıp da yıllardan beri hazırlanan karanlık emellerin önüne geçilmeseydi, bütün bir millet olarak inkisar içinde ağlamadan başka çaremiz kalmayacaktı. Tuğa selam, sancağa selam ve ölçülerimiz içinde onu tutan yüce başa binlerce selam...*"[268] Kemalist düzene karşı olan İslamcılar, neden Kemalist olmakla övünen orduyu darbe yapması için göreve çağırmaktadırlar. Çelişkili gibi görünen bu durum, aslında, bu iki yapının ideolojik ve siyasal görüşlerinin esas olarak aynı temeller üzerinde yükselmesinden kaynaklanmaktadır.

Örneğin 12 Eylül 1980 askeri darbecileri, İslami güçlerin, gelişmesi, kitle-

266) *Yeni Asya* gazetesi, 10 Şubat 1971.

267) *Sızıntı* dergisi, 26 Aralık 1986.

268) ÇAKIR R., age, syf: 100.

selleşmesi, ekonomik ve siyasal bir güç olması için devletin bütün olanakları kullandılar. Devletin belirlediği temel politika; Türkiye sosyalist hareketinin gelişimini durdurmak için 'din olgusu'nu ön plana çıkartmaktı. Toplumda anti-komünist fikirlerin etkin bir taban bulması için tarikatlarla işbirliğine gidildi. Devletin bu temel politikası, hemen hemen bütün tarikatlar tarafından kabul gördü ve destek verildi. Örneğin Gülen sıkıyönetim mahkemeleri tarafından aranmasına rağmen devletin mevcut politikalarını çok aktif olarak destekleyen biri olarak ön plana çıktı. Çağ ve Nesil isimli dergide yayınlanan yazısında şunları belirtiyor: "*...Düşmanı kıskıvrak yakalama ve bir zaferdir. İçtimai bünyenin, harici bir kısım eraciften temizleme, arındırılma ve aslına icra zaferi... Ümidimizin tükendiği yerde, Hızır gibi imdadımıza yetişen Mehmetçiğe, istihalerin son kertesine varabilmesi dileğimizi arz ediyoruz...*"[269] Toplumsal hareketlerin yükseldiği, işçi grevlerinin, öğrenci eylemlerinin ülkenin her yanına yayıldığı, toplumda politikleşme düzeyinin hızla arttığı ve sistem kurumlarının işlemez hale gelerek tıkandığı bir tarihsel süreçte, generaller askeri darbe ile siyasal iktidarı ele geçirdiler. Generaller sosyalist düşüncelerin toplum üzerindeki etkisini kırmak için de, siyasal islamcı hareketin aktifleşmesi için gerekli olanakları sundular. Turgut Özal gibi Nakşibendiler Başbakan Yardımcılığı'na getirildi. Ülke ekonomisi onlara teslim edildi. Türk İslam sentezi politikasıyla da, tarikatlara örgütlenmeleri için gerekli olanakları sunuldu. Din dersleri zorunlu hale getirildi. Üniversitelerde siyasal islamcıların etkisi hızla artmaya başladı. Nakşibendi tarikatının liderlerinden Prof E. Coşan, Ankara Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olurken, askeri generallerce yasallaştırılıp sıkıyönetim mahkemeleri tarafından uygulanmaya konulan 1402 sayılı kanun ile yaklaşık 4000 ilerici öğretim görevlisinin işine son verildi. Bunların yerine İslamcı ya da Türk-İslam sentezci öğretim görevlileri atandı.

Türkiye'de sistemin İslamlaştırılmasında, devlet okulları olan İmam Hatiplere çok büyük bir rol biçildi. Özellikle ordu, bu okullarda sistemin ihtiyacına yanıt veren İslamcı kadroların yetiştirilmesini çok açık olarak destekledi.

Örneğin Genelkurmay Başkanlığı yapmış ve aynı zamanda ordu tarafından 1966-1973 yılları arasında Cumhurbaşkanı seçtirilen Cevdet Sunay, 1969 yılında yaptığı bir konuşmada, devletin ve aslında özellikle ordunun İslamlaştırma faaliyetine vermiş olduğu desteği çok net olarak açıklamaktadır. "*Bugünkü (1968-1969) -laik- okullar birer anarşi yuvası haline geldi. Bu -laik- okullardan yetişen gençlere memleket idaresi teslim edilemez. On yıl sonra bunların hepsi işbaşına geçecekler. Onlara nasıl güvenebiliriz? Hem biz laik okullara karşı*

269) *Çağ ve Nesil* dergisi sayı 9, mayıs 1984.

İmam-Hatip Okullarını 'bir alternatif' olarak düşünüyoruz. Devletin kilit mevkilerine yerleştireceğimiz kişileri bu -İmam Hatip- okullarda yetiştireceğiz."[270]

Ordu ile İslamcı hareket ilişkisine dair birçok somut veri sunulabilinir. Örneğin, 12 Mart 1971 askeri darbesinden sonra İsviçre'ye giden İslamcı parti Milli Nizam Partisi lideri Erbakan'ı yeni bir parti kurması için davet eden ordudur. Bunun için Hava Kuvvetler Komutanı Orgeneral M. Batur ile Özel Harp Dairesi Başkanı Org. Turgut Sunalp, Erbakan'ı İsviçre'de ziyaret ederek, Türkiye'ye dönmesi ve yeni İslamcı bir parti kurması için ikna ederler. Hangi tür pazarlıkların yapıldığı bilinmiyor ama Erbakan, ordunun güvencesini alarak Türkiye'ye döndü ve ikinci İslamcı partiyi yani Milli Selamet Partisi'ni (MSP) kurdu.

Tarikatların toplumu İslamlaştırma stratejisine destek veren kurumlardan biri Genelkurmay Başkanlığı'ydı. Örneğin 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile bu siyasal çizgi resmiyet kazandı. Örneğin 1981'de Genelkurmay'ın en önemli stratejik kurumlarından biri olan Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler'in (ATASE) başkanı olan Tümgeneral Mahmut Boğuşlu, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi'nin 1985 yılındaki ilk sayısında, *"Türkiye'de Laiklik ve İrtica Üzerine Psikolojik Harekat"* başlıklı yazısında şöyle diyordu: *"Kur'an'ı Kerim'i ezbere bilen hafızların yanında Türkler bu mukaddes kitabı 10-15 dakikada ve 3-5 sahifede özetleyebilecek derecede bilgi sahibi olmalıdır. Din adamı tipinde değişikliğe gidilmeli, her türlü meslekten; hâkimden, savcıdan, avukattan, lise öğretmeninden, doktordan, gemi kaptanından yeni bir tür din adamları yetiştirilmelidir..."*[271]

Toplumun bütün kesimlerinin İslamlaştırılması için bütün meslek grupları içerisinde İslamcı faaliyetin ve propagandanın çok açık olarak yapılması gerektiğine özel bir vurgu yapılmaktadır. Toplumun İslamlaştırılmasını savunan kişi ise Genelkurmay'ın bir generali olup, ayın zamanda en önemli stratejik kurumun başkanlığını yapmaktadır. Demek ki, İslamlaştırma faaliyeti sadece tarikatlara ait değildir, sistemin stratejik bir yönelimidir.

12 Eylül 1980 askeri darbecileri hem sol'a hem sağ'a hem de şeriatçılara karşı olduklarını söyleseler de, 12 Eylül Anayasasına 'evet' oyu alabilmek için bu tarikatlarla pazarlığa oturan yine ordudur. Darbe lideri Kenen Evren şöyle demiştir: *"Siz, bizim aleyhimize çalışmaz ve yardımcı olursanız, biz de size zorluk çıkarmayız, hatta işinizi kolaylaştırırız."* Laikliği kurtarma bahanesiyle askeri darbe yapan ordunun başı Kenan Evren; İslam Dünyası Birliği (RABITA) tarafından, cami imamlarının aylıklarının ödenmesine onay veren kişidir. Aynı

270) Aktaran ÖZAKINCI Cengiz, *İblisin Kıblesi*, İstanbul, Otopsi yay., 2005, syf: 17-18.

271) GÖKDEMİR Orhan, *Devletin din operasyonu:öteki İslam*, İstanbul, Sorun yay., 1998, syf:136.

zamanda, RABITA tarafından kurulan 'Ekonomik Ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi' örgütünün de başkanlığını yaparak, İslami örgütlenmeye en açık desteği verenlerden biri oldu. Bütün söylemlerinde 'laikliğin bekçisi' olduklarını iddia eden Türk ordusunun Genelkurmay Başkanı ve devlet başkanı 'uluslararası İslami organizasyonlar'a başkanlık yapabilmektedir.

1982'de generaller tarafından hazırlanan anayasanın 24. maddesi şu şekildedir. "*Din ve ahlak eğimi ve öğretimi devletin gözetimi altında yapılır. Din kültür ve ahlak eğitim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer almaktadır.*"[272] Generallerin hazırlamış olduğu anayasa ile Türkiye'de din eğitimi ilkokul, ortaokul ve liselerde zorunlu hale getirildi. Kenan Evren devlet denetimine alınan Kuran kurslarında çocukların dini eğitim alması için çıkarttıkları yasaları savunurken şunları belirtiyor: "*Din eğitimi çocuklara aile tarafından verilmez. Aslında aile bu eğitimi vermeye çalışsa bile, yanlış, eksik veya kendi bakış açısından öğretebilir; dolayısıyla bu uygusuzdur... Size çocuklarınızı yasadışı Kuran kurslarına göndermemenizi daha önce de söylemiştim. Şimdi bunu anayasa hükmü haline getirdik. Artık din, devlet tarafından devlet okullarında öğretilecek. Şimdi biz laikliği çiğniyor muyuz, yoksa ona hizmet mi ediyoruz? Tabii ki hizmet ediyoruz. Laiklik Türk insanını dini eğitimden mahrum bırakıp, onu din istismarcılarının eline teslim etmek değildir...*"[273] Böylece 'laik' devlet, toplumu İslamcılaştırmak için yürüttüğü dinsel faaliyeti anayasal güvenceye alarak, tarikatlara veya cemaatlere önemli bir güvence vermiş oldu.

Türkiye'de İmam Hatip Liseleri mezunlarına, yüksek öğrenim kurumlarının bütün fakültelerine girme imkânını tanıyan yasa, Haziran 1983 yılında cunta lideri Kenan Evren ve Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilerek yürürlülüğe kondu. Uğur Mumcu öldürülmeden iki gün önce *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan makalesinde bu konuya ilişkin şunları söylüyordu: "*Milli Eğitim Temel Yasası'nın 31. maddesinde, liseleri bitirenlerin ancak yetiştirildikleri yönde yükseköğrenim yapacakları ilkesinde yapılan bir değişiklikle, bütün liselere istedikleri yükseköğrenime gitme hakkı tanındı...*"[274]

Şeriatla mücadele ettiğini iddia eden ordunun askeri kışlalarında, hemen hemen bütün askeri birliklerin camilerinde ve mescitlerinde şeriat propagandası yapılmaktadır. Ankara Mamak Tümen Camii İmamı'nın verdiği vaaz, başka bir camide verilse ortam bir anda siyasal bir karmaşaya dönüşür: "*Bir*

272) 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 24.madd

273) EVREN Kenan. *Kenan Evren'in Anıları*, Cilt-4, M İstanbul, illiyet yay., 1991, syf: 309.

274) Uğur Mumcu, *Cumhuriyet* gazetesi, 22 Ocak 1993.

müminin birinci vazifesi, şeriat-ı garrayı Muhammediyeyi ihya etmek, diriltmektir. Eğer o şeriat yürürlülükte kaldırılmışsa, onu yürürlüğe koymak için cihad etmektir. Kur'an nizamını tekrar yürürlüğe koymak için fiilen mücadele etmek zorundayız. Bunu hapis ya da idam korkusuyla yapmaktan kaçınanlar, Allah katında büyük cezaya çarptırılacaklardır..."[275]

Türkiye'de Çiller'in Başbakan olduğu Kasım 1993'de toplanan ve esas olarak da ABD'nin organize ettiği, Uluslararası 1. Din Şurasının en önemli kararlarından biri şu sözlerle ifade ediliyordu:" Türkiye'nin önderliğinde, İslam âleminde Hilafet'e giden ana caddenin taşlarını döşemektedir..." Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş bu karara, "*1. Din Şurası'nı toplama başarısını gösteren Diyanet İşleri Başkanlığı'nı*" kutlayarak destek sunuyor.[276] Laikliğin bekçisi olduğunu iddia eden ordunun Genelkurmay Başkanı, "*Bizden laik olmamızı isteyen Batılılar önce kendileri laik olsunlar*" diyor.[277]

İslamcı hareketin siyasal bir güç haline gelmesinde ordunun izlemiş olduğu politikaların önemli bir etkisi var. 28 Şubat 1997 tarihinde ordunun İslamcı güçlere yönelik başlattığı 'siyasal' denetim operasyona rağmen, tarikat çevrelerinin çıkarttığı bütün dergiler, ordunun camilerinden mescitlerine kadar hemen hepsinde bulunmaktadır. 15 Şubat 1997 yılında tarikatlara karşı geliştirilen eylem planına bağlı olarak kışlalardaki camilerde, faaliyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin olarak Jandarma Genel Komutan Teoman Koman imzasıyla yayımlanan talimattan anlaşıldığı gibi, İslamcı akımların ordunun birçok kurumunda yoğun bir propaganda faaliyeti içerisinde oldukları ve ciddi düzeyde bir örgütlenmeye gittikleri görülmektedir. Burada önemli olan sorun, 28 Şubat sürecine kadar laik geçinen bir ordunun hemen her kurumunda minareleri yükselen camilere neden izin verildi. Tarikatlara ait dergilerin ve gazetelerinin ordunun hemen her kışlasında bulundurulması ne ile açıklanabilir.

Her yıl en az 60-70 subay, astsubay, irticai faaliyetlerden dolayı ordudan atılırken, yine de tarikat örgütlenmeleri devam ediyor. Hatta subayların yüzde 2'sinin tarikatçı olduğu da belirtilmektedir. Ordudaki hemen hemen bütün subaylarının Türk-İslam sentezine göre eğitilmesi ve yetiştirilmesi sistemin çok bilinçli bir siyasal tercihi olarak algılanmalıdır. Askeri kuvvetlerle siyasal islamcı güçler arasındaki dolaylı ilişki aynı zamanda ABD'nin Ortadoğu

---

275) POYRAZ Ergün, *Milli Nizam Partisi'nden Fazilet Partisi'ne İhanet Belgeleri*, M Ankara, K yay., 1998, syf:74.

276) Aytunç Altındal, *Yeni Günaydın* gazetesi, 27.11.1993

277) Aktaran ÖZAKINCI Cengiz, *İrtica 1945-1999*, İstanbul, Otopsi yay., 1999, syf: 169.

politikasının bir ürünüdür. Devletin temel politikalarının belirlenmesinde, bölgesel stratejilerin oluşturulmasında en etkin kurum olan ordunun, İslamcı güçlerle olan doğrudan ve dolaylı bağlarının, sadece Türkiye'yi ilgilendirmediği, uluslararası ilişkilerin bölgesel politikalarıyla da ilişkili olduğu artık çok açık olarak kabul gören bir olgu haline gelmiştir.

6- TARİKATLARLA İÇİÇE GEÇEN SİSTEM PARTİLERİ

Kemalist iktidar tarafından -1925 yılında- tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla kendi iç kabuğuna çekilen tarikatlar, sınırlı ilişkiler içerisinde kalarak örgütlenmeye özen gösterdiler. 27 yıllık tek parti diktatörlüğünün baskıları nedeniyle kendi kabuğunu yırtarak dışa açılma 'cesaretini' gösteremediler. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hem uluslararası konjonktürel durumun etkisi hem de kapitalist gelişme sürecinin bir sonucu olarak sistem kendisini yeniden dizayn etti. Tek partili iktidar dönemi kapandı ve 'çok partili' bir sürece girildi. Bu 'yeni' tarihsel dönemde İslami akımlar toplumsal ilişkilerde yeniden aktifleşmeye ve örgütlenmeye başladılar.

Kemalist iktidar hiç şüphesiz ki, İslam'a karşı değildi. Sadece sisteme muhalif olanlara karşı baskılar uygulanırken, sistemle uyumlu olan İslamcı güçler de devletin en üst kurumlarında görevlendiriliyorlardı. Kemalistler bakımından önemli iki tarihsel örnek sürekli ön planda tutuldu. Birincisi 1925'te, tarihe Kürt ayaklanması olarak tarihe geçen Şeyh Sait İsyanı. İkincisi 30 Mart 1926'da İzmir ili Menemen ilçesinde "*radikal İslamcıların cumhuriyete karşı ayaklandıkları*" iddiası. İslamcı olarak gösterilen Kürt ayaklanmasının bastırılmasından sonra 'binlerce Kürt' vatan haini oldukları iddiasıyla katledildi. İzmir-Menemen olayı sırasında ise 28 kişi 'şeriatçı' oldukları ve cumhuriyet rejimine karşı ayaklandıkları gerekçesiyle idam edildiler. Buna karşılık devletçi ama aynı zamanda İslamcı olarak Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, çok uzun yıllar Türkiye Cumhuriyeti'nin Genelkurmay Başkanlığını yaptı. İstiklal Marşı yazarı M. Akif Ersoy'un İslamcı olduğunu hemen herkes bilir. İslamcı görüşleriyle tanınan N. Fazıl Kısakürek, Türk edebiyatının önden gelen isimlerinden biriydi.

Ancak İslami hareketin kendi siyasal kimliğini konuşturması ve siyasal bir güç olarak ortaya çıkması, daha çok İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçtir. Bu gelişme süreci Türkiye'de kaçınılmaz olarak ortaya çıkan siyasal konjonktürel durumla ilişkilidir. İdeolojik ve politik gerçeklikleri bakımından sağ kimlikle ön plana çıkan tarikatlar, hemen her dönem sistem içerisindeki gerici, faşist ve İslamcı partilere çok destek verdiler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasal sürece daha aktif katılmaya başlayan

İslamcı güçler, özellikle programlarında İslami söylemlerin ağırlıkta olduğu partilere yöneldiler. Örneğin 1945 yılında kurulan "Milli Kalkınma Partisi"nin programında, 'İslam Birliği-Şark Federasyonu' projesi vardır. 1946'da kurulan "Sosyal Adalet Partisi'nin programında, 'dünya Müslümanları birliğini desteklemek' maddesi yer alır. 1947'de kurulan "Türk Muhafazakar Partisi" ile 1949'da kurulan, "Toprak-Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi" İslami söylemleri ağırlıkta olan partilerdir.[278]

Siyasal islamın gelişmesinin temelleri devlet partisi olarak algılanan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından atıldı. CHP'ye gelen eleştirileri değerlendiren dönemin Başbakanı Günaltay şunları söylüyordu: "*İlkokullarda din dersleri okutturmaya başlayan hükümetin başkanıyım. Bu memlekette Müslümanlara namazlarını öğretmek, ölülerini yıkamak için İmam-Hatip kurslarını açan bir hükümetin başkanıyım. Bu memlekette, Müslümanlığın yüksek esaslarını öğretmek için İlahiyat Fakültesi açan bir hükümetin başkanıyım...*"[279]

Ancak İslami çevreler, Kemalist gelenekten gelen cumhuriyet kadrolarının kurduğu Demokrat Parti'yi (DP) tercih ettiler. DP genellikle gerici-sağ ve İslamcı kadrolardan oluşan ve bu nedenle sağ siyasal çizgi ekseninde ABD'ci anti-komünist çizgiyi temsil etmekteydi. Ayrıca, halk, CHP'nin 23 yıllık tek parti iktidarında uygulanan baskılara tepki olarak DP'ye yöneldi. İslamcıların siyasal iktidara verdikleri aktif desteğin karşılığı olarak, İslamcıların örgütlenmelerine gerekli devlet desteği sunuldu. Bu aynı zamanda devlet-tarikat ilişkisi bakımından da önemliydi.

Tarikat ya da cemaat tipi örgütler, 1950'lerden bu yana, siyasal tercihlerini daha çok dönemin siyasal koşullarına ve özgün ihtiyaçlarına bağlı olarak kullanmaktadırlar. Sistem partileriyle iç içe geçen tarikatlar, sağ kulvarda bulunan partilerle birlikte çalışmaktadırlar. Bazen, bir tarikat bölgesel özelliklere göre değişik partilerin adaylarını ya da bu partiler içerisindeki kendi adaylarını desteklemektedir.

Said-i Nursi, 14 Mayıs 1950'de DP'nin iktidara gelmesinin hemen adında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a telgraf çeker ve desteklediğini açıklar: "*...Zatınızı tebrik ederiz. Cenab-ı Hak sizi İslamiyet vatan ve millet hizmetinde muvaffak eylesin. Nur talebelerinden ve onların namına Said-i Nursi...*"[280]

DP'ye duyduğu yakınlık, Kore Savaşı'na Türk askerinin gönderilmesini destekleyecek kadar ileridir. "*...Hükümetin Kore Savaşı'na katılma kararını, en ya-*

278) TUNAYA Tarık Ziya, *İslamcılık Akımı*, İstanbul, simavi yay, 1991, syf:191-192.

279) *Cumhuriyet* gazetesi/arşiv, 09.06.1949.

280) ÇAKIR R., age, syf: 80.

kın öğrencilerinden Bayram Yüksel'i cepheye yollayacak ölçüde desteklemiştir..."[281] Said-i Nursi, 1900'lerden beri İslami hareketin öncülerinden biri olarak görüşlerinden dolayı birçok kez tutuklanmış, yıllarca cezaevinde kalmış biri. Kendisine özgü belirlediği İslami çizgi ekseninde, adını Nur talebeleri koyduğu yüz binlerce mürit yetiştirdi. Kemalist sisteme karşı olan Said-i Nursi, bu sistemin kurucularından olan ve devletin uyguladığı baskılara bir devlet yöneticisi olarak ortak olan Celal Bayar'a kutlama telgrafı gönderebiliyor. Daha vahim olanı ise, İslam'ın "*en büyük düşman*"larından olan ABD'nin Kore Savaşı'na Türk devletinden asker talep etmesi karşısında, daha sert bir tepki göstermesi gereken Said-i Nursi, Kore Savaşı'na en yakın öğrencilerinden 'Bayrak Yüksel'i göndererek desteklediğini ortaya koyuyor. Tabii ki, bunun bir karşılığı ve bedeli olacaktı. DP, İslami cemaatlerin oylarını almak için bu güçlere çok büyük olanaklar sundu. İslami hareketin gelişmesi için yasalarda çok önemli değişiklikler yaptı.

DP'nin lideri Celal Bayar'ın ve daha sonra da Adnan Menderes'in söylemleri ve uygulamaları İslami harekete çok açık bir destekti. Celal Bayar, "Türk milleti Müslüman'dır ve Müslüman olarak Allah'ına kavuşacaktır..." dedikten sonra Kuran'ın Arapça okunmasını yasaklayan TCK'nın 526. maddesi yürürlükten kaldırıldı. Ocak 1949'da Ankara Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat Fakültesi açıldı. 1935'te kapatılan tekke ve zaviyelerin tekrar açılması için TBMM'ye önerge verildi. Bu siyasal gelişmelerden güç alan siyasal islamcı hareketin bir grubu partileşmek için somut adımlar attı. Ağustos 1951'de İslam Demokrat Parti'si (İDP) kuruldu: "*İDP, Türk milletinin bütün tarih boyunca canla başla bağlı kaldığı bilumum kutsi, ahlaki, harsi ve içtimai (bütün kutsal, ahlaksal, kültürel ve toplumsal) prensip ve akidelerin ve yine milletin ananelerine, milliyetine ve mukaddesatına olan bağlılığın her türlü görünür görünmez tecavüz ve müdahalelerden uzak kalmaya çalışacaktır...*"[282] Ancak bu parti Ekim 1952'de kapatılır. İkinci İslamcı Parti olarak kurulan Millet Partisi (MP), İstanbul İl Kongresini 'fatiha' ile açar ve laikliği eleştirir. İzmir kongresinde ise amaçlarını şu sözlerle ifade ederler: "*İktidara gelirsek, dine ilişkin bütün kısıtlayıcı yasaları kaldıracağız...*"

Kasım 1955'te, İslamcılara yönelik yaptığı bir konuşmada, "*Siz, isterseniz hilafeti bile getirebilirsiniz*"[283] diyen Menderes, İslami çevrelerin oylarını alabilmek için, "Milli İman Cephesi/Vatan Cephesi"ni kurar. Eyüp Sultan Türbesi'nin DP tarafından tekrar açtırılması ile 'İslam'ı kurtaran parti' olarak lanse

281) age, syf: 81.

282) İslam Demokrat Parti programı 1.maddesi

283) Aktaran KIÇAK A, *Türkiye'de Gericilik yılları1950-1999*, Ankara, İmge Kitabevi, 1989, syf: 31.

edildi. Nurcuların egemen olduğu Afyon'un Emirdağ ilçesine gelen ve yeşil bayraklarla karşılanan Menderes'e yapılan övgüler önemlidir: "*DP, iman ve itikat cephesidir. Ülkenin semalarını Arapça ezanla donatan iktidardır. Elli yıldır baskı altında tutulan Müslümanlık, DP sayesinde kurtulmuştur...*" DP ipini öylesine kaptırmıştı ki, Menderes, "Vatan ve İman Cephesi"ne katılmayanları "Haçlı gâvurları" olarak değerlendirmişti.[284]

1960 süreci ile birlikte gelişen siyasal durum, İslami çevreleri nispeten zorda bıraktı. Ordunun yönetime el koyması, DP'nin kapatılması, Menderes ve üç arkadaşının idam edilmesi, Celal Bayar'ın tutuklanması, İslami cemaatlerin çalışmalarını kısa bir dönem de olsa kesintiye uğrattı. Ancak devlet kademesindeki örgütlenmeleri, yarattıkları toplumsal çevreler, edindikleri entelektüel birikim ve yakalamış oldukları kitle tabanı ile güçlerinden pek fazla bir şey kaybetmediler. 1964'ten sonra İslami çevreler bu kez; Celal Bayar'ın denetiminde, Süleyman Demirel'in öncülüğünde kurulan Adalet Partisi'ne yöneldiler. Tarikatlar DP'nin sunduğu devlet olanaklarıyla, bugünlere uzanan örgütlenmelerinin altyapısını oluşturdular. Vakıflar kurulması, dernekleşme, öğrenci yurtlarının açılması, kuran kurslarının tarikatların denetimine verilmesi, İslamcı entelektüel çalışmanın yoğunlaşması hep bu dönemin ürünüdür.

Örneğin Yeni Asyacılar grubu; "*12 Eylül 1980 darbesine kadar (...) kayıtsız şartsız AP'yi ve onun lideri Süleyman Demirel'i desteklediler...*" Grup şu değerlendirmeyi yapıyor: "*Demokrat misyon yine işbaşındaydı ve bir 'hürriyet adası' haline getirdiği ülkede kalkınma hamlesini başarıyla devam ettiriyordu. Ancak tertibin ardı arkası kesilmiyordu. Önce, iktidar partisi (AP) parçalanarak zaafa düşürüldü. Ardından dindar kitleleri şaşırtarak demokrat kadroları güçsüz bırakmayı hedef alan dini görüntülü bir siyasi parti kurduruldu (Önce MNP, sonra MSP)...*"[285] *Yeni Asyacılar* grubu, AP'ye ve dolayısıyla Demirel'e sundukları desteği öyle bir çizgiye getirmişti ki, İslami tabana hitap eden MNP ve daha sonra MSP'yi komploculukla itham etmekteydi. Çünkü onlara göre Demirel, başbakanlıkta 'ilk namaz kılan devlet ricali'dir. Yeni Asyacılar grubundan önde gelen elamanlarından biri olarak bilinen Yeni Nesil Dergisi'nin başyazarı Safa Mürsel şöyle demektedir: "*Mesele DYP ve Sayın Demirel'in savunulmasından vazgeçildiği meselesi değildir. Biz demokrat misyonun daha örtülü bir şekilde savunulmasını istiyoruz. Kraldan çok kralcılık ne bize, ne de Sayın Demirel'e fazla bir şey kazandırmamıştır.*"[286] Demirel'i destekleyen *Yeni Nesil* grubu, bu desteğin açıktan

---

284) DOĞAN Mustafa Doğan, *Adnan Mederes'in konuşmaları*, İstanbul, Afa yay., syf: 15, 18, 114,118.

285) Aktaran ÇAKIR Ruşen, syf: 90-91.

286) age, syf; 91-92.

değil, gizli ya da dolaylı yapılması gerektiğini söylüyor. Bunun siyasal alanda doğan sakıncalarını dikkate alarak böylesi bir yolun seçilmesinin kendileri bakımından daha yararlı olacağına işaret ediyor.

Yine Safa Mürsel, Mayıs 1984'te *Nokta* dergisiyle yaptığı bir röportajda şunları söylüyor: "*...DP-AP-DYP'nin Türk siyasi hayatındaki alternatifi bir bakıma despotizmdir. İhtilal ve anarşiye karşı hürriyetçi partileri kararlı bir şekilde desteklemek politika yapmak değildir. Said Nursi'nin DP'ye olan ilgi sebebi bu partinin hürriyetçi karakteridir...*"[287]

Siyasal arenada etkin olan güçlerden biri de Nakşibendî tarikatıdır. Nakşibendî lideri M. Z. Kotku, 1950'lerde DP ve daha sonra AP'yi desteklemişti. Ancak daha sonra müridi Necmettin Erbakan'a kurdurttuğu 'Milli Nizam Partisi'ni ve 1973'ten sonra da 'Milli Selamet Partisi'ni aktif olarak destekledi. "*...Örneğin bugün artık Milli Nizam Partisi'nin, Kotku'nun teşvik, destek ve onaylarıyla kurulduğu; faaliyetlerinin çoğunun onun tarafından bir bakıma denetlendiği biliniyor.*"[288] Yaklaşık olarak 40 yıl devletin denetiminde bulunan camide imamlık yaparak tarikat örgütleyen, Türkiye'nin siyasal sürecine gücü oranında müdahale eden birinin özel olarak korunması herhalde tesadüfî değildir. Politikayla çok yakından ilgilenen Prof E. Coşan da, FP'yi destekledi: "*...Maddi ve manevi lider, önder, münevver, âlim ve mürşid kardeşlerim, daha önce emsalini gördüğümüz tevil, tefsir ve hesaplara girmemeli, dolaylı değil, doğrudan doğruya hakkı desteklemelidir. Çünkü Hak ve Hakikat bu kez çok net olarak ortadadır...*"[289]

Coşan, aynı şekilde, Ocak 1988'de RP'ye oy vermeyenleri eleştirerek şöyle demiştir: "*...Bu sonuçta bazı dini grup liderlerinin basiretten, çağın gerektiği performanstan mahrum olması, sosyal ve siyasal meselelerden ilgisiz ve bihaber bulunması önemli rol oynadı. Sorumluluğun çoğu onlarındır; büyük vebal altında kaldılar. Elbette kendilerine göre savunmaları ve mazeretleri vardır ama bakalım bunlar İnd-i İlahide geçerli olacak mı?*"[290] İskender Paşa Camii'nde kayınbabasının yerine geçerek imamlık görevine devam eden Prof E. Coşan, siyasal sürece aktif olarak katılmaktadır. Camilerdeki vaazlarında hangi siyasal partinin neden desteklenmesi gerektiğini açıklıyor. Hatta bu camiler, partilerin kurulma merkezleri oluyor.

Erbakan'ın Prof Coşan'a biat etmemesi sonucu Coşan ile Erbakan'ın yolları ayrılır. E. Coşan bu kez RP üst yönetimini hedef alır ve "Samimiyetsiz RP üst

287) *Nokta* dergisi. Mayıs 1987.

288) ÇALIŞLAR Oral, *RP Nereden Nereye*, İstanbul, pencere yay., 1995, syf: 29.

289) Aktaran ÇAKIR R, age, syf:22.

düzey yöneticilerinin istismar ve aldatma çemberini kırma" girişimini başlatır. FP ve yöneticilerini kastederek şöyle diyor: "*...Böyle kimselerle dostlukla, arkadaşlıkla, ihvanlıkla ilişkim yok. Böyle bir yolla, böyle bir teşkilatla benim ilişkim yok, böyle bir kafayla benim ilişkim olamaz...*"[291] Politikayla bu derece içli dışlı olan ve hatta bir partinin içişlerine müdahaleyi kendisine görev bilen bir tarikat gerçeğini görmek gerekir. Hangi güçle, hangi olanakla, hangi ilişki sistemi ile kendisinde bu hakkı görüyor. Bu söylemleri kapalı kapılar ardında değil camide, müritlerine yönelik yapıyor.

Süleymancılar tarikatı da 1950'lerden bu yana sağ partileri desteklemiştir. 1950'lerde DP'yi, 1960'lardan sonra AP'yi ve MSP'yi, 12 Eylül 1980'den sonra da DYP ve ANAP'ı desteklediler. "*...Geçmişte AP gibi iktidar adayı olan bir partiyi destekleme yoluna gittiler. Bu pasif bir destek değildi. Bizzat AP listelerinden TBMM'ye girip politikayı kendi faaliyetleri için kullandılar... Son olarak da DYP ve ANAP'ı destekleyerek örgütlenmelerini güvence altına alma politikalarını sürdürdüler...*"[292]

Erenköy Cemaati olarak bilinen Nakşibendî ve Kadiri tarikatları 'Altınoluk' adını taşıyan bir dergi de çıkarıyor. Bu çevre, "*12 Eylül öncesi tercihini MSP'den yana yapmıştı. Sivil hayata yeniden geçişte ise ANAP desteklendi. Bu yeni eğilimde, bu partinin kurucularından İstanbul İl Başkanı Eymen Toptaş'ın cemaat içinde etkin olmasının rolü büyüktü. RP'de eski MSP kadrolarının yeniden üst düzeylere gelmesiyle cemaatin siyasal tercihlerinde farklılıklar ortaya çıktı. İstanbul kanadı ANAP destekçiliğini sürdürürken cemaatin Anadolu'daki bağları RP'ye yeniden meyil etmeye başladılar...*"[293]

Nakşibendî tarikatına bağlı İsmail Ağa Cemaati, siyasal faaliyetlere doğrudan katılmayı tercih etmiyor. Her sağ partiyi kendilerine yakın görmekle birlikte, "*...Müritler MNP-MSP-RP -ve bugün Saadet Partisi(SP) ve AKP'ye bn.- çizgisine oy atmaya sevk ediliyor...*"

Menzil Dergâhı olarak bilinen ve Adıyaman'ın Menzil Köyü'nde oluşan bu çevrenin, siyasal tercihini çok net olarak yansıtmamakla birlikte, daha çok MHP'yi desteklediği ifade ediliyor. Esat Coşan'ın, MHP'yi destekleyen Menzil şeyhine yönelik eleştirileri bu gerçekliğe ışık tutmaktadır: "*Dönmeleri, hainleri, kansızları anlıyoruz, ama lafa gelince faziletleri, dindarlığı, memleket severliği, idealistliği kimseye bırakmak istemeyen, hatta otobüslerle gidip belli bir dergâha bile intisap eden, derviş olan 'Tanrı Dağı kadar Türk, Hıra Dağı kadar Müslüman'ız'*

290) age, syf: 37.

291) age, syf: 54.

292) age, syf: 37.

293) *İslam* dergisi, sayı:52, Aralık 1987.

sözünü kendisine slogan seçen siyasi gruptan biri çıkıp da Müslümanlarla savaşınca hiç mi hiç anlamıyoruz..."[294] Aynı şekilde Menzil şeyhini 29 Kasım 1987'de RP Genel Başkanı Erbakan'ın da ziyaret ettiği, [şeyhin], ANAP iktidarı boyunca ANAP'a yakın durduğu da sıkça vurgulanmaktadır.

Kadiri Tarikatı'nın bir kolu olarak bilinen ve liderliğini Haydar Baş'ın yaptığı bu cemaatin sağ partilerle yakın ilişkileri vardır. "...*Bu çevrenin yaptığı bir toplantıya, DYP'nin Genel Başkanı olduğu dönemde Süleyman Demirel ve DYP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Gölhan başarı telgrafı gönderdiler. ANAP Milletvekili Mustafa Taşar ise gecede bir konuşma yapar...*" *Menderes ve bugünkü süreci değerlendirirken söyledikleri ilgi çekicidir: "Rahmetli Menderes'i hatırlamamak mümkün değildir. Türkiye'nin en büyük demokratını 'demokrasi' adına idam ettirmiş bir zihniyetin şimdiki çocukları, aynı yolu ANAP'a karşı da deniyor olmasın...*"[295] Kadiri tarikatının lideri olarak bilinen Haydar Baş, daha sonra kendi tarikatının partisini kurdu: Bağımsız Türkiye Partisi.

Fethullahçılar ise, Yeni Asya çevresine duydukları tepki sonucu Nur talebelerinden kopan ve özellikle de ABD'ye yakın ilişkileri olan, hızla gelişen ve sınırsız ekonomik kaynaklara sahip bir grup. Birçok tarikat gibi doğrudan bir partiye bağlanmış değiller. Değişik partiler içerisinde ilişkileri var ve özgün durumlara bağlı olarak FP, ANAP, DYP'yi desteklediler. Bütün sağ partilere kadro veriyorlar, ama 'partiler üstü' bir politika izlemektedirler.

Türk siyasal sisteminde sağ partilerle tarikatlar her zaman iç içedirler. Özellikle sağ partilerin üzerinde tarikat çevrelerinin belirgin bir ağırlığı söz konusu olup hem milletvekili bazında hem de yerel örgütlenmeler bazında ciddi bir etkinleri bulunmaktadır. Bu nedenle sağ partilerin programları ve politikaları üzerinde önemli oranda etkindirler. Hatta söylem olarak liberal geçinen DYP ve ANAP gibi partilerin politikaları aynı zamanda tarikat çevrelerine göre endekslenmiş ya da onların talepleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ayrı bir bölüm olarak inceleyeceğimiz gibi, İslami sermayenin ulaştığı düzey de dikkate alındığında, cemaatlerin sağ partiler üzerindeki siyasal etki gücünün tahminlerin üstünde olduğu görülür.

Nakşibendî olduğu bilinen ve Nakşibendî lideri M. Z. Kotku'ya biat eden Turgut Özal, bu ülkede cumhurbaşkanı oldu. Nakşibendî olduğunu söyleyen Trabzon milletvekili Eyüp Aşık, Fethullahçı olduğu söylenen ANAP Manisa milletvekili Ekrem Pakdemirli uzun dönem bakanlık yaptılar. Gülen grubuna yakınlığıyla tanınan Diyarbakır milletvekili Abdülkadir Aksu uzun yıllar İçiş-

294) Aktaran ÇAKIR R., age, syf: 70.

295) Ögüt dergisi, Nisan 1987.

leri Bakanlığı yaptı. Tarikatçı olmasıyla ünlü Saadetin Tantan İçişleri Bakanlığı, Nakşibendî olduğu bilinen Keçeciler Devlet Bakanlığı yaptı. Meclis Başkanı Bülent Arınç'ın Nakşibendî tarikatına yakınlık duyduğu biliniyor. FP'nin önemli bir kesiminin, ANAP-DYP ve MHP'nin eski milletvekillerinin içerisinde çok sayıda tarikatçı ya da tarikat eğilimli milletvekili vardı. Bugün ise AKP milletvekillerinin önemli bir kesimi Nakşibendî ve Nur cemaatleriyle ilişki içerisindedirler.

Laik ve Atatürkçü olarak bilinen bugünkü sistemin koruyucu partileri de, tarikatların ya da İslami cemaatlerin önemli oranda etkisi altındadırlar. Bu karşılıklı etkileşim, aynı zamanda mevcut tarikatların ve cemaatlerin sisteme angaje olmasını da sağlamaktadır. Bu bakımdan, sağ partilerle İslami güçler arasındaki ilişki, sistemin sürekliliği bakımından oldukça önemlidir. Böylece milyonları etkileyen İslami cemaatler, devletin stratejik planlarına bağlı olarak yönlendirilmektedirler.

Örneğin, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 1 Mart 2005 tarihinde yayımlanan Dünya İnsan Hakları Raporu'nda Türkiye ile ilgili bölümünde, "Türkiye'de bazı önde gelen siyasi ve sosyal liderlerin tarikatlar, cemaatler ve diğer İslam topluluklarıyla bağlantılarının olduğunu... Bazı önde gelen siyasi ve sosyal liderlerin, tarikatlar, cemaatler ve diğer İslam toplulukları ile ilişkileri olduğu" ve "siyasetçilerin tarikat - cemaat bağının sürdüğü" belirtilmektedir.[296] ABD'nin bölgesel politikalarıyla da uyuşan bu somut durum aynı zamanda Türkiye'nin iç siyasal sisteminin mevcut durumunu ortaya koymaktadır.

296) *Radikal* gazetesi, 02.03.2005.

BÖLÜM 6:

SİYASAL İSLAMIN STRATEJİK ÖRGÜTLENME ALANLARI VE ÖNCELİKLERİ

İktidarı 'evrimci' bir yolla ele geçirme stratejisine uygun hareket eden İslami güçler, tüm dikkatleriyle sistemin temel kurumlarına yönelmiş bulunuyor. Osmanlıların tarihsel siyasal mirası üzerinde yükselen Kemalist rejim temsilcilerinin sistem içerisinde çok yönlü organize olduğunu dikkate alan İslamcı güçler, iç siyasal dengeler bakımından devletle direk bir çatışmaya girmelerinin nesnel koşullarının olmadığını da sürekli vurgulamaktadırlar. Kuvvet dengelerinin İslamcı hareketin aleyhine olduğunu ve bu nedenle 'açık bir çarpışmanın' kendileri bakımından ciddi tehlikeler doğuracağını belirtiyorlar. Bu bakımdan, birkaç 'radikal örgüt' dışında, tarikat örgütlenmelerinin önemli bir kesimi sistemle doğrudan/cepheden bir çatışmaya girmek yerine daha çok sistemi içten ele geçirme stratejisine uygun politikaları tercih ediyorlar.

Siyasal islami hareketin en güçlü örgütlenmesine sahip olan Gülen şunları belirtiyor: "*Adliyede, Mülkiyede veya başka bir hayati müessesede bizim arkadaşlarımızın mevcudiyeti, öyle ferdi mecburiyetler şeklinde ele alınıp öyle değerlendirilmemelidir. Yani bunlar gelecek adına bizim ünitelerde bizim garantilerimizdir. İstikbale yürümek için, sistemin püf noktalarını keşfedin. Hatta bu sistem devam ediyor. Bu sistem içerisinde arkadaşlarımız istikbale yürüyeceklerdir. Öyleyse o sistemin püf noktalarını bilmemiz lazım. Aşmaları lazım. Bu da meselenin diğer bir yanıdır. Kuvvet dengesi olmadığı bir yerde kuvvete başvurmayacaksınız. Teknik-*

taktik yerinde sizin kalbiniz önemli... İster mülkiyede çalışan arkadaşlarımız olsun, ister Adliyede çalışan arkadaşlarımız olsun herkes için söz konusudur bu. Sivrilmeden, mevcudiyetinizi hissettirmeden çok ilerilere gitme. Mutlaka riyat edilmesi lazım. Müslümanların belli bir noktaya ve kıvama gelecekleri ana kadar bu şekilde hizmete devam ettirmeleri şarttır. Erken vuruş diyeceğim çıkışlar yapılırsa, dünya Cezayir'deki gibi başlarını ezer. Zayiata meydan verilmemeli. Bu açıdan ister o daireden ister diğer daireden arkadaşlarımızın korunması çok önemlidir. Cezayir'i, Suriye'yi ve Mısır' yaşamayalım. Çok dikkatli ve çok tedbirli, temkinli hareket etme mecburiyeti var. Bu hizmetin içinde bulunanlar, bu hizmete göre hizmet vermek isteyenler, her birisi dünyayı idare edebilecek bir diplomat gibi hareket etmeli. Kendi planında meseleleri çözdükten sonra, ülkesinde çözmeye çalışmalı. Bazı arkadaşlar bir takım cesaretleri, hurçları cesaretlendirmek, bir takım ruhları heyecanlandırmak için belki kahramanca tavırlara da ihtiyaç vardır, diye düşünebilirler. Fakat ben kuvvet dengesi olmadığı için şahsen o yol yerine, böyle kendi düşüncemi yayma, kendi düşünce sistemim adına varlığı, her tarafı fethetme, ele geçirme yolunu şahsen tercih ederim, Hususiyetle öyle devlet memuru olarak arkadaşlarımız kahramanlık yapmazlar, fuzuli kahramanlık olur. Gereği yoktur o tür şeylerin... Başka kuvvetler var bu ülkede. Değişik kuvvetleri hesap ederek, böyle dengeli, dikkatli, tedbirli temkinli yürütmekte yarar var ki geriye adım atmayalım... Anayasal müesseslerdeki kuvveti cephenize çekmeden her adım erken. Kirama ereceğiniz ana kadar dünyayı sırtınıza alıp, taşıyabilecek güce ulaşacak ana kadar, o kuvveti temsil edeceğiniz şeyler elinizden olacağı ana kadar, Türkiye'deki devlet yapısı ölçüsüne göre bütün anayasal müesseslerdeki kuvveti cephenize çekeceğiniz ana kadar her adım erken sayılır..."[297] İslamcı hareketin devlet içerisinde örgütlenerek iktidarı ele geçirme stratejisinin en iyi uygulayıcılarından Gülen'in, AKP hükümetinin üzerinde ciddi bir ağırlığı ve etkisi olduğu biliniyor. Erdoğan ile yakın ilişki içerisinde olduğu söylenen Gülen şöyle devam ediyor: "*...O halde, kuvvet dengesinin olmadığı durumlarda tekniğe, taktiğe başvurulmalıdır. Aksi takdirde, karşı gelinemeyeceği muhakkak olan kuvvetle çarpışmaya kalkmak davaya en büyük ihanettir. Öyleyse, bu türlü durumlarda, mü'minler hedef olmamalı, olmamaya gayret göstermeli, hizmet yaparken aynı zamanda dünyadaki dengeleri koruyup kollamalı, her zaman güç ve kuvveti elinde bulunduranların muhalefetlerini hesaba katmalı ve kat'iyen kabadayılık yapmamalıdır... Netice itibarıyla, reaksiyoner çıkışlar yerine, Allah'ın rızası hedef alınarak tebliğ ve irşad yapılmalı, yaşanılan şeyler anlatılmalı. Ve bir gün gelir, hadiselerin tabii seyri içinde ferdi (doğal akışı içinde bireysel) olarak yapılan işler sistematize olmayı gerektirirse, o za-*

297) Akataran SAVAŞ Vural, age, syf: 49-51.

man da uzun vadeli, kalıcı, yapıcı şeyler tercih edilerek, dengeler gözetilmeli ve kat'iyen dünya karşısında hedef haline gelinmemelidir..."[298] Bu bakış açısı genel olarak İslami örgütlerin siyasal yönelimlerini yansıtmaktadır. Yani siyasal sistemi 'yumuşak' bir geçişle ele geçirmeye çalışan, siyasal islami güçler devlet kurumlarının önemine ve etki gücüne bağlı olarak bir örgütlenme planı oluşturmuş bulunuyorlar.

Özellikle AKP'nin hükümet olma süreci dikkate alındığında, İslamcı akımların sistem içerisinde örgütlenmede ciddi bir avantaj elde ettikleri görülüyor. Özellikle bütün bakanlıklarda kadrolaşmasını en üst düzeyde tamamladığı, İslamcı oldukları iddiasıyla, geçmiş dönemlerde görevden alınan birçok bürokrat ve memur da yeniden görevlendirildi.

Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve bunlara ait bütün genel müdürlüklerin, bölge ve il müdürlüklerinin çok önemli bir kesimi değiştirildi. Atananların tamamı İslamcı gelenekten gelen kadrolardır. Bununla sınırlı kalmayan hükümet, özellikle devletin bazı temel kurumlarında da ciddi bir kadro tasfiyesine yönelmiş, yerine İslamcı olarak bilinen ve kamuoyunda tartışma yaratan isimleri atamaktan tereddüt etmedi.

Türkiye de kendi başına birçok önemli bir güç olan Diyanet İşleri Başkanlığı için gerekli olan 600 devlet kadrosu yerine 15 bin kişilik bir kadro alımı AKP hükümeti tarafından kabul edildi. Gazetelerde yayınlanan habere göre, "*Daha sonra verilen farklı bir önerge ile 15 bin kadronun tamamı din hizmetlerine ayrıldı. Hükümet tasarısında 850 olan imam-hatip kadrosu 11 bine, 450 olan müezzin-kayyım kadrosu 2 bin 500, 150 olan kuran kursu öğreticisi kadrosu 500'e yükseltildi...*"[299]

AKP'nin ilk bir yıl içerisinde devlet kadrolarına yaptığı atama, İslamcı hareketin, devleti içten ele geçirme stratejisine somut bir örnek teşkil etmektedir. 11 Kasım 2002 yılından 31 Aralık 2002 yılına kadar yapılan atamalara ilişkin AKP hükümeti tarafından yapılan açıklama şöyle: Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin, CHP İzmir Milletvekili Türkan Miçoğulları'nın kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan personel atamalarına ilişkin sorularını yanıtladı. Şahin'in verdiği bilgiye göre, "*hükümet, 28 Kasım 2002 ile 31 Aralık 2003 tarihleri arasında toplam 35 bin 633 kadro ve pozisyona açıktan atama (dışarıdan atama) izni verdi. Açıktan atama izni verilen kurumların başında 20 bin 497 kadroyla Milli Eğitim Bakanlığı geliyor. Bu süre içinde Emniyet Genel Müdürlüğü'ne 5 bin 102,*

298) GÜLEN Fehtullah Gülen, *Prizma*, İstanbul, Zaman yay., 1997, syf: 104-105.

299) www.internethaber.com, 24.06.2003.

Adalet Bakanlığı'na bin 591, Sağlık Bakanlığı'na bin 530, üniversitelere 4 bin 105 açıktan atama yapıldı..."[300] Ayrıca 2004 yılı içinde '40 bin kadronun atanacağı' yine Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin tarafından açıklandı.

Devletin anayasal kurumları içerisine kadrolar yerleştirerek; buraları ele geçirmek böylece; uzun erimli bir çalışma ile ,kuvvetler dengesini kendi lehine çevirdikten' sonra harekete geçmeyi planlıyorlar. Devleti bir bütün olarak ele geçirme stratejisini, İslami hükümetle birlikte aşamalı olarak uygulamaya koymaktadırlar. Bu nedenle devlet içerisindeki kadrolaşma bütün İslami çevreler için son derece önemlidir. Gül, Dışişleri Bakanı olduğu dönemde AKP hükümetinin devlet içerisindeki örgütlenmesini bir bakıma tamamladığını ve sistemin bütün kurumlarına hâkim olduklarını açıklarken şunları söylüyor: "*...Son olaylarla ilgili bazı değerlendirmeler yapılıyor. Şunu açıkça söyleyeyim. Bundan sonra Türkiye'de 'birtakım çevreler' lafı söz konusu değil. AK Parti hükümeti, bütün kadrolarıyla Türkiye'ye sorumluluğun bilinciyle hâkim olan bir hükümettir.*"[301]

AKP'nin örgütlenme stratejisi, evrimsel bir yolla 'devletin içten İslamlaştırılması'dır. Başbakan Erdoğan'ın ifade ettiği gibi, 'demokrasi' İslamlaşmak için bir ara duraktır. Dinçer, iktidarı ele geçirme planını şöyle ifade ediyor: "*İktidara gelmek yolun sonu değildir... Yeni bir başlangıçtır... İktidara gelince de, tüm dünya Müslüman olsa da, Müslüman'ın kavgası, münkire, harama ve kötüye karşı devam eder...*"[302] AKP'nin devlet içerisinde kadrolaşma stratejisinin temel perspektifi buradan kaynaklanıyor. İslamcı bürokratları devletin stratejik kurumlarına yerleştirmeye devam eden AKP, Gül'ün Cumhurbaşkanı olmasıyla çok önemli bir avantaj elde etmiş bulunuyor. Bu kurumlardan bazıları öncelikli olarak ön plana çıkmaktadır.

1- DEVLETİN TEMEL KURUMLARINDA ÖRGÜTLENME

a) Cumhurbaşkanlığı

Siyasal rejim bakımından stratejik öneme sahip olan Cumhurbaşkanlığı, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Yüksek Öğrenim Kurumu, MİT Müsteşarlığı vb. üzerinde atama yetkisine sahiptir. Başbakanlık, Genelkurmay Başkanlığı gibi devletim temel kurumları Cumhurbaşkanına bağlıdır. Devletin içyapısını organize eder, hükümetin almış olduğu kararların veya çıkartılan kanunların reddeder ve onaylar, devletin çekirdek yapısını oluşturan Milli Güvenlik

300) *Radikal*, 12 Mart 2004.

301) *Yeni Şafak* gazetesi, 14.04.2005.

302) *Cumhuriyet* gazetesi age sayı.

Kurulu'na (MGK) başkanlık yapar. 1982 Anayasası'nda fiili olarak 'yarı-başkanlık' sistemi uygulanıyor. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri ilk kez İslamcı gelenekten gelen bir cumhurbaşkanı seçildi. Aktif politikaya atıldığından beri, İslamcı görüşleriyle ön plana çıkan Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmiş olması, iktidar ilişkisinde önemli bir dengedir. Kemalist rejimin temsili bakımından önemsenen Cumhurbaşkanlığına İslamcıların önemli kadrolarından birinin getirilmiş olması, aynı zamanda İslamcı hareketin devlet içerisinde kurumlaşması bakımından önemli bir avantajı oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanlığının makamının el değiştirmesi iç siyasal dengeler açısında önemli değişikliklere yol açacaktır.

Cumhurbaşkanlığı konumu İslamcı hareket için son derece önemlidir. 1950'lerden beri, İslami cemaatlerin sistem içerisindeki örgütlenmesinde cumhurbaşkanlığı makamı önemli bir yer işgal etti. Türkiye'nin iç siyasal koşulları içerisinde İslamcı gelenekten gelen partiler uzun yıllar hükümette yer aldılar ve hatta Erbakan Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanlığını yaptı. Ancak Cumhurbaşkanlığı stratejik bir simgedir. Kuvvetler dengesinin en çok hissedildiği bir alan olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan Bayar-Menderes, Özal, Gül-Erdoğan ilişkisi İslamcı hareketler bakımından tarihsel öneme sahiptir. İslamcılığın farklı boyutlarda birer yansıması olarak ön plana çıkan dönemsel cumhurbaşkanlıkları, bugünkü verili koşullarda tamamen siyasal güç dengesinin en somutlaşmış biçimidir.

Tarihsel olarak bakıldığında cemaatlerin veya cemaat liderlerinin cumhurbaşkanlığı makamıyla çok yakında ilgilendiklerini görülür. Örneğin İslamcı hareket belirleyici olan iki isim önemlidir. Biri siyasal islamcılığın geliştirilmesinde son derece belirleyici bir rolü olan Said-i Nursi. İkincisi, devleti içten ele geçirme politikasını başarıyla uygulayan Fethullah Gülen. İkisinin ortak yanı, devlete yakın durmalardır.

Kemalist sisteme karşı olduğu iddia edilen Said-i Nursi, bu sistemin kurucularından ve devletin uyguladığı bütün katliamlardan doğrudan sorumlu olan Celal Bayar, Cumhurbaşkanı seçilince kutlama telgrafı gönderir: "*...Zatınızı tebrik ederiz. Cenabı-ı Hak sizi İslamiyet vatan ve millet hizmetin de muvaffak eylesin. Nur talebelerinden ve onların namına Said-i Nursi...*" Bu mesaj, politikleşen İslamcılığın devletle kurduğu ilişkinin başlangıcı olarak da algılanabilir.

Daha vahim olanı ise, İslam'ın 'düşman'larından biri olarak görülen ABD'nin Kore Savaşı sırasında Türk devletinden asker talebine Said-i Nursi destek verdi. En çok güvendiği öğrencilerinden 'Bayrak Yüksel'i savaşa göndererek desteğini resmileştirdi. Bu destek karşılıksız kalmadı. Menderes Hükümeti Kuran'ın Arapça okunmasını yasaklayan TCK'nın 526. maddesini yü-

rürlükten kaldırdı. Ocak 1949'da Ankara Üniversitesine bağlı İlahiyat Fakültesini açtı. 1935'te kapatılan tekke ve zaviyelerin tekrar açılması için TBMM'ye önerge verildi. Menderes Kasım 1955'te, İslamcılara yönelik yaptığı bir konuşmada, "*Siz, isterseniz hilafeti bile getirebilirsiniz...*" sözleriyle desteğini en üst boyuta çıkardı.

Nurcu geleneğinden gelen Gülen de, Abdullah Gül'ün 11. Cumhurbaşkanı seçilmesine ilişkin bir mesaj yayınladı: "*Özel hayatında samimi ve mütevazı, devlet riyasetinde de vatanperver ve saygın devlet adamlığı kişiliği ile kendini milletimize kabul ettirmiş Sayın Abdullah Gül Beyefendi'nin Meclis'te görev yapan vekillerin ekseriyetinin ittifakıyla cumhurbaşkanlığı makamına layık görüldüğünü öğrenmiş bulunmaktayım. Şahsına tevdi edilen bu önemli devlet başkanlığı görevinde zat-ı âlilerini tebrik eder, vatanımıza ve milletimize hayırlı olmasını dilerim.*" Gülen'in bu mesajı, Said-i Nursi'nin Celal Bayar'a gönderdiği mesajını bir benzeridir ve belirli bir stratejik hedefe yöneliktir.

Cumhurbaşkanı'nın ve Başbakan'ın siyasal görüşleri İslamcı hareket bakımından önemsenmektedir. Peki, bu ikili ne diyordu. Erdoğan şöyle konuşuyordu: "Bir buçuk milyarlık İslam âlemi Müslüman Türk milletinin ayağa kalkmasını bekliyor. Kalkacağız. Şu anda işte onun ışıkları göründü. Allah'ın izniyle. Bu kıyam başlayacak... Bunu aştığımız gün zaferin ışıkları bize yakın olacaktır. Ve o zaman hak nurunu tamamlayacaktır..." Sanırım zafer dedikleri bugünkü siyasal tablodur.

11. Cumhurbaşkanı Gül'ün 22 Ocak 1998'de, Christian Science Monitor gazetesine bir demeçte, şu sözleri dikkat çekiyor: "*Asıl hoşgörülü olmayanlar, laiklerdir. Kendi yaşam biçimlerini empoze etmeye çalışıyorlar. Bu yaptıklarını Batı uğruna yapıyorlar... Bu ülke için utanç verici değil mi?*"

Gül, FP milletvekiliyken parlamentoda yaptığı bir başka konuşmasında da şöyle demişti: "*Bir senedir, irtica adı altında, millete olmadık hakaret, saygısızlık ve saldırı yapıldı. Kimdir bunlar? İrticacı dediğiniz insanlar bu ülkede ne yaptı? Polisle mi çatıştı, askerle mi vuruştu, askerden mi kaçtı, kurtarılmış bölgeler mi ilan ettiler, binlerce silah mı yakalattılar?*" Hoşgörülü olmayan ama laik görünen devletin başında irticacılıkla suçlanan Gül var. Peki, hangi kimliğiyle!

Aradan yaklaşık olarak 50 geçti. İki tarikat liderinin, iki cumhurbaşkanına verdiği mesajın siyasal içeriği aynıdır. Bayar-Menderes ikilisi, İslamcı hareketin gelişmesi için ilk önemli adımları attılar. Gül-Erdoğan ikilisi, iktidar ilişkisinde, siyasal islamcı hareket lehine stratejik dengeyi oluşturmaya başladılar.

1950'lerde Demokrat Parti'yi bütün gücüyle desteklen cemaatler, kabuklarında çıkıp siyasal alanda boy göstermeye başladılar. Ekonomik ve siyasal olarak güç olmak için bütün olanaklarını kullandılar. Bugün AKP'ye verdikleri

destekle hem hükümet hem de Cumhurbaşkanı olarak devlet ilişkilerinde belirleyici bir güç oldular.

Said-i Nursi'nin Bayar'a, Gülen'in Gül'e cumhurbaşkanlığı için vermiş oldukları aktif destek devletin ele geçirilmesi politikasıyla doğrudan ilişkilidir. İslamcı görüşleriyle tanınan Gül'ün bu günkü güç dengeleri içerisinde cumhurbaşkanı olması, cemaatlerin sistem içerisindeki stratejik örgütlenmeleri bakımından son derece önemli bir adımdır.

b) Stratejik Yönetim ve Denetim Merkezleri

Devletin can damarları olarak bilinen bir kısım stratejik kurumlar bulunmaktadır. Yargı (Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Sayıştay vb.), Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK), Milli İstihbarat Teşkilatı' (MİT), Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği gibi kurumlar devletin stratejisini yönlendirmede hayati derecede bir öneme sahiptirler. Bu kurumların tamamı İslamcı hareketin hedefleri arasında bulunmaktadır. Başta İslamcı politikacılar olmak üzere birçok cemaatler lideri söz konusu bu kurumlarda örgütlenmek için ciddi bir çaba içerisindedirler. Örneğin Anayasa Mahkemesi, mevcut rejimin korunmasında belki de en stratejik kurumlardan biridir. Devletin laiklik ilkesinin 'bekçi' olarak bilen Anayasa Mahkemesi'nin Başkanı Haşim Kılıç İslamcı görüşleriyle tanınan biridir. Önümüzdeki bir kaç yıl içerisinde, Mahkemeyi üyelerinin çoğunluğu, bugünkü İslamcı cumhurbaşkanı tarafından atanacak olmaları rejimin iç dengeleri bakımından ciddi bir değişimi gündemleştirecektir. Sistemin eğitim politikasında belirgin bir yere sahip olan YÖK, Kemalist rejimin güven duyduğu devletin en ciddi kurumlarından biridir. YÖK Başkanlılığına atanan Prof. Dr. Yusuf Ziya Özcan İslamcı gelenekten gelen biri olduğu gibi YÖK üyelerinin bir kısmı Gül tarafından atandı. 2009 yılı Temmuz ayına kadar hem YÖK üyeleri, hem de üniversite rektörlerinin yüzde 80'i değişmiş olacaktır. YÖK Başkanı'nın türbanı üniversitelerde serbest etmesi için yaptığı girişimler, İslamcı akımlar eğitim politikasının boyutları bakımından bize somut bir fikir vermektedir. Devletin temel çekirdek yapısını oluşturan MGK Genel Sekreterliği devletin iç organizasyonunu yapan belki de tek stratejik kurumdur. Bir bakıma devletin stratejik politikalarını belirmeyen günlük olarak devlet kurumları arasındaki organizeyi yapan bir kurumdur. MGK Genel Sekreterliği'ne atanan büyük elçi Mehmet Yiğit Alpogan'ın Gülen cemaatine yakın biri olduğu belirtilmektedir. Bunun bir başka anlamı devletin bütün stratejik bilgilerinin İslamcıların denetimine girmesidir. İktidar ilişkisi bakımından bu son derece önemli bir avantajı oluşturmaktadır. MİT gibi stratejik önem sahip bir kurum içerisinde İslamcı örgütlenmenin önemli boyutlara

vardığı biliniyor. İslamcı AKP'nin sistem içerisindeki farlı kliklerin yönelimlerini zamanında öğrenerek karşı hamleler geliştirmesi veya etkisizleştirmeye çalışmasında MİT'te gelen bilgilerin önemli bir etkisi var. İslamcı hareketin devlet için stratejik öneme sahip olan kurumlar içerisinde örgütlenmesi, iktidar ilişkilerinde önemli bir mevzi olarak değerlendiriliyor.

c) Toplumsal İlişkileri Yönlendiren Temel Kurumlar

Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığı gibi kurumlar sistemin toplum içerisindeki can damarlarıdır. Bunlar içinde ön plana çıkan birinci alan; Dini değerler bakımdan toplumun ezici bir çoğunluğu üzerinde etkisi olan Diyanet İşleri Başkanlığıdır. Burası İslamcı güçler için stratejik bir konumdadır. 200 bine yakın kadrosuyla dev bir potansiyel taşıyan Diyanet, Cemaatler için son derece önemli bir kurum özelliği taşıyor. Örneğin, 1996 yılında Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) hazırlamış olduğu bir raporda, Diyanet'in birçok yöneticisinin 'Hizbullah ve hatta Müslüman Kardeşler Örgütü'yle ilişkisinin olduğu' iddia ediliyordu. Hizbullah operasyonunda ele geçen belgeler bu iddiayı doğrular nitelikteydi. siyasal islamcı akımlar DİB'e bağımlı kurumlarda örgütlenmeye özel bir önem vermeleri onların, stratejik örgütlenmeleriyle bir paralellik gösteriyor. Çünkü cami gibi merkezlerde her gün milyonlarca kişiyle doğrudan ilişki kurulmaktadır.

İkinci önemli gördükleri alan Milli Eğitim Bakanlığı'dır. Özellikle de ilkokul eğitimine özel bir önem veren tarikatlar, 1980-1996dönemleri arasında üniversitelerde ilkokul öğretmeni yetiştiren 'Eğitim Yüksek Okulları"na çok bilinçli olarak yöneldiler. Bu okulların eğitim kadrosunun ezici bir çoğunluğu, devletin eğitim politikasına bağlı olarak Türk-İslam sentezci kesimlerden seçildi. Öğrenciler içerisinde İslami çevreler çok ciddi oranda örgütlendiler. Gülen, bu okullara özel bir önem verilmesi gerektiğine ilişkin cemaatine sürekli telkinlerde bulundu. Mezun olanlar içerisinde İslamcı akımların önemli bir potansiyel oluşturması, aynı zamanda MEB'in kadro politikasıyla ilişkilidir. Cemaatlerin eğitim sisteminde örgütlenmeye yönelmelerinin esas amacı, henüz 6-7 yaşlarında olup ilkokul çağına gelen yüz binlerce çocuğun İslami bakış açısına göre yetiştirmektir. İslamcı akımlara bağlı olan öğretmenlerin ezici bir çoğunluğu, özellikle başta Kürt illeri olmak üzere Anadolu'nun her köşesine 'gönüllü misyonerler' gibi görev yapıyorlar. İslamcı cemaatler Milli Eğitim Bakanlığında kadrolaşmaya büyük bir önem veriyorlar. Çünkü Diyanet'ten sonra gündelik yaşamda toplumla doğrudan ilişki içerisinde olan kesimler MEB kadrolarıdır. Özellikle, küçük şehir, kasaba ve köylerde öğretmenlerin var olan manevi saygınlığını siyasal faaliyetin bir aracı haline getir-

miş bulunuyor. İslamcıların eğitim politikaları bakımından bir alt bölüm olarak ayrıca üzerinde durulacaktır.

Üçüncüsü de Sağlık Bakanlığı'dır. Bu alan da, toplumla günlük olarak iç içe olan bir başka merkezdir. Sağlık Bakanlığı'nın bünyesinde bulunan, devlet hastaneleri, SSK kurumları, metropollerden köylere kadar yayılan sağlık ocakları toplumsal ilişkinin en önemli araçlarından biridir. Bu bakımdan, sağlık personelini önemseyen İslamcı güçlerin elemanları, bu alanda da görev almaya ve ülkenin en ücra köşesine gitmeye adaydırlar. Ayrıca İslamcı cemaatlerin kendilerine ait olan özel hastaneler, klinikler ve hatta sağlık ocakları kurarak toplumun çekim merkezleri haline gelmeye özel bir önem vermektedirler.

Eğitim ve Sağlık gibi önemli alanlarda alternatif modeller oluşturmaya çalışan İslamcı gruplar, Mısır, Cezayir, Pakistan, Lübnan gibi ülkelerdeki İslamcı akımların pratik deneyimlerini örnek almaya özel bir önem vermektedirler. Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısı da dikkate alınarak bu alanda ciddi yatırımlara yönelen cemaatler halkı örgütlemenin kitlesel örgütlenme modelini yaratmış bulunuyorlar.

d) Devletin Medya Kurumları

Türk Radyo ve Televizyonu (TRT) ve Türkiye Radyo Televizyon Üst Kurumu (RTÜK) gibi kurumlar devletin ideolojik-politik aygıtları olarak işlev görmektedir. İletişim aygıtlarını elinde tutan güç aynı zamanda iktidar ilişkisinde önemli bir avantajı elinde tutmasıdır. Bu bakımdan İslamcı güçler siyasal iktidar ilişkisinde sistemin bu kurumlarını ele geçirmek için önemli bir çaba içerisindedirler. İslamcı AKP hükümeti, TRT ve RÜTK gibi kurumlarda İslamcı kadroları yerleştirmeye özel bir önem veriyor. Örneğin TRT Genel Müdürlüğüne atanan ve uzun bir süre görev yaptıktan sonra 2004 yılında başka bir göreve atanan Şenol Demiröz; Afganistan'da Hizb-i İslami hareketinin lideri Gulbeddin Hikmetyar'ın yanında İslamcı faaliyetlere katılmış biri olarak tanınmaktadır. İslamcı AKP hükümetinin özellikle TRT gibi stratejik bir kurumun başına radikal İslamcı birini atanmasındaki amacı; devlet kurumların İslamcı kadrolaşma stratejisinin bir parçasıdır.

Bir başka ilginç örnek de, Türkiye Radyo Televizyon Üst Kurumu (RTÜK) üyeliğine atanan Mehmet Doğan, radikal İslamcı çizgisiyle tanınan Vakit Gazetesi'nin yazarıdır. RTÜK üyesi İslamcı Mehmet Doğan, generallere yönelik yazdığı bir makale nedeniyle mahkeme tarafından aranan İslamcı Mehmet Doğan'ın, Radyo ve Televizyon yayınlarını bütünlüklü olarak denetleyen stratejik bir kuruma atanmasının nedeni ne olabilir.[303] İki nokta ön plana çıkıyor: Birincisi yayınların İslami geleneklere göre yapılmasını sağlamaya çalış-

mak, ikincisi ise devletin stratejik kurumlarında örgütlenmek.

e) Stratejik Ekonomik Merkezler

Devlet Planlama Teşkilatı, Hazine Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı gibi devletin ekonomik yönlendirme merkezileri olan kurumlarda özel olarak örgütlenen İslami cemaatlerin, sistemin ekonomik kaynaklarına hâkim olmaya çalıştıkları biliniyor. Özellikle 1980 darbesinden sonra, Türk-İslam sentezci kadrolar Özal'ın inisiyatifinde ekonominin kilit noktalarına getirildiler. Askeri darbeciler tarafından yüzlerce bürokrat Suudi Arabistan'a gönderilerek İslam ekonomisi üzerine eğitildiler. İslam Kalkınma Bankasında görevli olarak çalışan bir çok Türk kökenli memur devletin stratejik ekonomik merkezlerinde görevlendirildiler. Türkiye'de İslami sermayeyi temsil eden finans kurumlar, devlet tarafından desteklenerek geliştirildiler. Turgut Özal (ANAP hükümeti), Erkaban (REFAHYOL) döneminde bu çok daha alenice yapıldı. Yüzlerce İslamcı kadro bu merkezlere yerleştirildi. AKP'de 1980'lerden beri devam eden bu politikayı en üst noktaya taşımış durumda. Ekonomi ve maliye gibi kurumları tamamen İslamcı gelenekten gelen kadrolara teslim etti. Bu merkezler İslamcı sermayenin gelişmesine hizmet edecek şekilde organize edilmiş durumda. Son 20 yıldır devlet ihalelerinin önemli bir kısmının İslamcı sermaye gruplarına verilmesi veya önemli miktarda krediler almaları söz konusu bu kurumlardaki örgütlenme düzeyi ile ilişkilidir.

f) Parlamento ve Hükûmet

Türkiye Büyük Parlamento: İslamcı güçler, 1950'lerden bu yana parlamentoda etkin olmak için çok özel bir yoğunlaşma içerisindedirler. Mevcut bütün sağ partilerde örgütlenen cemaatler geçmişti üç-beş milletvekili için pazarlıklar yaptığı herkes tarafından biliniyordu. Ancak, İslami güçler bunun da yeterli görmüyorlar. Ekonomik, siyasal ve toplumsal alandaki gelişmelerine bağlı olarak, parlamentoda etkinlikleri hızla artıyor. 1980'lerden bu yana daha çok ANAP, RP-FP bugün ise AKP ve Saadet Partisi'nde yoğunlaşan tarikatlar, önemli bir etki gücüne sahipler.

18 Nisan 1999 yılında yapılan genel seçimlerde parlamentoya giren milletvekillerinin 150'sinin İmam Hatip Lisesi mezunu olduğu, yaklaşık olarak 200'e yakın milletvekilinin de tarikatlara yakınlık duyduğu ve bunlardan 70'inin ise doğrudan tarikat üyesi oldukları kamuoyuna yansıyan iddialardan bir kaçıydı. 2 Kasım 2002 seçimlerinde çoğunluğu tek başına sağlayan İslam-

303) Radikal gazetesi, 02 Şubat 2004.

cı AKP milletvekillerinin önemli bir kesiminin tarikatlarla ilişkisi bulunmaktadır. Tarikatlara ilişkin çıkartılmak istenen hemen her yasada parlamentodaki gücünü hissettiriyorlar.[304] Türkiye'de İslami parti olarak bilinen FP'nin kapatılmasından sonra Saadet Partisi (SP) ve Adalet Kalkınma Partisi (AKP) olarak iki ayrı oluşum biçiminde devam etmesi, siyasal islamın gücünde ciddi bir zayıflama yaratmadığı gibi tersine İslamcı hareketin etki alanının genişlediğini gösteriyor.

g) Devletin Yerel Yönetim Merkezleri

Türk devletinin tek merkezde yönetilmesi ve 'üniter' yapısı gereği, il ve ilçelerde devleti temsil eden valilerin ve kaymamakların önemli yetkileri bulunuyor. Bir ilin bütün yapısından sorumlu olup doğrudan Ankara'yı temsil etme özelliğine sahiptirler. Bu bakımdan Vali ve kaymaklar İslamcı cemaatlerin örgütlenmesinin merkezinde bulunuyorlar. Yerel merkezlerden İslamcı faaliyetin yaygınlaştırılması, toplumsal etki gücünün arttırılması için vali, kaymakam gibi yerel yöneticilerin kazanılmasını son derece önemsemektedirler. Özellikle Gülen cemaati bu konuda çok ciddi bir örgütlenme faaliyeti içerisindedir. Bugün onlarca vali'nin ve kaymakam'ın Gülen cemaatiyle ilişki içerisinde olduğu biliniyor. İller ve ilçelerde İslamcılığın çok ileri düzeyde gelişmesinde bu kadroların önemli bir etkisi bulunmaktadır. İki nokta özellikle dikkat çekiyor. Birincisi Kaymakam adaylarının % 30'una yakını İmam Hatip mezunudur. Birçok ilin valisinin İslamcı cemaatlerle doğrudan ilişki halindedir, İkincisi ise özellikle Kürt bölgelerine gönderilen valilerin ve kaymakamların çoğunluğunun cemaatlerle ilişkisi olanlar tercih ediliyor.

Örneğin, Valiler Kararnamesi nedeniyle ilk sırayı İçişleri Bakanlığı aldı. Bakanlıkta çoğunu valilerin oluşturduğu 70 önemli göreve atama yapıldı. AKP Hükümeti öncelikli olarak Vali ve kaymakamları değiştirdi. Siyasal islamcı Hareketin valilere ve kaymakamlara yönelik örgütlenme politikası, AKP tarafından da özellikle devam ettiriliyor. Aşağıdaki satırlarda vurgulayacağımız gibi devletin bütün kurumlarını kapsayacak bir tarzda gerçekleştirilen atamalar, planlı ve aşamalı olarak yapılmaktadır.

Gülen cemaatinin polis içerisinde örgütlenmesine olanak tanıyan eski İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, AKP hükümeti kurulduktan bir süre sonra, öncelikle 30 ilin valilerini değiştirerek İslamcılara yakın olanları göreve atadı. *Radikal* gazetesinde verilen haber de "*Resmi Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe giren Valiler Kararnamesiyle 58 ilin valisi değiştirildi ve 30 vali merkeze alın-

304) Refah Partisi eski Milletvekili Şevki Yılmaz-29.11.1996 tarihili konuşması

dı. Bunların yerine genellikle İslami cemaatlere yakın olanlar atandığı basına yansıdı.

H- Silahlı Kurumlar

Silahlı güçler, polis teşkilatı ve ordu olarak belirlenmiştir. Emniyet içinde özellikle "Polis Kolejleri, Polis Akademisi ve Polis Okullarında örgütlendikleri" ve Ankara Polis Koleji öğrencilerinin %60'nın tarikatçılarla ilişkisi olduğu bilinmektedir. Genel olarak emniyet teşkilatının %70'e yakınının tarikatlarla ve özellikle de F. Gülen çevresiyle ilişkide olduğu MİT ve Genelkurmay raporlarında mevcut.

Polis akademisi öğretim görevlilerinden Doç. İbrahim Cerrah'ın "Sosyal Yapı ve Polis Alt-Kültürü" adlı araştırması bu gerçekliğe nispeten ışık tutmaktadır: "*Polisler toplumun muhafazakâr kesiminden gelmekte ve bu da polis uygulamalarına yansımaktadır... Siyasi anlamda muhafazakâr ve sağ görüşlü olma ve dolayısıyla sağ görüşlü insanlara, özellikle toplumsal olaylarda daha toleranslı davranmakla suçlanmaktadırlar. Bu aslında doğrudur...*"[305] Prof. Neşet Çağatay'ın aktarımları ise şöyle: "*Polise verdiğim bir konferansta nerdeyse beni döveceklerdi. Niçin? Laikliği ve laikliğin İslam ile bağdaşabileceğini savunduğum için!.. Polis içerisinde önemli oranda şeriatçı ve ırkçı bulunuyor... Polis, kamu görevlisine, işçiye hatta bağrı yanık analara karşı hoşgörüsüz. Ama yeşil bayrak açmış şeriatçıya hoşgörülü...*"[306]

Polisteki irticai örgütlenme öyle bir boyuta ulaşmıştır ki, RP Kayseri ili eski Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin 10 Kasım'da yaptığı konuşmayla ilgili, Polis Akademisi Kamu Hukuk Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Ali Şafak, üye Yrd. Doç. Dr. Vahit Bıçak ve üye öğretim üyesi Mesut Beri Eryılmaz oluşan heyet tarafından suç teşkil etmediğine ilişkin rapor verildi. Bu üç üyenin de Gülen grubuyla ilişkisi olduğu belirtiliyor. İşin ilginç bir yanı da, tarikatların son derece etkin olduğu Emniyet Genel Müdürlüğünün, cumhurbaşkanlığı için hazırlamış olduğu bir raporda 'emniyet teşkilatında irticai kesimlerin önemli oranda örgütlendiğini' belirtmesidir.[307]

Emniyet Genel Müdürlüğünün İstihbarat Daire Başkanlığı'nın Mart 1992 tarihinde hazırladığı ama kamuoyundan gizlenen ve daha sonra da tekzip edilmeye çalışılan raporda belirtilenler bize 'İslamcı akımların' özellikle de Gülen çevresinin emniyet içerisindeki örgütlenmesinin boyutlarını ortaya

---

305) *Cumhuriyet* gazetesi, 12.02.1999.

306) Aktaran AKINCI Cengiz Akıncı, *İrtica 1945-1999*, İstanbul, Otopsi yay., 1991, syf: 184.

307) *Hürriyet* gazetesi, 16.03.1997.

koymaktadır: "*Türkiye Cumhuriyeti anayasasının demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti niteliklerini değiştirerek yerine şeriat düzeni getirmeyi amaçlayan, illegal Fethullahçılar adlı örgütün, tüm Türkiye genelinde olduğu gibi, teşkilatımız içinde de örgütlendiği, özellikle hareket noktası olarak seçtiği Polis Kolejleri, Polis Akademisi ve Polis Okulları içerisindeki faaliyetlerini, teftiş kurulundan gelen bir yazıya bağlı olarak askıya aldıkları, buna rağmen sempatizan kadrolarıyla bağlarını zayıflatmamak için toplantı ve çalışmalarını yoğun olarak sürdürdükleri... Elde edilen bilgiler doğrultusunda. Sürdürülen çalışmalarda... Polis Koleji öğrencilerinin yüzde 50'sine yakın bir kesimiyle çeşitli şekillerde temas kuran örgüt elemanları, kendilerine yakın olanlar üzerindeki ajitasyon çalışmalarını sistemli olarak yürütmektedirler. Örgütün yapılanmadaki temel stratejisine bağlı olarak, devlet dairelerinin önemli yerlerine yerleşme planını, en tabandan uygulamaya koymaları teşkilatımızda da gözlenmektedir. Gelecekte emniyet teşkilatının bürokratlarını oluşturacak polis koleji öğrencilerinin, kolej seçiminden itibaren her aşamada sistematik bir çalışmanın yürütüldüğü görülmektedir...*"[308] Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde hazırlanan bu raporun kamuoyuna sunulup sunulmaması önemli değil. Önemli olan, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün, İslamcı örgütlerin kendi bünyesindeki örgütlenmenin ulaştığı düzeyi yansıtmasıdır. Bütün, bu örgütlenme devletin üst organları ve kurumları tarafından bilinmektedir. İslamcı akımların bu faaliyetlerinde gizli olan hiçbir şey yoktu.

Tarikatçıların 'devlet kontrolünde çıkarak' hızla gelişmeye başladığını sık sık vurgulayan ve ‚rahatsızlığını' kamuoyunda açıkça dile getiren ordunun telkinleriyle değişik zamanlarda küçük operasyonlarla, tarikatlar kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Çok bilinçli olarak ortaya çıkartılan ve Ordu'nun 1996-1997 yılı arasında Türkiye'nin siyasal sürecine aktif bir tarzda müdahale etmesine gerekçe olan İslamcıların faaliyetlerine ilişkin siyasal skandallar, özellikle Emniyet Genel Müdürlüğü'nde kısmi bir operasyona dönüştürüldü. Gülen cemaati ile bağlantıları olduğu bilinen birçok üst düzey emniyet yöneticisi ve 300'e yakın komiserin ve polisin görev alanları değiştirilerek 'etkisiz' alanlara gönderildi ve çok az bir kesimi görevinden alındı.

Siyasal islami güçlerin ya da tarikat örgütlerinin devletin temel kurumlarındaki örgütlenmelerine ilişkin Batı Çalışma Grubu'nun ve Başbakanlık Takip Kurulu'nun hazırladığı rapor sorunun önemine ilişkin bize, temel bir veri sunmaktadır. Tarikatlarla ilişkisi olan devletin üst düzey bürokratları için şunlar söylenmektedir: "*40 yakın vali, 300 civarında kaymakam, 100'den fazla yargıç ve savcı, 400 civarında öğretim görevlisi, 150 müftü, imam ve müezzin,*

308) *Cumhuriyet* gazetesi, 13.04.1996.

200'den fazla İçişleri Bakanlığı bürokratı, 100 civarında Emniyet Genel Müdürlüğü personeli, çok sayıda Sağlık Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı Bürokratları"nın[309] İslami akımlarla ve tarikatlarla iyi ilişkileri olduğu biliniyor.

Hatta '405 kaymakam, 382 vali yardımcısının tarikatlarla ilişkisi olduğu için halklarında soruşturma açılması talebinde bulunuldu.[310] Tabii ki, istenilen soruşturma ve görevden alma talebi hiçbir koşulda yerine getirilmediği gibi daha 1998 yılı içerisinde polis olmak için başvuran 12.300 kişiden %55'inin İmam Hatip mezunu olduğu ve bunların önemli bir kesiminin de polis sınavlarını kazandığı ya da kazandırıldığı belirlendi.[311] Diğer bir ifadeyle toplumun değişik kesimlerden gelen tepkilerin etkisizleştirilmesi için bir kaç İslamcı bürokrat görevden alınırken, aynı zamanda tarikatlarla ilişkisi olan yüzlerce kişiler devlet kurumlarına memur olarak alınmaktadır.

Tarikatların ordu içerisinde de örgütlenme çalışması yaptıkları bilinmektedir. Örneğin, F. Gülen cemaatinin bu yöndeki faaliyetleri bilinmektedir. Keza yine MİT raporlarına yansıtıldığı kadarıyla; subayların %2'sinin tarikatlara yakınlık duyduğu ifade edilmektedir.

Genelkurmay belgelerinde siyasal islamcıların ordu içerisindeki örgütlenme çalışmaları şöyle açıklanmaktadır: "...*İrticai kesim belirlenen hedefin tahakkuku amacıyla; bir taraftan İmam Hatip Okulu mezunlarının Harp Okullarına girmesi yönünde, yasa değişikliği dâhil çeşitli alanlarda mücadele verirken diğer taraftan Askeri Lise, Harp Okulları ve üniversitelerdeki askeri öğrencilerle, astsubaylara ve uzman erbaşlara el atmaktadırlar. Küçük rütbeli asker kişilere öncelikle ulaşmak isteyen irticai kesim; bir taraftan yıllar sonra kendisinin arzuladığı şeriata dayalı devletin Silahlı Kuvvetlerini komuta edecek ordu mensuplarını elde etmeyi*" düşlemektedir.[312]

Yüksek Askeri Şura (YAŞ) toplantılarında hemen her yıl irtica ile ilişkisi olduğu iddiasıyla 60-70 subayın ordudan ihraç edilmesi, tarikatların ordu içerisindeki örgütlenmesinin boyutunu gösteriyor. Özellikle Gülen ekibi, ordu içerisinde örgütlenmeye özel bir önem vermektedir. Askeri Liseye giden öğrencilerin özel yöntemlerle örgütlendirilmesi, ya da başarılı birçok öğrencinin askeri okullara girmesi için teşvik edilmesi, ordu içerisindeki örgütlenmeye verdiği önemi gösteriyor. 1999 yılı içerisinde, İzmir'de askeri lise öğrencile-

309) Batı Çalışma Grubu ve Başbakanlık Takip Kurulu, 08.07.1998.

310) *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazeteleri, 21.07.1998.

311) TUŞALP E, age, syf: 229.

312) *Genelkurmay Başkanlığı İrtica Raporu*, Aktaran AKINCI Cengiz, İrtica 1945-1999, Doğan yay., İstanbul, 1999, syf: 271-271.

rinden bir kısmı F. Gülen cemaatiyle ilişkisi olduğu için okuldan atıldı. "*Çoğunluğu irtica faaliyetleri nedeniyle 1983-1990 yılları arasında 114, 1992'de 8, 1994'te 7, 1995'te 60, 1996'da 98, 1997'de 296, 1998'de 186 subay ve astsubay Yüksek Askeri Şuura kararıyla Ordu'dan ilişkisi kesilmiştir...*"[313]

Tarikatlar, orduda etkinlik kuramadan ve TSK'nın siyasal direncini kırmadan stratejik hedeflerine varamayacaklarının bilincindedirler. Askeri kuvvetler içerisinde henüz istenilen düzeyde bir örgütlenme yaratılmış değil. Kemalist gelenekle yetişen ordu, tarikatların sistemi zorlamalarına karşı direncini korumaktadır. Bu bakımdan tarikatlar, ordu içerisinde örgütlenerek stratejik hedeflerine varmaya çalışıyorlar. Keza ordunun, cemaatlere esaslı karşı olmadığı da bir gerçek. Ordunun tarikatlardan istediği, mevcut sistem içerisinde kalarak, sistemi zorlamadan faaliyetlerini devam ettirmeleri ve toplum üzerinde kontrol mekanizması görevini görmeleridir.

MGK'nın ordu kökenli üyelerince bir yanda REFAHYOL hükümetine 'irtica'yı destekleme adı altında teşhir faaliyeti ile kıskaç hareketi örgütlerken diğer yandan Diyanetin denetimindeki binlerce kadronun devletin diğer kurumlarına aktarılmasına onay vermiştir.

Nisan 1997'deki belirlemelere göre; "*Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan kamu kurum ve kuruluşlarına 3.409 kişi geçmiştir. Diyanetten ayrılanların 1.097'si Milli Eğitim, 437'si İçişleri, 380'i Sağlık, 303'ü devlet, 99'u kültür, 126'sı Tarım Orman, 100'ü Çalışma bakanlıklarında görevlendirildi. 358'nin Üniversitelere, 325'nin de belediyelere aktarıldığı saptandı...*" Tüm bu atamalar ve görevlendirmeler REFAHYOL dışındaki hükümetlerin onayı ile gerçekleştirildiği gibi Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) ve özellikle de Ordu İstihbarat Birimi ve Batı Çalışma Grubunun bilgisi dâhilindedir. Kurumlar arasında gerçekleşen bu görev değişikliği hem İslami akımların devletin hangi kurumlarında örgütlenmeye öncelik verdiklerine çok açık bir kanıttır, hem de ordu'nun siyasal islama ya da 'irtica'ya karşı eyleminin tutarsızlığını ortaya koymaktadır.

AKP hükümeti, askeri yapı nedeniyle atamaların dışında kalan "*Milli Savunma Bakanlığı'na MKE Genel Müdürlüğü yoluyla girdi. MKE Genel Müdürlüğü'nde dört bürokrat görevden alınırken, Saffet Kaya kurumun yönetim kurulu üyeliğine getirildi...*"[314] Ayrıca Bakanlık Müsteşarlarının, bakanlıklara bağlı genel, il ve hatta ilçe müdürleri ve yardımcılarının tamamı değiştirildi. Göreve atanan bürokratların ezici bin çoğunluğu İslamcı olarak tanınan kesimler oluşturmaktadır. Hatta birçoğunun, 'laikliğe çok açık olarak karşı oldukları ve şeriat dü-

313) Age, syf: 256.

314) *Milliyet* gazetesi, 26.04.2003.

zeninden yana oldukları' bilinmektedir. İslamcı AKP hükümeti yapmış olduğu atamalarla sistemin strateji kurumlarının önemli bir kesimini denetim altına alarak bir bakıma iktidarını güçlendirmiş oldu. Bugünkü siyasal gücü sadece seçim sonuçlarıyla ilişkili değildir aynı zamanda sistem kurumları içerisinde yarattığı güçlü örgütlenmesiyle de ilişkilidir.

2- CEMAATLERİN SİSTEM İÇERİSİNDEKİ ÖRGÜTLENME MERKEZLERİ

İslamcı cemaatler toplumsal ilişkilerde etkin güç olabilmeleri için sistemin bazı stratejik kurumlarını öncelikli olarak tercih edilmektedirler. Bunlar içerisinde toplumsal işlevi gereği olarak Diyanet İşleri Başkanlığı(DİB) öncelikli olarak ön plana çıkıyor.

a) DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Cumhuriyetin kuruluşundan beri din-laiklik ilişkisi ekseninde oluşturulan politikalar ve İslamcı akımların cumhuriyet içerisindeki meşruiyet durumları ile Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) arasındaki ilişkiler içerisinde yapılan tartışmalar sürekli varlığını korudu. Diyanet eksenli yürütülen bu tartışmaların esas nedeni; bu kurumun hem devlet hem de İslamcı akımlar bakımındaki rolünden kaynaklanmaktadır. Özellikle Türk devletinin kendi tarihsel koşullarına uygun oluşturduğu 'laiklik' kavramı ile fiilen oluşan 'devlet dini'nin pratik yaşamda yarattığı sorunlar ile DİB'in toplumsal ilişkilerde oynadığı rol nedeniyle tartışma sürecinin sürekli bir tarafını oluşturdu. Her iki kavramın devlet ilişkilerinde ve toplumsal yaşamı yönlendirmede muğlâk bir tarzda kullanılması, özellikle DİB'in rolü üzerinde tartışmaları kesintisizce sürdürdü.

Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle 19. yüz yılın sonlarında başlayan batılılaşma sürecinde din-devlet ilişkisinde oluşan nispi farklılaşma, cumhuriyetin kuruluşu ile daha somut bir biçim aldı. Bu gelişmeler din ve devlet ilişkisinde 'yeni' bir durumu ifade ederken, aynı zamanda dinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin devamı için de bir kısım pratik-örgütsel önlemler alındı.

3 Mart 1924 tarihinde Meclise sunulan kanun tasarısı ile din-devlet-toplum ilişkisinin yeniden tanımlanması ve özellikle Hilafetin kaldırılması, devletin yönetim biçiminde bir değişikliğin olması anlamına geliyordu. Dinin Anadolu toplumu üzerindeki manevi ve siyasal gücü hesaplandığından ve özellikle Ankara hükümetinin de buna zorunlu olarak ihtiyaç duyması, din işlerini bütünlüklü organize edecek bir kurumlaşmanın oluşturulmasına da karar verildi.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kuran kanun çerçevesinde din işleri organizasyonu DİB ile Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ara-

sında bir iş bölümüne dönüştü. Dini bilgelerin özellikle MEB tarafından öğrenicilere verilmesi, bu iki kurum arasında kopmaz derin bir ilişki oluşturdu ve birbirini tamamlayan kurumlar haline geldiler.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, "Osmanlı Devleti'ndeki Şeyhülislâmlık makamının, Cumhuriyet devrindeki Seriye ve Evkaf Vekâleti'nin yerini bir şekilde doldurmak için tesis edildiği ve bu açıdan bir süreklilik taşıdığı" dolaylı olarak ifade edildi. Daha da ileri gidilerek din işlerini yürüten Şeyhülislâmın Padişah tarafından atanması ve doğrudan ona bağlı oluşu ile Diyanet'in Başbakanlığa bağlı oluşu ve Başbakan'ın önerisiyle Cumhurbaşkanı tarafından atanması arasındaki benzerlik ilişkisi kurularak kurumun önemini bir sürekli koruduğuna dair özel vurgular yapıldı.

22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı kanunla "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri" yeniden tanımlandı: "İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlakı esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. *"Kanunda DİB görevlileri, '1. İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, 2. İbadet yerlerini yönetmek, 3. Din konusunda toplumu aydınlatmak [ile yükümlüdür]."*[315] Görev alanlarında belirgin bir açıklık oluşturan DİB'in toplumu İslamlaştırma faaliyeti çok yoğunluklu olarak artmaya başladı denilebilinir.

Cumhuriyet'le yaşıt olan DİB, kendisine biçilen tarihsel role bağlı kalarak toplumun İslamlaştırma çalışmasını kesintisizce devam ettirdi. Siyasal merkezin dışında kalmış gibi görünen Diyanet, uygulamalarıyla hep siyasal ilişkilerin merkezinde oldu. Faaliyetlerine bakıldığında, Cumhuriyet ideolojisinin din-devlet ayrılığından oynadığı rolden yani laiklikten çok dinin dünyevileşmesi ve siyaset-kamu alanındaki etkinliğinin artırılması işlevinde daha etkin olduğu söylenebilir. Diyanet Başkanlığını yapanlar, hem sistem kurumlarında hem de toplum içerisinde etkin olan insanlar olmaları, cumhuriyet kurucularının din-toplum ilişkisini hangi düzeyde önemsediklerini de yansıtmaktadır.

DİB, toplum ilişkilerinde devletin stratejik politikalarını uygulayan kurumlardan en önemlisidir. Bu kurumun artan gücü ile siyasallaşması arasında bir paralellik bulunmaktadır. 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kanunu'nun 35.maddesinde meydana gelen değişikliklerle DİB ile devletin başka kurumları arasında kadro değişiminin sağlanmaya başlanması, sistemin başka kurumlarının da İslamlaştırma sürecinin içerisine çekilmesidir.

---

315) Aktaran TARHANLI İştar B., *Müslüman Toplum Laik Devlet: Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı*, Afa yay., İstanbul, 1993, syf: 68.

Ayrıca dikkat çekilmesi gereken bir başka nokta; Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduğundan beri siyasal alanla olan ilişkisi sürekli gündemde kaldı. 1924-41 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı yapan *"Rıfat Börekçi uzun yıllar Ankara müftülüğü yapmış, Milli Mücadele yıllarında büyük yararlılıkların görülmüş, Mustafa Kemal Paşa ile işbirliği yapmış, İstanbul'un Millî Mücadele aleyhinde fetvasını göğüslemiş, Birinci Meclis'te milletvekili olarak bulunmuş ilmiyeden bir zattı."* 1942-47 yılları arasında başkanlık yapan Profesör ve müderris Mehmet Serefeddin Yaltkaya ise 'kelam' başta olmak üzere İslâmî ilimleri konusundaki uzmanlığı, Arap edebiyatına duymuş olduğu yakın ilgi nedeniyle üniversite çevrelerinin de önemli bir saygınlığı vardı. Yaltkaya'dan sonra *"İnönü tarafından başkanlık görevine getirilen ve 1924'ten beri Diyanet teşkilatının üst kademelerinde bulunan, halk arasında âlim ve muteber bir insan olarak tanınan Ahmet Hamdi Akseki'nin konumu daha enteresandır. II. Meşrutiyet devri İslâmcılık düşüncesinin en önemli isimlerinden birinin, Tek Parti iktidarının sonlarına doğru İnönü tarafından Diyanet makamının başına getirilmesi ancak dönemin şartları hesaba katıldığında doğru anlaşabilecek önemli bir husustur."*[316] Bu aynı zamanda Kemalist rejimin İslam politikasına ilişkin bakış açısını sunmaktadır

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın siyasetle doğrudan ilişkisinin bir başka boyutu da, DİB başkanlığı yapanların özellikle görevlerini tamamladıktan sonra siyasal yaşama aktif olarak katılmalarıdır. Örneğin, Rifat Börekçi; Birinci Meclis'te Manisa milletvekili olarak görev yaptı E. Sabri Hayırlıoğlu, İkinci Meclis'te CHP milletvekili, İbrahim Elmalı; MP ve Demokratik Parti milletvekili, Lütfi Doğan; MSP, RP, FP, SP milletvekili, Dr. Lütfi Doğan; CHP milletvekili II. Ecevit hükümetinde Diyanet'ten sorumlu Devlet Bakanı, Tayyar Altıkulaç; DYP ve AKP milletvekili, M. Sait Yazıcıoğlu; AKP milletvekili olarak görev yaptılar.[317]

Devlet adına din faaliyetini yöneten DİB, sadece sıradan dinsel işlevi olan bir kurum değil aynı zamanda ekonomik ve siyasal güçtür. Sistem üzerinde özel bir etkinliği olan ve uluslararası ilişkiler bakımından yoğun bir faaliyet içinde bulunan DİB, dinsel faaliyetlerini enternasyonal bir tarzda sürdürüyor. Devlet bütçesinden almış olduğu pay ile mevcut bakanlıklar içerisinde en ön sıralarda bulunmaktadır. Ama aynı zamanda, kurmuş olduğu ticari şirketlerle büyük ekonomik güce sahiptir. İslam'ı yaymak için değişik ülkelerde de okullar, enstitüler ve kuran kursları açarak misyonerlik faaliyetlerini örgütlüyor. Türkiye'de toplumun İslamlaştırılmasının en somut örneği olarak DİB'in yürütmüş

316) KARA İsmail, "Devletle Müslümanlar Arasında Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/İslamcılık*, cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 2004, syf:192.

olduğu faaliyetler gösterilebilinir. Örneğin, İslami propagandayı yapan "*45 bin adet kitap, 1300 çeşit dergi ve 1300 belgesel dosya*" Türkiye'deki her liseye ve kütüphaneye gönderilmiş.

Çok yönlü faaliyetler içerisinde olan DİB, siyasal islami hareketin gelişme merkezi olduğu gibi bünyesinde önemli oranda 'radikal' İslamcı grupları barındırmaktadır. Başbakanlık Takip Kurulu 1999 yılında hazırlamış olduğu raporda; Diyanet İşleri Başkanlığında çalışan 'Müslüman Kardeşler Örgütü' üyelerinin bulunduğuna dair bir saptama yapıyor. Devlet adına denetleme yapan bir kurumun, devletin en önemli bir başka kurumu olan Diyanet'e ilişkin değerlendirmeleri dikkat çekicidir. "*Diyanet'in üst düzey görevlileri arasında 'Müslüman Kardeşler Örgütü' üyelerinin bulunduğu; bazı imamların da ordu ve cumhuriyete karşı vaazlar verdikleri*"[318] belirtiliyor. Devlet ilişkilerine egemen olmaya çalışan ve bünyesinde 'radikal' İslamcı güçleri barındıran, uluslararası İslami faaliyetlere aktif olarak katılan bu kurum, gücünü nereden almaktadır? Bu sorunun yanıtı, aynı zamanda DİB'in stratejik hedefinin kavranmasına da yardımcı olacaktır.

DİB, Türkiye'de siyasal islamcı hareketin anlaşılması bakımından özellikle inceleme konusu yapılması gereken en önemli kurumlardan biridir. Çünkü toplumsal ilişkilerinde, örgütlenme alanında, ideolojik ve.siyasal propaganda yapmada ve daha önemlisi hedef kitleyi yakalamada, devletin bu stratejik kurumunun son derece önemli bir etkisi var.

1- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ EKONOMİK GÜCÜ

Toplumun dini ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), kuruluşundan beri, ekonomik bir güç olmayı merkezine koyarak ciddi bir yönelim içerisine girdi.

DİB'in ekonomik faaliyetlerini örgütlemek için 1976 yılında, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) kuruldu. Bugün yaklaşık olarak, 820 şubeye sahip dev bir kuruluş. Mevcut vakıflar içerisinde ekonomik olarak en güçlü olan KDV'dir Türkiye'nin ekonomik yapısı içerisinde önemli bir etkinliğe sahip olan şirketlerin birçoğuyla ortaklık yapmaktadır. "*Vakfın; sermayesi milyarlarca lira ile ifade edilen GİNTAŞ, KOMAŞ (Ankara), TEMSAŞ (İstanbul), DİVANTAŞ ve Kuveyt-Türk EVKAF Finans Kurumu gibi ticari ve mali şirketleri bulunuyor. GİNTAŞ, Diyanet'in tüm inşaatlarını yapıyor; gıda, neşriyat ve turizm alanında faaliyet gösteriyor. GİNTAŞ, 1993'te ATA' ya (Uluslararası Havacılık Şirketi) üye ol-*

317) KARA, age, syf;193-194.

318) Aktaran BULUT Faik, *Yeşil Sermaye Nereye*, İstanbul, su yay., 1999, syf:211.

du. Azerbaycan'da tam teşekküllü bir matbaa ve yayınevi kurdu; Göktürk adlı Azerbaycan firmasıyla ülkede ansiklopedi ve benzerini yayınlıyor..."[319] TDV, Basın ve yayıncılık, turizm, inşaat, finans işleri, gıda maddesi, konfeksiyon, tekstil, eğitim, madencilik, kimya endüstrisi, sigortacılık gibi alanlarda ticari faaliyetler yürütmektedir. Din işleriyle ilgilenen DİB, aynı zamanda ticari ilişkiler alanında holdingleşmiş şirketler topluluğu haline gelmiş bulunuyor: 1989'da 60 milyar lira* sermayeyle kurulan TEMSAŞ'ın yüzde 98,2'sine Diyanet bünyesindeki TDV sahip. KOMAŞ ve DIVANTAŞ ile dört ayrı şahıs da geri kalanı paylaşıyorlar. Pürsoft, P-100, GePür, P-500, EtaPür, PürYeşil, OtoPür ve KöPür isimleri altında temizlik malzemeleri üretimi ve satışına, esans imalat ve pazarlamasına, otomobil yıkayıcılığına kadar ilgisi dâhilindeki her alanda faaliyet gösteriyor.

DİVANTAŞ, 1993'te 50 milyar lira sermayeyle neşriyat ve pazarlama alanında faaliyete geçmiş olup; TDV, yüzde 96,8'lik bir oranla aslan payına sahip. Geri kalanı ise GINTAŞ, KOMAŞ ve TEMSAŞ gibi Diyanet bünyesindeki diğer şirketler paylaşıyor.

GİNTAŞ, 1983'te 20 milyar lira sermayeyle inşaat piyasasında faaliyet için kurulmuş. İnşaata ek olarak soğuk hava deposu, seyahat acentesi ve konaklama tesisleri işletmeciliğini de faaliyet tüzüğüne almış. TDV, burada da yüzde 99.76 hisse payı ile aslan payını kapmış.

KOMAŞ her çeşit gıda maddesi, giyim, dokuma, turizm, inşaat, sağlık, eğitim, petrol-madencilik, kimyevi maddeler, basın yayın, reklamcılık, taşımacılık, sigorta sahasında uğraşmak üzere 1990 yılında 300 milyar lira sermayeyle kurulmuş. TDV, yüzde 93.83'lük hisseyle esas patron rolünde; geri kalanına ise Vakıfbank Memur ve Hizmet Sandığı, TEMSAŞ, Ülker Gıda Sanayi, EBK Mensupları Vakfı belli yüzdelerle ortaklık ediyorlar.

VENTAŞ, 150 milyarlık lira sermaye 1996'da kuruldu. Her derecede okul, çeşitli kurslar, dershaneler, vs. dâhil özel öğretim faaliyetleriyle eğitim-öğretim amaçlı bilimsel araştırma ve incelemeler yapmak; ders araç ve gereçlerinin ithalat-ihracat işleriyle uğraşmak, okul taşımacılığına ek olarak yurtiçi ve yurtdışında eğitim amaçlı geziler düzenlemek gayesini güdüyor. TDV, yüzde 96'lık oranda başı çekerken, geri kalanı KOMAŞ, GIMAŞ, DİVANTAŞ ve TEMSAŞ paylaşıyor.

Ayrıca KOMAŞ bünyesinde Sigorta Aracılık Hizmetleri, 1995'te 2 milyar li-

319) *Milliyet* gazetesi, 31.08.1998.

* NOT: Lira, Türk parası değiştirilmeden önceki dönem için geçerlidir. Bu neden TL ve YTL olmak üzere iki biçimde kullanılmaktadır. 1YTL= 1.000.000 (1 milyon TL)

ra sermayeyle kuruldu; TDV 29 Mayıs Tıp Merkezi ise, 1997'de 100 milyar lira sermayeye laboratuar hizmeti sunmak, İstanbul'daki hastanede ise ameliyat ve yataklı tedavi hizmeti vermek gayesiyle kuruldu.

KDV'nin, Kuveyt-Türk Evkaf Finans Kurumu'ndaki hissesi yüzde 1 (20 milyarlık katılım payı) olmakla beraber, mali alandaki sıkıntılarını bu yolla aşmayı başarabiliyor. Keza, TDV; 1998 yılı itibariyle 50 milyar liraya denk düşen yüzde 10 karşılığında İhlâs Sigorta'ya; 19 milyar lirayla SEKA'nın binde 387'sine; 160 milyar lira bedeli olan yüzde 8'lik payla İhlâs Finans'a; 25 milyar lira bedelindeki yüzde 25'lik pay oranıyla da Saf Süt Sanayi ve Ticaret AŞ'ye ortak durumundadır.[320] DİB, bu ticari ilişkilerini özellikle İslamcı olarak bilinen şirketlerle birlikte yürütmektedir. Aynı zamanda kurmuş olduğu şirketlerin birçoğuna, Ülker holding, İhlâs Holding, Kombassan gibi bugün Türkiye'nin en büyük sermaye grupları arasında bulunan İslamcı şirketleri ortaktır.

Bir devlet vakfı olarak kurulan TDV'nin amacını, İslam'ı topluma doğru kavratmanın olanaklarını yaratmak olarak tanımlayan TDV'nin faaliyetlerinde ekonomik ilişkiler çok önemli bir yer tutuyor. Yaratmış olduğu ekonomik gücünü de, sosyal ve siyasal ilişkilerde bir baskı aracı olarak kullanabiliyor.

Vakfın yukarda sıraladığımız ticari ilişkileri dışında sadece kendisine ait olarak bilinen mülkiyetleri dahi, çok ciddi boyutlardadır. "*...TDV'nin 1992-94 arasında aldığı arsaların büyüklüğü 1 milyon 672 bin 102 metrekare... 1990 yılında 1270 olan gayrimenkul adedi ise 1992'de 5 bin 257'ye yükseldi. Bunlar arasında; 1313 cami, 695 Kuran kursu, 21 İmam-Hatip Lisesi, 227 müftülük, 513 lojman, 181 dükkân, 132 büro, 14 yurt, 6 işyeri, 24 depo, 32 sosyal tesis, 1454 arsa, 343 çıplak mülkiyet (bina, arsa), 291 arazi, 4 yayınevi ve eğitim merkezi bulunuyor...*"[321] Türkiye'de 4500 vakıf bulunmaktadır. Hiç bir vakıf, bu düzeydeki bir ekonomik güce sahip değildir. Mevcut verilerin ortaya koyduğu gibi, DİB hem uluslararası hem de Türkiye'de yarattığı ve geliştirdiği ticari ilişkilerle ekonomik bakımdan tam bir tekeldir. Ayrıca ele alacağımız gibi, devlet bütçesinden almış olduğu pay hesaplandığında bu kurum hem ekonomik hem de siyasal olarak ciddi bir güç haline gelmiş durumda. Kurumun ekonomik gücünün siyasal islami faaliyetlerinin bir parçası haline getirmesi siyasal çevrelerde ciddi kaygılara yol açmaktadır.

Bu nedenle, soruşturma kapsamına alınan TDV hakkında, Devlet Denetleme Kurulu (DDK) müfettişlerinin hazırlamış oldukları raporda şunlar ifade edilmektedir: "*Asıl amacı cami yaptırmayı ve dini yayınlar çıkarmayı kapsayan*

320) *Cumhuriyet* gazetesi, 'Diyanet Holdinge Yükseliyor' Ağustos 1998.

321) *Cumhuriyet* gazetesi, Diyanet'te Ürküten Büyüme, 22 Haziran 1998.

KDV'nin, ticari faaliyeti ıslah edilmelidir; yurtiçi ve yurtdışındaki ticari ve eğitim faaliyetlerinde daha özenli olmalıdır."[322] DDK'nın raporundan anlaşılacağı gibi asıl amacı cami yaptırmak ya da dini yayınlar çıkartmak olan vakıf, öncelikli görevlerini bir yana bırakarak ekonomik ve siyasal bir güç olmayı hedefliyor. Devlet adına denetleme yapan Diyanet İşleri Başmüfettişi Abdülkadir Sezgin'in buna ilişkin saptamaları TDV'nin stratejik hedefini ortaya koymaktadır. Türkiye Diyanet Vakfı, "hem Diyanet'i hem de devleti yönetmek istiyor" diyor. 1997 yılında *"Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı Sorunu" adında bir çalışma yapan Muğla Üniversitesi eski öğretim görevlisi Nazan Kuloğlu, TDV'nin, "amacından saparak parasal çıkar sağlamayı hedefleyen bir kartele dönüştüğünü"*[323] belirtiyor. Kartelleşen bu kurum, elde ettiği ekonomik olanakları toplumu İslamlaştırmak için kullanıyor.

2- DEVLET BÜTÇESİNDE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ YERİ

Ekonomik olarak çok ciddi sorunlar yaşayan devlet, birçok bakanlığın bütçesinde ciddi kısıtlamalara gidilirken, DİB'in bütçesini sürekli artırdı. Her yıl yüzde yüzlere varan bir artışla birçok bakanlığın toplam bütçesinden çok daha fazla bir pay almaktadır.

Tablo-1: Devlet Bütçesinden DİB'e Ayrılan Pay/Yıllara göre

Yıl	Miktar/YTL Bazında	Oran(%)
1990	783.000	96.3
1991	1.300.000	95.4
1992	2.400.000	93.2
1994	3.711.000	24.1
1995	8.368.000	160.3
1996	20.693.000	269.8
1997	46.595.000	125,2
1998	95.489.000	105.8
1999	171.750.000	79.1
2000	301.238.000	48.8
2001	352.196.000	17.2
2002	548.189.000	83.0
2003	765.278.000	28,4
2004	972.748.000	21,3
2005	1.116.664.000	14,8

KAYNAK: www.diyanet.gov.tr

322) Aktaran Faik BULUT, *Yeşil Sermaye Nereye*, İstanbul, Su yay., 1999, syf:207-208.

323) age, syf: 208.

2004 yılında kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hâsıla'nın (GSMH) 4000 dolar olduğu bir ülkede, DİB'e rekor düzeyde pay ayrılması, devletin siyasal hedefleriyle doğrudan ilişkilidir. 1996-2003 yılları arasında Türkiye'nin ciddi bir ekonomik krizle karşı karşı olduğu dönem içerisinde bütün yatırım sektörlerinde ve özellikle eğitim ve sağlıkta çok ciddi kısıtlamalara gidilirken DİB'in bütçesinde % 14,8 ile %125,2 arasında bir artış oldu. 15il içerisinde devlet bütçesinden DİB'e ayrılan pay 4.402.032.000 (dört milyar 402 milyon 302 bin) YTL.

İşsizlik oranının yüzde 25-30'larda olduğu Türkiye'de, devletin yatırımlara ayırmış olduğu pay, DİB'e ayırdığı paydan çok daha düşüktür. Özellikle yatırım bakanlıkları olarak bilinen Bayındırlık Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Sanayi Ticaret Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı gibi yaklaşık olarak 14 bakanlığın bütçesinden daha fazla bir pay almaktadır. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ile bazı önemli bakanlıkların bütçelerinin karşılaştırılması bize daha somut bazı fikirler verebilir.

Türkiye; ekonomi, eğitim, sağlık vb sektörlerde önemli ciddi sorunlar yaşarken, bütçeden DİB'e ayrılan pay, ülkenin ihtiyaçları bakımından stratejik olan birçok bakanlığın bütçesinin toplamlarından daha fazladır.

Hazırlanan 2007 yılı bütçesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın payı 1 milyar 638 milyon 383 bin YTL'dir. Bu rakam kamu idaresindeki genel bütçeli 50 idare içerisinde 13'ncü sıraya yerleşti. Diyanet bütçesi, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı gibi icracı bakanlıkların bütçesinin 2 ila 4 katına ulaşmış durumda. "Cumhurbaşkanlığı'nın 48,3 katı, TBMM'nin 4,5 katı, Anayasa Mahkemesi'nin 90,8 katı, Yargıtay'ın 35 katı, Danıştay'ın 44,9 katı, Sayıştay'ın 19,2 katı, Başbakanlık bütçesinin yüzde 6 fazlası, MİT'in 3,8 katı, MGK'nın 128,7 katı, BYEGM'nin 31 katı, Devlet Personel Başkanlığı'nın 156,4 katı, YDK'nın 158,2 katı, DPT'nin 4,3 katı, DTM'nin 16,1 katı, Gümrük Müsteşarlığının 7,9 katı, TÜİK'in 10,2 katı, Özürlüler İdaresi'nin 379 katı, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün 387,4 katı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün 775,3 katı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünün 462,1 katı, SHÇEK'nin 2 katı, AB Genel Sekreterliğinin 170,3 katı, İçişleri Bakanlığı bütçesinin yüzde 38 fazlası, Sahil Güvenlik komutanlığının 7,1 katı, Dışişleri Bakanlığının 2,3 katı, Gelir İdaresi Başkanlığı bütçesinin yüzde 26 fazlası, Bayındırlık ve İskan Bakanlığının 2,2 katı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün 4 katı, Ulaştırma Bakanlığının 2 katı, Denizcilik Müsteşarlığının 25,2 katı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün 38,4 katı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığının 5,1 katı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının 4,3 katı, Petrol İşleri

Genel Müdürlüğünün 355,6 katı, Kültür ve Turizm Bakanlığının 2 katı, Çevre ve Orman Bakanlığı bütçesinin yüzde 69 fazlası, Devlet Meteoroloji işleri Genel Müdürlüğünün 16,3 katı.[324] Bu düzeyde ciddi bir yoğunlaşmanın arka planında, Türkiye'de İslamcılaşmaya başlayan toplumun siyasal sistemini yaratmaya yönelik çalışmalar bulunmaktadır.

3- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ MİSYONERLİK GÖREVİ

DİB, sadece Türkiye sınırları içerisinde değil özellikle Türk kökenli Müslümanların bulunduğu hemen her bölgede faaliyetlerde yürütüyor. Dini propagandaya dayanan çok yönlü çalışmaların bir başka önemli yanı da, Türk devletinin bölgesel faaliyetlerini organize etmede aktif rol görev almasıdır. Din ve devlet ilişkilerini iç içe yürüten DİB, dünyanın birçok bölgesinde İslami misyonerlik faaliyeti yürütüyor. Kitap, dergi, broşür çıkartıp dağıtma, TV yayınları gerçekleştirme, merkezi dini kurumlar oluşturma, değişik ülkelerde dinsel faaliyetler yürüten dernekler kurma biçiminde çok yoğunluklu bir çalışmayı örgütlüyor. İlk bölümlerde üzerinde durduğumuz İslam'ı yaşam tarzını dünya'ya yaymak amacıyla kurulmuş Suudi Arabistan'ın Rabıta'sının felsefesine tam uyumlu bir DİB örgütlenmesinin bulunduğunu belirtebiliriz. İkisin de temel ortak hedefi; İslami yaşam tarzını başta Müslüman toplumlarında etkin kılmak ve sonra da, başka dini kökenlilerin İslam'a kazandırılması için mücadele etmektir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın örgütlendiği ülkeler, faaliyet alanları ve pratik yönelimleri dikkate alındığında bunu çok daha somut olarak görebiliriz. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Din Hizmetleri Müşavirlikleri'nin bulunduğu ülkeler, "Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İsveç, İsviçre, İngiltere, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Makedonya ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" olarak belirlenmiş.

Din Hizmetleri Ataşelikleri ise Türk kökenli göçmen nüfusunun hemen her ülkede ve hatta her şehirde bulunmaktadır. Almanya ağırlıklı olmak üzere birçok ülkede Din Hizmetleri Ataşelikleri bulunmaktadır. Bunlar "*Almanya (Berlin, Duesseldorf, Essen, Frankfurt, Hamburg, Hannover, Köln, Karlshure, Münih, Nürnberg, Stuttgart, Münster, Maine), Avustralya (Sydney, Melburn), Hollanda (Deventer), Fransa (Lyon), Amerika Birleşik Devletleri (New York), Suudi Arabistan (Cidde), Nahcivan, Romanya (Köstence)*"[325] olarak sıralanmış. Din Hiz-

324) *Hürriyet* gazetesi, 24.10.2006.

325) www.diyanet.gov.tr

metleri Müşavirlikleri'nin ve Ataşelikleri'nin öncelikli işlevi, yurtdışında yaşayan Türk kökenli vatandaşların İslami çizgide eğitilmesini sağlamaktır.

Bugün Avrupa'da yaklaşık olarak 3,5 milyon Türk ve Kürt kökenli göçmen yaşamaktadır. Bunlara yönelik ciddi bir örgütlenme içerinde olan DİB, bu faaliyetlerini esas olarak devlet adına yürütmektedir. Çünkü Din Hizmetleri Müşavirlikleri ve Ataşelikleri, doğrudan Türk Büyük Elçiliklerinin bir alt kurumu olarak çalışmaktadırlar. "*Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışı teşkilatı, vatandaş ve soydaşlarımızın bulunduğu ülkelerde Büyükelçiliklerimiz nezdinde Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Başkonsolosluklarımız nezdinde de Din Hizmetleri Ataşelikleri olarak teşkilatlanmıştır...*"[326] DİB, sadece göçmen kökenli göçmenlerin dini ihtiyaçlarını karşılamıyor esasen siyasal islami faaliyetin örgütlenmesinde aktif görev almaktadır. İslam'ı dünya dini haline getirme politikasını benimseyen DİB'in merkezinde, Türk orijinli olarak bilinen Orta Asya Cumhuriyetleri bulunmaktadır. Bu ülkelerde din görevliler(imam) yetiştirmek amacıyla açılan ilahiyat fakülteleri, liseler ve İslam'ı n günlük hayata egemen kılınması için yapılan camiler, DİB tarafından finanse edilmektedir. Örneğin 1999 yılında "*...Diyanet yetkilileri; Azerbaycan, Kırgızistan, Afganistan, Dağıstan ve Kazakistan'da birer ilahiyat fakültesi, Bakü'de, Nahcivan, Romanya ve Türkmenistan'da ilahiyat liseleri açıldığını » belirttiler. Ayrıca Azerbaycan, Özbekistan'da 1, Azerbaycan'da 4, Kırım'da 10, Kırgızistan'da 1, Nahcivan'da 1, Kazakistan'da 1 ve Türkmenistan'da 1 olmak üzere toplam 23 cami*" yapıldığını açıkladılar.[327]

DİB İslami propagandaya çok özel bir önem veriyor. Özellikle Türkçe, Türk lehçeleri ve diğer yabancı dillerde bastırılan ve dağıtımı yapılan eserler-broşürlerin sayısı milyonlarla ifade ediliyor. Orta Asya ve Kafkasya ağırlıklı bir propagandanın varlığı da tesadüfî değil. 2003 yılına kadar 10 dilde yayınlanan kitap, dergi, broşürlerin 687.150'si Azerice, 550.680'i Kazakça, 375.000'i Özbekçe, 464.650'i Kırgızca, 538.150'i Türkmence, 185.000'i Tatarca ve 90.000'i de Arnavutça olup toplamı 3.090.000'dır. Aynı şekilde, DİB tarafından 14 dilde İslami propagandayı içeren broşürlerin176 bini Arapça, 239 bini İngilizce, 217 bini Fransızca ve 249 bini Almanca olmak üzere toplam 1.331.000'dir.*

Türk kökenli cumhuriyetler ağırlıklı olmak üzere bölgede bulunan diğer ülkelere yönelik İslami propaganda oldukça düşündürücüdür. Laik bir ülke olduğu iddia edilen Türkiye de devletin ekonomik, siyasal ve diplomatik olanakları en üst düzeyde kullanılarak, bu ülkelerde İslami propagandaya ağır-

326) www.diyanet.gov.tr

327) *Milliyet* gazetesi. 11.07.1999.

* Daha Geniş Bilgi İçin www.diyanet.com.tr

lık verilmesi çelişkili bir durum gibi görünse de; esas olarak bu ülkelerin bulunduğu jeopolitik konumuyla doğrudan orantılıdır. Bugün, özellikle Türkmenistan, Tataristan, Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan gibi ülkelerde, radikal İslamcı hareketlerin çok ciddi bir güç haline gelmelerinde Türkiye gibi ülkelerin devlet adına yürütmüş oldukları İslami faaliyetlerin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Şu veriler bu yargıyı destekler niteliktedir: "*Yurtdışında yaşayan vatandaş, soydaş ve din kardeşlerimiz için muhtelif dil ve lehçelerde 43 çeşit kitaptan 1.265.000 (Bir milyon iki yüz altmış beş bin) adet bastırılmıştır...*"[328] Çok yönlü yürütülen İslamileştirme faaliyeti, toplumun günlük yaşamını ciddi oranda etkilediği gibi, radikal İslami hareketin gelişmesine nesnel bir zemin hazırlamaktadır. DİB, devlet adına bu faaliyetin örgütlenmesinin merkezidir. Devletin bu kurumunun ekonomik olarak güçlendirilmesinin ve Orta Asya bölgesinde İslami faaliyetin yoğunluklu yürütmesinin arka planında, devletin bölgesel çıkarları bulunmaktadır.

İşin bir başka ilginç yanı ise, İslam dinini uluslararası alana yaymak için misyonerlik faaliyetleri yürüten DİB, başka dinlerin Türkiye'de faaliyet yürütmesini yasaklıyor. Diyanet Vakfı tarafından yayınlanan 'Hıristiyanlık Propagandası ve Misyoner Faaliyetleri' isimli kitapta şunlar belirtiliyor: "*Bilindiği üzere ülkemizde her ne şekilde olursa olsun Hıristiyanlık propagandası yapmak suçtur. Böyle propaganda yapan bir şahsa rastlarsak, onu da en yakın emniyet makamına bildirmek aynı zamanda vatandaşlık görevidir. (...) Ülkemizde Hıristiyanlık propagandası yapmak kanunen suçtur.*"[329] Birçok ülkede yürüttüğü faaliyetlerle, dünyanın Müslümanlaştırılmasına en büyük desteği sunan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, başka dinlerin faaliyetini yasaklaması, bu kurumun siyasal yönelimleri hakkında bize bir fikir vermektedir.

4- HAC ORGANİZE MERKEZİ OLARAK DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Türkiye'de devlet adına hac organizasyonunu örgütleyen DİB'dir. Suudi Arabistan'ın vermiş olduğu kontenjana göre kaç kişinin gideceğini belirleyen DİB, devlet adına tek yetkili kurum. Sadece Türkiye'deki gidişleri örgütlemiyor, aynı zamanda, dünyanın değişik ülkelerindeki Türkiyeli göçmenlerin haç organizasyonlarıyla da doğrudan ilgileniyor. Özellikle 1980 yılından sonra hacca gidenlerin oranında her yıl çok ciddi artışlar yaşanıyor. Her Müslüman'ın dini inançları gereği hac görevini yerine getirmesi doğal karşılanabilinir. Ancak sorun bunun çok ötesindedir. Çünkü hac organizasyonu aynı za-

328) www.diyanet.gov.tr.

329) CİLACI Osman, *Hıristiyanlık propagandası ve Misyoner Faaliyetleri*, DİB yay., Ankara, 1982, syf: 5.

manda İslamcı-Şeriatçı propaganda ve örgütlenme faaliyetinin bir parçası olarak değerlendiriliyor. 1970'ten günümüze kadar, DİB tarafından hacca gönderilenlerin sayısı yaklaşık olarak 2,5 milyondur. Ayrıca yurtdışında yaşayan hem Türkiyeli göçmenlerin hem de özellikle Balkanlar ve Orta Asya ülkelerindeki Müslüman kökenlilerin hacca gitmelerini organize ediyor. Son 15 yıl içinde yaklaşık olarak 250 bin kişiye bu olanak sağlanmış. DİB dışında, özellikle cemaatlerle ilişkisi olan kuruluşların, hac gidişleri organize ettikleri ve bu kuruluşlara yurtdışı dâhil her yıl yaklaşık olarak 10000 kişilik bir kontenjan ayrılmaktadır. Sadece 2003 yılında, Türkiye'den hacca gitmek için 389 bin kişi başvuruda bulunmuş.*

Suudi Arabistan'ın hac ziyaretlerine koymuş olduğu kota nedeniyle, başvuranların ancak bir kısmı bu ibadetlerini yerine getirebiliyor. Nüfusu ağırlıklı olarak İslam dinini benimsemiş olan bir ülkede, Hac ziyaretlerinin organize edilmesinde nasıl bir sakınca olabilir? Soyut olarak düşünüldüğünde, hiç bir sakıncasının olmayacağı düşünülebilinir. Ancak, DİB'in yürütmüş olduğu faaliyetler bütünlüklü olarak ele alındığında karşımıza çıkan tablonun ciddiyetliği anlaşılabilinir.

Hac organizasyonlardaki faaliyetler hem organizasyon bakımından hem de propaganda içeriği bakımından İslamcı politikalara dayanmaktadır. Hac görevini yerine getirenlere yönelik, Türkiye'deki mevcut siyasal rejimi yıkıp yerine 'şeriat' devletinin kurulmasına ilişkin çok yönlü propagandalar yapıldığına ilişkin belgeler, kamuoyunda sık yayınlandı. Hatta birçok İslamcı Milletvekili'nin hac sırasında yapmış oldukları toplantılarda, Türkiye'de şeriat devletinin kurulması için çağrı yaptıkları belgelerle açıklandı. Ayrıca İslamcı propagandayı yapan ve pratik faaliyetlerini örgütleyen birçok kişi, DİB'in olanaklarıyla hacca gönderiliyor. Yani dini görevlerini yerine getirmek amacıyla yapılan hac ziyaretleri, siyasal islamcı hareketlerin çalışmalarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

5- DİYANETİN GELECEK PROJESİ

Türkiye'de devletin en büyük sektörlerde biri olan olarak faaliyet yürüten DİB, siyasal islamcı güçlerin denetimi ve yönlendirmesiyle 2020 yılının stratejik planları yapılıyor. DİB yönetimi tarafından hazırlanan raporda 2010 yılı için ihtiyaç listesinde şunlar var: "*Her yıl 200-250 Kuran Kursu açılacak. 9 bin 727 olan müezzin-kayyum sayısı 114 bine ulaşacak. Yaklaşık 5000'i bulan Kuran kursu öğreticisi 10 bini geçecek. 59 bini bulan imam sayısı 100 bini aşacak. Türkiye*

* Daha Geniş Bilgi İçin www.diyanet.com.tr.

genelinde mevcut 72 bin 458 camiye ek olarak 21 yıl süreyle 31 bin 500 cami daha açılacak. Diyanetin 89 bin olan mevcut kadrosu 238 bine ulaşacak. Büro personeli için 14 bin kişiye ihtiyaç var."[330] İslami hareketin sistemi ele geçirme planlarına en büyük katkıyı devletin en temel kurumlarından biri DİB yapıyor.

Şeriata dayanan bir düzen istemi, diyanet'te görevli olan kadroların önemli bir kesiminin ortak özlemidir. Bu gerçek durum aynı zamanda İslamcı cemaatlerin örgütsel çalışmalarını kolaylaştırmaktadır. DİB'in 2015 ve 2020 yıllarını içeren uzun erimli projelerin hedefi, Türkiye toplumunun bütünlüklü olarak İslamlaştırılmasıdır.

b) POLİTİK İSLAMCI HAREKETİN STRATEJİK ÖRGÜTLENME MERKEZLERİ OLARAK CAMİLER

Bernard Lewis'in saptadığı gibi, "*İslamcı hareketler ayrıca, bütün diğer rakipleriyle karşılaştırıldığında, bir başka büyük avantaja sahiptir. Camiler, en diktatör yönetimlerin bile bütünüyle kontrol edemediği bir iletişim ve örgütlenme ağı olarak kullanılmaktadır...*"[331] Bu belirleme, Türkiye'de devlet tarafından kurulan camilerin, siyasal islamcıların çalışma alanlarına dönüşmesi bakımından da bize önemli ipuçları vermektedir. Bunun en somut örneği olarak İstanbul'un Fatih ilçesinde İslami Ağa caminde, cemaat'in önde gelen bir yöneticisinin yine bir başka cemaat üyesi tarafından öldürülmesi ve ayrıca aynı kişinin de cemaatin diğer taraftarları tarafından linç edilip öldürülmesinden sonra, cemaat ile camiler arasındaki ilişkiler yeniden gündemleşti. Milliyet gazetesinde yayınlanan bir yazı dizisinde özellikle İstanbul'daki önemli camilerin tarikatlarla ilişkisini şöyle açıklanıyor: "*İşte tarikat ve cemaatlerin mesken tuttukları camilerle ilgili bilgiler:*

Erenköy dergâhı, Kadıköy'deki Zihni paşa Camii etrafında şekillendi. Mahmut Ramazanoğlu'nun bir araya getirdiği cemaat, Nakşî tekkesi olan Kelamı dergâhına bağlı.

- Halvetiye tarikatına dayanan Cerrahiler, Fatih Kara Gümrük'te bulunan Kethüda Canfeza Hatun Camii bitişiğindeki dergâhta buluşuyorlar. Zikirlerinde, müzik ve ibadet dışında hiçbir şey konuşulmuyor.

- Fatih İskender Paşa Camii çevresi, Nakşibendîlerin Halidiye Kolu'nun etkinliğinde. Türkiye ve yurtdışında kabul görmüş en yaygın ve en etkili dergâh olarak biliniyor.

- Işık Grubu, Eyüp'teki Kaşgari Tekkesi'nde kuruldu ve Abdülhâkim Arsavi'nin

330) Aktaran BULUT Faik, *Yeşil Sermaye Nereye*, İstanbul, Su yay., 1999, syf: 205.

331) LEWİS Bernard, *İslam'ın Krizi*, İstanbul, Literatür yay., 2003., syf:31.

ölümünden sonra müritlerden Hüseyin Hilmi Işık tarafından devam ettirildi.

- Bayrampaşa'daki Yeşil Camii'nin Nakşibendî tarikatının etkisi altında olduğu iddia ediliyor. Camiye bağlı Kuran kursunda da medrese tarzı Arapça eğitim veriliyor.

- Yine Nakşibendîlerin etkisi altında olan Gaziosmanpaşa Taşoluk beldesindeki görkemli Yeşil Camii Külliyesi ibadete açıldığı gibi çocuklara da Kuran kursu veriliyor.

- Tuzla'da Nakşibendî Menzil Şeyhi Seyyit Muhammet'in vasiyetiyle yapıldığı iddia edilen külliye bulunuyor.

- Esentepe Külliyesi, helikopter pisti olarak 40 bin 363 metrekarelik alana inşa edildi. Külliyede çocuklara Kuran kursu veriliyor.

- Gaziosmanpaşa Kâzım Karabekir Mahallesi'nde, belediye hizmet alanı olarak ayrılan 3 bin metrekarelik arazi üzerinde de Evliya Çelebi Külliyesi inşa edildi. Vatandaşlar, binanın kız Kuran kursu olarak kullanıldığını iddia ediyor.

- Geçen hafta bir cinayet, bir de linçe sahne olan Fatih Çarşamba'daki İsmail Ağa Camii'nin cemaati, Nakşibendî şeyhi Mahmut Ustaosmanoğlu'na bağlı.

- Bağcılar Ebubekir Camii, Nakşibendî tarikatı etkisinde.

- Habiblerde Mescit-i Selam Camii, Pakistan'da etkili olan tebliğciler tarikatınca kullanılıyor..."[332]

İstanbul Müftüsü Mustafa Çağrıcı, "*Çalışmalarımızda tarikat ya da mezhep ayrımı yapılmaz. Bazı camilerimizin cemaati, bazı mezhebe daha yakın olabilir. Ama biz, dini hizmet verir, tümünü kucaklarız*" diyor. Bütün camilerin Diyanet'in yönetiminde olduğunu belirten Çağrıcı, "*Tarikat camisi bizim mevzuatımızda yoktur. Bu sosyolojik bir konudur. Dini bir konu da değildir*" diyerek bu durumu fiilen doğruluyor. Böylece 'laik' devletin camileri, laikliğe karşı olan tarikatlar tarafından yönetiliyor.

Türkiye'nin en ücra köşelerine kadar camilerin yaptırılması devletin öncelikli politikalarından biridir. Hükümet tarafından belediyelere verilen bir yetki ile camilerin yapımı doğrudan teşvik edilmektedir. 1996 yılında çıkartılan yasa şöyle: "*Cami yaptırma dernekleri veya vakıfların imar planlarında cami ve müştemilatı inşaatı projesi varsa, bunlara arsa ücretsiz verilir. Cami tuvalet yapımı ve çevre düzenlemeleri için de belediye bütçesinin yüzde 1 oranında bir meblağı ayırır...*"[333] Halen yürürlükte olan bu yasa, öncelikli olarak İslami güçlerin faaliyet alanların genişlemesinde önemli bir faktördür.

Laik geçinen devlet tarafından kurulan ve bütün şehirlerin mahallelerinden,

---

332) *Milliyet* gazetesi, 08.07.2006.

333) Nedim Şener, 'Gecekonduya Cami Kalkanı', *Milliyet* gazetesi, 04.10.1996.

en ücra köylere kadar ahtapot gibi sardığı camiler, İslami hareketin en stratejik örgütlenme alanlarından biridir. Her gün beş kez üst üste verilen vaazlarla kitleleri şeriat esaslarına göre eğiten camiler, doğrudan siyasal yönlendirme merkez olarak işlev görmektedirler. İslamcı güçler için stratejik bir öneme sahip camiler, daha çok cemaatlerin propaganda ve örgütlenme alanlarıdırlar. Aynı zamanda, dini görevlerini yerine getirmek isteyen kitlelerin, İslami kurumlar tarafından örgütlenmesinin nesnel zeminini oluşturmaktadırlar. Türkiye genelinde gelişen her toplumsal hareketten sonra, cami imamları tarafından devlete bağlılık vaazları verilir. Devletin 'kutsallığı' ile 'ülkenin bölünmez bütünlüğü' üzerinde durulur. Sistemle çatışma halinde olan güçler de 'düşman' ya da 'kâfir' ilan edilir.

Bu politikanın başarıyı olabilmesi için her yıl binlerce modern camiler yapılıyor. Türkiye'nin hemen bütün illeri camilerle kuşatılmış durumdadır. Örneğin Kastamonu'da 2158, İstanbul'da 2203, Konya'da 2519, Samsun'da 2293, Ankara'da 2383, Trabzon'da 1687, Bolu'da 1695, Bayburt'ta 1685, Zonguldak'ta 1794, Diyarbakır'da 1357, Manisa'da 1479, Erzurum'da 1364, İzmir'de 1509, Bursa'da 1377 olmak üzere Türkiye genelinde toplum 76.445 cami var.[334]

Tablo-2: Cami Sayısı ve Çalışan Personel Sayısı/2004

Cami Sayısı	Cami Personel Sayısı		
Kadrolu	66.027	İmam Hatip	52.871
Kadrosuz	10.418	Müezzin-Kayiim	9.586
TOPLAM	76.445	TOPLAM 62.457	

KAYNAK: www.diyanet.gov.tr

Bu verilerden anlaşıldığı üzere, 69.533 olan cami sayısı 76.445'e çıkmış. Cemaatlere ait olan ve özellikle de semt sokaklarında açılan ve sayıları on binlerle ifade edilen cami işlevine sahip mescitler bu rakamların dışındadır. Aynı şekilde çalışanların oranında da ciddi bir artış söz konusudur. Camilerde çalışanların sayısında da ciddi bir artış söz konusudur. Örneğin kadrolu imam sayısı 76.445'tir. Ayrıca çalışanların sayısı ise 62.457 olup, camilerde çalışanların toplam personel 138.902'dir.

Diyanet İşleri Başkanlığının bünyesinde çalışanların genel oranı ise bunun çok üstündedir. Yukarıdaki rakamlar sadece camilere ilişkin verilerdir.

334) www.diyanet.gov.tr

1 Ocak 2003 tarihinde yayınlanan verilere göre Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplam kadro sayısı 88.669 olarak belirlenmiş. Ayrıca çalışan personel sayısı 74.114. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bünyesinde camilerdeki görevliler dâhil olmak üzere toplam olarak 162.783 kişi görevli olarak çalışmaktadır.

Toplumsal ilişkilerde önemli bir etkisi olan Diyanet'in mevcut kadrosunun eğitim ve kültür düzeyiyle ilgilendikleri alanlar, bu kurum hakkında, daha somut düşünmemize yardımcı olacaktır.

2003 yılında, Diyanet tarafından yayınlanan bu tablo, kurumda çalışan personel hakkında fikir vermektedir. Görevli olanların yüzde 60,46'si ortaokul ve lise mezunudur. Ancak yüzde 38.07'si yüksek öğrenim görmüş. İlkokul mezunu görevli sayısı yüzde 1,47 olarak tespit edilmiş. 3/2'si ortaokul ve lise ağırlıklı olan personel, dini konularda dahi ciddi ve yeterli bir eğitime sahip değiller. Türkiye'nin şehirlerinden kasabalarına-köylerine kadar, hemen her yerde İslami propagandayı yapmakla görevlendirilen bu şahısların, toplumu yönlendirmesi ve etkilemesi bakımından ciddi sorunlar doğurduğu kesin.

Son yıllarda Türkiye'de çığ gibi büyüyen ve sayıları yüz bine yaklaşan camilerin ve mescitlerin sayısı tahminlerin çok üstündedir. AKP hükümetinin çıkartmış olduğu yeni yasalarla, 'yasadışı' olarak yapılan bütün cami ve mescitler 'resmi bir statüye kavuşturuldular. Cami ve mescitlerin özellikle yoksul kitlelerin yaşadığı semtlerde ve gecekondu bölgelerinde yoğunluklu olarak kurulması çok bilinçli olarak tercih edilen bir politikadır. Örneğin, yoksul halk kitlelerinin yoğunluklu olarak yaşadığı ve aynı zamanda İslamcı örgütlerin ciddi bir örgütlenme ağına sahip olduğu İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde yasal olmayan 53 cami ve 103 mescit bulunuyor. Yasadışı olarak yapıldığı tespit edilmişti. Çıkartılan yasalarla bunlar 'yasal' statüye kavuşturuldular. Bu nedenle İstanbul gibi bir şehirde RP-FP ve son olarak SP-AKP gibi İslamcı partilerin gecekondu bölgelerinde çok yüksek oranda oy almasında camilerin etkisi son derece büyüktür.

Tablo-3: Camilerde Çalışanların Sayısal Oranı

Kadro Sayısı		Personel Sayısı	
Merkez	1.264	Merkez	951
Taşra (Eğt- Mrk-Müftülük)	87.256	Taşra	73.129
Yurtdışı	49	Yurtdışı	34
TOPLAM	88.669	TOPLAM	74.114

KAYNAK: www.diyanet.gov.tr

Tablo-4: Camilerde Görevli Olanların Eğitim Durumu		
PERSONELİN ÖĞRENİM DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI		
Öğrenim Derecesi	Sayısı	%
Yüksek Öğrenim	28.223	38.07
Orta Öğrenim	44.802	60.46
İlkokul Öğrenimi	1.089	1.47
TOPLAM	74.114	100
KAYNAK: www.diyanet.gov.tr		

c) VAKIFLAR VE DERNEKLER

Dernekler ve vakıflar İslami akımlar bakımından en önemli örgütlenme araçlarından biridir. Türkiye'nin hemen her bölgesinde, metropol şehirlerin herhangi bir semtinden Anadolu'nun herhangi bir köyüne kadar bütün alanları sarmış bir örgütlenme ağını oluşturmaktadırlar. İslami örgütler siyasal faaliyetlerinde, bu iki kurumu çok yaygın bir tarzda kullanmaktadırlar. İslamcılar tarafından kurulan derneklerin ve vakıfların yaklaşık olarak 50 yıllık bir tarihinin olması da bu kurumların önemini ortaya koyuyor. İslamcıların siyasal ve örgütsel faaliyetlerinde özellikle vakıflar çok önemli bir işleve sahiptirler. Vakıfların 'özerk' bir yapıya sahip oluşları, doğrudan Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı olmaları, onların nispeten daha rahat çalışmasını sağladığı gibi, devletten önemli yardımlar da almaktadırlar.

Türkiye'deki dini kurumlarının çok önemli bir kesiminin, İmam Hatip Okullarının, cemaatlerin denetimindeki özel liselerin ve üniversitelerin, sermaye gruplarının bağlı olduğu şirketlerin, İslamcı yayın kuruluşlarının ve siyasal örgütlerinin çok önemli bir kısmı vakıf örgütlenmelerine sahiptir.

Türkiye'de İslamcı gruplar tarafından kurulan veya denetlenen vakıf sayısı yaklaşık olarak 5500 civarındadır. Her cemaat grubu, örgütsel ve siyasal faaliyetini vakıf veya dernekler adı altında kurdukları kurumlarla yürütmektedir. Özellikle bazı vakıflar, tarikatların doğrudan yönetim merkezi olarak işlev görmektedirler. Örneğin, Hak-Yol Vakfı Nakşibendî Tarikat'ının, Muradiye Vakfı Erenköy Cemaati'nin, İsmail Ağa Camii Vakfı Mahmut Osmanoğlu Cemaati'nin, İlim Araştırma Vakfı Kadiri Tarikatı'nın, İlim ve Kültür Vakıfları Süleymancı Tarikatı'nın, İhlâs Vakfı ile Enver Ören Vakfı Işıkçıların vb. Türkiye'de İslami akımlar tarafından resmi olarak kurulan ve işletilen "*vakıf sayısı 4635'tir. 1976-1980 arasında yılda ortalama 31 vakıf kurulurken, 1992-1996 yılları arasında kurulan vakıf sayısı 219*" olarak belirlenmiş.[335]

335) TUŞALP E., age, syf: 237.

Ayrıca, mevcut siyasal rejimi 'şiddet' kullanarak yıkılması gerektiğini belirten birçok İslami örgütün Vakıflar kurdukları ve bunlar aracılığıyla siyasal ve örgütsel çalışmalarına 'resmi' bir statü kazandırmaya çalıştıkları da biliniyor. İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından hazırlanan bir raporda ,İstanbul'da kitlesel eylemler yapan Hizbullah'ın, yedi ayrı vakıf aracılığıyla faaliyette bulunduğunu' belirtmektedir. "*Raporda yer alan, irticai örgütlere yasa dışı destek veren vakıflar şöyle: İBDA/C: Vakıf: İslami İlimler ve Sanatları Araştırma Vakfı (Şirin evler). Ceyşullah isimli radikal guruba ait: İlim Araştırma Vakfı (Fatih). Hizbullah (Tevhid): Selam İlim ve Hizmet Vakfı (Fatih). Hizbullah (Vasat): Tevhit Vakfı (Üsküdar). Akabe Kültür ve Eğitim Vakfı (Levent). Hizbullah (Menzil): Sebat Sosyal ve Kültürel Hizmet Vakfı (Fatih). Hizbullah (Vahdet): Davet Eğitim, Kültür ve Kardeşlik Vakfı (Fatih). Vahdet Eğitim Yardımlaşma Vakfı (Ankara), Asrı Saadet İlim, Hizmet ve Kültür Vakfı (Sultan çiftliği). Müslüman Gençlik (Yıldız):İnsan Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı (Fatih). Şirin evler Ulu Camii Eğitim ve Hizmet Vakfı (Fatih). Müslüman Gençlik (Malatyalılar): İslami Düşünce ve Dayanışma Vakfı (Fatih)*" olarak sıralanmış.[336] Şeriat düzenin kurmak amacıyla İslamlaştırma faaliyetini günlük siyasal çalışmanın bir parçası haline getirilen vakıflar hakkında her hangi bir soruşturma açılmadı. Ayrıca devletten ekonomik yardım alan bu kurumların yürütmüş oldukları İslamlaştırma faaliyeti de devletin bilgisi dâhilindedir.

Türkiye'deki önemli bazı sermaye grupları, MÜSİAD dâhil olmak üzere, İslami Yazarlar Vakfı ile Türkiye Diyanet Vakfı'nın içerisinde yer aldığı ve 600 Vakfın bir araya gelerek oluşturduğu; "Türkiye Gönüllü Teşekkülleri Vakfı" ekonomik, siyasal ve toplumsal bakımdan önemli bir baskı grubu haline gelmiş bulunuyor. Bu vakıflar, İslami çalışmayı örgütleyen lobi hareketleridir. İmam Hatip Liseleri, Kuran Kursları ve türban gibi İslamcı çevreleri ilgilendiren sorunlarda, hükümetler, siyasal partiler ve toplumsal kurumlar üzerinde ciddi oranda etkide bulunmaktadırlar. Vakıfların özerk statülerde olması, faaliyet alanlarını daha da kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle İslamcı çevreler, faaliyet alanlarını genişletmek için, kurdukları vakıfların sayısı 7000'i aşmış durumdadır.[337] İslamcı çalışma bakımından adeta bir korunma merkezleri haline getirilen vakıfların sayısında çok hızlı bir artışın olması çok bilinçli izlenen bir politikadır, Öyle ki dikkat çekmemek için ,acil hastalara yardım vakfı, hayvanları koruma vakfı' gibi isimleri dahi kullanmaktadırlar.

İslamcı hareketler, vakıflar gibi dernek oluşumlarına da özel bir önem veri-

336) Tolga Şardan, "Hizbullahın 7 Vakfı Var". *Milliyet*, 13.08.1998.

337) *Radikal* gazetesi, 21.01.1999.

yor. Türkiye'yi ağ gibi saran 60 bine yakın derneğin 20 bini doğrudan İslamcı grupların denetimindedir.

Siyasal islamın stratejik örgütlenmede benimsediği en önemli araçların başında vakıfların geldiği, mevcut yönelimleri ile daha da netlik kazanmış durumdadır. Genelkurmayın talebiyle, 'Vakıflar Yasasında' gerekli değişiklikler yapılarak 'İslami vakıfların' denetim altına alınması planlanıyordu. Ancak bu kararların hiçbiri İslami güçlerin bu alandaki kurumlaşmasını engelleyemiyor. Özellikle Avrupa Birliği yasalarına uyum ekseninde, vakıflara daha 'özerk' bir statü verilmesi, devlet denetiminin zayıflaması, mülk edinme olanaklarının kolaylaştırılması ile İslamcıların bu kurumları çok daha yaygın ve etkin kullanacağını gösteriyor.

Vakıfların İslami örgütler için stratejik bir öneme sahip olduğunu anlamak bakımından somut bir örnek yeterlidir. Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği'nin (MÜSİAD) eski başkanı ve AKP milletvekili Erol Yarar, Zehra Vakfı'nın işlevi üzerine yaptığı konuşmasında şunları söylüyor: "*Bu işin kilidi Türkiye'dir. İslâm ümmetinin sancağı, Allah'ın izniyle buradan kalkacak. Hadis-i Şerif söyledi arkadaşlar: 'Hilafet sancağı nereden düşerse, oradan kalkacak Bize böyle bir vizyon vermiş, Allah lütfetmiş. Bunu takip etmek, buna göre gitmek, buna göre çalışmak için, işte Zehra Vakfı! Medreset-ül Zehra'dan çıkan talebelerin inşallah bu vizyonla çıkması lazım. Bu Medreset-ül Zehra'ya, Allah inşallah Said-i Nursi Hazretlerinin o güzel ifadeleriyle buyurmuş oldukları o mübarek Medreset-ül Zehra'yı kurmayı ve böyle bir vizyonu, bütün bir dünyayı yönlendirecek vizyonu gençlerimize aşılamayı nasip etsin. Bütün temennimiz budur. Bir bakacağız ki, Allah'ın izniyle İslâm Ordusu'nu da kurmuş olacak.*"[338] İslami vakıfların asıl işlevinin, 'İslâm ümmetinin sancağını, Allah'ın izniyle' kaldıracak olan İslamcı ‚talebeleri' yani militanları yetiştirmektir. Her İslami vakıf farklı alanlarda faaliyet yürütmekle birlikte, genel stratejileri ortaktır: İslam'ın toplumsal ilişkilere egemen olmasını sağlamaktır. İslam'a bakış açılarında bir kısım farklılıklar olsa da, şeriat düzenini kurmak için ortak olarak hareket etmektedirler. Bu bakımdan Vakıflar, İslami siyasal hareketin gelişmesinin ve örgütlenmesinin en önemli parçalarını oluşturuyor.

Türkiye'nin bütün bölgelerini bir ahtapot gibi saran İslami Cemaatlere ve Kurumlara bağlı olarak faaliyet yürüten Vakıflar, yaşamın her alanında etkin durumdadırlar. Bu düzeyde yaygınlaşmış vakıf faaliyetlerini dünyanın bir başka ülkesinde bulmak gerçekten zor. Binlerle ifade edilen ve çok geniş bir alana hitap eden vakıflar; ekonomi, politika, eğitim, sağlık, kültür, sanat, sos-

338) Aktaran KALELİ Lutfi, *Irtica ve ABD Kıskacında Türkiye*, İstanbul, Alev yay., 2003, syf: 198.

yal yardımlaşma, gazetecilik-yazarlık, ahlak ve manevi değerler, çeşitli hastalıklar, dini faaliyetler gibi yüzlerce sektörde ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet göstermektedirler.

İslamcı vakıfların kuruluş amacı, Türkiye'de toplumu aşamalı olarak İslamlaştırmak ve şeriat düzenine geçmek için yürütülen örgütsel ve siyasal faaliyetlere nesnel bir zemin oluşturmaktır.

Devletin İslamcı örgütlerin, vakıf ve dernek gibi kurumlar aracılığıyla örgütlenmesine izin vermesi aynı zamanda bilinçli siyasal bir tercihtir. Örneğin Kürt illerinde devletin yönlendirmesi ile açılan daha sonra da kapattırılması istenen İslamcıların denetimindeki dernekler ve vakıflar, sistemin volan-kayışları olarak işlev görüyorlar. Örneğin 1992'de DYP-SHP koalisyon hükümetinin Kültür Bakanı ve aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi Faili Meçhul Siyasal Cinayetler Araştırma Komisyonu üyeliğini yapmış Fikri SAĞLAR, devletin, Kürt illerinde kurulan dini vakıf ve dernekler için şunları belirtiyor: "Milli Güvenlik Kurulu'nun (MKG) Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan vatandaşlara yönelik dini propaganda uygulaması ve dini ağırlıklı vakıf/dernek kurdurulmasına ilişkin talimatlarını kaldırdığını" belirtiyor.[339] Bütün Kürt illerinde cemaatlerin örgütlenmesi için sayısız dernek veya vakıf kesintisizce faaliyet yürütüyor. Hem de devletin bütün desteğini alarak. Amaç Kürt ulusal hareketinin Kürt halkı üzerindeki etkisi etkisizleştirmek ve İslamcı kanalla yeniden sistem içerisine yönlendirmektir.

d) KURAN KURSLARI

Mülkiyetleri devlete ait olup MEB ve DİB tarafından denetlenen Kuran kursları, Siyasal islami hareketlerin özel olarak örgütlendiği ve şeriata yönelik eğitimin yapıldığı önemli merkezler olarak ön plana çıkmaktadır.

Kuran kurslarının, Türkiye'nin hemen her bölgesinde yaygınlaştırılarak genç kuşakların Türk-İslam sentezi ideolojisine göre yetiştirilmesi görüşü, 'Aydınlar Ocağı'na aittir. Özellikle 12 Mart 1971 Askeri darbesinden sonra devlet politikası haline getirilen bu yönelimin arka planında, ABD'nin dönemsel 'komünizme karşı yeşil kuşak' stratejisi bulunmaktaydı.

1980'li yıllar, genç kuşakların, uluslararası siyasal konjonktürel durumun etkisiyle Türkiye sol ve sosyalist harekete yöneldiği bir dönemdi. Bu toplumsal gelişme, hem Türkiye'deki mevcut siyasal rejim, hem de ABD'nin bölgesel çıkarları bakımından 'tehlikeli' olarak değerlendirildi. Ülkenin her yanına ya-

339) *TBMM Faili Meçhul Cinayetler Araştırma Komisyonu Raporu*, İstanbul, Birleşik Sosyalist Parti Örgütü yay., 1995, syf: 76-77.

yılan grevler, sermaye gruplarını çok ciddi oranda tedirgin etmişti. Mevcut parlamentonun siyasal iktidar gücünü kullanmadığını ilan eden sermaye grupları, orduyu 'göreve' çağırdılar. Türkiye'nin en büyük holding olarak bilinen Koç grubunun kurucusu Vehbi Koç'un 12 Eylül 1980 tarihinden bir kaç ay önce, ordunun darbe yapması için Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'e mektup yazdığı ortaya çıktı.[340] ABD'nin de onay vermesi sonucu, askeri generaller tarafından 12 Eylül 1980 askeri darbesi gerçekleştirdi. Sistemle çatışma halinde olan toplumsal hareketin bastırılması ve etkisizleştirilmesi için, özellikle gençliğin ideolojik ve politik olarak denetim altına alınması hedeflendi. Kuran kursları da bu siyasal sürecin bir ürünü olarak geliştirildi.

Darbeci generaller ile cemaatler, Kuran kurslarının ülkenin her yanında açılması konusunda anlaştılar. Bunun için, devletin bütün olanakları kullanıldı. Devletin inisiyatifi ve yönlendirmesi ile açılan Kuran kursu merkezlerinde, 'komünist tehlikeye' karşı 'İslamlaştırma' süreci başlatıldı. Böylece büyük kentleri, kasabaları ve köyleri kapsayan bu çalışma, 'laik cumhuriyet'in varlık nedenleri haline geldiler.

Kuran kurslarına ilişkin bütün düzenlemeler ihtiyaca bağlı olarak devlet tarafından yapılmaktadır. 03.03.2000 tarihli ve 23982 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren 'Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği'nde, bütün ayrıntılar sıralanmış: "... *Kurs; Arzu eden vatandaşlara Kuran-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okumayı öğretmek, ibadetler için gerekli sure, ayet ve duaları ezberletmek, hafızlık yaptırmak ve İslam Dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları hakkında bilgiler vermek için açılan Kuran kurslarını, k) Yaz Kursu; İlköğretimin 5 inci sınıfını bitirenler için tatillerde ve Milli Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde yaz aylarında açılan Kuran kurslarını, l) Yurt veya pansiyon; Kuran kursunda okuyan öğrencilerin barınma, yatma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılandığı yeri, ifade eder...*

"Madde 21 - Kurslarda öğretici ihtiyacının kadrolu öğreticilerle karşılanması esastır. Ancak bu ihtiyaç kadrolu öğreticilerle karşılanamadığı takdirde, Başkanlık dışında devlet memuru, memur emeklisi veya sigortalı olup en az imam-hatip lisesi mezunu olanlardan veya Başkanlık merkez ve taşra teşkilatında yardımcı hizmetler sınıfı dışındaki kadrolarda çalışanlardan hizmetin gerektirdiği bilgi ve beceriye sahip kişiler, ilgili müftünün teklifi ve mülki amirin onayı ile geçici olarak Kuran kursu öğreticiliğinde görevlendirilebilir...

Okulların yaz tatiline girmesinden bir hafta sonra, ilköğretimin 5 inci sınıfını tamamlayan öğrenciler için kanuni temsilcilerinin talebine bağlı olarak Kuran-ı Ke-

340) www.belgenet.com.

rim'i ve mealini öğrenebilmeleri ve dini bilgilerini geliştirebilmeleri amacıyla Milli Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde yaz Kuran kursları açılır...

Yaz Kur'an kurslarında okuyan öğrenciler, imkânlar nispetinde yurt ve pansiyonlardan yararlandırılır... Kurs binaları, camiler ve müftülüklerce uygun görülecek diğer yerler müftülükçe açılacak bu kurslara tahsis edilebilir. Ayrıca, halk eğitimi hizmeti binalarından ve taşımalı eğitim uygulaması nedeniyle atıl durumdaki ilköğretim okulu binalarından valilik onayı ile bedelsiz olarak yararlanılabilir..."[341]

Devletin en önemli stratejik kurumu olan DİB tarafından organize edilen Kuran kursları ve bütün ayrıntıları belirlenen bu faaliyetlerin stratejik yönelimi nedir? Sadece yaz aylarında değil, hatta yıllarca devam eden Kuran kurslarında özellikle İslam yaşam tarzının öğretilmesi esas alınıyor. Özellikle, ayet ve duaları ezberletmek, hafızlık yaptırmak ve İslam dini'nin inanç, ibadet ve ahlak esasları hakkında bilgiler vermek' biçiminde ifade edilen eğitim sürecinde, İslam yaşam tarzı çok bilinçli olarak empoze ediliyor.

Diyanet İşleri eski Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz Kuran kurslarının işlevi ve faaliyeti üzerine yapmış olduğu değerlendirmede şunları belirtiyor: "*Kuran kursları, Kuran'ı kerim'i yüzünden okumak isteyenler için sekiz aylık `hafta içi kursları', hafızlık yapmak isteyenler için iki veya üç yıl süreli kurslar, gündüz çalışmak zorunda olan ve kurslara devam edemeyenler için `akşam kursları', okulların tatil olduğu hafta sonlarında ve yaz aylarında `hafta sonu ve yaz kursları' seklinde faaliyetine devam etmektedir.*"[342] Kuran kurslarında eğitilen ve yetiştirilen elemanların birçoğu, gelecekte 'İslami misyonerler' olarak görev alabilecek kişilerden oluşuyor. Bunların birçoğunun, özellikle bağlı oldukları cemaatlerin 'İslami öğretisini' yaymak ve toplumu genel olarak İslamlaştırmak gibi bir işlevleri var. Bu nedenle, Kuran kurslarının toplumsal işlevi, siyasal islamcılar için son derece önemlidir. Devlet tarafından açılan ve yaygınlaştırılan Kuran kurslarının cemaatler bakımındaki önemini RP'nin Rize eski milletvekili Şevki Yılmaz, şu cümlelerle ifade ediyor: "*Kuran Kursu inşa edin. Yurt yapın... Bugün Müslümanların yüz lirası varsa, bu yüz liranın 30 lirasını kız ve erkek evlatlarınızı yetiştirecek Kuran kurslarına ayırın...*"[343] Şevki Yılmaz'ın söyledikleri siyasal islamcı hareketin izlediği stratejinin küçük bir parçasını oluşturmaktadır. İslamlaştırma faaliyetinin en önemli merkezleri olarak görülen Kuran kurslarının desteklenmesi ve her yerde yaygınlaştırılması, İslamcılar için 'zo-

341) www.diyanet.gov.tr

342) *Milliyet* gazetesi, 03.09.1997.

343) *Refah Partisi Kapatma Davası*, İstanbul, Kaynak yay., 1998, syf: 288-289.

runlu' bir görevdir. Çünkü bu merkezlerde, Kuraneğitimi alarak yetişen her genç, İslamcı hareketin doğal bir elemanı olarak yetiştiriliyor.

Devletin ekonomik ve siyasal desteğiyle ülkenin her yanını bir ağ gibi saran ve yüz binlerce çocuğun birer İslamcı militan olarak yetiştirildiği bu merkezlerin toplumsal işlevini ve oynadığı rolü anlayabilmek için bir kısım veriler sunmaktan yarar var.

Verilerden anlaşıldığı üzere, Hazineye ait toplam Kuran Kursu sayısı 189, Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait 229, Türkiye Diyanet Vakfı'na ait 994, Derneklere ait 1654, Kamu İktisadı Teşekküllere ait 8, şahıslara ait 115, belediyeye ait 256, Köy Tüzel Kişiliğine ait 1299, kooperatiflere ait 5, diğer kurumlara ait 115 adet Kuran Kursu mevcut. Yani, devletin denetiminde olan ve resmi olarak bilinen Kuran kurslarının sayısı 4925'dir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığının bilgisi dâhilinde cemaatlere ait olduğu tespit edilen kalıcı kuran kursu sayısı ise 1600'dür. Yani 6525 adet kuran kursu sürekli aktif haldedir. Ayrıca 2003-2004 verilerine göre ise sadece DİB tarafından organize edilen geçici Kuran kursları sayısı ise 3.811'dir. DİB ve MEB'e bağlı bulunan Kuran kursları binaların bütün giderleri, görevlendirilmiş bütün elemanların ücretleri de, devlet tarafından karşılanmaktadır.

Aslında devletin sunduğu yardımlar bunlardan çok daha fazladır. Devlet destekli vakıflara, Milli Eğitim Bakanlığı'nın sunduğu yardımlar yukarıdaki rakamların dışındadır. Laik olduğu iddia edilen bir sistemde 'devletin yapısını değiştirmeye' çalışan bir kurumun faaliyetleri neden destekleniyor? Bu so-

Tablo-5: Kuran kurslarının Sahip Olduğu kuruluşlar Ve Bölgelere Göre Dağılımı (1996-1998)

Mülkiyet	Merkez	Kasaba	Köy	Toplam
Hazine	152	15	22	189
Vakıflar Genel Müd.	279	17	3	299
Türkiye Diyanet Vakfı	572	143	279	994
Dernekler	1120	260	264	1654
K.İ.T 7	7	----	8	
Şahıslar	92	8	15	115
Belediye	93	161	2	256
Köy Tüzel Kişiliği	35	8	1136	1299
Kooperatifler	4	1	----	5
Diğer	79	18	18	115
TOPLAM 2434	752	1740	4925	

(344)

344) KAYNAK: ÖCAL Mustafa, İmam Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları

ruya verilecek mantıklı yanıt, mevcut rejimle İslamcı güçler arasındaki ilişkiyi kavramamıza yardımcı olur. Aşağıda aktaracağımız verilerden anlaşılacağı üzere, sistemin İslamcı hareketin gelişmesine nesnel bir zemin hazırladığı, ancak bu gelişmeyi de kendi kontrolünde tutmak istediğini görürüz.

Sadece MEB bağlı Kuran Kursları'nda 5.925 öğretmen görev yapmaktadır. Şehirlerde Kuran Kurslarına devam eden erkek öğrenci sayısı 71.533, kız öğrenci sayısı 28.129, hıfza çalışan erkek ve kız öğrenci sayısı 13.898'dir.

Şehirlerde toplam olarak Kuran kurslarına giden öğrenci sayısı 79.854'tür. Kasabalarda Kuran kurslarına giden erkek öğrenci sayısı 14.676, kız öğrenci sayısı 6.266, Hıfza çalışan öğrenci 1.602'dir. Kasabalarda Kuran kursu eğitimi gören öğrencilerin toplamı 14.801'dir.

Köylerde ise erkeklerin sayısı 21.551, kız öğrencilerin sayısı 15.138, hıfza çalışan erkek ve kız öğrenci sayısı 4.979'dur. Köylerde Kuran kursuna giden toplam öğrenci sayısı ise 23.821'dir. Yaklaşık olarak 107.780 kız öğrenci ve 49.553 erkek öğrenci olmak üzere toplam 157.333 öğrenci kuran kurslarına devam etmektedir.

Hıfza olmayı başaran öğrenci sayısı 15.796'dır.Kuran'ı bitirmiş öğrenci sayısı ise 118.476'dır. Kuran'ı ezberlemiş bu kişilerin her biri, İslam propagandacısı veya örgütleyici unsurları olarak siyasal faaliyetlere katılmaktadırlar. Böylece binlerle ifade edilen toplumun önemli dinamikleri İslamcı hareketin aktif militanları olarak görev almaya hazırlanıyorlar.

Kuran kursları yönetmenliğinde yapılan değişiklikle, camilerde Kuran kursuna giden öğrenciler, fen ve sosyal derslerini de aldıkları takdirde ilkokul mezunu sayılmaktadır. Aslında bu uygulama son derece tehlikelidir. İlkokul eğitimi almamış, camilerde İslami eğitim sistemi ile yetiştirilen on binlerce çocuk, ortaokula, liseye gidebilme ve hatta başarırsa üniversiteye gitme hakkını elde etmiş oluyor.

Örneğin, *Milliyet* gazetesinde yayınlanan bir haberde şunlar belirtiliyor. *"İmam hatipler promosyonla öğrenci ararken, bazı Kuran kursları da ,Üç yılda iki diploma' sloganıyla gençleri çekmeye çalışıyor. Yeme, içme, barınma gibi masrafları da karşılayan bazı yatılı Kuran kursları, öğrencileri branşlarında uzman öğretmenlerle Açık Öğretim Lisesi'ne (AÖL) hazırlamayı vaat ediyor. Bu kurslardan Hırka-i Şerif Yatılı Erkek Kuran Kursu, 3 yılda iki diploma imkânı' diye gazete ilanıyla tanıtım yapıyor. Yurt görevlisi, diplomalardan birinin Açık Öğretim Lisesi, diğerinin ise öğrencinin kapasitesine göre hafızlık diploması olduğunu belirtti.*

Yatılı olarak alınan öğrencilerin yaz tatili bir ay. Yemek ve kitap giderleri de kurs tarafından karşılanıyor. AÖL' de hazırlık olarak İngilizce ve matematik derslerinin verildiğini, sadece 50 milyon lira kayıt ücreti alındığını söyledi. Kara Gümrük Tu-

Tablo-6: Kuran Kurslarına Ayrılan Ödeneklerin Yıllara Göre Dağılımı	
Yıl	Ayrılan Ödenek
1990	92.492.549.957 TL
1991	116.162.592.695 TL
1992	129.993.264.896 TL
1994	466.249.148.904 TL
1995	589.198.134.590 TL
1996	612,897.520.129 TL

(345)

ba Kız Kuran Kursu'nda ise devlet okullarından başörtüsü nedeniyle uzaklaştırılan öğretmenler eğitim veriyor. Öğrencilerden kayıt için 12 adet ,kapalı fotoğraf' isteniyor. Kurs görevlisi, mağdur öğretmenler' diye tanımladığı eğitimcilerin, AÖL' ye hazırlık amacıyla fen, matematik ve İngilizce dersleri verdiğini anlatıyor. Kursu diğerlerinden ayıran ise daha profesyonel kadrosu nedeniyle yıllık 700 milyon lira olan ücreti. Bu fiyata yemek ve yatak da dâhil..."[346]

'Açık Öğretim Lisesi' statüsüne sahip olan Kuran kursları Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdırlar. Üç yıl süre ile bu kurslara devam eden öğrenci hem hafızlık diploması hem de lise diplomasını almış olacak. Ayrıca, bayan öğretmenlerin türbanlı olması bilinçli bir tercihidir.

Şehirlerin merkezlerinde yazın camilerde kuran kurslarına giden erkek öğrenci sayısı 306.560, kız öğrenci sayısı 32,4148, akşam Kuran Kurslarına giden erkek öğrenci sayısı 21.864, kız öğrenci sayısı 4.553'tür. Bu durum kasabalarda ele alındığında erkek öğrenci sayısı 301.479, kız öğrenci sayısı 276.140'dır. Akşam kuran kursuna giden erkek öğrenci 17.976, kız öğrenci 2.036'dır.

Köylerde ise erkek öğrenci sayısı 61.541, kız öğrenci sayısı 68.385, akşam Kuran Kursuna giden erkek sayısı 5.189, kız sayısı 426'dır. 1996-1997 yılı verilerine göre tarikatların denetimindeki kuran kurslarında 6-12 yaş grubunda yaklaşık olarak 1.475.337 öğrenci camilerdeki yaz kurslarına devam etmiştir. Bu sadece bir yıla ait verilerdir.

Gazeteci yazar R. Ballı, *'İrtica ve Batı'* isimli katıldığı bir konferansta, Kuran kurslarına giden öğrencilere ilişkin şu somut bilgileri veriyor: "*Diyanete bağlı yaklaşık 7.000 Kuran kursunda 200.000 kadar sürekli, yani yaz-kış, daha doğru-*

345) *Türkiye'de Din Eğitimi*, Ankara, Egitim –Sen yay., 1996-1997 syf; 23.

346) *Milliyet* gazetesi, 05.09.2003.

Tablo-7: Kuran Kurslarına Giden Öğrenci Sayısı

Yerleşim	Öğretmen	Devam Eden Öğrenci	Hıfza Çalışan	Kuran Okuma
Bölge	E. Öğr.	K. Öğr.	Bel. Alan	E-K Öğr
Merkez 3.836	71.533	28.129	13.898	79.854
Kasaba 597	14.676	6.266	1.602	14.801
Köy 862	21.551	15.138	4979	23.821
TOPLAM	5925	107780	49553	15.769 1 18476

KAYNAK: ÖCAL Mustafa, Imam Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları

su bildiğimiz okullar gibi, 1.700.000 kadarı da Kuran kurslarında okumak üzere 2.000.000 çocuğumuz-gencimiz diyemeyeceğim- öğrenim görüyor. Bu rakamlar Diyanet İşleri Başkanı'nın resmi rakamlarıdır. Yani 8,3 milyonla 2 milyonu kıyasladığımız zaman 10 ile 15 yaş arasındaki çocuklarımızın üçte biri, belirli bir tarzda eğitim (dini) görmekte..."[347]

Genelkurmay Başkanlığı'nın talebi üzerine AKP hükümetinin, 'Kuran Kursları' üzerine hazırlamış olduğu raporda şunlar belirtiliyor: *"Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nun sunduğu belge ve bilgilere göre, 28 Eylül tarihi itibarıyla açık Kuran kursu sayısı 5 bin 210, ara verildiği için kapalı olanların sayısı ise 2 bin 656. 1970'li yıllardan bugüne sadece 1999 yılında kurs açılmadı. En fazla Kuran kursları 2005 yılı (396), 1986 (377) yıllarında açıldı. Kuran kurslarında artışın gerekçesi, "8 yıllık zorunlu eğitimin mezun vermesi, Kuran kurslarında eğitim-öğretim kalitesinin artması, çoğunlukla ev kadınlarının tercih etmesine" bağlandı. Diyanet'in verilerine göre, "2006 yılında toplam 58 bin 500 yaz Kuran kursu açıldı, burada 70 bin 43 öğretici görev aldı. 1 milyon 483 bin 449 öğrenci kurslara kayıt yaptırdı..."*[348] 2006 yılına dair verilen bu rakamlar, İslamcı hareketin toplum içerisindeki gelişme düzeyini ortaya koymaktadır.

Devletin denetimindeki bu kurumlarda, İslam'ın ideolojik ve politik bakış açısına göre yetiştirilen ve sayıları milyonlarla ifade edilen çocuklar, siyasal islamcı güçler için doğal bir kitle tabanı oluşmaktadır. Birçok İslamcı liderin 2020'li yıllarda, Türkiye'de İslamcı politikaların bir bütün olarak egemen olacağını belirtmeleri, bugünkü gelişme süreciyle bütünlüklüdür. Bir öngörü olarak ifade edilen bu tespitlerin başarılması için, Kuran kursları, en önemli araçlardan biri olarak değerlendiriliyor.

---

347) BALLI Rafet, *Batı ve İrtica*, Istanbul, Kaynak yay., 1999, syf:309-312.

348) *Zaman* gazetesi, 30.09.2006.

Tablo-8: Camilerde Yaz ve Aksam Kuran kurslarına Giden Öğrenci Sayısı

Yerleşim	Yaz Kuran kurslarına Devam Eden Öğrenci		Akşam Kuran kurslarına Devam Eden Öğr.	
	Erkek	Kız	Erkek	Kız
Merkez	324.148	324.148	21.854	4.553
Kasaba	276.140	276.140	17..967	2.036
Köy	68.385	68.385	5.189	426
TOPLAM	657.470	668.973	45.013	7.015

KAYNAK: ÖCAL Mustafa, İmam Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları

Yaz döneminde Kuran kurslarına devam eden öğrencilerin üzerindeki etkileri inceleyen Prof. Aysel Ekşi şu tespitte bulunuyor: "*...Ülkemizde yaz aylarında Kuran kurslarına bir süre devam etmiş olan 12- 13 yaşındaki kız ve erkek ilköğretim öğrencilerimiz, okullar açıldığı zaman asla yan yana oturmak istememişlerdir. Derneğimiz yaz okullarında, Kuran kurslarına devam etmiş olan ilköğretim öğrencileri ile kurslara gitmeyenlerin farklı tutum ve davranışları hemen dikkati çekmiştir. Örneğin Kuran kursuna katılmış olan kız ve erkek öğrenciler oyun sırasında el ele tutuşmayı reddetmiştir...*"[349] Çünkü İslami yaşam tarzının öğretildiği Kuran kurslarında çocuk yaştaki kızların başları zorunlu olarak örtülüyor. Erkek ve kız çocukları ayrı sınıflarda ders görmektedirler. Kızlarla erkeklerin yan yana oturmasının, el ele tutuşmasının İslam'da günah olduğuna ilişkin görüşler sürekli anlatılır. Böylece çocuk daha küçük yaşta, İslam'ın etkisine girmekte ve yaşam tarzlarını buna göre yönlendirmektedir.

Kuran kurslarındaki mevcut artışı yeterli görmeyen İslamcı AKP hükümeti, Kuran kurslarının kapsamını geliştirmek ve daha etkin bir tarzda kullanmak için mevcut yasalarda bir kısım değişiklikler yaptı. AKP tarafından çıkartılan yeni yönetmelikle yaz Kuran kurslarının süresinin iki ayı ve haftada üç günü aşamayacağına ilişkin hüküm kaldırıldı. Yeni düzenlemeye göre, bu kurslarda günde en az üç saat eğitim-öğretim yapılacak. Bu sürenin 2 saati Kuran'ı Kerim ve meali, bir saati de itikat, ibadet ve ahlak dersi için ayrılacak... Yaz Kuran kurslarının açılışı, kayıt tarihleri, yer ve sayıları müftülüklerce tespit edilecek ve yaz Kuran kursu açılan yerler ile bu kurslara devam eden öğrencilerin sayıları milli eğitim müdürlüklerine bildirilecek... Yönetmelikte yapılan değişiklikle, geçici Kuran kursu öğreticiliğinde görevlendirilecek kişilerde aranan şartlar da değiştirildi. Buna göre, kurslarda öğretici ihtiyacının kadro-

349) www.yhd.com

lu öğreticilerle karşılanması esas olacak. Ancak bu ihtiyaç kadrolu öğreticilerce karşılanamadığı takdirde, Diyanet İşleri Başkanlığı dışında devlet memuru, memur emeklisi veya sigortalı olup en az imam-hatip lisesi mezunu olanlardan veya Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatında yardımcı hizmetler sınıfı dışındaki kadrolarda çalışanlardan hizmetin gerektirdiği bilgi ve beceriye sahip kişiler, ilgili müftünün teklifi ve mülki amirin onayı ile geçici olarak Kuran kursu öğreticiliğinde görevlendirilebilecek.[350] Böylece, mevcut olanakların genişletilmesiyle Kuran kursları aileler için daha çekici hele getirildi. Bu da öğrenci sayısında ciddi bir artışa neden olacak. Kuran kurslarına gelen öğrenci sayısındaki her artış, İslamcı hareketin güçlenmesine ve kitlesel tabanını genişlenmesine nesnel bir zemin hazırlamaktadır.

Diyanet ile MEB'in bu konudaki bir hazırlığı şöyle ifade ediliyor: "*Okulların kullanılması konusunda Diyanet ile MEB bir protokol hazırlayacak. Kurslar kalorifer dairelerinde yapılıyor. Biz bundan rahatsızız. Diyanet'e 'Yazın okullar boş, değerlendirelim' dedik. Ayrıca, kursların devlet okullarında yapılması denetimdir. Öğretmenler de devletin memuru olurlar. Bir durum olursa, teftiş mekanizmaları devreye girer.*"[351] Devletin iki temel kurumu arasında yapılan protokole göre, bundan böyle, yazın kapalı olan okullar, Kuran kursları için kullanılmaya başlandı. Çok bilinçli olarak tercih edilen bu protokol ile hem İslamcı faaliyetin devlet tarafından organize edilmesi sağlanıyor hem de kurs eğitim yapan İslamcı kadrolar devlet memuru haline getiriliyor. Devletin en önemli iki stratejik kurumu arasındaki bu anlaşmanın, aynı zamanda sistemin bu kurumlara yüklediği toplumsal işlevi anlamak bakımından da önemlidir. Bütün bu değişiklikleri yeterli görmeyen, İslamcı AKP hükümeti, Kuran kurslarına ilişkin yönetmenliğin yaklaşık olarak 30 maddesini değiştirerek, Milli Eğitim Bakanlığının Kuran kurslarındaki denetimi tamamen kaldırdı.

Üst düzey MEB yetkilileri, müfettişlerin görev alanlarının Kuran kursu olmadığını belirterek, "Denetleme sağlıklı yapılamıyordu. Kurslar MEB'e bağlı değil. Müfettişlerinin Bildikleri bir konu değil" görüşünü dile getirdiler. AKP hükümetinin politikalarını eleştiren Eğitim Sen Genel Başkanı Alâeddin Dinçer ise, "*Kuran kursları denetimden kaçırılıyor. Düzenleme tamamen bunun için yapılmış. Kursların denetimden uzaklaştırılması, bu kurumlarda olanların kamuoyuna yansımasının engellenmesi anlamına geliyor.*"[352] Siyasal islamcı hareket, iktidarı ele geçirmek için çok uzun yılları kapsayacak bir planlama

350) *Yeni Asya* gazetesi, 25.11.2003.

351) *Radikal* gazetesi, 05.12.2003.

352) *Milliyet* gazetesi, 22.07.2005

yapmaktadır. İslamlaştırılma faaliyeti bakımından, toplumun temel aktif dinamiklerini oluşturan gençliğin daha çocuk yaşta eğitilmesi, gelecek nesiller bakımından oldukça önemsenmektedir. Gerek camilerde, gerekse Kuran kurslarında, İslamcılar tarafından çok yönlü verilen eğitim, şeriatçı mücadelesinin en önemli halkasını oluşturmaktadır. Özellikle, propaganda ve eğitim dönemi olarak algılanan safha için, en uygun araçlardan biri Kuran kursları merkezleridir.

6 İli kapsayan veriler, Türkiye'de devletin öncelikli yönelimleri bakımından bize somut bir fikir vermektedir. Türkiye ekonomik olarak gelişme eğilimi içerisindedir. Bu nedenle hayvancılık, tarım ve sanayi alanında önemli oranda teknik elemana ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkenin ekonomik ve sosyal yapısına bağlı olarak belirlenen öncelikler ise tam bir çelişkiyi ifade etmektedir. Örneğin açılan teknik lise 33, tarım lisesi 2, veterinerlik lisesi 2, sağlık lisesi ise 2 tanedir. Toplam olarak 4 ayrı dalda 39 lise açılmış. Buna karşılık genç nüfusu İslamlaştırmak için, 5 büyük ilde açılan Kuran kursu ise 944'tür.

Türkiye'nin ekonomik koşulları ile toplumun dinsel değerlere sarılması arasında bir orantı bulunmaktadır. Çocuklarını Kuran kurslarına gönderenlerin %48'inin fakirlik sınırının altında kalması, % 27'sinin ise fakirlik sınırında olması dikkat çekicidir. Gerek RP-FP gerekse AKP'nin İstanbul'da halkın yoksul kesimlerinin yoğunluklu olarak yaşadığı bölgelerde veya gecekondu semtlerinde yüzde 40-60 arasında oy almış alması bu bakımdan önem kazanmaktadır. Hem gecekondu semtlerinde hem de yoksulluğun kendini çok açık olarak hissettirdiği kırsal kesimlerde, Kuran kurslarına gitme oranını çok yüksektir. Ancak ekonomik yaşam düzeyi arttıkça, Kuran kurslarına ilgi azalmaktadır. Bu veriler aynı zamanda, siyasal islamcı güçlerin hedefinde öncelikli olarak yoksul halk kitlelerinin bulunduğunu, bu kesimleri örgütlemeye ağırlık verdiğini ortaya koymaktadır. Toplumun yoksul olan kesimlerin, dinsel faktörlerle kontrol altına alınması hem sistemin hem de tarikatların işini kolaylaştırmaktadır.

BÖLÜM VII:

SİYASAL İSLAMCI HAREKETİN EĞİTİM STRATAJİSİ VE PRATİK YÖNELİMLERİ

Bütün siyasal sistemler bakımından stratejik öneme sahip olan eğitim politikası, ülkelerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyiyle orantılı olarak gelişir. Devletlerin siyasal ihtiyaçlarına göre belirlenen eğitim-öğretim sistemi, aynı zamanda o ülkenin siyasal düzeninin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynar. Bu nedenle bir ülkenin ekonomik yapısı, siyasal sistemi ile eğitim-öğretimin niteliği arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Siyasal ilişkilerin bir aracı haline getirilen eğitim sisteminin çok yönlü analiz edilmesi, toplumsal ilişkilerin gelişme eğilimi bakımından bize bir kısım fikirler sunmada yardımcı olur. Bu nedenle, hem sistemin hem de siyasal islamcı hareketin bu alandaki politik yönelimlerini inceleme konusu yapmak gerekiyor.

Osmanlıların son yıllarında, özellikle Tanzimat'ın ilanıyla, devletin kuruluşundan beri var olan 'medrese' eğitimi esas ağırlığını korumakla birlikte, 'batılı' eğitim sistemi için önemli adımlar atıldı ve eğitim sistemi birkaç grupta oluşmaya başladı: "*1. Din esasına göre eğitim: a. Sibyan mektepleri (ilkokullar), b. Medreseler (Üniversiteler). 2. Batılı usullere göre kurulmaya başlanan eğitim: a. Askeri teknik ve ihtisas okulları (Mühendishane-i BahrHümayun, Mekteb-i Ulum-u Harbiye vb.), b. Genel eğitim kurulları (Rüşdiyeler, Mekteb-i Umum-u Edebiye vb.) Bu okullara saray ve orduya eleman yetiştiren "Enderun" mektepleri de eklendiğinde, Osmanlı eğitim sisteminin Mektep, Medrese ve Enderun okullarından*

oluştuğu söylenebilir."[353] Özellikle Medreseler, din eğitiminin önemli bir bölümünün yapıldığı, bütün ulema sınıfını ve diğer okullar için gerekli olan öğretmenleri yetiştiren eğitim merkezleri olarak görülebilir. Osmanlıların batılı eğitim sistemine geçişte, özellikle Avrupa'da eğitim yapmış ve toplumun üst tabakasını oluşturan aydın ve bürokratik kesimlerinin önemli bir etkisi olduğunu belirtmek gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti ise, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla 'medrese' eğitim sistemini terk ederek 'batılı' eğitim politikasını esas aldı. Osmanlılarla ile 'genç' cumhuriyet arasındaki tarihsel, toplumsal, kültürel ve dinsel gibi temel faktörler nedeniyle birbirinin devamı olmaları eğitim alanına 'zorunlu' olarak yansıdı. Osmanlıların son yıllarından itibaren başlayan batılılaşma eğitim politikası, 'genç' cumhuriyet yöneticileri tarafından 'yeni' sürece uyarlanarak sürdürüldü. Osmanlı imparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasında hem birbirine tamamlayan hem de ayrıştıran önemli unsurlardan biri eğitim sisteminde meydana gelen değişikliklerdir. Son 150 yıllık eğitim politikasının ve kurumlarının değişimindeki tarihsel süreç bütünlüklü ele alındığında İHL'lerin sistem bakımından işlevi daha iyi anlaşılabilir.

Eğitim politikası ekseninde tartışmaların merkezinde İmam Hatip Okullarının bulunması son derece doğal. Çünkü 1924'ten itibaren medreselerin kapatılmasıyla onların modern işlevini görecek olan İHO açılması ve medreseler gibi özellikle 1942'ten sonra toplumsal yaşamda etkinliklerini aşamalı olarak hissettirmeye başlamaları bir bakıma siyasal krizin bir tarafını oluşturdular. "*Eğitim sisteminde meydana gelen değişimler ve dönüşümler ve bunların ideolojik ve politik bazdaki gelişim hatlarını ve kırılma noktalarını*" anlayabilmenin en iyi yolu İHL'lerin irdelenmesidir.

Özellikle 1940'lı yıllardan sonra esasen "dinsel ve laik dünya görüşleri Türkiye'nin toplumsal, kültürel ve siyasal hayatını etkileyen" iki yapısal şekillenme oluştu. Bir taraftan dinsel ideolojiyle şekillenen kurumların ve grupların oluşması, diğer taraftan kendilerini toplumsal yaşamın belirleyici etki gücü olarak gören ve 'laik' olarak tanımlanan sistem kurumlarının varlığı. Sistem mekanizması bakımından birbirini fiilen tamamlamaya bu iki yapının özellikle eğitim politikasında dönemsel olarak farklılaşan pratikler oluştu. Cumhuriyet tarihi boyunca özellikle İmam-Hatip Okullarına yönelik politikalar sürekli olarak değişmiş, dönem dönem açılıp kapanmış, ancak belirli bir istikrar içerisinde sürekli bir artma eğilim içerisinde olmuş.

---

353) BİLGİN Vedat, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Yeniçizgi yay., İstanbul, 1995, syf: 27.

1950'lerden sonra İmam Hatip Liselerinde gözle görülür bir artışın yaşanması sadece iç siyasal faktörlerle değil, aynı zamanda bölgesel ilişkilerin ve belirlenen politikaların da önemli bir etkisi bulunmaktadır. Hangi gerekçe ile olursa olsun İHL'lerdeki artış, Türkiye'nin sosyoekonomik ve sosyo/kültürel yapısıyla bağlantılıdır. Cumhuriyetin kurucusu olarak bilinen CHP tarafından ikinci dünya savaşıyla eş zamanlı bir biçimde İHL'nin yeniden açılmasının ve toplumsal ilişkileri etkilemede giderek ön plana çıkartılmasının en önemli nedenlerinden biri Türkiye'nin jeopolitik konumundan dolayı aldığı bölgesel roldür. Bu bakımdan İHL'nin açılmasından bu yana siyasal alanın tartışma konusu olması anlaşılır bir durumdur. İslamcılaşan bir toplumun yaratılmasında önemli bir etkisi olan İHO geleneğinin sistem içerisinde etkinliğinin artmasıyla özellikle 1970'lerden sonra İslamcılığın 'arka bahçesi' olarak değerlendirildi. Siyasal sistemin sınırları içerisinde ve ayrıca rejimin ekonomik ve siyasal desteğiyle güçlenen bu okullar, 'rejimin karşıtlarını yetiştiren kurumlar' olarak ön plana çıkması, sistemin siyasal yapısının değiştirilmesi girişimlerinde 'odak' olarak görülmeye başlanması, bu okulların önemini çok daha ciddi oranda artırmaktadır. Bu bakımdan siyasal rejimin iç dengelerini etkileyen eğitim sistemin ana halkasını oluşturan İHL'nin toplumsal yapıyı hangi düzeyde etkilediğini inceleme konusu yapmak gerekir. İslamcılık damarının gelişmesinde ve sistemin eğitim politikasındaki İslamcılık eğilimlerini nasıl güçlendirdiğini ortaya koymak, siyasal islamcı hareketin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir.

Türkiye'de genel olarak eğitim sisteminin 'laik ve çağdaş' olduğu sıkça vurgulanır. Ancak eğitim sisteminin özü incelendiğinde bunun böyle olmadığı çok rahatlıkla tespit edilebilinir. Türkiye'nin eğitim sistemine yön veren 'Türk-İslam' sentezi ekseninde İslamcı hareketin, eğitim politikasında etkin olmasının en önemli faktörlerinden biridir. Üniversitelerden liselere, kolejlerden dershanelere kadar kapsamlı bir alanda yoğunlaşan cemaatlerin bu kurumlardaki stratejik örgütlenmelerinin düzeyini bilince çıkartmak ve siyasal gelişme eğilimlerini tespit etmek bir bakıma zorunludur.

İslami çevreler yıllardan beri, dikkatlerini eğitim alanındaki örgütlenmeye vermektedirler. Devletin desteğinde, kurdukları vakıf ve şirketler aracılığıyla eğitim alanında çok ciddi bir gelişme sağladılar. Özellikle İHL başta olmak üzere İngilizce eğitim yapan Anadolu ve Fen Liseleri açarak çok önemli bir etki sağladılar.

Kısa tarihsel dönemler hariç, İslamcıların denetiminde olan okulların sayısında hızlı bir artış yaşandı. Dinsel ağırlıklı okulların açılması aynı zamanda bir devlet politikası olarak benimsendi ve uygulandı. Peki, buna neden ihti-

yaç duyuldu? Toplumun genelini etkilemeye başlayan İslamcı eğitim faaliyeti, söz konusu siyasal çevreler için neyi ifade ediyor? Toplumun içerisinde bulunduğu ekonomik koşullar, siyasal eğilimleri, eğitim düzeyleri, dinsel etkilenmeleri bakımından toplumda nasıl bir etkilenme söz konusudur? Türkiye'nin jeopolitik olarak içerisinde bulunduğu bölgenin özellikleriyle, eğitimde İslamcı etkinin artması arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır. Bu tür sorulara verilecek yanıtlar hem devletin eğitim-öğretim politikasını hem de İslamcı hareketin yönelimlerini kavramak ve bunlar arasındaki ilişkiyi açığa çıkartmak bakımından önemlidir.

1- EĞİTİM SİSTEMİNİN İSLAMLAŞTIRILMASINDA İMAM HATİP LİSELERİNİN ROLÜ

İmam Hatip Liseleri, İslamcı hareketin iktidarı ele geçirme stratejisi bakımından önemli bir yere sahiptirler. İslamcı kesimin, geçmişten geleceğe yönelik izlenen politikalarının başarılı olması için; eğitim alanında ciddi bir yönelim içerisine girdiklerini ve birçok taktik politikalar izlediklerini söyleyebiliriz. Faik Bulut bu konu'da şunları söylüyor: "*Gizli Kuran kursları ve medreseler açmak suretiyle laik Cumhuriyet rejimine direnen İslamcı kesim, DP-AP geleneğiyle işbirliği yapıp siyasal sürece katılırken, görece moderniteden etkilenip, İmam Hatip Okulları (İHO) sürecine damgasını vurdu. İHO, aslında Tanzimat ile başlayıp Cumhuriyet dönemine kadar süregelen geleneksel Ortodoks medrese-modern (karma; dini dünya evi) mektep tartışmasında, ikinci seçeneğin artık İslamcılar tarafından kabullenilmesi olayının diğer adıdır.*"[354] Bulut, İHL'lerinin hangi geleneksel zemin üzerinde doğduğunu ortaya koymakta ve bunun 'Cumhuriyet Rejimi'nin bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Diğer bir ifade ile İslamcı akımlar ve özellikle cemaatler kendi içlerinde yürüttükleri siyasal tartışmalar ve mücadeleler sonunda tercihlerini, medresenden değil 'modern din okullarından yana koydular. Bu bir bakıma tarihsel siyasal koşulların zorunlu bir sonucuydu.

İslami güçlerin eğitim alanında önemli bir potansiyel oluşturmalarında, devletin, komünizme karşı dinin 'panzehir' görülmesi politikası önemli bir rol oynadı. Özellikle de sol ve sosyalist hareketin gençlik üzerindeki etkisinin kırılması için, hem imam hatip liselerinin sayısında ciddi bir artış yaşandı hem de İslami güçlerin eğitim politikaları çok bilinçli olarak ön plana çıkartıldı. Böylece İHL, Türkiye toplumuna sadece imam yetiştiren kurumlar olmaktan çıkartılarak, sistemin en önemli toplumsal dayanakları haline getirildiler. Bu

354) BULUT F., *Kim Bu Fehtullah Gülen*, İstanbul, ozan yay., 1998, syf:51.

okullar aynı zamanda devlete 'bağımlı' İslamcı kadroların yetiştirilmesinde de önemli bir işlev gördü. Bu nedenle salt 'cami imamı' yetiştiren okullar olmaktan çıkartılarak, genel liselerle aynı statüye getirildiler. Böylece üniversiteye giriş sınav yönetmenliğinde yapılan değişiklikle de İmam Hatipli öğrencilerin üniversitelerin birçok bölümüne girmesini kolaylaştırarak siyasal islamcı güçlerin gelecekteki stratejik planlarına önemli bir olanak/potansiyel sunulmuş oldu.

1950'lerden bu yana, hem okul sayısında hem öğrenci ve öğretmen sayısında sistemli olarak bir artış yaşanmaktadır. 2002 yılına kadar sadece İmam Hatip Ortaokullarına 1.239.602 kişi kayıt yaptırmış ve bunların 769.660'sı mezun olmuş durumdadır. 1980'lerden sonra İHL kayıtlarında tam bir patlama yaşandı. Hemen her er yıl yüzde 30-yüzde 50 arasında değişen bir artış oldu. Böylece İHL, Türkiye'nin öncelikli olarak tercih edilen okulları haline geldiler.

Ortaokul bölümlerinde mezun olan öğrencilerin, sadece imam hatip lisesine kayıt yaptırmak gibi bir zorunlulukları yok. Bu öğrencilerin bir kısmı başka liselere de kayıt yaptırmaktadırlar. 3 yıl boyunca, İmam Hatip Okullarında din eğitimi alan öğrencilerin genel liselere kayıt yaptırmaları ve potansiyel bir güç oluşturmaları, bu liselerde İslamcı etkilerin gelişmesine nesnel bir zemin hazırlamaktadır.

1951'den 1997 yılına kadar 610 İmam Hatip Lisesinde toplam eğitim yapan öğrenci sayısı 1.147.839, mezun olan öğrenci sayısı ise 613.650'dir. Genel liselerde büyük bir öğretmen açığı varken, birçok okulda öğretmen olmadığı için eğitim yapılmazken, İHL de görevli öğretmen sayısı 16.021'dir.

Tablo-1: İHL'lerin 1951-1993 Yılları Arasında Orta-Lise Kısımlarında Okuyan ve Mezun Olan Öğr. Genel Toplamı

42 yıllık Dönem	Toplam Kayıt	Mezun Toplamı	Başarı yüzdesi
Orta Kısmı	1.653.537	763.660	54.94
Lise Kısmı	1.147.839	613.650	53.46
Toplam	2.801.376	1.377.310	54.07

KAYNAK: www.meb.gov.tr, MEB İstatistikleri

42 yılda 2.801.376 öğrencinin öğrenim gördüğü İmam Hatip Ortaokul ve Liselerinden 1.377.310 öğrenci mezun olmuş. Bunlardan 613.650'si lise bölümünde mezun olmuş. Örneğin 2004 yılı itibarıyla, Türkiye'de 80 bin civarında cami var. Diyanete bağlı personelin sayısı ise 163.000'tür. Diyanet İşleri Başkanlığının yıllık ihtiyaç personel sayısı 2.288 kişidir. Ancak imam hatip okullarının yıllık mezun sayısı ortalama olarak 53.000 civarıdır. İhtiyaç fazla-

sı bu kadar öğrencinin mezun olması neden? Bu soruya verilecek yanıt, izlenen eğitim politikasının niteliğini/özünü ortaya koyacaktır.

Türkiye'nin her bölgesinde çok sayıda genel liselere ve binlerce öğretmene ihtiyaç olduğu halde, neden dini eleman yetiştiren liselere bu kadar önem verilmektedir. Bunun iyi anlaşılabilmesi için hem devletin İmam Hatip Liseleri politikasının, hem de İslamcı güçlerin bu okullara vermiş olduğu stratejik önemin iyi kavranması gerekir.

Türkiye'nin iç politikasının gündeminden hiç eksik olmayan İmam Hatiplere ilişkin tartışma özellikle, 28 Şubat 1997 yılında, Ordu'nun Türkiye'nin iç siyasal sürecine müdahalesi ile gündemin ilk sıralarına oturdu. Halen siyasal tartışmaların önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaya devam eden İmam Hatip Liselerinin 1997 yılından sonraki durumu üzerinde ayrıca özel olarak durmak gerekir. Eğitim sisteminin önemli bir parçasını oluşturan bu okulların, yaşamış olduğu 'kriz'i aşarak yeniden 'gelişme'ye başladıklarını anlamak önem kazanmaktadır. Özellikle Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan Milli Güvenlik Konseptinde, 'irtica'nın tehlike olmaya devam ettiği' açıklaması İHL'nin yeniden gündemleştirdi. Buna karşılık, AKP hükümetinin, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin, bütün fakültelere girmesini kolaylaştıran bir kısım yasal değişiklikleri 'gündeme getirmiş olması İslamcı güçleri 'yeniden' cesaretlendirdi.

Tablo -2: 1991-2004 Yılları Arasında İmam Hatip Liselerinin Genel Durumu

ÖĞRETİM YILI	OKUL SAYISI		ÖĞRENCİ SAYISI		TOPLAM
YILLAR	ORTA	LİSE	ORTA	LİSE	SAYI
1997-1998	604	605	218631	178046	396677
1998-1999	612	612	-	192786	192786
1999-2000	-	504	-	134224	134224
2000-2001	-	500	-	91620	91620
2001-2002	-	458	-	71583	71583
2002-2003	-	450	-	64534	64534
2003-2004	-	452	-	93898	93898
2006-2007		455		120.688	120.688

KAYNAK: MEB İstatistikleri/2006, www.meb.gov.tr

28 Şubat 1997 post modern darbesinden sonra İmam Hatiplerin ortaokul bölümleri kapatıldı ve lise bölümüne giden öğrenci sayısında belirgin bir düşüş yaşandı. Türkiye'de yaşanan iç siyasal kriz, bu gerilemenin en önemli nedenlerinden biriydi. Ordunun siyasal islamcı güçlere karşı geliştirdiği psikolojik propagandaya, işverenler kulübü TÜSİAD, medya ve birçok 'sivil toplum' kurumunun destek vermesi, Refah-Yol hükümetinin bir bakıma istifaya zorlanması ve İslamcı parti olarak bilinen Refah Partisi'nin kapatılması, İslamcı kitleleri etkiledi. Özellikle İmam Hatip Liselerinin, iç siyasal gündemin merkezine oturması, çocuklarını bu okullara gönderen ailelerde 'tedirginlik' yarattı. Bu siyasal baskılanma sonucu, İmam Hatip Ortaokul bölümüne gitmiş öğrencilerin bir kısmı normal liselere kayıt yaptırarak eğitimlerine devam ettiler.

Kasım 2002 genel seçimlerinden sora İslamcı AKP'nin hükümet olması ile İHL'lerin yıldızı yeniden parladı. Bu gelişmeyi etkileyen bir kaç faktör bulunmaktadır. Birincisi, İslamcı gelenekten gelen AKP'nin parlamentoda büyük bir çoğunluğu elde etmesi, İkincisi, Türkiye Başbakanı Erdoğan, birçok bakan ve yüzlerce milletvekilinin imam hatip lisesi mezunu olması, Üçüncüsü ise, son iki yılda, bu liselerin lehine bir kısım önemli yasal değişikliklerin yapılmasıdır. Bu faktörlerin etkisiyle, İmam Hatip Liselerinin yeniden ciddi bir gelişme eğilimi içerisine girdiklerini ve eski gücüne doğru yeniden ilerlediklerini görebiliyoruz. Yukarıdaki tablodan göreceğimiz gibi, 2002-2003 eğitim öğretim yılı içerisinde bu okullara devam eden öğrenci sayısı 64.534'ken, 2003-2004 yılında öğrenci sayısı ise 93.893'dir. Yani yüzde elli artış yaşanmıştır. Önümüzdeki süreçte, öğrenci sayısındaki artış devam edecektir.

Son 20 yıl içerisinde, İngilizce eğitim yapan İmam Hatip Liselerinde de ciddi bir artış söz konusudur. Sayıları her geçen gün artan ve önemli bir öğrenci potansiyeli taşıyan bu okulların tamamı, İslamcı vakıflar ve özel şahıslar tarafından yaptırıldı. Amaç, daha yüksek bir eğitim kalitesiyle üniversitelere girme şanslarının artırılmasıdır.

İmam yetiştiren bir okulda eğitim dilinin İngilizce olması dikkat çekici bir durumdu. İngilizce bilen din adamlarının yetiştirilmesi, ilk bakışta mantıklı gelebilir. İHL'de okuyan öğrenci sayısı yüz binlerle ifade edildiğine göre, özellikle İngilizce eğitim yapan Anadolu İmam Hatip Liselerinin amacı din adamı yetiştirmek olmadığı çok daha iyi anlaşılır. Bu okullarda mezun olanların çok az bir kesimi camilerde görev yapmak istiyor. Hukuk, siyasal bilimler vb alanları kapsayan 'sosyal bilimler' ağırlıklı olmak üzere, tıp ve mühendislik dalları ön plana çıkmaktadır. Keza, İslamcı vakıflar tarafından açılan ve sayıları binlere ulaşan Özel kolejler ve fen liselerindeki strateji ile imam hatip okulla-

Tablo-3: İngilizce Eğitim Yapan İmam Hatip Liseleri

Yıl	Okul Sayısı	Toplam Öğrenci	Öğr. Kadrosu
1991-92	16	199	46
1992-93	27	265	45
1993-94	55	475	64
1994-95	55	632	211
1996-97	107	11.989	243
2002-03	121	11.890	267
2003-04	123	12.199	280

KAYNAK: www.meb.gov.tr, MEB İstatistikleri

rındaki strateji aynıdır. Üniversitelere çok sayıda öğrenci yerleştirmek ve geleceğin İslamcı kadrolarını yetiştirmektir.

2003-2004 eğitim-öğretim yılında açılan ve İngilizce eğitim yapan Anadolu İmam Hatip Lise sayısı 123'e çıkmıştır. 12.199 öğrenci bu okullarda öğrenimine devam etmektedir. 2003 yılına kadar, yaklaşık olarak 3.900 öğrenci mezun olmuş. Bu sayı hızla arttığı gibi mezun olanların %87'si üniversite sınavlarında başarılı olarak fakültelerin değişik bölümlerine kayıt yaptırmışlar.

İmam Hatiplerin bu düzeyde ilgi çekici okullar haline getirilmesi, sadece İslamcıların yönelimleriyle ilişkili değildir esas olarak devletin izlemiş olduğu eğitim politikasından kaynaklanmaktadır. Din görevlisi yetiştirmek amacıyla açılan İmam Hatip Lisesi mezunu bir öğrenci, yalnızca İlahiyat fakültelerine kayıt yaptırabiliyordu. Ancak, hem 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askeri darbecileri hem 9. Cumhurbaşkanı Özal tarafından, YÖK yasasında yaptırılan bir kısım yasal değişiklikler sonucu, İHL mezunlarının üniversitelerin birçok bölümüne kayıt yaptırabilmelerine olanak tanındı. Üniversitelerin başka bölümlerine girme koşulları oluşunca, bu okullara ilgi çok daha fazla arttı.

Ayrıca tarikatların yönlendirmesi ve devletin desteği ile bu liselerdeki öğrenci sayısı çok ciddi boyutlara ulaştı ve bu politikanın etkisiyle, toplumun en dinamik kesimlerini oluşturan gençlik, İslamcı gericiliğini etkisini girmeye başladı. Devleti içten ele geçirme stratejisinin bir parçası olan bu faaliyet, sistemin kendi iç siyasal çatışmaları nedeniyle zaman zaman kesintiye uğrasa da, esas olarak devam etmektedir.

2- YATILI BÖLGE OKULLARI VE İMAM HATİP LİSELERİ

Devletin geçmişte yaygın olarak kullandığı ve özellikle Kürt illerinde yo-

ğunlaştırılan, "Devlet Bölge Yatılı Okulları", İHL aracılığıyla Türkiye'nin hemen her bölgesinde uygulanmaya konuldu. Bunlar, daha çok İslami geleneklere ve yaşam tarzına uygun 'devşirme insan tipini' yetiştiren ve sisteme entegre olmalarının sağlandığı kurumlardır.

İHL'nin yatılı özelliğine sahip pansiyonlardan oluşması ve bütün giderlerinin vakıflar, özel şirketler ve diyanet gibi kurumlarca karşılanması, yoksul ailelerin kendi çocuklarını bu okullara göndermesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da devletin yoksul aile çocuklarını kontrol altına almak için, tarikatlar aracılığıyla uyguladığı bir politikadır.

Mevcut istatistikî verilere göre Türkiye'nin 78 ilinde bulunan 281 İHL yatılı okular özelliğine sahiptir. Yani İHL'nin %43'ü pansiyonludur. Kürt illerinde bulunan İHL'den 39'u yatılı özelliklerine sahiptir. Konya'da 14, Manisa'da 10, Denizli ve Kastamonu'da 8'er, Isparta'da 7, İstanbul ve Ordu'da 6'şar yatılı İHL bulunmaktadır. Özellikle Süleymancı ve İskenderpaşa cemaatinin faaliyetlerinin yoğun olduğu illerde yatılı okulların sayısında önemli bir artış söz konusu. Bunun diğer bir ifadesi, İHL'lere giden öğrencilerin en az % 40'ı pansiyonlarda kalmaktadır.[355] Böylece öğrencilerin önemli bir kesimi, bu okullarda eğitim ve öğretime başladığı andan itibaren İslamcı cemaatlerle iç içe yaşamaya başlıyorlar. İHL'nin devlet okulları olarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olduğu, öğretmen kadrosunun Milli Eğitim tarafından atandığı da dikkate alındığında, tarikatlarla devlet arasında gayri resmi ama son derece önemli bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Hedef kitlenin özellikle yoksul aile çocuklarının olması ve bu gençlerin İslami bilinçle yetiştirilmesi, devlet bakımından da önemli bir avantaj ve potansiyel oluşturuyor. İslami cemaatler genelde devletle ilişki içinde oldukları dikkate alındığında, bu çevrelerin etkisiyle yetiştirilen gençliğin siyasal rejim için özel bir tehlike oluşturmayacağı bilinen bir gerçek. Bu bakımdan, İHL sadece eğitim veren kurumlar değil, esasta gençliği İslami ideolojisiyle yetiştiren ve özellikle de antikomünist unsurlar haline getiren merkezlerdir. İHL pansiyonlarında yaşayan öğrencilerin günlük yaşam tarzına ilişkin basına yansıyan haberler dikkate alındığında; bu yerlerin tam bir İslami medreseler gibi kullanılarak ideolojik politik merkezler olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Televizyonlarda birçok programa konu olan ve gizli video çekimlerinin yapılarak kamuoyuna yayınlanan görüntülerden de anlaşıldığı gibi, gündüzleri okulların içerisinde, geceleri pansiyonlarda tam bir İslami yaşam tarzı hayata geçirilmektedir. Okullarda İslamcılaştırma faaliyetinin bir bütün olarak ve kesintisizce devam ettiğini gösteren görüntüler gün-

355) www.meb.gov.tr, Kaynak: 2006 MEB İstatistikleri

lük gazetelerin manşetlerine ve TV'lerin haber programlarına yansıdı. Devletin denetimindeki bu kurumlarda İslamcı faaliyetler için, hiç bir soruşturmanın açılmamış olması da ayrıca dikkat çekici bir durum.

3- ÇOCUKLARINI İMAM HATİP LİSELERİNE GÖNDEREN AİLELERİN EKONOMİK, POLİTİK VE SOSYAL YAPISI

Dini değerlerin Anadolu insanı üzerinde çok büyük bir etki gücü var. Dinin toplumsal yaşam tarzını etkilediği ve yönlendirdiği bir ortamda, binlerce aile, çocuklarını dini eğitimin ağırlıklı olduğu okullara göndermek ister. Ekonomik, toplumsal ve sosyal yaşam tarzının, kültürel gelişmişlik ve eğitimin düzeyinin nispeten geri olduğu kırsal ve gelişmemiş kentsel bölgelerde, çocuklarını bu okullara gönderen ailelerin oranı oldukça yüksektir.

İHL'nin pansiyonlu yani yatılı bölümleri daha çok, ekonomik ve sosyal yaşantı bakımından geri olan bölgelerde yoğunlaşmıştır. Özellikle İç Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinin ön plana çıkması çok bilinçli bir tercihidir. Son on beş yılın seçim sonuçlarına bakıldığında, bu bölgelerde, İslamcı partilerin oylarındaki artış, İslamlaştırma faaliyetinin bu bölgelerde sistemli ve çok yönlü yürütülmesinden kaynaklanmaktadır. Yapılan birçok araştırma bu sonuçları doğrular niteliktedir.

Örneğin çocuklarını İmam Hatip Liselerine gönderen ailelerde, babaların %32,5'i, annelerin %71,1'i ilkokul mezunudur. Orta-Liseyi bitirmiş babaların oranı ise %48,1, annelerin %8,8'dir. İlk-Orta ve Lise eğitimine sahip babaların toplam oranı yaklaşık olarak %80'i, annelerin ise %83,5'i oluşturmaktadır. Ayrıca annelerin yaklaşık olarak %16'sı okuma yazma bilmiyor.[356] Bu belirlemeler, İslami güçlerin yoğunlaştığı ya da etkilediği kesimlerin kültür, sosyal yaşantısını ve politikaya olan ilgilerini de göstermektedir. Siyasal ve toplumsal gelişmelere yeterince adapte olamayan, ailelerin dinsel faktörlerden etkilenme olasılığının yüksek olduğu dikkate alındığında, bu ailelerin çocuklarının kazanılması nispeten daha kolay olmaktadır.

Çocuklarını İHL'ye gönderen yüksekokul bitirmiş ailelerin oranı da yaklaşık olarak %20'dir. Bunların birçoğu da, hem İslamcı geleneğe bağlı hem de eğitim düzeyi yüksek İngilizce eğitim yapan Anadolu İmam Hatip Liselerini tercih ediyorlar. Türkiye toplumunun eğitim düzeyindeki gerilik ve özellikle de bölgeler arasında çok büyük ekonomik ve sosyal farklılıkların olması, sistemin eğitim politikalarını doğrudan etkilemektedir. Örneğin, Türkiye'nin

356) AKŞİT Bahattin-COŞKUN Kemal Mustafa, "Türkiye'nin modernleşmesi bağlamında İHO", *Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt-6/İslamcılık*. İletişim yay, İstanbul, 2004, sy:l: 402.

Tablo-4: Çocuklarını İmam Hatip Liselerine Gönderen Ailelerin Meslek Durumu

Baba Mesleği	Yüzde Olarak
Üst meslek grupları	28
Orta meslek grupları	51
Alt meslek grupları	21
Ailenin otomobili var mı?	
Evet	28.9
Hayır	71.9
Ailede anne çalışıyor mu?	
Evet	14.4
Hayır	79.4
Yanıt Yok	6.2

KAYNAK: Milli Eğitim Bakanlığı, İmam Hatip Liseleri Araştırma Raporu,

Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerinde okuma yazma oranı % 60-70 civarındayken, Ege ve Marmara bölgesinde bu oran % 90-95 dolayındadır. Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerde İHL'ye ekonomik ve sosyal ilişkilerin daha çok geliştiği Ege, Marmara gibi bölgelerde ise genel ve özel liselere yönelim daha fazladır.

Bu veriler dikkate alındığında % 72'lik bir oranla orta ve alt meslek gruplarının çocukları bu okullara gitmektedirler. Pansiyonlu İHL'lerin oranı ile bu oran arasında bir paralellik olması tesadüfî değildir. %28'lik üst meslek gurubu da kendi içerisinde önemli bir potansiyel taşısa da belirleyici değildir. Çünkü ekonomik durumu iyi olan İslamcı aileler, çocuklarını ya Amerika ve Avrupa gibi ülkelere ya da Türkiye'de İngilizce eğitim yapan liselere gönderiyorlar.

İmam Hatip Lisesine giden öğrencinin ailesinin 71,1'in otomobili bulunmuyor. Otomobili olan aile ile üst meslek grubunda olan ailelerin oranı birbirine eşit olması, üst meslek gruplarının ekonomik durumunu yansıtmaktadır. Aynı zamanda, İHL' ye giden öğrenci ailelerinde, annelerin % 79,9'u çalışmıyor. Bu tamamen sahip oldukları İslami inanç ve edinilen kültürle bağlantılıdır.

Yukarda söz konusu olan Meslek Gruplar çok daha somut olarak incelediğinde toplumun hangi kesimlerinin İslamcı okullara yönlendiği ya da yönlendirildiği net olarak anlaşılır.

Çocuklarını İHL'ye gönderen kız öğrencilerinin babalarının yüzde 58,3'ü,

Tablo-5: İHL Öğrencilerinin Babalarının Mesleki Durumları

MESLEK	KIZ(%)	ERKEK(%)
İşsiz	----	1.5
Emekli	12.5	14
Çiftçi	0.8	7.9
İşçi	27.2	19.9
Memur	31.1	27.5
Bürokrat	1.2	1.2
Küçük İşveren	5.6	4.8
Orta-büyük İşveren	1.3	2.9
Kendi hesabına	29.3	20.3

KAYNAK: Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt-6/İslamcılık,

erkek öğrencilerin babalarının yüzde 47,4'ü memur ve işçi. İşveren olanların oranı, yüzde 6,9 ve yüzde 7,7 olarak tespit edilmiş. Toplumun hangi kesimlerinin özellikle dini okullara yönlendirildiği bakımından bize somut bir fikir vermektedir. Bu yönelim sistemin bilinçli bir siyasal tercihidir.

İmam Hatip Okullarına giden öğrencilerin siyasal eğilimleri ile bu okulların işlevleri arasında da doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. İslamcı ve Milliyetçi görüşlerin genel olarak öğrenci gençlik kitlesi içerisinde belli bir etkinliği olsa da, özellikle İHL giden öğrencilerin siyasal eğilimleri çok daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. İHL öğrencilerinin hangi tür gazete okuduklarına ilişkin yapılan bir araştırmada ortaya çıkan sonuçlar bize çok daha somut bir fikir vermektedir.

Araştırma sırasında söz konusu edilen gazetelerin siyasal kimlikleri de

Tablo-6: İHL Öğrencileri Hangi Tür Politik Gazeteyi Okuyor.

Gazete	Kız(%)	Erkek(%)
Gazete Okumaz	0.4	0.8
Sol ---	-	--
Liberal ---	-	-
Merkez	4.9	6.3
Magazin	2.2	4.0
İslamcı/Milliyetçi	54.3	61.6
Spor	0.4	4.5
Cevapsız	37.8	28,4

KAYNAK: Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt-6/İslamcılık

önemlidir. Örneğin solda gösterilen gazeteler, *Cumhuriyet, Evrensel, Gündem*; liberal gazeteler: *Radikal, Yeni Yüzyıl*, Merkez Gazeteler: *Hürriyet, Milliyet, Sabah, Akşam, Gözcü*, İslamcı ve Milliyetçi Gazeteler: *Zaman, Türkiye, Akit, Yeni Şafak, Her gün, Ortadoğu* olarak verilmiş. Dikkat çekici olan, İHL öğrencilerinin sol ve liberal olarak gösterilen hiçbir gazeteyi okumamış olmalarıdır. Ayrıca merkezde gösterilen gazeteleri okuyanların oranı da kızlarda %4,9 ve erkeklerde %6,3 gibi çok düşük bir oranı oluşturmaktadır. İslamcı ve milliyetçi gazeteler okuyanların oranı ise %54,3 ve %56,8 olarak verilmiş. Aynı zamanda sorulara yanıt vermek istemeyenlerin çok önemli bir kesimi de, İslamcı ve milliyetçi kesimleri oluşturmaktadır. Genel liselerde merkez olarak ifade edilen gazetelere çok yüksek bir ilgi varken, İslamcı ve Milliyetçi gazeteleri okuyanların oranı ise %5 civarındadır. Bu veriler, İHL öğrencilerinin siyasal tercihleri yansıtmaktadır. Bu mevcut durum, İHL' ne yüklenmiş olan siyasal rolle doğrudan ilişkilidir.

4- İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN GELECEKTE TERCİH EDECEKLERİ MESLEKLER

Cami imamları yetiştirmek amacıyla sınırlı sayıda açılan okulların, geçen 50 yıllık zaman diliminde Türkiye'nin hemen her bölgesini bir ağ gibi sararak, toplumsal gelişmeleri belirleyen birer merkez haline geldiler. İmam yetiştirmek amacıyla kurulan İHL'lerin işlevi üzerine yapılan bir ankette, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu İHL'nin görevinin 'din adamı yetiştirmek' olmadığını belirtiyorlar. Ancak, amacın "*...dini ve ahlaki değer yargılarına sahip gençler yetiştirmek olduğuna*" dair özel bir vurgu yapılmaktadır.

Tablo-7: İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin İHL'lere Bakışı

	İmam Hatiplere Liselerine Bakış	İHL Öğr./Yüzde Halkın Beklentisi
Din Adamı Yetiştirmelidir	14.5	50.7
Din ve Ahlak Değer Yargısına Sahip Genç Yetiştirmelidir	63.9	30.9
Devlet Liselerinin İşlevini Yerine Getirmelidir	13.4	7.9
Bilinmiyor	8,3	11.2

KAYNAK: Milli Eğitim Bakanlığı, İmam Hatip Liseleri Araştırma Raporu

Bu verilerde anlaşıldığı gibi halkın İHL'lere bakışı ile İHL'li öğrencilerinin bakışı arasında çok belirgin bir farklılık var. Gelişme eğilimi ve bugün gelinen nokta dikkate alındığında, halkın genel eğilimini ve beklentisini değil cemaatlerin genel eğilimini yansıtıyor. Bu okulların genel liselerin statüsüne dönüştürülmesi için devlet de, bütün yasal engelleri kaldırdı ve gerekli olanakları sundu. Milli Eğitim Bakanlığı'nın İHL'ye ilişkin yapmış olduğu yasal düzenlemelerle ihtiyaç duyulan 'cami imamları yetiştirmekten çok İslamlaşma faaliyetinin merkezileri olarak işlev görüyorlar. Bu okullara devam eden öğrencilerin sadece yüzde 15,5'i, imamlık mesleğini tercin ederken yüzde 84,5'i ise tam tersini düşünmektedir. 'Ahlak değerlerine sahip gençler yetiştirmek' vurgusu da, 'İslami anlayışa sahip gençlerin yetiştirilmesi' amacıyla kullanılmaktadır.

Örneğin İHL'de okuyan öğrencilerin hangi meslekleri tercih ettiğine ilişkin Bülent Tanla'nın yaptığı bir ankette ortaya çıkan sonuçlara göre bu öğrencilerin ezici çoğunluğunun çok farklı meslekler düşündüklerini ortaya koyuyor.

İHL'yi bitirdikten sonra, "Din Üzerine Yüksek Öğrenim" yapmak isteyenlerin oranı sadece % 23'tür. Mühendislik düşünenlerin oranı % 18,6, Hukuk % 16,6, Tıp % 14,2, Siyasal Bilimler % 10,4, Askeri okullara girişleri yasak olmasına rağmen bu bölümü tercih etmeyi düşünenlerin oranı % 6,4 olarak belirlenmiş.[357] Lise sonrası eğitimlerinde 'din eğitimi' dışında bir meslek düşünen öğrencilerin oranı toplam olarak % 77'dir. Bunu düşünmeleri son derece doğal ve mantıklıdır. Çünkü İHL'lerin eğitim sistemi/programı, üniversiteye giriş projesine göre hazırlanmış. Özellikle Tıp, Hukuk, Siyasal Bilimler ve Askeri okulların tercih edilmesi de cemaatlerin siyasal yönelimleriyle ilişkilidir. Bu anketten ortaya çıkan çarpıcı sonuçlar, daha 1974'lerde CHP-MSP hükümet koalisyonunda Erbakan'ın belirlediği bir stratejiydi. Erbakan İzmir'de yaptığı bir konuşmada şöyle diyor: "*İmam Hatipliler bundan sonra sadece mühendis, müteahhit değil general ve vali de olabilecekler.*"

İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin hangi sektörle alanda görev alacaklarına ilişkin TANLA'nın yapmış olduğu bir başka ankette verilen yanıtlar gerçek durumu netleştiriyor; Din adamı/İmam/Hafız yüzde 20,0, devlet/kamu sektörü yüzde 37, özel Sektör yüzde 28,2, diğerleri yüzde 4,5, karar vermemiş yüzde 9,6 belirlenmiş.[358]

---

357) *Türkiye'de Din Eğitimi*. Eğitim Sen yay., 1997-98., Ankara BORA Tanıl Bora, *İmam Hatip Liseleri Araştırması*, Ankara, 29.03.1997, syf;6.

358) Aktaran *Türkiye'de Din Eğitimi*. Eğitim Sen yay., 1997, Tanıl Bora, *Tarihli İmam Hatip Liseleri Araştırması*. Ankara, 29.03.1997, syf; 8.

Bu tablo İHL'lerin bugünkü durumunu çok açık bir tarzda ortaya koymaktadır. İmam yetiştirmek amacıyla açılan bu okullarda, öğrencilerin ancak % 20'si bu görevi tercih edeceğini söylüyor. İki anketin ortak önemli bir sonuçları ortaya çıkartıyor; din alanında eğitim yapmak isteyenlerle, din adamı olmak isteyenlerin oranı birbirine çok yakın. Bu veriler İHL'lerin çok daha farklı bir işleve sahip olduklarının açık bir göstergesidir. Yani ,kuruluş' amacına uygun hiç bir özellikleri yoktur. Özellikle % 37,7 bir oranın devlet sektöründe çalışmayı tercih etmesi cemaatlerin sistemi içten ele geçirme projesiyle ilişkilidir. Son yılın verileri de dikkate alındığında Türkiye'de kamu görevlisi olan kaymakamların, valilerin ve emniyet müdürlerinin yaklaşık olarak % 27'si İmam Hatip Lisesi mezunudur.

Türkiye'de İmam Hatip eksenli yürütülen faaliyetlerin boyutlarını daha iyi kavrayabilmek için, ortaokula ve liseye giden öğrencilerle, dini okullara giden öğrenciler arasındaki mevcut oranı karşılaştırdığımızda daha somut fikirler elde edebiliriz. Gazeteci Rafet Ballı'nın, "Batı ve İrtica" isimli bir konferansta yapmış olduğu bir konuşmada vermiş olduğu veriler oldukça önemlidir: "*...Ortada şöyle bir rakam var. Önce ortaokulları almak istiyorum Normal klasik ortaokullarımızda 1 200 000 civarında öğrenci okuyor. İmam-Hatip Ortaokullarında 1997 rakamıyla 320 bin öğrenci okuyor. Yani yüzde 27'ye tekabül ediyor bu. Bu şu anlama geliyor: Klasik ortaokul eğitimi gören gençlerimizin nerdeyse dörtte biri kadar gencimiz -daha doğrusu çocuğumuz- imam hatip ortaokullarında okuyor. Lise kısmını kıyasladığımız zaman oran biraz ikiye ayırarak veriliyor. Meslek liselerine göre verdiğimizde, 775 000 civarında meslek lisesi öğrencisi var. Bunun yanında 197 000 kadar da imam-hatip lisesinde okuyan öğrencimiz var. Burada da dörtte bir. Normal liselerde 1 200 000 öğrenci bulunuyor. İmam-hatiplerin lise kısmındaki öğrenci gençleri kıyasladığımız zaman yüzde 16 yapıyor... Türkiye'de genel olarak ilk eğitim, ilköğretim ve lise çağındaki gençlerimizin dörde biri-% 25'i, bir biçimde çok hızlı ve yoğun bir dini eğitimden geçiyor.*"[359] Devlet yapısının laik olduğu iddia edilen bir ülke düşünün ki, ilkokuldan liseye kadar okuyan öğrencilerin yüzde 30 civarı dini eğitim alıyor. Dini eğitim veren merkezler, ya devlet okullarıdır ya da MEB tarafından denetlenen cemaat kurumlardır

Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesinden İHL'lere ayrılan pay yaklaşık % 9,2'dir. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olan Türk Diyanet Vakfı da İHL'lerin en önemli parasal kaynaklarından biridir.

359) BALLI Rafet Ballı, age, syf:309-310.

5- İSLAMCI SİYASAL GÜÇLER İÇİN İMAM HATİPLERİN ÖNEMİ

İslamcı partilerin aktif militanlarının ve yönetici kademesinin önemli bir kesiminin İmam Hatip kökenli olmaları, bu okulların toplumsal ve siyasal işlevi bakımından bize somut veriler sunmaktadır. İslamcı akımlar ve tarikatlar bakımından bu okulların önemi nedir? Bu sorunun yanıtını, İslamcı partilerin, liderlerin, tarikatların ve kadrolarının söylemlerinde bulabiliriz: "*Dinle ilgisi bulunmayan bazı aydınlar, aydın din adamı yetiştirmek gerektiğini, buna ülkemizde ihtiyaç olduğunu ileri sürdüler. Din bilgisi öğretmeni, din görevlisi, aydın din adamı yetiştirmek gibi gerekçelere ve bu yoldaki isteklere o zaman elbette karşı çıkılmazdı. Ne var ki Müslüman Türk milletinin vicdanındaki ihtiyaç derinlemesine incelendiğinde; imam hatip okulu özleminin yalnızca -yüzeyde- din adamı yetiştirmek gibi bn- görünürdeki gerekçe olduğu, temelde yatan gerçek ihtiyacın bu olmadığı anlaşılır. Doğrusu temeldeki bu gerçek ihtiyaç yeni kuşakların yetiştirilmesi ve onların kişiliklerine verilmesi eklenen nitelik ve özelliklerdir. Temel mesele, millet çocuğunu, Türk-İslam örneğinde- siz Türk-İslam sentezci anlayın bn-, kişiliğinde, kendi töre ve inançlarının, davranış biçimlerinin damgası vurulmuş yabancılaşmamış görmek istiyordu...*"[360]

Bu okulların işlevi sadece 'din adamı yetiştirmek' olarak görülmüyor. Esas amaç, Türk- İslam'ı geleneklerine ve yaşam tarzına uygun genç nesillerin yetiştirilmesi olarak belirlenmiş. Aynı kitabın bir başka yerinde şunlar söyleniyor: "*...Bütün bunların yanında en önemlisi, İmam Hatip Okullarının kuruluşuna yol açan beklentiyi gerçekleştirmek, yani öğrenci eğitimini Türk-İslam örneğine uygun bir kişilik geliştirmek üzere yetiştirmek vardır...*"[361]

İmam Hatip Okullarına ilişkin bu belirleme, devletin temel siyasal yönelimini ortaya koymaktadır. Bu görüşleri içeren kitaplar aynı zamanda okullarda yardımcı ders kitapları olarak okutuluyorlar. 'Türk-İslam geleneklerine uygun' bir eğitim politikasına sahip İHO, 'İslam esaslara uygun' genç kuşakların yetiştirildiği merkezler olarak görülüyor. Yasal olarak belirlenmiş amaçlarının dışında bir eğitim-öğretim politikasını uygulamaktadırlar. Nur Sertel, "*... Din elit'inin oluşumu açısından büyük önem taşıyan imam hatip liselerinin sayılarında meydana gelen büyük artışlar, söz konusu kurumların mesleki eğitiminden öte amaçlar taşımakta olduğu şüphe götürmez bir gerçek olarak ortaya koymaktadır*" tespitini yapıyor.[362] Meslek eğitimi dışındaki amaçların ne olduğu sorusu önemlidir. Önceki sayfalarda sunduğumuz verilerden, amaç çok açık olarak

---

360) AKDENİZ Sabri. *Toplumumuz Ve Eğitimimiz*, İstanbul. Akay yay., 1982, syf: 163-164.

361) age, syf: 182-183.

362) SERTEL Nur, *Dinde Siyasal İslam Tekeli*, İstanbul, Sarmal yay.,1998. syf: 85.

anlaşılmaktadır: Şeriat düzenini kurmak için İslami kadrolar yetiştirmektir.

RP'nin eski Rize eski milletvekili Şevki Yılmaz, 29 Kasım 1996 tarihinde İHL'lere ilişkin yapmış olduğu bir açıklamada şöyle diyor: "*...Bizim derdimiz Lise-İmam Hatip ayrımı değil, diğer liselileri de aynı imam hatip ruhuyla yetiştirmektir. İnsanlara din dersi yetmez. Bir de ahret hazırlık dersi konulmalıdır...*"[363]

Medrese sisteminin Türkiye'nin siyasal ve sosyal yapısına uygun olmadığının bilincinde olan İslamcı güçler, mevcut sistem içerisinde, devletle uyumlu görünerek yeni olanaklar yarattılar. Okullar projesi de, İslamcı hareketin siyasal stratejisinin bir parçası olarak oluşturuldu. Araştırmacı Bulut bu gerçeği şöyle açıklıyor: "*İHO, hızlı modernite sürecinde kaçınılmazlaşan mektebe geçiş sürecinde, bir yandan, bu modernleşmeyi kaçınılmaz biçimde kabullenme ve ona boyun eğmenin; öte yandan, modernite'nin (şeriatçılara göre) yoz etkilerinden korunmasını bilmek için ehven-i şer çözümün adıdır. İslamcılar, modernite belasını, yine onun eğitim silahını kullanarak, ama din-dünya işlerinin sentezini yapacak bir müfredatla Müslüman dinci kadrolar yetiştirmeyi amaçladılar. Bu şekilde, hem dinci hem modern eğitim alan 1 milyon kadar -bunun çok üstündedir bn.- İmam Hatip mezunun, devlet dairelerine; idari ve mülki amirliklere, güvenlik görevlerine getirildiler...*"[364] Amaçlarına uygun her türlü aracı kullanan İslamcı güçler, İslami eğitim sisteminin temel kurumlarından biri olan Medreselerin 'yeniden' açılmasının siyasal koşullarının olmadığı bir ortamda, bunun yerine kullanılabilecek 'teknolojik' araçlarla donatılmış, çağın koşullarına uygun 'modern' okullar yani İHL açılması tercih edildi. 1950'lerden itibaren benimsenen bu politika ile İslamcı hareketin toplumsal ve siyasal gelişimi için yeni araçların oluşturulması ve kullanılması bir bakıma zorunlu hale geldi. Böylece medreselerin yerine geçen, İHO, dönemsel koşulların zorunlu bir sonucu olarak, İslamcıların 'yeni' merkezleri oldular.

Uludağ üniversitesi İlahiyat Fakültesi eski öğretim görevlisi Prof. Hayrettin Karaman şunları söylüyor: "*Artık imamhatiplerle birlikte imam-hatip nesliyle, imam-hatip zihniyetiyle birlikte yaşamaya kendinizi alıştırın. Bu salonları, o makamları onlara bırakmak size ağır gelmesin ha. Ticari lokmanın birazını bu imamhatipli neslin ya da zihniyetin alması, biraz da onların yararlanması size ağır gelmesin. Adliyede, askeriyede, emniyette imam-hatip çıkışlı çocuklarımızın yer alması size ağır gelmesin. Buna alışın, buna tahammül edin. Çünkü biz size tahammül ediyoruz. Eğer etmiyorsanız, etmeyecekseniz bilin ki, biz söke alacağız. Zaten bu-*

363) *Anayasa Mahkemesi'nin Refah Partisini Kapatma Gerekçeli Kararı*, 08.01.1998., Refah Partisi Kapatma Davası Kaynak yay., İstanbul, 1998, syf: 35.

364) BULUT F., *Kim Bu Fehtullah Gülen*, İstanbul, Ozan yay., 1998, age, syf: 51.

güne kadar elimizi açmadık, sadaka kabul etmedik, sadaka almadık. Söke aldık. Bizim çağrımız şöyle küçük bir yumruktu, zayıftı, sıkışmamıştı. Bugün koca bir dağdır."[365] İHL'leri kendi siyasal çıkarları için en iyi değerlendiren geçmişte MNP, MSP, RP ve FP olurken, bugün aynı gelenekten gelen AKP ve SP'dir. Erbakan'ın "İHL'leri bizim doğal oy tabanımızdır" değerlendirmesi oldukça gerçekçidir. Her yıl İHL'lerden mezun on binlerce genç, siyasal islamcı hareket için çok önemli bir toplumsal tabanı oluşturuyor.

İHL'nin siyasal islamcı kesim bakımından önemini AKP'nin eski bakanlarından Abdüllatif Şener şu sözlerle açıklıyor: *"Peki, bunlar niye imam-hatip okullarını kapattılar. Kuran kurslarına gidişi zorlaştırdılar. Üniversitelerdeki, imam-hatip okullarındaki kız öğrencilerle mücadele ediyorlar, başörtüsüyle. Çünkü bunların vatandaşların inançları, değerleri, menfaatleri diye bir telaşları, endişeleri yok... Hiçbir Avrupa ülkesinde, Amerika'da Asya'sında nereye giderseniz gidin, rahibe okullarında rahibe olmak için okuyan öğrencilerin başlarındaki örtüyü çıkarmaya hiç bir siyasi partinin gücü yeter mi? Yetmez. Kimsenin aklına da gelmez oralarda. Bırakın Avrupa ülkelerini, Türkiye'deki ruhban okulları var. Türkiye'deki ruhban okulları öğrencilerinin başındaki örtüyü açmaya kimsenin cesaret etmesi değil, niyet etmesi bile mümkün değil. Peki, ne oluyor Türkiye'de İmam-Hatip Okuluna giden. İmam-hatip okulu nedir? Dini bir okul. 'Oraya giden kız öğrenci başını açacak' diyor Kim oluyor? Vali genelge çıkarıyor. Aslında bakarsanız Bursa'da yaşanan olay bir deney. Orada tutarsa bütün Türkiye'de yaygınlaştıracaklar ve de milletin oyu ile iktidara gelen siyasiler, milletin inançlarına uygun, saygılı davranış içinde bulunması gerektiğini hiç düşünmüyor, aldırışta etmiyor, onu bir problem olaraktan görmüyor... Bunun hesabının sorulması lazım. Üniversitelerde aynı hadiseler yaşanıyor. Dünyanın hiç bir yerinde görülmez bu hadiseler..."*[366] Yıllardır bu siyasal bakış açısının mücadelesini verenlerin çok kolay değişmeyeceğini bilmek gerekir. Başbakan Erdoğan, Meclis eski Başkanı Arınç vb. Bakanların ve Milletvekillerinin önemli bir kesimi İmam Hatip kökenlidir. Bugün hükümet tarafından atanan yüzlerce bürokrat ve kadro İslamcı kökenlidir. Bunlar, 'şeriat düzeninden yana olduklarını' değişik biçimlerde dile getirmektedirler. Bugün, SP ve AKP olarak iki İslami parti içerisinde yer alan İslamcı kadroların ortak stratejisi: İslamcı faaliyetin merkezi haline gelen İHL'nin toplumsal gücünü artırmak için her türlü yasal kolaylığı sağlamaktır. Hükümet olan İslamcı AKP, bu okulların hem normal lise statüsüne dönüş-

365) Aktaran BALLI Rafet, age, syf: 313.

366) Aktaran SAVAŞ V., age, syf: 185-186.

türülmesi, hem de üniversiteye giriş sınavlarında yeni olanaklar elde etmeleri için ciddi bir uğraş içerisindedir.

İslamcı cemaatlerinin önemli bir kısmının oylarını alan AKP, İHL'ye yönelik gerekli 'yasal değişikliklerin kendi hükümetleri döneminde yapılacağının' sözünü verdi. Erdoğan, İmam Hatipler sorunun mutlaka çözeceklerini, çünkü İslamcı tabana söz verdiklerini ifade ederken şunları belirtiyor: "*...İmam Hatip Liselerine uygulanan katsayıda haksızlık var. Oğlum ve kızım Boğaziçi'ni kazanmayı hak etmişti, ancak katsayıdan dolayı puanlar düştü, kazanamadılar. Verdiğimiz sözü tutacağız...*"[367] Bir başka konuşmasında yine şöyle diyor: "*...Amacımız gerginlik çıkarmak değil, ama seçim meydanlarında her gittiğimiz yerde önümüze bu geldi. Vatandaş bizden bunu istedi. Yerine getireceğiz.*"[368] AKP hükümeti, İHL sorunun çok bilinçli olarak tutuyor. Böylece, Birincisi, toplumu psikolojik olarak bu sürece bir biçimiyle hazırlamak, İkincisi karşıt güçlerin tepkilerini analiz etmek, Üçüncüsü geleneksel tabanına siyasal mesajlar vermek, Dördüncüsü bu sorunu bir biçimiyle çözüp özellikle İslami cemaatlerin desteğini pekiştirmek istiyor.

Bu okullara ilişkin tartışmalar esas olarak Türkiye'nin geleceğine yönelik siyasal yönelimleri de doğrudan yansıtmaktadır. Prof. Seylan'ın görüşü şöyle: "*Hükümetin (AKP hükümeti bn.) sunduğu yeni YÖK yasasında meslek liselerinin puanlarıyla oynanarak, örtülü ama aslında açık bir şekilde imam hatiplerin her bölüme girebilmeleri ödününün verilmesini, Türkiye'nin geleceği açısından yanlış ve zararlı bir karar olarak görüyorum...*"[369] İç siyasal dengeler nedeniyle YÖK yasa tasarısını erteleyen AKP hükümetine karşı, İslamcı kuruluşlardan ciddi tepkiler geldi. İmam Hatip Mensupları ve Mezunları Derneği Genel Başkanı İbrahim Solmaz şöyle diyor: "Biz de bunun tedavisi mümkün olmayan yaralar açtığını düşünüyoruz. Çünkü AKP iktidara gelirken halka söz vermişti, halkın iradesini göz önünde bulunduracağını ifade etmişti. Üniversite sınavlarındaki katsayı farkını telafi edeceğini ifade etmişti. Bu hatadan dönülmesini arzu ediyoruz. Bir daha gündeme getirilmemesi gibi bir endişeyi de taşıyoruz, ama mutlaka getirmek zorunda. Yoksa AKP de daha önceki iktidarların akıbetine uğrar. Türkiye İmam Hatipliler Vakfı (TİMAV) Genel Başkanı Mehmet Emin Parlaktürk: Biz umduğumuz ve beklediğimiz neticeyi alamamanın şokunu ve ezikliğini yaşıyoruz. Haksızlığın devamı bizi hayli üzüyor. Hükü-

367) *Milliyet* gazetesi, 12.05.2004.
368) *Milliyet* gazetesi, 17.05.2004.
369) *Radikal* gazetesi 17.05.2004.

met kanadı kapsamlı bir değişiklik için bunu ileri bir tarihe bıraktığını söylüyor ama biz bu konuda iyimser değiliz. Karşı çıkışlar sadece bugün değil, o zaman da tekrarlanacak. Bu gecikme hükümetin geri adım atması olarak değerlendirilebilir. TBMM'nin üstünde bir iradenin olmadığını göstermeleri gerekiyordu. Bu geri adım bunun da sanki olmadığının bir göstergesi gibi anlaşılıyor. YÖK'ün istekleri doğrultusunda bu sonuçlandı.

Mazlum-Der Genel Başkanı Ayhan Bilgen: *"YÖK değişikliği konusunda hükümetin çalışmalarını hep eksik ve yetersiz bulduk. İhtiyacı karşılayacak boyutlarda değildi. Bu noktaya varacağı belliydi. Gerilim çıkarmamak gibi argümanları insan hakları açısından bir yere oturtamayız. AKP yeniden daha kapsamlı gündeme getirirse bu tasarıya çeşitli çevrelerden de destek verilecektir."*[370]

İslamcı çevreler AKP hükümetinin özellikle ordu eksenli geliştirilen müdahaleye gerekli tepkiyi göstermeyeceğini ve bu nedenle de, imam hatiplere yönelik bir kısım kısıtlamaların devam edeceğini düşünüyorlardı. 'Arka bahçeleri olarak' gördükleri bu okullar için gerekli yasal değişikliklerin yapılması amacıyla AKP hükümeti üzerinde toplumsal ve psikolojik bir baskı oluşturmaya çalışıyorlar.

Prof. Dr. Cahit Tanyol, İslamcı güçler için İHL'lerin önemini şu cümlelerle açıklıyor: *"...İmam Hatip Okullarının amacı din adamı yetiştirmektir... RP'nin yer almış olduğu koalisyon döneminde meslek okullarına (İHO) üniversiteye girme hakkı tanındı. Refah Partisi'nin bu kanunu çıkarmaktaki amacı İmam Hatip çıkışlıların devletin köşe başlarını tutmasını sağlamaktı. Bütün çabalarına rağmen yalnız Harbiye'ye giremediler. Biraz mırıldandılar, pabuç pahalı geldi. Öğretim hakkı dediler. Devletin diğer örgütlerine sızmak suretiyle subaşlarına kendi adamlarını yerleştirdiler. Bir de görüldü ki, mülki idare başta olmak üzere, devlet mekanizmasının bütün köşe bucakları İmam Hatip kökenlilerle doldurulmuş. Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu onların eline geçmiş. Üniversitelerin her dalında molla kılıklı öğretim üyelerinin sayısı çoğalmış, liselerde felsefe ve sosyoloji dersleri itelenerek kapı önüne atılmış. Onların yerine, bütün sınıflara zorunlu din dersleri konulmuş..."*[371] İslamcı güçlerin İHO politikasının özü; bu okulları, toplumu İslamlaştırma faaliyetinin bir aracı olarak değerlendirmektir.

6- DEVLETİN STRATEJİK POLİTİKASI VE İMAM HATİP LİSELERİNİN AÇILMASI

Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslaşma ve devletleşme politikasına damgasını vuran Türkçülük ideolojisi oldu. Anadolu'nun Türkleştirme esasına dayanan

370) AKÇURA Belma, *Radikal* gazetesi., 28.05.2004.

371) TANYOL Cahit, *Neden Türban*, İstanbul, Gendaş Kültür yay., 2000, syf: 137.

ideolojik politik yönelim ekseninde, Osmanlı'nın İslamcı geleneğini temsil eden hilafet ve saltanat kaldırıldı ve İslami içerikli dini faaliyetler önemli oranda sınırlandırıldı. İslamcı olup ama sistem dışında bulunan muhalefetin etki gücünü zayıflatmak ya da pasifleştirmek için; 'tekke ve medreseler' ile İHL'lerin büyük bir kısmı kapatıldı.

Bu siyasal yönelime bağlı olarak M. Kemal döneminde 1923'te 29 tane İHO varken, 1929-1931 yılları arasında bu sayı 6'ya indirildi. 1940'da ise hemen hemen tamamen kapatıldı. İkinci dünya savaşının Anadolu halkı üzerinde, ekonomik ve sosyal alanda yarattığı çöküntü aynı zamanda cumhuriyet partisi olan CHP'yi de önemli oranda yıpranmış ve halk üzerindeki etki gücünü ciddi düzeyde sarsmıştı. Türkiye'nin 2.Cumhurbaşkanı yani Milli Şef İ. İnönü, toplumun dini duygularını kullanarak etkili olmanın yollarını aradı ve çözümü; yeniden imam hatip okullarını açmakta buldu. İnönü, "*...İmam Hatip Liselerinin tümden kapatılması yanlıştı. Köylerde cenazeleri kaldıracak imam kalmamıştır*"[372] değerlendirmesi ile bir bakıma özeleştirisini yapıyordu. Cumhuriyetin 2. adamı İnönü, kendi cumhurbaşkanlığı döneminde 7 tane İHO açarak, İslamcı hareketin gelişmesinin ilk toplumsal zeminini hazırlamış oldu.

Türk devleti, İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden şekillenen uluslararası siyasal gelişmelere ayak uydurmak için, 'çok partili' döneme geçmek zorunda kaldı. Bu döneme kadar nispeten kendi geleneksel kuralları içerisinde 'gizli' örgütlenen İslamcı cemaatler, Adnan Menderes tarafından kurulan Demokrat Parti'ye katıldılar. Bu süreçten sonra İmam Hatip Liselerinin açılması hız kazandı. Demirel'den Ecevit'e, B. Ulusu'dan Özal'a, Yılmaz'dan Çiller'e, Erbakan'dan Erdoğan'a doğru uzanan devlet politikasında İHO önemli bir yer tuttu ve bugünkü noktaya gelindi.

28 Şubatta 1997 yılında gerçekleştirilen 'post modern' darbe ile Refah Partisi ile Doğru Yol hükümeti koalisyonu istifaya zorlandı. Eğitim sisteminde yapılan bir değişiklikle Ortaöğretim 8 yıla çıkartıldı. Eğitim sistemindeki değişikliğin hedefi, İmam Hatiplilerin ortaokul bölümlerinin kapatılması ve lise bölümlerinin nispeten zayıflatılmasıydı. Bu pratik uygulama geçici de olsa, başarılı oldu. Devletin eğitim politikası, İHL bir bütün olarak ortadan kaldırmak değil, sadece bu okulların yapısının düzenlenerek yeniden kontrol altına alınması planlandı.

İHL'lerin diğer liselerle aynı statüye getirilmesi için Milli Eğitim yönetmenliğinde gerekli değişiklik yapılarak, İHL öğrencilerine -Askeri okullar dışında- üniversitelerin değişik bölümlerine girebilme hakkı verildi. Böylece devletin

372) Aktaran YETKİN Çetin, "İnönü ve İrtica", *Cumhuriyet* gazetesi, 18.02 1997.

ihtiyaçlarına göre belirlenen politikalarla İmam Hatipler önemli kurumlar haline getirildi.

Demirel hükümetleri döneminde, İHL'lerin yapımında tam bir patlama yaşandı. 12 Eylül 1980'de askeri darbe yapan ordunun desteği ile bu politika devam ettirildi. Özellikle, T. Özal döneminde yapılan yasal değişikliklerle, imam hatip okulları genel liselerle aynı statüye getirildi. Bu süreçten sonra devlet - vakıf - halk işbirliğine dayanan politika sonucu, birçok bölgede İmam Hatip Liseleri öncelikli olarak tercih edilen okullar haline getirildiler.

İHL'lerin Türkiye'nin siyasal gündeminin merkezine oturması, devletin iç ve uluslararası politikalarında meydana gelen bir kısım değişikliklerle ilintilidir. Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta da, bu okullara yönelik belirlenecek olan bir kısım taktik politikalar konusunda, devletin bazı kurumları arasında yaşanan tartışma, devletin stratejik politikasını doğrudan etkilemez. Çünkü Türkiye'de, İmam Hatipler dâhil olmak üzere, devletin eğitim politikası esas olarak Milli Güvenlik Kurulu (MGK) tarafından belirlenmektedir. Hükümetler sadece bu merkezde alınan kararların pratik uygulayıcılarıdır.

Ancak RP'nin kapatılması için dava açan Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş'ın hazırlamış olduğu iddianamede İHL'leri açan bütün sistem partilerinin, politikacılarının, başbakanların ve askeri darbe yapan generallerin 'anayasa suçu' işledikleri anlaşılıyor. "*...O halde, 1) Gereğinden fazla ilahiyat fakültesi açılması, 2) İmam Hatiplik gibi din görevi görecek memurların yetişmesini sağlayacak adedi geçecek şekilde başka bir anlatımla, milyonlarca çocuğumuzu din eğitimine tabi kılacak şekilde İmam Hatip Okulları açılması açıkça Anayasa ve eğitimde laiklik ilkesine aykırıdır... Hal böyleyken politikacılarımız, ihtiyacın çok üstünde İmam Hatip Okulu açarak ve böylece milyonlarca çocuğumuzun dini eğitimden geçmesini sağlayarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin 'Laik devlet', 'Anayasaya uygun şekilde yönetilen devlet' olup olmadığını tartışmalı hale getirmişlerdir.*"[373] Bu saptama aynı zamanda, çıkartılan sahte fırtınaların da pekte gerçekçi olmadığını ve bunun bir devlet politikası olarak uygulandığını ortaya koymaktadır.

1997 yılında, İHL'lerin kontrol altına alınması için MGK üyesi generallerin inisiyatifiyle alınan ve uygulanmaya konulan kararlara açık destek sunanların başında, dönemin Cumhurbaşkanı Demirel ile Başbakan Ecevit vardı. Ancak bu ikili, geçmiş hükümetleri dönemlerinde en çok İmam Hatip Lisesi açan başbakanlar olarak tanınırlar.

Örneğin Süleyman Demirel, 1964'den beri Türkiye'nin siyasal sürecine

373) *Aktaran Refah Partisi Kapatma Davası,Yargıtay Başsavcılığının Refah Partisi Kapatma Davası İddianamesi*, İstanbul, Kaynak yay., 1999, syf: 39.

Tablo-8: Yıllara Göre İmam Hatip Liselerinin Hükümetlere Göre Dağılımı

Adnan Menderes	1951-1959	19
İsmet İnönü	1962-1963	7
Süleyman Demirel	1965-1971	46
Bülent Ecevit	1974-1975	29
Süleyman Demirel	1975-1978	233
Bülent Ecevit	1978-1979	4
Süleyman Demirel	1979-1980	36
Turgut Özal	1984-1989	90
Mesut Yılmaz	1990-1992	23
Süleyman Demirel	1992-1994	12
Tansu Çiller	1994-1995	13
Diğer Hükümetler	1995-1997	97

KAYNAK: www.egitimsen.org.

damgasını vurmaktadır. Cumhurbaşkanlığı yapmış Demirel 1965-71 yılları arasında 46, 1975-78 arasında 233, 1979-80'de 36, 1992-94 döneminde ise 12 İHL açmış. Mevcut imam hatip okullarından 327 tanesi Demirel hükümetleri tarafından açılmış. 'Sol milliyetçi' söylemleriyle ön plana ve bir kaç kez başbakanlık yapmış Ecevit 34 tane İHL açmış. Dikkat edilmesi gereken nokta, hükümetlerin eğitim politikası, devletin stratejik politikalarıyla kesin bir uyumu gerektirir. Bu nedenle yukarda isimleri verilmiş hükümetlerin ve başbakanların açtıkları dini içerikli okullar, sadece hükümetlerin politikası değil esas olarak devletin eğitim politikasını yansıtır.

Doğal olarak sorgulanması gereken sadece RP değil, bütün sistem partilerin olması gerekir. İhtiyaç fazlası İHO ile ilahiyat fakülteleri açan hükümetlerin bir bütün olarak sorumlu tutulduğu ve bunların anayasanın laiklik ilkesine 'aykırı' davrandıkları, 'laik devlet ilkesini' tartışmalı hale getirdiklerine göre yargılanması gereken sadece İslamcı partiler değil, bütün sistem partileri olmalıdır. İrtica'ın gelişmesinde bu okulların önemli bir etkisi olduğuna göre, İHL'leri açanların bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak 'irtica'dan yana tutum aldıkları anlamına gelir.

Bu tarihsel süreç bir bütünlüklü olarak ele alındığında, devletin siyasal bakış açısı daha net olarak görülür. 1965'lerin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay; "*Ülkenin geleceğinin İmam Hatip Okullarından yetişecek kadrolara teslim edileceği-*

ni"[374] söylüyordu. Devletin imam hatiplerden yetişecek kadrolara teslim edileceğini belirten Sunay, aynı zamanda Genelkurmay Başkanlığı yaptı.

Türkiye'nin siyasal tarihine damgasını vurmuş yıllarca Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış, "Türkiye'de irtica diye bir sorun yoktur" diyen ve "Başbakanlıkta ilk namaz kılan" kişi olarak her zaman övünen Demirel İslamlaşma faaliyetine en büyük desteği sunan biridir.[375]

Bundan çok daha önemlisi, İslami hareketin özellikle eğitim ve öğretim alanındaki örgütlenmesine açık destek veren 12 Eylül 1980'd'Askeri darbeyi yapan generallerdi. Öyle ki, Nakşibendî tarikatının aktif üyelerinden biri olan, generaller tarafından ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcılığın atanan Özal Cumhurbaşkanı oldu. 'Asıl olan devleti İslamlaştırmaktır' politikası ile İHL'nin geliştirilmesi arasında politik-mantıksal bir ilişki bulunmaktadır.

Hangi siyasal parti hükümete gelmiş olursa olsun, "*...devletin 1950'lerden sonra gittikçe etkisizleşen 'normal' eğitimine karşı [mevcut durumu] en iyi kullanan grup 'siyasal İslam' olmuş ve İmam Hatip Okulları aracılığı ile, 21. yüzyıla girerken Türkiye'de kendisine geniş bir taban yaratabilmiştir..*."[376] 21. yy Türkiye'sinde, İslamcı hareketin çok yönlü gelişmesi ve toplumsal dengeleri doğudan etkileyebilecek bir güce ulaşmasında eğitim sisteminin çok önemli bir rolü bulunmaktadır.

Devlet politikası olarak benimsenen İslamcılığın Türkiye'de geliştirilmesinin arka planın duran diğer bir faktörde, ABD'nin Ortadoğu'da uygulamaya çalıştığı ve herhangi bir olası gelişmeye karşı Türkiye'nin de dâhil edileceği 'yeşil kuşak" projesinin yaşama geçirilmesinin alt zeminini hazırlamaya yönelikti. Bu stratejinin uygulanmasında, eğitim sisteminin İslamileştirilmesinin önemli bir etkisi olacaktı. Bu nedenle, ABD'li stratejistler ve uzmanlar, Türkiye'de dini eğitimin yaygınlaştırılması konusunda sürekli önerilerde bulunmuşlardı. Örneğin, Türkiye'de uzun yıllar Milli Eğitim Bakanlığı danışmanlığını yapmış ABD'li Prof. Howard Reed, İmam Hatipler üzerine yaptığı bir değerlendirmede şunları belirtiyor: "*İmam -Hatip Okullarının pek çok ümit verici vasıfları bulunmaktadır. Bu ümit verici hallerin birincisi istisnasız bütün talebelerin bu okullara kendi istekleriyle ve hakikaten İslam'ı öğrenmek için gelmiş olmalarıdır. Bu maksatla birçok güçlüğe göğüs gerip fedakârlıklarda bulunmakta ve hummalı bir şekilde çalışmaktadırlar. İkincisi, imam-hatip talebelerinin çok disiplinli ve diğer okul öğrencilerine nispeten çok daha terbiyeli olduklarını belirtmek iste-*

374) KONGAR E., age, syf: 249.

375) age, syf: 274.

376) age syf: 244 .

rim."[377] Prof. H. Reed'in imam hatip okulları üzerine söylemiş oldukları, ABD'nin Türkiye'deki siyasal islama bakış açısını yansıtmaktadır. Türkiye'nin bölge coğrafyasında oynayacağı role uygun bir toplumsal modelin oluşturulmasını amaçlayan ABD, sistemle iç içe olan bir siyasal islamcı hareketin gelişmesini hemen her dönem desteklendi.

Sovyetlerde yaşanan iç siyasal gelişmeler sonucu bölge coğrafyasında siyasal koşullar değişmeye başladı ve 'yeni' dengeler oluştu. Özellikle Türkiye'nin içerisinde yer almış olduğu bölge coğrafyasında oluşan 'yeni' dengelerde 'siyasal islam' özel bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, devlet tarafından uzun yıllar boyunca desteklenen ve gelişmesine izin verilen İslami hareketin bu kez kontrol altına alınmasına karar verildi. Toplumsal ilişkileri bir bütün olarak etkilemeye başlayan ve iç siyasal dengeleri sarsacak bir güce ulaşan İslamcı hareketin yeniden belirli sınırlara çekilmesi için bir kısım siyasal kararlar alındı ve pratik olarak uygulanmaya konuldu. Devletin bu somut yönelimi eğitim alanında daha da netleşti. MGK'nın aldığı "İmam Hatiplerin hem ortaokul bölümlerinin hem de ihtiyaç fazlası olanların kapatılması" kararını uygulamak için sekiz yıllık 'zorunlu' eğitim projesi uygulanmaya konuldu. Böylece siyasal islamın gelişmesinin en önemli merkezleri biri nispeten kontrol altına alındı. Ancak İslami güçlerin ekonomik, siyasal ve toplumsal ilişkiler bakımından çok yönlü olarak güçlendikleri dikkate alındığında, alınan kararların bütünlüklü uygulanması pek mümkün değil.

7- CEMAATLERİN EN ÖNEMLİ EĞİTİM PROJESİ: FEN LİSELERİ VE ÖZEL LİSELER

İslami hareketin eğitim politikası sadece imam hatiplerle sınırlı değil. Özellikle İslami vakıflar tarafından açılan 'özel' okullar, bu sürecin en önemli halkalarından biridir.

Yetenekli ve zeki çocukların İslamcı cemaatlere kazandırılması için Türkiye'nin her yerinde modern teknikle donatılmış, en ileri düzeyde eğitim kalitesine sahip, yabancı dillerde eğitim yapan okullar, ülkenin hemen her bölgesinde açılıyor. Türkiye'de en yetenekli öğrencileri bağrında toplayan ve öğrencileri üniversiteye en iyi derece ile giren fen liselerinin ve bunlar düzeyindeki kolejlerin önemli bir kısmı İslamcılar tarafından kuruldu. Özellikle Gülen cemaati, Türkiye ağırlıklı olmak üzere Asya Cumhuriyetlerinde ve Balkanlarda bu tür kolejler açarak, İslamlaştırma faaliyetine uluslararası bir boyut kazandırdı.

---

377) Akatan BALLI R., age, syf: 312-13.

Sorunun önemi ve ciddiyetinin çok daha iyi anlaşılabilmesi için, kapsamlı bir incelemeye ihtiyaç var. İslamcı güçlerin izlemiş olduğu eğitim politikasının hem Türkiye hem de özellikle Asya'daki faaliyetlerinin öncelikli olarak bilince çıkartılması ve tehlikenin boyutunun daha iyi anlaşılması bakımından verilerin daha net olarak ortaya konulması gerekir.

İstanbul'da 14, Ankara'da 12, İzmir'de 7, Konya, Samsun, Kocaeli'nde 2'şer tane olmak üzere Türkiye genelinde 52 tane Fen Lisesi tarikatlar tarafından açıldı.[378] Türkiye'de en kaliteli eğitim yapan bu okulların birçoğu fizik, kimya matematik vb bilim dalarında uluslararası başarı ödülü kazanmaktadırlar. Cemaatler bu okullarda başarının yüksek olması için her türlü olanağı kullanmaktadırlar. Çünkü bu okullardan mezun olan öğrencilerin yaklaşık olarak % 90'ı üniversite sınavlarını kazanıyor. Üniversite sınavlarında ilk 500 arasına giren öğrencilerin ezici bir çoğunluğu bu okullara ait. ODTÜ, Boğaziçi, İTÜ, Bilkent gibi Türkiye'nin nitelikli yabancı dilde eğitim yapan bu üniversitelere girenlerin önemli bir kesimi, cemaatlerin denetimindeki liselerinden mezun olan öğrencilerdir. Aynı zamanda İslamcı güçlerin öncelikli olarak önemsedikleri tıp, mühendislik, siyasal bilgiler, hukuk gibi fakültelere, öğrenciler çok bilinçli olarak yönlendiriliyor.

Örneğin 2000-2001 yılı üniversite sınavlarında bir milyon öğrenci arasında ilk dördüncü sıralamaya giren öğrencilerden ikisi, başarılarını, "Fethullah Gülen Hocamıza borçluyuz" açıklamasını yaptılar. İslamcılara ait olan bu okullar da gelecekte devlet bürokrasisinde yer alacak İslami kadroların yetiştirilmesi hedeflemektedir. Bu bakımdan fen liselerinin açılması ve bütün masraflarının İslami vakıflar tarafından karşılanması topluma karşı duyulan bir hizmet aşkı değil, İslamcı perspektife bağlı olarak yürütülen siyasal ve örgütsel faaliyetin bir parçasıdır. Yani devleti içten ele geçirme planının önemli bir halkasını oluşturmaktadır. Devletin bütün kademelerinde, siyasal İslam olarak ifade edilen Nakşibendî ve Nurcu gelenekte gelen kadroların örgütlü bir güç haline gelmiş olmaları, bugüne kadar izlenen politikaların bir sonucudur.

Örneğin Gülen'in eğitim alanındaki stratejik planı 1960'lara dayanmaktadır. Henüz bir devlet memuru iken, yakın çevresine getirdiği öneri ciddi ve ilgi çekicidir: "*Kuran kursları yla İmam Hatiplere evet; ama en iyisi biz kolej açalım... Fikrimi kabul etmezseniz, ceketimi alıp çıkarım; sizinle ilişkimi keserim...*"[379] Daha 1960'larda eğitim alanında özel bir yere sahip olan 'kolejlerin' açılmasını istemek son derece ciddi bir öngörüdür. İslamlaştırma projesinin ya da planının

---

378) *Türkiye'de Din Eğitimi*, Eğitim Sen yay., Ankara, 1998, syf:25-26.

379) Aktaran BULUT F , *Kim bu Fehtullah Gülen*, İstanbul, Ozan yay., 1998, syf: 205.

en önemli noktasını oluşturmaktadır. Bu okulları çok önemsediği için, bu fikir kabul görmediğinde 'ceketini alıp gideceğini söyleyecek kadar önemsiyor.

Gülen, Nurcuların 1980'lerde gerçekleşen bir toplantısında önerilerini ve hedeflerini tekrar gündeme getiriyor: *"Huruç harekâtının başarıya ulaşması (İslamlaştırma ve iktidarı ele geçirme hareketi bn.) için bütün yurtta kendi binalarında ve kiralayacakları müsait yerlerde orta ve yükseköğrenim gören öğrencilerin meyvelerini vermesi... Her düzeyde okulların açılması... Özellikle Türkiye'deki öğretmenlerin büyük bir bölümünün kendi yönlerinde faaliyet göstermeleri gerektiğini."*[380] Böylece, İslami bir düzenin getirilmesi için her yöntemi, aracı ve olanağı kullanan Gülen cemaati, gelinen noktada stratejik hedefine adım adım yaklaşmaktadır.

Rejimin özellikle eğitim ve kültürel alandaki boşluğunu cemaatler, vakıflar aracılığıyla doldurmaktadırlar. Bunun en somut örneği, Kürt illerinde yürütülen kirli savaşın eğitim ve öğretim alanında yarattığı yıkıntıları İslami tarikatlar doldurmaya başladı. Kürt illerinde, özel kolejler açan Gülen ekibinin, önemli bir başarı yakaladığı kesin. *"Özellikle Doğu ve Güneydoğu'da da açılan liseler, bölgede büyük açığı kapatıyor. Öğretmen olmadığı için kapısında kilit olan okullar varken, bu bölgede özel eğitim kurumlarında ülkemizin en değerli üniversitelerinden mezun öğretmenler görevlerini severek yapmaktadırlar. Her beldenin valisi, belediye başkanı, işadamları çocuklarını bu okullarda okutabilmek için gayret göstermektedir..."*[381]

Birçok yönüyle yorumlanacak bu girişimin özünde yatan en temel olgu, devlet ile Kürt silahlı güçler arasında yaşanan savaşın etkileri sonucu, devletin eğitim politikasında meydana gelen sorunlar, 'İslami misyonerlik' görevi-

Tablo-9: Şahıslar, Şirketler Ve Vakıflar Tarafından Yaptırılan Özel Okullar

Okullar	Şahıs Adına	Şirket Adına	Vakıf
Anaokulu	108	28	25
İlkokul	59	208	69
Lise	56	244	65
Toplam	223	480	159
GENEL TOPLAM;	862		

KAYNAK: Türkiye'de Din Eğitimi

380) Aktaran BULUT F., age, syf: 208-209.

381) GÜRSOY İdris, "Huzuru bozmak isteyen Kim", *Zaman* gazetesi, 18.01.1998.

ni üstlenen Gülen'in kurdurttuğu özel kolejler projesiyle aşılmaya çalışıldı.

İslamcı güçlerin eğitim faaliyeti sadece Anadolu ve Fen Liseleri ile sınırlı değil, Ana Okulundan liselere kadar çok kapsamlı bir faaliyeti kapsamaktadır.

Ana okullardan başlayarak liselere kadar devam eden eğitim-öğretim politikasının hedefi iktidarlaşmak. Okul öncesi anaokulu eğitim geleneği Türkiye'de zayıf olmasına rağmen İslami güçlere ait 161 tane Ana Okulu bulunmaktadır. Bu okullardaki eğitimin esas amacı, öğrencileri İslami gelenek veya yaşam tarzına göre yetiştirmektir. Cemaatler tarafından açılmış olan 337 tane ilkokulda yaklaşık olarak 135.000 öğrenci eğitim yapıyor. Bugün çocuk yaşta olanlar yarının genç nesilleri olarak aktif yaşama katılacaklarını hesaplayan İlamcı gruplar, onları, daha küçük yaşta kazanma stratejisine göre hareket ediyor.

Şahıs, vakıf ve şirketlere ait görünen lise sayısı ise 365'tir. Bu okullarda okuyan yaklaşık 170.000 öğrencinin çok önemli bir kesiminin cemaat gruplarıyla ilişkisi var. Bu öğrencilerin almış oldukları eğitim de dikkate alındığında, İslami hareket bakımından önemli bir potansiyel taşıdıkları ortadadır.

8- CEMAATLERİN DERSHANELERE YÖNELİK FALİYETLERİ

İslami cemaatler tarafından kurulan dershanelerde binlerce öğrenci kolejlere, fen liselerine ve üniversitelere hazırlanmaktadır. İslamcılara ait olan dershanelerin bir bölümünün ücretsiz kurs vermeleri nedeniyle daha çok yoksul ailelerin çocukları tarafından tercih ediliyor. Bu politika ile tarikatlar özellikle yoksul ailelerle doğrudan veya dolaylı bir iletişim kurmaktadırlar. Çocuğun parasız olarak kurslara gönderen ve manevi bir bağlılık hissetmeye başlayan aileler ve çocukları, İslamcıların örgütlenme alanı içerisine giriyor.

Örneğin, Türkiye'nin hemen her şehrinde birden fazla şubeleri olan Fem Dershanesinin 90.000 yakın öğrencisi var. Nurculara ait olan bu dershanelerin önemli bir kısmı da yatılı bölümlere sahip. Dershanelerin yurtlarında günlük yaşam biçim İslamcı kurallara göre organize ediliyor. Buralarda kalan öğrenciler, her gece namaz kılmak, toplantılara katılmak, oruç tutmak gibi bir kısım kurallara uymaları zorunlu. Aksi takdirde bu yurtlarda kalma şansları yok. İslamcı örgütlerin denetimindeki bu dershanelerin Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olması ayrıca dikkat çekici bir durum.

Dershanelerdeki yurt giderlerinin önemli bir kısmı tarikat şirketleri ya da vakıfları tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarına yapılan bir kısım yardımların etkisiyle, birçok üniversite öğrencisi İslami örgütlere yöneliyor.

Bünyesinde binlerce öğrenci bulunduran Fem Dershaneleri, Uzay, Feza,

Tablo-10: Dershanelerin sayısı, öğrenci ve öğretici oranı

Yıllar	Özel Dershane Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci sayısı
2002-2003	2.122	19.881	606.522
2003-2004	2.568	23.730	668.673
2004-2005	2.984	30.537	784.565
2005-2006	3.928 4	31.031	925.299
2006-2007	3.986	47.621	1.071.827

KAYNAK: MEB İstatistikleri 2007 MEB Özel Eğitim Kurumları Genel Müdürlüğü

Serhat, Körfez, yamanlar gibi isimlerle şirketleşmiş yüzlerce dershanede, özellikle üniversiteye ve kolejlere hazırlık kursları İslamcılaştırma faaliyetinin bir parçası haline gelmiş bulunuyor.

Bugün dershanelere giden öğrenci sayısı yukarıdaki tabloda da görülebileceği üzere sürekli artarak 1.071.827'ye yükselmiş. 2002 yılında özel dershane sayısı 2.122 iken, 2007 yılında bu rakam 3.986'ya ulaşmış. Aynı dönemde öğretmen sayısı 19.881'den 47.621'e yükseldiği anlaşılıyor. Tam bir sektör haline dönüşen dershaneler, İslamcı cemaatler tarafından aynı zamanda siyasal faaliyetin bir alanı olarak değerlendirilmektedir.

2006 yılının tahmini verilerine göre Milli Görüşçülerin 91, Süleymancıların 184,Gülen grubunun da içerisinde yer aldığı Nurcuların 790, diğer grupların 115 tane dershane var. Toplam olarak cemaatlere ait dershane sayısı ise ilişkisi olduğu tespit edilen dershanelerin toplam sayısı 1.180'dır. Ülke genelindeki dershanelerin yüzde 30'u İslamcılara ait olup yaklaşık 250.000 öğrenci kurslara devam etmektedir.[382]

Okullar gibi belirli bir disiplin dâhilinde kurs veren dershaneler yapılan yasal değişikliklerle, hem Türkiye'de dershaneler önemli bir ekonomik sektör haline geldiler hem de Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak resmileştiler. İslamcılar ise bu merkezleri siyasal çalışmanın bir parçası haline getirerek önemli bir kitle tabanı oluşturdular.

9- İSLAMİ CEMAATLERİN YURDIŞINDA AÇTIĞI OKULLAR

Cemaatlerin eğitim alanındaki yönelimleri Türkiye ile sınırlı kalmadı. Özellikle Gülen cemaati uluslararası bir kısım ,yasadışı' ilişkiler ağına dayanarak dünyanın birçok ülkesinde özel okullar açtırdı. Dünya'nın en sorunlu ve en

382) *Radikal* gazetesi, 27.06.1997., *Milliyet* gazetesi, 19.09.1997.

geri olan ülkelerinde gelişmiş kapitalist ülkelere kadar hemen her kıtada ve ülkede okullar açtı. Gülen Cemaati dört kıtasında yaklaşık 60 ülkede çok kapsamlı bir eğitim faaliyeti örgütlemiş durumda. Bu ülkelerden bazıları şunlar; Afganistan, Azerbaycan, Nahcivan, Kazakistan, Özbekistan, Rusya, Doğu Sibirya, Dağıstan, Çavuşistari, Başkurdistan, Gürcistan, Tataristan, Moğolistan, Pakistan, Bangladeş, Irak, Irak Kürdistanı, Suriye, Makedonya, Bulgaristan, Moldova, Romanya, Arnavutluk, Macaristan, Almanya, Fas, Güney Afrika, Sudan, Avustralya, Endonezya, Bosna-Hersek, Filipinler, Tayland, Kamboçya, Vietnam, Burma, Hindistan, Çin, İngiltere, Danimarka, Tanzanya. Bu ülkelerde 155 lise, 26 kolej, 7 ilkokul, 4 ilköğretim okulu, 2 fakülte, 2 üniversite, 2 enstitü, 4 yüksek okul, 5 dil merkezi, 3 ana okul, 8 genel kurs merkezi, 2 vakıf okulu olmak üzere 220 okul faaliyet halindedir. Bu okullar ağırlıklı olarak dünyanın stratejik merkezi durumunda olan Avrasya, Ortadoğu ve Balkanlar'da açılmış olması da okulların hangi politikalara hizmet ettiğini de ortaya koymaktadır.[383]

İslami bir cemaatin uluslararası alanda bu düzeyde yaygınlaşması, onun siyasal perspektifleriyle doğrudan bağlantılıdır. Gülen, 25 Mart 2004 tarihinde *Zaman* gazetesinde yayınlanan röportajında özellikle Müslüman ve Türk kökenli nüfusun yoğunluklu olarak yaşadığı ülkelerde kurmuş olduğu okulların sayılarına ilişkin şu bilgiyi aktarıyor: *"Grubumuza ait çok sayıda okul var. Mesela yurt dışında Özbekistan'da 17 eğitim kurumu, bir dil merkezi, Türkmenistan'da bir üniversite, 13 orta öğretim kurumu ve bir dil merkezi, Kazakistan'da 30 lise ve 1 üniversite..."* ABD, Kamboçya, Malezya, Bangladeş, Gürcistan, Kırgızistan, Romanya, Moldova, Ukrayna, Azerbaycan, Tacikistan, Arnavutluk, Fas ve Pakistan gibi ülkelerde de çeşitli okulların bulunduğunu belirtiyor.[384]

Şeriat için savaşma çağrısı yapan Gülen, yaratmış olduğu kaynakları hedefe varmak için bir araç olarak değerlendiriyor. Bu faaliyetin merkezinde; Türkiye'de Türk- İslami yaşam tarzına dayanan 'şeriat' düzeni kurmaktır. Özellikle Türkiye'de faaliyet yürütecek İslami kadroların yetiştirilmesi amaçlanıyor: *"Yurtiçi ve yurtdışında açılan, bilinçli ya da bilinçsiz birçok aydının övgüsüne mazhar olan Fethullah okulları imparatorluğu... Nakşîlerle Süleymancıların özel kolejleri ve üniversiteleri, RP'nin yurtdışındaki yan kolu AMGT'nin 'Gazali Kolejleri' de... Türk İslam sentezini, İslamcı misyonu hem ülkede hem de yurtdışında yaymaktır..."* Türkiye'den yurtdışındaki okullara götürülen binlerce öğrenci bu okullarda yetiştirilerek geleceğin iktidar kadroları hazırlanıyor. Değişik ül-

383) Daha Geniş Bilgi İçin BULUT, *Kim Bu Fehtullah Gülen*, Ozan yay., İstanbul, 1998, syf: 209-210.
384) www.Internethaber, 25 Mart 2003.

kelerde kurulan okulların, denetimi, planlanması ve öğrencilerin sıkı bir ideolojik eğitime tabi tutulmaları bakımından çok daha geniş olanaklara ve inisiyatiflere sahiptirler. Böylece bu okullar kimilerinin sandığı gibi 'toplumun hizmetine sunulan kamu kuruluşları' değildir, aksine İslamcı hareketin ideolojik siyasal kadrolarının yetiştirildiği merkezlerdir.

Gülen grubunun, dünyanın değişik ülkelerinde açtırdığı okullar, şeriat devletinin kurulması için gerekli kadroların yetiştirilmesinde son derece önemli bir işleve sahiptirler. Gülen'in en yakın adamlarından biri, okullara ilişkin projelerini şöyle açıklıyor: "*Fethullah Gülen cemaati, olabilecek en kısa vadede ama mecburen orta-uzun vadede ve yaygın bir coğrafyada bir İslam eliti yaratmaya çalışıyor. Bu, kitleselleşmeye göre daha öncelikli bir hedef. Önce kolej kurmanın, üniversiteye hazırlık dershaneleri zincirini oluşturmanın, yurtdışına yüksek lisans için öncü eleman yollamanın, bazı çocukları ta ortaokuldan alarak mühendisliğe, bazı çocukları mülkiyeye hazırlamanın, eğitim, sağlık ve güvenlik teşkilatında kadrolaşmaya çalışmanın temelinde yatan etken bu. Günü geldiğinde iyi yetişmiş mühendislerden, yabancı dil bilen teknik elemanlardan, akademisyenlerden, donanımlı medya çalışanlarından, kaymakamlardan, emniyet müdürlerinden oluşan eksiksiz bir kadroya sahip olmak... Sonra? Sonrası şeriat düzenine yumuşak geçiş de olabilir...*"[385] Ancak Erbakan'ın dediği gibi kanlı' da olabilir!

Ayrıca Türkiye'nin şeriat düzenine geçmesiyle bütün İslam dünyasında da aynı sürecin başlayacağı düşünülmektedir: "*Türk âleminin meydana getireceği bu güçlü vakum karşısında zaten arkadan gelecektir İslam dünyası. Bu açıdan gelecekte, Türkiye topyekûn bir cazibe merkezi olacağa benzer...*"[386] Ama önce hedef Türkiye'nin ele geçirilmesi gerekiyor. Bunu da, bir ahtapot gibi sardığı ve yüz binlerce öğrenciyi kapsayan Türkiye içerisinde ve Türkiye dışında kurduğu okulları aracılığıyla gerçekleştirmeyi hedefliyor.

Bu düşüncesini geçmişe ilişkin yaptığı eleştirel değerlendirmede çok net olarak ortaya koymakta ve okulların önemine değinmektedir: "*Dikkat edin; 1950'li yıllardan bu yana tam 40-50 yıl geçmiştir. O dönemde 10 yaşında olanlar, şayet mevsimi geldiğinde üniversite okusalardı, şimdi zirvelerde ya da zirveleri zorlayan konumlarda olacaklardı. 20 yaşında bulunanlar, bugün 60-65 yaşında olacaklardı ki, bu da onların başbakanlar, reis-i cumhurlar seviyesinde en olgun dönemlerini yaşıyor olmaları demekti ...*"[387] Özal, Erbakan, Erdoğan ve Gül gibi

---

385) KOZANOĞLU CAN, "Dolunay-Cemaat", *Cumhuriyet* gazetesi, 27.08.1995.

386) ASLAN Abdurrahman, "Seküler Dünya'da Müslümanlar", *Birikim* dergisi, Temmuz 1997, N°:99, syf: 30-37.

387) GÜLEN F., *Prizma*, İzmir, Nil yay, 1996, syf: 102.

cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık yapmış olan İslamcılar bu siyasal sürecin ürünleri olarak görülüyor. Hedef bunların süreklileştirilmesidir.

Gülen, stratejik planını yaşama geçirmek için, bu okullara çok önem vermektedir. Şeriat devletinin 'altın nesil' olarak tanımladığı İslamcı kadrolarını bu okullarda yetiştirmeyi hedefliyor. Bu niyeti de şu sözlerle açığa vuruyor: "*...öyle inanıyorum ki, yetişmekte olan yeni nesiller arasında, her sahada inkılâpçı ruhlar çıkacak ve birkaç asırdan beri süregelen bu acı dönemini sona erdirecekler-dir...*"

Ömer Laçiner, tarikatların okulları üzerine yaptığı bir araştırmada, özellikle F. Gülen grubunun okullarda geleceğin İslamcı kadrolarını yetiştirmeyi hedeflediğini ve bunun bütün faaliyetlerden çok daha önemsediğini belirtiyor. Laçiner şöyle diyor: "*Fethullah Hoca ve çevresi ise 'güçlü olma' sorununu, RP'nin vurguladığı 'altyapı'nın varlığını inkâr etmeksizin, bir 'kadro sorunu' olarak görmektedir ilkin. Toplumun her tür güç kullanan ve somut iş, ürün ortaya koyan tüm faaliyet alanlarında en üst ve rafine bilgiyi, beceriyi kullanan, o faaliyet alanlarını yönetecek ve yönlendirecek olan elit bir kadronun teşekkülüne, ağır sanayi tesislerinden çok daha önemli ve öncelikli bir değer vermektedirler. Devletin ve toplumun sinir merkezlerini, hayati faaliyetlerini, kısaca en genel anlamıyla yönetim ve yönlendirme ağını oluşturacak gayet seçkin bir kadroyu yetiştirmek, onların nezdinde iktidarı elde etmenin öncesinde kesinlikle tamamlanmış olması gereken bir etap, iktidar olmanın önkoşuludur. Hatta bu koşul henüz gerçekleşmemişken iktidarı elde etmenin vahim bir yanılgı olduğunu düşündüklerini dahi söyleyebiliriz...*"[388] Bu değerlendirme, Gülen grubunun, stratejisini uygulamak için eğitim alanındaki faaliyetleri ne kadar önemsediğini ortaya koyuyor.

Üzerinde durulması gereken bir başka nokta da, özellikle yurtdışında açılan bu okulların, ABD'nin uluslararası stratejik yönelimiyle nasıl bir ilişkisi var? Bu soruya verilecek yanıt, aynı zamanda İslamcı hareketin en güçlü gruplarından biri olan Gülen cemaatinin gerçekliğinin anlaşılmasına yardım edecektir.

10- GÜLEN OKULLARININ YURTDIŞINA AÇILMASINDAKİ BAZI TEMEL POLİTİK FAKTÖRLER

Şeriat düzenini kurmak için bu düzeyde ve çok kapsamlı bir faaliyet içerisine giren, devlet içerisinde önemli bir örgütlenme ağına sahip ve milli eğitimde, emniyet teşkilatında önemli bir güce ulaşan ve ordu içerisindeki faaliyetlerine kesintisizce devam eden Gülen'in, 54 ülkede 250'nin üzerinde okul

388) LAÇİNER Ömer, "Postmodern Bir Din Hareketi: Fethullah Gülen Cemaati", *Birikim* dergisi. Ağustos1995, N°:76, syf: 3-11.

açmasının arka plandaki stratejisi nedir? Buna bir yanıt verilmek gerekiyor. 'Türk devletine devretmek istiyorum' dediği okulların maliyetini Türk devleti karşılayacak durumda değil. Peki, bu kadar okulu finanse etmek için kaynakları nereden ve nasıl temin ediliyor?

Gülen'in Güney Afrika'da okul açmasındaki amacı nedir? Avustralya'da okul açma sevdası nereden gelebilir? Afganistan'da Afgan devletinden daha çok liseye sahip olmasının nedeni ne olabilir? İnançlarını uluslararası alana yayma amacı taşıyabilir. Kendisini İslam âleminin 'ruhani lideri' görebilir. Bu amaçla yaygın bir İslam faaliyeti örgütleyebilir.

Nasıl olur da, özellikle dünyanın en karmaşık bölgesinde ve en sorunlu, aynı zamanda ekonomik ve coğrafik bakımdan stratejik olan bölgelerinde, hiçbir sorunla karşılaşılmadan, ' İslam'ı misyonerlik' görevini yerine getirdiğini iddia ettiği birçok ülkede şeriat kadrolarının yetiştirildiği okullar açabiliyor. Bunun arkasındaki önemli güç kimdir, sorusu ister istemez akla geliyor?

Birinçisi, okulların bu düzeyde yaygınlaştırılmasında Türk devletinin önemli bir rolü var. Türk Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), bu okullar aracılığıyla birçok ülkede illegal faaliyet yürütüyor. Özellikle Türkî Cumhuriyetleri olarak adlandırılan ülkelerde kurdurulan okullar aracılılığıyla MİT'in Kafkaslarda faaliyet alanını geliştirdiği biliniyor. Örneğin Azerbaycan'da ve Özbekistan'da darbe girişimlerine destek veren Türk elemanlarının bir kısmının bu okullarından görevli olduğu ortaya çıktı. Özbekistan Cumhurbaşkanı'na karşı, darbe girişiminin açığa çıkmasından sonra, Özbekistan'da Gülen grubuna ait olan 13 Lise ve Kolej kapattırıldı. Bu okullarda öğretmen olarak görev yapanların tamamı, Özbekistan hükümeti tarafından sınır dışı edildi.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayımladığı "Yurtdışında Açılan Özel Eğitim Kurumları Temsilcileri İkinci Toplantısı" isimli kitapta, Gülen okullarına ilişkin şunlar belirtiliyor: "*Amerika Birleşik Devletleri, dostluk köprüsü adı altında getirdikleri 70 öğretmene diplomat statü kazandırmışlardır. Biz de, eğer devletimiz, büyükelçiliğimiz, bu konuda diplomatik statü konusunda bize yardımcı olursa Türk öğretmenlerinin, Türk eğitim elemanlarının itibarlarının biraz daha artacağını zannediyoruz.*"[389]

ABD'nin diplomatik statü vermiş olduğu öğretmenlerden birçoğunun CİA ajanları oldukları konusunda, kamuoyuna yansımış olan çok önemli iddialar bulunuyor. Bölgenin tarihsel özelliği nedeniyle Türkiye, ABD'den nispeten daha geniş olanaklara sahiptir. Yukarıdaki açıklama, Gülen okullarının, özel-

389) Yurtdışında Açılan Özel Eğitim Kurumları Temsilcileri İkinci Toplantısı, Ankara, MEB yay., syf: 63-64.

likle istihbarat faaliyetinin en önemli araçlarından biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Gülen'in okulları, ayrı zamanda Türkiye'nin bölgesel etkinliği için de kullanılmaktadır. Türkiye'nin uygulamaya koyduğu en önemli stratejilerinden biri; özellikle bölge coğrafyasında Türk-İslam politikasının geliştirilmesine nesnel bir zemin hazırlamaktır. Örneğin Irak Kürdistan'ı sınırları içerisinde bulunan Erbil bölgesinde okul açılması için Gülen, 9. Cumhurbaşkanı Demirel ile görüşüyor. *Aktüel* dergisindeki söyleyişinde şunları belirtmiş: *"Erbil'de Türkmenler için okul açacağımız zaman orada Barzani ve Talabani hâkimdi. Ben Sayın Cumhurbaşkanı'na sordum o meseleyi, Devletin burada okul açmasını zaruri görüyorum, aksi halde, oradaki Türkmenleri Kürtler eritir dedim. Eğer siz yapmayacaksanız, bilin ki biz yapacağız dedim. Onlar da 'Nasıl istiyorsanız öyle yapın' dediler. Bu bilinerek yapıldı. Onun için MİT de, oradaki istihbarat örgütleri de bu işin hep yanında oldular. Ve Erbil bombalandığı halde bizim okula bir şey yapmadılar. Irak da yapmadı. Barzani de... Orada eğitim devam ediyor. Hatta ikincisi ve üçüncüsü açılması bahsi mevzuu..."*[390] Türkiye'nin Avrasya ve Ortadoğu'daki stratejik çıkarlarını geliştirmeye hizmet eden bu eğitim faaliyeti de ayrı zamanda, İslamcılığın geliştirilmesi amacına dayanan bir misyonerlik hareketidir.

İkinci önemli nokta, bu okulların açılmasında ABD'nin önemli bir desteği var; ABD, -özellikle İslam ülkelerinde- antikomünist müdahale planını yaşama geçirmek için 'Yeşil Kuşak' politikasını uygulamaya koydu. ABD'nin siyasal çıkarlarına hizmet eden bütün İslami hareketlerin desteklenmesi ve geliştirilmesi temel bir perspektif olarak benimsendi.

ABD, çok sıkı ilişkiler içerisinde olduğu Gülen'in okul projesine özel bir ilgi duyuyor. Yeni bölgesel alanlara açılmak, uluslararası ilişkilerde siyasal etki gücünü pekiştirmek için, Gülen'in okullarına önemli bir rol biçiyor. *"Okullar hep CIA'nin ilgi duyduğu ülkelerde açılıyor. Osmanlıda misyoner okulları kime hizmet ettiyse, Gülen'in okulları da aynı hizmeti görüyor..."*[391] Bir başka CIA şefi ve ABD'nin uluslararası ilişkiler uzmanı Fuller, Gülen okulları için şunları söylüyor: *"Türkiye, bölgede çok akıllı bir şekilde, tedricen yaklaşıyor. Bütün bölgeye yayılan ve Türkçe yanı sıra İngilizce öğretilen Türk okulları çok önemli. Orta Asya'da, İngilizcenin zamanla Rusçanın yerini alması beklenmeli. Çünkü Rusça uluslararası ticaretin dili değil..."*[392] Böylece Gülen okulları, ABD'nin sömürgecilik ve asimilasyon politikalarının araçlarından biri olarak görüldüğü çok daha iyi anlaşılıyor.

390) *Aktüel* dergisi, 19-25 Eylül 1996.

391) EYÜMÜR Mehmet, *Gülen'in CIA'nın Türkiye yetkilileri ile görüşmesi*,1997, www.atin.org

392) Aktaran ALPAY Şahin, *Milliyet* gazetesi, 01.10.1996.

Hem şeriatçı hem de Yahudi ve Hıristiyan düşmanlığı yapmakla tanınan Gülen'in ABD ile çok özel ilişkileri var. Uzun zamandan beri ABD'de yaşayan, Kongre ve Senatoda geniş ilişkilere sahip olan, istihbarat raporlarında 'özel güven duyulan biri' olarak ifade edilen Gülen'in okullarının açılması için ABD, birçok ülkede özel olarak devreye girmektedir. Bir CIA yetkilisinin şu açıklamaları dikkat çekici: *"Cemaatin Washington'daki önemli bir temsilcisi. Gülen'in oradaki hemen tüm işlerini bu zat ayarlar, Çin'de okul açma projesini önerir... Aynı zamanda mesleği gazetecilik olan temsilci, Türkiye ve Çin'deki dostlarıyla Uygur (Türkleri) bölgesine ait ayrıntılı bir raporu, siyasetçi dostları vasıtasıyla Amerikan Senatosundaki ilgili birime sunar. Komisyon, rapordan son derece hoşnuttur. Rapor sahibi, bunun karşılığında, Çin'de açılacak okul için Amerikan yetkililerinin Çinliler nezdinde girişimde bulunmasını ister..."*[393]

Gülen de, dünyanın değişik bölgelerde açılan okulların ABD'nin izni ve onayı ile başarabildiğini çok açık bir anlatımla dile getiriyor: *"Amerika şu andaki konumu ve gücüyle bütün dünyaya kumanda edebilir. Bütün dünyada yapılacak işler buradan idare edilebilir. Amerika hala bu dünya gemisinin dümeninde oturan bir milletin adıdır."*[394] Konuşmasını şöyle sürdürüyor: *"Amerika istemezse kimseye dünyanın değişik yerlerinde hiçbir iş yaptırmaz. Şimdi bazı gönüllü kuruluşlar dünya ile entegrasyon adına gidip dünyanın değişik yerlerinde okullar açıyorlarsa, bu itibarla, mesela Amerika ile çalışmadığınız sürece bu projelerin gerçekleştirilmesi mümkün olmaz..."*[395] Böylece, dünyanın değişik bölgelerinde açtığı okulların, ABD'nin olayı ile gerçekleştiğini 'samimi' olarak itiraf ediyor. Gülen'in ekonomik olanakları ve siyasal ilişkilerinin kendi başına, böylesi uluslararası bir organizasyon için yeterli olmayacağı biliniyor. Dünyanın dört bir yanında çok yönlü faaliyet yürüten gönüllü kuruluşların arkalarında büyük devletlerin siyasal gücü olmadan faaliyet yürütme şansları ve etki güçleri son derece zayıftır. Dünyanın stratejik bölgelerine okullar açan Gülen'in 'gönüllü' kuruluşlarını ekonomik ve siyasal olarak destekleyen ülke ise ABD'dir. ABD'siz bir faaliyetin mümkün olmadığını da çok açık olarak vurgulayan Gülen ABD'ye, ABD de Gülen'e güveniyor

ABD'nin, İslam'ı dünyaya yayma amacında olan Gülen'e bu kadar geniş olanaklar tanıması ve finansman yardımında bulunmasındaki temel amaç nedir? Hiç şüphesiz ki, ABD'nin uluslararası alanda ve özellikle de okulların açıldığı ülkelerde ABD çıkarlarına hizmet eden bir faaliyetin yürütülmüş olmasıdır.

---

393) CIA Gizli Hizmetler Direktörü'nün açıklaması, *Cumhuriyet* gazetesi, 08.02.1998.

394) SEVİNDİ Neval, *Fethullah Gülen ile New York sohbeti*, İstanbul, Sabah yay., Aralık 1997, syf: 39.

395) age, syf: 39.

Orta Asya, Balkanlar, Kafkasya ve Afrika bölgelerinin öncelikli olarak ön plana çıkması, ABD'nin stratejik yönelimiyle doğrudan ilişkilidir.

Ayrıca bu okullar, kara para veya kayıt dışı parayı aklama merkezleridir; Bu kadar okulu finanse etmek için mali kaynak nereden geliyor sorusu son derece önemlidir. Dünyanın dört bir yanında okullar aracılığıyla misyonerlik görevi üstlenen birileri için bu kadar büyük bir organizasyonun örgütlenmesine açıklık getirilmesi gerekiyor.

Özellikle Asya bölgesinde açılan okulların, sömürgecilik ve asimilasyon politikası bakımından önemli bir işleve sahip olacağını Gülen şu cümlelerle açıklıyor: "...*Eğer Türk yatırımcısı, müteşebbisi, eğitimcisi gidip Asya'ya sahip çıkmazsa, başkaları oraya dökecekleri menfaatlerle Asya'yı ele geçirebilirler. İnsanımız, devlet olmasa bile, vakıf, dernek ve şirketler yoluyla oraya girerek, elbette o ülkeleri ifsad edecek akımlara karşı da bir sed teşkil edecektir...*"[396]

Okullarına devletlerin rolünü yükleyebilecek bir tarzda kendisine güvenmektedir. Gülen tarikatının önde gelen isimlerinden İhsan Kakavan, bu okullara 'Türk lobisi kurma' rolünü yükleyerek aynı zamanda bir tehdit de savuruyor: "Yurtdışındaki gücümüzü Türkiye'ye aktarsak, siyasi dev olurduk."

"*Asya'daki okulları milletimiz finanse ediyor. Şimdi alternatif himmet (bir davaya hizmet için yardım toplama...) meselesi, Çırağanlarda, Hiltonlarda yapılıyor. Ve bu işe sahip çıkılıyor. Türk müteşebbisleri Asya'da yatırım yapıyor. Özbekistan'da, Kazakistan'da kazançlarının bir kısmını bu okullara tevcih ediyorlar. Belki de vergilerden düşürüyorlar. Bu beni alakadar etmez...*" diyen Gülen açık ve samimi davranmış gibi görünürken esasta, bu faaliyetin arkasında önemli finans kuruluşların olduğunu açıklamaktadır.[397]

Asya Finans, Faysal Finans gibi İslami kuruluşlar Türkî cumhuriyetlerde "petrol ve madenciliğe" el atmışlardır. Bununla yetinmeyen Gülen: "...*Süpermarketler yapmanız lazım. Bu yetmiyorsa hipermarketler yapmanız lazım... Yoksa geleceğin büyük tröstleriyle, kartelleriyle savaşamazsınız...*" anlayışıyla tekelleşmek gerektiğini çok açık bir tarzda ortaya koyarken, İslami şirketlerin rekabete hazırlanmaları gerektiğini vurgulamaktadır.[398]

Bu şirketler aynı zamanda kara para aklama merkezi işlevine sahiptirler. Örneğin Malezya'da 'kara paranın, petrol dolarlarının aklanarak tekrar yeniden İslam ülkelerine yatırım kredisi olarak verildiği' belirtilmektedir. Türki-

396) Şahin Alpay, Eyüp Can, "Fethullan Gülen Hoca Efendi ile Ufuk Turu", *Milliyet* gazetesi, 01.10. 1996.

397) *Zaman* gazetesi, Pazar eki, Nisan 1997.

398) *Zaman* gazetesi, 06.04.1997.

ye'den götürülen ve aylık olarak 600-700 dolar verilen öğretmenlerin aylık maaşları 12.000 dolar olarak gösterilerek hem kara para akışı sağlanıyor hem de hayali ihracat yaparak teşvik priminden yararlanılıyor.[399]

11 - İSLAMCI FAALİYETİN AKADEMİK-POLİTİK MERKEZİ: İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

Sistemin geleneksel siyasal çizgisiyle ile İslamcı güçler arasındaki 'yeni 'çatışma alanlarından biri de Üniversitelerdir. Devletin geleneksel siyasal stratejisi ekseninde Kemalist çizgiyi savunduğu iddia edilen Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) ile geleneksel İslamcı siyasal hareketin somutlaştığı AKP hükümeti arasında bir mücadele yaşanıyor. Devletin bu iki kurumu arasındaki çatışmanın arka planında, devletin stratejik siyasal çizgisindeki iç çatışmalar bulunmaktadır. Üniversitelerde meydana gelecek değişiklikler toplumsal gelişme süreçlerini önemli oranda etkileyecektir. Bu kurumun denetimi altında uygulanmaya konulacak politikaların başarısı 'yeni' güç alanlarının oluşturulmasına önemli oranda destek sunacaktır.

Uzun yıllardan beri örgütlenmenin merkezine üniversiteleri koyan İslamcı güçler, bu kurumun stratejik önemini çok ciddi olarak önemsemektedirler. Özellikle devlet politikalarının belirlenmesinde etkin olan üniversitelerin denetim altına alınması, aynı zamanda devletin değişik kurumları üzerinde de önemli bir oranda etkili olmasını sağlayacaktır.

Ancak 'laik' eğitim sisteminin sembolleri olarak bilinen üniversitelerin mevcut eğitim politikasının anlaşılması da oldukça önemlidir. İslamcı hareketin bugünkü ekonomik, siyasal ve toplumsal gücünün oluşmasında, üniversitelerdeki eğitim sistemini hesaba katmak gerekir.

Üniversitelerdeki eğitim sisteminin, siyasal islamın gelişmesindeki rolü nedir? Bu soruya verilecek doğru yanıt, üniversitelerdeki eğitim sistemi hakkında bize daha somut fikirler verebilir. Mevcut verilerin ortaya koyduğu gibi Türkiye'nin eğitim sistemi İslamcı akımlara kapalı olmadığı gibi üniversitelerde çok ciddi olanaklara sahipler. Din elemanı yetiştirilme iddiasıyla üniversitelerin bünyelerinde İlahiyat Fakülteleri kuruldu. Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) bünyesinde kurulan ve dinsel eğitim yapan bu fakültelerde, 'bilinçli' İslamcı elemanların yetiştirilmesi hedefleniyor. Bu Fakültelerde mezun olanların çok büyük bir kısmı, mevcut Kemalist sistemden şeriat düzenine geçilmesi gerektiğini savunuyorlar.

---

399) Aktaran BULUT F., *Kim bu Fethullah Gülen*, İstanbul, Ozan yay., 1998, syf:321.

Bugün Üniversiteler bünyesinde 23 tane İlahiyat Fakültesi bulunuyor. İlahiyat Fakültelerinde 190 Profesör, 176 Doçent, 361 Yardımcı Doçent, 341 Araştırma görevlisi bulunmaktadır.[400] Üniversiteler içerisinde çok önemli bir yer tutan İlahiyat Fakülteleri için bir kaç saptama yapmak gerekir. İstisnalar hariç, İlahiyat Fakültelerinde görevli bulunan öğretim elemanlarının ezici bir çoğunluğu, İslamcı veya Türk-İslam sentezcisidir. Türkiye'de ön plana çıkmış akademisyenlerin önemli bir kesimi İslam'ın aynı zamanda bir düzen örgütlenmesi olduğunu hemen her fırsatta dile getirmektedirler. Özellikle fakülteler bünyesinde yayınlanan araştırma dergilerinde, bu siyasal analizlere sıkça rastlanılır. Bu akademisyenler İslam'ın toplumsal ilişkilerde egemen olmasını 'bilimsel' değerlendirmeler adı altında savunmaktadırlar. Bu nedenle İlahiyat fakülteleri, 'inceleme ve araştırma' yapan bilimsel kurumlar olmaktan çok, İslamlaşma faaliyetine destek siyasal merkezler olarak ele alınabilinir.

Örneğin Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi eski öğretim görevlisi ve dini konularda 'çağdaş düşündüğü' söylenen Prof. Dr. Hayretin Kahraman'ın İslam, demokrasi ve laiklik üzerine düşünceleri bize bir fikir vermektedir. Kahraman şöyle diyor: *"Laik, seküler ve çoğulcu bir düzende yaşamak durumundaki Müslümanlar, bu düzenler İslam'a uygun olduğu için değil, mecbur oldukları için - ve din mecburiyet halinde izin verdiği için- tahammül eder, fiilen uyum gösterirler." Laikliğin İslam'a uygun olmadığını ve Müslümanların bu sistemde zorunlu olarak yaşadığını belirten ve 'çağdaş' İslam bilimcilerinden biri olduğu söylenen kişinin laikliğe bakış açısı budur. Laikliği bir yaşam tarzı olarak benimsemiyor, zorunlu olduğu için bu sistemde yaşıyor. Bir başka yazısında laiklik ve demokrasi üzerine şunları belirtiyor. "Benim anladığım ve yaşamaya çalıştığım İslam'a cumhuriyeti ve demokrasiyi uyarlamak (İslam'ı bunlara değil, bunları İslam'a uyarlamak) mümkündür. Laiklik ve sekülerlik ise İslam ile asla bağdaşmaz... Farklı değerlerin eşitliği manasındaki çoğulculuk da İslam ile bağdaşmaz. İslam insanı ile diğer insanlar... Her bakımdan eşit değerde değildir... Bizim farklı, canlı ve yüksek bir medeniyetimiz vardır; bu medeniyetin Batı medeniyetine verebilecekleri, alabileceklerinden çoktur. Müslümanlar fırsat bulurlarsa neyi yıkar, neyi değiştirirler? İnsan hayatını dinden arıtmaya (sekilerleştirmeye) karşı mücadele ederler... Laikliği kaldırarak onun yerine din özgürlüğünü getirmek isterler... Devlet başkanının Müslüman ve iyi ahlak sahibi olmasını isterler. Kendilerine uygulanacak kanunların ve kararların, üzerinde ittifak edilmiş olan İslam kurallarına aykırı olmamasını isterler."*[401] Bu sözlerin sahibi, İlahiyat Fakültesi öğretim görevlisidir. Aynı zamanda din 'ko-

400) www.üniversiteler.com

401) Aktaran ALKAN Türker, *Radikal* gazetesi, 23.11.2004.

nusunda 'çağdaş' yorumlara sahip olduğu söylenir. İstisnalar dışında, İlahiyatçıların tamamı bu görüş açısına sahiptir. Aynı felsefi ve siyasal düşünüş tarzına sahip olan bu insanların fakültelerde verdikleri eğitimin özü, toplumu İslamlaştırmak ve sistemin şeriat yasalarına göre yönetilmesine nesnel bir zemin hazırlamaktır. 'Laiklik, çoğulculuk, demokrasi İslam ile bağdaşmaz. İslam bunlara uyarlanmaz, bunlar İslam'a uyarlanmalıdır' diyen bir siyasal -felsefi görüş açısı, neyi savunur. Hatta 'devlet başkanının Müslüman ve iyi ahlak sahibi olmalıdır' düşüncesinin arka planında yatan hangi düşünce tarzıdır?

23 İlahiyat Fakültesinde yaklaşık olarak 17.000 öğrenci eğitim yapıyor. Bu fakültelerde okuyan öğrencilerin ezici bir çoğunluğu İslamcı hareketlerin içerisinde yer alan ve hatta aktif destek sunan kesimleri oluşturmaktadır. Türban'ın üniversitelerde yasaklanmasına ilişkin alınan 'karar'dan sonra, gerçekleştirilen eylemlere katılanların büyük bir çoğunluğu İlahiyat Fakültesi öğrencileridir. Aynı keza, üniversitelerde İslamcı gruplar tarafından gerçekleştirilen bir kısım siyasal gösterilere katılanların içerisinde İlahiyat öğrencileri her zaman belli bir çoğunluğu oluşturur.

Bu fakültelerden mezun olmuş ve İslam üzerine araştırma yapmak isteyen İslamcı öğrencilerden "*3000'i Mısır El Ezher Üniversitesi'nde olmak üzere 29.409 kişi lisans, yüksek lisans ve doktora çalışması için yurtdışında eğitim görüyor...*"[402]

Öğretim görevlisi, öğrenci ve Fakülte sayısında sistemli olarak bir artış yaşanmaktadır. Yüksek Öğrenim Kurumu'nun (YÖK) almış olduğu karar gereği, 5 yıl içerisinde yeni 4 ilahiyat fakültesi daha açılacak. Bu fakültelerin açıldığı bölgeler, devletin siyasal tercihlerine göre özel olarak seçilmektedir. Örneğin, Kürt illerinde bulunan üniversitelerin tamamında İlahiyat Fakülteleri bulunmaktadır. Diyarbakır/Dicle Üniversitesi'nde, Elazığ/Fırat Üniversitesi'nde, Sivas/Cumhuriyet Üniversitesi'nde, Erzurum/Atatürk Üniversitesi'nde, Urfa/Harran Üniversitesi'nde, Van/Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde, Maraş/Sütçü İmam Üniversitesi'nde İlahiyat Fakülteleri var. Özellikle, Kürt toplumsal hareketinin geliştiği ve aynı zamanda mezhepsel çatışmaların yaşandığı bölgelerde, bunların açılmış olması tesadüfî bir durum değildi. Bu Fakültelerin yüzde 30'nun Kürt bölgelerinde olması, devletin bu kurumlara yüklemiş olduğu görevlerle doğrudan ilişkilidir. Kürt toplumsal hareketini etkisizleştirmek için 'çok cami yaptırılmasını' öngören anlayışla, daha fazla 'din fakültesinin' açılmasını öneren görüş açısı arasında tam bir uyum vardı. Diğer bir ifadeyle bu fakültelerin devletin siyasal ihtiyaçlarına göre konumlandırılmış olması, dinin siyasallaştırılmasının bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

---

402) TUŞALP E., age, syf: 236.

İlahiyat Fakülteleri sadece, Türkiye'ye yönelik din elemanları yetiştirmiyor. Aynı zamanda uluslararası alanda İslamcı din adamları yetiştirmektedir. Dahası taşıdığı siyasal iddiaya uygun olarak, İslamlaştırma faaliyetini uluslararası alanda yürütüyor.

Dünyanın birçok ülkesinde, İlahiyat eğitimini yapmak amacıyla Türkiye'de gelen çok sayıda öğrenci bulunmaktadır. Örneğin Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde *"Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Kosova, Bosna-Hersek, Arnavutluk gibi Balkan ülkelerinden, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kazakistan, Moğolistan, Türkmenistan ve Nijerya'dan gelen öğrenciler de öğrenimlerini sürdürmektedirler..."* Ayrıca *"Türkmenistan Mahdumkulu Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi ile Sofya Yüksek İslâm Enstitüsü'ne akademik destek vermektedir..."*[403] İlahiyat Fakültelerine farklı ülkelerden gelen yüzlerce öğrencinin almış olduğu İslam eğitimi, İslam'ın küreselleştirilmesi politikasının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Türkiye'deki İslami alanda verilen eğitim sistemi ile İslamcı yasaların egemen olduğu, İran, Pakistan, nispeten Mısır gibi ülkelerle belirli bir paralellik var. Mısır El-Ezeler Üniversitesi ile Türkiye'nin İlahiyat Fakülteleri arasında, İslam eğitim sistemi arasında nitelik bir fark yoktur. Üniversitelerin yönetim biçimi ve derslerin kapsamı bakımından farklılıklar olsa da, özü aynıdır.

Üniversitelerdeki İslamlaşma faaliyetinin somut olarak anlaşılabilmesi için Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde hangi dersler işleniyor. Özellikle 'laik' sistemin sembolleri olduğu iddia edilen üniversitelerde İslamcı eğitimin boyutlarının kavranması bakımından oldukça önemlidir.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tercih edilen İslam Ana Bilim Dalları şöyle sıralanmaktadır: *"Temel İslâm Bilimleri Bölümü: Tefsir Anabilim Dalı, Hadis Anabilim Dalı, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Kelam Anabilim Dalı, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Tasavvuf Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı.*

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü: Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, İslâm Felsefesi Anabilim Dalı, Din Felsefesi Anabilim Dalı, Mantık Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Anabilim Dalı.

İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü: İslâm Tarihi Anabilim Dalı, Türk-İslâm Sanatları Tarihi Anabilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Din Musikisi Anabilim Dalı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü."[404]

403) www.ilahiyat.uludag.edu.tr

404) www.ankara.edu.tr

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 4 temel bölüm, 19 anabilim dalında İslam'a ilişkin eğitim yapılıyor. Ayrıca bu bölümlerin kendi içerisinde çok sayıda alt dalları bulunmaktadır. İslam üzerine çok yönlü eğitim yapılan bu fakültelerde, bir bakıma İslamcı misyonerler yetiştiriliyor. Örneğin, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin sayıları 700'e yaklaşan İmam Hatiplerin açılmasındaki rolü şu cümlelerle ifade edilmekte: "*Sayıları 700'e yaklaşan İmam Hatip Liselerindeki eğitim-öğretim faaliyetlerinin devamında Fakültemizin payı büyüktür. 50 yıllık geçmişi içerisinde, Fakültemizden 3696 erkek ve 616 kız olmak üzere toplam 4312 öğrencimiz mezun olmuştur. Buna göre Fakültemiz yarım asır boyunca her yıl ortalama olarak 100 öğrenci mezun etmiş ve ülkemizin yetişmiş insan gücüne katkıda bulunmuştur. Bu mezunlarımız, başta, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere çeşitli alanlarda görev alarak ülkemizin eğitim ve kültür hayatına hizmet etmektedirler...*"[405] Sanırım yoruma yer bırakmayacak kadar açık bir değerlendirme. Böylece İslamlaştırma faaliyetinin en önemli merkezleri olarak ön plana çıkan İHL'lerin açılmasında ve geliştirilmesinde üniversitelerin oynadığı rol daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu üniversitelerden mezun olanların, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde görev almaları, İslamlaştırma faaliyetinin bir başka önemli alanını oluşturmaktadır. Toplumu İslamlaştırmak için Diyanetin yüklendiği işlev üzerine daha önceki bölümlerde yapmış olduğumuz değerlendirmeler dikkate alındığında, İlahiyat fakültelerinin rolü daha somut olarak kavranabilir. Birbirini tamamlayan bu ilişki ağı, toplumsal yapının İslamlaştırılmasında devlet kurumlarının desteğini ortaya koymaktadır.

Üniversitelerin tarihsel rollerini ciddi oranda önemseyen siyasal islamcı akımlar, İlahiyat fakültelerindeki İslamcı eğitim sistemini yeterli görmüyorlar. Üniversitelerin bir bütün olarak ele geçirilmesi için siyasal faaliyetlerini kesintisizce sürdürmektedirler. Özellikle sağ hükümetlerin siyasal yaklaşımlarından faydalanarak üniversitelerde önemli oranda örgütlendiler.

Bu nedenle faaliyet alanları iki noktada yoğunlaşmaktadır. Birincisi, özel üniversiteleri yasanın onaylanmasından sonra, Cemaat Vakıflarına bağlı özel üniversitelerin kurulması. İkincisi ise mevcut devlet üniversitelerinin akademik kurumlarını ve yönetim merkezlerini ele geçirilmesi olarak somutlaşmaktadır. Özel vakıf üniversitesi olarak kurulan 'Fatih Üniversitesi' Gülen grubuna aittir. İngilizce eğitim yapan bu üniversite, özellikle cemaat kökenli öğrencileri çok bilinçli olarak tercih etmektir. Gülen'in, ‚iktidarı içten ele geçirmek için moral değerleri yüksek bilinçli nesillere ihtiyacımız var' görüşü,

405) www.ankara.edu.tr

üniversitenin eğitim politikasına yön vermektedir. Fatih Üniversitesi Rektörü Turgut Baltan şöyle diyor: "*Kişi ve toplumlar düştüğü yerden kalkar... Bunun için ülke menfaatleri için kullanabilecek moral değerlere sahip bir nesil yetiştirmekle kurtulabilir. Bu amacı gerçekleştirmede üniversiteler birinci derecede sorumludurlar. Fatih Üniversitesi öğrencisi ve öğretim üyeleriyle bu sorumluluğun bilincindedir...*"[406] Rektörün moral değerlere sahip bir nesil yetiştirmek olarak ifade ettiği kavram, Gülen'e ait olup, bununla İslami değerlere sahip yeni bir nesil yetiştirmeyi hedeflediklerini kastediyor.

12 Eylül 1980 askeri darbesiyle devletin belirlemiş olduğu Türk-İslam sentezci politikaya bağlı olarak yüzlerce Türkçü ve İslamcı, 'bilim adamı' sıfatı ile üniversitelerde görevlendirildi. Böylece devletin ihtiyaçlarına bağlı olarak oluşturulan dönemsel politikalar sonucu, üniversiteler de, İslamlaşma sürecine katkı sunan kurumlar haline getirildiler.

Üniversitelerde uygulanmaya konulan Türk-İslamcı eğitim politikasının etkisiyle birçok üniversite doğrudan cemaatlerin denetimine girdi. Bunlardan; "*Erzurum'da Atatürk, Şanlıurfa'da Harran, Malatya'da İnönü, Van'da 100. Yıl, Diyarbakır'da Dicle, Elazığ'da Fırat, Çanakkale'de 18 Mart, Denizli'de Pamukkale, Kütahya'da Dumlupınar, Konya'da Selçuk, Samsun'da 19 Mayıs, Ankara'da Gazi, Kayseri'de Erciyes, Kırıkkale, Niğde ve Sakarya Üniversitelerinde irticai kadrolaşma*"[407] ciddi boyutlardadır.

Özellikle şeriatçı öğrencilerin hangi üniversiteleri tercih etiğine ilişkin YÖK'ün yaptığı özel bir araştırmada şu bulgulara ulaşılmıştır: "*Urfa Harran ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde bütün tarikatların faaliyette bulunduğu belirlendi. Buna göre Nakşibendiler Konya Selçuk, İzmir 9 Eylül, Ankara Gazi, Sivas Cumhuriyet, İstanbul Üniversitesi, İTÜ ve Boğaziçi'nde; Nurcular Eskişehir Anadolu, İstanbul Marmara'da; Fethullahçılar Antalya Akdeniz, Van 100. yıl, Malatya İnönü, Bursa Uludağ, Boğaziçi'nde; Aczimendiler Malatya İnönü ve Fırat Üniversitesi'nde etkin durumdadırlar...*"[408]

İslami güçler, üniversitelerin hem yönetim kademelerinde hem de öğretim kadroları arasında ciddi oranda örgütleniyorlar. Öyle ki üniversiteleri ele geçirme politikası, İslamcı gruplar arasında rekabet yaratacak düzeye gelmiş bulunuyor.

406) www.fatih.edu.tr

407) TUŞALP E., age, syf: 241.

408) age, syf: 40.

BÖLÜM VIII:

SİYASAL İSLAMIN YAYIN POLİTİKASI

Kamuoyunda 4. kuvvet olarak algılanan medya, toplumun yönlendirilmesinde ve hatta genel düşünsel eğilimlerinin belirlenmesinde önemli bir etki gücüne sahiptir. İletişim aygıtlarına hâkim olan güçler, hükümetler hatta devletler üzerinde yeni bir baskı gücü oluşturabilmektedir. Tekelleşen medyanın devletin ekonomik-politik stratejisinin belirlenmesinde önemli bir rol oynadığı biliniyor. Medya sadece ideolojik ve propaganda aracı değil ayın zamanda çok ciddi bir ekonomik sektör olarak da değerlendiriliyor. Bu nedenle, ulusal ve uluslararası alanda medyanın 'güç savaşı' hem siyasal hem de ekonomiktir.

İdeolojik-politik propaganda araçları olarak işlev gören bu iletişim aygıtları aynı zamanda örgütlenme faaliyetinin de önemli bir parçasıdır. Günümüz dünyasında medya kavramı gazete faaliyeti sınırlarını aşarak, radyo, TV, internet yayıncılığı gibi görsel ve işitsel iletişim aygıtlarını kapsayacak tarzda geniş bir alanı kapsamaktadır.

Toplumun ideolojik, politik ve hatta psikolojik olarak yönlendirilmesinde söz konusu olan araçların çok önemli bir rolü var. Toplumsal ilişkilerin denetlenmesinde iletişim aygıtlarının muazzam bir etki gücüne sahip olduğunu bilen siyasal sistemler bunu yeni bir baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Özellikle toplumu maniple etmek için kullanılan psikolojik savaşın en önemli fak-

törlerden biri medyatik iletişim araçlarıdır. Doğal olarak kapitalist sistem içerisindeki siyasal güçler, toplumu kendi politikaları çerçevesinde yönlendirmek ve ideolojik etki gücünü artırmak için ellerindeki araçları kullanmakta hiçbir sınır tanımamaktadır.

Türkiye'de mevcut gerçekliği içerisinde sistemin ideolojik aygıtları olarak ortaya çıkan ve toplumun değişik kesimlerini siyasal olarak etkisi altına alıp yönlendiren, medya ilişkilerini en iyi şekilde kullanan güçlerden biri de İslamcı harekettir. Bu nedenle TV, radyo ve günlük gazete gibi kitle iletişim araçlarını siyasal, örgütsel ve günlük siyasal çalışma bakımından son derece önemsemektedirler. Öyle ki bir TV'nin kurulması için yapılan katkı, 'cihad yolunda yapılan en değerli çalışma' olarak görülüyor. Erbakan'ın Kanal 7'nin açılması için yaptığı konuşma İslami çevrelerin kitle iletişim araçlarına verdiği önemi gösteriyor: "*...Bir devletin televizyonu olmadan devlet olmaz. Siz bugünkü kadronuzla bir devlet kursanız, bir televizyon kurmazsanız, 24 saatten fazla neşriyat bile yapamazsınız. Siz devlet kurmayı ne zannediyorsunuz? 10 sene evvel kendilerine bu sözü söylemiştim; bugün şimdi bu söz hatırıma geliyor. Çünkü bir inanç, bir topluluk belli bir dünya görüşünün sahibi olan insanlar, bugün Allah'a şükür olsun bir televizyona sahip olmuşlardır. Bu çok büyük bir olaydır...*

Televizyon olmadan bir davanın yürütülmesi mümkün değildir. Kaldı ki bugün yapılmış olan cihad, yani halkın hâkim olması için yapılmış olan mücadele, televizyonu isterseniz topçu kuvveti olarak tarif edin, isterseniz hava kuvvetleri olarak tarif edin onun gidip bir tepeyi bombalamasından önce piyadenin gidip o tepeyi işgal etmesi, zapt etmesi mümkün değildir.

Onun için bugün yapılmış olan cihadı, televizyonsuz yapmanın imkânı yoktur. İşte bu kadar hayati bir konu için acıyıncaya kadar vereceğiz. Vereceğiz de ne olacak? Ölüm hepimize yakındır. İşte şimdi öldükten sonra her taraf zifiri karanlık olan bir anda, eğer bir şeyin gelip size yol göstermesini istiyorsanız, bilin ki o şey, bugün inançla Kanal 7 için vereceğiniz bu para olacaktır..."[409]

Bir televizyon kurmanın, bir devlet kurmak kadar önemli olduğunu vurgulayan Erbakan, TV gibi iletişim araçlarını, düşüncelerini en geniş kitlelere taşımanın ve onları siyasal olarak yönlendirmenin temel aracı olarak gördüğünü sık sık vurgulamaktadır. Hatta bir TV'nin açılmasına yapılacak ekonomik katkıyı, cennette gitmekle eşdeğer görüyor. Cihat faaliyetine verilecek en büyük desteklerden birinin TV'nin açılmasına yardım etmek olduğunu belirtiyor. Öyle ki kişi öldükten sonra *Kanal 7*'ye destek verip vermediğinin tanrı ta-

409) Yargıtay Başsavcılığı İddinaması Refah Partisi Kapatma Davası, Refah Partisi Eski Genel Başkanı Necmetin Erbakan'ın 07.05 1996 tarihili Konuşması,

rafından sorgulanabileceğini belirtecek kadar önemsemektedir. Erbakan siyasal faaliyetinin en önemli parçası olarak gördüğü TV yayınını aynı zamanda kitleselleşmenin ve örgütlenmenin temel araçlarından biri olarak düşünmektedir.

Günlük gazetelerin ve dergilerin kitlelere bilinç taşıyan ve kolektif bir örgütleyici olduğunu bilen Coşan, çıkarttıkları İslam dergisinin görevini şöyle açıklıyor: *"Müslümanların eğitim ve öğretimi bizce en mühim mevzudur. Gördük ki, bu sahada şimdiye kadar yaptığımız türlü çalışmalar; istek ve ihtiyaçları tamamen karşılamıyor; arzu ettiğimiz yere, bizzat davet eden topluluğa ulaşıp yetişemiyoruz. Mecmuamızı, işte bunu sağlayabilmek için çıkarmaya karar verdik... Umuyoruz ki mecmua -dergi bn.- sayesinde öğretim ve eğitimimizi yaygınlaştırmış ve sesimizi her yere duyurmuş olacağız; birlik ve beraberliğimiz, saygı ve sevgi bağlarımız güçlenecektir..."*[410] Medya eksenli yürütülen çok yönlü çalışmanın arka planında yukarda ifade edilen ideolojik hedefler vardır; yani iletişim aygıtları aracılığıyla toplumun İslamlaştırılması faaliyeti.

Önemli bir toplumsal güç haline gelen Gülen'de geniş yığınlara seslenmek için bir TV'ye ihtiyaç duyduğunu çevresine çok açık olarak ifade ediyor. Saman Yolu TV'nin kurulması için görüştüğü TRT'den bazı teknik elemanlar ile Gülen arasında geçen konuşma ilginçtir. Teknik elemanların, *"televizyon için yaklaşık olarak 500 milyar gerekli, bunu nasıl temin edeceksiniz" sorusuna, Gülen'in yanıtı hazır: "Parayı düşünmeyin. En sıkı zamanda bile bunu temin ederiz. Bugün bir mercedesin fiyatı yaklaşık olarak bir milyar. 500 kardeşimi toplar, mercedesini sattırır bu meblağı sağlarız..."*[411] Gülen, TV gibi bir kitle iletişim aracını öyle önemsemektedir ki, en zor anında (!) dahi '500 kardeşinden' bu parayı 'temin' ederek *Samanyolu TV*'yi kurdu.

TV, radyo, günlük gazete, kitap, haftalık-aylık sanat-kültür ve siyasal içerikli dergiler, internet gibi kitle iletişim araçlarını değerlendiren İslami çevreler, bu alandaki mevcut bütün olanakları çok bilinçli olarak değerlendirmektedirler.

Özellikle 12 Eylül askeri darbesinden sonra ordunun desteğini de alarak sahip oldukları medya araçlarıyla ilerici, demokrat ve sosyalist hareketlere karşı ideolojik ve siyasal saldırılara ve çok kapsamlı bir anti-propaganda faaliyetine yöneldiler.

İslami hareketin iletişim ve yayın alanındaki çok yönlü gelişmeleri aynı zamanda kitleselleşme, kadrolaşma ve entelektüelleşme sürecini de hızlandırdı.

---

410) *İslam* dergisi, Eylül 1983.

411) Aktaran BULUT F., *Kim Bu Fethullah Gülen*, İstanbul, Ozan yay., 1998, syf: 247.

İslami cephenin bugün gelmiş olduğu siyasal ve örgütsel güç geçmiş tarihsel sürecin birikimine dayanmaktadır. Tarihsel evre incelendiğinde İslamcı hareketin bugünkü ulaştığı yayın faaliyetinin düzeyi çok uzun yıllara dayandığı görülür. Nurcu, Süleymancı, Nakşibendîci gibi kimi İslami çevrelerin 1955'den bu yana yayın çıkarttıkları biliniyor; *İttihat, Bugün, Sabah, Bizim Anadolu, Hakikat, Yeni Asya, Tercüman* gibi gazeteler buna örnektir. 1980'den sonra, *Türkiye, Zaman, Yeni Şafak, Yeni Çağ, Milli gazete, Türkiye, Ortadoğu, Vakit* vb. günlük İslamcı gazeteler medya dünyasında önemli bir etkinlik yarattılar.

İslam'ın yorumlanmasına ilişkin aralarında belirli görüş ayrılıkları bulunmasına rağmen yayın politikalarının hedefi: Toplumu İslamlaştırmaktır. İslamcı hareketin medya sektöründeki gelişmesini daha somut olarak değerlendirmek ve hangi alanda nasıl bir gelişme içerisinde olduklarını ortaya koymak gerekir.

1- TARİKATLARIN YAYINLADIKLARI ESERLER

İslamcı grupların ekonomik, siyasal , felsefe, bilim, din, sosyal, aile, çocuk, kadın gibi alanlarda çok sayıda yayın çıkarttıkları biliniyor. Edebiyat, hikâye, roman, şiir gibi alanlarda çok ciddi bir yönelim içerisine giren ve İslamcılara özgü bir tarz oluşturarak sayıları binleri bulan eserleri yayın piyasasına sürdüler. Örneğin Mili Görüşler 87, Nurculular 96, Süleymancılar 36, Radikal örgütler 127, Fethullahçılar 165, diğerleri 79 olmak üzere toplam 590 adet yayın türü piyasaya sürülüyor.[412]

Hemen her İslami grup, toplumu ilgilendiren birçok konuda yayın çıkartmaktadır. Yayıncılık alanında çok kapsamlı bir ilişki ağı içerisinde olan İslamcı çevrelerin yaklaşık olarak 132 adet yayınevine sahipler. Bu yayınevlerinde İslam'ın ideolojik çizgisine bağlı olarak politika, ekonomi, tarih, felsefe, sanat-edebiyat, kültür, sosyal yaşantı vb alanda yaklaşık olarak 6000 kitap serisi yayınlanmış. İslamcı güçlerin hızla artan ve toplumun önemli bir kesimini etkileyen bu yayın faaliyeti, İslam'ı alanda araştırma ve incelemeye dayanan bilgi yoğunlaşmasına önemli bir katkı sağlarken, aynı zamanda İslami entelektüelleşme sürecini de hızlandırmaktadır. Üniversitelerde akademisyen olanlar dışında araştırma-inceleme ve gazetelerde köşe yazarlığı yapan yaklaşık olarak 300 civarında İslamcı araştırmacı-yazar bulunuyor Bu oranların her zaman değişme olasılığı mümkün Medya alanındaki bu gelişme düzeyi, İslamcı hareketin kısa ve uzun vadeli siyasal faaliyetlerinin kapsamı ve izlenen strateji bakımından ulaşmış olduğu düzeyi ortaya koymaktadır.

412) islamiyetgercegi.com

2- İSLAMİ DERGİLER

İslamcı hareketin yayın politikasında dergilerin önemli bir yeri var. Türkiye'nin siyasal sürecine belirli periyotlarla yayınladıkları dergilerle girmeye başlayan İslamcı akımlar bugün sayıları yüzlerle ifade edilen dergilerle siyasal sürece müdahale ediyorlar. İslami gruplar toplumu ilgilendiren hemen her alanda yayınladıkları dergilerin hedef kitlesi çocuklar, gençler ve kadınlardır.[413]

Bugünkü verilere göre İslamcı çevreler tarafından çıkartılan ulusal ve uluslararası alanda dağıtımı yapılan haftalık ve aylık yayınlanan edebiyat-sanat politika ve bilim içerikli dergilerin türü/sayısı yaklaşık olarak 90'dır.

Ekonomi, siyasal , sanat, kültürel ve bilim içerikli dergilerin ulaştığı kitle ilişkisi dikkate alındığında, İslami güçlerin siyasal etki güçleri ve örgütlenme

Tablo-2: İslami çevrelerin ve özellikle cemaatlerin çıkartığı bazı dergilerin tirajları:

Yayın Adı	Basılan Adet	Hangi Tarikata yakın olduğu
Zafer/Politik	13.000	Nurcular
Sızıntı/Bilim teknik	80.000	Nurcular
Köprü/Edebiyat	7.000	Nurcular
Doğuş/Politik	9.000	Nurcular
Sur/Politik	20.000	Nurcular
Can Kardeş/Çocuk dergisi	15.000	Nurcular
Mektup/Kadın dergisi	30.000	Nakşibendî
Altınoluk/Politik	25.000	Nakşibendî
İslam/Politik	100.000	Nakşibendî
Aile ve Kadın/Kadın dergisi	65.000	Nakşibendî
İlim ve İnsan/Bilim dergisi	5.000	Nakşibendî
İnsan ve Kainat/Felsefe dergisi	8.000	Nakşibendî
Mektep/Genel İçerikli	5.000	Nakşibendî
Öğüt/Politik	35.000	Kadiri
İcmal/Politik	75.000	Kadiri
Ribad/Politik	20.000	İslamcı çevre
Girişim	7.000	İslamcı bir çevre
İkbas	8.500	
İstikbal	4.000	
Kitap	26.000	
Tavır	5.000	

Bu tablo Medya'da çıkan ve söz konusu dergilerin sitelerinden derlenmiştir.

413) TOUZANNE Jean-Pierre, *L'Islamisme Turc*, Paris, L'Harmattan yay., 2001, syf: 85-86.

alanında ulaştıkları düzey daha net olarak algılanabilir. Yayınların genel siyasal eğilimi, Türk-İslam sentezidir. Siyasal iktidar hedefi ise, şeriata dayanan İslam devletini kurmaktır.

Bilim teknik içerikli *Sızıntı* Dergisi, doğada gelişen tütün gelişmeleri bilimsel çalışmalar sonucu ortaya çıkartılan bütün yeni somut olguları dine dayandırarak açıklamaya çalışılıyor. *İnsan ve Kâinat* isimli dergi felsefe içerikli olup, doğada ve topluda gelişen olayları din felsefesine özel olaraktan İslam felsefesine dayanarak açıklanıyor. Toplumun en küçük birimi olarak aileden çocuklara kadar her kesimi ilgilendiren alanlarda yayın faaliyeti yapan bütün bu dergilerin içeriği esas olarak politiktir. Belli bir siyasal stratejiye bağlı olarak yayın yapmaktadırlar. İslam'ın ideolojik ve siyasal anlayışı içerisinde ekonomik ve toplumsal gelişmelere yönelik farklı analizler yapılsa da, bütün yayınların birleştikleri ortak hedef, toplumun İslamlaştırılması sürecine katkı sunmaktır.

Kitle iletişim araçlarına sahip olmak ve onları kendi siyasal hedefleri için kullanmak gerektiğini çok iyi kavrayan İslami siyasal güçlerin, medyayı, siyasal ve örgütsel faaliyetinin temel bir çalışma alanı haline getirmede son derece başarılı oldukları ortadadır. Sahip oldukları ekonomik ve siyasal olanakları değerlendiren İslami güçler, siyasal sürece anında ve zamanında müdahale ederek toplumu etkilemenin ve yönlendirmenin nesnel koşullarını yaratmış bulunuyorlar.

3- SİYASAL SÜRECİ YÖNLENDİRMEDE İSLAMCI GAZETELER

Uzun yıllar ayık ve haftalık olarak yayınlanan dergiler aracılığıyla siyasal sürece müdahale eden ve çok hızlı ve ciddi bir gelişme eğilimi gösteren İslamcı hareket, mevcut yayın politikasının yeterli olmadığını gördü. Yeni ve sürece uygun politikalar üreterek toplumsal gelişmelere hâkim olmak ve yön vermek için günlük gazeteye ihtiyaç duydu. 1970'lerden sonra bu yönelim içerisinde olan tarikatlar, bugün Türkiye'nin en çok satan gazeteleri arasında yer almaktadırlar. Gazetecilik sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda önemli bir finans kaynağıdır. Gazete hem gündelik siyasal sürece müdahale etmede hem de psikolojik savaşın yürütülmesinde çok önemli bir araçtır. Hatta toplumu deforme etmede ve belirli politikalar ekseninde etkilemede ve yönlendirmede etkili olan en önemli örgütlenme araçlarından biridir. Bütün bu gerçeğin bilincinde olan İslami siyasal hareketin gazete yayını konusunda çok ciddi bir düzeye ulaştığını ve siyasal dengeleri etkileyecek bir etki gücü yarattığını çok rahatlıkla söyleyebiliriz. İslami çevrelerin çıkarttığı günlük gazeteler ve bunların baskı sayısı bize bir fikir verebilir.

Gazetelerin tirajı sürekli değişken olmakla birlikte, günlük olarak yayınla-

Tablo-3: İslami ve Sol-Sosyal Demokrat İçerikli Gazeteler ve Baskı Sayısı

	GAZETE	TİRAJI
İslami İçerikli Gazeteler		
	Zaman	496.862
	Türkiye	197.411
	Yeni Şafak	122.587
	D.B. Tercüman	97.443
	A.Vakit	68.445
	Yeni Çağ	56.239
	Milli Gazete	17.535
	Ortadoğu	10.776
	Yeni Asya	7.524
	Yeni Mesaj	2.990
Sol ve Sosyal Demokrat Olduğu İddia Edilen Gazeteler		
	Cumhuriyet	57.137
	Radikal	39.798
	Birgün	14.854
	Ü. Ö. Gündem	8.435
	G. Evrensel	5.333

KAYNAK: www.dorduncukuvvetmedya.com

nan İslami gazetelerin ortalama baskı sayısı 900 000 ile 1 milyon arasında değişiyor. Okuyucu sayısı ise tahminen 2 milyondur. İslami gazetelerin doğrudan ideolojik bir perspektife sahip oldukları düşünüldüğünde, her gün yaklaşık olarak iki milyon insana ulaşmanın son derece ciddi ve önemli bir çalışma olduğunu görmek gerekir.[414]

Gülen ekibi tarafından çıkartılan Zaman gazetesi, satış sıralamasında olarak her zaman ilk 3 sırada yer almaktadır. Günlük aktüel içerikli 4 milyon 2 bin civarı gazetenin basıldığı bir ülkede, Türk-İslamcı gazetelerin yayını toplam oranın yaklaşık olarak yüzde 27 ile 32 arasında değişiyor. Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile eşzamanlı yayınlanmaya başlayan ,*Cumhuriyet* gazetesi' satış sıralamasında 19.sırada bulunmaktadır. İslamcı gazetelerin bu düzeydeki satışına karşılık sol ve sosyal demokrat içerikli gazetelerin toplam satışı 125 bin civarıdır. Yani İslamcı gazetelerinin ancak 1/8'i kadardır. Gazetelerin okuyucu kitlesindeki bu durum aynı zamanda toplumun genel siyasal eğilimini ortaya koymaktadır.

414) TOUZANNE Jean-Pierre, age, syf:88-89.

İslami güçler toplumsal örgütlenme araçlarının önemini bilince çıkarttıkları için bu alanda özel bir uzmanlaşmaya ve yoğunlaşmaya gittiler. Medya alanında sahip oldukları mevcut gazeteleri ve dergileri yeterli görmeyen İslami çevreler, kitleleri doğrudan etkilemede ve yönlendirmede çok büyük bir etkisi/rolü olan görsel ve işitsel medyaya yöneldiler. Hem Türkiye genelinde hem de yerel alanlarda yayın yapan radyo ve TV kanallarına yönelerek milyonlarca insanla doğrudan ilişki kurmayı başardılar.

4- İSLAMCI PROPAGANDA FAALİYETİNDE İŞİTSEL VE GÖRESEL MEDYA

İslamcı hareket, ekonomik alanda ciddi bir güç olmaya başladıkları andan itibaren işitsel ve görsel medyaya yönelmeye başladılar. Toplumu siyasal olarak yönlendirmek için radyo ve televizyon gibi iletişim kanallarını çok ciddi olarak önemsediklerini giriş bölümünde vurguladık.

Kendi içerisinde uzmanlaşarak toplumun ihtiyaçlarına yanıt veren hemen her alanda uluslararası yayın yapan TV kanalların sayısı hızla artmaktadır. Örneğin günün 24 saati İslami yaşam tarzını ve Muhammed'in hayatını anlatan, sadece Kuranayetlerini okuyarak yorumlayan, İslam'ın toplumsal bir örgütlenme modeli olarak şeriat düzeninin nasıl kurulması gerektiğini anlatan TV kanallarıyla toplumun İslamlaştırılmasını ağırlık veren bir yayın faaliyeti yürütmektedirler. Radyo ve TV kanallarında hemen her gün İslami içerikli siyasal tartışma programları, yorum ve analizler, İslami tabanın yönlendirmesinde çok ciddi bir etki gücü oluşturuluyor.

Tablo-4: Tarikatlar Adına Yayın Yapan TV'ler

Açılan TV'ler	Ait Olduğu Tarikata
TGRT	İhlâs Holding
Kanal 7	İslamcı
Samanyolu TV	Fethullahçılar
Mesaj TV	Kadiriler
Ak TV	Nakşî Dergâhı
Yavuz TV	„
Yıldız TV	„
Meltem TV	Kadir Baş Grubu
Dergâh TV	İslamcı
Dost TV	İslamcı
Konya TV	İslamcı
Nur TV	İslamcı
TV5	İslamcı

KAYNAK: www.islamiyetgercegi.com

İslamcı hareketin ülke ekonomisi üzerindeki ağırlıkları artıkça, işitsel ve görsel medyadaki güçleri de buna paralel olarak artıyor.

İslami güçlerin ulusal ve uluslararası düzeyde yayın yapan medya gücü ve çıkan yayınları "*...19 gazete, 110 dergi, 51 radyo, 20 TV kanalından oluşmaktadır...*"[415] Batı Çalışma Grubu'nun Genelkurmay için hazırladığı raporda ise "*20 tarikatın 124 radyo, 41 TV kanalı, 5 bin 200 yerel gazete ve dergi ile sayısız yayınevine*"[416] sahip olduğu belirtiliyor. Bu verilerin ortaya koyduğu gerçek şu; İslami güçler, medyanın bütün olanaklarını en geniş şekilde kullanarak toplumu etkileme ve örgütlemede son derece başarılı olmaktadırlar. Bütün bu gelişmelerin yanında bilince çıkartılması gereken en önemli halka, İslami hareketteki bu düzeyde yaygınlaşmanın esas olarak devletin denetimi ve yönlendirmesi ile olmaktadır.

Dikkat edildiğinde, yayın alanında sol cepheye yönelik çok kapsamlı saldırılar kesintisizce devam ediyor. Birçok ilerici, demokrat ve sosyalist yazar, yayıncı tutuklanıyor, gazeteler ve dergiler kapatılıyor, satışlarının yasaklanıyor. Sol ve sosyalist içerikli yayın yapan radyolar hakkında RÜTK soruşturmaları açılıyor, hatta yayınları bir bütün olarak iptal ediliyor. Belçika'da genel olarak Kürt kitlesine yönelik yayın yapan *MED TV* ve *ROJ TV*'nin kapatılması için devlet bütün diplomatik ilişkileri kullanıldığı halde, İslami güçlere yönelik hiçbir girişimde bulunulmuyor. Peki Neden? Darbeci lider Kenan Evren'in dediği gibi, tarikatlar devlete karşı mücadele etmiyorlar.' Tersine İslami çevrelerin yayın politikasının ana hedefinde daha çok sol ve sosyalistler bulunmaktadır. Bu nedenle Kemalizm eksenli yaşanan 'çatışma' ya da 'çelişki' sistemi hedeflemiyor. Nurcular, Süleymancılar, Nakşibendîciler, Fethullahçılar, Kadiriler gibi tarikatların çıkarttıkları yayınların temel politikalarından biri devleti savunmaktır.

İhlâs Holding'in sahibi Enver Ören, *Türkiye* gazetesinin çıkartılması gerekçesini şöyle açıklıyor: "*1970'li yıllar, alevlerin dört bir yanımızı kuşattığı anarşi, terör ve huzursuzluklarla dolu olduğu yıllardı. Devletin zaafa uğratılmaya çalışıldığı yıllardır. Devlet gemisi yara alıyordu... Bu yüzden, akademik çalışmalardan ve üniversiteden ayrılmaya karar verdim. İhlâslı birkaç idealist arkadaşımla gazete çıkarmayı ve devletin meşru organlarının yanında yer almayı kararlaştırdık. Bu misyonu aziz milletimizle paylaşmak ve onunla bütünleşmek için de Türkiye gazetesini kurduk...*"[417] İslamcı gazete, 'terör ve anarşi' dediği 'sol harekete' saldırmak

---

415) ÇALIŞLAR Oral- ÇELİK Tolga- GÜMRAH Ergün, *Cumhuriyet* gazetesi yazı dizisi, 02.07.2000.

416) Aktaran ÖZAKINCI C., *İrtica 1945-1999, Genelkurmay irtica birifingi*, İstanbul, Otopsi yay., 1999, syf: 355-370.

417) TOMBULOĞLU Fatih, "İhlas Holding İktidara Ortak", *Aydınlık* gazetesi, 06.04.1994.

için çıkmış. Türkiye gazetesi, bu görevini çıktığından beri en iyi şekilde yerine getirmeye devam eden gruplardan biridir.

Örneğin, *Yeni Şafak* gazetesi yazarlarından Y. Kaplan'ın TV5'in açılmasına ilişkin söyledikleri, İslamcıların TV gibi iletişim aygıtlarını hem örgütlenme alanında hem de siyasal mücadele ve dini propaganda faaliyeti için çok önemli bir araç olarak değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Kaplan şöyle diyor: "*...Peygamberimiz, nasıl önce gönülleri fethettiyse, bizim de önce gönülleri fethetmemiz, açılmaz sanılan kapıları açma cehdi göstermemiz, aşılmaz sanılan bariyerleri birer birer aşarak yepyeni koridorlar açmamız gerekiyor. İşte biz TV5 olarak bu ruh, bu misyon, bu vizyon ve bu ufukla İslâm'ın üçüncü medeniyet dalgasının dalga dalga kök salmasında, dal budak salmasında, üzerimize düşen mükellefiyeti ve mesuliyet yerine getirmek istiyoruz.*

Bunun en esaslı yollarından biri, çocuklarımızın, ebeveynlerin, hep birlikte, ailecek sıkılmadan, utanmadan ama iştiyakla, zevkle, bilgilenerek ve düşünerek izleyecekleri bir televizyonu hayata geçirmek ve yaşatmaktır. İslâmî hassasiyetlerimizden asla taviz vermeden, diğer televizyonların da örnek alacakları, herkesi kucaklayıcı, medeniyet perspektifini eksene alan yepyeni bir televizyon dili, formatları ve programları geliştirmek için var gücümüzle çalışıyoruz.

Bütün bunları yaparken peygamber soluğu, iliklerimize kadar hissettiğimizden ve önce ülkemize, sonra bölgemize ve televizyonumuzun ulaştığı bütün coğrafyalara dalga dalga yayma azmi, cehdi ve kararlılığı içinde olduğumuzdan asla şüpheniz olmasın diyorum. Ve İslâmî hassasiyetlerimizden asla taviz vermeyeceğimize dair söz vererek, her türlü öneri ve eleştirilerinize açık olduğumuzu özellikle hatırlatarak, bu gecenin ve yayının hazırlanmasında ve gerçekleştirilmesinde emeği geçen bütün arkadaşlarıma yürekten teşekkür ediyorum."[418] Siyasal hedeflerine varmak için medya iletişim araçlarını önemine özel bir vurgu yapan bu değerlendirme, aynı zamanda bütün İslamcı akımların stratejik yönelimlerini ortaya koymaktadır.

Ayrıca bütün ideolojik, siyasal ve iletişim araçlarıyla sosyalistlere ve hatta sosyal demokratlara saldıran, merkezine antikomünist stratejiyi koyan, devletin bütün stratejik kurumlarını bütün varlığıyla destekleyen bu İslami güçlerin propaganda faaliyetinin engellenmesi için herhangi bir gerekçe var mıdır? Yoktur. Aksine devlet tarafından her olanak sunularak desteklenmektedir. Milyonlarca insana ulaşan binlerce yayının, derginin ve gazetenin, görsel ve işitsel medyanın en büyük ideolojik ve siyasal işlevi; halkın dini duygu ve inançlarını kullanarak, sol ve sosyalist harekete karşı örgütlü ve sistemin denetimine alınmış bir kitle tabanı oluşturmaktır.

---

418) KAPLAN Y., *Şafak* gazetesi, 03.01.2005, www.yenisafak.com.tr

5- İSLAMCI FAALİYETTE İNTERNETİN ETKİSİ

İslamcı hareket teknolojik araçların kullanılmasına büyük bir önem veriyor. Globalleşme ile iletişim araçları arasındaki ilişkinin somutlaşmış biçimi olan internet sistemi, İslamcılar tarafından çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Günümüz koşullarında internet sistemi, ideolojik ve siyasal propaganda ağının en önemli parçası haline gelerek bilgi akışını çok hızlı bir şekilde uluslararası alana yayan bir araçtır. İnternet sistemini ideolojik ve siyasal bir propaganda aracı olarak en iyi kullanan güçlerden biri İslamcı örgütlerdir. Bu nedenle her gün sayıları hızla artan İslamcı sisteler uluslararası güçlü bir iletişim ağına sahip bulunuyorlar.

Fransız yazar O. Roy, İslamcıların interneti ideolojik-siyasal bir propaganda aracı olarak değerlendirdiklerini belirtirken şu aktarmayı yapmış: "*Biz, inançlı Müslümanların hazırladığı ve tamamen Müslümanlara veya Müslüman olmayanlara yönelik olan (daha çok İslam dinini yayma amaçlı), İslam dini konulu web siteleri üzerine çalışıyoruz. Bu nedenle daha çok üniversitelerin web sitelerini ya da bir grubun, bir partinin ya da doğrudan bir dinsel kurumu sergileyen siteleri bir kenara bırakıyoruz. Bizim ilgilendiğimiz siteler dana çok bir bireye ya da bir bireyin oluşturduğu guruba bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (örneğin, bir üniversitenin öğrencileri); bazen de, kendilerini belli bir grubun değil, bir cemaatin ifadesi olarak göstermek istedikleri için, anonimdirler. Bu sitelerin çoğu birbirine bağlıdır: Diğer sitelere atıfta bulunurlar, birbirine bağlanan internet gezginlerinin cevaplarına ve yorumlarına açıktırlar, bazen de tartışmalar düzenlerler. Bunun sonucunda daima verili bir çerçeve içinde hareket etmektedirler...*"[419]

Türkiye kökenli İslamcı akımların, ideolojik ve siyasal propaganda amaçlı kurdukları internet sitelerinin sayısı yaklaşık olarak 455'tir. 'İslamcı Siteler Birliği' adıyla ortak örgütlenen sitelerin sayısı her geçen gün artıyor.

İslami siteler kendi içerisinde genel olarak 4 gruba ayrılmıştır. 1- Doğrudan siyasal içerikli siteler, 2-Tamamen dini içerikli siteler, 3-Kültür ve sanatsal içerikli siteler, 4- Sosyal içerikli siteler.

İçerik olarak oldukça zengin olan, çok sayıda bilgiye ulaşabilme olanağı yaratan ve hatta yayınlanmış birçok kitabın internet aracılığıyla ücretsiz elde etme olanağı tanıyan İslami siteler, bir bakıma sanal örgütlenme ve bilgi edinme merkezleri haline getirilmişlerdir. Tek hedef, en geniş okuyucu kitlesine ulaşarak onları siyasal olarak etkilemek ve yönlendirmektir.

İslamcı örgütler veya kurumlar internet aracılığıyla sık sık telekonferanslar yaparak uluslararasılaşan ideolojik ve propaganda faaliyetine yeni bir boyut

---

419) OLİVİER Roy Olivier, *L'islam Mondialise*, Paris, Edition de Seuil yay., 2002, syf : 167.

eklemiş bulunuyorlar. Günlük olarak İslami içerikli sitelere giren okuyucu sayısı 300 bini aşmaktadır. Bunun diğer bir anlamı şudur: İnternet iletişimi ile her gün yaklaşık olarak 300 bin kişi, İslamcıların ideolojik ve propaganda faaliyetleriyle karşılaşıyor.

6- İSLAMCI MEDYANIN OKUR VE İZLEYİCİ PROFİLİ

Toplumsal hareketin gelişerek siyasal bir güce dönüştürülmesinde özellikle gençlik kitlesinin çok önemli bir rol oynadığını ve İslami akımların da gençliğin örgütlenmesine çok büyük bir önem verdiğini vurguladık. Bu somut belirleme İslamcı yayınları ve iletişim aygıtlarını takip eden kitle içinde geçerlidir. Özellikle İslamcı yayınları takip eden okuyucu profiline ilişkin yapılan anketlerin sonuçları dikkat çekicidir. Sadece yaş oranı değil aynı zamanda okuyucu kitlesinin eğitim düzeyi de bize somut bir fikir vermektedir.

İslamcı akımların yayın politikasında, gençlik en önemli hedef kitledir. İslam dergisi adına yapılan bir anket bu gerçekliği doğrular niteliktedir. Yapılan ankette şu sonuçlara ulaşılmıştır: "*...dergi okuyucularının yüzde 80'e yakını 30 yaşın altında, yüzde 29.01'i 15-20 yaş; yüzde 31.93'ü 21-25 yaş; yüzde 20.35'i 26-30 yaş grupları arasında. 30 yaşın üzerindekilerin oranı ise yüzde 19.71'dir...*"[420] Dikkatle incelendiğinde, dergi okurlarının yüzde 81.29'u 15-30 yaş grubunu oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle Türkiye nüfusunun en genç kesimleri İslami yayınlara ilgi duymaktadır. İslami dergiyi takip edenlerin eğitim düzeyi ile bu genç nüfus arasında da bir ilişki vardır. Yapılan bir başka ankette okur profiline ilişkin şu sonuçlara ulaşılmıştır: "*...İlkokul mezunu yüzde 9.34; ortaokul mezunu yüzde 15.57; lise mezunu yüzde 37.70; üniversite mezunu yüzde 35.92; üniversite üstü yüzde 2.04...*"[421] Yukarıda vermeye çalıştığımız bütün bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi, İslami güçler bütün dikkatlerini genç kuşağın siyasal eğitimine ve örgütlenmesine vermektedir.

---

420) ÇAKIR Ruşen, age, syf:41.

421) ŞAYLAN Gencay, *Türkiye'de İslamcı Siyaset*, İstanbul, syf: 125.

BÖLÜM IX:

"RADİKAL" SİYASAL İSLAMCI ÖRGÜTLER

"*Aslında, acımasız diktatörlükler rakiplerini ortadan kaldırarak, ister istemez, İslamcılara yardımcı olur. Alışıldığı üzere İslamcı fundamentalizm adı verilen Radikal İslamcılık tek bir homojen hareket değildir. Bazıları devlet desteklidir; kendi çıkarı için şu ya da bu Müslüman hükümet tarafından kurulur, kullanılır ve desteklenir... Devlet destekli İslamcı hareketler içinde, yine çeşitli türden, hem radikal hem muhafazakâr, hem bozguncu hem önleyici eylem yanlısı hareketler vardır. Muhafazakâr ve önleyici eylem yanlısı hareketler, kendilerini devrimci dalgaya karşı korumak isteyen, iktidardaki hükümetler tarafından başlatılır...*"[422] B. Lewis'in bu saptaması bir bakıma Türkiye'de devletle İslam'ı örgütler arasındaki ilişkinin bir fotoğrafını çizmektedir. Özellikle 'laik devlet'le 'şeriat'çı örgütler arasındaki ilişkilerin karanlık yönünü açığa çıkartılması bakımından önemli bir değerlendirme.

Türkiye'de İslami güçler, siyasal ve örgütsel faaliyetlerini, sistemle iç içe ve karşılıklı ilişki içerisinde yürütmelerine rağmen söz konusu ilişkiler içerisinde, kendilerini 'radikal' olarak tanımlayan bir kısım İslamcı organizasyonların ortaya çıktığını biliniyor. Hatta mevcut siyasal sisteme karşı 'illegal' olarak örgütlendikleri iddiasında olan kesimlerden bazılarının devletin 'illegal' kurum-

422) LEWİS Bernard, *İslam'ın Krizi*, İstanbul, Literatür yay., 2003, syf: 31-32.

ları ile birlikte çalıştıkları da açığa çıktı. Türkiye'de siyasal islamın gelişme evrimi içerisinde 'yeni' fundemantalistler olarak ifade edilen bu siyasal islamcı organizasyonların örgütlenme ve çalışma alanları ile işledikleri cinayetler dikkate alındığında, sistemle karmaşık ilişkiler içerisinde oldukları görülebilinir. Aynı zamanda, uluslararası İslamcı hareketten etkilenen ve buna uygun pratik bir hat oluşturmaya çalışan 'yeni' İslamcı siyasal akımlar, kendilerine daha 'özgün' siyasal bir çizgi arayışlar içerisindedirler. Bu arayış çizgisi zaman zaman, sistemle iç içe gelişen siyasal islamın ana gövdesiyle de çelişebiliyor. Özellikle, devletin İslamlaştırılması üzerine yürütülen tartışmalarda izlenmesi gereken strateji ile günlük pratik yönelimler konusunda ortaya çıkan görüş ayrılıkları, bir kısım siyasal islamcı örgütlerin daha 'radikal' bir çizgiye kaydığı izlenimini vermektedir. Mevcut siyasal sistemle 'zor'a dayanan bir mücadelenin kaçınılmaz olduğunu savunan İslami örgütlerin pratikte neler yaptıkları ve esas olarak hangi siyasal kesimleri hedefledikleri de önem kazanmaktadır. Çünkü bu siyasal grupların teorik söylemleri ile pratik siyasal yönelimleri arasında da bir çelişki bulunmaktadır.

Geleneksel İslami akımların siyasal çizgisine karşı 'radikal' söylemlerle ortaya çıkan, hem Türkiye'deki mevcut siyasal rejime karşı olduğunu sıkça vurgulayan hem de birçok siyasal cinayete imzasını atan, şeriat için 'silahlı mücadeleyi' esas aldığını iddia eden bu örgütlerin, ortaya çıkış ve gelişme süreçleriyle sistem arasındaki ilişkiyi kavramak önem kazanmaktadır. Özellikle, siyasal islamın genel tabanı arasında belli bir etki gücü yaratmaya başlayan 'radikal' İslami örgütler ile 'yasal' İslami siyasal partiler ve cemaatler arasındaki ilişkinin kavranması konumuz bakımından önemliydi. Özellikle, 'şeriat'a dayanan bir düzeni savunan ve mücadele biçimi olaraktan silahlı 'cihadı' esas alan bu örgütlerin oynadıkları rolünün kavranması, sistemle olan açık ve gizli ilişkilerinin açığa çıkartılması Türkiye'de ciddi bir gelişme içerisinde olan siyasal islam gerçeğinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1- HİZBULLAH

Türkiye'nin yakın siyasal tarihine damgasını vuran ve hatta iç siyasal krize yol açabilen ve sistem ilişkilerini etkileyen 'Hizbullah' hareketinin inceleme konusu yapılması, özellikle 'radikal' olarak ifade edilen İslamcı hareketin objektif durumunun kavranmasını sağlayacaktır. Ayrıca sisteme karşı olduğu iddia edilen, 'radikal' grupların sistemle ilişkilerinin deşifre edilmesi hem devlet politikası hem de İslami hareketin politikaları bakımından önem kazanmaktadır.

a) İLİM VE MENZİL GRUPLARI VE HİZBULLAHIN OLUŞUMU

600'e yakın şubesi bulunan ve genel olarak İslamcı çevrelerin içerisinde yer aldığı 'Akıncılar' dernekleri içerisinde örgütlenen ve daha radikal bir çizgiyi temsil ettiği düşünülen 'Kürt' kökenli bir grup İslamcı, 1979-1980 yıllarında, Diyarbakır'da Abdulvahap Ekinci tarafında kurulan,Vahdet Kitabevi çevresinde bir araya gelerek yeni bir siyasal süreci başlattılar. Bu gruba Fidan Güngör, Hüseyin Velioğlu, Mansur Güzelsoy, Abdullah Yiğit (Mehmet Ali Bilici), Ubeydullah Dalar da katıldılar.[423] İslami fikirler çerçevesinde başlayan tartışmalar, özellikle Türkiye'de yürütülecek olan mücadele biçimleri ve örgütlenme metodu üzerinde yoğunlaştı ve temel noktalarda oluşan görüş ayrılıkları bölünmeye yol açtı. Bu grupta ilk ayrılan kişi Fidan Güngör, 'Menzil Kitabevi'ni kurar ve kamuoyunda 'Menzilciler' olarak bilinir. İkinci kopuş ise Hüseyin (Durmaz)Veli oğlu tarafından gerçekleştirilir. Veli oğlu da, 'İlim Yayınevi'ni kurar ve kamuoyunda uzun yıllar 'ilimciler' olarak tanınırlar. Menzilciler ile İlimcilerin arasında gündeme gelen 'birleşme' girişimleri, mücadele biçimleri, örgütlenme anlayışı ve liderlik konusundaki görüş ayrılıkları nedeniyle başarısızlığa uğrar.

Velioğlu'nun ısrarla savunduğu silahlı mücadele fikrine, arkadaşları Güngör ve Güzelsoy çok açık olarak karşı çıkarlar. Onlara göre, "*İslâmi hareketin ilk merhalesi az sayıda Müslüman'ın özel bir gayret sonucu eğitilmeleridir. Bunlar ileri dönemlerde öncü görevi üstlenecek kadrolardır. 'Hareketin daha ilk günlerinde işe okuyarak başlanmasını istiyor rabbimiz...' Bu şu anlama gelir: Çalışmalar, bilgilenmeyi, kültür edinmeyi ve buna dayalı olarak düşüncenin gelişmesini sağlamayı amaçlamaktadır...*"[424] Menzilciler, İslami mücadele stratejisine ilişkin yaptıkları tartışmada mevcut görüşlerini çok net olarak ortaya koydular ve mevcut siyasal-toplumsal koşulların cihat yapmaya uygun olmadığını savundular: "*...İslam'ı harekette aşamacılık esastır. Örgütün temel stratejik aşamaları olan tebliğ, davet ve cihat aşamalarına sadık kalınmalıdır. Öncelikle tebliğ ve davet olarak tanımlanan, halk arasında propaganda yoluyla örgütlenme aşamasından geçilmelidir. Cihat aşaması için vakit erkendir.*"[425] Bu düşüncelere karşı çıkan Velioğlu ile yolları ayrılır.

1990 yılından itibaren gruplar arasında başlayan fikir ayrılıkları kısa zaman içerisinde daha da belirgin hale geldi ve iki grubu birbirlerini 'düşman' ilan etme noktasına götürdü.

---

423) www.atin.org

424) GÜZELSOY Mansur, *İlim ve Siyasi Tahliller*, İstanbul, Fırat yay., 1996, , syf: 125-127.

425) Aktaran ÇAKIR Ruşen, *Derin Hizbullah*, İstanbul, Siyah-Beyaz yay., 2001, syf: 62-63.

Birleşme girişimlerindeki başarısızlık sonrası başlayan polemikler, iki İslami grup arasında silahlı çatışmaya dönüştü. Bu durumu, Hüseyin Velioğlu şöyle tanımlıyordu: "*Biz yıllardır, bu insanların peşinden koşuyor, onları tatlı dille davet ediyoruz; ama bu davete icabet edilmiyor ve hoşgörü yöntemlerinin kadri bilinmiyor. Demek ki, bu insanlar sopadan ve zordan anlıyor.*"[426]

Velioğlu'nun liderliğini yaptığı 'İlim' grubu, bölgede faaliyette bulunan bütün İslami grupların kendilerine katılmasını sağlamak için şiddet kullanmayı esas aldıklarını sürekli vurgulamaktaydılar. "'*Menzil' grubuna yönelik silahlı saldırılarla bu çatışma bir üst boyuta taşındı. Ve "ya her grup ve yapı bize katılacak, ya da yolumuzun önünden çekilecek! Aksi halde bunların tümünü silmeye yeminliyiz.*"[427] Bir başka yerde; "Bu bölgede çalışmanız yasaktır: ya bize uyar dediğimizi yaparsınız, ya da defolup gidersiniz" diyen Hizbullah'ın saldırıları sonucu, Menzil grubu "*Diyarbakır, Mardin ve Batman gibi geçmişte belirgin bir gücü olan bölgelerde, faaliyetlerini durdurmuş ve örgütlenmesini Adana, Muş, Van gibi illere kaydırmak zorunda*" kalmıştı.[429] Menzil grubundan boşalan yerler, 'şiddeti' güncel mücadelenin bir parçası olarak savunan ve pratikte de uygulayan Hizbullah'a geçmişti. Hizbullah, kendisine muhalif olan bütün güçleri etkisizleştirerek sisteme karşı tek alternatif güç olma iddiasındaydı. Bunu da şu sözlerle ifade ediyordu: "*Bizden başka rejime muhalif hareketin kalmaması gerekiyor. Rejimin tek alternatifi olmak, halkın rejime olan muhalefetini tek alternatifte toplamak için bu şarttır. Tek alternatife dönüştükten sonra hesaplaşma, rejimle bu tek alternatif arasında olacak.*"[430] Rejime karşı tek alternatif güç olmak için de, kendisinde olmayan bütün güçlere yönelik silahlı saldırılarda bulundu ve çok sayıda cinayete imza attı.

Kürt bölgesinde İslamcılar arasındaki bölünmeler ve parçalanmalar Hizbullah örgütünün güçlenmesine belli bir zemin hazırladı. Ancak Hizbullah'ın ortaya çıkışı ve gelişiminin bu kadar basit olmadığı gibi bu gelişmeyi etkileyen çok ciddi ekonomik, sosyal ve siyasal faktörlerin olduğunu bilmek gerekir.

b) HİZBULLAH, HANGİ SOSYAL VE TOPLUMSAL KOŞULLARIN ÜRÜNÜDÜR

Kürt bölgesinde yoğunluklu olarak faaliyet gösteren Hizbullah örgütünün bu düzeyde gelişmiş olmasının en önemli faktörlerinden biri, bölgenin eko-

426) age, syf:53.

427) age syf:53.

428) BULUT Faik-FARAÇ Mehmet, *Kod Adı Hizbullah*, Istanbul, Ozan yay., 1999, syf: 120.

429) www.atin.org

430) Aktaran ÇAKIR Ruşen, age, syf: 53.

nomik ve sosyal olarak geri bıraktırılmasıdır. Türkiye'nin genel ekonomik gelişmişlik düzeyi ile kıyaslandığında, Kürt illerinin sosyoekonomik koşulları oldukça geridir. Genellikle, birkaç ilde ağırlıklı olmak üzere küçük ölçekli sanayinin dışında yatırım alanları bulunmamaktadır.

İstanbul, İzmit, Bursa gibi illerin kişi başına gelir rakamları 15 bin dolar-20 bin dolar arasında değişirken, Kürt illerinde bu oran ortalama olarak 200-300 dolar arasındadır.[431] Sosyal yaşam tarzında; aşiret ilişkilerinin halen çok önemli bir yeri ve etkisi vardır. Ekonomik yapıdaki gerilik, sosyal, kültürel ve eğitim alanına doğrudan yansımaktadır. Kürt illerinden, okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 30 civarındadır. Bu oran kadınlarda çok ve daha yüksektir. İlköğretim zorunlu olmakla birlikte, 2004'de, Diyarbakır'da, 5500 çocuğun ilkokula gidemediği ve zorunlu olarak üretime katıldıkları resmi rakamlarla tespit edilen bir durum, Liseyi bitirme oranı yüzde 20-25 civarında. Üniversiteye girme başarısı yüzde 1'in altındadır.[432] Kürt bölgelerinin özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel olarak geri bıraktırılmış olması, devletin stratejik politikalarından birisiydi.

Kürt bölgelerinde dini örgütlenmeler ve özellikle cemaat tipi yapılanmalar, faaliyetlerini uzun yıllardan beri devam ettirmektedirler. Said-i Nursi gibi tanınmış birçok din bilginin Kürt kökenli olması ve özellikle İslam'da katı ve sert kurallarla tanınan 'şafilik' mezhebinin Kürtler arasında etkin olması için devlet gerekli bütün yardımlar yapılmaktadır

Cemaat örgütlerinin özellikle Kürt bölgelerinde yoğunluklu bir faaliyet içerisinde olmaları ve aynı zamanda Hizbullah'ın ortaya çıkış süreci ile Kürt ulusal hareketinin gelişmesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Kürt halkının genel olarak İslamiyet'e duyduğu yüksek sempati ve ilginin farkında olan devlet, Kürt ulusal hareketine karşı, İslami söylemlere dayanan bir örgütlenmeyi yarattı. Nakşibendîciliği ve Kürt kökenli olması ile tanınan, uzun yıllar bakanlık yapmış ve bugünkü AKP'nin de İçişleri Bakanı olan Abdülkadir Aksu şöyle demektedir: *"Ne kadar eli tevbihli ve sakallı çoğaltırsak PKK'ye o kadar darbe vurmuş oluruz." Bir başka sohbetinde ise, "Kürtleri oyalamak istiyorsanız, onlara bolca İslam'ı ve dini öğretin..."*[433] Kürt aşireti liderlerinden ve 22 yıl Urfa ili milletvekilliği yapmış Necmettin Cevheri ise şunları belirtiyor: *"Güneydoğu bölgelerindeki bölücü faaliyetlere ve PKK teröristlerinin dini istismar etmek suretiyle yaptığı propagandalara karşı, en etkili silah, dindir ve Diyanet"*tir.[434]

431) www.die.gov.tr

432) www.egitimsen.com

433) Aktaran KIŞLALI A. Taner, *Cumhuriyet* gazetesi, 27.10.1994.

434) Aktaran BULUT F.- FARAÇ M., *Hizbullah*, İstanbul, Ozan yay, 1999, syf:70.

Hizbullah'ın örgütlendiği kesimlerin ekonomik, sosyal, mesleki ve eğitim düzeyleri dikkate alındığında, sorunun boyutu çok daha net olarak anlaşılır. 17 Ocak 2000 tarihinden Şubat 2001 tarihine kadar, devlet güçleri tarafından yapılan operasyonlar sırasında gözaltına alınıp sorgulanan 3000 Hizbullah elemanına ilişkin yapılan değerlendirmede, bunların "*yüzde 42'si düşük gelirli (yani net asgari ücret eşiti veya daha düşük gelirli), yüzde 55'i orta gelirli, yüzde 3'ü yüksek gelirli*"[435] olarak belirlenmiş. Bu veriler, Hizbullahın örgütlemeye çalıştığı kesimlerin ekonomik durumunu ortaya koymaktadır. Özellikle, ekonomik koşullar bakımından zorluklar yaşayan kitlenin hedef olarak seçilmesi çok bilinçli bir tercihidir. İşsizliğin yüzde 50-60 civarı olduğu, fakirliğin artık sosyal bir yaşam tarzı haline geldiği Kürt illerinde, dini faktörlerin etkisiyle İslami güçlerin gelişmesinin nesnel bir zemini bulunmaktadır.

Hizbullah örgütlenmesinin meslek gruplarına ilişkin verileri şöyledir, yüzde 20 serbest meslek, yüzde 13 işçi, yüzde 11 esnaf, yüzde 6 işsiz ve yüzde 6 öğretmen olarak tespit edilmiş.

Ayrıca gözaltına alınan Hizbullah elemanlarının eğitim düzeyleri de dikkat çekicidir. "Cahil/Okuma yazması olmayan: 114, Okur-yazar: 96, İlkokul: 683, Ortaokul: 348, İmam-Hatip Lisesi: 200, Meslek Lisesi: 164, Normal Lise: 628, Anadolu Lisesi: 10, Yüksek Okul: 173, Üniversite: 389, İlahiyat Fakültesi: 29.[436] Bu verilerden anlaşılacağı üzere, Hizbullah elemanlarının eğitim düzeyi ile örgütlenmeye yöneldikleri hedef kitle arasında belirgin bir bağ bulunmaktadır. Okumamış ya da sonradan okuma yazma öğrenmiş olanların oranı yüzde 7, ilkokul ve ortaokul eğitimini tamamlamış olanların oranı yüzde 31, Ortaokul ve Lise okuma oranı yüzde 31, meslek yüksek okulları, İlahiyat Fakültesi ve Üniversitelerin diğer bölümlerinde okuyanların toplam oranı yüzde 20 civarındadır. Özellikle ilkokul-lise eğitimli gençlere yönelen Hizbullah, çocukları 11 yaşından itibaren siyasi ve örgütsel eğitime tabi tutmaktadır. "11-14 yaş grubu: yüzde 9, 14-20 yaş az sayıda grubu: yüzde 14, 21-24 yaş grubu: yüzde 19, 25-28 yaş grubu: yüzde 21, 29-34 yaş grubu: yüzde 20, 35-41 yaş grubu: yüzde 17" olarak tespit edilmiş.[437] Hizbullah militanlarını daha küçük yaşta alıp eğitmektedir. 11 yaşından itibaren alıp eğitilen bir çocuğun, inandığı dava için yapmayacağı bir şey yoktur. İdeolojik olarak yetiştirilmiş biri her türlü eyleme hazırdır. Özellikle 11-28 yaş grubu arasında yer alan militanların oranı yüzde 63. Uzun yıllara dayanan eğitim faaliyetin-

435) ÇAKIR R., *Derin Hizbullah*, İstanbul, Metis yay., 2001, syf: 92.

436) age, syf: 93.

437) age, syf: 93-94.

den sonra, kişinin hangi meslek grubuna dâhil olduğu, ya da üniversite mezunu olup olmadığının pek bir önemi kalmıyor. Meslek ve eğitim alanından önce, örgüt içerisinde edindiği eğitim, kişinin yetişme tarzında belirleyici bir öneme sahip oluyor.

Bu verilerden birkaç çıkarsama yapılabilir. Birincisi, mevcut sistemden umudunu kesmiş Kürt kökenli kitlelerin öncelikli olarak örgütlenmesi hedef alınmış. İkincisi, ekonomik bakımdan alt katman grupları tercih edilmiş. Üçüncüsü, eğitim düzeyleri geri ve orta düzeydeki sosyal gruplara yöneldikleri ortaya çıkıyor. Ayrıca, üniversite alanında özellikle öğretmenlerin örgütlenmesine ağırlık verilmiştir. Bunun nedeni ise, öğretmenlerin, cami imamları gibi Hizbullah'ın misyonerleri işlevini görmeleridir.

Hizbullahçıların özellikle Kürt bölgelerinde gelişmesinin nesnel koşullarının olduğunu görebiliyoruz. Ancak, Hizbullah'ın bu düzeyde hızlı gelişmesinin, temel bazı faktörleri de hesap katmak oldukça önemlidir. Özellikle devlet ile olan ilişkisi, Kürt sorunu karşısında, bu örgütün özel olarak desteklenmesi, Hizbullah'ın gelişmesinin en önemli etkenlerden biridir

c) HİZBULLAH'IN İDEOLOJİK-POLİTİK STRATEJİSİ

Diğer siyasal islamcı akımlar gibi Hizbullah'ın da stratejisi, şeriata dayanan İslam devletinin kurulmasıdır. Şeriat devletinin kurulması için aşamalı bir iktidar perspektifine sahiptir. Aşamalı İslam devrimi stratejisini savunan Hizbullah'ın fikirleri şu şekilde ifade edilmektedir: "*İslam, insanlık, hayatını buna göre düzenlesin diye Allah'ın gönderdiği bir sistemdir. O, egemenliğin Allaha özgü kılınmasına dayanan, bütün ayrıntıları ile günlük hayatı bir düzene koyan sistemdir... İslam toplumu, yalnızca bir tek Allah'ın hükümran olduğu, insanların kulluğu bırakıp yansızca Allah'a ibadet ettikleri toplumdur... Yeryüzünde Allah'ın egemenliğinin kurulması, insan egemenliğinin yok olması, otoritenin onu gasp eden kulların elinden alınıp Allah'a geri verilmesi, yalnızca ilahi kanunun(şeriatın) yürürlükte olması, beşeri kanunların ilga edilmesi ile mümkündür. ...Allah'ın şeriatı insan hayatının düzenlenmesi için Allah'ın teşri ettiği her şeydir... Allah, kendi yaşamını doğadaki yaşama uygun bir şekilde düzenlesin diye şeriat(düzen ve yasa) belirlemiştir. Buna göre şeriat, insana fıtratına, evrene hükmeden, her biri, insan arasındaki ilişkiyi düzenleyen ilahi sistemin bir parçasıdır...*

Tek şeriat vardır. O da İslam şeriatıdır.

Bugün laik ve yozlaşmış İslam ülkeleri dâhil, kapitalist-sosyalist bütün sistemler, İslam'a aykırı olup darülharptır. Bütün dünya, hayat dinamikleri sistemin bizzat kendisinden kaynaklanan bir cahiliye içerisinde yaşamaktadır.

Cahiliye, İslam ülkelerine göre kurulmamış bir devletin yönettiği, ilahi kudret

rehberliğinden yoksun bir toplumdur...

İnsanlar, Allah yandaşları (Hizbullah) ve şeytan yandaşları (hizbuşeytan) olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. İkisi arasındaki amansız mücadele Allah yandaşlarının zaferine kadar devam etmelidir. İlahi toplumun kurulabilmesi için şeytanın her yönüyle; zor kullanarak ortadan kaldırılması gerekir... Tüm bireyci ve toplumcu sistemler başarısızlıkla sonuçlanmış artık sıra İslam'a gelmiştir. İslam'ın görevi insanları cahiliye'den İslam'a taşımaktır.

Cahiliye sistemine karşı verilen mücadele iki ayrı seviyede sürdürülmelidir. İlkinde, bireyler kendi kişiliklerinde cahili toplumun tüm pisliklerini temizlemeli, ikinci olarak toplum temelinde verilecek mücadele ise cihad yoluyla gerçekleşmelidir.

Allahın şeriatı ile yönetilen devlet kurulmalı, darül İslam vücut bulması sağlanmalıdır. Allah dinini hâkim kılmada takip edilmesi gereken tek metot Hz. Muhammed'in bizzat kendi yaşam tarzıyla gösterdiği hareket metodudur... Bu mücadelede Hz. Muhammed'in yaşamı, Mekke ve Medine dönemleri esas alınır.

Kurulması tasarlanan İslam'ı düzen, mevcut düzenin biricik çözüm yolu, kurtuluş umudu ve alternatifidir..."[438] Aktardığımız bu uzun pasaj, Hizbullah'ın stratejisini çok açık olarak ortaya koyuyor. Sadece İslam ülkelerinde değil, bütün dünyada şeriat devletinin kurulması için de gerekli mücadele yürütülecektir.

Üç aşamalı bir mücadele stratejisi belirleniyor. Birincisi, Tebliğ ve Davettir: "*Cihat metodun ön aşamasında kullanılan davet ve tebliğ ile akılları ikna etmek, kalpleri ıslah etmek, ruhlara hidayet yolunu göstermek birinci amaçtır... Yani ilk etapta, İslam davetçisinin davayı anlatarak İslam'a hidayet etmesine vesile olacağı kişilerin, yakinen tanıdığı, bildiği ve güvendiği kişiler olması gerekmektedir. Yani genel bir tebliğ yerine İslam'ı sadece bizzat güvenip seçtiği kişilere tebliğ etmelidir...*"[439] Birinci evre yani 'Tebliğ ve Davet süreci', İslam güçlerin zayıf olduğu, bu nedenle daha çok kendi çevresindeki yakınlarını, birebir güvendiği kişileri ikna ederek İslami mücadeleye katma sürecidir. Bir bakıma, İslam mücadelesinin tohumlarının atıldığı, küçük birimler halinde eğitim sürecini gerçekleştirme ve öncü güçlerin yetiştirilmeye başlandığı çocukluk evresidir. Bu dönemde hareket zayıftır, tamamen tek kişilere veya küçük gruplara yönelik bir propaganda dönemini içermektedir.

İkinci dönem ise, Tebliğ ve Davet sürecinin aşıldığı ve İslami hareketin kitleselleşmeye başladığı; 'Cemaat' dönemidir. Bu dönemin ayırt edici özelliği, tebliğ ve davet artık açık olarak yürütülmektedir. İslamlaşma süreci kitlesel-

438) Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi, Hizbullah Dava Dosyası-Hizbullah Belgeleri
439) Age.

leşmeye başlamıştır. Propaganda ve ajitasyona dayanan, İslam'a çağrı, daha aleni olarak yapılmaktadır. Buna uygun propaganda araçları da yaygın olarak kullanılmaktadır. Örgütlenmenin belli bir düzeyde olgunlaştığı 'cemaat döneminde yönetim ve karar organları halen gizlidir. Halkın örgütlenmesi için halen propaganda ve barışçıl mücadele metotları esastır. Yani, "*Cemaat dönemi, zaman itibariyle (peygamberin yaşadığı) Mekke döneminin ortalarına veya sonlarına denk düşmektedir. Henüz bir çatışma, kavga ve misilleme ortamı yoktur...*"[440] Güçler ilişkisi halen şiddeti ve çatışmayı kullanacak düzeyde değildir. Bu nedenle 'Cemaat' dönemi, cihada geçiş sürecinin önemli bir evresini oluşturmaktadır. Hem kitlesel, hem de örgütlenme boyutu bakımından ulaştığı düzeye bağlı olarak, İslami iktidarın kuruluşunun üçüncü evresine girilecektir.

Üçüncü ve en son evre ise 'Cihat'tır. "*Yeryüzünde Allah'ın egemenliğinin kurulması, insan egemenliğinin yok olması, yalnızca şeriatın yürürlükte olması, salt davet ve tebliğ ile gerçekleşmez...*"[441] Yani 'cihat' evresi, bir bakıma son evredir. İslam düzenine geçiş iktidar mücadelesinin en son halkasını oluşturmaktadır. Bu nedenle "*İslam cihat demektir. İslam bir inanç eylemi ve inkılâbıdır. İlk olarak harekete geçmek İslam'ın hakkıdır...*" Cihat, 'Allah nezdinde tek din İslam' kalıncaya kadar kesintisiz olarak devam edecektir. Cihat, Hz. Muhammed'in Hicret(Mekke'den Medine'ye göç etmesi olayı) sonrasında(devletleşme ve şiddete başvurma) politikasına benzer. Yani cihat bir biçimiyle şiddetin ön plana çıktığı, siyasal iktidar mücadelesinin ele geçirilmesinin en son halkası/evresi olarak algılanmaktadır. Cihat mücadelesinin nasıl yürütüleceği konusunda, siyasal islamcı güçler arasında, önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Hizbullah, silahlı mücadeleye dayanan 'cihat' örgütlenmesinin artık güncel bir sorun olarak yürütülmesi gerektiğini benimsendi ve buna uygun bir pratik izlenmişti. Hizbullah'ın ele geçen belgelerinde, cihadın başlatılması için siyasal durumun ve örgütlenme koşullarının hazır olduğu şu ifadelerle belirtiliyor: "*...Cihat için Müslümanların yeterli güç ve kadrosu vardır. Silahlı mücadele verecek yeterli sayıya ulaşılmıştır.*"[442]

d) HİZBULLAH'IN ÖRGÜTLENME YAPISI VE ÇALIŞMA ALANLARI

Hizbullah'ın örgütlenme politikası nedir? Nasıl örgütleniyor? Öncelikli olarak hangi alanlara yönelmiştir? Bu soruların yanıtı, Hizbullah'ın örgütlenme stratejisini anlamak bakımından da önemlidir.

---

440) age.

441) age.

442) Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi, Hizbullah Dava Dosyası-Hizbullah Belgeleri

Hizbullah'ın örgütlenme yapısı genel olarak 'illegal' esaslara dayanır. Kendi içerisinde çok disiplinli bir hiyerarşisi var. Örgütün katı disiplinine uymak zorunludur. Her militan, liderin ve şura'nın almış olduğu kararları veya talimatları tartışmaksızın kabul eder. Alınan kararlar üzerine herhangi bir tartışmanın yürütülmesi söz konusu değildir.

Örgütlenme merkezden alta doğrudur. Oluşturulan komiteler arasında doğrudan ilişki bulunmaz. Komitelerin bütün üyeleri, genel olarak lider tarafından atanır. Her militanın bir veya bir kaç kod ismi bulunmaktadır. Örgütsel çalışmaya alınan bütün kadroların veya militanların öz geçmişi alındıktan sonra, şuranın isteği ve liderin onayı ile çalışmalara katılabilirler. Örgüt faaliyetlerine alınan kişilerin yaşamına dair bütün bilgiler yazılı olarak alınır ve araştırmaya tabi tutulur.

Hizbullah'ın ilişkileri bir kaç kategoride ele alınır. Birincisi yukarda belirttiğimiz gibi lider ve liderin çevresindeki kadrolar. İkincisi, Yerel yönetimlerde ve alt çalışma gruplarında yer alanlar. Üçüncüsü, Hizbullah bilinci yardım eden sempatizanlar. Dördüncüsü, örgütün genel çevresini oluşturan kitle.

Hizbullah'ın örgütsel/şematik yapısı ve bölgesel örgütlenme alanları şöyle belirlenmiş: Önder: Örgütü yöneten, yönlendiren, fetva yetkisini kullanan, örgüt adına bütün örgütsel çalışmayı kontrol etme, siyasi faaliyetleri ve askeri eylemleri yönetme yetkisine sahip tek kişidir. Aldığı kararlar bütün Hizbullah birimleri için bağlayıcıdır.

Şura: Liderden sonra, örgütün en yetkili organıdır. Karar, yönetim ve denetim organı olarak son derece önemlidir. Hizbullah'ın öncü yönetici kadrolarından oluşur. Şura üyeleri aynı zamanda lidere en yakın olan öncü kadrolarıdır. Şura üyeleri doğrudan lider tarafından atanırlar. Görevlendirilen her şura üyesi, sadece lidere karşı sorumludur. Başka kimseye hesap vermez.

Siyasi Kanat: İslam'ın ve Hizbullah adına tebliğ ve davet yürüten siyasal organdır. Siyasal kanadın iki önemli temel görevi vardır. Birincisi, Hizbullah'ın programı ve görüşleri doğrultusunda siyasal propaganda ve ajitasyon yapmak. İkincisi, Hizbullah saflarına katılanları siyasal eğitime tabi tutarak kadrolaştırmaya özel bir önem veriyor. Siyasi kanadın her ilde, ilçede, köyde, hatta mahallede ve camide çalışmayı yapacak, Hizbullah'ın görüşlerini kitlelere yayacak birimleri bulunmaktadır.

Askeri Kanat: Hizbullah'ın cihat politikasına bağlı olarak gerçekleştirilen eylemleri yapan ve yöneten silahlı yönetimlerden ve kişilerden oluşur. Birbirinden bağımsız eylem gruplarından oluşan silahlı birimler, askeri kanata bağlı olarak faaliyet gösterirler. Askeri örgütlenmeye ciddi bir önem veren Hizbullah, yerel bölgelerden merkeze kadar örgütsel bir mekanizma oluştu-

rur. Askeri birimlerin birbirleriyle bağlantıları yoktur. Doğrudan merkeze bağlı askeri koordinatörler tarafından yönetilirler. Askeri birimlerin üyeleri, lider ya da şura tarafından atanırlar. Silahlı birimlere alınacak kişilerin, çok güvenilir olması, öz geçmişinin çok açık olması, almış olduğu görevleri başarıyla yerine getirmiş olması gerekir.[443]

Camiler: Bütün İslami örgütlerde olduğu gibi Hizbullah için de camiler en önemli örgütlenme alanlarıdır. Camilerde yürütülen faaliyetler hem propaganda bakımından hem de örgütlenme açısından stratejik bir öneme sahiptir. Camiler ‚kutsal' mekânlar olduklarından devletin nispeten denetimi zayıftır. Aynı zamanda, cami imamlarının önemli bir kesiminin şeriatçı görüşlerin etkisinde olmaları ve tarikatlarla dolaylı bağlarının bulunması nedeniyle, örgütlenme konusunda daha rahat bir ortama sahiptirler. Bu nedenle, Hizbullah, camilerdeki örgütlenmeye çok büyük bir önem veriyor. Hizbullah'ın ele geçen militanlarının verdiği bilgilere göre, sistemli olarak toplantıların yapıldığı, örgütsel bilgilerin saklandığı ve hatta birçok şiddet ve öldürme eylemlerinin camilerde tezgâhlandığı belirtiliyor. Hizbullah'ın faaliyet yürüttüğü tespit edilen 42 camide 400 elemanın görev yaptığı belirlenmişti.

Hizbullah'ın stratejik örgütlenme alanlarının camiler olmasının bir başka nedeni de, örgüte eleman kazanmanın en kolay yerlerin bu mekânlar olmasıdır. Camiye gelen insanların ezici bir çoğunluğu İslam ideolojisinden etkilenmiş kişilerdir. Her gün camiye gelerek ibadetini yapan yüzlerce insan, İslam'ı akımlar için, örgütlenecek, hazır bir kitleyi oluşturmaktadır. Bu kitleyle dini sohbetlere dayanan iletişimler çok daha kolaydır. Dini sohbetlerle başlayan ilişki zamanla örgütlenmeye doğru kaymaktadır.

Yukarıdaki örgütsel şemadan görüleceği gibi Hizbullah'ın özellikle cami örgütlenmesine önem verdiği anlaşılmaktadır. Hemen her mahalledeki, her köydeki camilerde örgütlenmek için özel birimler kurulmuştur. Örgütsel çalışmalarını yürüttüğü her camide bir kişi sorumlu olarak görevlendirildiği gibi camilerden sorumlu komitelerin oluşturulmasına da özel bir önem verdikleri anlaşılıyor.

Hizbullah Örgütünün Camilerdeki Yapılanması: "*Dışarıdan Cami Sorumlusu, Cami Sorumlusu, Ders Sorumluları ve Grupları, Temizlik Sorumlusu ve Grubu, Muhasebe Sorumlusu ve Grubu, Kültür Sorumlusu ve Grubu, Ziyaret Ekipleri ve Sorumlusu*" olarak bir görevlendirme yapılmaktadır. Camilerdeki örgütlenme düzeyini yansıtan bu örgütsel plan, Hizbullah'ın camilere verdiği önem bakımından da oldukça dikkate alınması gereken bir durumdur.

---

443) Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Hizbullah Ana Davası İddianamesi Giriş Bölümü

Semtler: Hizbullah'ın bir başka örgütlenme alanı semtler veya mahallelerdir. Özellikle kırsal kesimlerden gelen yoksul kitlelerin yoğunluklu olarak yaşadığı camilerin ve mescitlerin sayısında çok ciddi bir artışın yaşandığı, halkın dini eğilimlerin yöneldiği gecekondu mahallelerine öncelik veriyorlardı.

Okullar: Hizbullah'ın öncelikli çalışma alanlarından biri de okullardır. İlkokul'dan üniversite'ye kadar çok geniş bir alanı kapsıyor. Gençliğin örgütlenmesi çalışmanın en önemli halkasını oluşturuyordu. Bu toplumsal dinamik, hem kitleselleşmede hem de kadro oluşturmada ciddi olarak önemsenmesi gereken toplumsal tabanı oluşturuyor. Bu nedenle Hizbullah, lise ve üniversite gençliği içerisinde örgütlenmeyi de ciddi oranda önemsemiş ve buna uygun olarak komiteler kurmuştu. Genel taban kitlesinin veya sempatizan ilişkilerinin % 70'ni genç nüfus oluşturması da pratik yönelimlerini ortaya koyuyor.

Bu üç alandaki faaliyetler örgütsel çalışmanın en önemli yanını oluşturmaktadır. Hizbullah'ın örgüt yapısı içerisinde, faaliyet yürüttükleri her okulun, her semtin/mahallenin de birer sorumlusu vardır. Bu sorumluların da bağlı oldukları bir üst örgütlenme oluşturulmuş. Bu üç alandaki siyasal ve örgütsel faaliyetler doğrudan Şura tarafından denetlenmektedir.

e) HİZBULLAH'IN ŞİDDET EYLEMLERİ VE HEDEFLERİ

Hizbullah'ın yürüttüğü mücadelede başvurduğu 11 tür şiddet eylemi belirlenmiş. Bunlar şöyle sıralanıyor: "*Silahlı Saldırı, Kundaklama, Satırla Vurma, Zincir ve Kezzap Kullanma, Adam Kaçırma, Darp/Dövme, Tehdit, Propaganda Amaçlı Eylemler, Sorgulama, Yol Kesip Silâhla Tarama, İntihar Eylemi.*"[444] Saldırılarda ilkel yöntemler kullanılmasının en önemli özelliği, saldırı yapılan kişiyi ve toplumsal çevreyi korkutmak, sindirmek ve aynı zamanda herkese her an saldırılabilineceğinin psikolojisini yaygınlaştırmaktır. Böylece gerçekleştirilen bir kaç eylemle birçok kişinin psikolojik olarak denetim altına alınması sağlanıyor. Hizbullah eylem tarzı böylece, halkta korkuyla bütünleşen bir duygu ve düşüncenin oluşumuna neden oluyor.

Hizbullah düşmanlarını, 'İç düşman ve dış düşman' olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Birincisi, iç düşmandır. Peki, 'düşman' kategorisinde gördüğü hedef kitlesi kim? Bu soruya verilecek yanıt, Hizbullah'ın izlemiş olduğu politikanın kavranması bakımından önemlidir.

Hizbullah'ın kullandığı silahların çapı ve kapsamı dikkate alındığında, örgütlenme düzeyi bakımından bize net bilgiler verecektir. Ayrıca, bu silahların

444) Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Hizbullah Ana Davası İddianamesi Giriş Bölümü

özellikle, JİTEM ve Özel Tim ekimleri tarafından Hizbullah'a aktarıldığı hesaplandığından karşımıza ciddi bir kısım sorular çıkmaktadır.

Örneğin 17 Ocak 2000 - 18 Mayıs 2000 tarihleri arasında Hizbullah'a yönelik yapılan operasyonlarda ele geçen silahların miktarı şöyledir: "*Uzun namlulu silah: 91, Kısa namlulu silah: 372, Uzun namlulu şarjör: 221, Kısa namlulu şarjör: 283, El bombası: 681, Uzun namlulu mermi: 28 204, Kısa namlulu mermi: 8847, Av Tüfeği: 22,Lav Silahı: 3, El bombası fünyesi: 617, Havan(60 mm) : 1, Dinamit lokumu: 9, Otomatik saat: 12, Kanas Dürbünü: 3, Roketatar dürbünü: 8, TNT kalıbı: 7, Roketatar mühimmat: 145, Roketatar sevk fişeği: 128, Kasatura: 41.*"[445]

Devlet, Hizbullah'ı PKK'ye karşı kullanmak için silahlandırdı. Ele geçen silahların bir kısmının Hizbullah tarafından kullanılması, devletle olan ilişkileri bakımından ciddi veriler sunmaktadır.

Ayrıca, Hizbullah'ın saldırıda bulunduğu hedef kitle kimler? "*PKK militanları ve sempatizanları, Kürt meselesini savunan yayın organlarının çalışanları, Kürt eksenli siyaset yapan parti ve oluşum mensupları, Rakip İslamcı gruplar, muhalif cami imamları, ajan olduğundan şüphelenilen kendi örgüt mensupları, Alkollü içki satışı yapanlar, ahlaken bozuk olarak değerlendirilen insanlar, İslami geleneklere uygun örtünmeyen kadınlar...*"[446]

Hizbullah'ın saldırı hedefinde bulunan örgüt ve insanlar, genellikle ya mevcut rejime muhalif olan kesimler ya da İslami yaşam tarzının dışında olanlar oluşturmaktadır. Ayrıca üzerinde duracağımız gibi, Kürt illerinde özellikle PKK'yı hedef alan şiddet eylemlerinin tesadüfü olmadığı, devletin bölgede izlediği politika ile doğrudan ilişkili olduğu birçok veriyle kanıtlanmış durumda. Hizbullah'ın, Kürt hareketinin güçlü olduğu, devlet güçleri ile çatışmaların yoğunluklu olarak yaşandığı illerde gerçekleştirdiği eylemler, içeriği nedeniyle daha çok hizbi-kontra eylemler olarak isimlendirdi. Ayrıca, İslam'ı gelenekten gelen, Hizbullah dışındaki güçlere yönelikte birçok saldırı ve öldürme eylemi gerçekleştirdi.

f) DEVLET İLE HİZBULLAH ARASINDAKİ İLİŞKİ

Özellikle 1994-1999 yılları arasında, Kürt illerinde, Hizbullah-JİTEM- Özel Tim üçlüsü tarafından organize edilen Faili Meçhul Siyasi Cinayetlerin (FMSC) sayısında çok ciddi bir artışın olması devletin doğrudan yönlendir-

445) Aktaran ÇAKIR R., Derin Hizbullah, İstanbul, Metis yay., 2001, syf: 142.

446) Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Hizbullah Ana Davası İddianamesinde Hizbullah Belgeleri

mesiyle gerçekleşiyordu. OHAL bölgesinde Hizbullah'ın eylemlerini askeri olarak en güvenlikli bölgelerde ve gündüz yapılmasına rağmen hiç bir önlemin alınmaması, kimsenin yakalanmamış olması ve hatta eylem yapan katillerin birkaç kez halk tarafından yakalanarak polise teslim edildiği halde, hiç bir işlem yapılmadan serbest bırakıldıkları basına yansıyordu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından oluşturulan bir komisyonun yapmış olduğu araştırmalar; Hizbullah ile devlet arasındaki ilişkiyi doğrular niteliktedir. Araştırma Komisyonu'nun ilk tespiti şöyledir: "*Bölgede, devletin otoritesi zafiyet içinde olduğundan, kimin ne yaptığı belli olmamaktadır. Otorite boşluğu, yasa dışı oluşumların işine yaramakta; asker, polis kıyafetinde birtakım kişiler, yaptıkları öldürme, yağmalama eylemlerini de güvenlik güçlerine mal etmektedir...*"[447] Komisyon, özellikle Kürt bölgelerinde, işlenen cinayetlerde Hizbullah ile devletin ilişkisini gizlemeye çalışsa da yapmış olduğu saptamalar bu durumu doğrulamaktadır. 'Asker, polis kıyafetinde birtakım kişiler' olarak gösterilenlerin de aslında Hizbullah militanları olduğu daha sonradan bütünüyle ortaya çıktı.

Komisyon raporunda şu ifadeler yer alıyor: "*1991 yılından itibaren, bölgede FMSC sayısı artış göstermiş bulunmaktadır. Bu cinayetlerin PKK, Hizbullah örgütü ile Kontrgerilla(devletin illegal örgütlenmesi M.P) tarafından işlendiği iddia edilmektedir. Bölgede Örgütün (PKK) yaptığı propagandalar tesirli olduğundan, vatandaş, her FMSC'nin arkasında devletin gölgesini aramakta; PKK örgütü sistemli bir şekilde her cinayeti Kontrgerilla ya da Hizbul-Kontra eylemi olarak vatandaş arasında propagandasını yapmaktadır. Bu olaylar aydınlatılmadığı sürece, devlet şaibe altında kalmaktadır...*"[448] Devlet güçlerinin yardımı ve olanaklarıyla, Hizbullah militanlarının işlemiş olduğu çok sayıda cinayetin sorumlusu doğal olarak devlettir. Kürt mücadelesinin ciddi kitlesel bir güce ulaştığı Diyarbakır, Şırnak, Batman, Silopi, Silvan gibi ilçelerde, devlet bütün askeri, polis, özel tim, korucu ve bütün istihbarat birimleriyle tam bir abluka oluşturduğu şehirlerin en kalabalık caddelerinde işlenen cinayetlerin katilleri yakalanamıyor. Bu gerçek durum Komisyon satırlarına şöyle yansımış bulunuyor: "*Silopi gibi küçük bir ilçede, Batman ve Silvan gibi ilçelerin en işlek caddelerinde FMS cinayetler işleniyor ve failleri bulunamıyorsa, 'devlet bunları istemediğinden tespit etmemektedir' intibası (izlenimi) ortaya çıkmaktadır... Devlete giderek gördüğünü anlatanlar, kısa sürede deşifre edilmekte; deşifre olan vatandaş da yukarıda belirtildiği üzere en kısa sürede faili meçhul bir cinayete kurban gitmektedir... Bölgede*

447) Age, syf: 76-77.

448) age, syf: 78.

şehir komiteleri kuran PKK örgütü bile gündüz şehrin en işlek caddesinde eylem yapamazken, Hizbullahçı olarak adlandırılan kişilerin eylem yapıp yakalanamamasından ötürü, devlet zan altında kalmaktadır..."[449]

27 Temmuz 1993 tarihinde Batman Emniyet Müdürü ve Vali Yardımcısı'nın TBMM Faili Meçhul Cinayetler Araştırma Komisyonu'na vermiş oldukları sözlü ve yazılı bilgiler, Hizbullah-devlet ilişkisini yoruma yer bırakmayacak kadar somut olarak ortaya koyuyor: "*Batman'a bağlı Gercüş ilçesi Sekü, Gönüllü ve Çiçekli köyleri bölgesinde Hizbullah örgütünün bir kampı bulunduğunu ve yörede bulunan askeri birliğin bu kampa yardımcı olduğu yönünde haber aldıklarını; bu kamplarda Hizbullah örgütü mensuplarının siyasi ve askeri olarak eğitildiği... [tespit edilmiştir].*"[450] Bu bilgileri aktaran kişiler de bir ilin emniyet müdürü ve vali yardımcısıdır.

2000'e Doğru dergisi muhabiri Halit Güngen tarafından yapılan bir haber, Komisyona verilen bilgileri doğrular niteliktedir: "*Hizbullah, Diyarbakır Çevik Kuvvet Merkezi'nde ve Polis Okulu ve Özel Tim karargâhının bulunduğu alandaki bir komplekstir bu merkez. Hizbullahçılar, Özel Tim'e ait olan arka tarafta, ayrı girişi bulunan bölümde eğitiliyorlar...*"[451] Kamuoyunda FMSC ilişki yaptığı haberlerle ön plana çıkmaya başlayan Güngen de, birkaç ay sonra, bilinen 'faili meçhul' bir cinayetle öldürüldü.

Kürtlerin başkaldırısını her türlü yöntemi kullanılarak bastırması politikası, devletin bölgedeki temel stratejisini oluşturdu. Siirt, Batman, Mardin, Diyarbakır, Silvan, Nusaybin, Kızıltepe, Midyat, Ergani, Derik, İdil, Bingöl gibi illerde Hizbullah'ın devlet tarafından örgütlendirilmesi için, OHAL Valiliği'nin denetiminde özel bir organizasyona/örgütlenmeye gidildi. Hizbullah yanlısı olduğu bilinen yaklaşık üç bin kişi polislik mesleğine alındı. Kürt bölgelerinde oluşturulan Özel Tim için MHP'liler ve Hizbullahçılar öncelikli olarak tercih edildi. Hizbullah'ın toplumsal bir güç olması için OHAL Valiliği'nin denetimindeki birçok ihale bu grubun yandaşlarına verildi.

Hizbullah, İslami Cihad-İslami Yumruk başlığı adı altında yayınlamış olduğu bir bildiride şunları açıklamış: "*Müslümanlar; Yeni Ülke, Özgür Halk, Newroz, Deng, 2000'e Doğru muhabir ve yazarlarının kanı sizlere helal edilmiştir. En büyük ibadet, bu küfür uşaklarıyla mücadele etmektir. Allahın aşkı cihadımızın kaynağıdır. Leyla Zana, Sedat Yurttaş, Zübeyr Aydar, Doğu Perinçek, Yalçın Küçük, Musa Anter, Mahmut Alınak, Ahmet Türk, Salih Sümer, Mahmut Uyanık, Sır-*

449) age, syf: 79.

450) age, syf: 80.

451) *2000'e Doğru* dergisi, 16.02.1992.

rı Sakık, Orhan Doğan, Selim Sadak, Nizamettin Toğuç, Mehmet Sincar isimli münafıklar, Allah adına yemin ederiz ki mutlaka öldürüleceklerdir..."[452]

Allah adına cinayet işleme ve katliam yapma çağrısında bulunan Hizbullah, bu çağrıya uyarak yüzlerce cinayete imza attı. Batman Yeni Ülke Gazetesi Muhabiri Cengiz Aydın, Diyarbakır Özgür Gündem muhabiri Hafız Akdemir, Ceylanpınar Özgür Gündem Muhabiri/yazar Hüseyin Deniz, Batman İHD sorumlusu Sıdık Tan gibi yaklaşık olarak 500 kişi OHAL bölgesinde Hizbullah tarafından öldürüldü. Diyarbakır, Batman ve Siirt'te Ramazan ayında sigara içtiği ve oruç tutmadığı gerekçesiyle birçok insan satırlarla ve taşlanarak öldürdüler. DEP milletvekili Mehmet Sincar da, JİTEM desteğinde Hizbullah militanları ve birçok PKK itirafçısı tarafından gerçekleştirilen bir suikast sonucu öldürüldü.

Hizbullah'ın eylem yöntemleri, hedefledikleri kişiler ve hangi amaçla cinayet işlediklerine ilişkin devlet raporlarında yapılan değerlendirmeler şöyle: "*Eylemler genelde yakın mesafede konuluyor, hedefin baş nahiyesine ateş ediliyor, eylemlerde ayrı ayrı silahlar kullanılıyor, eylemler üstlenilmiyor, eylemler son derece profesyonel yapılıyor, eylemler tek kişiye yönelik yapılıyor, gündüz saatlerinde eylem konuluyor, tetikçiler 15-18 yaş grubundan, PKK'lılar veya PKK sempatizanları hedef alıyor, güvenlik kuvvetleri ve devlete yönelik eylemlere girilmiyor, eylemleri genelde Güneydoğu bölgesinde yapıyorlar, PKK saldırılarına karşı tepki olarak eylem yapıyorlar...*"[453] Hizbullah'ın bütün yöntemleri devletin özel kuvvetler örgütü olan kontrgerilla taktikleridir. OHAL gibi bir bölgede gündüz eylem yapıyor ve yakalanmıyor. Raporda Hizbullah'ın eylem gerekçesi 'PKK' ye tepki' olarak açıklanıyor ve bu değerlendirme ile Hizbullah çok açık olarak meşrulaştırılıyor. Devlet, bu meşrutiyeti şöyle gerekçelendiriyor: "*Hizbullah kesimi, PKK örgütünü din ve İslam düşmanı olarak görmektedir. PKK'nin Ermeni militanlarla işbirliği yaptığı, hatta Ermenistan'dan yardım gördüğü dolayısıyla Ermenilerin emellerine hizmet ettiği görüşü Hizbullahçı kesimin PKK ile çatışma sebeplerinin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır...*" Hizbullah'ın ortaya çıkış gerekçesi olarak yayınlanan bu rapor, esas olarak devletin, Hizbullah'ın eylemlerini meşrulaştırma ve destek verme anlayışına dayanmaktadır. Bir devletin, yüzlerce cinayet işleyen bir örgüte, bu düzeyde açık destek sunduğu görülmemiştir. Devletin Hizbullah'a verdiği desteği, JİTEM kurucusu ve yine kendi elemanları tarafından öldürülen Binbaşı Cem Ersever şöyle netleştiriyor: "*...Hizbullah PKK düşmanıdır. Düşmanın düşmanı benim dostumdur. Güvenlik*

452) *Aktüel* Dergisi, sayı 52, Temmuz 1992.

453) *2000'e Doğru* dergisi, 23.02.1993.

güçleri kesinlikle Hizbullah'la uğraşmasın, onun yolunu açsın..."[454] Bu açıklamalar, Hizbullah'ın, Kürt illerinde devlet tarafından bir bütün olarak desteklendiğini gösteriyor.

Ordu eksenli geliştirilen 'irtica'ya karşı mücadelenin ana merkezlerinden biri Hizbullah olarak gösterildi. Özellikle Türkiye'nin güneydoğusu olarak ifade edilen Kürt illerinde önemli bir güç olan Hizbullah'a karşı geliştirilen operasyonlarda, Hizbullah'ın 20 bin kişilik bir ilişkiye sahip olduğu ve hatta PKK'den boşalan gerilla mücadelesinin yerini dolduracağı, İran ve Afganistan'da yüzlerce Hizbullah elemanın askeri eğitimden geçirildiği vurgulanmaktadır. PKK'ye karşı bu gücü geliştiren bizzat devletin kendisi oldu. PKK'yi geriletme adı altında dinsel faktörün bölgede körüklenmesine ve kışkırtılmasına özel bir önem verildiği ve Hizbullah'ın da devlet tarafından askeri olarak donatıldığı mevcut verilerle kanıtlanmaktadır.

Milliyet gazetesi yazarı Hasan Cemal, 12 Şubat 2000'de yazdığı bir makalede, Kürt bölgelerindeki çatışmaların en kanlı döneminde Asayiş Kolordu Komutanlığı yapan emekli Korgeneral Hasan Kundakçının Hizbullah'a ilişkin değerlendirmesi devlet ile Hizbullah ilişkisi bakımından önemli bir ipucu veriyor: "*PKK'nın üzerine bütün gücümüzle giderken öbür tarafta kuvvet tasarrufu yapıldı. Bu, stratejinin ana prensibidir. Biz Hizbullah'ın varlığından haberdardık. Başlangıçta PKK'nın elinde olan camileri ele geçirmek için çalıştılar. Ele geçirdikten sonra da cami çevresinde faaliyet gösterdiler...*"[455] Kuruluşundan beri gerçekleştirdiği bütün eylemleri devlet tarafından bilinen Hizbullah'ın, kuruluşundan bu yana gerçekleştirdiği eylemler, onun, devletle birlikte çalışan cinayet örgütü olduğuna kanıttır. Hizbullah'ın İslam adına işlediği cinayetlerin tamamı devletin bilgisi dâhilindedir. Yani Hizbullah'ın kısa bir sürede bu kadar hızlı gelişmesi ve bir güç haline gelmiş olması devletle olan ilişkilerinin çok büyük bir rolü var. Devlet, özellikle Kürt bölgelerinde Hizbullah'ın, PKK'ye karşı etkili bir güç olabilmesi için bütün olanaklarını kullandı.

g) DEVLETİN HİZBULLAH'I TASFİYE ETME KARARI

Devlet tarafından desteklenen ve hatta devletin bilgisi ve onayı ile yüzlerce 'faili meçhul' cinayet işleyen, insanları kaçırıp işkence ederek öldüren, Kürt bölgelerinde devletin politikalarına uygun bir pratik hat izleyen Hizbullah, kontrolden çıkmaya başlayınca devletin kapsamlı saldırıları ve operasyonlarıyla karşılaştı.

---

454) YALÇIN Soner, *Erseverin Anıları*, İstanbul, Kaynak yay., 1994, syf:174.

455) Aktaran CEMAL Hasan, *Milliyet* gazetesi, 12.02. 2000.

Haziran 2000 yılında yapılan Şura toplantısında alınan ‚cihat' başlatma kararı, örgütün iki üst düzey yöneticisi Edip Gümüş ve Cemal Tutar tarafından şöyle açıklanıyor: "*Örgüt Tebliğ ve Cemaat çalışmasını tamamlayarak cihat aşamasına geldi. 2000 yılı yaz aylarında büyük kentlerde silahlı mücadele başlatacaktık. Silahlı eylemlere ağırlık verecektik...*"[456] Militanların bu değerlendirmelerinden, Hizbullah'ın devlet kontrolünden çıkmaya başladığı ve devlete karşı savaşma kararı aldığı anlaşılıyor.

PKK lideri Abdullah Öcalan'ın, 19 Şubat 1999 tarihinde, uluslararası bir konsept dahilinde Türkiye'ye teslim edilmesinden sonra, PKK mücadele stratejisinde temel bir değişikliğe gitti. Bu stratejideki değişme sonucu, PKK güçleri ile Türk askeri kuvvetleri arasındaki çatışmalar hemen hemen durma noktasına geldi. Bu yeni dönem, Türkiye'nin iç siyasal sürecinde bir kısım değişikliklere yol açtı. Türk devletinin en üst karar yönetim organı olan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Kürt sorunundan sonra, İslamcı hareketi de, öncelikli düşman kategorisi içerisine aldı. Bu süreçten sonra, devlet kontrolünden çıkan İslamcı örgütlere karşı çok yönlü operasyonlar yapıldı. Özellikle, bir dönem devlet tarafından desteklenen, gelişmesi için olanaklar sunulan ve önemli bir potansiyel yakalayan Hizbullah'a yönelik operasyonlar yoğunlaştırıldı.

Hizbullah'ın örgütlenme yapısını ve mücadele sistemini çok iyi bilen devletin öncelikli hedefi, bu örgütün üst düzey yönetim kadroları oldu. 5 Ocak 1999 tarihinde, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Terörle Mücadele ekipleri tarafından gerçekleştirilen ve Hizbullah lideri Velioğlu'nun öldürüldüğü operasyonda, örgütün şura üyesi olan 4 yöneticisi de yaralı olarak ele geçirildi. Buna bağlı olarak Türkiye'nin birçok ilinde gerçekleştirilen operasyonların sonucunda, Hizbullah'ın işlemiş olduğu cinayetlerin bir kesimi açığa çıktı.

Bu süreç, aynı zamanda devlet ile Hizbullah örgütü arasındaki ilişkinin son bulduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Kürt illerinde yoğunlaştırılan operasyonlarda binlerce insan gözlem altına alınıp sorgulandı ve bir kısmı tutuklandı. Diyarbakır, Van, Muş, Batman gibi illerde Hizbullah militanlarıyla polis arasında çatışmalar somut olarak yaşanmaya başladı.

Hizbullah ile devlet arasındaki balayın bitmiş olmasının en somut örneği, 24 Ocak 2004 tarihinde Diyarbakır Emniyet Müdürü Gaffar Okan'ın Hizbullah militanları tarafından öldürülmesidir. Bu eylem, bir bakıma, Hizbullah lideri Velioğlu'nun intikamının alınmasıydı. 20'ye yakın Hizbullah militanının, asker ve polis güvenliğinin en yüksek olduğu bir caddede, bu eylemi gerçekleştirmesi ve eylem sırasında militanların hiçbirinin yakalanmamış olması ay-

456) www.antiteror.org

rıca dikkat çeken bir noktaydı. Emniyet Müdürü Gaffar Okan'a yönelik gerçekleştirilen eylem, devlet ile Hizbullah arasındaki çatışmanın en üst boyutunu oluşturmaktadır. Böylece devlet, Kürt hareketi karşısında desteklediği ve gelişmesi için önemli olanaklar sunduğu taşeron İslami örgütle açık bir çatışmaya yönelmek zorunda kaldı.

Devletin, yüksek çıkarları için desteklendiği söylenen Hizbullah'ın ortaya çıkışı, gelişme evresi, işlemiş olduğu sayısız cinayetlerin hedefindeki siyasal kimlikler, devletle olan ilişkisi ve bunun çatışmaya dönüş süreci gibi birçok temel etken, 'radikal' siyasal islamcı örgütlerin niteliğine ilişkin daha somut veriler sunmaktadır. Türkiye'de mevcut diğer 'radikal' siyasal islamcı örgütlerin ortaya çıkış biçimleri ve gelişme evreleri, Hizbullah'ın küçük modelleri olarak değerlendirilebilinir.

2- İSLAMİ BÜYÜK DOĞU AKINCILAR-CEHPESİ (İBDA-C)

Liderliğini Salih Mirzabeyoğlu'nun yaptığı İslami Batı Doğu Akıncılar-Cephesi (İBDA-C) daha çok Osmanlı tipi İslamcı/şeriatçı bir sistemi savunmaktadır. Necip Fazıl Kısakürek'in görüşlerini savunarak geliştiren bu akım, mevcut sisteme karşı ‚silahlı mücadeleyi' savunmaktadır. Laikliğe ve Kemalizm'e karşı mücadele etme iddiasında olan İBDA-C; Osmanlı İmparatorluğunun tarihsel mirasına doğrudan sahip çıkmaktadır.

İBDA-C, mevcut siyasal sisteme karşı savaş stratejisini şu cümlelerle ifade ediyor: *"İBDA (İslami Büyük Doğu Akıncıları), muhataplarından kendinden zuhur ilkesi çerçevesinde faaliyet göstermelerini ister. Kendinden zuhur, gerekeni gerektiği yer ve zamanda gerektiği şekilde yapmak demektir. Bunun için, kendinden zuhur etrafında doğru faaliyette bulunabilmek için İBDA-C Külliyatı özümsenmelidir. Bu sayede, İBDA bağlısı, İBDA'nın cephesi olarak hareket etme kabiliyeti kazanır. Kazanılan bu kabiliyet, İBDA bağlısına herhangi bir yerden emir almadan hadiseler karşısında doğru karar verip, doğru tavır alabilme melekesi kazandırır. İBDA bağlısı, doğru tavır koyma melekesi ile nerede neyi nasıl yapacağının kararını kendisi verir ve uygular. Hareketimiz 'NBKK' teorisiyle izahını bulmuştur. NBKK (Nizam Bozucu Kitle Kıyamı) manasınadır. NBKK'nin mücadele formu olarak "milis savaşı" uygun düşer. Milis, askeri birliğe katılan ve destek veren halk birliği demektir. Ve dolayısıyla milis savaşı, Nizam Bozucu Kitle Kıyamını kaçınılmaz olarak doğurur. Milis gönüllü savaşçıdır. İşgal düzeninin kurduğu dengeleri yıkmak için, meydanlarda, sokaklarda, okullarda... Milis savaşı verilen her yer İBDA bölgesidir. Bu bölgelerde faaliyet gösteren milis güçlerinin stratejik hedefi sömürge rejiminin her türlü işgal dengelerini, ilişkilerini, müesseselerini imha ve işgal otoritesini bozup ona karşı bir itaatsizlik ve kaos ortamı meydana getirmektir. İşgal düzeninin mü-*

esseselerine karşı girişilen bütün bu imha eylemlerinin sebebi, sonucu ve gayesi NBBK, yani Nizam Bozucu Kitle Kıyamıdır."[457] Silahlı mücadele biçimini esas olan, İslamcı-öncü savaş politikasına göre örgütlenen İBDA-C'nin amacı da şeriat devletini kurmaktır.

Necip Fazıl Kısakürek'in görüşlerinden ciddi olarak etkilenen İBDA-C, siyasal olarak Türk-İslamcı çizgisinin etkisi altındadır. Osmanlı İmparatorluğunun mevcut siyasal sitemini temel alan bu çevre, Sünni İslami esaslara dayanan bir şeriat devletinden yana olması nedeniyle, İran yanlısı Şia tipi yönetime kesin olarak karşıdır. Bu bakımdan Türkiye'de Alevilere çok açık olarak düşmanlık besleyen bir akımdır. İBDA-C, İslam'a yönelik düşüncelerini şöyle açıklıyor: "*Büyük Doğu, İslamiyet'in emir subaylığı... Büyük Doğu, İslam içinde ne yeni bir mezhep, ne de yeni bir içtihat kapısı... Sadece Sünnet ve Cemaat Ehli tabirinin ifadelendirdiği mutlak ve pazarlıksız çerçeve içinde, olanca saffet ve asliyetiyle İslamiyet'e yol açma geçidi ve çoktan beri kaybedilmiş bulunan bu saffet ve asliyeti 21. asrın eşiğinde eşya ve hadiselere tatbik etme işi...*" olarak belirlemiştir. Aynı şekilde, İslamiyet adına Sünniliği savunurken Şia'ya düşmanlık beslemektedir. Bunu da şu ifadelerde görüyoruz: "*...Bizce, din ve dünya anlayışı bakımından Şia'nın ve bugünkü İran'ın savunulacak bir tarafı yoktur. Bugün İran'da kılıklar baştanbaşa değişmesine rağmen İranlının ruhunda lanse edilmeye çalışılan o inkılâp gerçekleşmemiştir...*"[458] Bir yandan Sünni İslam'ı ön plana çıkartarak şeriatı savunurken, diğer yanda Türkçülüğe öykünmektedir.

Faşist örgütlenme modeli olarak bildiğimiz, Lider-Teşkilat-Doktrin anlayışı örgütsel yapıya egemendir. İBDA-C'de liderin önemi son derece büyüktür ve tartışmasız bir yere sahiptir. MHP'de Türkeş'e biçilen rol neyse, İBDA-C'de de aynıdır. İBDA-C, liderleri S. Mirzabeyoğlu'nu 500 yılın en büyük liderlerinden biri olarak tanımlayarak putlaştırmış bulunmaktadırlar. Bunuda şu ifadelerde görüyoruz: "*...ve 500 senedir beklenen savaşçı mütefekkirin kamuoyuna mal olmasına vesile olarak kendinden beklenen misyonu ifa etti. Tam 40 yaşına kadar münafık toprağıyla diri gömülmek istenen aksiyon sanatçısı lideri, dost ve düşman karşısına dikti. Vurgulayalım ki, baş da son da, o kahraman'ın 'yolu' ve yöntemi bereketiyle husule edildi...*" Bir başka yazıda Mirzabeyoğlu için şunlar söylenmektedir; "*Nihayet, yurdun dört bir köşesinden birçok Müslüman gencin Ankara'ya akın etmesine sebep 'beklenen gün' geldi. Kumandanımız Salih Mirzabeyoğlu'nun imza günü.:. Tarih 27 Ocak 1990, o gün kitapları imzalayıp okuyucularıyla sohbet eden müttefekir dünyanın beklediği BÜYÜK İSLAM İNKİLABI'nın merkezindeki*

457) Taraf Dergisi, sayı:12

458) MİRZABEYOĞLU Salih, *Tilki Günlüğü İBDA*, Istanbul, İBDA yay., 1996, syf: 101.

şahsiyet ve İslam Âlemi'nin 500 yıldır beklediği müteffekkirin ta kendisiydi..."[459]

İslamcı çevreler içerisinde, tarikatlar dâhil hiçbir grup kendi liderini bu düzeyde yüceltmemiştir. Liderine bu düzeyde bağlı olan İBDA-C'nin örgütlenmeleri belirli bir tüzük içerisinde, bölgesel özelliklere ve örgütlendiği siyasal çevrelere bağlı olarak biçimsel değişiklikler gösterebilmektedir. Örgütlenmesinde, İBDA-C Ülkücü, İBDA-C Devrimci, İBDA-C Şeriat gibi birimler vardır. Bütün bu birimlerin tamamı İBDA-C'nin tüzüğüne, ideolojisine ve liderlerine bağlı olarak faaliyet yürütmektedirler.

Antikomünist mücadele stratejisini esas almakla birlikte, aynı zamanda mevcut Kemalist rejime de karşı olduğunu açıklayan bir siyasal akımdır. 1987'de aylık *Öfke* dergisinde komünizm düşmanı düşüncelerini şöyle açıklıyorlar: "*Daha ne kadar bekleyeceğiz? Memleketimizde yeniden tüylenmeye başlayan komünizm ayısının sesini kesmek ve ortalığı velveleye verme çabalarını bertaraf edebilecek manevi teçhizatlı gençliği...*" İBDA-C, bir başka yazıda sol için şunları söylüyor: "*Soysuzlaşmış, kütükleşmiş, donmuş, sönmüş, kararmış ve her türlü aklaşma bilmeyen güruhun 20. yüzyıldaki temsilcisi.*" Sosyalist harekete bir bütün olarak düşman olan bu çevre, 1993 yılında Sivas'ta Pir Sultan Abdal etkinlikleri sırasında, Madımak otelinde 34 aydının diri yakılmasını, Taraf Dergisi'nin kapağında 'Yaşasın Sivas Direnişimiz' şeklinde duyurdu. Sivas katliamını savunan İBDA-C'nin *Taraf* dergisi, Ekim 1993 tarihli sayısında şunları söylüyordu: "*Artık TC'de hayat yalnız Müslümanlar için zor olmayacak. Sivas sadece küçük bir haber... Karar çıkmıştır; İslam'da şiddet yoktur diyen her kim olursa olsun, aynen Kemalist dolayısıyla işgal yanlısı kâfirdir. Nifak ve fitnecilerin katli hak ve önceliklidir. Yaşasın Anadolu halkının şeriat için silahlı mücadelesi...*"[460] İBDA-C, insanların diri diri yakılmasını savunacak kadar hem siyasal hem de insani değerlerden yoksun bir çevredir.

İBDA-C, aynı zamanda, kendisi dışındaki İslami çevrelere de saldırmaktadır. İslami akımlar içerisinde salt doğrunun kendisi olduğu iddiasındadır. Görüşleri geleneksel İslami akımlardan önemli farklılıklar göstermektedir. Daha çok İslami akımların 'öncü savaşçı' hareketi olarak görülebilir. Sisteme karşı silahlı mücadeleyi temel aldığını iddia eden İBDA-C, devrimci hareketin, örgütlenme yöntemlerini, politikalarını, teorik analizlerini çoğu kez kopyacı bir tarzda İslami görüşlerle bütünleştirmektedir.

Taktiksel olarak, laik-Kemalist devlete karşı devrimcilerle 'ittifak' yapabileceklerini belirten, İBDA-C'nin ideolojik-politik çizgisi ve mücadele stratejisi;

459) *Taraf* dergisi, Sayı: 23, Ocak 1990.

460) *Taraf* dergisi sayı:14, Mart 1990.

Türk-İslam sentezine dayanan şeriatla yönetilecek bir İslam devletinin kurulmasıdır.

3- İSLAMİ HAREKET ÖRGÜTÜ (İHÖ)

1980 sonrası gelişen İslami güçler içerisinde, şiddetti ve silahlı mücadeleyi esas olan çok sayıda ‚İslamcı örgüt' kuruldu. Kitlesel bir güce dönüşmeyerek marjinal kalan, kamuoyunda laik-aydın ve ilerici olarak bilinen insanlara karşı saldırı ve öldürme eylemleriyle ön palan çıkan gruplardan bu hareketlerden biri de İslamcı Hareket Örgütüdür. "*Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasal sistemini ortadan kaldırarak yerine Şeriat kuralların geçerli olduğu bir İslam Devleti kurmak*" iddiasında olan İslami hareket Örgütü, Turan Dursun ve Çetin Emeç gibi birçok yazar ve gazeteciyi katletti. Bu örgütün hedeflediği kişilerin özellikle aydınlar olması dikkat çekici bir durumdur. İki yazarın ve araştırmacının öldürülmesine ilişkin dosyaların halen yeterince aydınlanmamış olması, İslam adına kurulan bu örgütlerin devlet içerisindeki bir kısım kurumlarla bağlantılarının da ciddi olarak sorgulanmasını gündeme getirmektedir.

4- İSLAMİ CEMİYETLER VE CEMAATLAR BİRLİĞİ (İCCB)

İslami Cemiyetler ve Cemaatler Birliği, 1985 yılında Cemalettin Kaplan tarafından Almanya'da kuruldu. Cemalettin Kaplan, 1966-1971 dönemine kadar, devlet memuru, sıfatıyla Adana Müftüsü olarak görev yaptı. Daha sonra İslamcı parti olarak bilinen Milli Selamet Partisine katıldı. 12 Eylül 1980 Askeri darbesinden sonra, Milli Görüş çalışmalarını örgütlemek için Almanya'ya geldi. Avrupa Milli Görüş Teşkilatı 'İrşat ve Fetva Komisyonu Başkanlığı'na getirildi. Cemalettin Kaplan, 'İslam'da parti olmadığı' iddiasıyla, 1985 yılında, Milli Görüş Teşkilatından ayrıldı ve İslami Cemiyet ve Cemaatler Birliği' ismiyle kendi örgütünü kurdu. Anadolu Federe İslam Devleti'ni kurmayı hedefleyen örgüt, Türkiye'deki mevcut siyasal rejimi de 'kâfir devleti' olarak görmekte ve bu sisteme karşı silahlı mücadeleyi yürütmek gerektiğini, ‚şeriat devletinin ancak ‚silahlı mücadele ile kurulacağını savunmaktadır.[461]

Merkezi Almanya'nın Köln şehrinde bulunan İslami Cemiyetler ve Cemaatler Birliği, öncelikli olarak göçmen kökenli Türkler içerisinde faaliyet yürütmektedir. Kuruluş sürecinde belirli bir etkinliğe sahip olan örgütün Almanya'da 92 camisi 1200'e yakın aktif elemanı, 3000 civarında bir sempatizanı, 10 bin dolayında taban kitlesi' olduğu belirtilmektedir.[462]

---

461) www.yesil.org

462) *Cumhuriyet* Gazetesi, 14.04.1997.

Ancak 1995 yılında Cemalettin Kaplan'ın ölmesinden sonra, örgüt liderliğine getirilen oğlu Metin Kaplan'ın, örgütü yönetme kapasitesinden yoksun biri olması nedeniyle, Örgüt iç bölünme sürecine girerek, marjinalleşmeye başladı. Örgüt içerisindeki etkinliğini koruyamayan Kaplan, ayrılanlara karşı şiddet uygulamaya başladı. "*15 Mayıs 1996'da Ayhan Ayan adında bir işadamı, ardından bir ay sonra 19 Haziran 1996'da örgütün bir başka etkili ismi Hasan Basri Gökbulut'un eşi olan Zübeyde Gökbulut ve son olarak da en etkili muhalif aday Halil İbrahim Sofu 7 Mayıs 1997'da dramatik bir biçimde öldürüldü...*"[463]

Alman polisi, özellikle 11 Eylül 2001'den sonraki uluslararası gelişmeleri dikkate alarak, İslamcı faaliyetlerinin önemli oranda yasakladı. Alman polisi tarafından, İslami Cemiyetler ve Cemaatler Birliği'ne yönelik olarak yüeütülen operasyonlarda, "*...Toplam 1170 ev ve işyeri, 5 bin 500 polis tarafından basıldı. Operasyonun ağırlık noktasını, 337 baskınla Kuzey Ren Vestfalya oluşturdu... Baden Würtemberg 323 baskın sayısıyla ikinci sırada yer aldı. Yasadışı örgütün lideri olduğu kaydedilen ve 'Köln Halifesi' olarak da bilinen Metin Kaplan'ın evi de operasyon kapsamında güvenlik güçleri tarafından basıldı. Yaklaşık 1,5 yıldır planlandığı belirtilen operasyonun Karlshure ayağında gözaltına alınan 4 kişi hakkında 'terör örgütüne üye oldukları' iddiasıyla dava açılacağı belirtildi. Toplam 1000 kişi hakkındaysa, 'Dernekler Yasası'nı ihlal ettikleri ve yasaklanan bir derneği devam ettirdikleri' gerekçesiyle dava açıldı.*"[464]

İCCB'nin örgütleme merkezinde (hem Avrupa'da hem de Türkiye'de) camiler bulunmaktadır. Yayın, radyo, TV gibi iletişim aygıtlarını kullanarak, Türkiye'ye yönelik propaganda yapmaya çalışan İslami Cemiyetler ve Cemaatler Birliği'nin, 10 Kasım M. Kemal'in ölüm yıl dönümünde Anıtkabir'e uçaklı saldırı, 29 Ekimde, İstanbul'da düzenlenecek olan cumhuriyet bayramı kutlamaları sırasında silahlı saldırı hazırlıkları ve İstanbul'da büyük bir caminin işgal edilmesi planları gibi eylemleri örgütlemek için hazırlık yapan militanların polis tarafından yakalanmaları, bu İslam'ı örgütün siyasal yönelimlerini ve mücadele biçimleri konusunda bize somut bir fikir vermektedir.

Radikal İslami bir çizgiye sahip olan örgüt, bir kısım militanlarına askeri eğitim verdirmek amacıyla Afganistan'a gönderdi. İran'la ilişkileri bulunduğu iddia edilen örgütün, son yıllarda Türkiye'de yeniden örgütlenmeye başladığı biliniyor. Ayrıca İslami Cemiyetler ve Cemaatler Birliği'nin özellikle El-Kaide örgütüyle ilişki içerisinde olduğuna dair ciddi iddialar bulunmaktadır.

---

463) HABLEMİTOĞLU Necip, *Şeriatçı Terör'ün ve Batının Kıskacındaki Ülke*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm yay., 2003, syf: 218-129.

464) www.sabah.com

Türkiye'ye teslim edilmesinden sonra, İstanbul 14.Ağır Ceza Mahkemesi tarafından yargılanan ve 'ömür boyu hapis' cezasına çarptırılan Metin Kaplan için hazırlanan 207 sayfalık 'gerekçeli karar'da, El Kaide ile İslami Cemiyetler ve Cemaatler Birliği arasındaki ilişkiye dair şunlar belirtilmektedir: "*Grubun kararları gereği 1997'de Afganistan'a gidilerek Taliban yönetimi ve Usame Bin Ladin'in ziyaret edildiği, Kaplan'ın kitap ve mektuplarının verildiği ve Ladin'in yaşamından etkilenildiğinin ifade edildiği, Ladin'in, 'dünyanın pek çok yerinde mücahidi olmasına rağmen Türkiye'de çok az sayıda mücahidi olduğunu ve bundan dolayı üzüldüğünü' dile getirdiği, ancak Afganistan kamplarına 14 kişinin katılmasıyla Ladin'in bu serzenişine cevap verildiği, Afganistan'daki Usame Bin Ladin grubuyla irtibata geçerek anılan terörist grubun silahlı eğitim imkânı veren kamplarını kullanma yönünde çalışmalar yapıldığı, hatta Hicri Yılbaşı olarak kabul edilen 17 Nisan 1999'da örgüt kutlamalarının Afganistan'da yapılmasının planlandığı [tespit edilmiştir].*"[465]

Şeriat ilkelerine dayanan bir İslam devletini kurmayı hedefleyen örgütün Almanya genelinde yürütmüş olduğu faaliyetlerin ,tehlikeli' olduğu, yasadışı yöntemlerle çok sayıda para topladığı ve en önemlisi de, kendinden ayrılan guruba şiddet uygulayarak bir kişinin öldürülmesine yol açan eylemden sonra tutuklanan Metin Kaplan'ın Türkiye'ye iade edilmesi ise bilinçli siyasal bir tercihidir.

Bu siyasal tercihin bir kaç önemli noktası ön plana çıkmaktadır. Birincisi, Almanya'daki radikal siyasal islamın gelişmesinin denetim altına alınması, İkincisi Türkiye'de önemli bir siyasal etki yaratan siyasal islamcı hareketlerin sistemle uzlaştırılması politikası, Üçüncüsü ise hem NATO'nun hem Avrupa Birliği'nin 'radikal' siyasal İslam'a karşı izlemiş olduğu bölgesel politikalar.[466] Almanya'nın Kaplancılara yönelik operasyonlarına Fransa'dan da destek geldi. "*Mulhouse'daki Ennar Camii'nde görev yapan Orhan Aslan ve Paris'teki Ayasofya Camii'nde görev yapan Ömer Öztürk'ün sınır dışı edilmesi*"[467] İslamcı harekete karşı ortak tavır alınmasının somut örneklerden bir tanesidir.

5- VASAT ÖRGÜTÜ

Radikal İslamcı gruplar arasında yer alan örgütün lideri Şahmerdan Sarı, özellikle Cemalettin Kaplan'ın kurduğu İslami Cemiyetler ve Cemaatler Birli-

465) *Hürriyet* ve *Sabah* gazetesi, 22.07.2005., www.bianet.com

466) *Radikal* gazetesi, 13.10.2004.

467) *Milliyet* gazetesi, 15.01.2004.

ği'nin söylemlerine yakın ifadelerinden dolayı KAPLANCI olarak tanınmaktaydı. Vasat Örgütü faaliyetlerini daha çok Gaziantep, Urfa, Adana, Mersin ve Adıyaman'da yürütmektedir. Örgüt ismini 1996 yılından beri yayınlamaya başlanan *VASAT* isimli dergiden almaktadır.

Radikal İslami söylemlere sahip olan örgüt, Türkiye'nin bir İslam ülkesi olmadığını ve "*Dar'ül Harp*" (Savaş Alanı) olarak görüldüğünü savunarak şunları diyor: "*Firavunlara askerlik yapılmaz, okullarına gidilmez, devletin görevlendirdiği imamların arkasında ve camilerde namaz kılınamaz, vergi verilemez, seçimlerde hangi partiye olursa olsun oy kullanılamaz, rejimin hiçbir ilke ve kuralına boyun eğilemez...*" Böylece sistemin uygulamaları içerisinde yer alan herkes kâfir olarak değerlendirilmektedir.

Örgütsel yapısı, 'dini ve askeri' olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Görüşlerini yayma, kitleselleşme, örgütlenmeye gitmek gibi çalışmaları dini kanat örgütlerken, askeri kanat daha çok şiddet eylemlerine yönelmektedir. Mevcut siyasal rejimi 'kâfir' olarak ilan ettiği için, her türlü eylem biçimini savunmakta ve uygulamaktadırlar. Örneğin, 17 Eylül 1997 yılında, Gaziantep ilinde Sanayi Fuarı'nın açılışında, Vasat örgütü tarafından daha önce alana yerleştirilen bombanın patlaması sonucu bir çocuğun ölmesi ve 24 kişinin de yaralanmasına neden oldu.

07 Haziran 1999 yılında, camide imam olarak görev yapan örgüt lideri Şahmerdan Sarı'nın da içerisinde bulunduğu 12 kişi "yedi el bombası, bir tabanca, iki otomatik av tüfeği, bir zaman ayarlı boru bomba, boru bomba yapımında kullanılan çok sayıda malzeme" ile ele geçirildi.[468]

Vasat örgütü etki gücünü önemli oranda kaybetmekle birlikte siyasal ve örgütsel faaliyetlerine kesintisizce sürdürmektedir. Radikal İslami örgütler arasında bir ittifak yapmayı öneren örgüt özellikle İCCB ve Hizbullah ile yakın ilişki içerisinde bulunma isteğini sürekli belirtiyor.

Ayrıca, bu örgütün, Hizbullah gibi, devlet içerisindeki bir kısım güçler tarafından kurulduğu, ancak daha sonra devlet kontrolünden çıkmaya başlayınca yapılan operasyonlarla etkisizleştirildiği iddia edilmektedir.[469]

6- SİYASAL İSLAM ADINA İŞLENEN CİNAYETLER

Siyasal islam adına işlenen cinayetler sadece son 15 yılın sorunu olmayıp geçmişten günümüze doğru gelen bir politikanın ürünüdür. Toplumsal çelişki ve çatışmaların yoğunlaştığı hemen her bölgede İslamcı hareketlerin şiddet

468) *Milliyet* gazetesi, 08.06.1999.

469) www.atin.org

eylemlerine rastlanılır. Bunlar toplu katliamlar biçiminde olduğu gibi özellikle tek tek eylemler olarak ön plana çıkmaktadır.

1975-1980 dönemi içerisinde ülke genelinde gerçekleşen kitlesel katliamlarda şeriatçı akımların birçoğu yer aldı. Siyasal konjonktürel durum her ne kadar MHP'yi ön plana çıkartmış ise de, şeriat devleti kurma iddiasında olan İslamcı akımların birçoğu bu sürecin önemli aktörleriydi. Maraş, Sivas, Erzincan, Malatya, Çorum, Tokat, Amasya, Elazığ, Gaziantep gibi İslamcı akımların örgütsel ve kitlesel olarak güçlü olduğu illerde yüzlerce insan öldürüldü. Örneğin Aralık 1977'de, Faşist ve İslamcı güçlerin ortaklaşa gerçekleştirdiği ve tarihe 'Maraş Katliamı' olarak geçen olayda, resmi rakamlara göre 110 ölü ve 1000'e yakın yaralı olduğu belirlenmişti.

Özellikle 1970-1980 yılları arasında kamuoyunda bilinen ve hatta fiilen öldürme eylemleri içerisinde yer almış ve kendilerini 'İslamcı' olarak tanımlayan örgütlerden bazılar şunlar: Türk İslam Kurtuluş Ordusu (TİKO), İslam Devriminin Acil Mücahitleri (İDAM), Türk İslam Kurtuluş Birliği (TİKB), Dünya Şeriat Kurtuluş Ordusu (DŞKO), İslam Kurtuluş Partisi Cephesi (İKPC), Türk Şeriat İntikam Komandoları (TŞKO). Bu örgütlerin isimleri kullanılarak gerçekleştirilen çok sayıda şiddet eylemi sonucunda onlarca insan öldürüldü. Özellikle 1980'lerden sonra, siyasal islam adına işlenen cinayetlerin sayısında çok önemli bir artış oldu. Türkiye genelinde artan bu cinayetlerin yoğunluğu daha çok devlet güçleriyle Kürt gerilla güçleri arasındaki ‚düşük yoğunluklu savaşın' yürütüldüğü Doğu ve Güneydoğu olarak bilinen Kürt illerinde yaşandı. Türkiye'de birçok aydın ve ilerici insan 'İslam dini' adına katledildiler. Devlet tarafından doğrudan veya dolaylı olarak örgütlendirilen bu cinayetlerin, özellikle toplumun ilerici kesimleri içerisinde, siyasal islama karşı ideolojik mücadelede ön plana çıkmış aydınların seçilmiş olması tesadüfî değildi.

Radikal siyasal islamcı güçlerinin uyguladıkları eylemler birkaç kategoride ele alınabilir. Birincisi, Hizbullah eksenli geliştirilen saldırıların merkezinde öncelikli olarak Kürt hareketinin bulunması. İkincisi özellikle kamuoyunda anti-İslamcı söylemleriyle ön plana çıkan, ilerici, demokrat aydınlara, bilim adamlarına, yazarlara-gazetecilere yönelik saldırıları. Üçüncü ise kitlesel gruplara saldırmasıdır.

Birinci kategoride yer alan Hizbullah, Türkiye genelinde çok sayıda şiddet ve öldürme eylemi gerçekleştirdi. Özellikle devlet ile Kürt silahlı güçleri arasındaki çatışmanın üst boyuta çıktığı 1992-1994 yılları arasında, Hizbullah'ın eylemlerinde ciddi bir artış yaşandı. Hangi ilde ve ilçede ne kadar öldürme eylemi gerçekleştirildiğine dair somut rakamlar bilinmektedir. Örneğin dev-

letin belirlediği resmi rakamlara göre 1992-1994 yılları arasında Diyarbakır'da 169, Batman'da 190, Silvan'da 82 olmak üzere toplam 526 kişi Hizbullah tarafından öldürüldü.[470] Öldürülenler içerisinde, milletvekili, yazar, gazeteci, politikacı, insan hakları savunucuları bulunmaktadır. Bilinen bir kısım isimler arasında, "*2000'e Doğru dergisi Diyarbakır Temsilcisi Halit Güngen, HEP Diyarbakır İl Başkanı Vedat Aydın, HEP Mazıdağı İlçe Başkanı M. Sait Erten, Gerçek dergisi Diyarbakır Temsilcisi Namık Tarancı, HEP kurucusu Mehmet Tekdağ, Yeni Ülke gazetesi Batman muhabiri Cengiz Altun, Özgür Halk dergisi Batman muhabiri Çetin Abay, Özgür Gündem gazetesi yazarı Hüseyin Deniz, aynı gazetenin Diyarbakır muhabiri Burhan Karadeniz ile Gercüş muhabiri Yahya Orhan, DEP Yönetim Kurulu üyesi Habip Kılıç, DEP yöneticisi Metin Özdemir, DEP milletvekili Mehmet Sincar, Metin Can, Hasan Kaya, Batman İHD Yönetim Kurulu üyesi Sıddık Tan, İşçi Partisi Cizre örgütü üyesi İbrahim Sarıca, İşçi Partisi Cizre yöneticisi Mele Resul Sakar gibi yüzlercesi bulunuyor...*"[471]

Hizbullah aynı zamanda kendisi dışındaki İslami gruplara da şiddet uyguladı. Örneğin, "*İlim grubunun lideri Fidan Güngör, üst düzey yöneticileri Şeyhmuz Narin, Sabahattin Taylan, Ubeydullah Dalan, Menzil Kitabevi sahibi Zeki Güngör, Molla İhsan Yeşilırmak, Orhan Korkmaz, Feridun Nergis, Molla Ahmed Işıklar, Şuyab Polat, Cengiz Oruç, Şeyhmus Adıyaman, M. Tahir Uzunbaş, M. Şerif Demir, Mehmet Konuk, Hasan Ezer, Ahmet Aydın, Sadreddin Ay, Zeki Adıyaman, Halid Aslangiray, Burhaneddin Arat, Abdülselam Akgül, Kenan Aydın, Abdullah Temiz, Dr. Şeyhmuz Akın, Abdurrahman Kar, Mesud Yolcu, M. Emin Kalkan, Alaaddin Kutlubay, Giyaseddin Uğur, Mehmet Altıntaş*"[472] gibi birçok İslamcı Hizbullah tarafından öldürüldüler.

Hizbullah'ın şiddet eylemleri, 1995'ten sonra Türkiye'nin metropol şehirlerinde de yoğunlaştı. Belirlediği strateji kendisinde olmayan herkesi öldürmek, korkutmak ve pasifsize etmektir. 29 Aralık 1999 tarihinde, Nurcu tarikatı ile ilişkisi olan Zehra Eğitim ve Kültür Vakfının yöneticilerinden İzzettin Yıldırım, 1998 yılında İslamcı feminist yazar olarak bilinen Gonca Kuriş de Hizbullah tarafından kaçırıldı ve kendisinden iki yıl boyunca hiçbir bilgi alınamadı. Ancak, İstanbul'un Sarıyer ilçesinde, 5 Ocak 1999 tarihinde, Hizbullah'a yönelik gerçekleştirilen operasyondan sonra Gonca Kuriş'in, elleri ve kolları bağlanarak öldürüldüğüne ilişkin somut bilgiler ve kanıtlar gazete ve dergilerde yayınlandı.[473]

---

470) ÇELİK Serdar, *Türk Kontrgerillası*, Köln, Ülkem Presse Yay., 1995, syf: 486.

471) BULUT Faik - FARAÇ Mehmet, *Kod Adı Hizbullah*, İstanbul, Ozan yay., 1999, syf:172-173.

472) age,

473) *Hürriyet* gazetesi, 20.01.2000.

Hizbullah lideri Hüseyin Velioğlu'nun öldürülmesi ile başlayan operasyonun sonrası, ortaya çıkan cinayetlerin illere göre dökümüne ilişkin bilgiler şunlar: İstanbul'da 19, Konya'da 12, Tarsus'ta 7, Adana 1, Diyarbakır 6, Ankara 3, olmak üzere toplam 48 insan öldürülmüş.[474]

1980'den sonra toplu katliamlara da yönelen 'radikal' İslamcı güçler bunun denemesini Sivas'ta 34 aydının, sanatçının ve yazarın diri diri yakılması eylemiyle gösterdiler. İslamcı dergilerde 'Yaşasın Sivas Direnişimiz' şeklinde savunulan katliamın devlet güçlerinin bilgisi dâhilinde olduğu belirlendi. Provokasyon hazırlıkları için dağıtılan bildirilerin Sivas Emniyet Müdürlüğü'nden fakslandığı da açığa çıktı.

Ayrıca, Türkiye'de Bahriye Üçok, Muammer Aksoy, Uğur Mumcu, Onar Kutlar, Ahmet Taner Kışlalı, Turan Dursun, Çetin Emeç gibi birçok aydın, gazeteci, yazar ve bilim adamının ciddi bir siyasal ve kitlesel gücü olmayan bu 'küçük' İslamcı örgütler tarafından öldürülmesi de devletle olan ilişkiler bakımından dikkat çekicidir.

Hizbullah'a ve İslami Hareket'e yönelik operasyonlarda, söz konusu edilen çok sayıda cinayetin katillerinin tamamının yakalandığı iddia edildi ve bir kısım kişiler sanık olarak mahkemelerde yargılandılar. Ancak cinayetlere ilişkin hiç bir sonucun elde edilmemesi, cinayetleri işleyen gruplarla devlet kurumları arasında gizli ilişkilerin olduğuna dair vurgular kamuoyunda ciddi kaygılara neden oldu. Ayrıca bu cinayetlerin arkasındaki ,gizli' siyasal gücün kim olduğu henüz açığa çıkartılamadı.

Siyasal islamcı güçler tarafından işlenen bu cinayetlerin gerçek siyasal nedenleri bir bütün olarak aydınlanmış değil. Cinayetlere adı karışan örgütlerin Türk Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) tarafından sürekli denetim altında tutulduğu ve izlendiği devletin hazırlamış olduğu raporlarda çok net olarak anlaşılmaktadır. Söz konusu edilen 'radikal' İslami örgütlerin bu tür cinayetleri tek başlarına işleyecek güçte olmadıkları da biliniyor. Türkiye'nin siyasal gündemini sarsan bu cinayetlerin iç ve bölgesel çıkar ilişkileri ve bağlantıları da mutlaka hesaba katılmalıdır.

7- EL KAİDE'NİN TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ

Siyasal islamcı örgütler içerisinde faaliyet yürüten aktif unsurlarının bir kısmı, aynı zamanda El Kaide gibi uluslararası İslami örgütlerle birlikte hareket ettikleri ortaya çıktı. Kosova'da, Bosna'da, Afganistan'da, Çeçenistan'da ve Irak'ta savaşan yüzlerce Türk kökenli İslamcı militanın olduğu biliniyor. Bun-

474) www.islamcisiteler.com

ların önemli bir kesiminin özellikle 2000 yılından sonra, El-Kaide ile iletişim kurdukları ve kendi inançları için uluslararası örgütlerin içerisinde mücadele ettikleri, Çeçenistan, Afganistan ve bugünkü Irak örneğinde daha somut olarak görülmektedir. İstanbul'da 5 gün içinde meydana gelen 4 bombalı eylemden sonra, Milli Güvenlik Kurulu'na, İslam adına isimlerini sıraladığımız ülkelerde savaşan İslamcı militanların yoğunluklu olarak Türkiye'ye dönüş yaptıklarını belirten bir rapor sunuldu. Raporda "Çeçenistan'da, Afganistan'da ve Bosna Hersek'te savaşa katılıp Türkiye'ye dönenlerin sayısının 1050" olduğu ve bunların "İslamcı kamplarda askeri eğitim gördükleri ve radikal İslamcı örgütlerle ilişkileri olduğu" vurgulanmaktadır.[475]

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Doğu Erbil, Afganistan'a gidip savaşan ve El Kaide ile ilişkisi olan yaklaşık olarak 350 militanın olduğunu belirtiyor. Erbil bu konuda şunları kaydediyor: "*Afganistan'a gidip, bomba yapmak, hedefi tahrip etmek ve suikast düzenlemek gibi resmen savaş eğitimi alanların sayısı, benim elde edebildiğim bilgilere göre 350 civarında bir rakam. Türkiye'den 350 kadar insan Afganistan'a bu amaçla gitmiş. Bunların çoğu Güneydoğu Anadolu'dan, bir kısmı da Karadeniz'den. Hepsi daha önce Türkiye'de Selefi eğitimden geçmiş. İslam'ı en fanatikçe yorumlayan bu anlayış, Türkiye'deki gayri resmi din eğitimini yirmi yıldır belirliyor.*"[476] Doğu Erbil, kendisine sorulan bir soruya karşılık olarak, Afganistan'da eğitim görmüş İslamcı militanların en az üçte birinin canlı bomba olabileceğini vurgulamaktadır: "*Çeşitli verilerden toparladığım şu ki, El Kaide bağlantılı kamplarda bulunmuş 350 kadar kişi var... Bunların hepsi canlı bomba olabilir, ama üçte biri hemen olabilir...*"[477]

Hizbullah ile ilişki içerisinde olan kısım İslamcı militanların aynı zamanda El Kaide'nin Türkiye'deki bir seksiyonunda görev aldıkları ortaya çıktı. Hizbullah için hazırlanan iddianamede "*Bir dönem Hizbullah'a çalışmış militanların, daha sonra taban tabana zıt başka bir ideolojik yapıya (yani El Kaide'ye) geçtikleri*" belirtilmektedir.[478]

El Kaide, Türk ve Kürt kökenli İslamcı militanları sadece başka ülkelerdeki İslami mücadeleye katmakla kalmıyor, aynı zamanda Türkiye içerisinde de ciddi olarak örgütlenmeye de gitmektedir. El Kaide, Türkiye sınırları içerisinde kurduğu birimlerle eyleme geçebilecek düzeyde örgütlü bir konuma gel-

475) *Milliyet* gazetesi, 28.11. 2003.

476) *Radikal* gazetesi, 31.05.2004.

477) age

478) www.Internet.com

miş durumda. Türk istihbarat örgütleri şu değerlendirmeyi yapıyor: "*Bunlar El Kaide'nin direkt versiyonu olan kişiler, Kim hazırsa ölüme gitmiş. Hazırlıksız değiller. Ortada yapılacak bir eylem var. Bunun içinde 8-10 tane adam var. Eylem hedefi de belki 8-10 tane. 4 eylem var. 4'ü için de ortaya çıkmış. Yani burada 'şehit' olma arzusu ön plana çıkmaktadır...*"[479]

ABD eksenli koalisyon güçlerinin Irak'ı işgal etmesinden sonra, Türkiye'nin ABD'ye vermiş olduğu açık destek sonucu, El Kaide'nin Türkiye'ye yönelik şiddet eylemleri yoğunlaştı. Türkiye Irak ile sınır olması nedeniyle doğrudan çatışma alanı içerisinde bulunmaktadır. 16 Kasım 2003 ve 20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'da hem İsrail'i hem de İngiltere'yi hedefleyen çok kapsamlı saldırı eylemleri gerçekleştirdi. 16 Kasım 2003 tarihinde, Beth İsrael ve Neve Şalom isimli iki sinagog'a yönelik yapılan bomba yüklü arabalı intihar saldırısında 23 kişi yaşamını yetirirken 300'e yakın kişi yaralandı. Basına 'El Kaide tipi saldırı' olarak geçen eylem'in sorumluluğu yine aynı örgüt tarafından üstlenildi.[480] Bu saldırı eyleminin şokunu atlatamayan Türkiye, 20 Kasım 2003'te çok daha kapsamlı bir saldırı ile karşılaştı. Aynı eylem tipi kullanılarak, İngiltere'nin İstanbul Başkonsolosluğu'na ve İstanbul'un Levent semtinde bulunan İngiltere HSBC bankasına yönelik eş zamanlı yapılan her iki saldırıda, İngiliz Başkonsolosu Roger Short'un da içerisinde yer aldığı 76 kişinin ölümüyle ve 482 kişinin de yaralanmasıyla sonuçlandı.[481]

Türkiye'nin 11 Eylül'ü olarak gösterilen saldırı eylemi, El Kaide'nin Türkiye'de örgütlendiğini ortaya koymaktadır. Bu saldırılarla ilişkisi olduğu gerekçesiyle tutuklanan ve halen yargılaması süren Harun İlhan, "Kaide üyesi olduğunu" kabul ediyor. İlhan "*Kaide'nin 'ABD ve Siyonist rejime karşı direnişin adı... Son savaşçımıza kadar direnişi sürdüreceğiz. Bunu 11 Eylül'de ispatladık, kuleleri yerle bir ettik. ABD yıkılana kadar eylemlerimiz sürecek. ABD bilsin ki, biz hazırlığımızı tamamladık. Gelişimiz yakın.*"[482] İlhan, 'İstanbul eylemleriyle yapılanlara yanıt verdiklerini' belirtti. Gerçekleştirilen eylemlerin sorumluluğunu da üstlenen İlhan, şunları söylüyor: "*Eylemin hedefi İsrail ve İngilizler. İlk hedef Alanya'daki İsrail gemileriydi. Hava uygun olmadığı için gerçekleştiremedik. İstanbul'daki ABD Konsolosluğu da taşındığı için eylem yapamadık... İstanbul'daki olaylar savaşın bir parçası...*" Bu açıklama aynı zamanda, El Kaide'nin Türkiye'ye yönelik politikalarını ortaya koymaktadır. Türkiye, bölgesel savaşın bir

479) *Radikal* gazetesi, 26.11. 2003.

480) *Radikal* gazetesi, 22.11.2003.

481) *Hürriyet* gazetesi, 21.11. 2003.

482) *Radikal* gazetesi, 14.11.2004.

parçası olarak, bugünkü şiddet eylemlerinin doğrudan hedefi durumundadır. Türkiye'de siyasal islamın ekonomik ve siyasal gücü ile 'radikal' İslami örgütlerin örgütlenme düzeyleri ve kitlesel taban bulma koşullarının var olması, uluslararası alanda örgütlenen El Kaide gibi bir örgüt için çok ciddi olanaklar yaratmaktadır. Bu eylemlerin çap ve düzeyi dikkate alındığında, El Kaide'nin Türkiye'yi öncelikli hedef ülkeler içerisine aldığını gösteriyor. Irak'taki siyasal belirsizlik ve ABD'nin askeri güçleriyle İslamcı militanlar arasındaki çatışmalar, özellikle Türk şoförlerine yönelik saldırılar ve boğazlanarak öldürülmeleri gibi görüntülerin internet sitelerinden yayınlanmaları, Türkiye'nin bölgesel çatışma içerisine alındığını göstermektedir. El Kaide'nin Türkiye'deki örgütlenmesi, bu dönem için, esas olarak öncü ve her an saldırılar yapabilecek kadrolar yetiştirmektir. Türkiye'nin dinsel, kültürel, sosyal ve tarihsel durumu bu nesnel zeminin oluşmasına olanak sunuyor. Bütün bu sürecin oluşmasında, belirleyici faktörlerden biri de, devletin bölgede izlemiş olduğu stratejiyle ilişkilidir. Bölgede askeri ve siyasal bir aktör olarak rol oynamak isteyen siyasal sistem, doğal olarak, küresel kapitalist güçlerin bölgedeki politikalarına uygun bir strateji izlemektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin bölgesel kriz içine çekilmesinin ve şiddet eylemlerinin süreklilik kazanmasının birinci derecede sorumluluğu devlete aittir.

BÖLÜM X:

İSLAMCI GÜÇLERİN EKONOMİK GELİŞME DÜZEYİ

Siyasal islamcı akımların en önemli stratejilerinden biri de, Türkiye'de önemli bir ekonomik güç olmalarıydı. Uzun yıllara dayanan ekonomik faaliyetleri ile bugün çok önemli bir güce ulaşmış bulunuyorlar. Türkiye ekonomisinin yaklaşık olarak %20-25'ini elinde bulunduran İslami gruplar, özellikle uluslararası alanda rekabet gücünü önemli oranda artırdılar. Uluslararası sermaye grupları ile kurdukları ekonomik ilişkilerin etkisiyle siyasal sistem üzerinde baskı oluşturmaya başladılar.

Anadolu'nun küçük sermaye çevresinden çıkarak büyük ve orta ölçekli sermaye gruplarına dönüşen 'İslami' şirketlerin gelişme düzeyi ile siyasal etki güçleri arasında doğrudan bir ilişki var. Bu bakımdan 'İslami' sermaye gruplarının ekonomik gelişme düzeylerinin incelenmesi öncelikli olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bölümün konusu Jean-Pierre Touzanne tarafından belirtildiği gibi 'yeni İslamcı burjuvazi'nin ekonomik gelişme evresini, gelişim düzeyini ve mevcut gerçekliğini içermektedir.[483]

1- ULUSLARARASI SERMAYE İLE BÜTÜNLEŞEN İSLAMİ SERMAYE

Hemen her ülkede İslami isimlerle kurulmuş bütün bankalar ve sermaye grupları aynı zamanda çokuluslu sermaye gruplarıyla doğrundan ilişki içeri-

483) TOUZANNE Jean-Pierre, *L'Islamisme Turc*, Paris, L'Harmattan yay., 2001, syf: 201.

sindedirler. IMF'nin 2004 verilerine göre bugün aktif olan İslami sermaye 300 milyar dolardır (225 milyar Euro) ve her yıl yaklaşık olarak %15 artmaktadır.[484] Bu sermaye birikimi, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kapitalist kuruluşlar tarafından kontrol edildiği gibi özellikle petrole dayalı ülkelerin ekonomilerini de denetim altında tutuyor.

Kapitalist ekonomik sistemin kaçınılmaz bir sonucu olan küreselleşmenin ülke ekonomilerini doğrudan etkileyip yönlendirdiği ve aktif sermayenin akışkanlığı üzerinde ciddi bir etki gücüne sahiptir. Bunun hangi ülkede nasıl gerçekleştiği ya da sermayenin hangi isimle tanımlandığı da pek önemli değil. Konumuz bakımından dikkat çekmeye çalıştığımız nokta: ‚İslam sermayesi' olarak ifade edilen ekonomik yapı, uluslararası sermaye ile doğrudan iç içedir ve ondan bağımsız hareket etmemektedir. Örneğin Forum dergisinin Ekim 1996 sayısında Abdullah Ersoy şunları kaleme almış: "İslami Sermayesi de Küreselleşme Yolunda" isimli makalesinde bu gerçekliğe açık bir vurgu yapmaktadır: "*İslam ülkelerindeki sermaye, bugün en iyimser tahminlere göre, 150 milyar dolarlık mütevazı boyuta ulaşmış bulunuyor. Bu sermaye, onlarca ülkedeki 100'ü aşkın İslam bankası ve finansman kuruluşunda toplanmış durumda. Ayrıca, bu sermayenin bir bölümü de Citibank, Kleinworth Benson ve ANZ Grindlays Bank gibi Batı finansman kuruluşlarının İslam bankacılık bölümlerine yatırılmış. Finans çevrelerindeki yaygın kanı, bu 150 milyar dolarlık sermayenin (daha gerçekçi tahminlere göre 60-80 milyar dolar) yılda %10-15'lik bir hızla büyüdüğü yolunda...*"[485] Dünyanın en büyük finans sektörü olarak bilinen ve birçok ülkede iktidar değişikliklerine adı karışan Citibank[486], İslam ülkelerindeki sermayeyi kontrol edebilmek için 'İslam' adıyla bir kısım finans kuruluşları açıldı. Ersoy, uluslararası sermaye grupları ile İslam ülkelerindeki sermaye ilişkilerine de açıklık getirmektedir: "*...Müslüman tekelciler, dindarların sermaye ve mallarını İslam adına topladıktan sonra, yabancı (British Bank veya Amerikan State Street) mali kuruluşlarda değerlendiriyorlar. Dünya mali piyasasında 1970'lere kadar önemsiz olan İslam sermayesi, petroldeki fiyat artışlarıyla birlikte önemli bir kaynağa kavuştu. Dubai, Bahreyn, Mısır, Sudan ve Filipinlerde İslami bankalar kurulmaya başlandı. Diğer İslami ülkelerinin katkılarıyla, Suudi Arabistan, İslami Kalkınma Bankasını (İKB) kurdu. Amaç, İslam ülkeleri arasında fazla olmayan işbirliğini geliştirmek ve İslam finansmanını güçlendirmek; bu ülkeleri, finans dünyasıyla bütünleştirmekti. Fakat İKB, bu amacında pasif kaldı. Aşırı dinci akımların*

484) *Le Monde* gazetesi, 08.12.2005.

485) *Forum* dergisi, Ekim 1996

486) Geniş Bilgi Bakınız ROUQUİE Alain, *Latin Amerika'da Askeri Devlet*, Istanbul, Alan yay., 1982.

ortaya çıkmasından korkan ve Batılı finans çevreleriyle sıkı ilişkilerini sürdürmek isteyen Suudi Arabistan, İslami finansman konusunda kararsızlık içindedir. Bu yüzden, şimdiye kadar sadece bir şirkete İslami finansman kurumu belgesi verdi. Ülkedeki döviz ticaretiyle uğraşan ilk ve tek İslam Bankası, 1988'de kuruldu. Ancak, olaya faizli/faizsiz tartışmaları karışınca, Suudili yetkililer bankanın adındaki İslami sözcüğünü çıkardılar.

İslami finansman, son yıllarda hızla gelişerek Müslüman ülkelerde yaygınlık kazandı: Fas, Cezayir, Tunus, Türkiye, Endonezya, Malezya... Dünyada bankacılığın İslami kurallara göre düzenlendiği ve tümüyle İslami bankacılık sisteminin mevcut olduğu ülkeler, yalnızca Sudan ve İran'dır. Pakistan bankaları İslami bankacılık sistemini geliştirmeye çalışmakla birlikte, batılı geleneksel finansman kurumlarıyla yoğun ilişki halindeler. İslami bankalar; Avustralya, Danimarka, İsviçre, Hindistan, Tayland, Senegal, Gine, Güney Afrika'da bulunuyor. Malezya ise hem İslami, hem de geleneksel banka sisteminin sentezini oluşturmada önemli ilerleme kaydetmiş. Kuveyt ile İran, bu ikili sistemi uygulamak için Malezya örneğini inceliyorlar. Bu alanda önemli bir rol de İslam Kalkınma Bankası'na düşüyor.

İslami sermaye, dünya finans çevrelerine açılma, finansal sistemle bütünleşme çabasında. Bu nedenle İslam ülkelerindeki finansmancılar, yeni İslam yatırım araçları geliştirildikçe, geleneksel kurumlarda bulunan sermayenin İslami finans kurumlarına akacağını düşünüyor. Merkezi Londra'da bulunan yatırım bankası Kleinworth Ben son'un Ortadoğu bankacılığı direktör yardımcısı Stella Cox'a göre, 'Körfez bölgesindeki büyük şirketlerden ve sahibi olan ailelerden banian, yatırım ve finansman kriterlerin, şeriat hükümlerine uydurmaya çalışıyor'.

İslami sermayenin bu hızlı gelişimi, Batılı bankaların İslami finansman alanına kaymalarına neden oluyor. 12 milyar dolarlık kısa vadeli İslami ticaret finansmanını ve özel yatırımı yönettiği için, şaka yollu, 'dünyanın en büyük İslami finans kurumu' olarak anılan Citibank, 1997 yazında Bahreyn'de City İslam Yatırım Bankası kurmaya karar verdi. ABN-AMRO Bankası da aynı ülkede benzer bir yatırım için hazırlık yapıyor. Geleneksel yöntemlerle çalışan Suudi Arabistan bankası Arab Banking Corporation da bu yoldaki hazırlıklarını tamamladı. Union of Switzerland, Hollanda kökenli ING ve İngiltere kökenli Nat West bankaları da, Londra'da İslam bankacılık birimleri oluşturuyor.

Dünyadaki büyük şirketler, yeni bir finansman kaynağı olan İslami sermayesine, özellikle leasing ve proje finansmanı için başvuruyor. Örneğin General Motors, IBM, Xerox; Fransız kökenli Alcatel ve G. Kore şirketi Daewoo, İslami leasing fonu aracılığıyla finansman sağlamış durumdalar. Bu fonu, ABD'de kuran ise United Bank of Kuwait.

Alman şirketleri de İslam sermayesini, iyi bir finansman kaynağı olarak görüyor-

lar. Drensdner Bank, 1 milyar dolarlık bir İslami sermayesini yöneten Kleinworth Benson'ı satın aldı. Alman Metall-Geselschaft şirketi Bahreyn'de kısa vadeli İslam sermayesi olarak 30 milyon dolar sağladı. Güney Koreli Daewoo ile ANZ Grindlays da benzeri şeyleri yapıyor.

Doğal afetlere karşı sigorta yapmayı yasaklayan ve bu yüzden de hayat sigortasını imkânsız kılan Şeriat hükümlerine rağmen, ortak gayrimenkul sigortası konusunda İslam sermayesinin kullanılması yönünde çalışmalar yapılıyor. Proje finansman anlaşmalarını sigorta etmek için Katar İslami Sigortası adında bir şirket kuruldu. ABD ve Kanada'da yaşayan Müslümanlar, ev sigortası kooperatifleri kurmuş durumdalar. Ayrıca Kuwait Finance House ile UBK, İngiltere'de bir ipotek şirketi kurdular..."[487]

Yaptığımız bu uzun aktarma İslami olarak adlandırılan sermayenin gerçek durumunu kavramak ve uluslararası kapitalist sermayenin bir parçası olduğunu anlamak bakımından bize somut bir fikir vermektedir. Fransa'nın BNP, Amerika'nın Citicorp, Almanya'nın Deutsche Bank, İngiltere'nin HSBC bankasının İslam ülkelerinde faaliyet yürütmek için şeriatçı İslamcı prensiplere uygun olan 'İslami Finans' ilkelerini kabul ettiklerini belirtiyorlar.[488] Küresel kapitalist sisteme bir bütün olarak entegre olmuş bir ‚İslami' sermaye'nin toplumun tarihsel, kültürel ve dinsel yapısına uyum sağlamaya çalışması, ‚faiz sistemini, bankacılık olgusunu başka kavramlarla devam ettirmesi, onun ekonomik-siyasal niteliğini değiştirmiyor. Çünkü dünya çapında ekonomik güç olan bütün şirketler için önemli olan aşırı kardır. Ayrıca kar oranının yüksek olduğu ülkelere yatırımların yapılması sermayenin genel karakteristik bir özelliğidir. Özellikle enerji yatakları bakımından son derece zengin olan Ortadoğu ülkelerine yatırımların yapılması, bunun için de 'İslam' veya ' Müslüman' isimleri adı altında bir kısım şirketlerin ve banka gibi finans kuruluşlarının kurulması, sermayenin yapısında hiç bir değişikliğe yol açmamaktadır. Bu nedenle sermayenin nerden? Nasıl? Ve hangi isimle geldiğinin pek bir önemi yoktur.

Suudi Arabistan, Kuveyt Dubai, Bahreyn, Mısır, Sudan, Fas, Cezayir, Tunus, Endonezya, Malezya ve Türkiye gibi ülkelerde özellikle de bankacılık ve finans sisteminde kendisini ‚yeni' kavramlarla tanımlayan sermayenin uluslararası ilişkileri sisteminde hiç bir değişiklik yaratmıyor. ‚İslami ekonomik' sistemin uygulandığı ülkeler olarak ön plana çıkan Sudan, İran, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve nispeten Pakistan ve Mısır gibi ülke-

487) Aktaran BULUT F., *İslam Ekonomisinin Eleştirisi*, İstanbul, Su yay., 1999, syf: 237-238.
488) *Le Monde* gazetesi, 08.12.2005.

lerin ekonomileri doğrudan uluslararası sermaye kuruluşları tarafından kontrol edilmektedir. Özellikle küreselleşen uluslararası tekel guruplarının, dünya çapındaki sermaye akışını kendisine göre yönlendirdiğini dikkate aldığımızda, 'İslam' sermayesi de bu çok yönlü ilişki ağı içerisinde dünya kapitalist ekonomik sisteminin doğrudan bir parçasını oluşturmaktadır.

Kapitalizmin küreselleşme sürecinin tarihsel evrimini özetleyen Paul Sweezy şunları belirtiyor: *"Yüzyıl önce olanlar, finans kapitalin esas zaferi için sahneyi hazırladı, ama sonuca ulaşması yetersiz kaldı. 20. yüzyılın ikinci yarısında sermaye birikim süreci; endüstri devriminin başından beri olduğu gibi, sanayi kapitali üzerinde yoğunlaşmaya devam etti. Finansçılar, sanayi kapitalistlerinin ortakları ve çoğu kez hâkim ortak konumunda daha büyük rol oynadılar. Çünkü reel ekonomi, yaşaması ve çoğalması için mallar ve hizmetler üreten bir küçücük oligopol azınlığa ait. Bu ekonomi, oligopol azınlığın tüketebileceğinden ve 'istediğinden çok daha fazla kâr getirecek şekilde hesaplanmış olan fiyatlardaki üretileni zar zor alabiliyorlar. Bu yüzden, kitle tüketimine giren malları üretmek için kapasiteyi arttırarak kâr etmek mümkün değil. Bunu yapmak, gereğinden fazla kapasiteye yatırım yapmak demektir ki, bu bariz bir kapitalist mantıksızlıktır. O zaman oligopoller kârlarıyla ne yapacaklar. Onlar gerçek üretken varlıklar yerine, finansal varlıklara yatırım yapmalılar... Reel ekonomiden kaçan sermaye, 1950-1960'larda Gnans sektöründe mutlulukla karşılandı. Böylece gelecek 20 yıl içinde finans kapitalin zaferiyle sonuçlanacak bir süreç başlamış oldu. Finans kapitalin (günümüzde) yükselişiyle birlikte ekonomik ve siyasal gücün odağı yer değiştirdi. Uzun zamandır, özellikle radikaller arasında, kapitalist toplumun güç merkezinin; sayıları birkaç yüz olan çokuluslu şirketin yönetim kurulları olduğu kabul ediliyordu Gerçek güç, artık şirketlerin yönetim kurullarından çok finansal piyasanın elinde..."*[489] Yaptığımız bu aktarma, bize, uluslararası finans sermayesinin bugünkü genel durumunu açıklamaktadır. İslami olarak isimlendirilen sermayenin kendisi de bu ekonomik ilişkilerin bir parçasıdır.

Uluslararası kapitalist sisteme endekslenen İslam ekonomisi içerisinde en çok tartışılan faiz sisteminde bankacılık ve finans ilişkileri konusudur. 'Faizin haram olduğu' görüşü, İslam dünyasında genel kabul görmektedir. Ancak hem İslami ekonomik sistemde hem de tek tek ülkelerin ekonomik ilişkilerinde bunun böyle olmadığı da bir gerçek. Kapitalist ekonomik sitem içerisinde bulunan bütün ekonomik yapılar genel olarak aynı kategori içerisindedir. Tek bir amaçları var: Kar oranını artırmak. Bu nedenle İslam ekonomisi olarak ifade edilen sermayenin de amacı azami kârdır.

---

489) Paul Sweezy, *İktisat* dergisi, Ağustos 1994.

Örneğin Yemen Cumhuriyeti'nde devlet başkan yardımcılığı ve başbakan yardımcılığı sorumluluğunu üstlenmiş Dr. Abdurrahman el Beydani'nin, Mısır'da yayınlanan El Ehram gazetesinin, 21 Ekim 1996 tarihli sayısında yayımlanan bir makalesinde şöyle diyor: "*İslami bankalar, neden bu adı alır bilmem!.. Gerçekte banka işlevini değil, menkul değer firmaları veya yatırım şirketlerinin işlevini görürler. Ayrıca, anonim şirket statüsünü seçerler. Hâlbuki halka açık olması gereken anonim şirket statüsünden çok, tekelci bir yapıya sahiptirler. Böyle şirketlerde, hisse sahiplerinden oluşan genel kurul, yönetimi seçer; onu denetler, üyeleri azledebilir. Oysa anonim şirket kategorisinde tescil edilmiş İslam bankalarda böyle bir durum yoktur. Hisse sahipleri, anılan haklardan yoksundurlar...*"[490] Hatta İslam ismini kullanarak kurulan bankaların tamamının çokuluslu bankalarla ilişki içerisinde oldukları gibi yabancı borsalara önemli oranda yatırımlar yapmaktadırlar. İslam Kalkınma Bankasının yönlendirmesi ile 1970'lerden sonra birçok ülkede ‚İslam' isimli bankaların kuruluşlarına tanık olduk. Dubai İslam Bankası (1975), Sudan Faysal İslam Bankası (1977), Mısır'da Faysal İslami Bankası (1977), Kuveyt Finans Kurumu (1977), Ürdün Yatırım ve Finans İslam Bankası (1978), Bahreyn İslam Bankası (1979), Nasır Sosyal Bankası, İran'daki İslam Bankalar (1982'den itibaren), Malezya İslam Bankası (1981), Türkiye'deki İslami Finans kuruluşları (1983'ten itibaren), Birleşik Arap Emirlikleri (1985), Danimarka Uluslararası İslami Bankası (1978'de Lüksemburg'da idi, 1983'te Danimarka'ya taşındı), Uluslararası Al Baraka Ltd. Co. (1981) vb.

Bu bankaların tamamının uluslararası finans kuruluşları ile ilişkileri olduğu gibi, İslam ülkelerindeki sermayeyi elinde tutan çok az sayıdaki şirketin hareket halindeki aktif sermayelerini daha çok uluslararası borsalara yatırarak kısa vadeli faiz sistemiyle çok yüksek karlar elde etmektedirler. Bu nedenle İslami ekonomik yapının ve özellikle de bankacılık sisteminin, faize karşı' olduğu iddiası da gerçekçi değil. Bu hem kapitalizmin kategorik sınırları içerisinde olan ekonomik sistemlerle bağdaşmadığı gibi, hem de bu ülkelerin ekonomik politikalarının pratik yönelimleriyle uyuşmamaktadır. 'İslam' ismini kullanan birçok şirketin uluslararası borsalara yaptıkları yatırımlar 1995 yılı verilerine göre 112 milyar dolar, 2002 verilerine göre ise 205 milyar dolarıdır. Bankacılık sisteminin bir başka biçimi olan finans kurumlarının açılması bu politikanın bir ürünüdür. Bugünkü verilere göre dünya genelinde 100'ün üzerinde İslami kökenli banka ve finans kurumu uluslararası borsalarda ve bankacılık sisteminde faaliyet yürütmektedir. New York, Paris, Londra hatta

490) Aktaran BULUT Faik, *İslam Ekonomisinin Eleştirisi*, İstanbul, Su yay., 1999, syf: 235.

Tokyo borsalarında uluslararası birçok şirketin hisse senetlerinin ‚İslamcı' petrol zenginleri tarafından satın alındığı birçok İslamcı şirketin hisse senetlerinin de bu borsalarda işlem gördüğü biliniyor.

İslamcı ekonomist M. Ekrem Han yaptığı bir değerlendirme, şunları belirtiyor: "*Alternatif kâr ortaklığının (mudarebe) denen yatırım-girişim; İslami bankaların asgari düzeyde kredi vermeleri ve karların büyük bölümünün taksitli satışlar, sermaye kiralama (leasing), garantili fiyat artışları olan alım ve satım işlemlerinden oluşmaktadır. Aldatıcı işletme uygulamaları, ortakların yönetimi denetleme sorunları, kredi alıcıları arasında güvenilir projelerin yokluğu gibi nedenlerle kâr ortaklığının içerdiği yüksek risk, bankaların diğer işlem türlerini (sözgelimi daha kazançlı bir yol olan spekülatif işlemler ile normal ticari bankaların başvurdukları murabaha işlemleri) tercih etmelerini sağlamaktadır. (Faize alternatif) kar ortaklığının sınırlılığı ile onun düşeceği (düşüreceği) muhtemel tuzaklardan biri de şudur: İslami bankaların taksitli satışlar, sermaye kiralama ve fiyat farkıyla ilgili alımsatımların hukukiliği şüphe götürmese de gizli bir şekilde faiz bunların içine sinsice yerleşmiştir.*"[491] Uluslararası ekonomik siteminin bütün verilerinden anlaşılacağı gibi 'İslam' olarak ifade edilen sermaye kapitalizmin ekonomik sanırları içerisindedir.

Yemen eski başbakan yardımcılarından Dr. Abdurrahman el Beydani şu değerlendirmeyi yapıyor: "*[İslami bankacılık] İslami tekellerin, din adına Müslüman sermayesini, yaban ellerde ve küreselleşme sürecinde değerlendirme olayıdır. Şeriat adına sıradan dindarların sömürülmesi, bizden daha zeki yabancı yatırımcılar tarafından sömürülmemize neden oluyor.*"[492]

İslamcı yazarlardan Abdurraman Aslan da, İslami ekonomide para-pazar ve maddi-manevi arasındaki ilişkileri incelerken şunları dile getiriyor. "*Bugünün Müslümanları da İslami bir form içine yerleştirmeye çalıştıkları yeni anlamlar yüklenmiş paranın/kârın, iktidarın ve şöhretin gücünü hayatlarında tecrübe etmenin arifesinde bulunmaktadırlar. Artık Müslümanların büyük çoğunluğunda, asli toplumsal faaliyetin iktisadi faaliyet olduğuna, sıkıntıların temelinde de maddi imkânsızlıklar bulunduğuna yönelik inanç giderek kuvvet kazanmaktadır. Ne var ki, modern zihniyetin kendilerine mecburiyet olarak sunduğu bu tarz bir iktisadi faaliyetin ahlaktan bağımsız pazar ekonomisi ve bireyci karakteri; mevcut durumu değiştirmeyecek cinsten suni ve İslam ile bağdaşması asla mümkün olmayan yeni tür bir cemaatçilik ve cemaat dayanışmacılığına özlem duyurmakta, bu çeşit bir dayanışmaya zorlamaktadır. Diğer bir ifade ile İslam'ın geleneksel olarak yaşadığı cemaat*

491) HAN.M.Ekrem, *İslam Ekonomisinin Temel Meseleleri*, İstanbul, Kayıhan yay., 1998, syf: 36.
492) Aktaran BULUT Faik Bulut, *İslam Ekonomisinin Eleştirisi*, İstanbul, Su yay., 1999, syf: 232.

anlayışının içeriği dönüştürülerek, yeni iktisadi taleplere adaptasyonu söz konusudur artık...»[493]

İslam ülkelerinin kalkınma sürecinde borçlanmanın zorunluluğuna vurgu yapan İslamcı yazarlardan Dr. Ahmet el Neccar şunları belirtiyor: "*Kalkınmakta olan ve bilhassa büyük hedefler peşinde koşan devletlerde, küçük ve orta sanayi eksikliği, iktisadi kalkınmanın akışında önemli tıkanıklıklara sebep olmaktadır. Bu devletlerin çoğunda ferdi teşebbüs yok gibidir. Bu ülkelerin iktisadi hayatı, geniş tabanlı bir küçük sanayiye şiddetle muhtaçtır. Şüphesiz potansiyel güçlerin ortaya çıkması, bu orta sınıf olmadıkça gerçekleşmeyecektir. Kırsal alanlarda küçük sanayi, işletilmeyen insan gücü için en uygun bir iş kapasitesi olarak görülür. İslam ülkelerinin çoğunda, küçük el sanayi için hâlâ iç pazarlarda büyük ve geniş sahalar, imkânlar sunulduğunu inkâr etmemiz doğru olmaz. Öte yandan İslam ülkelerinin depolarında, büyük insan gücü ve hammadde yatmaktadır. Mevcut veya kurulacak yeni sanayinin çoğu, mali ihtiyaçlarını kendilerine özgü mal varlığı ile karşılayamayacak durumdadır. Bu nedenle onlar borç almaya mecburdur. Kredinin yeni iktisadi kalkınma akımı çevirecek gerçek itici el olması işte buradan gelmektedir...*»[494]
Ekonomik anlamda geri kalmış İslam ülkelerinde kapitalist gelişmenin sorunlarına vurgu yapılırken, aynı zamanda uluslararası sermaye kurumlarıyla olan ilişkilerine dikkat çekmektedir. Özellikle sanayi bakımdan geri, iç pazar oluşumu zayıf İslam ülkelerindeki iktisadi kalkınma için uluslararası kapitalist şirketlerden kredi almanın ve borçlanmanın zorunluluğuna vurgu yapıyor. M. Radinson göre "*İslam dininin kapitalist üretim biçimine hiç bir zaman karşı çıkmamış olduğu ve bu dini buyruklarını, bu üretim biçiminin kapitalist bir sosyo-ekonomik formasyonun oluşumu yönünde ki gelişimini hiçbir zaman engellememiştir.*»[495]

Müslüman kökenli ülkelerde, bankacılık sisteminin kapitalist ekonomik yasaların bir parçası olduğunu belirten Olivier Roy şunları belirtiyor: "*İslami bankalar düşüncesi ideolojik değil teknokrat bir İslami ekonomi anlayışı üzerine oturur. İslami ekonomi, maliyenin ve tali olarak da vergi alanının dışına çıkmaz. Bu girişim, Pakistan ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde, modern ekonominin vergi ve bankacılık alanındaki güncel uygulamalarını, toplumsal ve siyasal düzeni tartışma konusu yapmadan İslamlaştırmayı hedef alır. Burada, iyi bir Müslüman'ın modern bir ekonomiye katılmasını sağlamayı amaçlayan gelenekçi fundamentalizmin "tek-*

493) ARSLAN Abdurrahman, "Seküler Dünyada Müslümanlar", *Birikim* dergisi, Temmuz 1997, N°:99, syf:29-35.

494) EL NACAR Ahmed, *İslama Göre Banka ve Sigorta*, İstanbul, Nesil yay., 1992, syf: 170.

495) RADİNSON Maxime, *İslam ve Kapitalizm*, İstanbul, Akyüz yay., 2002, syf: 175.

nokratik" yaygınlaşması söz konusudur. Ekonomik faaliyetin gerekliliği ve toplumsal etkisi daha da fazla görmezden gelinir...

İslami bankacılığın esası, parasını şeriatın kabul edebileceği bir sisteme göre nemalandırmaktır... İslami banka sorunu konusunda Şiilerle Sünniler arasında bir ayrılığın olmadığını görmek ilginçtir. İran'ın banka sistemini, Pakistanlı ve Suudi kuramcılarınkiyle aynı temelde geliştirdi. 1983'te bir kararnameyle yürürlüğe konan "İslami banka sistemi" aslında tam anlamıyla kapitalist nitelikteki uygulamalarla İslam'ın faiz yasağının kâğıt üzerinde uyumlulaştırılmasıdır..."[496]

İslam bankacılığı üzerine yapılan bir başka değerlendirmede şu görüşler dile getiriliyor: *"Eğer fakir vatandaş, basit ve mütevazı gelirinden birkaç kuruş artırabilirse, bunun neticesi talebin, gıda maddelerinden sanayi mamullerine yönelmesi olacaktır; bundan sonra da pazar genişleyecektir. Pazarın genişlemesi ise, işaret ettiğimiz gibi, küçük sanayinin can damarıdır. Banka, her mıntıkada faaliyet gösteriyor ve çeşitli sanayi kollarını teşvik ediyor. Böylece bölgelerarası birçok mübadele (mal değişimi/ticaret) ilişkileri doğuyor. Yatırım sandığı sayesinde birçok eşya için talep doğuyor. Bölge vatandaşlarının gelirlerinin artmasına ve dolayısıyla üretim hacimlerinin genişlemesine sebep oluyor. Üretim sandığı aracılığıyla kurulan işyerleri, kar sağlıyor; bu kar, tekrar üretime sokuluyor. Kalkınmakta olan ülkelerdeki kullanılmayan atık üretim güçlerini hatırlarsak, bankanın iktisadi kalkınmadaki payının büyüklüğünü daha yakından görme imkânını bulmuş oluruz."* İslamcı ekonomik ve özellikle bankacılık sisteminin farklılığı için ortaya konulan bu değerlendirmenin kendisi, bilinen klasik sermayenin gelişme sistemi ve bankacılık anlayışından hiç de farklı değildir.

Bunun bir başka somut örneği de 'İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi'nin (İSEDAK) İstanbul'da düzenlediği 11. İSEDAK Toplantısı'nın kararlarıdır. İSEDAK üyesi ülkeleri arasında ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi, ortak bir pazarın oluşturularak ilgili ülkeler arasında sermaye akışının sağlanması, üye ülkelerin ekonomilerinin birbirine entegre edilmesi ve uluslararası küreselleşme sürecine uyumun sağlanması amaçlanıyordu. İstanbul'da gerçekleşen toplantıda İSEDAK'ın faaliyet alanı şu şekilde tarif edilmiş: *"...İSEDAK üyesi ülkeler arasında ekonomik işbirliğini güçlendirmek. İSEDAK ekonomik bölgesinin genişlemesi ve serbest pazar ekonomisinin uygulanması, İslami birliğin sosyo-ekonomik açıdan geliştirilmesi, İslam ortak pazarı oluşturmak üzere İSEDAK üyesi ülke ekonomilerinin birbirine entegre edilmesi (bütünleştirilmesi) suretiyle işbirliği alanının genişletilmesi. Entegrasyonun gerçekleştirileceği alanlar ise; gıda, tarım ve hayvancılık, orman ürünleri, deri mamulleri, do-*

496) ROY Olivier, *L'Echec De L'Islam Politique*, Paris, Edition Du Suil yay., 1992, syf: 177-178.

kumacılık, tekstil, enerji, telekomünikasyon, inşaat ve müteahhitlik hizmetleri, otomotiv, finans ve bankacılık..."[497]

İslam Konferansı Örgütü'ne (İKO) bağlı İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK), 1-4 Kasım 1998 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirdiği 14. toplantısında ise dünya ekonomisindeki 'küresel krizin en çok İslam ülkelerinde etkisini hissettirdiğine' vurgu yapılarak sorunun yine uluslararası kapitalist küreselleşme politikalarına uyum sağlanmakla aşılacağı belirtildi. Toplantının açılış konuşmasını yapan 9.Cumhurbaşkanı Demirel, "küreselleşmenin kaçınılmazlığına paralel olarak, krizden çıkış yolunun yine küreselleşme ve liberalleşmeye devam" edilmesi gerektiğini belirtti.

"*İSEDAK, üye ülkeler, yabancı yatırımcı ve yatırımlara ilişkin standartları ortaya koyacak ve yüksek kalitedeki uluslararası yatırımları cezp edecek bir uluslararası yatırımlar anlaşmasının ortaya çıkmasına aktif olarak katılacaklardır. İslam Kalkınma Bankası da, uzmanlığı ve teknik kapasitesiyle, bu süreçte üye ülkelere yardım edecektir...*"[498] Uluslararası yatırımlardan kast edilen şey, uluslararası sermaye akışını sağlamak için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasıdır. İslam ülkelerindeki sermayenin uluslararası ilişkilere entegre edilmesi için toplantının Türkiye'de yapılmasının bir kaç bakımdan önemi var. Birincisi, İslami olarak adlandırılan sermayenin Türkiye'de çok ciddi oranda gelişme eğilimi içerisinde olması; ikincisi, Türkiye ile diğer İslam ülkeleri arasındaki ilişkilerin düzeyi; üçüncüsü ise İslam ülkelerinin uluslararası küreselleşme sürecine daha aktif bir tarzda dâhil edilmesi için Türkiye'nin model ülke olarak seçilmesi. Aktardığımız verilerden görülebileceği gibi, İslami olarak adlandırılan sermaye grupları genel olarak tanımladığımız kapitalist sermayenin kendisidir.

Faisal Finans Kurumu Yönetim Kurulu Başkanı Prens Muhammed el Faysal şunları belirtiyor: "*Türkiye'de 10 yıllık çalışmamızı laboratuar olarak kabul ediyoruz. Avrupa'da İslami bankacılık anlayışını uygulamak, Türkiye'dekinden daha kolay. Ancak, bizim sistemimizin önemi kavrandığında, Türkiye'de daha fazla yol alabileceğiz. Hedeflerimiz uzun vadeli. İslami bankacılık sisteminin Türkiye'de gelişmesi için çalışacağız. Türk ekonomisine katkımız, grubumuzun yurtdışındaki şirketleri aracılığıyla oluyordu. Bu tip desteklerin Türkiye'den olabilmesi için, ortaya koyduğumuz yeni enstrümanların, devlet tarafından desteklenmesini bekliyoruz. Bugün, artık ekonomi global. Bizim sistemimizin felsefesi de öyle...*"[499]

---

497) Aktaran BULUT Faik Bulut, *İslami Sermaye Nereye?*, İstanbul, Su yay., 1999 syf: 279.

498) age, syf: 254.

499) *Zaman* gazetesi, 14.11.1996

İslam ülkelerindeki ekonomik ilişkileri inceleyen Maxime Rodinson, İslam ülkeleri ile uluslararası kapitalist sektör arasındaki ilişkiyi açıklarken şöyle diyor: "*...İslam dünyasının kapitalist dünyaya katılma sürecini ve Müslüman bir ülkede kapitalist sektörün dünyaya katılma sürecini ve Müslüman bir ülkede kapitalist sektörün kurulması gibi, Müslüman kapitalistler de sermayelerini verilendirmektedirler...*"[500]

Burada vurgulamak istediğimiz şudur: İslam ekonomisi olarak ifade edilen yapılar kapitalist üretim ilişkiler sisteminin bir parçasıdır. Sosyalist ekonomik sistemler gibi alternatif bir yapıyı teşkil etmiyor. Bu şu bakımdan önemlidir: siyasal islamın etkin olduğu bir ülkede yaşanacak iktidar değişikliği, o ülkenin ekonomik yapısının niteliğinde ve sınıf güçlerinin ilişkisi bakımından temel bir değişikliğe yol açmıyor. Sadece yeni iktidar güçleri ortaya çıkar. Ekonomik sistemin niteliğinde temel bir değişiklik yaşanmamaktadır.

Yukarıdaki veriler ışığında İslamcı kapitalist ekonominin uluslararası alandaki gelişmesinin Türkiye ekonomisine yansımalarını da inceleme konusu yapmak gerekir. Özellikle Türkiye'deki İslamcı hareketin ekonomik ilişkileri, gelişme potansiyeli ve bugünkü ulaştığı düzeyin ortaya konulması, konumuz bakımından oldukça önemlidir.

2- TÜRK-İSLAMİ SERMAYESİNİN EKONOMİK POLİTİKASININ ÖZÜ

'İslami' olarak adlandırılan sermaye de uluslararası kapitalist sisteme doğrudan endekslidir. Bu nedenle 'İslami sermaye' olarak bilinen grubun ekonomi politikaları üzerinde kısaca durmakta yarar var. Kamuoyunda ifade edildiği gibi, 'bunlar gerçekten farklı bir 'ekonomi politikaya mı sahipler yoksa kapitalist ekonomik sistemini mi savunmaktadırlar?' Bu sorunun yanıtı, özellikle tekelleşen veya tekelleşmeye çalışan bu sermaye gruplarının niteliği bakımından önemlidir. Sermaye, dünyanın neresinde olursa olsun, hangi sıfatla adlandırılırsa adlandırılsın (Yahudi sermayesi, Hıristiyan sermayesi ve İslami sermaye gibi), ister tekellerde ister orta düzeyde işletmelerde olsun, kapitalist üretim ilişkilerinde somutlaştığını birçok bakımdan vurguladık.

Erbakan'ın milli görüş değerlendirmesi içerisinde ele almış olduğu 'İslami ekonomik sistem' kapitalizmden farklı bir sistem değildir. 1973'te MSP'nin yayınladığı 'Milli Görüş ve Beş Yıllık Plan' isimli broşürde şunlar belirtiliyor. "*Müslümanlığın kendine has mütekâmil bir iktisadi sistemi mevcuttur. Bu iktisadi, sistem ne Doğudaki sistemdir, ne de Batıdaki sistem. Çünkü Müslümanlık iki kanatlıdır, daima maddiyatla maneviyatı birbirine paralel yürütmüştür... Müslümanlı-*

500) RADİNSON Maxime, age. syf: 217.

ğın iktisadi sistemi maddiyata hürmetkârdır. Herkesin malı, mülkü vardır ve herkesin malı mülkü kendisine aittir, masumdur... Müslümanlık aynı zamanda kar'a ve kazanmaya da büyük yer vermiştir... Müslüman behemehâl çalışmak, bir istihsal yapmak ve iktisadi bakımdan faydalı bir unsur olmakla görevlidir. Bu bakımlardan Müslümanlık adeta Batı tarzına benziyor gibi geliyor... Ama Müslümanlık sistemi Batının kapitalizm sisteminin tam kendisi değildir. Aradaki büyük fark şuradadır: ... Müslüman israf yapamaz... Kazandığını mutlaka hayırlı bir sahaya harcamakla görevlidir. Batıdaki insanın böyle bir prensibi yoktur... Bu bakımdan İslam sistemi Batı rejiminin mahzurlu taraflarını ortadan kaldırıp, kapitalizmin erişemediği ulvi gayeye kendi ölçüleriyle manevi kuvvetlerden faydalanarak ihdas etmek imkânını bulmuş bir sistemdir."[501] Kapitalizme ilişkin eleştirel değerlendirmeler yapılırken aynı zamanda 'herkesin malı, mülkü vardır ve herkesin malı mülkü kendisine aittir, masumdur... Müslümanlık aynı zamanda kar'a ve kazanmaya da büyük yer vermiştir...' değerlendirmesi ile aslında kapitalist ekonominin temel karakteristik özelliği olan özel mülkiyeti çok açık bir şekilde savunmaktadır. Ayrıca 'batı kapitalizminin tam kendisi değildir' vurgusu, İslam ekonomik sisteminin kapitalizmin bir varyantı olduğunu da bir biçimiyle kabul etmektedir. Türkiye'deki kapitalist ekonomik yapının daha güçlü olabilmesi için 'ağır sanayi'nin kurulması, imalata dayanan sanayinin geliştirilmesi ve karın yoğunluklu olduğu sektörlere yönelmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. MSP'nin programında bu görüşler şöyle ifade edilmektedir: "*...Ağır sanayin kurulmasına, yatırım ve ara malları imal eden sanayin kurulması ve gelişmesine gereken ehemmiyet verileceği... Önemli sanayin tamamen yerli imalat olarak kurulması...*" (madde: 90); "*sınaî teşebbüsler kurulurken, ortaklarına tatminkâr kar getirecek yapıda olmaları için her türlü teşvik tedbirin alınacağı*" (madde: 91); "fabrikaların sahiplerinin bölgesel kalkınma şirketleri ve içinde çalışan işçilerin ve personelin olmasının teşvik edileceğin (madde: 92) "*yurdun her yanında devlet tarafından organize sanayi bölgelerinin ve küçük sanayi sitelerinin kurulması için yurt çapındaki geniş bir planın ilk mesele olarak ele alınıp tatbik edileceği*" (madde: 94) "*sanayileşmemizi engelleyen dış bağlantıların izale edilmesi ve sanayi mamullerimizin sürüm kabiliyeti olan ülkeler ile daha yakın ticari ve iktisadi münasebetlerin tesis edilmesi*" (madde: 95); "*ağır harp sanayinin kurulmasına en büyük önceliğin verilmesi*" (madde: 97); "*taklidi ve oyalayıcı montaj faaliyetleri yerine imalâtçı inceleme ve keşif kabiliyeti olan hakiki sanayinin kurulması*" (madde: 99) "*el sanatlarının ve evlerde çalıştırılması mümkün tezgâhların büyük sanayi tesisleri ile birlikte çalıştırılmasına imkanlar araştırılması... Küçük atölyele-*

501) ERBAKAN N., *Milli Görüş Ve 5 Yıllık Kalkınma Planı*, Broşürü, 1973.

rin daha verimli ve tam kapasite ile çalışabilmeleri için gerekli irtibat bürolarının tesis edilmesi... Küçük sanayi tesislerine her türlü imkanlarla yardımcı olunması (madde: 101)..." Bu biçiminde ortaya konulan 'ekonomik program' modeli, bütünlüklü olarak kapitalist sistemin ekonomik yapısını içermektedir.

İslamcı hareketin sermayeye bakış açısı hiç bir zaman değişmemiştir. Aşağıda değineceğimiz gibi, İslamcılar edindikleri sermaye birikimine bağlı olarak, kendilerini kapitalist sistemin klasik ekonomik temsilcileri olarak görmeye başladılar. Bunun için Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) eski Başkanı'nın ifade ettiği gibi "*Sermaye sermayedir. Başına eklemeler yapmaya ne gerek var*" itirazı özsel olarak doğrudur. Bu bakımdan 'tarikat sermayesi, İslami sermaye" gibi isimlendirmelerin bu güçlerin ellerinde bulundurdukları sermayenin niteliğinde hiçbir değişiklik yaratmamaktadır.

Aynı zamanda, Türkiye'nin bugünkü ekonomik ilişkiler içerisinde bu şirketlerin sermaye birikimleri geliştikçe, globalleşen uluslararası sermayeyle bütünleştikçe, kapitalist sistemin bütün kurallarına uymak zorundadırlar. Bu bir bakıma zorunlu ve kaçınılmazdır. 'İslami' kavramlar kullanılarak adlandırılan sermaye gruplarının pazar payları büyüdükçe, en çok karşı çıktıkları 'faiz' sistemini uygulamaya başlıyorlar. Ayrıca toplumu etkilemek için kendi siyasal inançlarına uygun bir kısım 'yeni' arayışlar ve yöntemler de bulmaktadırlar. Örneğin bankacılığın bir türü olan Finans Kurumları ile bir nevi faiz sistemi ile çalıştıkları gibi, uluslararası bankalarla da doğrudan ilişki içerisindedirler.

21. yüzyıla girerken, diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de 'İslami sermaye' kendisini kapitalist sistemin bütün kurallarına uyarlıyor. Örneğin, borsa sistemine girmek, bankacılığın faiz sitemine uyum sağlamak, serbest piyasa ekonomisinin kurallarına göre çalışmak ve özelleştirmeyi çok açık olarak desteklemektedirler.

Öyle ki 'İslami sermaye' kavramından dahi rahatsız oluyorlar. MÜSİAD eski başkan yardımcısı Natık Akyol da "*Sermayenin dini olmaz. Global akışkan bir özelliğe sahiptir...*" diyor.[502] İhlâs grubu, İslami kesimde yapılan bu tartışmalara kendi cephesinden noktayı koydu: "*Sermayenin İslamcısı falan olmaz. Sabancı nasıl çalışıyorsa biz de aynı şekilde çalışıyoruz...*"[503] Türkiye'nin en büyük sermaye gruplarından biri olan Sabancı Holding, kapitalist sistemin ekonomik temsilcilerinden biridir. İhlâs grubu da, ekonomik ve siyasal karakterini, Sabancı üzerinde açıklamayı uygun görüyor. Çünkü onlarda biliyorlar ki pa-

502) *Intermedya Ekonomi* dergisi, 17.11.1996.

503) Aktaran BULUT Faik, *Tarikat Sermayesinin Yükselişi*, İstanbul, Doruk yay., 1997, syf: 299.

ra ekonomisi toplumsal ilişkilerde belirleyici bir rol oynar. Diğer bütün faktörler sadece para ekonomisinin birer aracıdırlar. Çünkü sermayenin dini, imanı olmaz. Ama bir ideolojisi var; kapitalizm. Dünyanın neresinde olursa olsun, hangi sıfatla ifade edilirse edilsin, sermaye; kapitalizmin varlık nedenidir ve onun çıkarlarını koruyan en önemli araçtır. Sermaye, farklı ülkelerde, farklı uluslarda ve dinlerde olan kurumları yakınlaştırıyor, iç içe geçiriyor, ortak çıkarlar üzerinde birleştiriyor. İranlı İslamcı sosyologlardan Dr. Ali Şeriati din-para ilişkisini tarif ederken, "*Din, paraya bağımlı oldukça kimse onu tanımaz; kurucusu para olan bir din, yine o paranın koruyucusu olmak zorundadır*" diyor.[504]

İslami sermaye, kapitalizmin kendi iç kurallarına uymak zorunda olduğunu görüyor ve buna uygun siyasal söylemler geliştiriyor. İslami kapitalist kuruluşlar neo-liberal politikalara uygun olarak rekabetin ve fiyatların serbest bırakılmasını savunuyorlar. Bunu da Muhammed'in 'Medine Pazar'ı olgusuna dayandırarak, bugünkü ekonomik gerçekliklerine zemin hazırlıyorlar. MÜSİAD Başkanı şöyle diyor: "*İslam'da Medine pazarı olgusu var. Peygamberimiz, Medine'de Müslümanlar için bir pazar kurdu ve ' Müslümanlar burada alışveriş yapsın' dedi. Ama kaidelerini de koydu; 'kimse imtiyazlı olmasın, rekabet serbest olsun, kimse fiyatlara karışmasın.' 2000'li yıllar için önerdiğimiz, ekonomi modeli, Medine Pazarı Modeli'dir. Bu gerçekleştirmeyi belki Türkiye, belki de Pakistan ve Bangladeş gibi ülkelerle yapacağız. Devletler üstü bir pozisyonda olacağımız için, bunun içine Amerika'daki Müslüman iş adamları da girecek. Ülke sınırlarını aşan global, Medine Pazarı'ndan esinlenen dünya gerçekleriyle örtüşen bir sistem olacak...*"[505]

'Medine Pazarı' adı altında kapitalist sistemin bütün özellikleri savunuluyor. Ancak birkaç nokta belirtmekte yarar var; Kapitalist liberal ekonominin birkaç önemli özelliği var; birincisi, rekabetin kaçınılmaz ve zorunlu olması, ikincisi; fiyatların serbest bırakılması, üçüncüsü; yabancı sermaye'nin önündeki engellerin kaldırılması ve sermayenin küreselleştirilmesi, dördüncüsü; dünya ekonomisine uyum sağlanması için özelleştirmenin tamamlanması. MÜSİAD Başkanı'nın söylemiş olduğu gerçek durum budur. Kapitalist sistem içerisinde çok uluslu şirketlere dayanacak olan yatımlarla sermayenin küreselleştirilmesidir. ABD veya bir başka gelişmiş kapitalist ülkede bulunan Müslüman işadamlarının da bu oluşum içerisinde yer alması, esas olarak çok

504) ŞERİATİ Ali, *İslam Ekonomisi*, Istanbul, Dünya yay., 2004, syf:141.

505) Aktaran BULUT, age, syf:312.

uluslu tekellere bir çağrı niteliğindedir. Artık sermayenin din, dil, ulus farkı gözetmeksizin uluslarüstü bir boyut kazandığı dikkate alındığında, bunun hangi sıfatlarla gerçekleştirileceği pek önemli değil.

Önemli oranda tekelleşen 'İslami sermaye' Türkiye'deki kapitalist sistemin ekonomik kurallarıyla tamamen uyum halindedir. Yine MÜSİAD Başkanı şunları belirtiyor: *"Faizsiz bir sistemle çalışmak istediklerini ve kar pay esasına göre çalışan bir sistem benimsediklerini, fakat bugünkü koşullarda bulunan Müslüman iş adamlarının, faizden kaçmalarının mümkün olmayacağını... Uluslar arası ticaretle uğraşan ve devletten teşvikli yatırım kredisi alan bir kişinin otomatikman faiz ilişkisi içine girdiğini..."*[506] Aslında hitap ettiği siyasal kitleyi etkilemeye ve ikna etmeye çalışıyor. Kapitalizmin ekonomik özelliklerinden birini yansıtan 'faiz' sistemini hem savunmakta hem de pratik olarak uygulamaktadır.

Kombassan sahibi Haşim Bayram şunları belirtiyor: *"Kombassan'ın manevi felsefesi, öbür dünyaya hazırlık yapmaktır. Maddi felsefesi ise, küçük tasarrufları bir araya getirerek büyük bir güç yaratmaktır... Para Ümmetin, biz de bekçiyiz."* Dini manevi değerler İslamcı tüccarlar tarafından sık sık kullanılmaktadır. Ticari yatırımların amacının 'öbür dünya'ya hazırlık olduğu yalanıyla, insanların yıllarca çalışıp elde ettikleri küçük ekonomik birikimleri ellerinde almaktadırlar. *"Mümin küçük sermayedarların, küçük birikimleri birleştirerek onlardan büyük birikimler, kolektif sermayeler oluşturmak. Doğrusu sermaye birikim modeli olarak bu, ilginç bir deneyim..."*[507] Küçük sermaye gruplarının birleşerek orta ve büyük ölçekli şirketlere dönüşmesi olarak karşımıza çıkarılan İslami model, kapitalist ekonomik sistemin kendisidir. Bazı İslamcı sermaye grupları sahip oldukları işletmeleri birleştirerek orta ölçekli şirketlere dönüşerek pazar ve gücünü artırdılar.

Pazar paylarını arttırmak ve dev şirketler haline gelmeyi zorunlu ve kaçınılmaz olarak gören İslamcı sermaye grupları, bir; Bankalara sahip olma zorunluluğu hissettiler, iki; Halktan para toplamak için bankacılığın bir biçimi olan Finans Kuruluşlarına yöneldiler, üç; Borsaya açılmak zorunda kaldılar. Bunun için de dini kuruluşlara fetva hazırlatarak, yaptıkları işin 'haram değil helal' olduğunu İslami çevrelere yaydılar. Örneğin İhlâs Holding, Yimpaş, Kale Kilit, Toprak Holding, Kombassan, Sanko gibi bir kısım İslami kökenli şirketler, hem banka satın alma yoluyla hem de yabancı şirketlerle ortaklıklar kurarak özellikle borsadaki etkinliklerini artırdılar. 21. yy'de kapitalist sistemin en önemli yapılarından biri olan borsalara yönelik geliştirilen İslamcı ekono-

506) *Intermedya Ekonomi* dergisi, 06.11.1994.

507) Türkiye gazetesi, 13.03.1997.

mik politikalar ekseninde "Borsanın İslamileştirilmesi" tezini savunmaya başladılar. Böylece, kapitalist ekonomik sistemin temel yapısını oluşturan borsalara da adaptesi sağlandı.

Gülen, küçük ve orta ölçekli İslami sermaye gruplarına şöyle sesleniyor: "*Birleşin, holdingler tesis edin... Batı ile yarışma buna bağlıdır; Eximbank'tan bir şey alacaksanız bu, güce bağlıdır.*" Bu sözler, İslami şirketlerin gelişmeleri için uluslararası sermaye grupları ile işbirliği yapmaları gerektiğini anlatıyor.

Araştırmacı-ekonomist yazar Mustafa Sönmez'in İslamcı sermayenin gelişmesini değerlendirirken yaptığı siyasal saptamalar birçok olguya ışık tutmaktadır. Sönmez şöyle diyor: "*Bir kısmı orta, hatta iri; bir kısmı da küçük işletmeler, cemaat değerleri etrafında bir araya gelerek ekonomik iktidarın paylaşımında bir güç olmaya çalışıyorlar. Onları bir araya getiren şey de hem ekonomik hem siyasal . Amaçladıkları İslami düzeni kurmak için ekonomik bir güce de sahip olunması gerektiğinin farkındalar ama bu ekonomik güç olmayı (mümkünse) İslami esaslar çerçevesinde başarmayı deniyorlar. Örneğin, bankasız sermaye birikimi sağlamanın olanaksızlığını görüyorlar ama faiz İslam'da haram sayıldığından, faize dayanmayan bir bankacılık türüyle birikim yarışında yerlerini alıyorlar. Biraz daha yaşadığınız pratiğe inersek, bugünün Türkiye'sinde siyasal islamın ekonomik yönden örgütlenmesinde, iki önemli model görülmekte. Birincisi, içinde İslam Kalkınma Bankası ve bazı Ortadoğulu Müslüman ülkelerinin de yer aldığı ortaklıklarla 'Özel Finans Kurumu' denilen İslam bankacılığını genişletmek; ikincisi de cemaat mensuplarının iştirakiyle sermaye grupları, holdingler oluşturmak, küçük birikimlerden yatay ve dikey şirket örgütlenmelerine giderek cemaat holdingleri kurmak. Bu iki gelişme modeline Refah Partisi'nin hem yerel (belediye) hem de merkezi hükümette iktidar olması, sürece hız katıyor, örgütlenmeleri güçlendiriyor ve devlet kapitalizmi bu kez de İslami cemaatleri palazlandırmakta kullanılıyor...*"[508]

İslam'ın siyasal anlayışına göre oluşturulmaya çalışılan ekonomik politikaların kapitalist sistemin bir biçimi olduğuna ilişkin yaptığımız vurgu, MÜSİAD eski başkanı Erol Yarar tarafından çok daha net olarak ortaya konulmuştu: "*Zengin olmak zorundayız. Daha çok çalışmalı, daha çok zenginleşmeli ve böylece kâfirlere karşı daha güçlü olmalıyız. Allah'ın hazinelerini onların elinden alınmalı, biz onlara sahip olmalıyız... Dolayısıyla (böyle yaparsak) zenginler şehitler ile birlikte hasrolunacaklardır...*" Kâfirlere karşı mücadelede daha güçlü olmak için zengin olmaları gerektiğini belirtirken aslında 'yeni' ve dini içerikli burjuvazi yaratılmasına özel bir vurgu yapmaktadır. Yani Türkiye'nin bugünkü

508) SÖNMEZ Mustafa, "İslami Sermaye Nasıl Tırmanıyor?", *Gazetepazar*, 16 Mart 1997.

ekonomik sistemine, TÜSİAD burjuvazisinin yerine MÜSİAD 'Müslüman' burjuvazisi hâkim olmalıdır diyor. Bu görüşlerin bir benzerini de Türk-İslam sentezci düşünceleriyle tanınan Prof. Orhan Türkdoğan da savunmaktadır. İslami sermayenin genel gelişme eğilimini ve bugünkü ulaştığı düzeyi ortaya koyarken şunları belirtiyor: *"Aydıncı İslam, güçlü cemaat liderliği öncülüğünde yeraltı döneminde kazandığı meslek grupları, eğitilmiş, okumuş kadrolarıyla iktisadi alana da yönelmek suretiyle holdingleşme süreci içine girdi. Adeta, İslamî bir burjuva sınıfının oluşumu ile karşı karşıya kaldı. Cemaatler, kısa sürede finans kuruluşları, medya ve basın alanındaki örgütlenmeleri, ithalat ve ihracata dönük eylem biçimleri yanında, inşaat sektörü, tıbbi örgütlenme girişimleriyle âdeta devlet içinde devletçik durumuna geldi. Bu durum, Yahudi dininin gelişiminde tanık olduğumuz gibi, İslami anlayışın iktisadileşmesi sürecini hatırlatıyor. Böylece, süfi hareket kısa bir süre içinde halk katlarına dönük irşad görevini dinlenmeye almış; üst tabakaya yönelik bir iktisadileşme süreci içine girmiştir..."*[509] İslami hareket, iktisadi ilişkiler içerisinde etkin bir güç olmanın, aynı zamanda siyasal sistem içerisinde siyasal bir güç olma bakımından çok önemli olduğunu bilince çıkartmış durumdadırlar. İslami siyasal güçlerin elde ettikleri ekonomik güçle 'devlet içerisinde devletçik' haline gelmiş olduklarını bizzat İslamcı akademisyenler tarafından da tespit edilen bir durum. Bu vurgular aynı zamanda İslamcı hareketin siyasal iktidar mücadelesinde ekonomik ilişkilerin önemini kavradığını ve bu alanda kazanılacak başarıların, siyasal faaliyetlere ciddi oranda güç vereceğinin bilincindedirler. 'Devlet içinde devletçik olduklarına' dair yapılan tanımlama, siyasal iktidara egemen olma sürecinin bir başka tanımlanması olarak da algılanabilir.

Aynı şekilde İslamcı yazarlardan Dr. Ergün Yıldırım, İslami sermayeye yönelik eleştiriler yaparken, bu sermaye grubunun kapitalist ekonomik ilişkiler içerisindeki durumunu şöyle tanımaktadır: *"Ya sermayedarlarımız? Onlar bütün dini söylem ve 'aksesuarlarına' rağmen, 'piyasa'nın zorluğundan ve mecburiyetinden bahsediyorlar: Kişilerin değerlerini yine parasal olarak algılamaya devam ediyorlar. Ücret politikalarında hiçbir farklılıkları yok. İlişkilerinde sermayelerini 'güç' olarak kullanmaktan çekinmiyorlar... Aşırı açılımlar da hızlı bir kapitalistleşmeye sürüklüyor. Her şey 'gücün' anlamına bürünüyor. Para ve prestij cihat tutkusuyla yer değiştiriyor. Cemaatin inanç içgüdüsü sermaye ve politikaya seferber ediliyor."*[510] Eleştirel tarzda ele alınan bu değerlendirme, aslında 'İslami sermaye'nin gerçek sınıfsal niteliğini yani kapitalist ekonomik sistemin bir parçası

509) Orhan Türkdoğan. *Power* dergisi, Nisan 1997.

510) YILDIRIM Ergün, *İktidar Mücadelesi Ve Din*, İstanbul, Bilge yay.,1999, syf:151-152.

olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmacı Faik Bulut da, İslami sermayenin bugünkü durumunun siyasal analizini yaparken şunları ifade ediyor: "... *İslam'ı sermaye'nin stratejik hedefi; Türkiye'de egemen sınıf sermaye grupları haline gelmek, ülke ekonomisinde önemli bir pazar sahibi olarak tekelleşmek, küreselleşen dünya ekonomisiyle bütünleşip çok uluslu tekellerle bir kısım ortaklıklar kurarak uluslararası alanlara açılmaktır...*"[511]

Peki, ekonomik olarak bu düzeyi yakalamışlar mıdır? İrili ufaklı 4 binin üzerinde İslami şirket mevcut. Anadolu'yu ağ gibi saran ve 'kompradorlaşan' bu şirketlerin küçük bir kısmının esas olarak tekelleştiğini ve siyasal sistem içerisinde etkin olduklarını belirtebiliriz.

3- KAPİTALİST BİR EKONOMİK MODEL: İSLAMCI ADİL DÜZENİ

RP'nin 1990'lardan itibaren geliştirdiği ve özellikle 1994 yılında doruğa çıkarttığı, 'Adil Düzen' politikası bir dönem için de olsa toplumu önemli oranda etkiledi. RP'nin iktidara gelmesiyle uygulanacak olan yeni düzenin adı, 'Adil Düzen' olacaktı. Mevcut düzeni yıkılacak ve 'Adil Düzen' iktidarı kurulacaktı. RP'nin bir kitle partisine dönüşmesiyle, 'Adil Düzen' politikası sistemden umudunu kesenlerin 'umudu' haline getirildi. Özellikle yoksullaşmanın hızla geliştiği, toplumsal ve sosyal değerlerin hızla erozyona uğradığı, ahlaki çöküntünün yaygınlaştığı Türkiye toplumunda, 'Adil Düzen' bir çıkış/arayış ve umut kapısı oldu. Çok yönlü yürütülen propaganda ile toplumun değişik kesimleri öylesine etki altına alındı ki, ideolojik ve siyasal bakımdan RP ile hiçbir ilgisi olmayan ve mevcut partilerden umudunu tümden kesmiş binlerce insanın RP'ye sempatiyle bakmasına ve oy vermesine yol açtı.

Söz konusu edilen 'Adil Düzen' neyi ifade ediyordu. Gerçekten, bir düzen değişikliğine alternatif bir çizgi değil, esas olarak kapitalist sistemin İslamcı bir yorumuydu. Nitekim RP, 'Adil Düzen' için ne söyledi ve hükümete geldiğinde 'Adil Düzeni' kuracağına ilişkin iddiası nasıl bir sonuç aldı? Erbakan'ın Başbakanlığında Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi arasında kurulan 'REFAH-YOL' hükümetinin uygulamaya koyduğu politikaları, aynı zamanda 'Adil Düzen'in pratik olarak uygulanmasıydı.

Adil Düzen neyi iddia ediyordu? Birincisi, Adil Düzen daha çok şeriat kavramı yerine kullanılıyordu. Kuran'a dayanarak asr-ı saadete dönmeyi hedefliyordu. Yani Muhammed'in yaşadığı düzene dönüş. İslamcılar tarafından 'öze dönüş' olarak ifade edilen bu yaşam tarzını uygulama iddiasında olan RP'nin

511) BULUT Faik, *Yeşil Şermaye Nereye?*, İstanbul, Su yay., 1999, syf: 293.

'Adil düzen' anlayışının tam tersi yapıldı. RP hükümeti de Türkiye'yi dünya siyasal sistemine egemen olan 'yenidünya düzeni' anlayışının bir parçası haline getirmek için büyük bir çaba içerisinde oldu. Asr-ı saadete dönüş 'yenidünya düzen'inde somutlaştı.

İkincisi, 'Lider Türkiye' adı altında Osmanlı'ya öykünme iddiası vardı. Diğer bir ifadeyle yayılmacılığa ve sömürgeciliğe özlem duyguları hep ön plana çıkartıldı. Hatta çoğu kez, Müslüman din kardeşlerinin mevcut topraklarının kendilerine ait olduğu vurgulandı. Hemen her fırsatta, Türkiye'nin büyüklüğü ön plana çıkartıldı. 'Adil Düzen' kurulduğunda, Türkiye hızla gelişecek, "ABD, Japonya ve AB" ile boy ölçüşecekti. 'Adil Düzen' iktidarında AT'den çıkılacaktı, yapılan bütün anlaşmalar iptal edilecekti, ' Müslüman Ülkeler Birliği' kurulacaktı ve Türkiye bu birliğin lideri olacaktı. Peki, hükümet olduktan sonra ne oldu? Bütün bunların tersi oldu. Gümrük Birliği onaylandı, vergisiz oto ithaline izin verildi, AB'ye girmek için yine Avrupa'nın kapıları aşındırıldı, Erbakan, başbakan olduktan sonra ABD ile stratejik ittifaklara devam edileceğini açıkladı. IMF ve Dünya Bankası'nın hazırlamış olduğu kredi projeleri olduğu gibi kabul edildi.

ABD, NATO kapsamında Türkiye'deki üsleri hiçbir izin almadan istediği gibi kullandı. 'Adil Düzen'in lider Türkiye'si, Müslüman ülkeler tarafından da dışlandı ve Başkomutanı Kaddafi tarafından, dünya basını önünde azarlandı.

Üçüncüsü, RP-FP'nin savunduğu 'Adil Düzen', MNP-MSP'nin savunduğu 'milli görüş'e dayanan 'milli sanayi'nin geliştirme projesinin bir kopyasıydı. Erbakan'ın sistem değiştirmek için hazırladığı 'adil düzen'de 'bağımsız milli sanayi' kuracaktı. Bu projeye göre her yerde fabrikalar yükselecek, Türkiye'de kurulacak ağır sanayisi ile Avrupa'yı ve ABD'yi geçecekti. Erbakan'ın Başbakan olduğu REFAYOL hükümetinin yaptığı neydi; 'Hiçbir reel kaynak göstermeden tamamı faiz ve borçlara endekslenmiş, IMF'nin ihtiyaçlarına yanıt veren bir bütçe oluşturdu, kayıt dışı ekonomiyi meşrulaştırdı. Böylece REFAHYOL hükümetinde Erbakan'ın özel olarak geliştirdiği 'Adil Düzen' in aynı zamanda kapitalist sistemin ekonomik politikalarından farklı bir şey olmadığı pratik olarak ortaya çıktı.

Dördüncüsü, Adil Düzen, eşitçiliğe dayanan bir ekonomi politikayı temel aldığını iddia ediyordu. Hemen her yerde yapılan propagandanın ana temeli; 'bu köle düzen yıkılacak, soygunculuk son bulacak, herkes eşit bir düzende yaşayacak' sloganı idi. Bütün propaganda materyallerinde, toplumun 'zulüm ve baskı düzen'ine karşı mücadele etmesini savunuyordu. Erbakan Başbakan oldu; Daha önce eleştirdiği 'köle düzen'ine sahip çıktı. 'Adil Düzen'in pratik uygulamalarıyla işsizlik arttı, enflasyon yükseldi. Memura en düşük ücret

zammı verildi. Devlet tarafından örgütlenen 'gizli' silahlı güçlerin yasadışı uygulamalarına sahip çıktı. Devlet içerisinde mafyalaşmanın ve çeteleşmenin ciddi boyutlara ulaştığı dönemlerden biri de Erbakan'ın 'adil düzen' hükümeti dönemidir. Toplumun değişik kesimlerinin üzerinde siyasal baskıların yoğunlaştığı, Kürtlere yönelik şiddet eksenli uygulamaların ciddi boyutlara vardığı, demokratik hakların ve özgürlüklerin büyük oranda sınırlandığı bir dönem oldu. Kamu çalışanlarının vergisi artırılırken, işçilere en düşük ücretler verilirken sermaye grupları için vergi indirimi yapıldı. Böylece, Erbakan'ın 'eşitçiliğe' dayanan 'adil düzeni' en büyük eşitsizliğe ve adaletsizliğe dönüştü.

Beşincisi, faizli ekonomik sisteme karşı olduğunu söyleyen Erbakan, başbakan olduktan sonra serbest piyasa ekonomisine dayanan neo-liberal politikaları uygulamaya başladı. Özelleştirmeyi stratejik bir politika olarak benimsedi. KİT'lerin özelleştirilmesi için bütün gücünü kullandı. En verimli KİT'leri yerli ve yabancı sermaye gruplarına sattı.

Altıncısı, Adil Düzen'in sivil toplum özelliğini taşıdığını belirttiği ve özellikle 'vakıflara dayanan bir sivil düzen benimsediğini' iddia eden Erbakan'ın savunduğu ve uyguladığı sisteminin pratik olarak en baskıcı ve polisiye düzen olduğu görüldü. İnsan hakları kuruluşlarının, demokratik sivil toplum örgütlerinin üzerindeki baskı en ileri düzeye ulaştı. Basın özgürlüğünden, insan hakları sorununa kadar hemen her alandaki faaliyetler Devlet Güvenlik Mahkemeleri kapsamına alındı. Milli Güvenlik Kurulu'nun devlet üzerindeki egemenliği kesintisizce devam etti. Genelkurmay Başkanlığı devlet politikalarını belirlemede en etkin güç olma özelliğini korudu ve FP hükümeti tarafından tek bir kez eleştiriye tabi tutulmadığı gibi Genelkurmay Başkanlığı'nın mevcut yapısının korunması gerektiğini savundu ve Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanması gibi tartışmalara karşı sert bir tutum aldı.

RP'nin 'Adil Düzen' propagandası toplumun önemli bir kesimi üzerinde etki yaratmıştı. Kısa süren hükümet döneminde, 'Adil Aüzen' ekonomik ve siyasal olarak iflas etti

4- TÜRKİYE'DE İSLAMİ GÜÇLERİN SERMAYE BİRİKİMİ VE ULAŞTIKLARI DÜZEY

İslami sermaye ulaştığı ekonomik potansiyeliyle, iktidar ilişkilerine müdahale edecek düzeye gelmiş durumda. Bu bakımdan Türkiye'nin bugünkü ekonomik kapasitesi içerisinde, İslamcı hareketin ekonomik gücünün birçok yönüyle irdelenmesi gerekir. Sık sık vurguladığımız gibi İslami güçlerin stratejik hedefleriyle, edindikleri sermaye birikimi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

MÜSİAD eski başkanı ve AKP milletvekili Erol Yarar, bu siyasal stratejiyi 'kâfirlerin ellerindeki malların alınarak kendileri tarafından kullanılması' biçiminde ortaya koymaktadır.

Kapitalist ekonomik ilişkileri içerisinde belli siyasal hedeflere bağlı olarak hareket eden ve 'İslami sermaye' olarak adlandırılan kesimin en önemli amaçlarından biri de iç pazardaki payını geliştirmek ve uluslararası alanlara açılmaktır. Diğer bir ifadeyle 'İslami sermaye' sadece üretim araçlarına sahip olan bir sermaye grubu değil, egemen sermaye grubu olmak için mücadele ediyor

1950'lerden beri gelişme eğilimi içerisinde olan ancak daha çok 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra hızla büyüyerek önemli bir güce dönüşen İslami kökenli sermaye grupları, Türkiye ekonomisinin temel dinamiklerinden biri haline geldiler. Ayrıca bu sermaye grubundaki ekonomik gelişmeler nedeniyle kendi aralarında farklı kategorilere ayrılmaktadır. Artık tek bir 'İslami' sermaye grubundan bahsetmek mümkün değildir.

İslami sermaye grupları olarak daha çok, MÜSİAD bünyesinde örgütlenen sermaye kesimleri olarak bilinmektedir. Bu da tek başına yeterli değil. Bugün TÜSİAD üyesi birçok sermaye grubu da, siyasal olarak İslamcıdır. Hatta hem TÜSİAD hem de MÜSİAD üyesi olan birçok sermaye grubu var.

Uzun yıllardan beri ticari faaliyet yürüten İslami sermaye grupları, ekonomik gelişme düzeylerine ve sermaye birikimlerine bağlı olarak kendi içerisinde 5 kategoriye ayrılmış durumdadırlar. Türkiye'de en zengin 100 İslamcı şirketin ekonomik durumunu 5 kategoride ele alıp inceliyor. Serveti 100 milyon Türk Lira'sından fazla olan şirket sayısı 7, serveti 50 milyon ile 100 milyon YTL arasında olan şirket sayısı 12, serveti 50-20 milyon YTL arasında olan şirket sayısı 16, serveti 1-10 milyon YTL arasında olan şirket sayısı 20, serveti 1 milyon ile 500.000 YTL arasında olan şirket sayısı 22, serveti 500.000 YTL civarında olan şirket sayısı ise yaklaşık olarak 30'dur.*

1980'lerden sonraki bütün hükümetler tarafından aktif olarak desteklenen ve 'Anadolu Aslanları' olarak bilinen İslami şirketler hızla gelişip bugünkü düzeye ulaştılar. Yukarda sunduğumuz veriler yaklaşık 9 yıl önceki döneme aittir. Bu zaman dilimi içerisinde özellikle ANAP, Doğru Yol, FP ve en son olarak Kasım 2002'deki seçimlerde tek başına hükümet olan İslamcı AKP hükümetinin sunduğu büyük bir destekle İslamcı sermaye ülke ekonomisinde ciddi bir rol oynamaya başladı. MÜSİAD bağlantılı İslami sermaye grupları gıda, tekstil, otomotiv, elektronik, metalürji, bankacılık gibi Türk ekonomisinin stratejik alanlarında çok uluslu şirketlerle ortak yatırımlara yönelmiş durumdadırlar.

*Geniş Bilgi İçin BULUT F., age, Syf: 242-246.

Yıllara dayanan sermaye birikimleri ile bugün çok büyük çapta şirketleşmeye gittikleri gibi sayıları binleri bulan sektörlerde ticari faaliyetlere yöneldiler. MÜSİAD üyesi İslamcı şirketlerin değişik ticari sektörlerde yürütmüş oldukları faaliyetler ve gelişme düzeyleri aynı zamanda bu şirketlerin Türkiye ekonomisi içerisindeki yerleri bakımından da önem kazanmaktadır.

İslamcı Şirketlerin Sektörsel Alanları ve bu alanlardaki şirket sayısı şöyle sıralanmış: Tekstil-deri-halı 300, Gıda-içecek 250, Maden-kimya-metalürji 150, Otomotiv-yedek parça 200, Orman ürün-mobilya 150, Elektrik-elektronik 98, İnşaat Malzemeleri 398, İthalat-ihracat 250, Dayanıklı tüketim malzemeleri-kâğıt 150, Hizmet 200 ve Demir-çelik sektörü 105. 1996-1997 yılı verilerine göre 25 sektörde toplam 2048 şirkete, 2004 verilerine göre ise 33 sektörde 2267 şirkete ulaşan İslamcı sermaye grupları güçlü finans kaynakları ve edinmiş oldukları sermaye birikimi ile Türkiye ekonomisi üzerinde ciddi bir ağırlığa sahip olmuş durumdadırlar.[512]

İslami şirketler arasında bir gruplandırmayı somutlaştırdığımızda: Birinci grup, sermayelerini uluslararası alana açarak büyük yatırımlara yöneldi. Kurdukları,onlarca fabrika ve şirketlerde, 800 binin üzerinde ücretli işçi çalıştırılmaktadır. Muazzam bir artı değer sömürüsü gerçekleştiren İslamcı şirketler sisteme tamamen adapte olmuş durumdadırlar.

Bugünkü hareket halindeki sermayeleri milyar dolarlarla ifade edilmektedir, metalürji sanayinden otomotiv sanayisine, enerji üretiminden kimya sanayine, gıda sanayisinden hizmet sektörüne kadar birçok alanda yatırımlara yönelen, özelleştirme kapsamında bulunan bankalar, THY- TELEKOM, PETKİM, Çimento, Demir-Çelik, TEKEL gibi stratejik KİT'lere talip olma gücüne ulaşmış büyük sermaye gruplarıdır.

İkinci grup ağırlıklı olarak orta düzeyi aşmış ve tekelci sermaye gruplarına çok daha yakın kesimleri temsil etmektedir. Hatta bu grupta bulunan ancak, tekelleşmiş olan Kalebodur gibi birçok sermaye grubu TÜSİAD üyesidir. Bu ikinci grup, tekelleşme şansını yakalayabilecek güçte olan bir kesimdir. Bunların sermaye birikimleri, uluslararası sermaye ile olan ilişkileri, ihracat ve ithalattaki rolleri dikkate alındığında tekelleşme düzeyleri daha iyi görülebilir.

Üçüncü grup olarak ifade edilen sermaye grupları, daha çok orta ölçekli sermaye grupları olarak ifade edilebilir.

Dördüncü grupta yer alanlar ise orta ölçekli sermaye gruplarına yakındırlar. Beşinci ve altıncı gruplar ise kendi içerisinde bir dizi değişiklikler arz etse de en genel anlamıyla küçük işletme grupları olarak adlandırılabilinir. An-

512) www.mussiad.org

cak bu şirketlerin 'küçük' sermaye grupları olarak adlandırılması diğer sermaye grupları ile kıyaslandığında bir anlam ifade eder. Aksi takdirde bu şirketler hakkında yanlış sonuçlara varabiliriz.

Tüm bu değerlendirmeler şu bakımdan önemlidir; İslami sermaye olarak adlandırılan kesimleri tek bir bileşen olarak ele alamayız. Siyasal bakımdan aynı çizgide olsalar da, ekonomik düzeyleri birbirinden farklıdır. Yani İslami sermaye'nin bir kısmı tekelleşerek sistemle bütünleşmişken, bir kısmı halen 'küçük' işletme özelliğini korumaktadır.

5- BİR İSLAMİ EKONOMİK ÖRGÜTLENME MODELİ: FİNANS KURUMLARI

1980'lerden sonra askeri darbecilerin onayı ile Türkiye'de uygulanmaya konulan ve İslami ekonomik yapıda somut bir model olarak kabul edilen Finans kurumlarının faaliyetleri devlet tarafından sürekli desteklendi. Özellikle uluslararası İslami bir örgüt olan Rabıta'nın ekonomik ve siyasal faaliyetlerine uygun bir yapı oluşturan Finans Kurumlarının Türkiye'de yalgınlaştırılmalarında ve ciddi bir ekonomik güce dönüşmelerinde hem devletin hem de uluslararası İslami finans ve ticari kurumlarının çok ciddi bir etkisi bulunmaktadır.

Özel Finans Kurumlarının İlişkide olduğu uluslararası İslami ekonomik kuruluşlardan bazıları şöyle sıralanmış: "*İslami Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Harvard İslami Finans Bilgileri Programı, Online Üniversite, İslami Bankacılık Konferansları Rehberi, İslami İş ve Finans Dünyası, Finans Araştırmaları, Uluslar arası İslami Finans Forumu, İslam ve Ekonomi, Bahreyn Bankacılık ve Finans Enstitüsü, Kuveyt Bankacılık Enstitüsü , Suudi Arabistan Bankacılık Enstitüsü, İslam Bankacılık Literatürü, İslam Kalkınma Bankası, İslami Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Audit Organizasyonu, Kuzey Amerika Arap Bankacıları Birliği.*"[513]

Örneğin Faisal Finans Kurumu Genel Müdürü Hikmet Güler, finans kurumlarının İslami bankacılık sisteminin bir parçası olduğunu ve devlet tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtirken, bu siyasal stratejiyi şöyle açıklıyor: "*Türkiye'de 10 yıllık çalışmamızı laboratuar olarak kabul ediyoruz. Avrupa'da İslami bankacılık anlayışını uygulamak, Türkiye'dekinden daha kolay. Ancak, bizim sistemimizin önemi kavrandığında, Türkiye'de daha fazla yol alabileceğiz. Hedeflerimiz uzun vadeli. İslami bankacılık sisteminin Türkiye'de gelişmesi için çalışacağız. Türk ekonomisine katkımız, grubumuzun yurtdışındaki şirketleri aracılığıyla oluyordu. Bu tip desteklerin Türkiye'den olabilmesi için, ortaya koyduğu-*

513) www.ofkbirgazetesi.com

muz yeni enstrümanların, devlet tarafından desteklenmesini bekliyoruz. Bugün, artık ekonomi global. Bizim sistemimizin felsefesi de öyle..."[514] Strateji çok açık: Türkiye'de İslami bankacılığın hâkim olması için mücadele etmek. Zaten İslami bankacılık anlayışının sistem içerisinde etkin ve aktif bir güç olabilmesi için gerekli ekonomik ve siyasal destek her zaman verildi. Finans kurumlarının İslami kurallara göre faaliyet yürütmesi için gerekli bütün yasalar çıkartıldı. Örneğin İslamcı görüşleriyle bilinen Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış Turgut Özal, İslami finans kurumlarının gelişebilmeleri için gerekli bütün yasal olanakları sundu. Bunu takip eden Erbakan oldu. Doğru Yol Partisi ile Refah Partisi koalisyonu döneminde finans kurumlarına ciddi ekonomik destekler sunuldu. Bankacılık sistemine göre ticari faaliyet yürüten bu finans kurumları, AKP hükümetinde en çok kredi alan kurumlar arasında bulunmaktadırlar.[515]

Örneğin Albaraka Türk Özel Finans Kurumu, 1980 askeri darbesinin generallerinin vermiş olduğu onayla 19 Aralık 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın belirlediği esaslar çerçevesinde 1985 yılının başından itibaren faaliyete geçti.

Ağustos 1996'da MÜSİAD tarafından hazırlanıp REFAHYOL Hükümeti Başbakanı Erbakan'a sunulan 'Acil Eylem Planı' içerisinde yer alan Özel Finans Kurumlarına (ÖFK) ilişkin ciddi düzenlemeler yapıldı. Hazine'nin, özel finans kurumlarına getirilen yılda en fazla 10 şube açma koşulu kaldırıldı. ÖFK'lara banka statüsü verildi. ÖFK'ların dağıttığı kâr payı üzerinden alınan devlet gelir vergisi %10.5'ten %5,5'e indirildi, Merkez Bankası tarafından bloke edilen cari hesaplarının payı yüzde 20'den yüzde 10'a indirildi. ÖKF'lara bankalar gibi Teminat Mektubu verebilme hakkı yasal olarak tanındı. Vakıflara ve belediyelere ÖFK'larda mevduat bulundurma hakkı verildi. ÖFK'ların kaynaklarını ithalat ve ihracat finansmanında kullanabilmeleri için KDV'de gerekli değişiklik yapıldı.

İslami bankacılığın somut bir versiyonu olan ÖFK'nın özellikle İslam Kalkınma Bankası tarafından desteklenmesi tesadüfî bir durum değil. Türkiye'de ciddi bir güce sahip olan Albaraka Türk Özel Finans kurumunun, 17'si İstanbul'da olmak üzere toplam 37 şubesi bulunuyor. Ayrıca İslam ülkelerinin bankaları başta olmak üzere 40 ülkede toplam 170 banka ile ticari bağları var. Albaraka Grubu'na ilişkin şu veriler dikkat çekicidir: "*Albaraka Grubu, birçok ülkede finansman, ticaret ve inşaat sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Albaraka*

514) *Milliyet* gazetesi, 16.09.1996.

515) *Finans* gazetesi, 21.07.2003.

Türk, 52 İslam ülkesinin üye olduğu İslam Kalkınma Bankası ve Türk ekonomisine yarım yüzyıldan fazla hizmet veren yerli bir sanayi grubunun öncülüğünde kurulmuştur. Albaraka Türk, halen 170'den fazla ortağa sahip bulunmaktadır... Albaraka, Singapur'dan İngiltere'ye, Güney Afrika'dan Çin'e, Avustralya'dan Kazakistan'a kadar 40'dan fazla ülkede 140'den fazla banka ile kurmuş olduğu geniş muhabirlik ağı sayesinde müşterilerine hızlı, kaliteli ve güvenli ithalat, ihracat ve kambiyo hizmeti sunmaktadır..."[516]

Bankalar gibi 'gizli' bir faiz sistemi uygulayan bu finans kurumlarının İslami kesimde kabul görebilmesi için 'dini fetva'lar da çıkartıldı. İslami şirketlerden biri olan İhlâs Holding 'finans kurumu' kurmak için Fetva kurulu oluşturdu. 7 Aralık 1994'te kurulan İHLÂS Finans Kurumu, aralarında çok sayıda İslamcı akademisyen (Prof. Ahmet Akgündüz, Prof. Sabahattin Zaim, Prof. Hayrettin Karaman vs.) ile İstanbul eski müftüsü Selahattin Kaya ve yazar Abdurrahman Dilipak'ın içerisinde yer aldığı 10 kişilik Yüksek İstişare Meclisi'ni kuruldu. Benzer bir fetva kurulu da, Fethullahçılara ait olduğunu bilinen Asya Finans kurumu tarafından oluşturdu. Prof. Sabahattin Zaim, Sakarya Üniversitesi'nden Prof. Suat Yıldırım, Doç. Dr. Abdülaziz Bayındır, Halil Gönenç ve İstanbul eski Müftüsü Selahattin Kaya' bu kurulun üyeleri oldular.[517]

24 Ekim 1996'da açılışı yapılan ve Gülen cemaatine ait olduğu bilinen Asya Finans Kurumunun Genel Müdürü Murat Uslu hedeflerini şöyle açıklıyor: "*Özel finans kurumlarının finansal sistemden aldıkları pay oranı %3. Biz, Asya Finans olarak, bu pastayı paylaşmak değil; geri kalan % 97'lik dilimi asıl hedef olarak görüyoruz. Şu anda 70 milyar dolara yakın altın rezervinde bahsediliyor. Müslümanlara neler yapabileceğimizi göstereceğiz. Amacımız, insanları Asya Finans'a çekmek değil; İslami Bankacılığını tanıtmak...*"[518]

Türkiye'de İslami şirketlerin kurduğu 'faizsiz' finans kurumlarının açtığı şube sayısı, Türkiye koşullarına göre orta ölçekli bankalardan daha fazladır. Hemen her büyük İslami şirketin kurduğu veya ortak olduğu bir finans kurumu var. Özal'ın Başbakanlığı döneminde kurulmaya başlanan, REFAHYOL hükümeti ile önemli olanaklar yakalayan ve AKP hükümetince finans piyasasında önemli bir güç haline getirtilen 'Faizsiz Finans Kuruluş'ları, bugün Türkiye'nin dört bir yanında ve hatta yurtdışına şube açarak büyük bir ekonomik güce ulaştı.

---

516) www.albaraka.com.tr

517) *Radikal* gazetesi, 09.12.1997.

518) *Milli Gazete*, 11.01.1997.

Tablo-2: İslami Finans kurumları ve Gelişme eğilimleri/2004

Finans Kurumu	Yıl	Şube Sayısı	Toplan Transfer (TL)
Al Baraka Türk	2004	37	1 milyar 150 milyon YTL
Asya Finans	2004	63	780 milyon YTL
Anadolu Finans	2004	42	1 milyar 600 milyon YTL
Kuveyt Türk	2004	56	630 milyon YTL
Faisal Finans	2004	38	500 milyon YTL
GENEL TOPLAM	2004	236	4 milyar 720 milyon YTL

KAYNAK: albaraka.com.tr, www.familyfinans.com, www.anadolufinans.com, www.asyafinans.com

1997'den 2004 yılına kadar geçen süre içerisinde Albaraka Türk'ün şube sayısı 37'ye yükselirken, gerçekleştirdiği iş hacmi transferi ise 1milyar 200 milyon YTL ulaşmış. Faisal Finans Kurumu, 11 Mayıs 2001 tarihinde gerçekleştirdiği genel kurulu ile ismini 'Family Finans' olarak değiştirdi. Ülker holding tarafından tamamı satın alınan Faisal Finans ya da Family Finans'ın Aralık 2004 yılında sahip olduğu şube sayısı 38'dir. Ayrıca 2003 yılı içerisindeki iş hacmi transferi 500 milyon YTL olarak gerçekleşmişti. Anadolu Finansın yeni sahibi ise İstikbal şirketidir. Şube sayısını 42'ye toplam işlem hacmini de 1 milyar 600 milyon YTL olarak gerçekleşmiş.[519] Asya Finansın 2003 işlem hacmi transferi 790 milyon YTL olarak belirlenmiş ve 2004 yılındaki şube sayısı 43'e ulaşmıştı. Yaklaşık olarak 7 yıl içerisinde, İslami finans kurumlarının gelişme düzeyleri ve ekonomik alandaki büyüme hızları, İslam bankacılığının Türkiye'deki etki gücünü ortaya koymaktadır.

Türkiye'de büyük ve orta ölçekli İslami sermaye gruplarının oluşturduğu bu 'Finans Kurum'larının en önemli özellikleri banka sistemiyle çalışarak, şirketlerin finans ihtiyaçlarını karşılamalarıdır. Nasıl ki, Koç ve Sabancı gibi Holdingler banka sermayesiyle sınaîyi sermayesini bütünleştirerek bir üst noktaya taşıyorlarsa, aynı şekilde büyük ölçekli İslami sermaye grupları da aynı işleve sahiptirler.

İslami sermaye grupları olarak adlandırılan İhlâs Holding, Kombassan, Sanko, Kar Şirketler Grubu, YİMPAŞ, Çetinkaya, Ülker, Kalebodur gibi şirketler, hem özel finans kurumlarına hem de bankalara sahiptirler. 19 Aralık 1999 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 4491 sayılı Kanun ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu kararıyla 'Özel Finans Kurumları'na da bankalar statüsü verildi.[520] Bu

519) www.anadolufinans.com

520) www.resmigazete.gov.tr

nedenle hem bankaların hem de Özel Finans Kurumlarının pratik olarak işlevi aynıdır. Sermaye toplamak ve şirketlerin denetimine sunmaktır. Bu nedenle Özel Finans Kurumlarının ekonomik işlevi tamamen bankacılık sistemine göre ayarlanmış ve düzenlenmiştir. Özel Finans Kurumları, kapitalist ekonomik sistem içerisinde, 'İslami' isimlerle faaliyet yürüten bankaların 'yeni' türevleridir.

6- MÜSTAKİL SANAYİCİ İŞADAMLARI DERNEĞİ (MÜSİAD)

İslami sermayenin ulaştığı ekonomik düzeye bağlı olarak ülke genelinde örgütlenmesi ile gündeme gelen ve Kale Kilit, Toprak Holding, Kombassan, Yimpaş, Ülker, Asya Finans, Albaraka Türk gibi önemli şirketleri de bünyesinde barındıran Müstakil Sanayi İş Adamları Derneği (MÜSİAD), Mayıs 1990'da kuruldu.[521] Türkiye ekonomisinin çok önemli bir bölümüne hâkim olan TÜSİAD'ın alternatifi olarak ortaya çıktı. Daha çok petro-dolar sermayesi ilişkisi içerisinde alternatif bir ekonomik güç olarak kendisini hissettirmeye başlayan MÜSİAD, ağırlıklı olarak orta ve büyük ölçekli İslami sermaye gruplarından oluşmaktadır. 1994 yılında 18 şubeye sahip MÜSİAD'ın üye sayısı 1819'du. Faaliyetlerine hız vererek ve hemen her şehirde örgütlendi ve 1996'da şube sayısını 21'e, üye sayısını 2 bin100'e çıkardı. 2000 yılında ise yurtdışı dâhil olmak üzere toplam 35 şubesi, 350'si yurtdışında olmak üzere üye sayısını 4000'e çıkardı.[522] Ayrıca 10.000 üzerinde şirketi temsil ettiklerini belirtmektedirler.[523] Bugünkü verilere göre MÜSİAD bünyesinde bulunan şirketlerde çalışan işçi sayısı yaklaşık olarak 600. 000 olup, Gayri Safi Milli Hâsıladaki payı yüzde 20 civarıdır. Müslüman kelimesinin ilk iki harfini alan MÜSİAD, bir bakıma İslamcı kimliği çağrıştırmak için çok bilinçli olarak kullanmaktadır.[524]

MÜSİAD'ın tanıtım amaçlı aylık yayın organında, amaçlar ve hedefler konusunda belirtilenler şunlar: "*MÜSIAD'ın genel profiline dönecek olursak; tüzüğüne göre dernek ileri teknolojiye sahip, endüstriyel ve ticari kalkınmasını sağlamış, bunun yanında millî ve manevi değerlerinden taviz vermemiş, emeğin sömürülmediği, sermaye düşmanlığının körüklenmediği, üretimi hakça paylaşılan, iç barışı sağlanmış, bölgesinde etkin, dünyada hatırı sayılır bir Türkiye'nin oluşumu için kendilerini sorumlu tutar.*"[525] MÜSİAD öncelikli olarak geleneksel dindar bir

521) ZARCONE Thierry, *La Turquie moderne et L'islam*, Paris, Flammarion, 2004. syf: 247.

522) *Zaman* gazetesi, 15.04.1996.

523) *MÜSİAD Bülteni*, Cilt. 6, No. 31, Eylül-Aralık 1998.

524) Derleme, *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, İstanbul, İletişim Yay., 2002, syf: 326,

525) age, syf: 327.

ortama mensubu şirketlerin bir araya gelerek kurdukları alternatif bir sermaye gurubunu oluşturduğu için, ticari ilişkilerini hem uluslararası sermayenin kurallarına uyarlamak hem de buna dini bir motif vererek sürdürmek istemektedirler. Bir bakıma kapitalist ekonomik sistemin kurallarını İslami inanç ve yaşam tarzıyla bütünleştirmeye çalışmaktadırlar. MÜSAİD üyeleri arasında çok sayıda büyük ölçekli ve büyümeye devam eden şirketler bulunmaktadır. MÜSİAD, sermaye sınıfının siyasal İslam'ı destekleyen ve bunların desteğiyle büyüyen çevreleri temsil etmektedir.[526]

MÜSİAD'ın eski Genel Başkanı ve AKP milletvekili Erol Yarar, ticari ilişkilere dinsel bir motif yüklerken şunu belirtiyor: "*Dolayısıyla Türkiye'de ve dünyanın herhangi bir yerinde yapılacak mücadele kısa vadeli ve kendinden başkasını düşünmeyen, kısaca, kendinden başka herkese zarar getiren bir mücadele olamaz. Bunun yerine, maddeyi emanet olarak gören, kazancı ve harcamayı meşru zemine oturtmayı hedefleriyle, akılcı ama Yaradan'a ve topluma saygı içinde, şuurlu bir mücadele anlayışı insanlığa ve ülkemize huzur getirecektir. Bu da en çok boyutlu düşünebilen aklı selimin eseri olacaktır. Müslümanların Dirilişi, Aklı Selim'in eseri olacaktır.*"[527] Erol Yarar, yüksek teknoloji, yüksek ahlak' olarak ifadelendirdiği 'İslamcı ekonomik' sistemle, kapitalizme karşı bir görüntü çizerken aslında kapitalizmin ekonomik sistemi içinde kaldığını ortaya koymaktadır.

28 Şubat 1997'de 'irtica' tehlikesi kapsamında İslami hakarete karşı geliştirilen (ordu eksenli) muhalefetin hedefi haline gelen kurumlardan biri de MÜSİAD oldu. Bu süreçten sonra, İslami özelliklerinden çok ticari kimliğini ön plana çıkartma görüntüsüne önem verdi. Dernek üyelerinin dini inançları olsalar da, kendileri bakımından sorunun İslamlık olmadığını, bütün diğer ticari kuruluşlar gibi ekonomik sistemin belirlenen kuralları içerisinde hareket ettiklerini sürekli vurguladılar.

MÜSİAD eski Genel Sekreteri, derneğin siyasal kimliği üzerine şu değerlendirmeyi yapıyor: "*Bizi genelde hep böyle bir İslamcı, bilmem şucu bucu kitleye sokmaya çalışırlar. Aslında öyle değildir, [MÜSİAD'ın] Türkiye'deki ortalama Anadolu insanının genel kültürünü yansıtan bir yapısı vardır. (...) Anadolu insanı muhafazakârdır, inançlıdır, dinine bağlıdır, ahlâklıdır, mümkün olduğunca yalan söylememeye, çalmamaya, çırpmamaya, terazide tartısını düzgün tartmaya çalışan, bunlar tabi diğer dinlerde de geçerli olan ahlâki kurallara bağlıdır. Bunun yanında mesela faiz konusuna daha hassas yaklaşır.*" Fakat MÜSİAD üyelerinin çok da

526) GÜLAP Haldun, *Kimlik Siyaseti-Türkiye'de Siyasal İslamın Temelleri*, İstanbul, Metis yay., 2003, syf: 51-52.

527) YARAR Erol, *21.Yüzyıla Girerken Dünyaya Yeni Bakış*, İstanbul , MÜSİAD yay., Tarihsiz

hassas olmadıkları, dünyanın her yerini gezerek uluslararası şirketlerle çok yönlü ilişkiler kurduklarını görüyoruz. "*Elimizde çantayla bugün Uzakdoğu, yarın Avrupa, öbür gün Afrika'ya gidebilen, üç gün içinde işbirliği yapıp üretime geçebilen, iletişime geçen, ticarete geçebilen evrensel değerlere bağlı bir işadamı tiplemesi olarak çıkıyoruz.*"[528] MÜSİAD'ın siyasal kimliği gizlenmeye çalışılsa da, yapılan bütün açıklamalarda İslamcı kimlik ön plana çıkmaktadır. "*Anadolu insanı muhafazakârdır, inançlıdır, dinine bağlıdır, ahlâklıdır...*" cümlesinin arka planında yatan düşünce, kurumun İslamcı kimliğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin iç siyasal dengeleri nedeniyle 'İslamcılık' vurgusu her zaman dolaylı olarak ifade edilmektedir.

MÜSİAD sistemin bugünkü ekonomik ve siyasal yapısı ile toplumun özellikle dinsel yapısı arasında bir denge oluşturmaya çalışmaktadır. Ekonomik sistem olarak kapitalizmin tarihsel sınırları ve kuralları içerisinde MÜSİAD, ideolojik-politik kimliğini dinsel/İslamcı değerlerle ifade etmeye çalışıyorlar.

MÜSİAD üyesi İslamcı çizgiye sahip sermaye gruplarının da, uluslararası sermayenin genel kuralları ve ilişkileri içinde ticari bir faaliyet yürüttüğünü görüyoruz. Hem iç pazarda, hem de uluslararası alanda büyümek ve pazar payını artırmak isteyen bu grup, aslında 'İslamcı sermaye' olarak adlandırılmasından da pek fazla rahatsız değildir.

Bu nedenle batı yanlısı gibi görünen TÜSİAD ile İslam yanlısı bir çizgide bulunan MÜSİAD arasındaki ,çelişki ve çatışmanın' sistem sorunu olmadığını ekonomik güç ilişkileri ve pazar alanlarını ele geçirme olduğunu biliyoruz. TÜSİAD daha çok büyük sermaye gruplarının veya tekelleşmeye yakın orta ölçekli sermayenin seçkinler kulübü özelliğini taşırken, MÜSİAD, genel olarak orta ölçekli ve az sayıda büyük sermaye gruplarını temsil etmektedir. İhlâs Holding, Yimpaş, Sanko, Yıldız, Toprak holding, Kombassan gibi tekelleşme sürecinde olan İslami sermaye gruplarından, 1-10 milyon YTL sahip 'küçük' sermaye gruplarına kadar geniş bir yelpaze MÜSİAD bünyesinde örgütlenmiştir.

32 farklı sektörde faaliyet yürüten MÜSİAD, Maden, Kimya, Metalürji, Otomotiv, Elektrik, Elektronik, Demir Çelik'ten Tekstil-İnşaat ve Hizmet sektörüne kadar birçok alanda faaliyet yürütmektedir. Örneğin, MÜSIAD üyesi olup Türkiye kamuoyunda bilinen şirketlerden bazılarının isimleri şunlardır: Gulf Import-Export, Bem Dış Ticaret, İttifak Holding, Atom Kimya, Kombassan Şirketler Grubu, İstikbal Yaylı Yatakları AŞ, Hes Kablo, Al Baraka-Türk, Anadolu Finans Kurumu, Bahariye Mensucat, Sanko Tekstil, Ülker Grubu,

528) Aktaran *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, İstanbul, İletişim Yay., 2002, syf: 335.

Huzur Giyim, Azizler Holding, JET-PA Pazarlama, Fırat Oto Ticaret, Çetinkaya Giyim, Aydınlı Giyim, Kuralkanlar, Cevahir Şirketler Grubu, Filiz Çay, Maksan Kablo, Avitaş, Kar Yatırım Holding, Alaeddin Kaya (Zaman gazetesi sahibi), Berksanlar Grubu (Hazerfen Hava Alanı-Air Top), Kayalar Holding, Emin Otomotiv, Huzur Hastaneleri, Ortadoğu Makina, Kimya Sanayii, Hisar Terazi Sanayi ve Ticaret, BMG Otomotiv San. ve Tic. AŞ, Birkan Textille Industry and Trade Ltd, Malkan Makina San. ve Tic. Ltd vb.

MÜSİAD üyesi şirketlerde çalışan toplam işçi sayısı 600 bine yakın olup, yıllık toplam ihracatı ise 4 milyar doları aşmıştır. F. Bulut'un MÜSİAD için yaptığı değerlendirme şöyledir: "*...Böylece bir yandan Afrika ve Ortadoğudaki İslam-Arap ülkelerinin İslami motiflerle bulanmış kapitalist sermayeleri (veya finans kapitali), diğer yandan Uzakdoğu'daki gelenekçi toplumların (Güney Kore, Singapur, Malezya ve Tayvan ile bunlara yol göstericilik yapan Japonya devi) kapitalist üretim/finans modelleri, Avrupa'nın atomize olmuş aşırı tüketimci ve çıplak vahşet gösterisinde bulunan kapitalist modeline tercih ediyor...*"[529] Yani MÜSİAD'ın ekonomik karakteri "İslami motiflerle nakşedilmiş bir kapitalizm"dir. Kapitalizmin çok uluslu tekelleriyle doğrudan ilişki içerisinde olan MÜSİAD ile TÜSİAD arasındaki fark nicelikseldir. Her ne kadar MÜSİAD, bünyesinde çok geniş kapsamlı bir sermaye çevresini toplamış olsa da, bunlar içerisinde belirleyici olan ilk üç gruptur. Bunlar da ya tekelleşmiş ya da orta ölçekli sermaye gruplarıdır. Dolayısıyla MÜSİAD ile TÜSİAD arasındaki tek sorun, mevcut pazarlara hâkim olma ya da pazarları elde tutma mücadelesidir.

Türkiye'nin bugünkü siyasal koşulları içerisindeki mevcut gelişmeleri dikkate aldığımızda, İslamcı hareketin en önemli yayılma alanlarından biri de ekonomik ilişkilerdir. MÜSİAD da bu siyasal sürecin bir parçasıdır. İslami güçler, ekonomik gücün politikaya ve devlet ilişkilerine müdahale etmede önemli bir faktör olduğunu çok iyi kavramış durumdadırlar. Bu nedenle çok yönlü yürüttükleri mücadelede, ,ekonomik savaşı kazanmanın zorunluluğuna' dikkat çekmektedirler. İslamcı yazarlardan aynı zamanda birçok şirkete ortak olan Dilipak, *Vakit* gazetesindeki köşesinde bu görüşünü şöyle dile getiriyor: "*MÜSİAD; acil, kısa, orta ve uzun vadeli politikalarımız açısından bir platform oluşturabilir. Artık piyasada bizim sözümüz geçerli. MÜSİAD'a çok iş düşüyor. Bu ekonomik savaşı kazanmaya mecburuz. Tabii, bu işi kuralına göre ve Müslüman'ca yapmak zorundayız.*"[530] Sanırım İslamcıların 'ekonomik savaşı' ka-

529) BULUT F., *Tarikat Sermayesinin Yükselişi*, İstanbul, Doruk yay., 1997, syf:310.

530) DİLİPAK Abdurrahman, *Beklenen Vakit* gazetesi, 06.11.1994.

zanma hedeflerini en iyi açıklayan tanımlama bu olsa gerek.

Son bir nokta, MÜSİAD Yönetim Kurulu Üyelerinin üye oldukları partilerin yapısı da dikkat çekmektedir. 1996 yılındaki Yönetim Kurulu üyelerinden 17'si Refah Partisi üyesi, 3'ü Anavatan üyesi, 2'si Büyük Birlik Partisi üyesidir.[531] Her üç partinin İslami örgütlerle ve tarikatlarla iç içe olduğunu dikkate aldığımızda, MÜSİAD'ın amaçları çok daha iyi anlaşılmaktadır. Bugünkü somut verili koşulları analiz ettiğimizde, MÜSİAD'ın büyük bir çoğunlukla AKP ile bütünlüklü hale geldiği ve bir kısmında Saadet Partisi'yle ilişki içerisinde olduğunu görüyoruz. Özellikle İslamcı hareketin genel siyasal eğilimlerini yansıtan sistem partileriyle ilişki içerisinde olmaları, onların genel ideolojik yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır.

531) BULUT F., *Yeşil Sermaye Nereye*, İstanbul, Su yay., 1999, syf:110.

BÖLÜM XI:

İSLAMİ GELENEĞİN SOMUTLAŞTIĞI PARTİLER

Siyasal İslam'ın gelişmesinin daha somut olarak kavranmasının en iyi örneklerinden biri de; İslamcı partilerin gelişme evrimlerinin incelenmesidir. 1950'lerden sonra, bazı İslamcı cemaatlerin partileşme faaliyetlerine yönelik yaptıkları denemelerin, bir biçimiyle başarısızlığa uğramasından sonra, daha çok Demokrat Parti'ye (DP) ve Adalet Parti'sine (AP) destek verdiler. Sistemle olan güç ilişkileri dikkate alındığında, bu bir bakıma zorunluydu.

Tek partili dönem içerisinde kendi içine kapalı olan tarikatlar-cemaatlerin 'çok partili' döneme geçişle birlikte faaliyetleri yoğunluk kazandı. Bu dönem aynı zamanda tarikatların devletle ilişkilenme süreci olarak algılanabilir. Hem DP, hem de AP döneminde ülke genelinde örgütlenmek için devletin bütün olanaklarından yararlandılar. Bu sadece onların bir çabası değildi, aynı zamanda devletin bir siyasal yönelimiydi. İslamcı hareket, tek bir gruptan/çevreden ya da tarikattan/cemaatten oluşmuyor. Farklı gelenekten gelen örgütlenmeleri nedeniyle, farklı sistem partilerini destekledi. Ancak 1969-70'li yıllarda, İskenderpaşa dergâhını yöneten Zahit Kotku'nun direktifiyle Erbakan'ın önderliğinde kurulan Milli Nizam Partisi (MNP), devlet ilişkilerine daha üst düzeyde müdahaleyi başlatmış oldu. Bu yönelim siyasal İslam'ın uzun yıllara dayanan örgütlenmesinin boyutunu ortaya koymakla birlikte, siyasal sürece daha aktif müdahale etme koşullarını da oluşturmuş oluyordu. İslam-

cı hareketin uzun yıllara dayanan çok yönlü örgütlenme faaliyetleri sonucunda artık devleti yönetir düzeye geldiler. Bu nedenle İslamcı gelenekten gelen partilerinin tarihisel evriminin kısa bir analizini yapmak, siyasal İslam'ın gelişmesinin kavranması bakımından önemlidir.

1- MİLLİ NİZAM PARTİSİ VE MİLLİ SELAMET PARTİSİ

Türkiye ikinci dünya savaşından sonra, uluslar arası güç dengelerinin değişmesine bağlı olarak, 27 yıllık tek parti iktidar dönemini kapatarak 'çok partili' sürece yönelmek zorunda kaldı. Bu değişim, burjuva demokrasisine duyulan bir ihtiyaçtan değil, tamamen bölgedeki 'yeni' dengelerin Türkiye'ye yansımasından kaynaklanan bir durumdu. Bu dönem içerisinde dışa bağımlı kapitalistleşme süreciyle birlikte sermaye grupları arasındaki ekonomik farklılaşma arttı ve iktidar mücadelesi hızlandı. Sisteme hâkim olan büyük sermaye grupları ile büyük toprak sahipleri daha çok Demokrat Parti'nin (DP) devamı olan Adalet Partisi'ni (AP) tercih ederlerken, İslami gelenek ve yaşam tarzının etkisinde bulunan Anadolu'nun küçük ve orta ölçekli sermaye gruplarının örgütlü kesimi ise, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) içerisinde faaliyet yürüten Erbakan'ın çevresinde örgütlenmeye başladılar. Erbakan, küçük ve orta ölçekli 'Anadolu' sermayesinin -esas olarak gelişmekte olan 'İslami sermaye'nin- TOBB'de etkin olması için şunları vurguluyordu: "*Ekonomik mekanizma büyük kent tüccarlarından yana işlemekte, Anadolu tüccarı, kendilerini üvey evlat olarak bilmektedir. İthalat kotalarından aslan payı üç dört kentin tüccarına ayrılmakta(dır). Anadolu bankalarında toplanan mevduatı, Anadolu halkı yatırmakta, ama bu para kredi şeklinde büyük kent tüccarına verilmektedir. Odalar Birliği tümüyle kompradormason bir azınlığın vasıtası halinde çalışmaktadır. Koca teşkilat komprador ticaret ve sanayinin kontrolü altındadır. O halde önce idare heyetine girelim ve Odalar Birliğini Anadolu tüccar sanayicisinin de hizmetine yarar bir hale getirelim dedik.*"[532] 1965'lere kadar önce DP ve daha sonra AP'ni destekleyen İslami güçler için ayrı bir parti olarak örgütlenmenin nesnel ve öznel koşulları oluşmaya başlamıştı. Uzun yıllara dayanan siyasal faaliyetlerin etkisiyle belli bir entelektüel birikim elde eden, siyasal bir olgunluğa ve güce ulaşan, ciddi bir kitle potansiyeli yakalayan ve en önemlisi de devlet kurumlarında örgütlenmeye başlayan İslami çevrelerin ayrı bağımsız bir parti olarak siyasal arenada yer edinmeleri bir bakıma kaçınılmaz hale geldi.

Siyasal sistemi içerisinde etkin olmaya başlayan İslamcı akımların önemli bir kesiminin AP içerisindeki arayışları sonuç vermedi. Erbakan'ın AP'ne gir-

532) CEM İsmail, *Türkiye Üzerine*, İstanbul, Yar yay., 1970, syf:57.

me isteği Demirel tarafından veto edildiği gibi TOBB Başkanlığına seçilen Erbakan özellikle de İzmir ve İstanbul sermaye gruplarının baskısı sonucu, Demirel Hükümeti tarafından polis zoruyla görevinden alındı.[533] Bu çatışma klasik anlamda Demirel-Erbakan çatışması değildi. Esas olarak iktidara hâkim büyük sermaye gruplarıyla, gelişme eğilimi içerisinde olan ve mevcut pazarda pay almak isteyen Anadolu'nun orta ve küçük ölçekli sermaye gruplarının iç çatışmasının somutlaşmış ifadesiydi. Türkiye'nin ekonomik ilişkilerindeki bu gelişmeye paralel olarak, İslamcı gruplardan önemli bir kesiminin yeni parti arayışını hızlandırdı. Erbakan ve yakın çevresi İslamcı siyasal kimliğe sahip yeni bir parti kurmak için Nakşibendî tarikatının şeyhi Mehmet Zait Kotku'dan onay aldı. 26 Ocak 1970'de Milli Nizam Partisi (MNP) kuruldu. Geçmiş İslamcı partilerden farklı olarak tarikatların veya cemaatlerin belirli bir kesiminin ekonomik-politik gücünü arkasına alarak kurulan MNP'nin kuruluş sürecini Erbakan'ın en yakın arkadaşı olan Süleyman Arif Emre şöyle açıklar: "*Şeyh Zahit Kotku, büyük bir âlim. Etrafında onun ilminden yararlanan elit bir zümre var. Bunlardan bir tanesi Necmettin Bey. Gençliğinden beri Şeyhin yakınlarından. Böyle ciddi bir harekete böyle bir insan girerse en yakın arkadaşlarından ve hürmet ettiği, sözünden fikrinden yararlandığı kimselere elbette ki danışır...*", "*Ben Mehmet Zahit Efendi'yi tanımıyordum. Ancak Necmettin Bey, 'Bu harekete girmek için izin isteyeceğim. Şeyh Kotku'ya fikirlerimi açtım, muvafık dedi; ama ayrıntılı olarak bu meseleyi konuşmak için bana yardımcı olur musunuz' dedi. Beraber gitmeyi teklif etti. Hasan Aksay ikimizi götürdü. O arada Mehmet Zahit Efendi bizleri dinledi. Dedi ki 'Abdülhamit idaresinden sonra bu milletin iradesine masonlar el koymuştur ve hala onların inisiyatifindedir. Bunu düzeltmek lazımdır...*" Bu sözlerle İslamcı bir partinin kurulması kararı verildi.[534]

Yaklaşık olarak 1,5 yıllık siyasal bir yaşamı süren MNP, Türkiye'nin son 40 yıllık siyasal tarihini çok ciddi oranda etkiledi. İslamcı kökenli partilerin tamamı, MNP'nin ideolojik siyasal geleneğinden gelmektedirler. Bu bakımdan MNP'nin ideolojik ve siyasal programı üzerinde bazı değerlendirmelere ihtiyaç var. Daha önceki bölümlerde İslamcıların genel olarak ortaya koyduğumuz ekonomik, politik/ideolojik ve sosyal gelişme eğimleri ile İslamcı partilerin genel ideolojik yaklaşımları arasındaki diyalektik bağın kavranması bakımından da önemlidir.

Erbakan, MNP'nin kuruluşuna ilişkin basın açıklamasını yaparken, hem sağ

533) SARIBAY Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası*, İstanbul, Alan yay., 1984, syf: 98.

534) *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt :6/İslamcılık*, İletişim yay., İstanbul, 2004, syf:561-562.

kesimlerin hem de İslamcıların partisi olacağını özenle belirtiyordu. Erbakan "MNP'ye mason, komünist ve Siyonistler dışında herkesi üye olarak kabul edeceğini" açıklamıştır. MNP'nin 8 Şubat 1970'de kongre açılışı tekbir sesleriyle yapıldı. Kuruluş beyannamesinde şunlar ifade ediliyor: "*Allah'ın, hakkı tutma, iyiyi sağlama ve kötüye men etme yolunda bulunmak üzere seçtiği mümtaz ve aziz milletimiz(in)... Asırlardan beri özleyip (beklediği) kendi ruhunun derinliklerinden gelen... Mana ve madde sahasında yeniden doğuşundan başka bir şey olmayan (Milli Nizam Partisi'nin)... Milletimizin fıtratında mevcut ahlak ve fazileti, kuvveden fiile çıkartmak ve bu sayede cemiyetimize nizam huzur, içtimai adalet... Saadet ve selamet getirmek gayesiyle kurulduğu... Ve bu manada birinci parti olduğu...*"[535]

Bu görüş açısı MNP'nin programının temel mantığını oluşturdu. Aynı şekilde programın 6. maddesinde din konusuna yaklaşımları ise şöyle: "*...Milletimizi dini bilgiden kısmen veya tamamen mahrum bırakmaya müncer olabilecek yanlış politikanın yerine, dini hislerin istismarına mahal ve imkân bırakmayacak mahiyette bir eğitim ve öğretim politikası takip ve tatbik etmek davasındayız...*"[536] Erbakan, ayrıca "milliyetçi ve mukaddesatçı bir Türkiye yaratmakla da karşı karşıyayız" şewkliden ifadele ettiği görüşüyle Türk-İslam sentezci politikaları savunduğunu da ortaya koyuyordu. Çok açık olarak İslami ideolojik görüşü temsil eden MNP, programının ekonomik, siyasal, demokratik ve toplumsal bölümlerinin tamamı İslami değerlere dayanıyordu. Anadolu'nun küçük ve orta ölçekli esnafı ve üreticisi üzerinde politika yapmış olan MNP'nin öncelikli politikalarından biri antikomünist mücadele çizgisiydi. Siyasal yaşama adımını attığı andan itibaren ‚antikomünist bir cephenin' oluşturması önerisini bütün sağ partilere ve örgütlere yaptılar. Öyle ki, Türk ekonomisindeki 'devletçiliği' komünist etkilenme olarak belirlemiş, iktidara geldiklerinde 'özel girişimciliği' bugünkü adıyla 'özelleştirmeyi' temel alacaklarını belirtmişlerdi.

Siyasal faaliyetini ve propagandasını İslami çalışma üzerine oturtan MNP, hemen her yerde İslami esaslara göre bir iktidar istediğini vurgulamaktaydı. Erbakan 12 Haziran 1970 tarihinde Diyarbakır'da yaptığı konuşmada şunları belirtiyor: "*MNP'nin görüşü hakkı getiren batılı yok eden görüştür. MNP 4 aylık bir çocuk gibidir ve bu çocuğun terbiyesini ve gideceği yolu öğrenmesi için Akşemseddin Hazretleri'ne teslim edildi, Cenabı Hakk'ın aziz milletimizi Âdem Aleyhisselamdan beri muhtelif peygamberler vasıtası ile insanlığa gönderdiği hak yolunu bir seneden beri bekçisi yaptı. Masonların Selanik'te loca kurduklarını ve bir ta-*

535) ÖZEK Çetin, *Devlet ve Din*, İstanbul, Ada yay., syf:572-573.

536) Aktaran ÖZAKINCI C., age, syf: 308-309.

kım subayları da Mason yaparak hazırladıkları Hareket ordusu ile Sultan Hamit'i tahtından indirdiler... Böylece dünyanın idaresi Müslümanlardan Yahudilerin eline geçti ve İslam imparatorluğu çöktü. Milli Nizam, elli senelik karanlık devirden sonra 1000 senelik iman davasına giden yoldur... İktisadi meselelerin çözülmesi, insanlığın zenginleştirilmesi için din düşmanlığı yapmak gereksizdir, imanlı insanın, dinini bilen insanın Masonik oyunları sezeceği endişesiyle İmam Hatip okulları ve Kuran kurslarına engel oldular, Milli Nizamı kısa zamanda Yurt sathında duyuracağız..."

MNP Genel Başkanı Erbakan, gazetecilere yapmış olduğu açıklamada İslamcılar için Cuma günlerinin kutsal olduğunu bunun için tatil edilmesi gerektiğini belirtiyor. Erbakan sözlerini şöyle sürdürüyor: "*Türkiye'de Anayasa tam bir din ve vicdan hürriyeti tanımıştır. Ancak, bu hürriyet 163. madde ile kısıtlanmıştır. Bizim Türkiye'de bir vaiz çıkıp 'Faiz haramdır' diye vaaz verir ve tevkif edilir. Bu gibi sözler yüzünden 10 binden fazla din adamı mahkemelerde, hapishanelerde sürünmektedir. Bizdeki din hürriyeti hiçbir batılı ülke ile mukayese edilemez. Ancak Rusya ile mukayese edilebilir. Risale-i Nur okudu diye adamı tevkif et. Olur, mu böyle şey? Ne diye Cuma günleri tatil yapamıyoruz da Pazar tercih ediliyor? Pazar günü Hıristiyanlar kiliseye giderler. Cuma günü tatil yapılsa da Müslümanlar rahatça camiye gitseler olmaz mı? Ne mecburiyeti var bu milletin bu zulmü çekmeye? (...) Bu 163. madde kaldırılarak, din hürriyeti Müslümanlara mutlak verilmelidir. Bütün batılı ülkelerde din siyasete hâkimdir. Hatta İsrail'de din devletin de üstündedir. Dinle devlet ayrı şeydir, birleşmez; boş laftır, uydurmadır. Gerçek değildir. Dinle devlet aynıdır. Beraber yürür. Ayrılmalarına imkân yoktur."Hilafetin gelmesinin birçok büyük faydaları olabilir. Siyasi faydaları da. Ben illa gelsin iddiasında değilim. Ama millet isterse her şey olur...*"[537]

Erbakan 7 Ekim 1970'de, Edirne'deki konuşmasında ise şunları diyor: "*... Tek tip mektep diye kız ve erkek çocukları lisenin son sınıfına kadar aynı sırada oturtup ahlaksızlığı öğütmektedirler... Bira içki değildir diye camiler civarında içki sattırmaktadırlar... Milletin kültürünü tahrip için Kültür Sarayı denilen tiyatro yapmaktadırlar, turizm bahanesiyle memlekette 85 tane kilise inşa edildi... Ama cami tamiratına para verilmemekte... Evinde dini kitap okuyanlar tutuklanmakta, Kuran kurslarının kadrolarını ortadan kaldırmak için sinsi tertipler hazırlanmakta... MNP gelince liselerde okutulan sosyoloji ve ahlak kitaplarının yerine Efendimizin Hadis-i Şerif kitaplarının, İmam-ı Gazali, İmam-ı Rabbani hazretlerinin kitapları okutulacaktır...*"

---

537) Anayasa Mahkemesi Milli Nizam Partisi Kapatmas Davası İddanamesi/, 20.05.1971. www. Belgenet.com

Ortak Pazar veya Avrupa Birliği ve Hıristiyan-Yahudi dinleri üzerine değerlendirmeler yapan Erbakan'ın söylemiş oldukları oldukça dikkat çekiciydi: *"Müşterek Pazar'a girilmesini militan bir şekilde müdafaa edenler, dikkat edilirse laikliği dinsizlik veya dine karşı laka ydî şeklinde tefsir edenler ve batılılaşmayı, Batı'nın maddi medeniyet ve tekniğinin çok ilerisinde, Batı Hıristiyan dünyasının inanç ve kültürel sistemini benimsemek şeklinde anlayanlar, İslamiyet'i gelişmemizin engeli telakki eden ve fakat bu fikir ve kanaatlerini açıkça ifadeden çekinen kozmopolit zümreler, Türkiye'nin bir an evvel Müşterek Pazar'a girmesini, bu gayelerinin gerçekleşmesi yönünden hararetle savunmaktadırlar. "Ortak Pazar, bir 'Katolik Birliği'dir. Hedefi üye memleketleri tek bir devlet halinde birleştirmek ve kendine mahsus ideolojik maksatlara sahip bir konseyde toplayarak, her bir üye memleketin hükümranlık hakkını elinden almak gayesini gütmektedir... Muhterem kardeşlerim, Ortak Pazar, bilesiniz ki aslında, özünde, iç planında bir 'Siyonist Oyunu'dur. Meselenin kökü bugün Siyonistlerin elinde bulunan Tevrat'a kadar gidip dayanmaktadır... Bugün her Siyonist'in kalbinde Tevrat'a olan bağlılığından dolayı bir dünya hâkimiyeti kurmak planı yatmaktadır. Ortak Pazar da bunun bir tatbikatı olarak orta ya atılmıştı..."*

Partinin ideolojik ve siyasal programının oluşturulmasında, partinin örgütlendirilmesinde, parti marşının hatta parti ambleminin belirlenmesinde Eşref Edip, Necip Fazıl Kısakürek gibi dönemin önde gelen İslamcı entelektüellerin çok önemli etkileri oldu.[538] Bu görüşler, İslami hareketin geleneksel politikalarının esaslarını oluşturmaktır. 1969 yılından beri, koşullara bağlı olarak nispi değişiklikler yapılmakla birlikte ana teması korunmaktadır. MNP'nin kuruluşunda belirtilen temel felsefe, bugünkü bütün İslamcı hareketlerin görüşlerinden hiç bir farklılık yoktur.

MNP'nin İslami esasları temel alarak yürüttüğü siyasal faaliyet geleneksel devlet politikasıyla çelişkiler oluşmaya başladı. Politikalarında 'ümmetçiliği' ön plana çıkararak 'İslam ideolojisine dayalı bir devlet kurma' amacında oldukları, 'laikliğe ve Atatürk devrimlerine aykırı hareket ettiği' gerekçesiyle, ordunun vermiş olduğu muhtıranın hemen ardından, hem Siyasi Partiler Yasası'nın 93-94-97-101. maddelerine hem de Anayasanın 163. maddesine dayanılarak 20 Mayıs 1971'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı.[539] Böylece İslamcı akımların ve özellikle tarikatların siyasal kimliğini ilk kez kamuoyuna yansıtan ve kendisine önemli bir meşruluk kazandıran MNP'nin siya-

538) *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt :6/İslamcılık*, İletişim yay., İstanbul, 2004, syf: 558, TURAN Sara Gül, *Refah Partisi'nin Negatif Yüzü*, İzmir, Layal yay., 1995, syf: 47.

539) Anayasa Mahkemesi Milli Nizam Partisi Kapatma Kararı/, Anayasa Dergisi, sayı.10, www.Belgenet.com

sal yaşamı sona verildi. . Erbakan hastalığını gerekçe göstererek İsviçre'ye gitti. Bu partinin yöneticileri de ne tutuklandı nede haklarında dava açıldı.

Kısa süreli siyasal bir geçmişi olan MNP Türkiye'nin gelecekteki siyasal yaşamını çok ciddi olarak etkileyecek bir siyasal hareketin doğmasının temellerini oluşturmuş oldu. Öyle ki MNP'nin devamı olarak kurulan Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi, Saadet Partisi ve hatta Adalet ve Kalkınma Partisi isimleri MNP'nin kuruluş bildirgesinde geçen kavramlardan alındı. Bu bir bakıma kurulan bütün partilerin MNP geleneğinin devamı olduğunun mesajını içeriyordu.

MNP'nin kapatılması, ordu içerisinde bir kısım tartışmalara neden olmuştu. Generallerin bir kesimi MNP'nin kapatılmasının siyasal olarak yanlış sonuçlara yol açacağını düşünüyorlardı. Süleyman Arif Emre bu gerçekliği şöyle değerlendiriyor: "*Hatta bu kapatmaya (MNP'nin kapatılması) Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Refet Ülgenalp Paşa karşı çıkmıştı. Nuri Emre (MİT mensubu) bana bu konuda Refet Paşa'nın düzenlettiği bir rapor göstermişti. Bu raporda sol anarşinin hız kazandığını, bunu önlemek için, din eğitimine ağırlık verilmesi gerektiğini belirtiyordu. Hatta o sıralarda toplanan Maarif Şurası'na hitabeti kuvvetli bir kurmayı göndererek Şuur'dan bu konuda menfi bir karar çıkmasını önlemek istemişti...*"[340]

MNP'nin kapatılmasına karşı çıkılmasının en önemli nedenlerinden biri ABD'nin bölgedeki siyasal çıkarlarıydı. 1970'lerin başında geliştirdiği 'yeşil kuşak' projesine göre Sovyetler Birliği İslam'ı n etkin olduğu ülkelerle kuşatılacaktı. Bu stratejinin yaşama geçirilmesi için Türkiye'de sol hareketin gelişmesini frenlemek için İslami hareketin güçlenmesinin ve kitleselleşmesinin nesnel zeminin hazırlanması gerekiyordu. Bu nedenle Türkiye'de mevcut siyasal rejimin hemen her dönem ihtiyacını duyacağı bir İslami partinin varlığı şarttı.

Türkiye'de İslami söylemlere dayanan bir partiye tekrar ihtiyaç duyulmasıyla, darbeci generaller, Erbakan'ı, İsviçre'de ziyaret ederek yeni bir parti kurulması için Türkiye'ye davet etmişlerdi. Dönemin en 'laik' Org. Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ile Özel Harp Dairesi Başkanı Org. Turgut Sunalp, Erbakan'ı ikna için ayağına giderler ve bu görüşmeden sonra MSP kurulur. Araştırmacı Sarı Gül Turan, 1971 Askeri darbeci generallerle Erbakan arasındaki ilişkiler üzerine şunları belirtiyor: "*Partinin kapatıldığı sırada Sıkıyönetim de ilan edilmişti. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı gene Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan Türkiye İşçi Partisi yöneticileri ile birlikte, Milli Nizam Partisi yöneticileri hakkında soruşturma açılması için askeri savcılığa emir verdi. Soruştur-*

340) *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt :6-İslamcılık*, İstanbul, İletişim yay., 2004, syf: 560-561.

ma TCK'nın 163. maddesine göre yürütülüyordu. Soruşturma sonunda MNP Genel Başkanı Erbakan ile milletvekilleri hakkında dokunulmazlıklarının kaldırılması için hazırlanan dosya TBMM Başkanlığına verildi. Ama ne olduysa oldu, dokunulmazlık dosyası komisyonda eridi. Bu arada Erbakan Avrupa'da boy gösteriyor, Almanya'da 'Tek Nizam Gazetesi'ni yayın hayatına sokuyordu... Dosyanın komisyonda uyutulduğu haberi Erbakan'a çabuk ulaştı. Bu arada, 12 Mart askeri darbesinin Hava Kuvvetleri komutanı Muhsin Batur ile Orgeneral Turgut Sunalp İsviçre'ye giderek, Erbakan'a Türkiye'ye dönüp parti kurması için her türlü güvenceyi verdiler..."(541) Erbakan ile generaller arasındaki gizli pazarlık hangi konular üzerinde ve nasıl gerçekleşti bilinmiyor. Bu durum bir kısım İslamcılar için uzun zaman tartışma konusu olmuş ve Erbakan'a yönelik güvensizliklere ve kaygılara yol açmıştı. Ancak bilinen bir başka şey de, MNP'lilerin 12 Mart 1971 gerçekleşen askeri darbeyi desteklemeleridir. MNP'nin kurucuları arasında yer alan, İslamcıların önde gelen kadrolarından biri olanak bilinen ve aynı zamanda Nakşibendî tarikatına bağlılığı ile tanınan Hasan Aksay şunları söylüyor: "12 Mart'ta ordumuz yetişip durdurmasaydı, mevcut siyasilerin elinde millet ve memleketimiz karanlık bir uçuruma yuvarlanıyordu..."[542] Böylece MNP'yi kapatan generaller, İslamcılar tarafından aslında ‚kurtarıcılar' olarak görülmekte ve değerlendirilmekteydi. Bu yaklaşım aynı zamanda İslamcı hareketin, mevcut siyasal rejime bakış açısını ortaya koyuyordu.

11 Ekim 1972'de Milli Selamet Partisi (MSP) kuruldu ve başkanlığına Süleyman Arif Emre seçildi. Nurcu-Nakşibendî ittifakıyla kurulan MSP'nin 1.kongresinde parti yönetimine MNP'nin eski kurucu kadroları getirildi. Erbakan, Arif Emre, İslam Müftüoğlu, Hasan Aksay, A. Tevfik Paksu, Fehmi Cumalıoğlu, Oğuzhan Asıltürk, Hüsamettin Akmumcu, Şevket Kazan, Recai Kutan gibi birçok yönetici sayılabilir. MSP'nin oluşturduğu parti programı içerik olarak MNP'nin özel bir kopyasıydı. Erbakan, Abdi İpekçi ile yaptığı bir röportajda MNP ile MSP arasındaki ilişkiyi şöyle değerlendiriyor: "*MNP kapandığı zaman ne olacağı yine kanunlarda gösterilmiştir. Bu partinin hükmi şahsiyeti ortadan kalkar. Ama bu partiye üye olan milyonlarca insan, herhangi bir şekilde milletin bu çeşit büyük bölümlerinin demokrasi dışında tutulması veya onların hakkında herhangi bir muamele yapılması esasen mümkün değildir... Bugüne kadar kurulan birçok partiden birisi de Milli Selamet Partisidir(MSP). Bunların arasında herhangi bir münasebet zorlayarak kurmakta ne bir fayda vardır, ne de mana ifade eder...*"[543]

---

541) TURAN Sara Gül, age, syf: 48.

542) ÇORUMLU T., *Büyük Türkiye'de Doğru Erbakan Olayı*, İstanbul, 1994, syf: 24.

543) SARIBAY Ali Yaşar age, ,syf:108-109

MNP gibi MSP'nin de İslami tarikatlarla -özellikle de Nakşibendî- ilişkisi olduğu biliniyordu. Çok da gizlenmeye gerek görülmeyen bu durumu değerlendiren İslamcı yazar Nasuhi Güngör şunları belirtiyor: "*MSP'nin Türkiye'deki diğer İslami yapılanmalarla olan ilgisi, farklı zamanlarda farklı ilişki biçimlerini almıştır. Ancak. MSP'nin genel yapılanması içinde Nakşibendîliğin önemli ölçüde belirleyici olduğu, ancak bu belirleyiciliğin Türkiye'de farklı isimler etrafında varlığını sürdüren tüm Nakşîler için bir 'tek merkez' oluşturmadığını da burada anmak gerekiyor. Bu nokta bir hayli önem taşımaktadır. Zira Türkiye'de en yaygın tarikat olan Nakşibendîlikle ilgili yapılan değerlendirmelerde önemli hatalara düşülmektedir. Örneğin, yakın bir zamanda vefat eden Esad Coşan örneğinde görüldüğü gibi, bir ya da birkaç şeyhin Milli Görüş'ten ayrılması, hareketle Nakşibendîlik arasında kopma olarak değerlendirilmektedir. Oysa Milli Görüş hareketi içinde Nakşibendîlik harekete rengini veren en önemli unsurlardan birisidir. Nakşibendîliğin Türkiye'de, sonradan ortaya çıkan cemaatler gibi modern sosyal topluluklar gibi tanımlanmak istenmesi bu hataları doğurmaktadır. Burada, yani Milli Görüş hareketinde Nakşibendîliğin rolünü, Esad Coşan örneğinde olduğu gibi bizatihi siyasette etkin olma yöntemiyle birbirinden ayırmak gerekmektedir. Birisi siyasete ahlaki bir çerçeve ve sınır çizerken, diğeri ise siyasete doğrudan müdahaleyi içermektedir.*"[544]

MSP'nin genel idare kurulu ağırlıklı olarak tüccar ve mühendislerden oluştu. "*Kısa süre içinde, 21 Ocak 1973'te toplanan Birinci Büyük Kongre'de MSP, 42 il ve 300'e yakın ilçede örgütlenmişti...22 Temmuz 1977'de yapılan 1.Fevkalade Büyük Kongrede ise 65 ilde yaklaşık olarak 400 ilçede örgütlenmesini tamamlamıştı...*"[545]

Partinin siyasal kimliği de 'İslamcı sağcı' olarak tanımlandı. "*Biz sağcılık derken iktisadi bakımdan serbest teşebbüsü tanıyor ve iktisadi kalkınmada bunun büyük rolü olduğunu kabul eden görüşü kastediyoruz. Sağcılık derken bütün meselelerde manevi değerlerin kıymetini göz önünde bulundurarak dolayısıyla manevi yatçı ve ahlakçı olmayı kastediyoruz. Türkiye'de sağda olduğunu iddia eden herkes sağı bu manada anlar. Manevi değerlere karşı saygılı olmanın zarureti. Manevi değerlerin ehemmiyeti. Sağı bugün bizim partimiz temsil etmektedir.*"[546] MSP'nin bütün siyasal tarihi boyunca izlediği pratik tam da buna denk düşmekteydi.

İslami çevrelerin aldığı oy potansiyeli bakımından 1973'lerden bu yana belirgin bir gelişme eğilimi göstermektedir. Bazı dönemler oylarında belli bir

544) GÜNGÖR Nasuhi, *Yenilikçi Hareket*, İstanbul, Anka yay., 2001, syf:28.

545) ÇAKIR R., *Ayet ve Slogan*, İstanbul, Metis yay., 1994, syf:217.

546) ONUR Necmi, *Yeni Gazete*, 08.05.1970.

düşüş ve yükseliş yaşanmasına rağmen genel istikrarını koruyan ve hatta istikrarlı bir gelişme eğilimi içerisinde olan bir partiydi. MSP'nin oy aldığı bölgeler dikkate alındığında daha çok İç Anadolu ile Doğu ve Güneydoğu şehirleri ağırlıklıdır. Özellikle mezhepsel çatışmaların yüksek olduğu ve dinsel faktörlerin ağırlıkta olduğu bölgelerde MSP'nin oy potansiyeli yüksekti. Sanayi kentler olarak gördüğümüz önemli metropol kentlerde ise oy oranı nispeten düşüktü. Ancak MSP'nin ilk kez girdiği seçimlerde, yüzde 11,8 oy alarak 48 milletvekili çıkartmış olması, siyasal çevrelerde önemli bir şaşkınlık yaratmıştı. Bu başarı aynı zamanda, siyasal islamcı hareketin gelişme potansiyelini ortaya koyuyordu. MSP, parlamentoda oluşturulmuş bütün koalisyonlarda yer almakla dikkatleri üzerine çekiyordu. MSP, hükümet olmayı birçok bakımdan istiyordu. Birincisi hem sistem güçleri karşısında hem de kamuoyu karşısında kendisine tam meşru bir zemin oluşturmayı, ikincisi ise sistem içerisinde kadrolaşmayı, propaganda ve örgütlenme alanında devletin olanaklarını kullanmayı hedefliyorlardı. Bunun içinde daha önce, 'komünizm yolunda' gittiğini iddia ettiği, İslam'ın gelişmesinin önünde en büyük engel olarak gördüğü CHP ile hükümet koalisyonu yapmaktan hiç tereddüt etmedi.

MSP'nin CHP ile koalisyon yapmasının nedenleri açıklanırken şunlar belirtiliyordu: "*Bu ortaklık bir defa ortalıkta dolaşan dedikodu, söylenti ve iftiraları ortadan kaldırmıştır. Milli Selamete iktidar mı teslim edilirmiş veya Milli Selameti bu meclislere nasıl oluyor da, sokuyorlar diye hayıflananların gözleri fal taşı gibi açılmış adeta yüreklerine inmiştir. Evet, artık hiçbir çevrenin şüphesi kalmamıştır ki Milli Selamet Partisi de Anayasanın vazgeçilmez unsur diye temsil ettiği siyasi teşekküllerinden biridir. Ve kırk sekiz kişi ile hükümete ortak olmuştur.*"[547]

M. Karahasanoğlu da MSP'nin CHP ile ortak bir koalisyon hükümeti kurmasının açıklarken, asıl amaçlarının İslamcı partiye meşruluk kazandırmak olduğunu söylüyor: "*En solundan en sağına, en resmisinden en hususisine kadar herkes ve her müessese MSP gerçeğini kabul etmiş ve meşruluğunu teyit etmişti. Bu, Erbakan'ın düşüncelerinin ve bunların siyasi bir harekette kadrolaşmasının Türkiye devletinin bütün müesseseleri tarafından itiraz edilmeyecek şekilde demokratik sayması, meşru kabul edilmesi idi...*"[548]

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki partilerin elde etmiş oldukları milletvekili dağılımı, bir koalisyon hükümetini zorunlu kılmıştı. MSP ise 48 milletvekiliyle 'kilit parti' konumundaydı. Erbakan, CHP ile ortak hükümet kurma is-

547) SEVİGEH M. Gündüz, *Koalisyon Tek Yol*, Ankara, Yüksel Matbası. 1977, syf:17.

548) KARAHASANOĞLU M., *Masona-Komüniste-Renksize Karşı Tek Adam Erbakan*, İstanbul, Akıncı yay., 1975, syf:159.

teğini partisinin ilgili kurumlarına kabul ettirdi. İki partinin yöneticileri arasında yapılan görüşmelerden sonra, 26 Ocak 1974 tarihinde MSP-CHP koalisyonu kuruldu ve ülkeyi yönetmeye başladı. MSP'ye "bir Başbakan Yardımcılığı, bir Devlet Bakanlığı (din işlerinden de sorumlu), İçişleri, Adalet, Ticaret, Gıda Tarım ve Hayvancılık, Sanayi ve Teknoloji Bakanlıkları verildi." MSP'nin CHP ile hükümet olması, İslamcı tabanı nispeten etkiledi. Bu durum 1977 seçimlerine yansıdı. MSP'nin 1973 seçimlerinde yüzde 11,8 oranında almış olduğu oy sayısı 1.269.918'dir. 1977 seçimlerinde ise bu oran yüzde 8,6 ya gerileyerek almış olduğu oy sayısı 1.265.771dir. 1973 seçimlerinde 48 milletvekili çıkarırken, 1977 seçimlerinde bu sayısı 24'e düşmüştü.*

1973 ve 1977 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde İslamcı hareketin gelişme eğilimi içerisinde olduğu illerin sosyo-ekonomik durumları ve gelişmişlik düzeyleri oldukça dikkat çekicidir. Örneğin, nüfusu 50 binden yukarı olan illerin sosyo-ekonomik durumlarına göre yapılan belirlemelere göre üç kategoriye ayrılmış. Birinci grup Gelişmiş iller: MSP'nin bu illerdeki ortalama oy oranı % 8,5, İkinci grup: Orta düzeyde Gelişmiş illerde %17, Üçüncü grup: Az gelişmiş iller: %27,3 olarak belirlenmiş.[549] İslamcı partinin geri kalmış bölgelerde daha fazla oy almış olması, uzun yıllara dayanan örgütlenmesiyle doğrudan ilişkilidir. Henüz bir kent partisi haline gelmediği ama bu alanda da ciddi gelişme koşullarına sahip olduğunu gösteriyordu.

MSP'ye oy verenlerin %74,1'i parti programını beğendikleri, %14,8'i parti başkanını benimsedikleri ve % 3,7 partiye olan eski alışkanlıkları olarak belirlenmiş. Bu verilerin ortaya koyduğu temel olgu, MSP'ye oy verenlerin çok bilinçli bir tercih yaptıkları ve ideolojik düşündüklerini ortaya koyduklarıdır.

MSP'nin en yüksek oy aldığı illerin özellikle Kürtlerin yoğunluklu olarak yaşadığı bölgelerin olması ayrıca üzerinde durulması gereken bir nokta. Bunun devletin Kürtlere yönelik izlemiş olduğu politikalarla doğrudan bir ilişkidir. Örneğin, 1977 seçimlerinde en yüksek oyu aldığı Bitlis %27,3, Hakkâri %18,5, Mardin %23,2, Siirt %22,0, Van %20,5 olarak belirlenmiş.[550]

MSP'nin CHP ile yapmış olduğu koalisyon hükümetinin bozulmasından sonra, Nisan 1975 yılında, MSP, Adalet Partisi (AP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ile Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe (MC) Hükümetlerini kurdular. 12 Eylül 1980 yılına kadar devam eden

---

* Daha Geniş Bilgi İçin DİE 1973 ve 1977 Yılı Milletvekili Genel Seçimleri. www.die.gov.tr

549) ÇAVDAR Tevfik, "Seçim Sonuçlarının Getirdiği Bulgular", *Özgür İnsan*, 2003, N°:18, syf:26-30.

550) www.die.gov.tr, 1977 Milletvekili Genel ve Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Üçtebir Yenilenme Seçimi Sonuçları

MC hükümetleri boyunca, Türkiye sürekli siyasal istikrarsızlık içinde oldu. 1970-1980 yılları arasında, Türkiye'nin iç siyasal sürecinde, hem İslamcı hem milliyetçi güçler, toplumsal hareketlerin gelişmesi karşısında sivil militer güçler olarak görev aldılar. Türkiye'de iç siyasal çatışmanın yoğunluklu olarak arttığı bu süreçte, İslamcı hareketler ciddi bir gelişme eğilimi içerisindeydiler. Özellikle İran İslam devrimi Türkiye'de önemli bir siyasal etki yaratmıştı. MSP, bu süreçten güç olarak İslamcı politikaları ve özellikle şeriata dayanan bir düzeni çok daha açık bir tarzda savunmaya başlamıştı. Örneğin 6 Eylül 1980 günü, MSP'nin Konya'da düzenlemiş olduğu, Kudüs'ü Kurtarma Mitingi' bunun çok somut bir örneğiydi. Erbakan MSP Genel Başkanı olarak, 4 Eylül 1980 günü Çanakkale'de yapmış olduğu konuşmasında "*Bir teşekkür, bir dua ve bir davet ile toplantıyı kapatacağım. Davetim şudur, şimdi sizin çalışmalarınız 4 Eylül günü bitiyor. Sizi buradan alıp hepinizi Konya'ya götürmek istiyoruz. 6 Eylül günü 'Kudüs'ü Kurtarma Günü' olarak düzenlemiş bulunuyoruz. İnşallah Türkiye'nin muhtelif yerlerinden gelen 100 bin genç iştirak edecektir*".

6 Eylül 1980 günü yapılan mitinge MSP Genel Başkanı Erbakan olmak üzere Türkiye genelindeki bütün yöneticiler katıldı. Miting de "Dinsiz Devlet yıkılacak elbet, Şeriat gelecek, gözyaşı dinecek, Şeriat İslam'dır, Anayasa Kuran, Şeriat hakkımız söke söke alırız. Komutan Erbakan" gibi sloganlar atılırken, "*Ne Doğu ne Batı, tek yol İslam, hak yol İslam. Cihadımız devletimiz kurulunca ya dek, ya Şeriat ya ölüm, tek Halife tek devlet, Hocam sabırla emrini bekliyoruz*" gibi pankartlar taşındı.

Miting sırasında Erbakan'ın yaptığı konuşma ise tam bir şeriat için savaşma çağrısıydı: "*İstanbul'un fethinde çalışkanlık, cihat aşkı, çalışma azmi bize örnek olmalıdır. Sultan Fatih'in yeni ordusu, Fetih'ler sizin olsun. Gazanız mübarek olsun. Kılıçlarımızı bileyeceğiz. Hazır olun. Hep beraber milletimizin saadeti ve selameti için, Milli Selamet'in başarısı için bütün gücümüzle çalışacağımıza söz veriyoruz. Esselamü Aleyküm.*"[551]

Konya Mitingi'nden 6 gün sonra, yani 12 Eylül 1980 günü, generaller askeri darbeyi gerçekleştirdiler. Böylece, diğer partiler gibi MSP de hukuki varlığına son verilerek kapatıldı. Başta Erbakan olmak üzere MSP merkez yöneticilerinin önemli bir kesimi tutuklandılar. Ancak İslami hareket gelişmeye devam etti.

2- REFAH PARTİSİ VE FAZİLET PARTİSİ

FP ve FP, İslamcı hareketin sistem içerisindeki temsilcileri olarak, Türkiye'nin siyasal sürecinde ciddi etkiler yaratan partiler olarak bilinir. Siyasal ya-

551) Aktaran TURAN Sara Gül, age, syf:62-64.

şamları kısa tarihsel bir dönemi kapsamakla birlikte, ideolojik-politik görüşleri, örgütsel yapısı ve kadro iskeleti olarak MNP-MSP'nin devamıydılar. Bu nedenle, RP-FP'nin birlikte ele alınması, özellikle 1987-1997 yılları arasında, siyasal islamın gelişmesinin çok yönlü irdelenmesi bakımından önem kazanmaktadır. Çünkü bu tarihsel dönemde siyasal islamcı hareket çok yönlü gelişmesi ve sistem içerisindeki dengeleri doğrudan etkilemeye başladı. İslamcılığın ciddi bir gelişme içerisinde olduğu 10 yıllık dönem içerisinde İslamcı partilerin sistem içerisinde oynayacağı rol, önemli siyasal tartışmalara neden oldu.

12 Eylül 1980 askeri darbesinde sonra, İslami hareketin siyasal simgesi haline gelen bu iki partinin gelişim evresi hakkında genel özet bir değerlendirme yapıldığında şunları söylemek mümkün: RP-FP'de hiçbir dönem iç demokrasinin işletilmedi ve esasen teşkilat-doktrin geleneği egemendi. MNP-MSP'de olduğu gibi RP-FP'deki yönetim biçimi de daha çok faşist partilerin örgütlenmesine benzemekteydi. Lider-Teşkilat-Doktrin üçlemesi, bir faşist hareketin en temel özelliklerinden biridir. Bu üçlü sistem MNP-FP geleneğinin de temelini oluşturmaktadır. Hatta bütün İslami örgütlenmelerde ve tarikatlarda bu model egemendir. Lider-Teşkilat-Doktrin üçlemesindeki en önemli faktörlerden biri, bu partinin aynı zamanda Türk-İslam sentezi ideolojisinden önemli oranda etkilenmiş olmasıdır. İnsan haklarından, özgürlükten bahseden RP-FP'nin içyapısı tersine katı bir merkeziyetçilik, muhalefetsiz bir yönetim, parti içi iktidarın belli başlı bilinen bir kaç kişinin elinde toplandığı bir yönetim anlayışı çok açık olarak hâkimdi.

Parti içinde muhalefet olmak, alınan kararlara karşı çıkmak, yöneticilere itaatsizlik yapmak davaya verilen en büyük zarar olarak görüldü. Bu nedenle Erbakan, MNP'nin kuruluşundan bu yana tam otuz yıl boyunca başkan oldu. Otuz yıl içerisinde dört parti açıp kapattıran Erbakan'ın karşısına bugüne kadar tek bir başkan adayı çıkmadı. Hiç kimse Erbakan'a karşı açıktan muhalefet etme cesaretini gösteremedi. Parti içinde tek söz ve karar sahibi, Erbakan ve sayıları 10 geçmeyen yakın çalışma arkadaşları oldu.

Vurgulanabilecek bir başka nokta RP-FP ile İslamcı cemaatler arasındaki ilişkidir. Genel olarak sağ partileri destekleyen tarikatlar, hem sistem içerisinde önemli olanaklar elde ettiler, hem de siyasal görüşlerini devletin kanallarını kullanarak siyasal görüşlerini daha geniş kesimlere propaganda etme olanaklarını elde etmiş oldular. RP ve FP'nin klasik bir cemaat partisi olmaması nedeniyle cemaatlerle İslamcı partiler arasındaki ilişkiler kendine özgü tarihsel siyasal koşullar içerisinde gelişti. Bu nedenle cemaatler, hiç bir dönem, İslamcı parti üzerinde doğrudan bir etki gücü oluşturamadılar. Çok sayıda ce-

maat var olmasına rağmen, bunlar arasındaki çıkar çelişkilerinin ciddi boyutlarda olması, İslamcı partiyi bir bakıma, 'cemaatler üstü' bir kurum haline getirdi. Hatta birleştirici bir rol oynamaya başladı. Bu bakımdan RP-FP; tarikatlarla şu veya bu düzeyde ilişkisi olan, ama çoğunlukla tarikatları kendi ekseninde yönlendirmeye çalışan bir özelliğe sahipti. Eğer böyle olmasaydı, tarikat çevreleri değişik partileri destekleme ihtiyacı duymazlardı. RP- FP'nin tarikatlar üzerindeki etkisini Şevki Yılmaz şu cümlelerle açıklıyor: "*...Nakşibendî olan Süleymancı olmaz. Nurcu olan Kadiri olmaz. Ama Nakşibendî olan Refah Partili olur. Nurcu olan Refah Partili olur. Süleymancı olan Refah Partili olur. Diğer bütün tarikatçılar Refah partili olur...*" Bunun en önemli nedeni ise, bugünkü mevcut tarikat liderlerinden hiçbirinin Erbakan'ı etkileyecek kapasitede olmamasıydı.

RP-FP'nin ayrıt edici bir başka özelliği de örgütlenme modele ve tarzıdır. RP-FP'de Türkiye'nin en büyük şehirlerinin herhangi bir caddesinden Türkiye'nin küçük bir köyüne kadar örgütlü bir yapıya sahipti. RP-FP tabanının önemli bir kesimi de şu veya bu biçimde örgütlüydü. Merkezden alt birimlere kadar örgütlü olan RP-FP'ye üye olan hemen herkese bir görev verilmesi anlayışıyla hareket etmekte ve böylece sıradan bir parti üyesini, parti çalışmalarında aktifleştirip örgütlü bir güce dönüştürüyordu. Tüm parti kurumlarının, ana karargah dediği RP merkezine bağlı olarak çalışması gerektiğini vurgulayan Erbakan, buna uymayanların İslam dininden değil 'patates dininden' olacaklarını söyleyerek, toplumsal yapı içinde saflaşmayı dayattı.

Örgütlenme tarzında merkezden alt birimlere kadar hiyerarşik bir yapı hâkimdi. Parti için disiplin merkezden alta doğru işletildi ve hatta birçok kez, Erbakan tek seçici rolünü oynadı. RP-FP kitlesinin kendi davasına bütün iradesiyle ve olanaklarıyla sarılmasını ve hatta 'zekâtın fakire değil cihat ordusu Refah'a verilmesi' gerektiğini belirtiyor. Nüfusun %99'nun Müslüman olduğu iddia edilen bir topluma, ' Müslüman'sanız, cihat istiyorsanız, Kuran-ı hâkim kılmak istiyorsanız, Refahı desteklemeye mecbursunuz' propagandasıyla toplum üzerinde bir psikolojik baskı oluşturmaya çalıştı.

RP'deki gelişmeyi inceleyen Cumhuriyet gazetesi eski yazarı Oral Çalışlar şu tespiti yapıyor: "*Refah Partisi'nin Siyasi Partiler Kanunu'nun izin verdiği örgütlenmesi yurt çapında yüzde 99 dolayında yani 76 ilin tümünde, ilçelerin yüzde 99'unda, beldelerin yüzde 87'sinde Refah Partisi'nin örgütlenmesi tamamlanmış durumda. Hemen hemen eksiksiz bir parti teşkilatından sonra asıl örgütlenme başlıyor. Bir tespihin taneleri gibi birbirine sımsıkı bağlı bir örgütlenme şeması ortaya çıkıyor. Örgütlenmenin tepesinde partinin il başkanı bulunuyor, Elli asıl, elli yedek oluşan il divanı ve yönetim kurulu her hafta yoklamanın en önemli gündem mad-*

desi olduğu toplantılarda bir araya geliyorlar. İlçe başkanlıklarının da divanları bulunuyor. İlçede kaç mahalle varsa, o kadar mahalle sorumlusu ilçe başkanına bağlı olarak çalışıyor. Mahalle müfettişleri, başöğretmenler bunlardan bazıları mahalle müfettişleri, mahalle sorumlularının çalışmalarını denetliyor: Mahalle tanıtma başkanları, seçim karargâh başkanları ilçe örgütlenmelerinin diğer kurumlarını oluşturuyor.

Her mahalle sorumlusunun yönetimi altında bir divan ve öğretmen var: Mahalle sorumlusu, kendi mahallesindeki her caddeye her sokağa ve her apartmana bir parti sorumlusu tayin ediyor: İlçedeki başöğretmene bağlı olarak her mahallede bulunan öğretmenler, seçim dönemlerinin dışında da eğitim çalışması yapıyorlar. Partinin örgütlenmesi böylece bir kentin kılcal damarları denebilecek caddelere, sokaklara ve apartmanlara kadar iniyor. Son derece katı bir hiyerarşinin olduğu bu örgütlenme içinde insanlara görev verilerek partiye daha çok bağımlı hale getiriliyor ve görevlerin sonunda cezalar ve ödüller konuluyor. Ödül olarak başarılı olanların hacca gönderildikleri biliniyor. Refah Partisi bu örgütlenme modelini, hedef bölge olarak gördükleri İstanbul'da 1 Kasım 1992 kısmi yerel seçimleri öncesinde oluşturdu. Seçimler sırasında RP'nin İstanbul'daki kayıtlı üye sayısı 80 bin iken, seçimlerde fiilen görev alanların sayısı da 80 bin oldu. Yani parti her üyesine mutlaka bir görev verdi, yapacak bir iş buldu: Seçim günü ellerindeki dizüstü bilgisayarlarında yer alan seçmen kayıtlarını tarayarak sandığını bulamayan seçmenlere yardımcı olan RP'lileri henüz unutan olmamıştır herhalde.

Tüm bunların dışında, bir de parti kadın kolları çalışmaları var. Her ilçede, ilçe başkanına bağlı olarak çalışan kadın örgütü bulunuyor. Her kadın örgütünde 14 kadın sorumluluk alıyor. İstanbul'un 32 ilçesi olduğu göz önüne alındığında sadece kadın kollarında sorumluluk alarak çalışan 148 kadının aktivitesinin önemi ortaya çıkıyor. Ancak parti için 1 Kasım seçimlerinde çalışan kadınların sayısı 1500'ü buluyor. Yerel seçimlerde başı açık kadınların da bu çalışmalara katılması, kadın kollarının önemini daha da arttırıyor.

Milli Gençlik Vakfı'nın bütün şubelerinin RP adına propaganda çalışmalarını sürdürdükleri bir gerçek. Tüm bu örgütlenme RP'ye diğer partilere oranla oldukça önemli avantajlar tanıyor. Örneğin, seçim döneminde bir gecede İstanbul'a üç yüz bin parti bayrağını bu örgütlenme asıyor. O da gecenin tümünde değil, yalnızca üç saatinde..."[552]

Örneğin İstanbul'da 80 bin üyeye sahip olan RP-FP'nin, seçim çalışmalarında görevlendirdiği insan sayısı ise 80 bindi. Diğer bir ifadeyle parti üyesi olan hemen herkes bu çalışmalarda görevlendirilerek aktif hale getirilmiş. Bunun

552) ÇALIŞLAR O., age, syf:95-96.

başka bir partide görülmesi pek olanaklı değil. 80 bin insanın hareket halinde bir kitleye dönüştürülmesi muazzam bir potansiyelin oluşması demektir. RP-FP'nin İstanbul gibi bir metropolde başarılı olmasının önemli faktörlerden biri dayandığı aktif tabanını çok bilinçli ve iradi bir tarzda harekete geçirmiş olmasıdır. RP-FP'nin bütün çalışma sistemi, bir biçimiyle 1980 öncesi sosyalist hareketinin çalışma tarzı ve örgütlenme modelinin geliştirilmiş ve döneme uyarlanmış halidir. Yığınlarla iç içe geçmiş, tabanıyla bütünleşmiş bir partide şu veya bu nedenlerle gerilemelerin olması pek fazla önemli değildi. Çünkü kendi toplumsal zeminini iyi yakalamış bir ideoloji ve kadro hareketi olarak toplumsal dengeleri bir bakıma alt üst etti.

Dikkat çekilmesi gereken bir başka önemli nokta da, RP-FP'nin siyasal geleneğinin kapitalist sistemle tam bir uyum halinde olmasıydı. Devletin stratejik değerlendirmelerinin dışında geliştirdiği farklı hemen hemen hiçbir politikası olmadı. Bunları bir kaç alt başlık altında sıraladığımızda, Birincisi RP-FP geleneğinin Kürt politikası esas olarak devletin belirlediği temel stratejik politikasıyla aynıydı. İkincisi, siyasal geleneğinde milliyetçilik önemli bir etki gücü oluşturdu. İdeolojik görüşlerinin siyasal gıdası Türk şovenizmi oldu. Üçüncü önemli bir faktörde İslamcılıktı. Günlük siyasal faaliyeti esas olarak İslamcılık propagandası üzerine oturtulmuştu. Bu partinin siyasal geleneğindeki İslamcılık, sistem tarafından oluşturulan ve ihtiyaçlarına yanıt veren bir İslami anlayıştı. Bu partilerin İslamcılık anlayışı ile sistemin İslamcılık politikası birbirini tamamlamaktaydı. Osman Tunç, RP'yi analiz ederken şunları belirtiyor: "*...RP, başlangıçta bütün toplumu kuşatan; ırkçı olmayan, ümmetçi bir temele dayanan, şuurlu bir evrensel söylemle işe başlamıştı. Ama belki kendi içinde konjonktürün gerektirdiği bir zorlamayla, giderek milliyetçi ve merkezci bir konuma kendini itmeye başladı.*"

RP-FP, büyük sermaye grupları ile olan ilişkileri ve onların ekonomik ve politik çıkarlarını koruduğunu birçok kez vurgulamıştı. İslamcı gelenekten gelen ve birbirinin devamı olan siyasal islamcı partiler, mevcut politikalarıyla kapitalist sistemin ekonomik düzeninden yana olduklarını özellikle hükümet oldukları dönemde çok açık olarak ortaya koydular. Ve uyguladıkları ekonomik politikalarıyla sistemin diğer partilerinden hiç bir farklarının olmadığı gibi, kapitalist ekonomik sistemin temel dinamiklerini geliştirme ve korumada daha kararlı oldukları görüldü. Buna rağmen bu iki parti kapatıldı. Bu iki partinin kapatılması Türkiye'nin o günkü tarihsel koşullar içerisinde bulunduğu iç siyasal dengelerle doğrudan ilişkilidir. Türkiye'nin bütün siyasal tarihi boyunca sistemin genel stratejisine uygun hareket eden siyasal islamcı hareket; devletin yönlendirmesinin dışına çıkmaya başlamasıyla siyasal bir krize yol

açtı. Yani bir bakıma, İslamcı hareketin yeniden sistem içerisine çekilmesi için devletin yaptığı siyasal bir müdahale olarak algılanabilir.

FP'nin kapatılması aynı zamanda 'Milli Görüş' geleneği bakımından tarihsel bir dönemeç oldu. İlk kez Milli Görüş lideri ile müritleri yol ayrımına geldi. Bu gelişme Türkiye'nin hem iç hem de uluslar arası dengelerini ciddi oranda etkiledi.

3- FAZİLET PARTİSİ'NİN KAPATILMASI VE MİLLİ GÖRÜŞ GELENEĞİNİN BÖLÜNMESİ

Fazilet Partisi kapatılmadan önce, genel başkanlık için başlayan mücadele aslında bölünmenin ilk işaretini vermişti. Milli Görüşçü gelenekte ilk kez liderin inisiyatifine karşı bir çıkış meydana geldi. Abdullah Gül, Bülent Arınç, Abdüllatif Şener gibi İslamcı gelenekten yetişmiş, partinin önde gelen kadrolarının başını çektiği bu hareketin arka planında ise siyaset yasaklısı olan ve İstanbul Belediye Başkanlığı sırasında, Siirt ilinde yapılan bir mitingde şiir okuyan Erdoğan bulunuyordu.

Kendilerini 'yenilikçi' olarak tanıtan söz konusu olan ekip, Fazilet Partisi'nin başkanlığına genelde Milli Görüş lideri olarak bilinen Erbakan'ın tek aday belirleme isteğine bu kez karşı çıkarak birden fazla aday ile genel başkanlık seçimlerine girmeyi parti yönetimine dayattılar. Erbakan kendisi siyaset yasaklısı olduğu için FP doğrudan müdahale edemiyordu. Ancak hem yakın çevresinde ve 'aksakallılar' olarak bilinen eski dava arkadaşlarıyla, hem de tek tek illerin yöneticileriyle doğrudan kurduğu ilişkilerle fiilen parti çalışmalarını organize ederek inisiyatifi ele aldı. Hatta Milli Görüş lideri olarak 'tek seçicinin kendisi olduğu' mesajını veriyordu. 'Yenilikçi' kanat, Erbakan'ın İslamcı kesim üzerindeki etkisini bildiklerinden, parti içinde oluşan 'yeni' muhalefetin Erbakan'a karşı olmadığını ve kendilerinin de doğal lideri olduğunu sürekli vurguladılar. Ancak, FP'nin daha güçlü hale getirilmesi için, Yargıtay Başsavcılığı'nın FP'nin kapatılması istemiyle açtığı davanın Anayasa Mahkemesi'nde görülmeye başlandığı bir dönemde, FP'nin kapatılmasını engelleyecek en önemli faktörün 'yenilikçi' hareket olacağını, FP'nin kulislerinde sıklıkla dile getirdiler. Ayrıca, parti içi 'demokrasinin' işletilmesi ve FP'nin 'yeni'den daha güçlü bir konuma getirilmesi için dışarıdan müdahalenin olmadığı bir liderliğe ve parti yönetimine ihtiyaç duyduklarını da yüksek sesle dile getirdiler. Erbakan ile yapılan görüşmelerde bu soruna dikkat çekildi ve FP'nin kapatılmasının engellenmesinin en iyi yolunun, genç ve aktif yeni bir genel başkan olacağını özellikle vurguladılar.

İslamcı parti içerisinde meydana gelen bu fiili çıkış aynı zamanda bölünme-

nin ilk işaretlerini de veriyordu. Erbakan ise, kendilerini 'yenilikçi' olarak gösteren muhalefet grubuna hiçbir biçimde inisiyatif vermek niyetinde değildi. Gelen bütün önerileri reddederek tek seçicinin kendisi olduğunu özenle vurguladı.

FP içerisindeki iç iktidar mücadelesi, Bülent Arınç'ın adaylığını açıklamasıyla fiilen başladı. Daha sonra FP içindeki 'yenilikçi' muhalefet bir araya gelerek, Abdullah Gül üzerinde anlaşarak seçimlere girme kararı aldılar. Böylece FP içerisindeki iktidar mücadelesi fiilen başlamış oldu. Bu süreci Abdullah Gül şöyle anlatıyor: *"Genel kongreye kırk gün falan kalmıştı. Arkadaşlarla 'Artık kim aday olacaksa, belirleyelim' dedik. O zamana kadar adayın belirlenmesini istememiştim doğrusu. Çünkü bizim için ilke önemliydi. Partinin nasıl bir parti olması önemliydi. Kim olursa olsun? Hatta bizi ikaz edenler vardı. Abdülkadir Bey, çok ikaz ediyordu. 'ANAP nasıl Mesut Yılmaz'a kaptırıldı? Hasan Celal Güzel varken, Keçeciler varken... Herkes birbirine düştü. Aman, bizde de böyle olmasın!' diye bizleri uyarıyordu. 'Bizde böyle durumlar yaşanmaz' dedik. Sonunda hepimiz bir araya geldik. 'Kim aday olsun, hep beraber seçin' dedik. 50 milletvekili vardı. 'Bülent Bey, Latif Bey ve Abdullah Bey...' dedi arkadaşlar. O günlerde kamuoyu da bizim isimlerimiz üzerinde duruyordu. 'Birimizi seçin' dedik. Abdülkadir Bey, 'Siz kendinizi seçtirmeyin. Gidin üçünüz bir yere, aranızdan birini belirleyin' dedi. Bunun üzerine Latif Bey, 'Abdullah Bey ve Bülent Bey'den biri uygundur. İkisi karar versin' dedi.*

Bülent Beyle ertesi gün, hepimizin çok sevdiği ve güvendiği bir arkadaşımızın bürosunda buluştuk. Ben kendi kararımı vermiştim doğrusu. Zaten ilk defa adaylığını açıklayan, Bülent Bey'di. Ayrıca Bülent Bey'in partideki siyaset geçmişi çok daha önceleri başlamıştı. 'Bülent Bey, siz zaten aday oldunuz' dedim. Bülent Bey hemen söze başladı: 'Ben düşündüm, taşındım. Senin aday olman daha doğru' dedi. Tabii o günlerde çok sevgili oğlunu da kaybetmişti. Ondan dolayı, 'Ben çok hissi davranıyorum. Sen aday olacaksın' dedi. 'Ama şartlarım var... Ne olursa olsun, şaibeli işleri olan, bize yakışmayan arkadaşlar olmayacak. Bilsek ki kongreyi bize kazandıracaklar, bizim yanımızda olmayacaklar. Bunu kesinlikle kabul edeceksin. İkincisi, son günlerde gelecek olan baskılara dayanamayıp da vazgeçmeyeceksin. Vazgeçersen, salona ben tek başıma girerim' dedi. 'Siz benden büyüksünüz. Adaylığınızı da siz önce açıklamıştınız. Ben sizinle gözü kapalı ve sonuna kadar her yere giderim' dedim ama Bülent Bey, 'Bu böyle olacak' dedi. Bu hareket aslında büyüklere, yaşlı insanlara örnek olacak bir hareketti..."[553] FP içindeki muhalefet, İslamcı parti geleneğinde ilk kez böylesi bir çıkış yapıyordu. Bunun birçok riskleri vardı.

553) SELİM Yavuz, *Gül'ün Adı*, İstanbul, Kim yay., 2002, syf: 96-97.

'Lider-Teşkilat-Doktrin' eksenli oluşturulan geleneğin fiilen bozulması anlamına gelen bu girişim, İslamcı parti içerisindeki taşların yerinden oynadığının ilk işaretleriydi. Bu süreçte atılacak en önemli adım birlik görüntüsü yaratmaktı. Tek adayla çıkmak oldukça önemseniyordu. Hem de Milli Görüş'ün doğal lideri ve tek otoriter Erbakan'a rağmen bu çıkışın başarılı olması için, katılımcılar tarafından belirlenen tek adayın çıkması önemsenmişti. Sonuçta üzerinde durulan Arınç ve Abdullah Gül ikilisinden, Arınç da Gül'ün aday olmasını isteyince sorun kolayca aşıldı. FP içerisindeki 'yenilikçi' grubun adayı A. Gül oldu. Bu hareketin arka planında olan ve herkesinde üzerinde birleştiği gibi gelecekte tek lider olarak görünen Tayip Erdoğan'da Gül'ü çok açık olarak desteklediğini ilan etti ve siyaset yasaklı olmasına rağmen çalışmaların içerisinde fiilen yer aldı. 'Yenilikçi' grubun çıkışı İslamcı hareket içerisinde önemli tartışmalara ve hatta tepkilere neden oldu. Ancak bütün bunlardan öte, hareketin doğal lideri Erbakan'ın tavrı önemliydi. Bu harekete karşı olduğu biliniyordu. Gül, adaylığını açıklamadan önce doğal liderini ziyaret ederek kararını anlattı:

"Arkadaşlarla bir araya geldik ve kararımızı açıkladık. Bu arada hiçbir arkadaşa duyurmadan Erbakan Hoca'ya gittim. 'Olacakları benden duymanızı isterim. Gelişen olayları üçüncü bir kişiden veya gazetelerden duyarsanız, bu beni üzer; bu da benim dava ahlakıma ters düşer' dedim. 'Partinin Anayasa Mahkemesi süreci devam ediyor. Şunu bilin ki, eğer bu parti de kapanırsa, milletvekilleri de belediye başkanları da Refah'ta olduğu gibi toplu hareket etmezler. Hepimizin üstüne düşen görevler var. Bu bir fırsattır ve bu fırsatı çok iyi değerlendirmemiz lazım. Lütfen bunu size karşı bir saygısızlık gibi düşünmeyin' dedim. Hoca'nın bana cevabı, 'Sen üstüne bir uyu, bir düşün' oldu. Herhalde nezaketinden 'Sen olma!' demedi. Ben de doğrusu, 'Bana müsaade ediyor musunuz?' diye sormadım. Bir müsaade alır gibi de gitmedim açıkçası..."[554] Erbakan, Gül'ün ya da bir başkasının aday olmasını kesinlikle istemiyordu. Bunu üç bakımdan önemsiyordu. Birincisi, kendisinin 'milli görüşün doğal lideri' olarak tek seçici olma özelliğine son vermek anlamına geliyordu. İkincisi, kendisinin atamadığı bir başkan seçilirse, bu parti içindeki inisiyatifinin bitişi demekti. Üçüncüsü, birçok sorunu aşarak Türkiye'nin en güçlü siyasal partisi haline gelen, İslamcı hareketin fiilen parçalanması anlamına geliyordu. Bu da, İslamcı hareketin iktidar stratejisini ve hedefini çok ciddi oranda etkilerdi.

Yenilikçilerin adayı olarak bilinen bugünkü Cumhurbaşkanı Gül, 10 Mayıs 2000 tarihinde 'Fazilet Partisi Kongresi' başlıklı kamuoyuna yaptığı açıklama-

554) age, syf:97.

da, adaylığını açıklarken iki noktaya dikkat çekti. Birincisi, Fazilet Partisi'nin stratejisini ve ilkelerinin önemini aktardı. İkincisi ise, dünyanın ve Türkiye'nin şartlarına uygun bir değişimin gerekliliğine önemli bir vurgu yaptı. Bu aynı zamanda bir biçimiyle, dolaylı olarak Erbakan'a yönelik bir eleştiriydi.

"*Fazilet Partisi, bu ülkenin en anlamlı, en şahsiyetli ve en güçlü siyasi akımıdır. Çünkü Fazilet Partisi tamamen bize, yani Türk milletine ait, tamamen bizden olan yerli düşünceyi temsil etmektedir. Çünkü Fazilet Partisi, halkın büyük çoğunluğunun arzularını, hissiyatını, değer yargılarını, siyasete yansıtmaktadır. Çünkü Fazilet Partisi, sade insanların, sıradan insanların ve büyük sesiz çoğunluğun partisidir...*"[555] Gül'ün, bu ifadelerinden sonra, kendi adaylığının gerekçelerini sıralarken bir bakıma eleştirel bir tarzda yaptığı açıklama, 'yenilikçilerin' genel yaklaşımlarını da ortaya koyuyordu: "*Bu partinin yeniden derlenmeye, toparlanmaya, değerlendirme yapmaya ihtiyacı var. Yeniden bir dirilişe ihtiyacı var. Yenileşmemiz gerekiyor. Geçmişini, geçmişteki yanlışların büyük bir cesaretle özeleştiride bulunulması gerekiyor. Bu yanlışlarını kabullenip, bir daha tekrar etmemesi gerekiyor. Toplumla bütünleşmesi gerekiyor. Bu partinin artık kendisini ve söylemlerini şeffaf hale getirmesi, başını da dik tutması gerekiyor. Ufak taktik çıkarlarının peşinde değil, stratejik kazançların peşinde koşması gerekiyor. Bunun için de söylemlerini, abartıdan ve retorikten uzaklaştırması gerekiyor. Ve artık Türkiye'nin de dünyanın da şartlarını göz önüne alması' gerekiyor...*"[556] FP içindeki muhalefet adına konuşan Gül, bu açıklamalarıyla da sistemin egemen güçlerine, sermayeye, orduya, devletin geleneksel sistemine de dolaylı mesajlar gönderiyordu. FP'nin başında olanlar bugüne kadar hata yaptılar, biz gelirsek bunlar tekrarlanmayacaktır. Ya da gelecekte kuracağımız parti, bugünkü yanlışları tekrarlamayacaktır. Mesajların adresi çok açıktı. FP'nin kapatılacağı herkesin bildiği bir gerçeklikti. Zaten esas stratejide geleceğe yönelikti. Artık İslamcı hareket içerisinde bir bölünmenin kaçınılmaz olduğu kesindi. FP'nin son kongresinde bu ayrışmanın aslında fiilen deklarasyonuydu. Bütün planlar gelece yönelik yapılıyordu. Milli Görüş'ün önde gelen ve Erbakan'ın en yakınlarından biri olarak bilinen Oğuzhan Asiltürk, 'yenilikçi' hareketin, İslamcı geleneğe ters bir pratik izlediğini ve İslamcı partiyi fiilen bölmeye yönelik hizip olarak örgütlendiğini belirtirken şunları söylüyordu: "*Kongreye giderken, partiyi hep tenkit eden, partinin aleyhinde konuşan farklı bir grup oluşmuştu. Geçmişte bu çalışmalar partiye hep zarar vermişti. Tekrar 'çarşaf liste' dedikleri zaman, siz, o gruptan yine aynı işi yapan insanları alacak, bir yeni Genel İdare Kurulu oluştura-*

555) age, syf:106.

556) age, syf . 103.

caksınız. Sonra ne olacak? Geçmişte yapılanlara yine devam edilecek. Biz buna müsaade edemezdik. Öyle partinin içerisine geleceksin, partiyi yıprata yıprata, 'bunlar yanlış hareket ediyorlar, biz doğruları söylüyoruz' diyerek teşkilatları da yanına almaya çalışacaksın... Biz de buna göz yumacağız! 'Kesinlikle çarşaf liste olmaz' dedik. Bütün dünyada bir müesseseyi, herhangi bir kurumu, bir ticari kuruluşu bile idare eden heyetin ahenk içerisinde olması istenir. Biz ancak partimizin yıkılmasını istemiş olsaydık buna razı olabilirdik."[557]

Zaten Abdullah Gül adaylığını açıkladıktan sonra, kongre çalışması iki grup arasında fiilen güç gösterisine dönüştü. Bir yandan Milli Görüş'ün yaratıcısı olarak bilinen tek ve doğal lider Erbakan, diğer yandan onun 'öğrencileri' olan 'yenilikçi' grup. Öğrenciler 'itaat etmeyip' baş kaldırmışlardır. Erbakan bütün gücüyle Kongreye yüklendi. Bütün illerin delegelerini tek tek kabul etti. 'Milli Görüş' davasının önemini 'yeni'den anlattı. İslamcı gelenekte 'itaat ve lider' geleneğinin ne kadar gerekli olduğunu bir kez daha vurguladı. Kendisi 'siyaset yasaklısı' olduğu için doğrudan kongreye katılma şansına sahip değildi. MNP ve MSP'den beri 'dava ve hatta kader arkadaşları' olan Şevket Kazan, Oğuzhan Asiltürk, Ahmet Tekdal, merkez adayı Recai Kutan vb. gibi siyasal İslamcı hareketin 'otoriterleri' bütün inisiyatiflerini kullandılar. Hatta partinin il yönetimlerinde tasfiye hareketine yöneldiler. Tek hedef, kongreden güçlü çıkmak ve 'yenilikçi' hareketi etkisizleştirmekti. Sonuçta 14 Mayıs 2000 tarihinde Fazilet Partisi'nin Kongresi gerçekleştirildi. Erbakan'ın bütün etkinliği kongre salonuna yansımıştı. Parti içi 'yenilikçi muhalefet'in adayı Gül ile Erbakan'ın ve FP merkez yönetiminin adayı Recai Kutan arasında geçen seçim sonuçları aslında kelimenin tam anlamıyla bir 'şok' etkisi yarattı. Gül, seçimi kaybetmişti. Ama Recai Kutan'a yakın bir oy almıştı. ,Yenilikçi' kanadın önde gelen kadrolarından biri olarak bilinen ve aynı zamanda Nakşibendî tarikatının üyesi olduğunu da gizlemeyen bugünkü AKP hükümetinin İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, Kongre ve ardından gelen sürecin fiilen bir bölünmeye doğru gittiğini şu cümlelerle dile getiriyordu: "*Kongrede çarşaf liste kabul edilmedi. Kazanan adayın listesi komple kazanmış olacaktı. Öyle de oldu. O zaman, öbür taraf tamamıyla dışlandı. Kongrede Abdullah Gül de epey oy almıştı. Kongre, yüzde 40'a, yüzde 60 şeklinde bir oylamayla neticelenmişti. Ama yüzde 40'ı hemen dışlanmış oldu. Eğer bizim söylediğimiz gibi çarşaf liste olsaydı, parti yönetiminden o yüzde 40 diskalifiye edilmemiş olacaktı. Karma bir listeyle Recai Bey değil, Abdullah Gül bile kazanmış olsaydı, partide birlik ve beraberliği devam ettirmek daha kolay olacaktı. Biz bunu geçmişte ANAP'ta da yaşamıştık. Mesut Yılmaz, Yıldı-*

557) age, syf: 158.

rım Akbulut'a karşı seçimi kazanmıştı. GİK listesine, kaybedenlerden hiç kimse alınmadı, böylece parti bölünmüş oldu. Ondan sonra girilen ilk seçimde 299'dan 110 milletvekiline düşüldü. Bunu da hatırlattım Recai Bey'e, 'Partide birlik ve beraberliği sağlamak için yönetime bizden hiç kimseyi almadınız, bari grup yönetimine birkaç kişi girsin ki, bu işi dengeli götürelim. Parti' in birlik ve beraberliğini sağlamak görevi kazanan tarafa aittir. Genel başkana aittir. Siz Genel Başkan olarak partinin birlik ve bütünlüğünü korumak zorundasınız' dedim. Bunu da yapmadılar. Kongreden sonra parti, tamamıyla merkezi grubun hâkimiyetine geçti."[358]

Kongrede ortaya çıkan tabloyu ne Erbakan'ın merkez grubu, ne de 'yenilikçi' kanat bekliyordu. Sonuçlar hem Erbakan'ın doğal liderliğine ve yıllardır devam eden otoritesine karşı bir hareketti, hem de İslamcı gelenekte bir değişimin güçlü bir sinyaliydi. FP'nin bu kongresi, fiili bölünmeyi meşru hale getirdi. Sorun zamanlamaydı. 'Yenilikçiler' özellikle 'bölücü' suçlamasıyla karşı karşıya gelmemek için uygun bir siyasal bir zemin beklediler. Devlet bu siyasal zemini hazırladı. FP kapatıldı. Milli Görüş geleneği de fiilen bölündü. İki parti oluştu. Erbakan'ın doğal liderliğinde geleneği temsil eden Saadet Partisi (SP) ve kendisini 'yenilikçi' gören Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP). Bu parçalanma, sadece parti içi hiziplerin iktidar mücadelesiyle açıklanamazdı. Burada iki temel sorun gündeme gelmektedir. Birincisi, İslamcı geleneğin ilk kez bu düzeyde kapsamlı bölünmesine yol açan iç ve dış koşullar. İkincisi, İslamcı partinin bölünmesi, İslamcı hareketin gücünü zayıflattı mı yoksa tersten bir gelişme mi yarattığıydı. Bu iki sorunun yanıtı tamamen birbirine bağımlı ve iç içedir.

4- İSLAMCI GELENEKTEN GELEN YENİ BİR PARTİ: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AKP)

Devlet tarafından stratejik olarak desteklenen ve devlet kurumları içerisindeki örgütlenmelerde önemli başarılar elde eden İslamcı akımlar, sadece toplumsal bir güç haline gelmekle kalmadılar, aynı zamanda özellikle Ortadoğu'daki gelişmelerin de etkisiyle sistem dışına çıkmaya başladılar. Toplumsal güçlerini ve kitlesel ilişkilerini İslamcı partilere aktararak etkinliklerini güncel siyasal mücadelenin bir parçası haline getirdiler. İslamcı faaliyet evlerden ve camilerden sokaklara yansıdı. Bu aynı zamanda bir güç gösterisi olarak kendisini göstermeye başladı. İslamcı partilerde bu toplumsal gelişmenin etkisiyle siyasal söylemlerini daha radikal bir İslamcı çizgiye yönlendirdiler. Bu durum, sistem güçleri arasındaki çelişkiyi siyasal bir krize dönüştürdü. Daha

358) age, syf: 158-159.

önce vurgulandığı gibi devletin merkez gücü olan Milli Güvenlik Kurulu (MGK), Türkiye'de fiili olarak oluşan siyasal krizin bir ayağını irticai akımlar olduğunu ilan etti. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nde ise, 'irtica' öncelikli tehlike olarak ilan edildi. Özellikle ordu, yargı ve YÖK gibi sistem kurumları tarafından gündemleştirilen aynı zamanda Medya ve patronlar kulübü TÜSİAD tarafından aktif olarak desteklenen 'İslamcı hareket'e yönelik uygulamaya konulan balans ayarının en uç noktası, İslamcı gelenekten gelen RP ve FP'nin kapatılması ve bir kısım İslamcıların önde gelen politikacılarının siyaset yapmasının yasaklanması oldu.

İslamcılara yönelik bu siyasal 'baskı' aynı zamanda İslamcı gruplar, yazarlar, araştırmacılar, tarikatlar ve politikacılar içerisinde ciddi tartışmalara yol açtı. Sistem içerisindeki iç siyasal krizin çözüm yöntemlerinden birisi, İslamcı hareketi sistem içine çekebilecek 'yeni' bir oluşuma gidilmesi isteğiydi. Hem ülke içindeki sistem güçlerinin hem de uluslararası siyasal güçlerin, bu yönde çok belirgin bir yönelimleri ve talepleri oluştu. İslamcı geleneğin oluşumunda belirleyici bir etkinliği olan ve İslamcı kitle üzerinde belirgin bir saygınlık yaratan N. Erbakan'a karşı oluşturulacak siyasal hareketin etkin olmasına özellikle dikkat çekildi. Bu nedenle hem Türkiye'deki sermaye grupları hem de ABD, İslami gelenek içerisinde yetişip, İstanbul Belediye Başkanlığı ile yıldızı parlayan Tayip Erdoğan ile yine İslami çevreler içerisinde uluslararası ilişkilerde ön plana çıkan Abdullah Gül önderliğinde ortaya çıkan 'yeni' siyasal oluşumu desteklediler. Fazilet Partisi'nin kapatılmasından sonra, iç ve dış faktörlerin etkisiyle, FP milletvekillerinin yarısından fazlası ve İslamcı kadroların önemli bir kesimi Erdoğan-Gül ikilisinin inisiyatifinde kurulan Adalet Ve Kalkınma Partisi'ne (AKP) katıldılar. İslamcı hareket içerisinde 'radikal' görüşleriyle ön plana çıkan Erdoğan, yeni oluşum için çok yönlü arayışlara girdi. Öncelikli olarak sermayeyi ve orduyu iknaya yöneldi. Sonra ABD ile ilişkilere yöneldi. Ülke içindeki ilişkileri kendisi organize ederken, uluslararası ilişkileri A. Gül yürütmeye başladı.

AKP oluşumu ülke içinde özellikle hem TÜSİAD hem de MÜSİAD tarafından çok aktif olarak desteklendi. Erdoğan 'yeni' bir oluşum arayışlarına, daha 1999 yılı içerisinde başlamıştı. Buna ilişkin hem sistem güçleri içerisinde, hem de İslamcı çevreler içerisinde zemin yoklamasına yöneldi. Örneğin 26 Ekim 1999 yılında, Cüneyt Zapsu'nun girişimleriyle, TÜSİAD Yönetim Kurulu eski Başkanı Bülent Eczacıbaşı'nın evinde gerçekleştirilen ve patronlar kulübünün önde gelen isimlerinden Feyyaz Berker, Tuncay Özilhan, Korkmaz İlkorur, Erdoğan Gönül ve Can Peker'in katılmış olduğu yemekli toplantı, Erdoğan'ın sermayeden 'izin' almasından başka bir şey değildi. Bunu pekiştir-

mek için daha sonra Koç Holding grubundan Rahmi Koç ile de görüşüp bir bakıma onay almış oldu.[559] Bu destek Erdoğan için oldukça önemliydi. Çünkü birçok kapının açılması demekti. Ayrıca Erdoğan'ın çok yakın ilişki içerisinde olduğu ve İslamcı sermayenin patronlar kulübü olarak bilinen MÜSİAD da Erdoğan'a çok aktif destek sundu. Bu destek özellikle İslami çevrelerin tutumunu belirlemesi bakımından oldukça önemliydi. Ayrıca Arap-İslamcı sermaye olarak bilinen ve Türkiye ihracatında çok önemli bir yer tutan Al Baraka Türk, Kuveyt Türk, Faisal Finans, Libya Türk gibi büyük çaplı bankacılık ilişkilerini taşıyabilecek olgunluğa erişen, güçlü sermaye grupları da Erdoğan ekibini çok açık olarak desteklediler.[560] Bu grupların desteği bir bakıma Arap sermayesinin ve devletlerin desteği anlamına geliyordu. Erdoğan sermaye gruplarının desteğini aldıktan sonra, medyadaki etkinliği daha da arttı. Erdoğan'ın hem TÜSİAD'a hem de MÜSİAD'a verdiği sözlerin başında, sermayenin küreselleştirilmesi ve Türkiye'nin uluslararası sermaye'ye bir bütün olarak açılması ve AB sürecini çok aktif olarak desteklemesiydi.

Erdoğan'ın ikinci yönelimi tarikatlar oldu. Özellikle Gülen'in desteğini almak için önemli bir çaba gösterdi. Erdoğan, 2000 yılının Mayıs ayında, Amerika'da ikamet eden F. Gülen ile bir görüşme gerçekleştirdi. Bu buluşmada aktif rol alan kişi Gazeteci Fehmi Koru'ydu. Geçmişten beri 'Milli Görüş' geleneğiyle ilişkisi pekiyi olmayan Gülen grubu, bu kez bütün gücüyle Erdoğan'ı destekledi. Erdoğan, Gülen'in yeni gözdesi olarak, Türkiye'deki etkinliğini çok ciddi oranda artırdı.

Kendisi de Nakşibendî olan Erdoğan, Nakşibendî tarikatı içerisindeki birçok grubun da desteğini aldı. Bu durum, İslamcı tabanın, FP yerine kurulan Saadet Partisi'nden Erdoğan hareketine ve AKP'ye yönelmesinde önemli bir faktördü.

Erdoğan'ın bütün bunlardan öte, en önemli kaygısı generallerin ve ya Genelkurmay'ın nasıl bir refleks göstereceğiydi. Bunun için, hem medya da yaptığı açıklamalarla hem de araya koyduğu aracılarla, askerlerden 'olur' onayını almaya çalıştı. Bu nedenle Erdoğan, sürekli değişimden söz etti, üzerindeki Milli Görüş' gömleğini çıkarttığını açıkladı. Geçmişte 'dini siyasete alet ederek çok hata yaptıklarını' söyleyerek medya da özeleştirilere yöneldi. Tayyip Erdoğan, İstanbul Belediye Başkanlığı sırasında sürekli görüştüğü ve o dönemin 1. Ordu Komutanı daha sonra 28 Şubat sürecinin mimarı olarak bilinen Çe-

559) GÜNGÖR Nasuhi, age, syf:88.

560) YARAŞIR Volkan-AYGÜN Tarık, *Siyasal İslam ve AKP*, İstanbul, Ayküz Yay., Grubu, 2002, syf: 198.

vik Bir ile görüştü. Başlattığı 'yeni oluşum'la ilgili düşüncelerini aktararak, 'askerlerin bu harekete nasıl yaklaşabileceklerini' öğrenmek istemişti. Çevik Bir, 'askerler geçmişe değil, bugün ne yapacaklarınıza bakarlar' yanıtını vererek, hem Erdoğan'ı rahatlatmış hem de hareket edeceği siyasal çerçeveyi belirlemiş oluyordu.[561] Erdoğan, başlattığı 'yeni' oluşum hakkında, generallerin kaygılarını gidermek için, dolaylı ama sürekli bir iletişim halinde oldu. AKP'nin kuruluş sürecine yakın bir dönemde, Genelkurmay ile Erdoğan arasında arabuluculuk görevini de emekli Koramiral Atilla Kıyat sürdürdü.[562]

Uluslararası alanda özellikle ABD oldukça önemliydi. Keza Türkiye ile AB arasında başlayan AB'ne üyeliğine adaylık süreci bakımından da AB'nin tutumu önem kazanmaktaydı. ABD ve AB'nin bölgesel politikaları bakımından AKP'yi dikkatle izlediler. Hem ABD'de hem de AB, Erdoğan-Gül ikilisine açık destek sundu. Küresel kapitalist güçlerin Ortadoğu stratejisi bakımından 'ılımlı İslam' çizgisinde bir oluşum elbette desteklenecek ve hatta hükümet olması için gerekli yardımlar yapılacaktı. ABD, Türkiye'de birden fazla İslamcı partinin oluşumuna sıcak baktığını ve bu nedenle de, Erdoğan-Gül eksenli oluşan AKP'yi desteklediğini çok açık olarak ilan etti. Örneğin CIA'nin Ortadoğu Masası uzmanı olarak çalışmış ve uzun yıllar Türkiye'de kalmış Fuller daha 1998 yılında Zaman gazetesinde yayınlanan bir söyleyişinde birden fazla İslamcı partinin gerekliliğini vurguluyordu: "*İnancım odur ki, eğer İslamcıların katılımına izin verilirse (demokratik sisteme), hatta iki ya da üç İslami parti olursa, çok daha arzulanan bir şey olur. Çünkü o zaman İslamcıları kendi aralarında tanırlar. Değişik kanatlar oluşur. Daha ilerlemeci ya da muhafazakâr hareketler çıkar. Birçok farklı görüş açısı duyarız. Herhangi bir İslamcı hareketin siyasal İslâm'ı ele geçirmesi önlenmiş olur ve İslami hareket yelpazenin normal bir parçası haline gelmiş olur...*

Ben İslami partileri sevdiğim için bunları söylemedim. Görüşlerine bazen katılıyorum, bazen katılmıyorum. Ama zannederim, İslam nedir, şeriat nedir, bunlar nasıl tatbik edilir. Bu konuda söz söyleyen birden fazla partinin olmasının daha doğru olacağını söyledim. Bunların tek merkezden söylenmesini tehlikeli buluyorum. Birden fazla İslami partiyle bu konularda zengin tartışmalar olur ve farklı görüşler ortaya çıkar. Bu demokratik süreç için daha iyi olur..."[563] Fuller'in bu açıklamaları, İslamcı hareketin geleceğine dair ABD'nin görüşlerini ortaya koyuyordu. İslami hareket içerisinde sürecin bu yönde ilerlemesi de tesadüfü olmadı.

561) GÜNGÖR Nabuh, age, s.93.

562) *Hürriyet* gazetesi, 25.06.2001.

563) *Zaman* gazetesi, 21-23 Mayıs 1998.

Erdoğan ile ABD arasındaki ilişkiler 1995 yılından itibaren sistemli olarak gelişti. 17-21 Nisan 1995, 17-22 Kasım 1996, 20-23 Aralık 1996, 26 Mart 1998, 16 Temmuz 2000 tarihilerinde ABD'yi düzenli olarak ziyaret eden Erdoğan'ın özellikle ABD'nin önde gelen kuruluşlarının toplantılarına katılması dikkat çekiciydi. Bu nedenle Erdoğan'ın, Türkiye'de geleneksel İslamcı hareketi bölen, 'yeni' oluşumu ABD tarafından çok açık olarak desteklendi. Örneğin, Morton Abromowitz şöyle diyor: "*Kravatlı ve çağdaş görünümlü Erdoğan'ı, Erbakan'a tercih ederim.*" ABD Türkiye Büyük Elçisi Mark Paris, Erdoğan'ın oluşturduğu hareketle ilgilenmeyi öyle önemsemektedir ki, bunu nerdeyse ABD'nin Avrasya politikasının önemli unsurlarından biri haline getirdi. Paris şöyle diyor: "*Türkiye, Avrasya'da bir incidir. ABD, global bir güçtür ve global çıkarları vardır. Böylesi önemli bir bölge ile ilgilenmeme lüksüne sahip değildir...*" Erdoğan-Gül oluşumuna ilişkin olarak Fuller de, "*Yenilikçi Hareket, Türkiye'deki İslamcıların öncüleridir*" değerlendirmesini yapıyor.

ABD Erdoğan ile ilişkisini İstanbul Başkonsolosu Caroline Huggins aracılığı ile sürdürdü. Bu ikilinin sürekli bir ilişki içinde oldukları biliniyordu. Erdoğan'ın cezaevine girmesini eleştiren ABD Konsolosu, Erdoğan'a verilen cezayı şöyle değerlendiriyor: "*Bu tür gelişmeler Türk demokrasisine olan güveni zayıflatır...*" ve "*Ben iki yıldır İstanbul'da görev yapıyorum. Sayın başkanı zaman zaman ziyaret etmekten mutluluk duyuyorum. Onunla sosyal ortamlarda sohbet etmekten çok hoşlanıyorum.*" ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı James Foley, İstanbul Konsolosluğu'nun söylediklerinin aynı zamanda ABD'nin görüşü olduğu belirtti: "*Biz görüşümüzü net biçimde açtık. Bu görüşümüzü size tekrar okumak istiyorum. Bunu -yaparken Başkonsolos Huggins'in dediklerini tekrarlayacağım: 'Demokratik yöntemlerle seçilen siyasetçilerle yaptıkları konuşmalar nedeniyle verilen cezalar Türk demokrasisine olan güveni azaltır. Söylediği budur ve yöntem olarak biz bunun tamamen arkasındayız.*"[564] AKP'nin kurulmasından kısa bir süre önce İngiltere'nin İstanbul Başkonsolosu Roger Short'la Erdoğan bir buluşma gerçekleştirdi. R. Short, görüşmeden çıktıktan sonra, gazetecilere yaptığı açıklamada: "*Bu parti çoğulcu demokrasiyi benimserse, yeni atılımlar yaparsa bizi mutlu eder. Çoğulcu demokrasinin benimsenmesiyle, oy kullananlar, isteklerini daha kolay ifade edeceklerdir. Bu onları mutlu eder. Böylece demokrasinin gelişmesi de bizi mutlu eder.*"[565] Short'un bu açıklaması sadece İngiltere'nin değil aynı zamanda AB'nin bir desteğiydi.

Erdoğan başlattığı, yenilikçi hareketin AKP'leşmesinde, ABD'nin ve AB'nin

564) *Hürriyet* gazetesi, 01.10.1998.

565) *Yeni Şafak* gazetesi, 08.08.2001.

çok önemli bir desteği ve yönlendirmesi olduğu çok açıktı. Özellikle ABD'nin bu yönelimi doğal olarak bölgesel gelişmelerle ve ABD'nin uygulamaya koymak istediği, Büyük Ortadoğu Projesi' ile de doğrudan ilişkiliydi. Türkiye gibi stratejik öneme sahip bir ülkede, toplumsal ilişkilerde belirleyici bir siyasal kuvvet olan İslamcı hareketin, küresel sisteme entegre edilmesi oldukça önemliydi.

5- İSLAMCI PARTİLERİN MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNDE ALMIŞ OLDUĞU OYLAR

Türkiye'nin dönemsel siyasal atmosferlerinden en iyi bir şekilde yararlananların İslamcı partiler olduğu çok net olarak görülür. Belirledikleri stratejiye uygun olarak; yürüttükleri siyasal faaliyetler, örgütsel çalışma tarzları, ideolojik yönelimleriyle hep bir gelişme eğilimi içerisinde oldular. 1987 yılından günümüze kadar geçen süreçte sürekli bir gelişme içerisinde olan İslamcı partiler, öncelikli olarak kendi doğal tabanını örgütlemeyi ve örgütsel yapısını oluşturmayı hedeflediler. Hem bir ideolojik hem de bir kadro hareketi olarak, kendilerini dönemsel süreçlere uyarlayarak gelişme çizgisini sürdürerek toplumsal bir kuvvet haline gelmeyi başardılar.

Toplumsal bir güç haline gelen RP ve FP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması ve hatta 'Milli Görüş' geleneğinin bölünmesi İslamcı hareketin geleceğine dair olası birçok senaryolar ortaya atıldı. Sistemin kendi ihtiyaçlarına göre geliştirdiği hiçbir siyasal önlem İslamcı hareketin gelişmesinin önünde engel olamadı. Tersine sistemle iç içe gelişerek stratejik bir güç oldu. 19 Nisan 1999 seçimlerinde, parlamentoda temsil edilen geleneksel sistem partilerden hiç birinin parlamentoya girememesi ve İslamcı geleneğin devamcısı olan Saadet Partisi'nin de %10 barajını aşamaması, İslamcı hareketin yeni versiyonu olan ve kadrolarının tamamının RP-FP geleneğinden gelen AKP'nin Kasım 2002 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerde %34,5 oy alıp parlamentoda üçte iki çoğunluğu sağlayarak hem tek başına hükümet olması sistemin iç siyasal dengelerini çok ciddi oranda etkiledi. Ordu, medya ve sermayenin bir kesiminin 'irtica' gerekçesiyle, İslamcı akımları frenlemek için uygulamaya koydukları politikaların, nasıl bir sonuç vereceği de merak konusuydu. İslamcı hareketin bölünmesi, AKP'nin sisteme entegre olmada daha istekli olmasına ve hatta AB konusunda mevcut partilerden çok daha 'ileri' politikalara sahip olmasına rağmen, seçim sonuçları, İslamcı hareketin etki gücünü test etmek bakımından önemliydi. Kasım 2002 seçimleri, sistemin kendisini yeniden organize etmede, toplumsal ilişkileri belirlemede, sistem içi kuvvetlerin fonksiyonel yapısını yeniden işlevli kılmak bakımından da önem-

li bir seçimdi. Sonuçta beklenen oldu. Devlet partisi olarak bilinen CHP ile 'ılımlı İslami temsil ettiği iddia edilen AKP parlamentoya girdi. Türkiye'nin siyasal tarihi bakımından, önemli bir dönemeci oluşturan bu seçim sonuçları, siyasal ilişkilerde ciddi değişiklikler yarattı. Aynı şekilde Türkiye'de siyasal bir krize yol açan Cumhurbaşkanlığı seçimleri nedeniyle 22 Temmuz 2007'de olağanüstü seçimlere gidilmesi sonucunda AKP yüzde 46,5 bir oy oranıyla siyasal dengeleri tamamen değiştirdi.

1987 yılından bu yana yapılan seçimlerin genel sonuçları, İslamcı hareketin hem sistem kurumları içerisinde hem de toplumsal ilişkilerdeki gelişmesinin boyutlarını çok açık olarak ortaya koymaktadır. Bu gelişmenin kısa bir analizini yapmak, mevcut durumun daha somut olarak anlaşılmasına katkı sunacaktır.

a) GENEL SEÇİMLER VE İSLAMCI HAREKETİN GELİŞMESİ

Türkiye'nin içerisinde bulunduğu dönemsel siyasal atmosfer dikkate alındığında, bu süreçten en çok yararlananların İslamcı partiler olduğu çok net olarak görülür. Belirledikleri stratejiye uygun olarak; yürüttükleri siyasal faaliyetler, örgütsel çalışma tarzları, ideolojik yönelimleriyle hep bir gelişme eğilimi içerisinde oldular. Kasım 1983'te yapılan seçimlere katılamayan İslamcı parti, öncelikli olarak, kendi doğal tabanını örgütlemeyi ve örgütsel yapısını oluşturmayı hedefledi. Yapılan her seçimde İslamcı partiler, kitlesel oy potansiyeli olarak belirgin bir güç elde ettiler.

Refah Partisi 1987 yılında yapılan seçimlerde yüzde 7,2'lik bir oy oranı elde etti. Ülke genelindeki yüzde 10 barajını aşamamakla birlikte, önemli bir potansiyeli oluşturduğu ve geleneksel İslamcı tabanı kendi bünyesine doğru çektiği ortaya çıktı. 1991'deki milletvekili genel seçimlerinde oy oranını yüz-

Tablo-1: İslamcı Partilerin Yıllara Göre Aldıkları Oy Oranları

Yıllar	Oy	Yüzde Oran
1987/RP	1.717.425	7.2
1991/RP	4.121.355	16.9
1995/RP	6 012.450	21.3
1999/FP	3.181.388	15.4
2002/AKP	10.848.704	34,43
2007/AKP	16.340.534	46,54

KAYNAK: www.die.gov.com. www.belgenet.com. Türkiye'de Genel Milletvekili ve Yerel Belediye Seçimleri İstatistikleri

de 16,9'a, 1995'te ise oy oranını yüzde 21,3'e çıkartarak Türkiye'nin ikinci büyük partisi haline geldi. Bu durum, aynı zamanda İslamcı hareketin, Türkiye'nin iç siyasal sürecine damgasını vurması ve hatta dengeleri yeniden şekillendirmesi anlamına geliyordu. RP ile Doğru Yol Partisi'nin kurmuş oldukları REFAHYOL hükümeti, 1980'lerden sonra sistemin kendi içerisinde yaşamış olduğu en ciddi siyasal krize yol açtı. RP'nin, hükümet olanaklarını özellikle İslamcı hareketin ekonomik ve siyasal etki gücünü artırmaya yönelik kullanması, 28 Şubat 1997 tarihinde, Türkiye'nin siyasal tarihine 'post modern' darbe olarak geçen süreç ordunun inisiyatifinde başladı. REFAHYOL hükümeti dağıldı, RP Anayasa mahkemesi tarafından kapatıldı. RP'nin yerine Fazilet Partisi kuruldu. Bu parti, 18 Nisan 1999'da yapılan seçimlerinde yüzde 15,4 oranda oy aldı. Oy oranında yüzde 6 civarında bir düşüş yaşanmasına rağmen, belediye seçimlerinde FP'nin asıl olarak kendi oy potansiyelini koruduğunu gösterdi. Büyük şehir belediye seçimlerinde FP, yüzde 23,4 oy oranı ile 4 ilin büyük şehir belediye başkanlığını kazandı.

FP'nin kapatılmasından sonra 'Milli Görüş' geleneği bölündü. Doğal lider Erbakan ve 'yaşlılar grubu' olarak tanımlananlar Saadet Partisi'ni (SP), kamuoyunda 'yenilikçiler olarak bilinen Erdoğan-Gül Ekibi ise Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) kurdular. İslamcı hareketi temsilen iki parti olarak seçimlere girmesine rağmen çok ciddi oranda bir oy potansiyeline ulaştı. Kasım 2002 yılında yapılan seçimlerde AKP, yüzde 34,43 oy alarak parlamentoda tek başına çoğunluğu sağladı. Saadet Partisinin oyları da hesaplandığında yüzde 40'lara varan bir oy potansiyeline ulaştı. Bu aynı zamanda İslamcı hareketin toplumsal tabanının çok hızlı bir tarzda geliştiğini ve ciddi bir örgütlülük gücüne dönüştüğünün göstergesiydi. İslamcı hareketin bir bütünü devlet olanaklarını da kullanarak, kitleler içerisindeki örgütlenme düzeyeni sistemli olarak geliştirdi. Temmuz 2007'de yapılan seçimlerde AKP oyların yaklaşık olarak %12 artırıp %46,5'e ulaştı. SP'nin de oyları hesaplandığında iki İslamcı parti %51'e yakın bir oy almış oldu. Bir bakıma 2 seçmenden biri İslamcı partiyi tercih etmiş oluyor. Bu oyların bir kısmı tepkisel olarak değerlendirilse de İslamcı hareketin toplumsal tabanın oldukça gelişkin olduğunu ortaya koymaktadır. İslamcı partilerin bu düzeyde oy almalarının en önemli faktörlerden biri, cemaatlerin veya örgütlerin çok geniş bir toplumsal tabana sahip olmalarıdır. Bu toplumsal tabanın hem ideolojik hem de örgütlü olması, İslamcı partilerin başarısına yansımaktadır.

1995'ten günümüze dek hesaplandığında, farklı isimlerle seçimlere giren İslamcı partilerin oy oranlarında sürekli ve ciddi oranda bir artış yaşanmaktadır. RP, 1987 yılında girdiği ilk seçimlerde %7,2 oy aldı. 20 yıl sonra yanı

Temmuz 2007 yılında yapılan genel seçimlerde adeta RP'nin bir devamı niteliğinde olan AKP'nin aldığı oy oranı %46,5. Hemen her seçim döneminde oy oranlarını yüzde 50 ile yüzde 100 arasında arttırdılar. 1987 yılından bu yana oy potansiyelinin sürekli artması ve özellikle AKP'nin bugünkü gücünü konjonktürel geçici bir durum olarak algılamak analizlerde bizi son derece yanıltıcı yanlış sonuçlara götürür.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra İslamcı hareketin gelişme eğilimi dikkate alındığında bunun tesadüfî bir durum olmadığı görülür. İki İslamcı parti, Anayasa mahkemesi tarafından kapatılmasına rağmen siyasal İslamcı hareketin gelişme eğilimi artarak devam etti. AKP'nin belki de beklenenden çok daha fazla bir sonuç elde etmesinde iç ve uluslararası konjonktürel durumun belirli bir etkisi olduğu doğrudur. Ancak esas olan, siyasal İslami güçlerin ülke genelinde uzun yıllara dayanan çok yönlü stratejik faaliyetlerinin somutlaşmış biçimidir.

b) MİLLİYETÇİLİĞİN VE DİNSEL FAKTÖRLERİN YOĞUN OLDUĞU İLLERDE İSLAMCI PARTİLERİN EGEMENLİĞİ

İslamcı hareketin ideolojik siyasal eğilimleri ile bölgesel alanlarda almış olduğu oy potansiyeli arasında bir ilişki bulunmaktadır. Genel olarak bölgesel

Tablo-2: Türk Milliyetçiliğinin ve Dini Faktörlerin Etkin Olduğu Bazı İllerde RP-FP'nin Almış Olduğu Oy Oranları

İLLER	RP/1995	FP/1999	AKP/2002	AKP/2007
1-Sivas	39.3	27.8	45,06	55,54
2- Gümüşhane	32.0	23.2	42,47	60,52
3-Rize	23.9	20.8	44,19	53,63
4-Çorum	30.4	17.9	48,43	57,27
5-Yozgat	30.0	21.1	51,13	62,90
6-Trabzon	26.3	20.0	43,93	56,54
7-Nevşehir	28.4	18.4	43,63	55,58
8-Kırşehir	18,57	9.52	31,16	44,70
9-Tokat	30.7	20.3	43,97	51,93
10-Afyon	22.2	11.3	42,63	54.09
11- Aksaray	29.6	16.8	48,09	63,32
12- Amasya	23.3	14.4	39,62	47,07
13- Çankırı	27.2	19.8	49,93	60,82
14- Kütahya	24.5	17.0	48,97	62.39
15-Niğde	22.6	14.2	42,17	48,85
Ortalama	27,30	18.2	44,38	55,70

KAYNAK: www.die.gov.com, www.belgenet.com, Türkiye'de Milletvekili Genel Seçimleri İstatistikleri

özelliklere göre propaganda yapan, özellikle yerel kadrolarını bölgelerin/illerin siyasal eğilimlerine göre belirleyen İslamcı parti, siyasal gericiliğin ağırlıkta olduğu yerlerde her zaman ciddi bir siyasal güç olarak varlığını sürdürdü.

1995 yılında yapılan genel seçimlerde RP'nin 15 ilde aldığı oyların genel ortalaması %27,3'tür. Nisan 1999 seçimlerinde söz konusu edilen illerde FP, yaklaşık olarak %9 oranında bir oy kaybı ile %18,2 civarında oy aldı. FP, bu bölgelerde oy kaybı yaşamasına rağmen genelde ikinci, bazı illerde birinci parti oldu. RP'nin kapatılmasının hemen ardında FP'nin kurulması, iç siyasal durumun yarattığı baskılanma sonucu nedeniyle belirli bir oy kaybı yaşadı. Ancak İslamcı tabanın örgütlü yapısı bu dönemde çok daha belirgin olarak ortaya çıktı. Bunun en somut örneği AKP'nin oy potansiyelinde meydana gelen artıştır. Kasım 2002 yılında AKP'nin 15 ildeki oy ortalaması %44,38, Temmuz 2007'de bu oran %55,70 olarak gerçekleşti. İslamcı partilerin 1995'te %27,30 olan ortalama oy oranı yüzde yüz bir artışla %55,70 oldu. Bunun sıradan tesadüfî bir gelişme olmadığı sanırım anlaşılır bir durumdur. Bu iller daha çok İç Anadolu ve Karadeniz bölgesinde bulunmaktadırlar. Sakarya, Kayseri ve Konya gibi illeri 'Büyük Şehir' kapsamında inceleyeceğimiz için dışta tuttuğumuzda, söz konusu iller, sosyoekonomik bakımdan nispeten geri, sanayileşmenin nispeten zayıf olduğu, hayvancılık ve tarımsal ekonominin ağırlıklı olduğu bölgelerdir. Aynı zamanda bu bölgelerden İstanbul, İzmir, Kocaeli gibi metropol şehirlerine doğru göç yoğunluğu oldukça dikkat çekicidir. Bir bakım büyük kentlerden İslamcı partilerin oy oranlarının yüksek olmasında bu bölgelerden yoğunluklu olarak artan iç göçün önemli bir etkisi söz konusudur.

Bu illerin birçoğu, mezhepsel çelişkilerin ve hatta saflaşmaların belirgin olarak yaşandığı bölgelerdir. 1970'lerden beri, Alevi-Sünni eksenli mezhepsel çelişkilerin ve çatışmaların körüklendiği, önemli toplumsal olayların gündeme geldiği, yüzlerce insanın öldürüldüğü iller olması da ayrıca dikkat çekicidir. Sivas, Çorum, Çankırı, Tokat, Yozgat gibi iller de Alevi-Sünni çatışmasının sürekli gündemde tutulduğu bölgelerdir. Özellikle 1980'lere kadar ki süreçte, bu bölgelerde Alevi kökenli kitleler daha çok sol harekete yakınken, Sünni kökenli kitleler ise daha çok İslamcılara ve sağ kesimlere yakınlık gösteriyordu. Bu saflaşmanın etkisi geçmişe oranla zayıflasa da halen devam ettiği söylenebilir. Söz konusu olan bölgelerde dinsel ve mezhepsel çatışmalarda en çok yararlanan ve özellikle Sünni kitleleri oy potansiyeli olarak değerlendiren partiler daha çok İslamcı gelenekten gelen partiler oldu. Tarikat örgütlenmelerinin de en yoğun olduğu bu illerde ise yapılan bütün seçimlerde RP-FP, SP-AKP en yüksek oyu alan partiler olarak ön plana çıktılar. Bu bölgele-

rin diğer bir özelliği de, milliyetçiliğin de son derece güçlü olmasıdır. İslamcı partilerle birlikte en çok etkin olan parti MHP'dir.

Bu illerin siyasal bakımdan dikkat çeker birkaç özelliği daha söz konusu. Birincisi, Kürt ulusal hareketine karşı oluşturulan Özel Tim elemanlarının önemli bir kesimi, FP ve MHP'nin etkin olduğu İç Anadolu illerinden gelmiştir. İkincisi, PKK ile yürütülen düşük yoğunluklu savaşta ölen askerlerin önemli bir kesimi yine İç Anadolu bölgesindendir. Üçüncüsü, Türkiye genelinde şovenizmin en yüksek olduğu bölgeler olarak ön plana çıkmakta.

Bu bölgelerin diğer ilgi çekici bir yönü de dinsel faaliyetin son derece yüksek olmasıdır. Örneğin İslami güçlerin son derece önem verdiği Kuran kursları ve İmam Hatip Liseleri gibi kurumların sayısı, bu illerin nüfus yoğunluğuna göre son derece yüksektir. Örneğin; Sivas'ta 9 İHL' ve 87 Kuran Kursu, Rize'de 7 İHL ve 72 Kuran Kursu, Çorum'da 5 İHL ve 55 Kuran Kursu, Yozgat'ta 9 İHL ve 54 Kuran Kursu, Kayseri'de 10 İHL ve 85 Kuran Kursu, Kocaeli'nde 5 İHL ve 80 Kuran Kursu, Malatya'da 9 İHL ve 37 Kuran Kursu, Afyon'da 9 İHL ve 123 Kuran Kursu, Konya'da 16 İHL ve 928 Kuran Kursu bulunması, bu illerde din faktörünün önemli bir ağırlık teşkil ettiğini göstermektedir. Dinsel içerikli eylemlerin süreklilik kazandığı ve önemli bir kitle potansiyeli yakaladığı bölgelerin birçoğu da yukarıda sıralanan illerdir.

Bu bölgelerde yürütülen propaganda ve örgütlenme faaliyeti aynı zamanda İslamcı hareketin gelişme eğilimini de ortaya koymaktadır. Çünkü bu illerden metropollerin gecekondularına akan kitleler İslami güçler için hazır bir potansiyeli oluşturmaktadır. Aynı zamanda, metropollerin kronikleşen ekonomik ve sosyal sorunları, bireyleri ve toplumun çeşitli toplumsal katmanlarını hızlı politikleştirdiği dikkate alındığında, Karadeniz ve İç Anadolu'dan metropollere akan göç, İslamcılar için önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Söz konusu partilerin bu düzeyde başarılı olmasında, bu faktörün ciddi bir etkisi vardır.

c) İSLAMCI PARTİLERİN ÖRGÜTLENME MERKEZİ OLARAK KÜRT İLLERİ

İslami güçlerin kitle tabanının yoğunlaştığı en önemli bölgelerden biri de Kürt illeridir. Türk İslam sentezine dayanan ya da devlet denetiminde olan tarikatların Kürtler içinde örgütlenmeye büyük bir önem verdikleri bilinmektedir.

Türkiye'de sistemin asimilasyon politikasının en önemli unsurlarından biri de din faktördür. Din, ekonomik, soysal ve kültürel gelişmenin önünde bir barikat işlevine sahiptir. Bunun en iyi örneği, Kürtlerin ulus bilincinin gelişmesi karşısında din faktörünün çok etkin bir şekilde kullanılmasıdır.

Kürt illerinde toplumsal ilişkilerde ve yaşam tarzında aşiret olgusunun

önemli bir rol oynadığı, dinin toplum üzerinde ciddi bir etkisinin olduğu ve bu nedenle dinsel faktör dikkate alınarak adayların gösterilmeye çalışıldığı biliniyor. Hemen hemen bütün seçimlerde bu durum somut olarak yaşanır. Ancak 1980'lerden sonra aşağıda değineceğimiz gibi dinin etki gücünü nispeten zayıflatan, aşiretlerin siyasal gücüne önemli oranda darbe vuran tek toplumsal güç; Kürtlerde gelişmeye başlayan ulusal bilinç ve bugün ulaştığı kitle potansiyelidir.

Özellikle Kürtlerde uluslaşma bilincinin geliştiği illerde, devletin dine dayanan politikalarında önemli bir kırılma yaşandı. Ulusal faktör nispeten dinsel faktörün önüne geçti. Ancak, binlerce yıldır köklü ilişkilere dayanan, son derece yaygın ve etkin olan tarikatların egemenliği yine de hissedilmektedir. Türk siyasal partileri içerisinde bu bölgede etkin olan partinin MSP-FP ve şimdi de AKP olması tamamen dinin kişiler ve toplum üzerinde önemli oranda etkin olmasından kaynaklanmaktadır. Kürt nüfusunun yaklaşık olarak % 17'sinin cemaatlerle doğrudan ilişkisi olduğu hesaplandığında, sorunun ciddiyeti çok daha net olarak ortaya çıkmaktadır.

1991 seçimlerinden bu yana ortaya çıkan bir olgu da şudur; Kürtleri temsil

Tablo-3: Kürt illerinde İslamcı Oy Oranları

Yıllar	RP/1995	FP/1999	AKP/2002	AKP/2007
1-Adıyaman	24,9	36,4	41,42	65,11
2- Ağrı	30,70	12,8	17,40	63,34
3- Bingöl	51,5	24,4	31,73	71,57
4- Bitlis	29.0	20.8	17,67	58,77
5- Hakkâri	5.9	9.9	6,81	33,08
6- Mardin	20.0	11.8	15.43	43,78
7- Siirt	27.9	13.4	84,82	48,78
8- Van	23.7	18.9	25,86	53,31
9- Muş	29.6	10.9	16,90	38,51
10- Urfa	26.1	21.4	22,90	59,86
11-Diyarbakır	18.8	14.4	15,96	41,23
12-Batman	25.7	13.9	20,62	46,24
13- Şırnak	8.3	11.1	14,02	27,09
14- Tunceli	2.6	2.4	6,50	16,60
15- Kars	20.4	9.8	17,24	41,72
16- Iğdır	9.4	12.9	6,50	23,53
17- Ardahan	13,2	7,9	11,70	40,54
Ortalama	21,6	14,9	24,90	43,50

KAYNAK: www.die.gov.com, www.belgenet.com, Türkiye'de Milletvekili Genel Seçimleri İstatistikleri

eden güçler seçimlere giremediklerinde ya da girmediklerinde, Kürt halkının ikinci tercihi İslamcı kökenli partiler olmaktadır. Seçim sonuçları bu bakımdan çarpıcı bazı özelliklere sahiptir.

1995 yılı seçimlerinde RP'nin 17 Kürt ilinde almış olduğu oy ortalama olarak% 21,1'dir RP'nin kapatılmasından sonra yerine kurulan FP'nin ortalama oy oranı 14,9 olarak gerçekleşmiş. FP'nin 1999 Nisan seçimlerindeki genel oy oranı ise % 14,9'dir. Böylesi bir tablonun ortaya çıkmasını sağlayan en önemli faktör Kürt hareketinin uluslaşma bilinci ve artan siyasal etki gücüdür. Örneğin, 1991 yılında HADEP'in seçimlere katılmadığı dönemde aldığı oy oranı ortalaması % 27,8'dir. Kürt halkı ulusal bilinç olgusu ile dinsel değerler arasında gel-gitler oynamaktadır. 1980'den bu yana, ulusal tercihler ön plana çıkmakla birlikte, dinsel değerlerin hala çok önemli etkisi bulunuyor. İslamcı kökenli bir partinin Kürtler arasında bu düzeyde bir güç oluşturması, dinin bölgede özellikle aşiretler üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. İslamcı partiler yerel seçimler aynı başarıyı gösterememektedirler.

Diyarbakırlı RP'li bir yöneticinin, Temmuz 1996'da hükümete gelen partisine yaptığı uyarı, bölgedeki Kürt gerçekliğini anlatıyor: "...ANAP, DYP, SHP, CHP hep iktidar oldular, sorunları çözeceklerine daha da ağırlaştırdılar. Partimiz de aynı yolda giderse, bu, bölgede devletin sonu olur. Buraları Allah göstermesin, tümden HADEP'li olur..." Kürt bölgelerindeki mevcut durumu iyi bilen RP'nin Diyarbakır ilindeki yerel yöneticisinin söyledikleri bir bakıma gerçekleşmiş oldu.

Politikleşmiş bir Kürt hareketinin varlığı doğal olarak Kürtlerin tercihlerini ciddi oranda etkilemektedir. Kürtlerde gelişen ulus bilinci, onların siyasal yaşamlarını ve tercihlerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle İslamcı parti dışında kalan diğer sistem partilerinin bu iller kitle tabanı yoktur. DEP-DEHAP-HADEP ve DTP gibi aynı gelenekten gelen partiler, Kürt illerinde önemli bir potansiyele sahip oldukları gibi özellikle belediye seçimlerinde belirgin bir etkinlikleri söz konusudur. Mevcut sistem partileri içerisinde, Kürt illerinde en etkin olanlar İslamcı gelenekten gelen partilerdir Örneğin Kasım 2002 milletvekili genel seçimlerinde AKP'nin söz konusu olan illerde ki ortalama oy oranı %24,9'dir. Temmuz 2004 genel seçimlerinde, 17 ildeki oy oranını %53,50'ye çıkardı. Yani oy oranlarında yüzde yüzün üzerinde bir artış oldu.

AKP'nin 6 ildeki oy oranı %50 ile % 70, 6 ilde %40 ile % 49,9, 4 ilde %39,9, sadece Tunceli'de % 20'nin altında oy alabildi. Kürt hareketi bakımından sembol haline gelen Diyarbakır'da AKP'nin Kasım 2002 seçimlerindeki oy oranı %15,96'iken bu oran Temmuz 2007 seçimlerinde % 41,23'e çıktı. Nerdeyse yüzde 200'lük bir artış söz konusu. Diyarbakır belediye başkanlığı-

na göz diken AKP'nin bu söylemi devlet eksenli geliştirilen bir politikadır. Kürt toplumsal hareketinin en etkin olduğu Ağrı'da AKP'nin oy oranı %17.70'ten %63,34'e, Hakkâri'den ise % 6,81'den %33,08'e çıktı. Urfa ilinde ise oy oranını %22,90'dan %59,86'ya çıkardı.

Bütün bu veriler dikkate alındığında, İslamcı hareketin, Kürt halkı içerisinde ciddi bir siyasal etkiye sahip olduğu ortaya koymaktadır. Din eksenli politikaların bölgede özel olarak yaygınlaştırılması devletin izlemiş olduğu stratejinin bir parçasıdır. Amaç, Kürt siyasal güçlerinin bölgedeki etkinliğini zayıflatmaktır. Geçmişte, komünizm tehlikesine karşı izlenen 'İslam' politikası, bugün, Kürt hareketine karşı 'İslam' politikasına dönüştürüldü. Bölgenin ekonomik ve siyasal sorunları dikkate alındığında, İslam politikasının belirli bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Kürtleşme bilincindeki artış, doğal olarak bölgenin feodal ilişkilerini ciddi oranda çözdü. Politikleşen Kürt sorunu içerisinde dinsel olgu nispeten ikinci plana düşmekle birlikte hala çok ciddi bir etkisi söz konusu.

Türkiye genelinde, İslamcılıktan etkilenen ve tarikat tipi örgütlenmelerin en çok bulunduğu bölgelerin Kürt illeri olması, aynı zamanda sistemin Kürtlere yönelik izlediği bir politikadır. İslami tarikatlar Kürtler içerisinde geleneksel olarak güçlü bir potansiyeli oluştururlar. Örneğin Nakşibendî tarikatının Kürtler içerisinde ciddi bir etkisi söz konusudur. Nurcu cemaatinin kurucusu Said-i Nursi Kürt'tür. Ayrıca Sünniliğin 4 mezhebinden biri olan ve daha çok tutucu özelliklere sahip olan şafi mezhebi daha çok Kürtler içerisinde etkindir.

Mevcut sistem partileri içerisinde, Kürt illerinde en istikrarlı olanlar İslamcı geleneğini temsil eden partilerdir. MNP'den AKP'ye kadar geçen süreç incelendiğinde bu durum çok net olarak görülür. Kürt uluslar hareketinin geliştirdiği stratejik politikalar ekseninde Kürtlerde gelişen ulusal bilinç sıçraması ile mevcut sistem partileri, Kürt illerinin önemli bir kesiminde fiilen bittiler. Ulusal bilincin gelişmesi karşısında nispeten İslamcı kökenlerden gelen partiler varlıklarını sürdürmektedirler. Kasım 2002, Milletvekili Genel Seçimlerinde, Mart 2004 Belediye Seçimlerinde ve Temmuz 2007 Genel Seçimlerde en bu bölgelerde iki parti ön plana çıktı. Birincisi Kürtlerin genel eğilimini temsil eden DTP, ikincisi ise İslamcı parti AKP oldu. AKP, 2002 yılından beri yapılan 3 seçimde de oylarını çok ciddi oranda artırdı. Kürt toplumsal hareketindeki bir gerileme ile İslamcı güçlerin bu bölgelerde çok daha etkin olacaklarının en somut örneği, AKP'nin elde ettiği seçim sonuçlarıdır. Kürt kökenli bir partinin seçime girmediği koşullarda, İslamcı partiler bölgede çok etkin bir güç olmaktadırlar.

Tablo-4: Kürt Hareketi'nin Siyasal Etkisinin Nispeten Zayıf Olduğu İllerde RP- FP'nin Durumu

İller	RP/1995	FP/1999	AKP/2002	AKP/2007
1- Erzurum	37.0	27.9	54,65	68,09
2-Elazığ	29.3	24.9	41,99	57,52
3-K.Maraş	34.5	25.6	53,88	67,94
4-Malatya	22.8	24.8	50,65	66,70
5-Erzincan	32,3	18,6	40,55	54,36
Ortalama	31,2	24,4	48,34	62,90

KAYNAK: www.die.gov.com, www.belgenet.com, Türkiye'de Milletvekili Genel Seçimleri İstatistikleri

Özellikle kent merkezlerinde Türk ve Kürt nüfusunun iç içe olduğu ancak dinsel ve Türk milliyetçilik faktörlerin de güçlü olduğu bu 5 ilde, RP'nin 1995 Genel seçimlerde almış olduğu oy oranı %31,2 olarak gerçekleşmiş. 1999 seçimlerinde ise FP'nin aldığı ortalama oy oranı %24,4'dir. 1997 seçimlerinde RP giden oylar, 1999 yılında MHP yönelmekle birlikte, İslami gelenekten gelen partiler bu bölgelerde her dönem önemli bir siyasal güç olma özelliğini korumuşlardır. Kürt illerinin genel ortalaması dikkate alındığında AKP birinci sırada bulunmaktadır. Maraş, Elazığ, Erzurum, Erzincan, Malatya gibi Alevi-Sünni eksenli oluşturulan, çelişkilerin hissedildiği illerde İslamcı Parti çok büyük bir üstünlük sağlamış durumda. Kasım 2002 seçimlerinde %48,34 oy alırken, Temmuz 2007 seçimlerinde bu oran % 62,95'e yükseldi. Yani yüzde 25'lik bir artış söz konusudur.

Bunun en önemli faktörlerden biri tarikatların çok yaygın bir örgütlülüğe sahip olmaları ve din ile milliyetçilik faktörlerinin bilinçli bir tarzda ön plana çıkartılarak kullanılmalarıdır. Erzurum, Elazığ, Malatya, Maraş gibi iller, İslamcı güçlerin en çok politikleştiği ve kitlesel bir güce dönüşerek örgütlendiği bölgeler olarak ön plana çıkmaktadırlar. Özellikle Alevi-Sünni mezhepsel çelişkilerin ön plana çıktığı ve hatta büyük çatışmaların yaşandığı iller olarak bilinmektedir. Bu illerin diğer bir özelliği de, Kürt illeriyle Türkiye arasında sınır bölgesini oluşturmaları ve karmaşık bir nüfus yapısına sahip olmalardır. Bu bir bakıma devletin izlemiş olduğu bir politikadır. Ayrıca dinsel örgütlenmelerin buralarda ağırlıklı olarak ön planda olması, devletin belirlediği stratejinin bir parçasıdır.

Bu illerde cemaatlerin çok yoğun bir örgütlenmesi olmakla birlikte aynı zamanda milliyetçiliğin en çok geliştiği bölgeler. Kürdistan ile Türkiye arasında tampon bölgelere olarak görülün bu illerde bu düzeyde Türk-İslamcılığın ge-

lişmiş olması, devletin belirleyip fiilen uygulamaya koyduğu bir devlet politikasıdır

d) İSLAMCI PARTİLER VE METROPOLLERDE ARTAN ETKİSİ

MNP ve MSP daha çok sanayi olarak gelişmemiş küçük kent toplulukların partisi olarak ortaya çıktı. Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, toplumsal ve siyasal yapısı dikkate alındığında MNP-MSP'nin geri kalmış bölgelerde belli bir kitle tabanı bulması son derece doğaldı. Ancak yaklaşık olarak 30 yıllık bir süreç içerisinde Türkiye'nin ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel alanda yaşamaya başladığı değişime bağlı olarak RP-FP kitle tabanında da önemli değişiklikler yarattı. Türkiye'de kapitalist gelişme süreci; geçmişte MSP'nin oy potansiyelinin yoğunlaştığı bölgelerden İstanbul, İzmit, Bursa gibi metropollere doğru önemli nüfus akışı yarattı. Aşırı nüfus akışı nedeniyle kaçınılmaz olarak hiç bir alt yapısı olmayan bir kentleşme olgusunu ortaya çıkarttı. Sosyo-ekonomik bakımdan geri ve ayrıca dini etkilenmenin olduğu bölgelerden kent-gecekondularına doğru akan ve yeni bir sosyal tabakayı oluşturan nüfus, aynı zamanda İslamcı hareket için çok önemli bir kitle tabanı haline geldi. Ayrıca darbeci generallerin Türk-İslam sentezini bir devlet politikası olarak resmileştirmeleri ve dinin siyasal alanda güncelleştirilip kullanılması gibi bir dizi faktörlerin etkisiyle İslami hareket, bütün Ortadoğu'da olduğu gibi, Türkiye'de de önemli bir gelişme zemini yakaladı.

Büyük Şehir belediyeleri ve Sanayi Kentleri olarak verdiğimiz 17 kentin tablosu bir bakıma Türkiye'nin kendisidir. Bu şehirlerin ekonomik, siyasal, sosyal ve toplumsal yapısı bize Türkiye'nin resmini vermektedir. Kapitalizmin tarihsel gelişim evresi içerisinde oluşan kentlerin, karşı karşıya bulundukları ekonomik ve sosyal koşullar nedeniyle toplumsal hareketin genel siyasal eğilimi 'sol'dan yanadır. Özellikle sanayi kentleşme süreciyle birilikte işçi sınıfının nicelik ve nitelik olarak gösterdiği gelişme sonucu oluşan toplumsal dinamikler, en genel anlamda sosyal demokrasinin, sol ve sosyalist hareketin toplumsal zeminini oluşturur. Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi ve özellikle sanayileşmiş kentlerin oluşması ile meydana gelen toplumsal dinamikler siyasal eğilim olarak hemen her dönem 'sol'dan yana gelişmiştir. Türkiye gibi ülkelerde kapitalizmin dengesiz gelişmesi genel olarak çarpık kentleşmeye zemin hazırlar. Kentlerde kontrolsüz olarak artan nüfus yoğunlaşması ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel olarak karmaşık bir toplumsal yapı oluşturur. Hızla artan nüfus yoğunluğunun getirdiği işsizlik ve yoksullaşma toplumsal çelişkilerin derinleşmesinde önemli bir faktör olarak ön plana çıkarken, burjuvazi oluşan toplumsal tepkinin yönlendirilmesi gereken alanları yaratmaya

Tablo-12: Büyük Şehir Belediyeleri ve Bazı Sanayi Kentlerde İslamcı Partilerin Durumu

ŞEHİRLER	RP/1995	FP/1999	AKP/2002	AKP/2007
1-Adana-AKP	7,7	17,7	26,82	37,36
2-Ankara-AKP	20,6	17,0	38,11	46,04
3-Antalya-AKP	13,30	6,2	30,93	33,98
4-Bursa-AKP	18,8	13,6	41,30	51,11
5-Eskişehir-DSP	17,47	15,8	29,59	44,57
6-Erzurum-AKP	37.0	27.9	54,65	68,09
7-Diyarbakır-DTP	18.8	14.4	15,96	41,23
8-Gaziantep-AKP	23,7	17,7	40,04	59,26
9-İstanbul-AKP	23,9	16,7	37,20	45,31
10-İzmir-CHP	8,4	6,0	17,17	35,45
11-Konya-AKP	41.7	30.1	54,94	64,84
12-Kayseri-AKP	33,0	31,6	54,34	65,61
13-Mersin-MHP	10,7	7,7	18,07	25,27
14-Samsun-AKP	22,2	16,1	44,84	58,06
15-İzmit-AKP	32,7	22,1	42,85	49,19
16-Sakarya-AKP	28.3	24.4	43,84	53,22
17-Zonguldak-AKP	14,2	11,9	30,53	41,0
Ortalama	20,5	17,8	36,53	51,15

KAYNAK: www.die.gov.com, www.belgenet.com, Türkiye'de Milletvekili Genel Seçimleri İstatistikleri

özel bir önem verir.

Türkiye'nin sanayileşmesinde öncelikli olarak ön plana çıkan şehirler, nüfus yoğunluğu bakımından Türkiye'nin yarısına yakın bir potansiyeli barındırmaktadır. İşçi sınıfının sayısal olarak önemli bir çoğunluğu oluşturduğu, işsizliğin arttığı ve yoksullaşmanın toplumun önemli bir kesimini etkilediği, ekonomik ve sosyal faktörler nedeniyle gecekondulaşmanın bir yaşam tarzı haline geldiği şehirlerde, özellikle 1980'lerden itibaren devletin desteğiyle İslamcı hareket çok ciddi oranlarda gelişti.

FP'nin 1995 genel seçimlerinde almış olduğu oy oranı % 20,4 iken, Nisan 1999 genel seçimlerinde %17,8'e gerilemiş. Yaklaşık olarak %3 civarında bir düşüşün yaşanmış olması, Türkiye'nin o günkü iç siyasal durumu ile doğrudan ilişkilidir. Ordu, sermaye gruplarının önemli bir kesiminin ve medyanın FP'ne karşı geliştirdiği siyasal tutum, İslamcı yapılar üzerinde belirli bir baskılanmanın oluşmasına yol açtı. Ancak İslamcı hareket, bu psikolojik etkiden çok kısa bir süreden kurtuldu ve İstanbul ve Ankara gibi stratejik illerin Büyük Şehir Belediye Başkanlıklarını kazandı. Mevcut veriler, İslamcı partinin

sanayi kentlerini çevreleyen yoksul semtlerde sağlam bir kitle temeline sahip olduğunu ortaya koydu.

Kasım 2002 yılında yapılan genel seçimlerde AKP'nin 17 büyük kentteki oy ortalaması %36,53; Temmuz 2007'deki seçimlerde ise olduğu oy ortalaması %51,15'tir. Söz konusu bu illerde birinci olan bir parti, otomatikman Türkiye genelinde de birinci parti durumuna gelir. Türkiye'nin nüfus yoğunluğunun nerdeyse yarısını oluşturan, sanayinin %80-85'nin merkezileştiği, GSYMH'nin yüzde 80'ine sahip 17 ilde İslamcı hareketler çok ciddi bir güce sahiptirler.

Yukarıdaki illeri bir kaç kategoride incelememiz mümkün. Birincisi sanayi yoğunluğu nedeniyle ön plana çıkan İstanbul, İzmir, Kocaeli, Bursa, Adana, Gaziantep, Mersin, Sakarya gibi illerdeki oy ortalaması %49,56. Dünya metropollerinden biri olan İstanbul'daki oy oranı 2002 yılında %37 civarındayken Temmuz 2007 yılında yapılan belediye seçimlerinde oy oranını %45,31'e çıkardı. Ankara gibi devlet bakımından sembol olan başkentte Kasım 2002 seçimlerinde ki oy oranı %38'ken, Temmuz 2007 seçimlerinde bu oran % 46,4'e çıktı. İstanbul ile birlikte İzmit ve Bursa gibi Türkiye'nin sanayi merkezi olan şehirlerde AKP'nin oy oranlarında çok ciddi bir artış yaşandı. İzmit gibi yıllarca sosyal demokrat eksenli görünen partiler etkinlik alanındayken, 2002 seçimlerinde, AKP %42, Temmuz 2007 seçimlerinde ise %49,19 civarında oy alarak büyük bir başarı gösterdi.

İkinci grup, Türkiye genelinde milliyetçiliğin ve İslamcılığın çok etkin olduğu Erzurum Konya, Kayseri gibi büyük şehirlerde İslamcı partilerin oy oranları hemen her dönem yüksektir. Cemaatlerin, İslamcı ve Milliyetçi-ırkçı kökenli örgütlerin çok kapsamlı örgütlendikleri bu illerdeki siyasal ivme genellikle İslamcılar ile aşırı milliyetçi akımlar arasındadır. Temmuz 2007 seçimlerinde AKP'nin Kayseri'de oy oranı % 65,61, Konya'da % 68,84, Erzurum'da %68,09'du. AKP'nin bu bölgelerde çok büyük bir farkla birinci parti olması, hem dönemin konjonktürel durumu ile hem de Türkçü-İslamcı güçlerin örgütlülük gücüyle ilişkilidir. Üçüncü nokta ise Kürt illerinde İslamcı partinin belirgin bir yükseliş içerisinde olmasıdır. AKP, Güney Doğu Anadolu'nun sanayi merkezi olan ve uzun yıllar sosyal demokrat geçinen partilerin etkinlik alanında olan Gaziantep'te 2002 seçimlerinde % 40, Mart 2004 belediye seçimlerinde ise %59,56'lık oy oranı ile tam bir üstünlük sağladı. Kürt ulusal hareketinin merkezi olan ve aynı zamanda Kürt mücadelesi ile sembolleşmiş olan Diyarbakır'da, Kasım 2002 yılındaki oy oranı yaklaşık olarak %16 civarındayken Temmuz 2007 seçimlerinde bu oran %41,23'e yükseldi. AKP nispeten zayıf kaldığı İzmir ve Mersin gibi iller dışında genelde önemli bir et-

kinlik sağlamış bulunmaktadır. İzmir, Mersin, Diyarbakır, Eskişehir gibi iller dışında, diğer büyük kentlerde AKP'nin oy oranları %70'e kadar çıkmaktadır

Büyük şehirlerdeki bu değişim ani tepkisel bir hareket olarak algılanmamalıdır. Bunun aynı zamanda özellikle büyük kentlerdeki şehirlerdeki toplumsal yapının siyasal değişim yönünü de ortaya koyduğu gibi, yoksul gecekondu bölgelerinde İslamcı hareketin gelişmesi ve kitlesel bir güce ulaşmasının nedenlerini kavramak bakımından da önemli bir durumdur. Dünya'daki ve bölgedeki konjonktürel durumun etkisiyle, 21.yüzyılın başından itibaren İslamcılım popüler bir siyasal güç oldu. Bu durum Türkiye'nin siyasal sürecini önemli oranda etkilediği gibi İslamcılığın kitlelerle bütünleşmesini ve siyasal bir kuvvet olmasını sağlayan faktörlerden biri oldu. Özellikle, tarihsel gelişme eğilimi bakımından kapitalizme karşı olan işçi sınıfının siyasal islamcı hareketin etkisine girmeye başlaması, yoksulların yaşam alanı olarak bilinen gecekondu bölgelerinin İslamcıların örgütlenme merkezleri haline gelmesi, çok yönlü politikaların bir parçasıdır.

6- 2004 YEREL SEÇİMLER VE İSLAMCI HAREKETİN YEREL İKTİDARLARI

Yerel iktidar olarak tanımlanan belediyelerin ele geçirilmesi, özellikle toplumun alt katmanlarıyla olan ilişkiler bakımından son derece önemli bir işleve sahiptir. Ankara merkezli yönetimden farklı olarak, alt katmanlarda kitlelerin devlet olanaklarıyla örgütlendirilmesinde önemli başarılar elde eden İslamcı hareketin bu alandaki gelişmesini inceleme konusu yapmak ve sistem içerisinde oluşan ikili iktidarı gerçekliğini anlamak bakımından gereklidir.

2004 yılında yaklaşık olarak 43 500 000 seçmen olmasına rağmen oy kullananların sayısı 32 200 000 civarındadır. 10 milyon seçmen yani seçmenlerin %25,6'sı oy kullanmamış. Belediye ve İl Genel Meclisi seçimlerinde oy kullanan seçmenlerin %41,67'si AKP'yi tercih ediyor. AKP, Kasım 2002 yılı milletvekili genel seçimlerine göre oy oranını %7 civarında artırdı. İslamcı kökene sahip olan AKP'nin ve SP'nin toplam oy oranı %54,64 civarında olup, genel seçmen kitlesinin yarısına eşittir. Bu oy artışı, İslamcı partinin özellikle yerel iktidar olarak adlandırdığımız belediyelerde ezici bir üstünlük sağlamasına yol açtığı gibi toplumu yönetme ve yönlendirmede çok önemli olanaklar elde ettiler.

Belediyelerin mevcut olanakları, İslamcı örgütlerle halk arasındaki ilişkide köprü işlevini görmektedir. Türkiye'deki toplam 3033 belediyeden 1904 tanesini yanı %62,7'sini kazandılar. Saadet Partisi(SP)'de hesaplandığında toplam belediyelerin %74,84'ü İslamcıların denetiminde bulunmaktadır. Devletin üniter devlet yapısı nedeniyle İslamcı hareket, önce devletin stratejik ku-

Tablo-7: Siyasal Partilere Göre Kazanılan Belediye Başkanlıkları/2004

PARTİLER	Oy Yüzde Başkanlıkları	Kazanılan Belediye Başkanlıkları	Kazanılan Belediye Oran Yüzde Oran
AKP	41,67	1904	62,7
ANAP	2,52	112	3,69
BAGIMSIZ	0,70	55	1,81
BBP	1,15	11	0,36
CHP	18,27	491	16,18
DSP	2,13	32	1,05
DYP	9,95	4	0,13
GP	2,58	14	0,46
MHP	10,10	258	8,50
SHP	4,80	72	2,37
SP	3,97	65	2,14
YTP	0,32	4	0,13
DİĞERLERİ	1.83	13	0,36
TOPLAM		3035	

KAYNAK: www.mahallih-idareler.gov.tr, www.anadoluajansi.com.tr, www.akparti.org.tr

rumlarına yöneldi. Ordu, Yargıtay, anayasa mahkemesi ve Yüksek Öğrenim Kurumları gibi devletin stratejik kurumlarının direnişi ve hatta baskısı ile karşılaşırken, devletin yerel örgütlenmeleri olarak bilinen belediyelerde örgütlenmeleri çok daha hızlı ve kapsamlı olmaktadır.

AKP, seçimlere giren diğer partilerin toplamından daha çok belediye kazanmış oldu. 81 ildeki belediyelerden 57'sini kazanan AKP, bu belediyeler vasıtasıyla yerel iktidarlarını pekiştirmiş oldu. Hem merkezi hükümet hem de yerel iktidarları/belediyeleri kullanarak, toplum içerisindeki İslamcı etkiyi ciddi oranda artırdı. İslamcı tarikatların belediyelerdeki faaliyetleri çok ciddi oranda arttı. Başbakan Tayip Erdoğan'ın, henüz İstanbul'un Büyük Şehir Belediye Başkanıyken, İstanbul Belediyesindeki İslami kadrolaşma politikası biliniyor. Bugün ise hem hükümet hem de genel olarak belediye olanaklarını kullanarak İslamcı çalışmayı devlet olanaklarıyla ülkenin her yerine yaymış durumdadırlar.

AKP'nin Parlamentodaki çoğunluğu aynı zamanda anayasayı değiştirme sayısına eşitti. 'Yenilikçi' İslamcı parti konjonktürel durumu çok iyi değerlendirerek, toplumun sistem partilerine olan güvensizliğini çok iyi kullandı ve tek başına hükümet kurmayı başardı. Bu süreç, aynı zamanda AKP'nin sistemin bütün kurumlarının da İslamcı örgütlenmeye yönelmesine önemli olanaklar

sundu. 2004 yılındaki seçimlerde; belediyelerde elde ettiği başarı ile de bütünleşen hükümet olanakları ile, devletin stratejik kurumları başta olmak üzere, sistemin her alanında kadrolaşmaya yönelmiş bulunmaktadırlar.

Dikkat çekilmesi gereken önemli noktalardan biri, İslamcı hareketin bu faaliyetlerinin devletin stratejik çıkarlarıyla da uyumlu gelişmesidir. Sistem kendisini nispeten İslamcılığa, İslamcı kadrolar da kendisini sistemin ideolojik ve siyasal yapısına uyarlayacaktır dahası uyarlamaktadır. İç içe geçen bu ilişki, sistemin kendisini yeniden organize ederek, iç ve dış politikada giderek birbirine benzeşen bir sistem ortaya çıktı.

İslamcı hareketin toplumsal gelişimini anlamak için özellikle iki alan önemlidir. Birincisi geçmişte sol potansiyelin önemli oranda ağırlıkta olduğu metropol özelliklere sahip şehirleri; özellikle hem nüfus yoğunluğu hem de sanayi olarak gelişmiş 'Büyük Şehir Belediyeleri'ndeki İslamcı hareketin etki gücünü, İkincisi ise Türkiye'nin en önemli iç siyasal sorunu olan Kürt bölgelerinden İslamcı güçlerin gelişme potansiyelini tespit etmek. Bu iki alandaki somut durum, İslamcı güçlerin özellikle üzerinde geliştiği toplumsal tabanı analiz etmek bakımından bize bir kısım somut fikirler verebilir. Bu aynı zamanda sistemle bağlarını kesmiş büyük toplumsal güçlerin yeniden sistem içerisine çekilmesi için nasıl bir işleve sahip olduklarını görmek için de gereklidir. Özellikle büyük şehir belediyelerindeki İslamcı faaliyetin toplumun İslamcılaştırılmasında nasıl bir işleve sahip olduklarını açığa çıkartmak bakımında da önemlidir.

Türkiye genelinde toplam olarak 3.206 belediye var. Bunların 81 tanesi il belediyeleri, 849 tanesi ilçe belediyeleri ve geri kalan 2276 tanesi de belde belediyeleridir. İslamcı AKP'nin Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve nüfus yoğunluğu bakımından en önemli şehirler olarak bilinen Büyük Şehir Belediyeleri-

Tablo-8: Türkiye Genelinde AKP'nin Kazandığı Belediye Başkanlıkları ve Yüzde Oran

Statülerine Göre Ülke Düzeyindeki Belediye Sayıları

Belediye Statü	Sayı	Yüzde oran	AKP Belediye sayısı	Yüzde Oran
Büyükşehir Belediyesi	15	0.46	12	80
İl Belediyesi	66	2.06	45	68,1
İlçe Belediyesi	849	26.49	448	52,7
Belde Belediyesi	2.276	70.99	1.399	61,1
Toplam	3.206	100.00	1.904	59,98

KAYNAK: www.mahallih-idareler.gov.tr, www.anadoluajansi.com.tr

nin % 80'ni, geriye kalan il belediyelerinin % 68,1'ni, İlçe belediyelerinin % 52,7'sini ve belde belediyelerinin % 61,1'ini kazanarak tam bir egemenlik sağladı. Belediyelerin, yerel alanlarda devlet-toplum ilişkileri bakımından son derece önemli olduğu bilinir. İslamcı AKP'nin tek başına diğer sistem partilerinin toplamının çok üstünde belediye başkanlıklarını kazanması; İslamcı hareketin devletin yerel örgütlerinin olanaklarıyla toplumun İslamlaştırılması için ona olanaklar sağlamıştır. Geçmişte Refah Partisi ve Fazilet Partisi örneklerinde görüldüğü gibi, devletin yerel kurumlarının olanaklarının bir bütünü İslamcı hareketin denetimine sunuldu. Örneğin, belediyelerde yapılan ihalelerin çok önemli bir kesiminin İslamcı kökenli ticari kuruluşlara ya da şirketlere verilmesi ve bu şirketlerin belediyedeki ihalelerle çok büyük karlar elde ettikleri kamuoyunca biliniyor. İstanbul, Ankara, Konya gibi büyük şehir belediyelerindeki ihalelerin çök önemli bir kesimi İslamcı tarikatlar ve cemaatlerle ilişkisi olan şirketlere verilmektedir. Ayrıca belediye olanakları ekonomik alanda kullanılmıyor. İslamcıların denetiminde olan belediyelerin tarikatlara bağlı vakıflara önemli yardımlar yaparak, özellikle tarikatların belirlediği binlerce öğrenciye burslar vererek, belediyelerin olanakları ile hemen her mahallenin sokaklarına, caddelerine camilerin ve mescitlerin yaptırılması gibi toplumu İslamlaştırma faaliyetine çok aktif olarak destek sunmaktadırlar.

Belediye Meclis üyeleri ve il genel meclis üyeleri il ve özellikle belediye işlerinde aktif görev almaktadırlar. Yukarıdaki rakamlar dikkate alındığında Saadet Partisi hariç AKP'nin belediye başkanları, il ve belediye meclis üyelerinin sayısı toplam olarak 40.710 asil ve yedek, toplamın % 50,1'ni oluşturuyor. Bu aynı zamanda belediyeler bazında İslamcı çalışmanın ve etki gücünün kavranması bakımından önemsenmesi ve ciddiye alınması gereken bir durumu ortaya koyuyor. Devletin yerel kurumlarında İslamcılaşmanın en somut örneği belediyelerdir. Hem seçimlerle gelen bir kadrolaşma, hem de belediye yö-

Tablo-9: Yerel Yönetimlerde -yedekleriyle birlikte- Seçilen Toplam Temsilci Sayısı

Yönetim	Asıl	Yedek	AKP'nin	Yüzdesi
Belediye Başkanı	3.125	--	1.904	70,3
Belediye Meclisi Üyesi	34.084	34.084	33.274	48,1
İl Genel Meclisi Üyesi	3.122	3.122	5.532	88,5
Toplam	40295	37206		
Asıl + Yedek Toplamı	77.501		40.710	52,2

KAYNAK: www.mahallih-idareler.gov.tr, www.anadoluajansi.com.tr

netim alanlarına yaptıkları atamalarla, belediyelerin bütün stratejik merkezleri İslamcı kadroların denetimine girmiş bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin en önemli güncel siyasal sorunlarından biri olan 'Türban' konusunda hükümet ile Genelkurmay, Yargı ve YÖK gibi sistemin stratejik kurumları arasında ciddi sorunlar yaşanırken, belediyelerde yaşama geçirilmiş durumdadır. Hatta bir kısım belediyelerde, iş kolu alanlarında İslami kurallara göre, kadın erkek ayrışması fiilen uygulanmaktadır. Ya da Konya belediyesinin, kadınların ve erkeklerin ayrı otobüslere binmesi için tercihli otobüs denemesi kararı ve tepkinin oluşmasından sonra uygulamaktan vazgeçmesi. İstanbul ile Bağcılar ilçesi belediyesi tarafından sadece kadınların girebildiği bir parkın açılması. Basına yansıyan tekil eylemler dahi, devletin yerel stratejik kurumlarının İslamcılar tarafından nasıl kontrol edildiğini ortaya koymaktadır. Tayyip Erdoğan, İstanbul Belediye Başkan'ıyken, 'İrtica yani İslamcı faaliyetleri nedeniyle ordudan atılanları subay ve astsubayları İstanbul belediyesi kadrolarına dâhil etti. Örneğin 1994'de 8, 1995'te 12, 1996'da 24, 1997'de 11, toplam 55 subay ve astsubay İstanbul Büyük Şehir Belediyesinde görevlendirildi.[566]

İslamcı tarikatların önemli stratejik hedeflerinden biri ordu içerisinde örgütlenmektir. Devlet kurumları içerisinde homojen yapısını korumaya çalışan ve geleneksel Kemalist çizgide durarak sistem içerisinde belirleyici bir güç olan ordu, İslamcı hareketin askeri güçler içerisindeki örgütlenmesine karşı nispeten 'duyarlıdır. Siyasal İslam güçlerinin ordu içerisindeki örgütlenmelerine bağlı olarak, hemen her yıl İslamcı gruplarla ilişkisi olduğu tespit edilen belirli sayıdaki subay ve astsubay, Yüksek Askeri Şura(YAŞ) tarafından ordu ile ilişkileri kesilmektedir. Tayyip Erdoğan, irticai faaliyetleri nedeniyle ordudan atılan subay ve astsubayların bir kısmını, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi kadrosuna dâhil ederek aslında birçok mesajı birden veriyordu. Birincisi, İslamcılar yalnız değildir ve sahip çıkılmaktadır. İkincisi, ordunun, irticai faaliyetleri iddiası ile görevinden uzaklaştırılanları devletin bir başka kurumunda görevlendirerek ordunun uygulamalarına karşı fiili bir tavır almaktaydı. Üçüncüsü ise devlet içerisinde devletin bir başka kurumunun bünyesine İslami kadrolar alarak alternatif bir mekanizma yaratığını vurguluyordu. 4 yıl içerisinde ordu ile ilişkisi kesilmiş 58 subay ve astsubayı İstanbul Büyük Şehir Belediyesinde kadro olarak görevlendirirken, bu uygulamanın sayısal çoğunluktan öte, İslamcı kuvvetlerin stratejik hedefleri bakımından siyasal olarak verilmiş bir mesajdı.

---

566) Aktaran BÖLÜK Mehmet, *El Tayyip*, İstanbul, Toplumsal dönüşüm yay., 2003, syf:186.

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) bir bütün olarak İslamcı hareketin örgütlenme merkezi olduğu bütün verilerle ortadadır. Tayyip Erdoğan'ın, İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanıyken, Diyanetten özellikle imamlık yapan kadroları transfer etmesi, belediyelerde İslamcı kadrolaşmanın bir parçasını oluşturuyordu. 1994'de 46, 1995'te 37, 1996'da 24, 1997'de 34, 1998'de 14, 1999'da 28, 2000'de 17, memur olmak üzere 7 yıl içerisinde belediyecilikle hiç ilgisi olmayan dini alanlarda faaliyet yürüten 203 DİB memurunun Belediye bünyesine alınıp merkezi alanlarda kadro olarak görevlendirmesi, İslamcı hareketin stratejik hedefleriyle doğrudan ilişkilidir.[567] Bu da belediyelerin stratejik öneminden kaynaklanmaktadır. Belediyelerin görev alanlarının merkez illerden köylere kadar yaygın olması, devlet kurumlarında görevli bu tür İslamcı kadroların faaliyet alanlarını da genişletmektedir. Tayyip Erdoğan İstanbul Belediye Başkanı'yken, MÜSİAD tarafından düzenlenen 'imanlı mimar ve mühendislerin dayanışma yemeğinde' yaptığı konuşmada şöyle demektedir: "... *Artık inançlı ve imanlı kadroların iş başına gelme zamanıdır...*"[568] Bu nedenle, belediyelere İslamcı kadroların yerleştirilmesi sıradan bir politika değildir. Bilinçli ve çok yönlü yürütülen faaliyetin bir parçasıdır. Bu faaliyetin örgütlendirilmesinde aktif görev alan Tayyip Erdoğan, bugün başbakan olarak, İslamcı örgütlenme alanını çok daha kapsamlı hale getirmiş bulunmaktadır.

567) age, syf:187.

568) Aktaran EKİNCİ Oktay Ekinci, Şeriatın Kravatlı Başkanı, İstanbul,Çağdaş yay, 1998, syf:84.

SONUÇ YERİNE

Ekonomik, siyasal ve toplumsal bir güç haline gelen İslamcı hareketin sınırlarını ve etki gücünü herhangi bir siyasal parti ile değerlendirmek yanlıştır. Türkiye toplumunda çok ciddi bir İslamcılaşma sürecinin yaşandığı ve kalıcı sistematik bir toplumsal tabanın oluştuğu gerçeğini görmeliyiz. İslamcı örgütler bu gelişmeye paralel olarak siyasal güçlerini çok önemli oranda arttırmaya başladılar. Çok uzun yıllara dayanan ve devletle bütünlüklü hareket eden cemaatlerin örgütlenme faaliyetlerinin ulaşmış olduğu düzeyi ne Saadet Partisi, ne de Adalete ve Kalkınma Partisi (AKP) ile sınırlayabiliriz. Daha çok Milli Görüş geleneğinden gelen MNP, MSP, RP, FP, SP ve AKP İslamcı olarak tanınmakla birlikte, cemaatlerin toplumsal ilişki ağı çok daha geniştir. Demirel, Türkeş, Özal, Çiller, Ecevit, Baykal gibi Türkiye'nin siyasal sürecinde rol almış kişilerden siyasal partilere kadar hemen hepsinin İslamcı cemaatlerle doğrudan veya dolaylı ilişkileri oldu. 12 Eylül askeri faşist darbesinden sonra, Türk İslam sentezi politikası, generallerle İslamcıların üzerinde anlaştıkları temel bir strateji haline geldi. Böylece birbirini besleyen iki temel gücün İslamcılığın geliştirilmesi ve devletin temel bir politikası haline getirilmesi konusunda uzlaşmaları, aynı zamanda, ABD'nin bölgesel politikaları için de bir yönelimdi.

Sistem partileri İslamcılaşan topluma yönelik politikalarında önemli değişikliklere gitmek zorunda kalıyorlar. Bu değişim süreci İslamcılaşan bir top-

lum gerçeğinin fiilen kabul edilmesi anlamına geldiği gibi aynı zamanda İslamcı hareketin sistem partileri üzerindeki etki gücünün çok daha ciddi oranda artacağını ortaya koymaktadır. Örneğin Kemalist rejimin temsilcisi olduğunu iddia eden CHP, İslamcı söylemleri çok daha yoğunluklu olarak kullanmaya başladı. İslamcıları sömürgeci devletin 'laik' partisine alarak sözümona 'yeni' açılımlar yapmaya karar verdi. Bir dönem türbana bayrak açan Baykal, bu kez türbana sarıldı. CHP ve Baykal'daki bu siyasal dönüşümün esası, İslamcılaşan bir toplum gerçeğini görmesi ve politikalarını bu güçlere yeniden belirlemesi oldu. Böylece oy oranını arttırmak için İslamcılarla birlikte hareket etmeye başladı.

Türkiye'nin ırkçı-milliyetçi faşist partisi olarak bilinen MHP de, kuruluşundan beri İslamcı cemaatlerle iç içedir. Cemaatlerin ezici bir çoğunluğu, Türk-İslamcı çizgide oldukları için MHP ile tam bir uyum içinde hareket ettiler. Özellikle 1980 öncesi dönemde, sisteme karşı mücadele eden devrimci güçlere yapılan saldırılarda cemaatlerin önemli bir rol oynadıkları çok daha belirgin olarak ortaya çıktı. Bahçeli, MHP'yi gündelik çatışmaların dışına tutarak, merkeze doğru yönelme politikasını uygulamaya çalışırken özellikle İslamcı cemaatlerin taleplerini gündemleştirmede önemli bir rol oynuyor. İmam Hatip Liseleri ve türbanın üniversitelerde serbest bırakılmasına ilişkin parlamentoda alınan kararın mimarı MHP idi. Irkçı-milliyetçi parti geçmişte olduğu gibi, bugün de, İslamcı sosyal taban üzerinde politika yapmaktadır.

Toplumsal yaşamın her alanına nüfus etmiş İslamcı akımlar, sistem kurumlarını doğrudan etkileme, yönetme ve denetim altına alma sürecine girmiş bulunuyorlar. Ortaya çıkan siyasal tabloda, İslamcı hareket ile geleneksel Kemalist rejim temsilcileri arasındaki iktidar mücadelesi yeniden dengelendi. İslamcı hareket, geçmişten çok farklı olarak, sistem içerisinde çok önemli oranda kurumsallaşmış bir güce sahip. İktidar ilişkisinde belirleyici bir güç haline gelen İslamcı hareket, söz konusu bu gücünü toplumsal ilişkilerinden, ekonomik gelişme düzeyinden, on binlerle ifade edilen ve devletin içerisinde konumlanmış kadrolarından, toplumsal ilişkileri etkileme ve yönlendirmede son derece etkin olan yazılı ve görsel medya gücünden almaktadır.

Sistem içi ilişkilerde siyasal dengeleri gözeterek saldırı hamlesini yapan ve devlet içerisinde kurumsallaşarak gücünü pekiştiren kesim İslamcı güçlerdir. Fiilen savunmaya geçenler ise geleneksel Kemalist rejim savunucularıdır. Kemalist rejimin temsilcileri eskisi kadar olmasa da hala sistem içerisinde ciddi toplumsal bir güçtürler. Bunların kolay kolay teslim olacaklarını beklemek de siyasal saflık olur. Sistemin temel kurumları arasında başlayan 'çatışma' sistemin farklı kuvvetleri arasında zorunlu ve kaçınılmaz olara uzlaşıyla sonuçlan-

dı. Devletin stratejik kurumları arasındaki 'çelişkilerin' kamuoyuna çok açık olarak yansımamasının nedeni sistem içi dengelerin yeniden dizayn edilmesiyle ilişkilidir. Bu bir bakıma fiilen ikili iktidar durumunu oluşturuyor.

Kemalist rejimin sembolü olan ve aynı zamanda MGK'yı yöneten Cumhurbaşkanlığı'na İslamcı Gül'ün gelmesi, YÖK ve Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'na İslamcı gelenekten gelenlerin atanmasına ek olarak devletin en önemli kurumlarından biri olan MİT'in İslamcıların kontrolüne girdiği ve ayrıca devletin ikinci silahlı gücü olarak bilinen Emniyet Genel Müdürlüğü'nün bütünlüklü olarak İslamcı hareketin özellikle de Gülen cemaatinin denetiminde olduğu biliniyor. Bakanlıklarda çok ciddi bir kadrolaşmanın olması, yerel yönetimlerde İslamcı iktidarların fiilen kurulması, sistem içerisindeki ilişkileri önemli oranda değiştirdi. Aktif savunma sürecine giren Kemalist rejim temsilcilerinin sistemin bütün alanlarında çok kapsamlı olarak örgütlenmiş olmaları, ordunun halen Kemalist rejimin temsilcisi durumunda olması, iktidar ilişkilerinde ciddi bir denge oluşturmuş durumda.

Anayasa Mahkemesi Haziran 2008'de, türbana ilişkin davayı görüşerek karara bağladı. Türban sorunu İslamcılar ile Kemalistler arasında önemli bir 'çatışma' alanını oluşturuyordu. Türban konusundaki uzlaşı birçok sorunun çözümünde anahtar rolünü oynadı. Anayasa Mahkemesi, parlamentoda MHP ve AKP'nin önergesiyle kabul edilen ve 'Üniversitelerde Türbanı Serbest Bırakan' yasayı iptal etti. İslamcı AKP hükümeti de bundan sonraki süreçte, türban konusunda ısrarlı olmayacağı ve acil siyasal bir sorun olarak gündemine almayacağı konusunda, sistemin diğer kurumlarına güvence verdi.

Sistemin farklı siyasal eğilimleri arasında varılan 'uzlaşma'dan sonra Yargıtay Başsavcısı tarafından AKP'nin kapatılmasına ilişkin açılan dava, Anayasa Mahkemesi tarafından çok hızlı bir şekilde görüşülerek AKP'nin kapatılmamasına karar verildi. Ancak, gerekçeli kararla birlikte AKP'nin siyasal hareket alanını önemli oranda kısıtlandı. Böylece kendisini çok daha hızlı sisteme adapte etmeye ve devletin stratejik politikalarını uygulamaya yöneldi. Bununla birlikte AKP'nin kapatılmamasının birçok başka nedeni bulunmaktadır. Bunlar arasında ön plana çıkan en önemli birinci neden, İslamcı hareket geçmişten farklı olarak devlet kurumlarında önemli oranda örgütlü olmasıdır. Hatta stratejik kurumların önemli bir kısmını ele geçirmiş durumda. AKP yöneticilerinin yaptığı açıklamaya göre İslamcı hükümet tarafından devlet kurumlarına atanan kadro sayısı yüz bini geçiyor. İkincisi, AKP'nin yerini alacak ve toplumun geneli üzerinde etkili olabilecek alternatif İslamcı bir parti yoktur. Toplumun İslamlaşma eğilimi çok ciddi oranda artmış görünüyor. Devletin ihtiyacına yanıt veren İslamlaştırma politikasına paralel olarak aynı za-

manda sistem dışı olarak tanımlanan 'radikal' İslamcı hareketin gelişme potansiyeli oldukça yüksek. AKP, İslamcılaşan kitleleri sistem içinde tutmayı başarabiliyor. Üçüncüsü, uluslararası kapitalist sistem güçleri bakımından da AKP'nin işlevi henüz bitmedi. Özellikle küresel sistem güçleri Ortadoğu politikaları ve Türkiye'ye biçilen rol bakımından hala AKP'ye ihtiyaç duyuyor. Dördüncüsü, hem iç hem de bölgesel ve uluslararası ilişkiler bakımdan önemli olan, Kürt sorununa karşı AKP şahsında İslamcıların devletin temsilcisi olarak hareket etmesi oldu. Çünkü Kürtleri kontrol altında alabilecek tek silah olarak İslamcılık kaldı. Kürtleri denetim altına alabilecek herhangi alternatif bir parti kurulmadan AKP'nin kapatılması mümkün değildi. Kürtler üzerinde etkide bulunan İslamcı gelenekten gelen bir partinin kapatılmasının, sistem için ciddi sorunlar gündeme getireceği biliniyordu. Bu sorun sistem güçleri bakımından stratejik öneme sahip bir durumdu. Bu nedenle AKP'nin kapatılmasından çok, sistemin yönetim merkezi kuvvetleri arasında 'uzlaşı' eğiliminin ön plana çıktı. Sermayenin de çok açık desteğini alan bu uzlaşı, AKP'nin siyasal yönelimlerini de belirginleştirdi. Daha önce ırkçı-milliyetçi güçler tarafından Kürtlere karşı kullanılan 'Ya Sev, Ya Terk Et' sözlerinin bir başka versiyonu olan "Tek bayrak, tek millete karşı çıkan buyursun, istediği yere gitsin" söylemi, İslamcı AKP'nin politikası haline geldi. Bu politikalar aynı zamanda sistemin ikinci iktidar ortağı durumunda olan İslamcı hareketin stratejik yönelimlerini ortaya koymaktadır.

Devletin yumuşak karnı haline gelen Kürt sorununda alınacak tutum, iç ittifakın temel yapısını oluşturuyor. Kürt illerinde devlet adına hareket eden tek partinin İslamcı AKP olduğu biliniyor. AKP'nin izlemiş olduğu tasfiye politikasına karşı gelişen Kürt toplumsal muhalefetine karşı özellikle İslamcı cemaatler çok bilinçli olarak ön plana çıkartılmaktadırlar.

Bugünkü siyasal süreci analiz ettiğimizde İslamcılığı sistem bakımından önemli kılan esas yön Kürtlere yönelik izlediği stratejidir. Özellikle bugün içerisinde bulunduğumuz koşullar nedeniyle, Kürtlere yönelik geliştirilen çok yönlü politikaların merkezinde İslamcı akımlar bulunuyor. Sistemin uygulamaya çalıştığı Kürt politikası, esasen Kemalist-İslamcı ittifakı üzerinde şekilleniyor. İkisinin ortak özelliği Türk-İslam sentezi ekseninde Kürtlerin çok yönlü tasfiyesi için bütün güçlerini kullanmalarıdır. Örneğin, Kürt illerinde asimilasyon politikalarının uygulayıcısı olan Gülen cemaatine bağlı vakıflar ve dernekler, generallerin açık desteğini alarak çok derinlikli bir örgütlenme faaliyeti içerisindedir. 1990'lı yıllardan beri Kürt illerinde sistematik bir faaliyet içerisinde olan Gülen'in hedefinde Kürt toplumsal hareketinin parçalanması ve tasfiyesi bulunuyor.

Devrimci hareket, siyasal islamcı hareketin gelişme eğilimini çok ciddi olarak analiz etmek zorundadır. Devrimlerin toplumsal dinamikleri olan ezilenlerin, İslamcı politikaların etkisinde olmaları geçici bir durum olarak değerlendirilemez. Bu bakımdan, toplumun İslamcılaşmasının sosyolojik, siyasal, ekonomi ve toplumsal nedenlerinin araştırılması alternatif politikaların oluşturulması önemlidir.

KAYNAKÇA

A- KİTAPLAR

- AKTAY Yasin, *Türk Dininin Sosyolojik İmkanı*, İletişim yay., İstanbul, 1999.
- ARKOUN Mohammed, *İslam Üzerine Düşünceler*, İstanbul, Metis yay., 1999.
- AKSOY Ergün, *28 Şubat'tan Bağdat'a Mücahit!!!*, İstanbul, Ümit yay., 2000.
- AZAM Abdullah, *Müslüman Halkın Cihadı*, İstanbul, Tarık yay., 1997.
- AKINCI Cengizı, *Irtica,1945-1999*, İstanbul, Doğan yay., 1999.
- AKDENİZ Sabri, *Toplumumuz ve Eğitimimiz*, İstanbul, Aka yay., 1982.
- ALKAN Ayten, *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet*, İstanbul, Dipnot yay., 2005.
- ABRAHAMİAN Ervard, *Humeynizm-İslam Cumhuriyeti Üzerine Denemeler*, İstanbul, Metis yay., 2003.
- AKGÜ Ahmet, *İslam Davası ve Adil Düzen*, İstanbul, Risale yay., 1992 .
- ASLAN Hıdır, *İslamda Yol Ayrımı*, İstanbul, Ceylan yay., 1996.
- AYDIN Erdoğan, *İslamiyet Gerceği Cilt 4*, İstanbul, Öteki yay., 1995.
- BADİLLİ Abdülkadir, *Bediezzaman Said Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayat*, Timaş yay. İstanbul, 1990.
- BALCI Bayram, *Coopération culturelle et éducative entre la Turquie et les républiques turcophones d'Asie centrale*, les dossiers de l'İFEA n°5. İstanbul, édition Institut Français D'Etudes Anatoliennes Georges Dumezil, 2001.
- BALLI Rafet, *Batı ve İrtica*, İstanbul, Kaynak yay., 1999.
- BULAÇ Ali, *Din, Devlet ve Demokrasi*, İstanbul, Zaman yay., 2001.
- BULAÇ Ali, *Çağdaş Kavramlar ve Düzenler*, İstanbul, İz yay., 2005.
- BULUT Faik-FARAÇ Mehmet, *Kod Adı Hizbullah*, İstanbul, Ozan yay., 1999.
- BULUT Faik, *İslam Ekonomisinin Eleştirisi*, İstanbul, Su yay., 1999.
- BULUT Faik, *Yeşil Sermaye Nereye-Tarikat Sermaycsi-2*, İstanbul, Su yay., 1999.
- BULUT Faik, *Tarikat Sermayesinin Yükselişi*, İstanbul, Doruk yay., 1999.
- BULUT Faik, *İslamcı Örgütler-1*, İstanbul, Doruk yay. ,1997.
- BULUT Faik, *İslamcı Örgütler-2*, İstanbul, Doruk yay.,1999.
- BULUT Faik, *Kim Bu Fethullah Gülen?*, İstanbul, Ozan yay., 1999.
- BAŞKAYA Fikret-Editör, *Temel Kavramlar*, Yücel Demirer/Bölüm Siyasal İslam. Ankara, Özgür Ünv yay., 2005.

- BRZEZİNSKİ Zbigniew, *Güç ve İlke*, İstanbul, Sabah yay.,1996.
- BRZEZİNSKİ Zbigniew, *Le Grand Echiquier*, Paris, Ed. Bayard, 1997.
- BULLİTT William C., *Asıl Büyük Dünya*, Çeviren Halit Çakır, İstanbul, Nebioğlu yay.
- BÖLÜK Mehmet, *El Tayyip*, İstanbul, Toplumsal dönüşüm yay., 2003.
- BORA Tanıl, CAN Kemal, *Devlet-Ocak-Dergah*, İstanbul, İletişim yay., 2004.
- BESSON F. J., *La Montée de l'islamisme en Turquie*, édition Hérodote, 1995
- CEM İsmail, *Türkiye Üzerine*, İstanbul, Yar yay., 1970.
- ÇALIŞLAR Oral, *RP Nereden Nereye*, İstanbul, Pencere yay., 1995.
- ÇAKIR Ruşen, *Derin Hizbullah*, Siyah-Beyaz yay.. İstanbul, 2001.
- ÇAKIR Ruşen, *Ayet ve Slogan*, İstanbul, Metis yay., 1994.
- ÇAKIR Ruşen, ÇALMUK Fehmi, *Recep Tayyip Erdoğan-Bir Dönüşüm Hikayesi*, İstanbul, Metis yay., 2002.
- ÇAKIR SERPİL, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis yay., İstanbul, 1996
- CİLACI Osman, *Hıristiyanlık propagandası ve Misyoner Faaliyetleri*, Ankara, Diyanet İşleri Bakanlığı yay., 1982.
- COŞAN Esat, *Güncel Meseleler*, İstanbul, Serin yay., 1992.
- ÇELİK Serdar, *Türk Kontrgerillası*, İstanbul, Ülkem Presse yay., 1995.
- CİZRE Ümit, *Muktedirlerin Siyaseti*, İstanbul, İletişim, yay., 1999.
- ÇETİNKAYA Hikmet, *İrticanın Kara Yüzü*, İstanbul, Günizi, 2002.
- ÇORUMLU T., *Büyük Türkiye'de Doğru Erbakan Olayı*, yay., İstanbul, 1994.
- ÇETİNKAYA Hikmet, *Din Baronunun Kazları*, İstanbul, Çağdaş yay., 1997.
- ÇETİNKAYA Hikmet, *Zambak Sana da Bulaştı Kan*, İstanbul, Çağdaş yay., 1996.
- DOĞAN Mustafa, *Adnan Mederes'in konuşmaları*, İstanbul, 1999.
- DOĞAN Ayşe, *Bütün Yönleriyle Başörtüsü Sorunu*, İstanbul, Mazlum-Der yay., 1998.
- DİLİPAK Abdurrahman, *Sorunlar, Sorular ve Cevaplar*, İstanbul, Beyan yay., 1995.
- DORRANSORO Gilles, *Sur la direction de, La Turquie Conteste*, Paris, Cnrs Editions, 2005.
- ERDOĞAN Latif, *Fethullah Hocaefendi; Küçük Dünyam*, İstanbul, AD yay., 1998.
- EKİNCİ Oktay, *Şeriatın Kravatlı Başkanı*, İstanbul, Çağdaş yay., 1998.
- ERBAKAN Necmetin, *Milli Görüş Ve 5 Yıllık Kalkınma Planı Broşürü*, Ankara, 1973.
- EKŞİ Ayşe, *Din Devletleri*, İstanbul, Ümit yay., 1994.
- ERDER Necat, *Türkiye'de Siyasal Partilerin Yandaş/Seçmen Profili, 1994-2004*, İstanbul, TÜSEV yay., 2005.
- ESPOSİTO John, *İslam Tehdit Efsanesi*, Ufuk kitapları yay. İstanbul, 2002.
- EVREN Kenan, *Kenan Evren'in Anılar, Cilt-4*, İstanbul, Milliyet yay., 1991.
- FUKUYAMA Francis, *la Fin de l'Histoire et le dernier homme*, Paris, édition Flammarion, 1992.
- GERGES Fawaz, *Amerika ve Siyasal İslam*, İstanbul Anka yay., 1998.
- KEPEL Gilles et Yann Richard (Sous la direction de) *Intellectuels et militants de l'islam contemporain*, Paris, éditon Seuil, 1990.
- GÖLE Nilüfer, *Islamın Yeni Kamusal Yüzleri*, İstanbul, Metis yay., 2000.
- GÖLE Nilüfer, *Interpénétrations de l'islam et l'Europe*, Paris, édition Galaade, 2005.
-GÜR Metin, *Şeriat ve Refah*, İstanbul, Çağraş yay., 1997.
- GÜVENÇ Bozkurt, TEKELİ İhlan TURAN, Şerefetin Turan, ŞAYLAN Gencay, *Türk-İslam Sentezi*, İstanbul, Sarmal yay., 1994.
- GÜRDOĞÜN Ersin, *Görünmeyen Üniversite*. İzmir, Nil yay., 1994.
- GÖKDEMİR Orhan, *Devletin Din Operasyonu: Ötekİ İslam*, İstanbul, Sorun yay.,1998.
- GÜLEN Fehtullah, *Asrın Getirdiği Tereddütler-2, 3 ve 4*, İzmir, Nil yay.,1998.
- GÜLEN Fethullah, *Prizma-1 ve 2*, İzmir, Nil yay., 1996.
- GÜLEN Fethullah, *Fasıldan Fasıla-1 ve 2*, İzmir, Nil yay.. 1996.
- GÜZELSOY Mansur, *İlim ve Siyasi Tahliller*, İstanbul, Fırat yay., 1996.
- GÜNGÖR Nasuhi, *Yenilikçi Hareket*, İstanbul, Anka yay., 2001.

- GÜLER Ayman Birgül, *Yerel Yönetimler*, Ankara, İmge yay., 2006.
- HATİBOĞLU Tahir, *Batı ve İrtica*, İstanbul, Kaynak yay., 1999.
- HABLEMİTOĞLU Necip, *Şeriatçı Terör'ün ve Batının Kıskacındaki Ülke*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm yay., 2003.
- HUNTINGTON Samuel Paul, *Le Choc des Civilisation*, édition Odile Jacob, Paris, 1992.
- HÜSEYİN Asaf, *Batı'nın İslamla Kavgası*, Pınar yay., İstanbul,1991.
- HAN M.Ekren, *İslam Ekonomisinin Temel Meseleleri*, İstanbul, Kayıhan yay., 1998.
- KALELİ Lütfi, *İrtica ve ABD Kıskacında Türkiye*, İstanbul, Alev yay., 2003.
- KARAHASANOĞLU Mustafa, *Masona-Komüniste-Renksize Karşı Tek Adam Erbakan*, İstanbul, 1975.
- KARSSON İngmar, *İslam ve Avrupa*, İstanbul, Cem yay., 1996.
- KAHRAMAN Hayreddin, *Her Şeye Rağmen*, İstanbul, İz yay., 2001.
- KARA İsmail, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, İstanbul, Risale yay.,1997.
- KARA İsmail, *İslamcıların Siyasal Görüşleri*, İstanbul, Dergah yay., 2001.
- KIŞLALI Mehmet, *Güneydoğu, Düşük Yoğunluklu Çatışma*, İstanbul, Ümit yay.,1996.
- KONGAR Emre, *21.Yüzyılda Türkiye*, İstanbul, Remzi Kitapevi yay.,1998.
- KAHRAMAN Hayrettin, *İslamın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul, İz yay., 2003.
- KAYA Erol, *Yerel Yönetimler ve Belediyelerde Yeniden Yapılanma*, İstanbul, İlke yay., 2003.
- KICAK A., *Türkiye'de Gericilik yılları, 1950-1999*, İstanbul, İmge Kitabevi yay., 1998.
- KIZILOCAK Gülay, *Almanya'da Türk Serbest Girişimcileri*, Cologne, Önel yay., 1996.
- KOTKU Mehmet Zahid, *Tasavvufu Ahlak-4*, Seha Neşriyat yay. İstanbul, 1990.
- KURNAZ Şefika, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, MEB yay., İstanbul, 1992
- LEWİS Bernard, *La Crise en Islam*, Paris, édition Gallimard, 1993.
- LEWİS Bernard, *Le Retour De L'islam*, Paris, édition Gallimard, 1993.
- MANNAN M. A., *İslam Ekonomisi-Teori ve Pratik*, İstanbul, Fikir yay., 1987.
- MARDİN Şerif, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı ve Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*, İletişim yay, İstanbul, 2002.
- MARDİN Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset-Bütün Eserleri/8*, İletişim yay., İstanbul, 2005
- MERİÇ Nevin, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi*, Kaknüs yay., İstanbul, 2000.
- *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt-6 / İslamcılık*, İstanbul, İletişim yay., 2004.
- *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Cilt: 4-Milliyetçilik*, İstanbul, İletişim yay., 2002.
- MEYSSAN Thierry, *11 Eylül 2001- Dehşetengiz Hile*, İstanbul, Medcezir yay., 2002.
- METİNER Mehmet, *Kürt Sorunu Nasıl Çözülür?*, İstanbul, Nuhbihar yay., 1996.
- MİRZABEYOĞLU Salih, *Tilki Günlüğü İBDA*, İstanbul, İBDA yay., 1996.
- MÜRSEL Safa, *Bediüzzam Said Nursi ve Devlet Felsefesi*, Yeni Asya yay. İstanbul, 1995.
- NURSİ Bediüzzam Said, *Risale-i Nur Külliyatı*, Nesil yay., İstanbul, 2002.
- NECCAR Ahmed, *İslama Göre Banka ve Sigorta*, İstanbul, Nesil yay., 1992.
- ÖCAL Mustafa, *İmam Hatip Liseleri ve İlköğretim Okulları*, İstanbul, Neşriyat yay., 1998.
- ÖZAKINCI Cengiz, *İblisin Kıblesi*, İstanbul, Otopsi yay., 2005.
- ÖZAKINCI Cengiz, *İrtica 1994-1999*, İstanbul, Otopsi yay., 1999.
- ÖZSOY Osman, *Türkiye'de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda*, İstanbul, Alfa yay., 2000.
- ÖZEK Çetin, *Devlet Ve Din*, İstanbul, Ada yay., 1980.
- PARLAR Suat, *Silahlı Bürokrasinin Ekonomi Politiği*, İstanbul, Biblioteque yay., 1996.
- PARLA Taha, *Türkiye'nin Siyasal Rejimi. 1980-1989*, İstanbul, İletişim yay., 1995.
- PEKÖZ Mustafa, *Avrupa Birliği'nde Göçmenler-Almanya'da Türkler ve Kürtler*, İstanbul, Gün yay., 2002.
- PEKÖZ Mustafa, *Kontgerilla-Stratejik Hedefi*, İstanbul, Ceren yay., 2000.
- POYRAZ Ergün, *Hilafet Ordusundan Arap-Kürt Partisine*, İstanbul, Toplumsal dönüşüm yay., 2003.
- POYRAZ Ergün, *Fethullah'ın Gerçek Yüzü*, İstanbul, Otopsi yay., 2000.

- POYRAZ Ergün, *Milli Nizam Partisi'nden Fazilet Partisi'ne İhanet Belgeleri*, Ankara, MK yay., 1998.
- RODİNSON Maxime, *l'Islam politique et la croyance*, Paris, édition Fayard. 1993.
- RODİNSON Maxime, *Islam et capitalisme*, Paris, édition du Seuil, 1987.
- RODİNSON Maxime, *Hazreti Muhammed*, İstanbul, sosyal yay.,1994.
- ROUQUİE Alain, *Latin Amerika'da Askeri Devlet*, İstanbul, Alan yay., 1982.
- ROY Olivier, *Küreselleşen İslam*, İstanbul, Metis yay., 2003
- ROY Olivier (sous la direction de), *la Turquie aujourd'hui, un pays européen?* Paris, édition le Tour du Sujet, Universalis, 2004.
- ROY Olivier, *l'Echec de l'islam Politique*, collection Esprit, Paris, édition Seuil, 1992.
- SAVAŞ Vural, *Türkiye Cumhuriyeti Çökerken*, İstanbul, Bilgi yay., 2004.
- SAVAŞ Vural, *Bölücülüğe ve İrticaya Karşı militan Demokrasi*, İstanbul, Bilgi yayinevi yay., 2000.
- ŞİŞMAN Nazif ve Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, *Kamusal Alanda Başörtüler*, İz yay., İstanbul, 1996.
- SERTEL Nur, *Dinde Siyasal İslam Tekeli*, İstanbul, Sarmal yay., 1998.
- ŞEN Faruk; ÖZ, GÜRAY; IYİDİRLİ, Ahmet, *Federal Almanya'da Türklerin Kültürel Sorunları*, Cologne, Önel yay., 1996.
- ŞEN Faruk, GOLBEREG Andreas, ÖZ Güray, *Almanya'da Ayrımcılık*, Cologne, Önel yay., 1996.
- SEVİNDİ Neval, *Fethullah Gülen ile New York Sohpeti*, İstanbul, Sabah yay., 1997.
- SEVİGEN M. Gündüz, *MSP'den 4 Yıl - 1973-1977*, Ankara, Yüksel Matbaası yay., 1980.
- SEVİGEN M. Gündüz, *Koalisyon Tek Yol*, Ankara, Yüksel Matbası yay.,1977.
- SARIBAY Ali Yaşar, *Türkiye'de Modernleşme Din Ve Parti Politikası*, İstanbul, Alan yay., 1984.
- YILDIRIM Ergün, *İktidar Mücadelesi ve Din*, İstanbul, Bilge yay.,1999.
- SELİM Yavuz, *Gül'ün Adı*, İstanbul, Kim yay., 2000.
- SIDDIKİ Kelim, *İslam Devriminin Aşamalar*, İstanbul, Ekin yay., 1997.
- SIDDIKİ Kelim, *Modern Ulus-Devlet ve Ötesi*, İstanbul, Ekin yay., 1998.
- ŞERİATİ Ali, *İslam Ekonomisi*, İstanbul, Dünya yay., 2004.
- ŞERİATİ Ali, *Kapitalizm*, İstanbul, Dünya yay., 2004.
- ŞEYLAN Gencay, *Türkiye'de İslamcı Siyaset*, İstanbul, V yay., 1992.
- YETKİN, Çetin, *Hıristiyanlık ve İslam Siyasal Düşüncesi*, İstanbul, Otopsi yay., 2005.
- TUNAYA Tarık Ziya, *İslamcılık Akımı*, İstanbul, Simavi yay., 1991.
- TANYOL Cahit, *Neden Türban*, İstanbul, Gendaş Kültür yay.,1999.
- TANYOL Cahit, *Şeriat ve İrtica*, İstanbul, Gendaş Kültür yay., 2000.
- TURHAN Sara Gül, *Kökten Refah-Dündün Bugüne Atatürke Karşı Olanlar*, İstanbul, Utku yay., 1998.
- TURHAN Sara Gül, *Refah Partisi'nin Negatif Yüzü*, İstanbul, Leyal yay.,1995.
- TURABİ Hassan, HAMİD T., ÖMER E., HARUN M., *Sudan İslam Projesi*, İstanbul, Ekin yay., 1997.
- TUŞALP Erbil, *İslam Faşizmi*, İstanbul, Doğan yay., 1999.
- TOUZANNE Jean Pirerre, *l'Islamisme turc*, Paris, édition L'Harmattan, 2001.
- ÜNLÜ Vildan Özcan, *Bütün Yönleriyle Başörtüsü Sorunu*, İstanbul, Mazlum-Der yay., 1998.
- YARAŞIR Volkan, AYGÜN Tarık, *Siyasam İslam ve AKP*, İstanbul, Akyüz yay., 2002.
- YALÇIN Soner, *Erseverin Anıları*, İstanbul, Kaynak yay., 1994.
- YARAR Erol, *21. Yüzyıla Girerken Dünyaya Yeni Bakış*, İstanbul, MÜSİAD yay., 1996.
- YALÇIN Soner, *Hangi Erbakan*, İstanbul, Su yay.,
- YILDIZ RAMAZAN (derleyen), "Refahlı Kadın Tecrübesi", *Kadının Tarihi Dönüşümü*, Pınar yay., İstanbul, 2002.
- ZELLUM Abdulkadim, *Demokrasi Küfür Nizamıdır*, İstanbul, Hizb-u Tahir yay., 1998.
- ZARCONE Thierry, *la Turquie moderne et l'islam*, Paris, Flammarion yay, 2004.
- WEBER Max, *Sociologie des religions*, Paris, édition tel gallimard,1996.
- HAMİDULLAH Muhammed (traduit par), *le Saint Coran*, Paris, édition Beyan, 2002.
- *Refah Partisi Kapatma Davası-1998*, İstanbul, Kaynak yay., 1998.

- *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, İstanbul, İletişim yay., 2000.
- *Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi, Hizbullah Dava Dosyası-Hizbullah Belgeleri*
- *TBMM Faili Meçhul Siyasal Cinayetleri Araştırma Komisyon Raporları*, Ankara, Ayyıldız Yayınları, 1998
- *Türkiye'de Din Eğitimi* (l'Education religieuse en Turquie), Ankara, Egitim –Sen yay., 1996/1997/1998.

B- MAKALELER

- ABDELWAHAB al-Effendi, "Turquie, Iran: si près, si loin", *Courrier international*, (juin-juillet-août- 2003), p.21-23.
- AKŞİT Bahattin ve COŞKUN Kemal Mustafa, "Türkiye'nin modernleşmesi bağlamında İHO", *Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt-6/İslamcılık*, İletişim yay., İstanbul, (2004) p. 402-403.
- AKMAN Nuriye, "Fethullah Gülen'le Röportaj" *Sabah* gazetesi, 25-30 Ocak, 1995.
- AKTAY, Yasin, "Türkiye'de Siyasal İslamcılığın Marjları", *Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt-6/İslamcılık*, İletişim yay., (2004), p.18-25.
- AMİN Samir, "Politik İslam", *Cosmopolitik* no 7- (hiver 2004), s.90-95.
- ASLAN Abdurrahman, "Sekûler Dünya'da Müslümanlar", *Birikim* dergisi, İstanbul, (Temmuz 1997), N° 99, p.30-37.
- AYDIN Mustafa, "Süleymancılık", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/İslamcılık*, Cilt:6, İletişim yay. İstanbul, 2004, syf:310-311.
- BERNARD Philippe, "le Foulard dans la vie scolaire", *Le Monde* « 2 (novembre 2003).
- BORA Tanıl, "2002 Seçimi ve Siyasi Güzergah Problemleri", *Birikim*, (kasım-aralık- 2002), N° 163/164, p.29-35
- BROWN James, "Islamic Fundemantalism and Turkey", *Jurnal of Politics and Military Sociology*, vol.16, (printemps 1996).
- BUİ Doan et GUIRCHOUN Henri, "Faut-il avoir peur des Turcs", *le Nouvel Observatoire* n° 2092, Paris, (décembre – 2004), p.8-22.
- BRADFER Alain, "Turquie: la laïcité reste maître à bord", *Histoire et Patrimoine*, (2005), p.136-141.
- BULAÇ Ali, "Dinlerin Meydan Okuyuşu: Entegrizm ve Fundamentalizm", *Birikim*, N° 37 (mayıs 1992) p.17-28
- "Sözleşme Temelinde Toplumsal Proje", *Birikim*, N° 40, (Agustos 1992), p.53-62.
- "Medine Vesikası Hakkında Genel Bilgiler", *Birikim*, (Haziran-Temmuz 1992). N°: 38/39. p. 102-111.
- "Medine Vesikası Üzerine Tartışmalar (I)", *Birikim*, (Mart -1993), N°: 47, p.48-58.
- "Medine Vesikası Üzerine Tartışmalar (II)", *Birikim*, (Haziran- 1993), N°:48, p.38-45.
- CAN Eyüp et ŞAHİN Alpay, "Fethullah Gülen Hocaefendi ile Ufuk Turu", *Milliyet*, 1er (novembre1996).
- ÇAKIR Ruşen, "Au nom de Dieu, de la Turquie et du progrès social", *Courrier international*, (juin-juillet-août - 2003), p.23.
- ÇAVDAR Tevfik, "Seçim Sonuçlarının Getirdiği Bulgular", *'Özgür İnsan'* (2003), N° :18, p.26-30
- CESARİ Jocelyn, "Islam européen, islam en Europe", *Questions Internationales*, (septembre-octobre -2006), N°: 21. p.33-46.
- CHANTAL Mouffe, "Siyasetin Sonu ve Sağ Kanat Popülizmin Meydan Okuması", *Birikim*, (2002), N° : 163/164, p. 94-105.
- ÇİĞDEM Ahmet, "İslamcılık Üzerine bazı notlar", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/İslamcılık* Cilt-6,-la Pensée politique dans la Turquie moderne, tome 6: Islamisme, Edition İletişim, (2004), p.26-33
- FEROZ Ahmet, "Politices and islam in Modern Turkay", *Middle Eastern Studie*, vol.27, N°. 1, (janvier 1991)
- GERAY Haluk, "Yeni Dünya Senaryoları ve Türkiye", *Cumhuriyet*, (20 Ocak 1995).
- GÜLEN, "At the Threshold of a New Millennium", *The Fountain*, No:29, 2000, syf: 24.
- GÖKSU M. Emin, "İslamcılık Siyasallık'ın Üzerinde Yükseliyor", *Umran*, Sayı: 70, Haziran 2000. syf: 9.
- GÜRSOY İdris, "Huzuru bozmak İsteyen Kim", *Zaman* gazetesi, (18 Ocak 1998).
- CONAN Eric et MAKARİAN Christian, "Enquête : la montée de l'islam en Europe" *L'Express*, février- 2006, N):

01722, p.20-26

- DJEREJİAN Edvard, "War and Peace" (Guerre et paix), *U.S. Depatement ou State Dispatch*, New York, (Octobre -1994), N): 41, p.23-29

- ERASLAN Sibel, "İslamcı Kadının Siyasette Zaman Algısı Üzerine", *Modern Türkiye'de Siyasal düşünce/İslamcılık*, Cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 2004, syf:819.

- İNSEL Ahmet, "Olağanlaşan Demokrasi ve Modern Muhafazakarlık", *Birikim*, (Kasım-Aralık- 2002), N° : 163-164, p.21-28

- İNSEL Ahmet, "AKP'nin 'İslami Terör'le İmtihanı", *Birikim*, (Ocak -2004), N°:177, p.10-14.

- İNDYK Martin, "Beyond The Balance of Power: America's Choice in the Middle East", *The National İnterest*, N°: 26, (1992), p.56-76

- KAHRAMAN Hayrettin, "Siyaset-Din İlişkisi ve Başörtüsü", *Yeni Şafak*, (20 Eylül 2000).

- LAÇİNER Ömer, "Postmodern Bir Din Hareketi: Fethullah Gülen Cemaati", *Birikim*, (Agustos -1995), N° : 76, p. 3-11

- LAÇİNER Ömer, "DP, ANAP ve Sonunda AKP" (Le DP, l'ANAP et l'AKP pour finir) *Birikim*, (Kasım-Aralık 2002), N°: 163-164, p. 11-20.

- LAKET Anthony, "The Middles East Moment, at the Heart of Our Policy: Ektremism it the Enemy", *The Washington Post*, (24 Juillet 1994), p.36-39.

- LESER Eric, "Les limites de la guerre contre le terrorisme", *le Monde Dossiers et Documents* N°3 (septembre 2005), p.1-2.

- KİRMAN Ali, "Türkiye'de Yeni Bir Cemaat Örneği Olarak Süleymancılar", *Toplum Bilim Dergisi*, Sayı: 37, 2000. Syf:23-28.

- KOZANOĞLU CAN, "Dolunay-Cemaat", *Cumhuriyet* gazetesi, (27 Agustos 1995).

- OZDALGA Elizabeth, "Worldly Ascenticism in Islamic: Fethullah Gulen's Inspired Piety and Activism", *critique*, 2000, sayı: 17, syf:24-28

- PIPES Daniel, "Same Difference: The İslamic Threat", *National Review*, (Novembre- 1994), p. 33-35.

- PELLETREAU Robert, "Resurgent islam in the Middle East", *Middle East Policie*, Vol.III, N°o. 2, 1994

- SÖNMEZ Mustafa ,"İslami Sermaye Nasıl Tırmanıyor?", *Gazetepazar*, (16 Mart1997).

- ŞARDAN Tolga, "Hizbullahın 7 Vakfı Var", *Milliyet*, (13 Agustos998).

- SENCER Ayata, "Patronage, party and State: The politicaliżation of islam in Turkey", *Middle East Journal*, Vol.50, N°.1, (janvier 1995).

- SARIBAY ALİ YAŞAR, "İslami Popülizm ve sivil Toplum Arayışı", (*Birikim*, Mart-1993), N°:47, p.14-20.

- SIDDİKİ Necahtullah, "İslami Hareketin Gerçeği", çev. Rodvan Kaya, *Haksöz*, sayı: 115. 2000, syf:23-34.

- TOMBULOĞLU Fatih Tombul, "İhlas Holding İktidara Ortak", *Aydınlık*, (6 avril1994), p.33-41

- VELİDEDEOĞLU Meriç, "Yaratılan Türban Fırtınası" *Cumhuriyet*, (5 Haziran 2003).

- YENER Nedim, "Gecekonduya Cami Kalkanı", *Milliyet*, (4 Ekim 1996).

YETKİN Çetin, "İnönü ve İrtica", *Cumhuriyet*, (18 Şubat 1997).

- YILDIRIM Ergün, "AKP: Bir Politik Tasarının Sosyolojik Temsiliyeti", *Birikim*, (Kasım-Aralık 2002), N°: 163/164., p.66-70.

- YAŞAR M. Emin, "Dergah'tan Partiye. Vakıf'tan Şirkete Bir Kimliğin Oluşumu ve Dönüşümü; İskenderpaşa Cemaati", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/İslamcılık*, Cilt:6, İletişim yay. İstanbul, 2004, syf:331.

- YAVUZ Hakan M., "Neo-Nurcular: Gülen Hareketi", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce/İslamcılık*, Cilt:6, İstanbul, 2004, syf:296.

C- DERGİLER

2000'e Doğru, Aktüel, Aydınlık, Birikim, Cosmopolitik, Cuma, Çağ ve Nesil, Forum, Gökyüzü, Hilafet, Histoire, İntermedya Ekonomi, İkbas, İslam, İktisad, Köprü, Le Monde Diplomatique, Le Nouvel Observateur, L'Express, Nokta, Öğüt, Power, Proleter Doğrultu, Sızıntı, Taraf, Türk Tarihi, Questions Internationales, Yankı

D- GAZETELER

Cumhuriyet, Daily News, Finans Gazetesi, Hürriyet, Le Monde, Liberation, Milli Gazete, Ortadoğu, Radikal, Sabah, Selam, Yeni Asya, Yeni Çağ, Yeni Günaydın, Yeni Mesaj, Yeni Şafak, Yeni Yüzyıl, Vakit, Wall Street Journal, Zaman

E- SİTELER- İNTERNET

www.antiteror.org, www.amgt.de, www.antimai.com, www.anadoluajansi.com.tr, www.ardok.net, www.ankara.edu.tr, www.atin.org, www.akparti.org.tr, www.abhaber.com, www.acikgazete.com, www.asyafinans.com, www.anadolufinans.com, www.aksiyon.com.tr, www.acikistihbarat.com, www.die.gov.com, www.belgenet.com, www.bianet.org, www.albaraka.com.tr, www.bilgihikmet.com, www.cumhuriyet.com.tr, www.diyanet.gov.tr, www.dorduncukuvvetmedya.com, www.egitimsen.com, www.egitimsen.org, www.fatih.edu.tr, www.familyfinans.com, www.hurriyet.com.tr, www.haberturk.com, www.hilafet.com, www.ilahiyat.uludag.edu.tr, www.islamiyetgercegi.com, www.internethaber.com, www.islamcisiteler.com, www.iktibas.info, www.mahalli-idareler.gov.tr, www.meb.gov.tr, www.milliyet.com.tr, www.milligörüs.com, www.mahallihidareler.gov.tr, www.olkbirgazetesi.com, www.resmigazete.govr.tr, www.referansgazetesi.com, www.radikal.com.tr, www.8sutun.com, www.sabah.com, www.sendika.org, www.sosyalistforum.org, www.turkis.com.tr, www.teror.gen.tr, www.turkishdailynews.com, www.turandursun.com, www.üniversiteler.com, www.vatanim.com.tr, www.yenicag.com.tr, www.yenisafak.com, www.yerelsecim.com, www.ysk.gov.tr, www.yesil.org, www.yhd.com, www.zaman.com.tr

MUSTAFA PEKÖZ

İSLAMİ CUMHURİYETE DOĞRU

TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAMIN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Siyasal islamcı hareketin sistem içerisinde ikili iktidar gücünü nasıl oluşturduğu, sistem kurumları içerisinde nasıl örgütlendiği, medya içerisinde artan önlenemez yükselişi, ülke ekonomisini çok ciddi oranda etkiyebilecek düzeye ulaşması ve esasen de güçlenen toplumsal tabanı onun bugünkü gücünü ortaya koymaktadır. Sorun bir partinin kapatılıp kapatılmamasını aşmış olup, sistemin kendi içerisinde yeni bir sürece doğru evirildiğini ortaya koymaktadır. Bir biçimiyle küresel sermayenin istediği 'ılımlı İslam'ın iktidara getirilmesi sürecidir. Kemalist rejim de zorunlu olarak bu değişim sürecine uyacaktır. Bu değişim, sistem içerisinde yeni dengelerin oluşturulması anlamına geliyor.

Ekonomik, siyasal ve toplumsal bir güç haline gelen İslamcı hareketin sınırlarını ve etki gücünü herhangi bir siyasal parti ile değerlendirmek yanlıştır. Türkiye toplumunda çok ciddi bir İslamcılaşma sürecinin yaşandığı ve kalıcı sistematik bir toplumsal tabanın oluştuğu gerçeğini görmeliyiz. İslamcı örgütler bu gelişmeye paralel olarak siyasal güçlerini çok önemli oranda arttırmaya başladılar.

Sistem partileri İslamcılaşan topluma yönelik politikalarında önemli değişikliklere gitmek zorunda kalıyorlar. Bu değişim süreci İslamcılaşan bir toplum gerçeğinin fiilen kabul edilmesi anlamına geldiği gibi aynı zamanda İslamcı hareketin sistem partileri üzerindeki etki gücünün çok daha ciddi oranda artacağını ortaya koymaktadır.

ISBN 978-605-5679-05-7